

JUHA KUISMA

JUURET HUOMISESSA

**MAASEUDUN
SIVISTYSLIITON
HISTORIAA**

75

**VUODEN
AJALTA**

MAASEUDUN SIVISTYSLIITTO

JUHA KUISMA

JUURET HUOMISESSA

**MAASEUDUN
SIVISTYSLIITON
HISTORIAA**

75

**VUODEN
AJALTA**

**MAASEUDUN SIVISTYSLIITTO
2024**

Maaseudun Sivistysliitto ja kirjoittaja
kiittävät Keskitien säätiötä tuesta,
joka mahdollisti tämän
kirjan tekemisen.

Copyright: Kirjoittajat ja MSL

Teksti: Juha Kuisma, luvun 10 teksti Pekka Perttula

Kuvat: MSL ja kuvien yhteydessä ilmoitetut lähteet

Graafinen suunnittelu ja taitto: Timo Numminen

Kustantaja: Maaseudun Sivistysliitto 2024

ISBN: 978-952-7579-00-8

Paino: Otavan Kirjapaino Oy

SISÄLLYS

Taustaa ... 7

Sivistyksen idea ja Suomen maaseutu ... 11

Perustamisen esivaiheet 1947–1952 ... 55

Raivaa ja rakenna 1953–1962 ... 75

Suomen modernisaatio 1963–1972 ... 91

Yhteiskunnallisen murroksen vuodet 1973–1982 ... 131

Markkinoiden vapauttamisen kausi 1983–1992 ... 177

Euroopan unionin jäsenyyteen asettumisen vuodet 1993–2002 ... 217

Globalisaatio vaikuttaa maaseudulle asti 2003–2012 ... 261

Globalisaatio tuottaa vastareaktionsa 2013–2022 ... 345

Viisas ei vaikene – järjen äänen pitää kuulua ... 419

Liitteet ... 426

Viitteet ... 469

MUSEOVIRASTO

Vähänkyrön Toukolan nuorisurantalon kattoa tehdään talkoilla 1932.

TAUSTAA

Suomessa vapaan kansansivistystyön muotoja ovat mm. kansanopistot, kansalais- ja työväenopistot, vapaan sivistystyön järjestöt, urheiluopistot ja kesäyliopistot. Laveasti tulkitun kansansivistyksen aluetta ovat myös Yleisradion julkisen palvelun tehtävään kuuluva valistava ja sivistävä rooli sekä koko maan kattava kirjastolaitos, kuten myös moniarvoista keskustelua ylläpitävä sanomalehti- ja mielipidelehtituki.

Kansalainen sivistyy omaehtoisien opiskelun kautta, jolloin asiaan ei liity suoraa hyötynäkökohtaa eikä ammatillista aspektia. Yhteiskunnan kannalta sivistys on jotakin, joka avartaa ihmisen näkemään kokonaisuuksia yli asuinpaikan, ammatin tai poliittisen vakaumuksen. Siihen kuuluu jäsentyminen osaksi yhteiskuntaa, sen toimivaksi kansalaiseksi. Sivistys on jaloimmalta sisällöltään henkilökohtaisesti kasvatettua ihmisyyttä.

Tällainen kokonaisuuden tajuun perustuva sivistyskäsitelmä lisää kansalaisten välistä ymmärrystä, ylittää maaseudun ja kaupungin välisen kulttuurirajan sekä avaa monimuotoisen ja soinnollisen yhteiskuntakehityksen mahdollisuuksia.

Suomen vanhin kansansivistysjärjestö on ideologialtaan alun perin fennomaaninen Kansanvalistusseura (1874). Seuraavana koko maan kattavana sivistysjärjestönä voidaan pitää nuorisoseuraliikettä (1881). Kansalaissodan yhtenä seurauksena työväenliikkeen sivistysvoimat perustivat Työväen Sivistysliiton (1919). MSL:n kaltainen järjestö todettiin tarpeelliseksi 1948, jolloin se perustettiin TSL:n esimerkin mukaisesti niin sanotusti maaseutuhenkisten järjestöjen järjestöksi. Liiton piti alun perin koota yhteen kaikki maaseutujärjestöt. Tuolloin perustettua Maaseudun Sivistysliittoa ei kuitenkaan viety yhdistysrekisteriin. MSL:n virallinen perustaminen venyi vielä neljä vuotta vuoteen 1952.

Seuranneina yhteiskunnallisen tiedostamisen vuosikymmeninä (1960- ja 1970-luvut) myös moni poliittinen puolue perusti jäsenistöään lähellä olevan sivistysjärjestön.

Näitä järjestöjä yhdistää eurooppalaiseen kulttuuriipiiriin kuuluva sivistyksen ajatus, mutta jokainen järjestö virittää toimintansa niiden olosuhteiden mukaan, joissa toimii. Kannattaa muistaa, että kaikkia koskeva henkilökoh-
taisen sivistymisen ajatus todella on eurooppalaisuuden ydinajatuksia. Maa-
seudun Sivistysliittoon on järjestön nimen perusteella saattanut kohdistua
yksipuolisia odotuksia ja oletuksia, mutta toisaalta se on todettu tunnetuksi
ja arvostetuksi toimijaksi muun muassa laaja-alaisen, kaikkia koskevan kult-
tuurilinjansa ansiosta.

KIRJAN RAKENTEESTA

Historiakirja voidaan kirjoittaa monesta näkökulmasta: esimerkiksi järjestön
sisältä järjestöhistoriana, maaseuduksi rajatun asiakokonaisuuden sisältä tai –
kuten tässä tapauksessa – yleisen yhteiskuntakehityksen näkökulmasta. Tämä
laaja näkökulma on tärkeä: se edustaa ikään kuin kilpaillussa tilanteessa sitä
sivistyselementtien kysyntää, joka motivoi ihmiset tarttumaan sivistysliiton
tarjoomuksiin. Laaja näkökulma itsessään ylittää maaseudun ja kaupungin
kulttuurisen rajan. Toiveenamme on, että historian kirjoittaminen tästä laa-
jasta näkökulmasta lisää kirjan luettavuutta kaikissa kansalaispiireissä.

On erikoinen sattuma, että Maaseudun Sivistysliiton historiasta kertova
kirja jaksottuu kätevästi loogisiin kymmenvuotisjaksoihin, jotka jokainen
merkitsee uutta vaihetta sivistysliiton toiminnassa. Kirja alkaa johdanto-
jaksoilla, jossa käsitellään sivistyksen käsitettä, Suomen maaseudun sivistys-
tyshistoriaa, alkiolaisuutta sekä maalaisliitto–keskustalaisia sivistysihmisiä.
Varsinainen sivistysliiton historia päättyy tohtori Pekka Perttulan MSL:n tu-
levaisuudennäkymää koskevaan katsaukseen.

PERIODISOINNIN PULMA

Käsillä oleva historiateos kertoo yhden suomalaisen sivistysliiton historian
10-vuotisjaksoissa. Periodisointi on aluksi muotoutunut intuitiivisesti ja yleis-
ten sivistysnäkökohtien perusteella, mutta sattuu silti sopimaan erittäin hyvin
kerronnan kohteena olevaan järjestöön. Moni henkinen asia yhteiskunnassa
etenee aaltolina. Sivistystyön alalla ei ole samoja sidottuja kustannuksia kuin
esimerkiksi tekniikan, teollisuuden tai maatalouden aloilla. Esimerkiksi vii-

meinen jakso 2013–2022 alkaa Nokia Oyj:n myynnillä Microsoftille ja päättyy Nato-jäsenyyteen.

Kymmenvuotisjaksojen ideana on antaa lukijalle sopiva, askel kerrallaan avartuva kokonaishahmotus isommasta näköalasta. Historia avaa suuren tarinan, joka kerrotaan pienempinä kertomuksina. Periodi tunnistetaan niin sanotusti ”ulkoa”: yhteiskunnan yleisen kehityksen kautta. Jokaisella periodilla on jokin sille ominainen pääteema, joka antaa jaksolle nimen. Sen sisältö on ikään kuin sivistysliiton systeeminen ratkaisu juuri kyseisen ajanjakson haasteisiin. Periodin kuvaukseen kuuluu myös subjektiivisia pikakuvia siitä, mikä on ajanjakson omakuva. Mitä silloin toimineet ihmiset kokivat tekevänsä? Mikä oli heidän agendansa? Aikalaiskokemus näkee asiat sisältä päin, mutta väistämättä kovin läheltä.

Kolmas periodia ajallisesti rajaava ja selittävä seikka on sen virallinen historiallinen kuvaus. Historiatiede pyrkii yleispätevyyteen – ja samalla kilpailee muiden yleispätevien kertomusten kanssa. Millaiseen laajempaan historiakuvaan, kirjoitetun historian ymmärrykseen periodi sijoittuu? Historiankirjoituksessa juuri viimeksi mainittu seikka on muuntuva: vaikka mennyt ei tapahtumina ja dokumentteina muutu, muuttuvat sitä koskevat tulkinnat yhä uudestaan sitä mukaa kuin niihin saadaan ajallista etäisyyttä ja uusi tarkastelukulma. Jokainen aika kirjoittaa historiaa oman ymmärryksensä valossa. Tuo ymmärrys taas muuttuu, kun aika juoksee eteenpäin ja asioita nähdään yhä uusista kulmista.

Kukin ajanjakso perii edeltävät jaksot voimatta enää vaikuttaa niiden tapahtumiin. Se tuottaa oman leimallisen aikansa sisältä jotain uutta ja innovatiivista, jonka se luovuttaa ”itävässä tilassa” seuraavalle ajanjaksolle. Ajanjakso vaihtuu, kun uusi haaste tulee tunnistetuksi. Ajanjaksot muodostavat jatkuvuudessaan sarjan, vaikka niiden vaihtumisessa on epäjatkuvuutta, draamatiikkaa, kiistoja.

Usein periodisuus virtaa keskuksesta periferiaan päin: suurista valtioista, suurilta markkinoilta, suurkaupungeista maaseudulle ja syrjäseuduille päin. Tällaisia suuren mittakaavan ilmiöitä ovat vaikkapa maailmansodan lopputulos, öljyyn perustuva maailmantalous, televisio, tietokoneet, ilmastonmuutos ja maailman turvallisuuspoliittinen järjestelmä. Maaseudun näkökulmasta asiat näyttävät toisilta: merkityksellisiä ilmiöitä ovat esimerkiksi viljelijäin itsenäistyminen, asutuspolitiikka, viljelijöiden kaupallinen järjestäytyminen, maaltamuutto, maallemuutto ja yhteiskunnan resilienssirakenteet (energia, ruoka, huoltokyy).

SIVISTYKSEN IDEA JA SUOMEN MAASEUTU

MAASEUTU, SIVISTYS, LIITTO

Järjestön, liiton tai yhdistyksen historia ei ole pelkästään sen sisäistä historiaa. Valtakunnallinen liitto toimii ajassa, kulloisenkin yhteiskunnallisen kehitysvaiheen virittämässä kulttuurisessa tilassa. Tällaisen liiton historia on sen tarkastelemista, mitkä ovat olleet kunkin ajan suuret haasteet ja miten liitto on ne tunnistanut ja niihin kyennyt vastaamaan.

Itse historiankirjoitus taas tapahtuu nykypäivästä käsin: mennyt historia ei sinänsä muutu, mutta pystymme näkemään menneestä vain niitä asioita, jotka ovat meille tiedostettua nykypäivää. Näin kuvaten kaikki historia on ainoastaan parempaa nykyajan ymmärtämistä.

Kun historiankirjoituksessa tarkastellaan Maaseudun Sivistysliittoa osana Suomen ja maailman kehitystä, on aluksi hyvä pohtia, mitä valittu kohde tarkoittaa. Voimme pitävästi lähteä tarkastelemaan asiaa järjestön tarkeituspykälän kautta. MSL on vapaan sivistystyön kansalaisjärjestö, mutta mitä kaikkea yleiskatsauksellista sisältyy sen päältä katsoen itsestään selviin nimikomponentteihin:

maaseutu
sivistys
liitto?

MITÄ MAASEUTU ON?

Vanhan ja asiallisesti jo vanhentuneen käsityksen mukaan *maaseutu ja kaupunki ovat toistensa yhteiskunnallisia vastakohtia*. Usein tähän vastakohtaisuuden ajatukseen liittyy kaupunkilaisuuden kärjistetty tulkinta. Maaseutu on tällöin jotain alempaa, kehittymätöntä, ja sellaisena historiallisesti katoamaan tuomittua. Tämän käsityksen mukaan ihmiskunnan hyvä elämä on sitä, että saamme ”enemmän kaupunkia”. Ajatustapa katsoo, että ainakin 1900-luvun alusta on ollut meneillään taloudellinen, teknologinen ja alueellinen kilpailu, jossa kaupunki jatkuvasti voittaa ja maaseutu häviää. Maaseutu on hitautta, etäisyyksiä, säiden määräämää elämää. Teollisuus ja palveluelinkeinot keskittyvät kaupunkeihin ollakseen mahdollisimman lähellä kuluttajakysyntää. Tiheän vuorovaikutuksen takia kaupunkielämään liittyy luovuus ja korkea kulttuuri.

Sanottua voidaan tarkentaa. Maaseutututkija Torsti Hyyryläinen on digitoitujen historiallisten sanomalehtien maaseutu-termin käyttöä analysoituaan¹ todennut, että Suomessa on alettu puhua maaseudusta nykymerkityksessään 1850- ja 1860-luvuilla. Sanan ”maaseutu” merkitys muuttuu yhden kaupungin lähipiiriä merkinneestä käsitteestä koko maan maaseudeksi: kattavaksi ja yleistetyksi valtakunnalliseksi kategoriaksi. Toisin sanoen vaihdannan keskuksiin eli kaupunkeihin syntyi sanomalehtiä, joiden tilaajista ja ilmoitusmarkkinoista osa eli ja asui kaupunkien ulkopuolisella maalla, ”maaseudulla”. Jokaista pienemmän kaupunkia ympäröi sen oma maaseutu. Valtakunnallisesti vertailevassa katsannossa puhuttiin monikossa maaseuduista, kunnes kansanvallan ja kansallisen tietoisuuden kehittyessä syntyi niiden yhteensulautumana käsite maaseutu.

Maaseudusta
tuli paikasta
riippumaton
yleiskäsite:
alue kaupungin
ulkopuolella.

Merkityksen muutoksen kärkeä olivat alueelliset lehdet, jotka määrittelivät oman roolinsa suhteessa pääkaupunkivetoiseen keskusteluun. Sana abstrahoituu, eikä sen täsmällistä kuvaamista koeta tarpeelliseksi. Maaseutua ovat alueet kaupunkien ulkopuolella. Miksi näin? Saadessaan maalla asuvia ja toimivia lukijoita lehdet tunnistavat heidän kauttaan kaupunkien

vauhdittuvan kehityksen, jota alkava teollistuminen tukee. Maaseutu-sana ilmaisee siis maalla asuvien ja maasta elävien identiteetin ja systeemilogiikan. Se on maalaisidentiteetin valtakunnallinen ”me”.

Vastakohtaisuusteesin toinen ja todenmukaisempi tulkinta on se, mihin professori Pertti Haapala viittaa ohimennen todetessaan, että maaseutu ei

ole menneisyyttä, takapajuisuutta, kehittymättömyyttä tai muuta lineaarisen ajattelun ennakkoluulojen mukaista. ”Agraariyhteiskunta on kiinnostava siksi, että se kertoo ajasta, jolloin asiat olivat toisin.”² Maaseudun elämänehdot perustuvat pysyviin ja toisenlaisiin realiteetteihin kuin urbaanissa maailmassa. Näitä elämänehtoja ovat esimerkiksi elollisuus, paikallisuus, luonnonilmiöistä johtuva epävarmuus sekä pakko ajoittaa eri toimet vuodenvaihtuksen oikeisiin vaiheisiin.

Vastakohtaisuusajatuksen muunnelmien kirjaaminen on tärkeää, koska muutoin saattaa syntyä käsitys, ettei MSL:lla olisi mitään tarjottavaa kaupunkilaisille; että järjestö jo nimensä perusteella määritteli itsensä vain maaseutua puhuttelevaksi ja maaseutuilmioihin pi-täytyväksi.

Vastakohtaisuusteesiä oikeampi on antropologien jo aikoja sitten havaitsema seikka: maaseutu ja kaupunki ovat *yhteiskunnan rakenteina täsmälleen saman ikäisiä ja olemassaolonsa osalta pysyvästi keskinäisriippuvia*. Kaupungin olemassaolo perustuu maaseutuun ja maaseutu tunnistaa itsensä eroina suhteessa kaupunkiin. Molempien ensimmäiset muodot ovat syntyneet noin

10 000–12 000 vuotta sitten Hedelmällisen puolikuun alueella, Kaksoisvirtain latvoilla ja Intian rannikkoalueilla. Kaupunki erikoisammattineen on ilmiönä mahdollinen vain maaseudun tuottaman maatalousyli-jäämän varassa.³

Kyseessä on tieteen kielellä funktionaalinen interdependenssi, keskinäisriippuvuus yhteiskunnallisen työjaon puitteissa. Pysyvänä haasteena on, mil-laista on vallankäyttö ja lainsäädäntö, joka järjestää maaseudun ja kaupungin vuorovaikutussuhteet. Teollisten ja jälkiteollisten yhteiskuntien tilanteessa, jossa maaseutu on yhteiskunnassa vähemmistö, asetelman ymmärtäminen on entistä tärkeämpää. Maaseudun Sivistysliitto on tällöin muuan niistä kansanvaltaisen valtion sillanrakentajaorganisaatioista, jotka luovat keskinäistä ymmärrystä yli maaseudun ja kaupungin koetun erilaisuuden.

Maaseudulla ovat luonnon prosessit – esimerkiksi vuodenvaihtaminen, kuukaudet, päivän sää – vallitsevia. Asioiden ajoitukset perustuvat aurinkoon. Maal-la asuvan elämismaailma vastaa ihmisen alkuperäistä ja myyttien kuvaamaa asemaa maan pinnalla, taivaan alla, elollisten olentojen keskellä ja luonnon hoitajana. Tähän elämismaailmaan kuuluu epävarmuuden ja riskin hyväksyntä, koska ihminen ei voi täysin kontrolloida ympäröivää luontoa. Tiedostaen

Maaseutu ja kaupunki ovat saman ikäisiä ja olemassaolossaan toisistaan riippuvaisia.

tai tiedostamatta maaseudun keskeiseksi sosiokulttuuriseksi instituutioksi voidaan osoittaa talo, joka antaa ihmiselle suojaa ja yksityisyyttä sekä mahdollistaa elämän mukavuuksien käsillä olon. Talossa asumisen arvon toteaa itse kukin sateella, tuulella, pakkasella, pimeällä, kun kokoonnutaan yhteisen ruokapöydän ääreen.

Talot muodostavat yhdessä kylän, sen alueen, jonka ihmiset kokevat yhteyttä ja toimivat yhdessä. Kaupunkeihin verrattuna asutus on harvaa, etäisyydet pitkiä ja kysyntä ohutta.

Kaupunki on asumisen tiheyttä: kylien kylä. Melkein minkä tahansa ilmiön kustannuskäyrässä harvaan asuttu maaseutu on yksikkökustannusten kallista häntää, johon kohdistuu rationalisointipyrkimyksiä. Vaikka maaseutu on edelleen omanlaisensa elinympäristö, jakavat maaseudun asukkaat saman kulttuurin ja mediamaailman kuin kaupungissa asuvat.

Maaseudun ja kaupungin väliseen suhteen kolmas selitystapa on se, että *molemmat ovat osa yhdyskuntarakenteen jatkumoa, sen helpoimmin tunnistettavat kohdat*. Sen mukaan maaseutu ja kaupunki ilmiöinä eivät ole epäjatkuvia tai vastakkaisia, vaan on olemassa kaksi vastakkaista asumistiheyden trendiä, jotka asteittain limittyvät toisiinsa. Tämä vastaa usein autoilijan pitkän matkan kuvaa maisemasta. Saamme ikään kuin ketjun suurkaupunki–pääkaupunki–maakuntakeskus–pikkukaupunki–taajama–kuntakeskus–kylä–kesämökki–erämaan autiotupa. Toisinpäin edettäessä maaseutu eräänlaisena jatkuvana kenttäilmiönä ulottuu syrjäseudulta aina suurimpien kaupunkien keskuspuistoihin, vieläpä asuinhuoneiden viherkasveihin.⁴ Jatkumon toinen pää on ihmisetön erämaa toisen päässä ollessa kymmenien miljoonien asukkaiden suurkaupunki.

Jatkumoteesi vastaa työnsä puolesta paljon liikkuvan ihmisen arkihavain-toja. On mielenkiintoista, miten viihdealan ammattilaiset, kuten laulajat ja muut muusikot, kokevat Suomen kaltaisen maan ja pystyvät omakohtaisesti tunnistamaan esimerkiksi maakuntien ja jopa paikkakuntien mentaliteettierot.

Neljäs tapa selittää maaseuduksi kutsumaamme kokonaisuutta perustuu ihmisen lajiolentona kokemaan ilmiömaailmaan. Nyt on kyse elollisen luonnon prosessien seuraamisesta, ohjaamisesta ja elävien olioiden välisestä myötätunnosta. Maaseutuun kohdistuu laajennettuna ja vuodenaajoiksi jaettuna sama aistihavaintojen sarja kuin esimerkiksi puutarhanhoitoon. Eliöiden talvinen lepotila, kevään vaaleanvihreä herääminen, kukintovaihe, hedelmien teko, kypsyminen, sadonkorjuu. Esimerkiksi suomen kielen kuukausien nimitykset todistavat tästä suhtautumisesta.

Toisin sanoen ilmiöpohjaisesti tarkastellen: *maaseutua on kaikki se ihmisen hoitama ympäristö, joka kasvaa auringon voimalla*. Koska näissä kasvun prosesseissa on evoluutiomielessä ihmisen alkuperä ja ihminen tunnistaa ne myös omasta kehollisuudestaan, muodostuu tästä kokemuksesta myytti: Itä-Afrikan savanni, raamatullinen Eeden, aidattu puutarha, maaseudun viljelty kulttuurimaisema ja urbaani puisto. Kaikissa on kysymys ihmisen ja luonnon sopusoinnusta, kulttuurista, joka selittää sekä ihmisen alkuperän että asettuu ihmiskunnan kehityksen kulttuuriseksi päämääräksi.

Maaseudulla tai ”maalla” ihmiset saavat luontokokemuksia jo ulko-ovelta. Vapaa-ajallaan he puuhailevat uudistuvan luonnon parissa seuraten kasvun prosesseja. Kasvit, eläimet, veden ja ilman kierrot avaavat ymmärrystä siitä, millainen olisi kestävä ja ihanteellinen ihmisen ja luonnon suhde. Ihmisen pitää sovittaa toimintansa luonnon elollisiin järjestelmiin. Mutta jotta hyvä elämä, ihmiskunnan edistys ja kehitys olisivat mahdollisia, tulee tällaiseen luontosuhteeseen sisältyä kestävä käyttö ekosysteemien rajoissa. Eikä kyseessä ole pelkästään kestävä käyttö, vaan luonnon monimuotoisuuden ylläpitäminen. Ihminen ei voi asettua luonnon järjestelmän ulkopuolelle, koska hän on olemassaololtaan osa luontoa.

Maaseutu on *fyysinen paikka* ja paikasto: jalansijoilta koettu ulospäin avautuva maailma, jossa koko ajan olet jossakin paikassa tai siirtymässä toiseen paikkaan. Paikkoja luonnehtivat ja rajaavat luonnon toistuvat kierrot. Mutta vaikka luonto toistaa itseään vuodesta toiseen vähäisin muunnelmin, on maaseutu *kulttuurisena tilana* jatkuvaa muutosta. Muutoksen henkinen laatu voi koettuna yleistunteena olla optimistista, pessimististä, edistyvää tai kurjistuvaa. Kansanvaltaisen valtion syntyessä maaseudunkin ihmiset saivat täydet kansalaisoikeudet. Toisen maailmansodan jälkeen tekninen kehitys mullisti tuotantojärjestelmät ja asumisen. Euroopan unionin jäsenyys pakotti kilpailuun yhteismarkkinoilla, mutta toi Suomelle ulkopoliittista turvallisuutta.

Maaseutu on siten ilmiökokonaisuus, jossa ihmisen rinnalla kanssaolijoina on elollisia ja kasvavia asioita. Se on oletus maailmasta, jossa ihminen olisi ratkaissut luontosuhteensa olemalla tiedostava osa luontoa.

Maaseutu on sekä fyysinen paikka että kulttuurinen tila.

Pertti Kettusen Euroopan maaseutuvuoden (1988)⁵ valmisteluideaa nykyaikaan tulkiten voimme tiivistää maaseudun monet merkitykset yhteen kuvioon. Kun maaseutu oli alkujaan yhtä kuin ”maailma”, on se modernissa yhteiskunnassa erilaisten yhteiskunnallisten

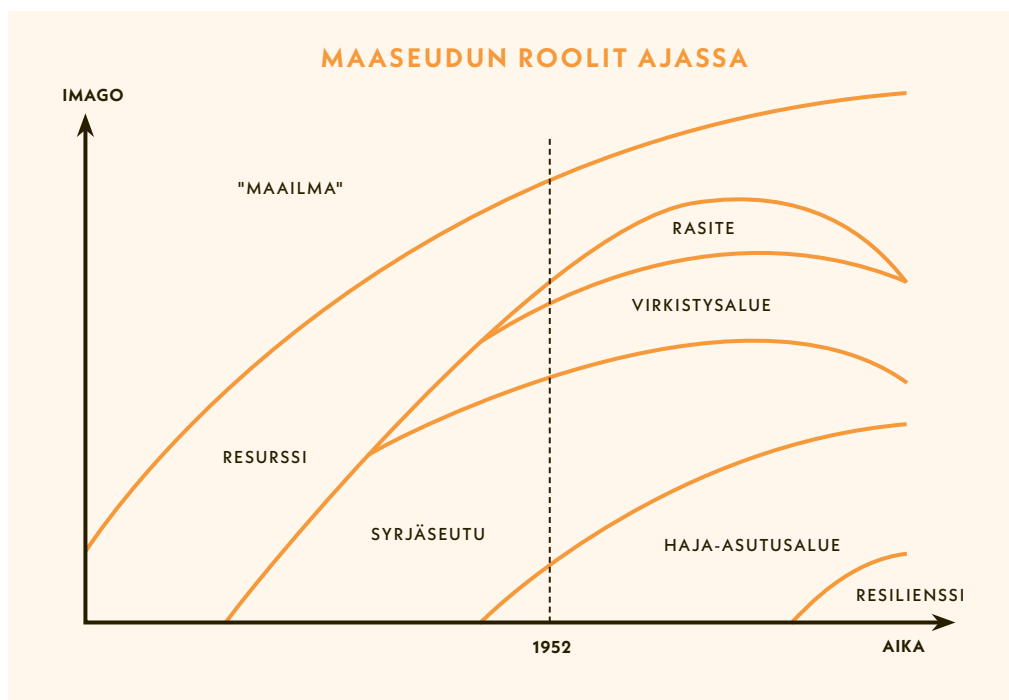
funktioiden ylläpitäjä: se on mm. resurssi (luonnonvarojen lähde), vapaa-ajan virkistysalue, yhdyskuntarakenteellisesti syrjäseutua, keskusjärjestelmän kannalta haja-asutusalue, muutosjoustavuutta eli resilienssiä tarjoava systeemin kaikenvaranvakuutus.

On huomautettu (Olli Rosenqvist, 2018), että niin kauan kuin maaseutu ja kaupunki ovat fyysisen tilan kautta määriteltyjä ”tyhjiä käsitteitä”, kuka tahansa voi halutessaan väärinkäyttää niitä ”halutessaan ja haluamallaan tavalla” eli täyttää tyhjän merkitystilan vaikkapa enemmistöennakkoluuloilla. Vasta kun koko maan aluerakennetta lähestytään jostakin abstraktimmasta suunnasta, vähintään kestävän yhteiskunnan käsitteen kautta tai vielä paremmalla analyyksillä, saadaan maaseutu-kaupunkijaon ylittävä tulos. Jos maaseudun tulevaisuus jää – fyysisenä tilana – pelkästään luvultaan vähenevien maaseudulla asuvien ihmisten kehitysvoiman varaan, ei se pysty kehittymään. Tarvitaan käsitteitä ja ymmärrystapoja, joiden avulla maaseudusta tulee sekä maaseutulaisten että kaupunkilaisten asia.⁶

MITÄ SIVISTYS ON? – EUROOPPALAINEN BILDUNG JA SUOMEN KIELEN SIVISTYS

Eurooppalaisen sivistyksen monisäikeinen idea on kehkeytnyt pitkän yksilöitymiskehityksen myötä. Sen alkupisteeksi voidaan valita esimerkiksi kristillisiin mystikkoihin lukeutuneen Mestari Eckhartin *Bildung*-käsite: ihmisen tarkoituksena oli tulla Jumalan kuvaksi, koska luomiskertomuksen mukaan Jumala oli luonut ihmisen kuvakseen. Tämän uskonnollisen kielen kautta ilmaistun seikan voi ilmaista myös italialaisten ja kreikkalaisten filosofien maksimilla: ”Tule siksi mitä olet.” Toisin sanoen ihmisen tarkoituksena on kehittää kaikkia potentiaalejaan (synnyinlahjojaan) huippuunsa, jolloin hän on yhä vahvemmin yksilö ja kuitenkin samalla eri yhteisöjen jäsenenä palvelee ympärillä olevaa yhteiskuntaa ja ihmiskuntaa. *Bildung*, *bildning*, *to build* tarkoittaa sitä, että luonnonaineista muovataan jotakin kestävää. Käsitteen kantasana ei oikeastaan tarkoita kuvantekemistä, vaan patsaan tai rakennuksen tekemistä. Sivistys on siis ihmisen rakentamista.

Martti Lutherin uskonnollisiin oivalluksiin kuuluu jokaisen ihmisen oikeus tutkia uskonnollista kirjallisuutta omakohtaisesti ja itse. Tästä Luther johti jokaisen pojan ja tytön oikeuden käydä koulua muutama tunti päivässä, oppia lukemaan ja kirjoittamaan. Kun teologiset portinvartijat oli näin si-

vuutettu, oli tie kansanvaltaisuuteen ja sivistykseen avattu. Voimme sanoa, että luterilaisuus yleistää käytännöllisellä tavalla Mestari Eckhartin alun perin mystiikan kautta oivalletun sivistysajatuksen.

Yhtä hyvin yksilöitymisen prosessi voidaan sovittaa 1600-luvun ja 1700-luvun sopimusyhteiskunnan nousuun: ne seikat, jotka saivat ilmaisunsa luonnonoikeusfilosofiassa, ovat samoja pakkoja ja vapauksia, joiden myötä ihmiset siirtyivät yhteisiltä penkeiltä omille tuoleille, alkoivat syödä yhteisen padan sijaan omilta lautasilta ja ryhtyivät kantamaan vähitellen omaa rahakukkaroa harkiten itsenäisesti, mitä ostavat ja mitä jättävät ostamatta. Kansasta tuli näin historiallisten voimien vaikutuksesta kansalaisia, jotka pystyivät toimimaan julkisen toiminnan alueella. Nämä kansalaiset vaativat yhä voimakkaammin sitä, että kaikilla ihmisillä tuli olla oikeus sivistykseen ja siihen liittyvään vapauteen.

Suomi oli 1800-luvulla pieni kansa. Jotta sillä olisi valtiollista tulevaisuutta, piti jokaisen suomalaisen kokea Suomi ja Suomen itsenäisyys arvokkaaksi, rakentavaan toimintaan yllyttäväksi asiaksi. Tämä ajatus yhdisti vastuullisia suomalaisia: poliitikkoja, virkamiehiä ja sanomalehtiväkeä puoluekannasta riippumatta. Ajatusta peilattiin imperiumiksi kehittyvään Venäjään, ja tukea ajatukselle haettiin muusta Euroopasta. Keinoina tässä olivat mm. Suuri Ad-

ressi 1899, osallistuminen maailmannäyttelyihin omalla osastolla, äänioikeusreformi, osuustoimintaliike ja koulutien avaaminen koko kansalle kansakoulujen kautta.

Kansansivistystyö oli yksi näistä valtiollista itsenäisyyttä rakentaneista uudistusvirtauksista. Se oli myös varmimpia askeleita eteenpäin: kun ihminen kerran saa omaan elämäänsä uuden oivalluksen, sitä ei millään mahtikäskyllä poisteta hänen mielestään.

Suomessa sana *sivistys* on saatu nykykieleen pellavakuitujen käsittelystä: alun perin sivistys tarkoitti mm. Hämeen ja Savon rajamailla pellavakuitujen siivoamisen viimeistä vaihetta, jossa vidotut pellavakuidut harjattiin rohtimista puhtaiksi. Puhdas pellavakuitu on pitkää ja valkoista, eikä siinä ole ruskeita kuorenpalaläikkiä. Analogia ihmisen puhdistumiseen kuonasta ja huonoista tavoista tulee tästä. Pellavan käsittelyn eri vaiheet ovat kasvin kannalta melkoisen väkivaltaisia, mutta 1840-luvulla asialle ei pantu painoa. Sivistys käsitteenä laajeni Reinhold von Beckerin ehdotuksesta tarkoittamaan siisteyttä, tapojen parantumista, vaateparren kohentumista ja ystävällistä suhtautumista kanssaihmisiin.⁶ 1900-luvun vaihteen illanviettojen akateeminen puhemaailma liitti näihin yhteyksiin vielä termit *civis* (latinaksi kansalainen; silloin miesylioppilas) sekä leikillisyyttä tavoitelleen ilmaisun *siivetär* (naispuolinen ylioppilas). Kun ruotsin kielessä vastaavaa merkitsevä *bildning* oli suoraa saksan kielen *Bildung*-perua, kehkeytyi nykyaikainen sivistyksen suomalainen merkityslataus sadan vuoden kuluessa näiden kahden termin pitkässä vuorovaikutuksessa.

MITÄ ON SIVISTYS KÄSITTEENÄ?

Yleisenä käsitteenä sivistys tarkoittaa ihmisen kulttuurikehitystä, ihmisyyden edistymistä historiankulussa, yksilöllisten kykyjen viljelyä muun yhteiskunnan hyväksi. Sivistys on ihmisen ihmistymistä, joka jatkuu jokaisessa yksilössä ja jokaisessa sukupolvessa. Maaseudun Sivistysliiton kaltainen omaehtoista kulttuuriharrastusta virittävä järjestö on pysyvästi mahdollinen vain vapaassa ja kansanvaltaisessa yhteiskunnassa, jossa kaikilla kansalaisilla on samat oikeudet ja yhdistymisen vapaus. Suomessa on muitakin sivistysliittoja, jotka kaikki organisoituvat jonkin konkreettisen seikan tai maailmankatsomuksen ympärille.

Kuten jo Comenius, Herder ja Pestalozzi aikoinaan eri tavoin totesivat: sivistys kuuluu kaikille, mutta jokaisella on siihen oma tiensä. Sivistys on ihmisyyden muotoutumista sen kautta, mitä kukin yksilö saamallaan vapau-

della tekee. Sivistykseen kuuluu paitsi ihmisen kykyjen viljeleminen, myös kasvaminen itsenäisesti asioita harkitsevaksi, itsetajuiseksi, vapautta edistäväksi kansalaiseksi. Sivistys on itsekasvatusta, jossa kukaan meistä ei tule koskaan valmiiksi. Eikä ihmisyyks ole teoretisoitua tai haaveiltua ihmisyyttä, vaan jotain yhteiskunnallista: ihmisyyks pätee kussakin maassa, sen konkreettisissa olosuhteissa, ja muotoutuu sen perheen kautta kasvaen, jonka lapseksi ihminen on yksilönä syntynyt.

Määrittelemmepä maaseudun miten tahansa, luonnonympäristönä maaseutu kysyy omaa sivistystulkintansa. J.V. Snellman on ilmaissut asian näin:

*”Mutta suomalainen lapsi ei myöskään synny Euroopan nykyiseen ihmiskuntaan yleensä, vaan ihmisyyteen sellaisena kuin se elää tämän suomalaisen kansan tiedossa ja toimintatavassa – tämä vielä erikoistuneena yhteiskunnallisen aseman ja perheen mukaan. Sellainen todellinen, ei ajateltu, ei kuviteltu, ihmisyyks on se, johon lasta ei ainoastaan olosuhteiden pakosta kasvateta, vaan johon hänet pitää kasvattaa.”*⁷

Muuan erityinen yhteiskunnallinen asema ja perhe, joihin ihminen syntyy, voidaan nimetä olosuhteina ”maaseuduksi”. Maaseutuväestön osuus koko Suomen väestöstä oli 1910 pyörein luvuin 90 prosenttia. 1950-luvun alussa luku oli vielä niinkin korkea kuin 50 prosenttia ja 2000-luvulla alenevasti 20 prosenttia. Kehityksen suunta on selvä, vaikka maaseudun tilastollinen määritelmä on muuttunut. Näissä oloissa elävillä ihmisillä on ollut oikeutensa juuri heidän lähtökohdistaan kumpuavaan sivistykseen. Sivistys ei ole välineellistä, mutta siinä on sävyjä. Se perustuu koettuun todellisuuteen. Ellei perustuisi, se olisi viihdettä, harhaa tai tietämiseksi naamioitua huijausta muiden tarkoitusperien takia.

Maaseudun Sivistysliitto on järjestöidealtaan riippumaton maaseutuväestön määrästä. Ei ole väliä, onko maalaisia 3 prosenttia vai 50 prosenttia kansasta. Jos järjestö on johonkin perimmäiseen ankkuroitu, on tuo perimmäinen ankkuri maapallon elämää ylläpitävä ekosysteemi. Sivistysliitto koettaa tunnistaa ja tulkita tuon ekosysteemin kulttuurisia merkityksiä.

Maaseudun Sivistysliitto on siten historiallisesti välttämätön järjestö. Sellaisen on oltava olemassa, mikäli maa ylipäätään on kansanvaltainen ja kehittynyt.

Sivistys on
itsekasvatusta,
jossa kukaan
meistä ei
tule koskaan
valmiiksi.

On myös tärkeää noteerata sivistysajatuksen historiallinen yhteys pohjoismaihin, pohjoismaisuuteen sekä siihen, että Suomesta kehittyi yhteiskuntana yksi pohjoismaista eikä venäläinen kuvernementti. Kansanvaltaisuuden ohella pohjoismaita yhdistää kansansivistyksen instituutioiden tärkeys. Pohjoismaiden historia on ollut onnistunutta ”taistelua valosta”. Sivistyksen voima on kansalaisten voimaa, kykyä tasa-arvoisesti ja omaehtoisesti rakennettuun yhteiskuntaan. Esimerkkeinä pohjoismaisista sivistysvirtauksista voidaan mainita N.F.S. Grundtvigin kansanopistoaate, Santeri Alkion aatteellisesti johtamat nuorisoseurat sekä pohjoismaisen työväenliikkeen opintopiirit. Näitä kolmea virtausta tarkastelee sisältöjen osalta väitöskirjassaan Seppo Niemelä suomalaisin silmin (2011). Tanskalainen Ove Korsgaard on kuvannut Tanskan sivistyshistoriaa 500 vuoden ajalta (1997). Ruotsin työväenliikkeen sivistysideaalien alkuvaiheita on tutkinut Bernt Gustavsson (1991)

MITÄ ON LIITTO? – YHDESSÄ TEKEMISTÄ JA YHDESSÄ OLEMISTA

Liittona toimiminen, yhdessä tekemisen aate kuuluu sivistyksen ajatukseen. Ihminen sivistyy vain osana yhteisöä, toisten joukossa toimiessaan, omaksuessaan kasvatuksen ja tradition kautta saamansa asiat ja punnitessaan ne oman elämäkokemuksensa valossa. Sivilisaatio kantaa sivistystä ajassa, yli rajallisten yksilöiden. Siksi yhteiskunnalla on kasvatus- ja muistiorganisaationsa. Ihminen lajina on sekä tarinankuulija että tarinankertoja, yhteisöissä elävä olio, joka nauttii yhdessäolosta, keskustelusta ja katsomustensa avartumisesta.

Yhdessä tekemällä kaikki on mukavampaa ja vaikuttavampaa. ”Yhdessä olemme enemmän.” Joukolla kulkien matka sujuu mukavammin ja nopeammin, selostaa kansanviisaus. Koko yhteiskunta perustuu yhdistymisen eli järjestäytymisen periaatteelle, koska liittoutumalla saadaan edistettävään asiaan

tarkkuutta, tehoa ja pontta. Toiminnan tarkoitus määritellään täsmällisesti. Järjestäytynyt ryhmä hakee paikkansa yhteiskunnan kaikkien pyrintöjen joukosta. Se tunnistaa sekä liittolaiset että mahdolliset vastustajat.

Liitto-sanassa on se erityisyys, että liittoon kuuluminen tai sen toimin-

”Valistus on ihmisen vapauttamista ihmisen itsensä aiheuttamasta alaikäisyyden tilasta.”

— Immanuel Kant

taan osallistuminen on vapaata. Ihminen kysyy itseltään, onko tämä tarjolla oleva jotakin sellaista, joka minua kiinnostaa, johon haluan käyttää aikaani, joka on minulle henkisesti hyväksi. Jos vastaukset ovat myönteisiä, hän ei ainoastaan käy tilaisuuksissa kulttuurin kuluttajana, vaan antaa oman luovan panoksensa liiton toimintaan. Liitto on tapa jakaa ja avata uusia kanavia. Liitossa ihmiset rohkaisevat toisiaan käyttämään omaa järkeään ja luovuuttaan ilman ylhäältä tulevaa sanelua.

Filosofi Immanuel Kant toteaa kuuluisan valistusta koskevan kilpikirjoituksen avauslauseessa: *"Valistus on ihmisen vapauttamista ihmisen itsensä aiheuttamasta alaikäisyyden tilasta."*⁸ Tässä kohtaa voimme vaaratta korvata valistus-sanan sivistyksellä ilman, että väärennämme Kantin kuuluisaa lausetta hiukkaakaan.

Maaseudun Sivistysliitto, kuten muutkin kansansivistysjärjestöt, on kansanvaltaisessa maassa radikaali toimija: se on liitto ihmisen täysi-ikäisyyden puolesta.

SUOMALAISUUSLIIKE SAI VOIMANSA MAASEUDULTA

Tämä tarina alkaa kaukaa 1800-luvulta. Alullakin on alkunsa.

Aivan ensimmäinen "Maaseudun Sivistysliitto" oli 1800-luvun fennomania eli suomalaisuusliike. Tämän liikkeen loivat ruotsinkieliset professorit ja muut oppineet, joiden keskeinen voimahahmo oli J. V. Snellman. Suomen kieli oli saatava opetuksen, hallinnon ja oikeudenkäytön kieleksi. Kansa oli sivistettävä eli herätettävä sivistämään itseään. Ja kaukaisena, julkisissa tilaisuuksissa tuskin edes ääneen lausuttuna tavoitteena oli itsenäisyys: oma valtio, joka olisi Venäjästä ja Ruotsista riippumaton.

Tämän ajattelun sivistykselliset ja filosofiset lähtökohdat saatiin Saksan suurilta filosofeilta. Näihin lähtökohtiin kuuluivat mm. ajatukset kunkin kansakunnan oikeudesta omaan valtioon sekä luottamus oikeuden voittoon.

Ajallisesti suomalaisuusliikettä kesti neljä sukupolvea 1830-luvulta 1930-luvulle. Tämän suomalaisuusliikkeen ensimmäinen polvi oli taustaltaan ruotsinkielistä. On tuskin sattumaa, että liikkeen suurimmat nimet J. V. Snellman, J. L. Runeberg ja Zachris Topelius olivat syntyisin Pohjanlahden rannikkokaupungeista ja Elias Lönnrotkin Uudeltamaalta, melkein kielirajalta.

Liikkeen keskeinen läpimurto osuu 1860-luvulle, jolloin säädettiin elinkeinovapaus, ensimmäinen kunnallislaki ja ensimmäinen kansakoululaki.

Vielä 1900-luvun vaihteessa 90 prosenttia väestöstä asui maaseudulla.

1860-luvun suuret nälkävuodet mullistivat maatalouden ja käänsivät sen uusille kehitysurille. Nälkävuosien jälkeen suurta vuotuisvaihtelua sisältävästä viljanviljelystä siirryttiin kehittämään vakaampaa karjataloutta ja heinäviljelyä. 1870-luvulla Euroopassa kasvanut puutavaran kysyntä veti metsäteollisuuden käyntiin, mikä taas mahdollisti mukavuustuotteiden ostamisen. Maitotaloustuotteiden ja puutavaran vienti toi rahaa paitsi kaupunkeihin, myös maaseudulle. Nopeasti rakenteille saatu rautatieverkosto välitti liikennettä. Oma rahayksikkö markka antoi senaatille talouspoliittista liikkumavaraa. Vaikka äänioikeus ei vielä 1800-luvulla ollutkaan yleinen ja yhtäläinen, opetti kunnallinen itsehallinto myös maalaisväestön johtajat yhteiskunnallisiin tehtäviin. Vielä 1900-luvun vaihteessa 90 prosenttia väestöstä asui maaseudulla. Kansa oli maaseutulaista, maalaisrahvasta.

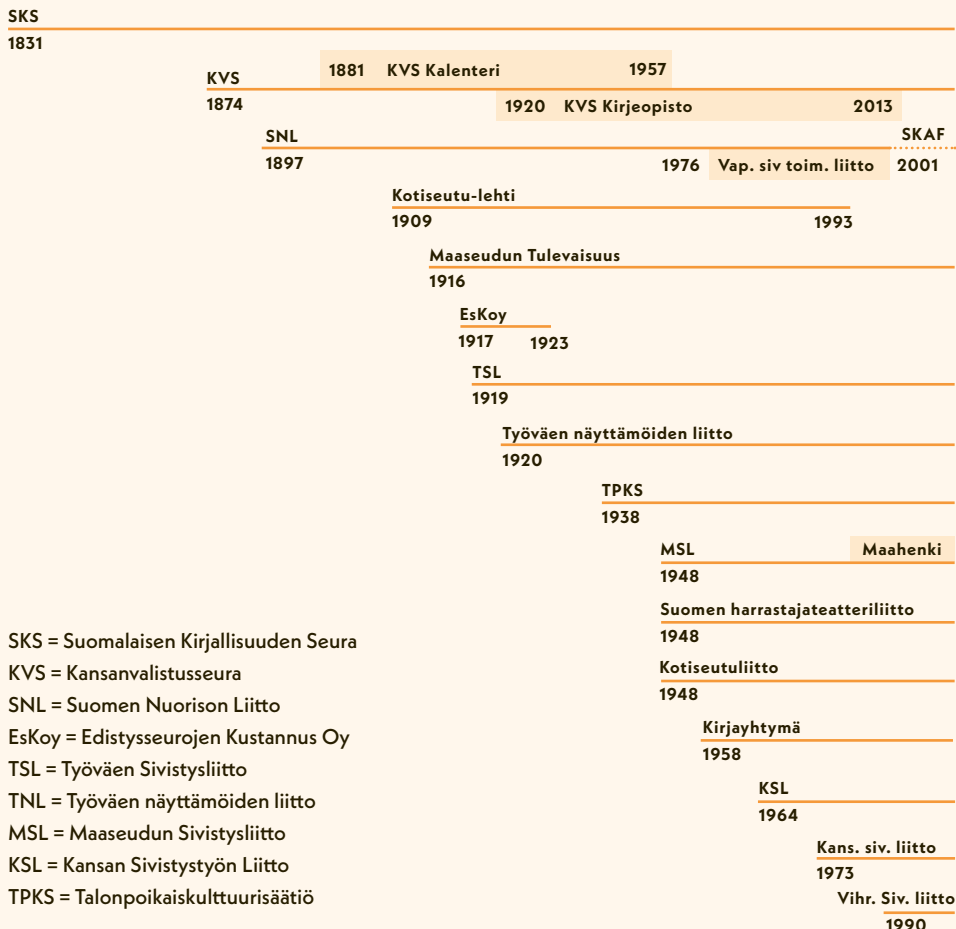
Säätyjärjestelmässä maaseutua puhtaimmin edustava talonpoikaissääty oli suuriruhtinaskunnan olosuhteissa aktiivinen suomalaisuuden edistäjä. Toisen luterilaisuuden kansankieliajatuksen kautta fennomaniaan ja maaseutuun sitoutunut sääty oli papisto, joka tehtävänsä vuoksi asui maaseudulla ja itsekin viljeli maata.

Talonpoikaissäädyn merkittävin johtaja Agathon Meurman välitti sanomalehtien ja kirjojen kautta J.V. Snellmanin kansallisen sivistysohjelman talonpoikaistolle. Hän esimerkiksi käänsi Snellmanin keskeiset teokset suomen kielelle.⁹ Samaa teki vieläkin laajemmin myös suomeksi kirjoittava Hämeenkyrön kirkkoherran poika Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen (G.Z. Forsman), joka edusti valtiopäivillä pappissäätyä, mutta puhutteli historian professorina kaikkia suomenkielisiä.

Heitä molempia seurasi seuraavan sukupolven miehistä aktiivisesti Santeri Alkio, joka omalta osaltaan toteutti suomalaisuusliikkeen ohjelmaa kirjailijana ja nuorisoseuraliikkeen henkisenä johtajana. Voimme hyvin perustein muodostaa eräänlaisen fennomaanisen ketjun J.V. Snellman–Agathon Meurman–Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen–Santeri Alkio. Alkio on osaltaan käsitellyt ketjuun kuuluvien yhteyttä. Olipa yhteys niin vahva, että vielä vanhoilla päivillään Yrjö-Koskinen kävi Alkion kotona vierailulla matkustaessaan Pohjanmaalla.

Kaikkia näitä suomalaisuusmiehiä yhdistää hegeliläinen ajatuskuvio siitä, että jokaisen ihmisen tuli pyrkiä kehittämään itsestään persoona, joka palvelisi kansansa parasta ja siten kansakunnan historiallista tehtävää, mikä puolestaan

SIVISTYSJÄRJESTÖJEN JA EDISTYSSEUROJEN PERUSTAMISJÄRJESTYS

veisi ihmiskuntaa ja ihmisyyttä eteenpäin. Tässä päältä päin yksinkertaisessa ajatuskuviossa oli kansallista voimaa, koska yksilön ponnistelu itsensä sivistämiseksi, suomenkielisen väestön sosiaalinen nousu ja kansakunnan kehitys Venäjästä ja Ruotsista riippumattomaan valtiolliseen itsenäisyyteen liittyivät kaikki yhteen, vieläpä niin, että kuviossa itsessään oli suoranaista hohtoa. Tällä kaikella ihminen koki edistävänsä ihmisyyttä ja ihmiskunnan parasta. Kirjallisuudessa tunnettu esimerkki on Seitsemän veljeksien Jukolan Eero.

Yhteiskunnan kehittyessä tämä alkuperäinen suomalaisuusliike jakautui ensin konservatiivisempiin vanhasuomalaisiin ja edistysmielisempiin nuor-

suomalaisiin. Jaon taustalla oli asennepsykologiaa ja poikien kapinaa isään vastaan, mutta käytännön ilmauksensa se sai suhteesta Venäjään. Kumpi oli järkevämpi strategia: Venäjän karhua herättämätön viisas valtiotaito vai virkakunnan passiivinen vastarinta ja perustuslaillisuus? Sivistyksellisen, taloudellisen ja teknisen kehityksen yhä jatkuessa suomalaisuusliike jakautui uudestaan. Tällä kertaa uusi kehkeytyi pääosin nuorsuomalaisten sisältä. Näin syntyivät työväenliike, talonpoikaisliike sekä kaupunkien keskisäädyn edistyspuolue. Jäljelle jääneistä konservatiivisemmista aineksista muodostui kansallismielisen ajattelun alle ryhmittynyt kansallinen kokoomus. Maatalousvaltaisessa maassa sosiologisesti oikeaa termiä ”talonpoikaisliike” on tässä mielessä käyttänyt muun muassa Pentti Virrankoski Suomen kulttuurihistoriasta kirjoittaessaan.¹⁰ Historiankirjoituksessa ei kuitenkaan kovin laajalti ymmärretä, että talonpoikaisliike kuuluu työväenliikkeen rinnalle toisena suurena virtana kansallisessa historiakuvassa.

Tämän talonpoikaisliikkeen osia olivat kulttuurielämän puolella itsekasvatus- ja sivistystehtävän omaksuneet nuorisoseurat, talouden puolella osuustoimintaliike ja keskinäiset yhtiöt sekä politiikan puolella maalaisliitto. Muihin vastaaviin eurooppalaisiin puolueisiin verrattuna maalaisliitto pyrki puhuttelemaan maaseudun koko väestöä: sivistyssanoilla ilmaisten se oli *ruuraallinen* eikä *agraarinen* liike. Se siis pyrki olemaan kaikkien maalla asuvien, koko maalaisväestön liitto. Sellaisena siihen sisältyi sosiaalipoliittista voimaa, joka vaikutti jopa eduskunnan voimasuhteisiin siten, että eduskuntaan ei tullut pysyvää sosialistista enemmistöä. Suuri merkitys tässä oli Santeri Alkion persoonallisella vaikutuksella. Tätä Alkion linjaa on jälkikäteen kutsuttu alkiolaisuudeksi.

Suomalaisten sivistysjärjestöjen ja eräiden kustannusyhtiöiden historian aikajanakuvio tuo esiin sen, miten yhteiskunnan työnjaon syveneminen ja ideologinen kehitys ovat johtaneet vastaaviin organisaatioihin.

ALKIOLAISUUS EDISTYSMIELISENÄ FENNOMANIA

Kaukaa katsoen voisi nokkela sivullinen olettaa Santeri Alkion perustaneen Maaseudun Sivistysliiton. Se olisi johdonmukaista. Kyllä, Alkion ”olisi kuulunut” ajatustensa valossa tehdä näin. Tavallaan näin tapahtuikin, sillä tarkennuksella, että Alkiolle tärkeä sivistysjärjestö oli nuorisoseuraliike. Alkio

liittyi varhain 1880-luvun alussa nuorisoseuraliikkeeseen ja toimi myöhemmin kymmeniä vuosia sen aatteellisena johtajana. Välineenä tässä näköalojen näyttämisessä oli hänen päätoimittamansa ja kustantamansa *Pyrkijä*-lehti.

1900-luvun alun vuosikymmeninä nuorisoseurajärjestö oli fennomaniaa toteuttava nuorisoliike. Se ei ollut puoluepoliittinen liike, mutta sosiologisesti katsoen nuoriseliike oli maaseutujärjestö. Kaupunkinuorisoseuroja oli sormin laskettava luku. Oli myös ruotsinkielisiä nuorisoseuroja, mikä kertoo toimintatavassa olleen jotain kielipolitiikkaa yleisempää. Erään Alkion muotoileman iskulauseen mukaan ”nuorisoseura on nuorten tasavalta”. Kysymys oli kansanvaltaan heräämisestä.

Maaseudun Sivistysliitosta ei voi puhua tarkastelematta sitä, mitä *alkiolaisuuteen* sisältyy. Retoriikan tasolla termillä viitataan johonkin eettisesti vaikeutettavaan, oikeudentuntoiseen ja sytyttävään tapaan puhutella koko kansaa. Alkiolaisuus on ”oikeaa” keskustalaisuutta tai ”oikeaa” nuorisoseuralaisuutta. Usein tätä kantaa perustellaan sattuvalla siteerauksella Alkion kirjoituksista. Alkiolaisuuteen vetoava ei välttämättä juuri tunne Santeri Alkiota saati hänen kirjoituksiaan, mutta pyrkii palauttamaan epäselvän ja monimutkaisen nykytilanteen aikaan, jolloin poliittinen puhe oli kirkasta ja puhujat puolustivat maaseutua ja samalla kansakunnan yhteistä etua. Kohtuullisen oikein ymmärrettynä alkiolaisuus tarkoittaa uudistushenkistä sosiaaliradikalismia, joka kilpailee vasemmiston ja liberaalin kaupunkisivistyneistön kannattajista. Tätä korostusta viljeli esimerkiksi Urho Kekkonen 1950-luvun alussa. Joillekin se voi myös olla poliittista isänmaapuhetta 1930-luvun hengessä. Pisimmälle tämän konservatiivisen (oikeistolaisen) tulkinnan venyttää Ilmari Laukkosen kirja *Alkion miehet*.¹¹ Laukkonen oli kokoomuksen *Vaasa*-lehden päätoimittaja, ja kirjakin oli Vaasan kirjapainossa kustannettu. Kyseessä oli päivänpolitiikkaan liittyvä hyökkäys silloisen keskustan kylkeen.

Erityisen syvältä alkiolaisuutta pohtii Kari Hokkanen toimittamansa *Santeri Alkion päiväkirjat (I–III)* -teoksen johdantokirjoituksessa.¹² Hokkasen mukaan on olemassa poliittisesti palvottu ”patsas-Alkio”, päiväkirjojen subjektiivinen ja pohdiskeleva Alkio sekä Hokkaselta tässä johdantotekstissä vain muuttaman lauseen vihjeen varaan jäävä, oma ideologianaan elävä ja kehittyvä alkiolaisuus. Patsas-alkiolaisuutta on Alkion nimeen vannova suurmieskultti. Metodisesti sitä on myös tapa siteerata Alkiota oman ajatuksen tueksi, ellei siteeraukseen liity ajatuksen jatkokehittelyä. Päiväkirjojen Alkio on inhimillinen ihminen: tunnelmia kirjaava, joskus innostunut, joskus kiivaileva, joskus äyskähtelevä. Päiväkirjoissa Alkio kirjoittamalla selvittää omia ajatuksiaan

Parhaimmillaan alkiolaisuutta on avoin ja kehittyvä aatejärjestelmä, joka perustuu ihmisen omiin havaintoihin, itsenäiseen ajatteluun ja Alkiolta saatuun inspiraatioon.

vain itselleen. Ensin maaseutuhenkisyydeksi ja sitten keskustalaisuudeksi kehittyvänä ideologiana alkiolaisuus perustuu Alkion itsensä toimittamiin sanomalehtikirjoituksiin ja kirjoihin. Nämä kirjoitukset niiden laatija itse on arvioinut tärkeimmiksi ja parhaiten aikaa kestäviksi. Niissä on siis otaksuttavasti jotain erityisen yleispätevää. Niiden ilmaisemaa ymmärrystä ovat puolestaan muotoilleet seuraavat sukupolvet, jotka ovat tutkineet, tulkinneet ja systematisoineet Alkion ajatuksia kunkin ajan näkökulmasta. Parhaimmillaan alkiolaisuutta on avoin ja kehittyvä aatejärjestelmä, joka perustuu ihmisen omiin havaintoihin, itsenäiseen ajatteluun ja Alkiolta saatuun inspiraatioon.

On tärkeää tunnistaa tapa, jolla Alkio lähestyi yhteiskunnallisia kysymyksiä. Hän oli itseopiskellut kansansivistysmies, joka päätyi kansakunnan murrosaikoina poliitikoksi. Yksittäisenä toimijana hän on ehkä eniten vaikuttanut Suomen tasavallan syntyyn. Viimeksi sanottu perustuu valtiomuototaisteluun, jossa jopa K.J. Ståhlbergin nuorsuomalainen puolue lopulta ”petti ja hylkäsi” johtajansa ja tasavallan asian. On hyvä alleviivata, että Alkio siis tuli politiikkaan sivistyksen kautta, sivistyksen suunnasta. Ensin hän oli kirjailija ja aikakauslehtiin kirjoittava ajankohtaiskeskustelija, sitten sanomalehtikirjoittaja ja lopulta poliitikko ja poliittisten ohjelmien laatija. Uransa huipulla hän oli 1917–1919 laatimassa perustuslakia, muotoilemassa Suomen itsenäisyyttä sekä poliittisesti taistelemassa tasavallan puolesta. Itsenäisyyden alkuvuosina taistelu pohjoismaisen oikeusvaltion ja tasavallan puolesta teki maalaisliitosta suuren puolueen.

Kirjallisen lahjakkuuden ohella kiintoisa yksityiskohta Alkion sivistysprofiilissa on, että hän oli myös musikaalinen ja soitti viulua. Kolmantena persoonallisuuden piirteenä voi mainita hänen olleen innokas puutarhaharrastaja ja talonpoikaisen maatalouden ystävä. On muistelmiin kirjattua näyttöä siitä, miten Alkio olisi halunnut olla edistysmielinen talonpoika, ellei hän olisi perinyt isänsä kauppaliikettä velkoineen.

SANTERI ALKIO

Santeri Alkio (1862–1930) toimi maakauppiaana vuodet 1880–1905 maksaen pois isänsä kauppaliikkeen velkoja. Hän aloitti sanomalehtiin kirjoittamisen jo 15-vuotiaana. Hän oli perustamassa Laihian nuorisoyhdistystä 1881 ollen sittemmin nuorisoseuraliikkeen kaikissa paikallisissa ja maakunnallisissa tehtävissä aina Suomen Nuorison Liiton pitkäaikaiseksi sihteeriksi ja vuosien 1911–1914 puheenjohtajaksi asti.

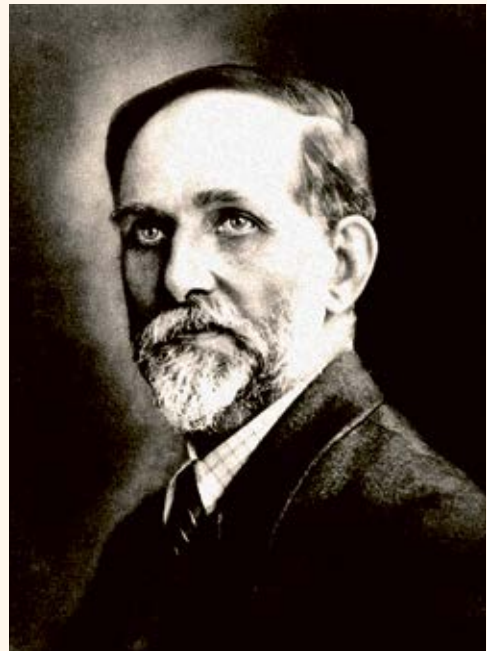
Alkio perusti nuorisoseuraliikkeen aikakauslehti Pyrkijän jo 1890 ja toimitti ja kustansi sitä vuoteen 1917. Mainittakoon vielä, että hän toimi Ilmajoen kansanopiston kannatusyhdistyksen sihteerinä.

Sanomalehti Ilkan perustamisessa Alkio oli johtavana voimana 1906 toimien aluksi sen päätoimittajana ja kirjoittaen lehteen kuolemaansa saakka. Hän kuului 1905–06 äänioikeusuudistusta valmistelleeseen komiteaan sekä vuoden 1917 perustuslakikomiteaan.

Alkio toimi kansanedustajana 1907–1922 yhden kauden katkoa lukuun ottamatta. Poliittisesti Alkio oli alkuun nuorsuomalainen. Hän kuului Nuori Suomi -taiteilijapiiriin ja Päivälehdessä avustajiin, kunnes maalaisliiton tultua perustetuksi työskenteli puolueen merkittävimpänä poliitikkona ja ideologina.

Alkio vaikutti K.J. Ståhlbergin ohella erityisesti siihen, että itsenäistyneen Suomen valtiomuodoksi tuli tasavalta. Hän toimi sosiaaliministerinä 1919–1920. Hän oli myös eduskunnan ulkoasianvaliokunnan puheenjohtaja.

Alkio on kirjoittanut kymmeniä kaunokirjallisia kirjoja sekä lukuisia yhteiskunnallisia kirjasia. Hänet tunnettiin kautta Suomen innostavana puhujana. Valtakunnallisissa kansalaiskokouksissa hän puhui usein uudistusmielisen maaseudun edustajana. Lisäksi hän kuului Laihian edustajana Suureen Lähetystöön, joka toimitti Venäjän keisarille 1899 manifestia vastustaneen adressin.

Santeri Alkio (1862–1930)

Alkio oli käytännön asiat osaava kulttuuri-ihminen. Hänen koulunkäyntinsä jäi neljään luokkaan kansakoulua, mutta hän hankki valtavan tietomäärän lukemalla lähes kaiken elinaikanaan kustannetun suomenkielisen kirjallisuuden – aina amerikansuomalaisten kustantamia kirjoja myöten.

Alkion henkilökohtaisena unelmana oli olla talonpoika, viljellä maata ja kirjoittaa kirjoja, mutta lehtien päätoimittaminen, politiikka ja valtiolliset asiat vaativat aikaa ja energiaa. Hän asui ja eli Laihiolla harkitsematta koskaan muuta kotipaikkaa. Täyttäessään 60 vuotta hän sai kansalaislahjana oman maatilan, mikä oli hänelle riemukas yllätys.

Alkion hahmottamaa maailmaa ilmaisee fyysisesti toisaalta Laihian nuorisoseuran puujugendtyylinen nuorisoseuran talo, toisaalta maalaisliittolaisen sanomalehti Ilkan komea historia.²⁵

Alkion yhteiskunnallinen vaikuttavuus perustuu hänen sivistysajatteluunsa. Lähtökohtana on ihmisyyden ja ihmisyttä edistävät yhteiskunnalliset laitokset. Ihmisyyteen perustuvat hänen muut poliittisesti kannattamansa instituutiot ja ideat: kansakoulu, kansanopistot, kunnallishallinto, kansanvaltio eli demokratia, tasavaltainen valtiomuoto, osuustoiminta, maahenki, maaseutu uuden sivilisaation kasvualustana. Johtotähtenä on sivistys. Sen edellytyksenä on tasa-arvoinen yhteiskunta ja kaiken pohjana on toimelias talous.

Alkio kirjoitti paljon nuorisoseurajulkaisuissa ja maalaisliiton lehdissä sivistyksestä käyttäen sivistyksen käsitettä perusteluna sille, miksi maaseutua tuli kehittää kaupunkien rinnalla. Sivistys velvoittaa sivistynyttä. Se on yksi yhteiskunnallisen tasa-arvon elementeistä. Maaseudun sivistyskäsitteeseen sisältyy uuden sivilisaation mahdollisuus. Kaikki nämä näkökohdat on koottu Maalaisliiton puolueohjelmaan 1921 sen johtavien periaatteiden sivistyspoliittiseksi linjaksi:

Sivistyselämä on kehitettävä yksinkertaisemmaksi ja raittiimmaksi. Opin ja käyttäytymisen rinnalle on sivistyneen kansalaisen velvollisuudeksi entistä päättäväisemmin asetettava siveellinen elämä ja uhrautuminen yhteiseksi hyväksi. On pidettävä huolta siitä, että sivistyksen saavutukset entistä helpommin joutuvat jokaisen kansalaisen käytettäväksi ja nautittavaksi. Suomen maaseudun sivistysviljelyksen erikoismahdollisuudet ja tarpeet huomioon ottaen on ryhdyttävä tältä pohjalta selvittämään uusia elämänarvoja ja luomaan maaseudulle omintakeista, uuden ajan vaatimuksia vastaavaa

itsenäistä sivistystä, joka vapautuneena rappeutumassa olevan suunnan holhouksesta kykenee luomaan kansalle sellaiset elämänihanteet, että ne voivat koota nousevat polvet yhtenäiseen luokkataisteluun lieventävään ja tulevaisuuteen luottavaan toimintaan.¹³

Jos joutuisi selostamaan poliittista filosofiaa tuntevalle, millainen aate alkio-laisuus on, olisi yksinkertaisinta viitata John Rawlsiin ja selostaa, että aatteen ydinolekukset ovat samanlaisia kuin Rawlsilla, mutta itse viesti on mukautettu maaseudun kehyksiin. Alkiolla on lisänä eräänlainen ekologinen esiym-märrys, jota Rawlsilla ei ole. Yhteiskunnallisten uudistusten järjestyskin on tärkeää: Alkion mukaan yhteiskunnan uudistaminen alkaa itsensä velvoit-tamisesta. Ei siis uudistuksen vaatimisesta, vaan siitä, että panee uudistusta kaipaavan asian toimeen omalla kohdallaan.

SANTERI ALKION KESKEISET AJATUKSET

- 1 Aloita uudistus itsestäsi ja jatka itsekasvatuksella.
- 2 Kulttuuri on vapauden aluetta, jonka sisällöt eivät kuulu poliittiseen päätöksentekoon.
- 3 Valtiollisen ja yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohtana on tasa-arvon toteuttaminen: tasa-arvo on tasa-arvoa vapauteen.
- 4 Talous on keskinäisyyden aluetta, jossa eduskunnan tehtävänä on ohjata markkinakilpailua lainsäädännöllä.
- 5 Luonto ja koko maapallo on ihmisen koti, jota asutamme, sen järjestelmien ihmeellistä toimintaa avustaen.
- 6 Jokainen kansakunta on oikeutettu valtiolliseen itsenäisyyteen ja sitä kautta tuomaan jotain uutta maailmankehitykseen.
- 7 Ihmiskunta kehittyy vuorovaikutuksessa ja kansojen keskinäisessä yhteydessä kohti tulevaa, jonka päämääriä vain aavistellaan.

Alkion mukaan ihmisessä vaikuttaa suoranaisena sielullisena voimana, elä-mänenenergiana kasvamisen pyrkimys. Jokainen ihminen on erilainen. Jokai-seen ihmiseen sisältyy mahdollisuuksia, potentiaaleja, syntymälahjoja. Niitä harjaannuttamalla hän kehittyy omintakeiseksi persoonaksi, joka pystyy työs-kentelemään kansakuntansa hyväksi. Kansakuntansa parasta edistäessään ihminen toimii myös ihmiskunnan hyväksi. Sivistyneelle ihmiselle kansan-sivistyksen hyväksi toimiminen on hänen luonnollisen elämäntehtävänsä

toteuttamista. Superlahjakkaalle nerolle yleisönä voi olla koko maailma, mutta tässäkin mennään kansakunnan kautta. Sivistyksen tarkoituksena ei ole hankkia etuja itselle, omalle perheelle tai yhteiskuntaluokalle, vaan sivistyksen ominaisuutena on, että se kuuluu kaikille. Sivistys on politiikan yläpuolella olevaa vapauden aluetta, jonka päämääriä ei pidä puoluepoliittisesti määrätä. Sivistyksen suhde politiikkaan on kuin arkkitehdin suhde rakentajaan.

Sivistymisen prosessi alkaa jo lasten kasvatuksesta. Minuuteensa heräävä nuori siirtyy itsekasvatukseen. Ensin hän on epäilyn ja murrosiän kapinan kautta oppinut ajattelemaan itse ja todennut, miten maailmaa voi parantaa järjellisyys avulla. Pitää hankkia riittävä tietopuolinen sivistys. ”Myllyä ei voi käyttää ennen kuin on kivet sisällä.” Yleissivistys on ammatillista sivistystä tärkeämpää, koska se kehittää kokonaisuuksien tajua. Yhteiskunnallinen uudistus alkaa itsensä velvoittamisesta. Kun ihminen on löytänyt vakaumuksensa, hän pystyy valitsemaan elämänuran, jolla palvelee muita.

Alkion ajattelussa sivistys ja ihmisyyys kuuluvat yhteen. Alkio oli omaksunut Yrjö-Koskisen ajatuksen siitä, miten ihmisyyysaate on ihmiskunnan historian johtava aate. Se on prisma, jonka kautta historiaa kirjoitetaan ja historian vaihteita ja tapahtumia arvioidaan. Alkion kuuluisin yksittäinen lause kuuluu: ”Ihmisyiden kehitystarve ja sen edellytykset on pantava kaiken yhteiskun-

nallisen ja valtiollisen toiminnan pohjaksi.”¹⁴

Alkion ajattelussa sivistys ja ihmisyyys kuuluvat yhteen.

Lause on kirjoitettu 1919 sisällissodan ja sen seurauksena tarvittavien yhteiskunnallisten uudistusten pohdiskelun yhteyteen. Tuolloin tarpeelliset asiat olivat käytännöllisiä.

Suomessa tarvittiin torpparivapautus, maaseudun ja teollisuuden yhdistäminen sekä omakotiliike. Monesta muusta sivistysajattelijasta poiketen Alkio yhdistää sivistyksen osaksi ihmisen luontosuhteen kestäväää ratkaisua. Tähän kuuluu viljelijän tekemisten näkökulmasta katsoen maahenki, muiden kokemana luonnon elvyttävä ympäristöpsykologinen vaikutus.

Seppo Niemelä löysi väitöskirjassaan¹⁵ Alkion sivistysajattelun kaukaisimmaksi taustaksi J.G. Herderin filosofian dokumentoimatta kuitenkaan yksityiskohtia alkuperäisistä saksankielisistä lähteistä. Alkiolle ominainen eurooppalainen sivistysajatus ja ihmisyyysaate oli siis luotu jo ennen G.W.F. Hegeliä. Suomessa Herderin ajatukset välittyivät edelleen J.V. Snellmanin kautta.¹⁶

Heinätoittoa Kyrölän tilalla 1900-luvun alkuvuosina.

Olisi kiinnostavaa pohtia, oliko Alkiolla tästä aateyhteydestä jotain vihiä. Muistettakoon, että kun tällaisia aatteellisia vaikutusyhteyksiä tutkitaan, kyse ei ole mekaanisesta seurausvaikutuksesta, vaan siitä, että vaikutteiden omaksumista kokee jonkun aiemmin eläneen ihmisen ilmaiseen täsmälleen samoja ajatuksia, joita hänkin kokee muodostaneensa. Muuan Niemelän käsityksen vahvistava ja suoraan suomenkielinen yhteys löytyy. Filosofian professori Arvi Grotenfelt kirjoittaa Immanuel Kantia koskevassa tutkimuksensa loppusivulla 1916, miten J. G. Herder korjasi Kantin kuivaa ja järkeisopillista systeeminrakentajan yksipuolisuutta elävän elämän ilmiöiksi:

"Historian loppumäärä on 'humaniteetti', ihmisyyys; s.o. ihmisolennon kaikinpuolinen kehitys ja jalostus eli ihmisen kaikkien kykyjen toteuttaminen ja kehittäminen elämässä ja toiminnassa. Herder käsittää humaniteetti-aatettaan siten, ettei voi tulla kysymykseenkään kuvata yhtä tarkkaan määrättyä ihmisihannetta, jonka mukaisiksi kaikki ihmiset olisivat muovailtavat; hän panee tähän humaniteetti-aatteeseensa olen-

naiseksi piirteeksi, että sen pitää tulla toteutetuksi monissa erilaisissa elämänmuodostuksissa, siten että kukin kansa ja kukin ihmisrotu harjoittaa kykyjään ja taipumuksiaan omalla tavallaan, toteuttaa omituisen kulttuuri- ja täydellisyysihanteensa. Historian tarkoitus on, että ihmiskunnan elämä kehittyy rikkaassa moninaisuudessa . . . Ihminen on luotu järkitoimintaa ja vapautta varten. Siihen sisältyy, että hänen pitää itsessään kehittää hienostuneita tunteita ja taipumuksia, keskinäistä ihmisrakautta ja myötätuntoa, taidetta ja uskonnollisia aatteita, mm. kuolemattomuuden aatetta. Kaitsemus on jättänyt ihmiskunnan kohtalon ihmisen omiin käsiin: hänen pitää omalla työllään, omalla 'viisaalla tai mielettömällä, mutta aina luonnollisella' toiminnallaan luoda kohtalonsa.”¹⁷

Meillä on lupa otaksua, että tämä kohta otti tulta Alkiossa. Tässä Herderin ajatusten yhteenvedossa on tiiviissä muodossa ilmaistu se suuri sivistymisen prosessi, josta pitkin matkaa on ollut puhe. Santeri Alkio, Arvi Grotenfelt ja Zachris Castrén toimivat pitkään yhdessä Suomen Nuorisoin Liiton johdossa ollen kukin vuorollaan SNL:n esimiehiä. Voi olettaa, että näissä kontakteissa nämä kansansivistyksen suuret nimet välittivät toisilleen suuriakin ajatuksia ihmisyydestä ja maailmankehityksestä. Alkiolle tämän kaltainen kokonaiskuva on kyllä ollut tuttu jo suunnilleen 1880-luvulta; nuorena luke mistaan Snellmanin, Yrjö-Koskisen ja Meurmanin kirjoituksista. Meurmanin suomennokset Snellmanin keskeisistä töistä, samaten kuin Yrjö-Koskisen Kansalliset ja yhteiskunnalliset kirjoitukset olivat suomalaisen yleisön luettavissa jo 1880-luvulla, jolloin Alkio oli alle 30-vuotias.

Kun työväen sivistystyön suuriin nimiin kuuluva T. I. Wuorenrinne ohimennen ja yliolkaisesti Niilo Liakan johonkin lausumaan vedoten toteaa nuorisoseuraliikkeen johtavien ajatusten tulleen Zachris Castrénilta ja Alkion olleen vain niiden toteuttaja¹⁸, on Wuorenrinne ilmeisen väärässä. Joku voisi pitää mainittua arviota pikkuseikkana, mutta sillä on ollut vaikutusta mm. siihen, millaiseksi on arvioitu Alkion sivistysajatusten merkitys eli miten hänet on kirjoitettu suomalaisen kansansivistyksen ja aikuiskasvatuksen historiaan. Kirjattakoon tähän yhteyteen siksi päinvastainen tieto: itsenäisyssenaattori Juhani Arajärven elämäkerrassa on todettu nuorisoseuraliikkeessä toimineen Arajärven aikalaissäätys: SNL:n puheenjohtaja oli Zachris Castrén, ” mutta tosiasiallinen johtaja oli varapuheenjohtaja Santeri Alkio”.¹⁹

MAASEUDUN VARHAISIA KULTTUURITOIMIJOITA

Maaseudun sivistysolemusta edustavia toimijoita voidaan tunnistaa jo ennen varsinaista Maaseudun Sivistysliiton esivaihetta. Santeri Alkion lisäksi heitä oli useita muitakin.

JOHANNES LINNANKOSKI AJOI NIMIEN SUOMALAISTAMISTA

Alkion ikäpolvea oli Johannes Linnankoski (alk. Vihtori Peltonen, 1869–1913). Nuorena hän teki metsätöitä ja oli uittamassa tukkeja. Häinkin oli kirjailija ja sanomalehtimies. Linnankoski opiskeli Jyväskylän seminaarissa 1888–1890, mutta ei suorittanut opettajatutkintoaan loppuun. Sanomalehtityöhön hän oppi jyvaskyläläisessä Keski-Suomi-lehdessä. Kun Linnankoski oli suorittanut asevelvollisuusarvonnassa hänelle osuneen kaksivuotisen Venäjän armeijan palveluksen, hänelle tarjottiin päätoimittajan paikkaa Uusimaa-lehdessä. Hän otti työn vastaan. Lehdessä Linnankoski ajoi nimenomaisesti ”suomalaisen sivistyksen asiaa”.

Linnankoski oli kirjoittajana julistaja ja herättäjä. Hänen ensimmäinen julkaistu kirjansa oli *Maaseudun asutus- ja rakennusjärjestelmä* (1900). Hän oli mukana perustamassa Porvoon Suomenkielistä Yhteiskoulua (nykyisin Linnankosken lukio) sekä teki aloitteen Suomalaisuuden Liiton perustamiseksi 1906. Linnankoski propagoi erityisesti sukunimien suomalaistamisen puolesta.

Vuonna 1909 Linnankoski perheineen muutti takaisin alkuperäiseen kotipitäjäänsä Askolaan hankkien sieltä maatilan. Hän oli mukana nuorisoseuratoiminnassa ja ohjasi harrastajanäytelmiä. Hänellä oli kunnianhimoisia kirjallisia suunnitelmia, mutta kesken parhaita vuosiaan hän kuoli vain 43-vuotiaana anemiaan.²⁶

Johannes Linnankoski (1869–1913)

JALMARI KARHULA OLI MONIPUOLINEN KULTTUURIOSAAJA

Alkiota selvästi nuorempi oli Eurassa ja Raumalla vaikuttanut Jalmari Karhula (1878–1942). Hänessä oli monta kulttuuriulottuvuutta: hän oli muun muassa graafikko, taidemaalari, arkkitehti, huonekalusuunnittelija, sanomalehtimies ja museonjohtaja. Yhteistä näille särmille on moderni tulkinta talonpoikaisuudesta.

Karhula opiskeli ensin maanviljelijäksi, sitten rakennuspiirtäjäksi ja viimein taidemaalariksi Pariisin Académie Colarossissa 1905–1906. Hän perusti sanomalehti Lallin 1908 kustantaen sitä aluksi omalla kustannuksellaan ja toimien pitkään sen toimittajana. Lehti oli puoluekannaltaan maalaisliittolainen, ja sen nimi vertautui Alkion perustamaan Ilkkaan. Karhulan muutoin kattavassa elämäkerrassa ei juurikaan kuvata hänen rooliaan kirjoittajana ja sanomalehden toimittajana.

Karhula omaksui ideoita englantilaisesta Arts & Crafts -liikkeestä ja piirsi tässä hengessä parikymmentä rakennusta, mm. maatilojen päärakennuksia, kaupunkitaloja ja huviloita. Tunnetuin Karhulan piirtämistä rakennuksista on nuorisoseuratalo Euran Pirtti. Karhula oli myös kotiseutuharrastaja: hän perusti Rauman Museon ja valokuvasi raumalaista katuelämää. Taiteilijana Karhula kuvasi maisemia, Rauman katukuvaa sekä Lappia ja Petsamo. Monipuolinen Karhula oli erityisesti 1920-luvulla Rauman kulttuurielämän sielu.²⁷

Jalmari Karhula (1878–1942)

RAUMAN MUSEON KUVAKOKELMAT

JOSUA RUOTSALA LUOTTI NUORISON VOIMAAN

Lohtajalla syntynyt Josua Ruotsala (1893–1967) oli kansansivistysmies ja päätoimittaja. Hän oli 37-vuotiaana perustamassa sanomalehti Keskipohjanmaata toimien lehden toimitusjohtajana vuodet 1930–1944 sekä päätoimittajana vuodet 1945–1963. Ruotsala toimi nuorisoseuraliikkeen kaikilla tasoilla, myös Suomen Nuorison Liiton johtokunnassa. Ruotsalan tekemä aloite vaikutti merkittävästi Keski-Pohjanmaan Opiston perustamiseen Kälviälle.

Ruotsala voidaan nostaa esiin myös siksi, että hän oli Alkion jälkeen ensimmäisiä, jotka nostivat esiin maalaisliittolaisen sivistyspolitiikan tarpeen. Tätä kuvaa mm. se, että hän oli Keski-Pohjanmaan Maakuntaliiton valistusvaliokunnan puheenjohtaja 1948–1963. Ruotsalan elämäkerrassa viitataan varsin suoraan, että hän olisi ollut nuorisoseuraliikkeen varsinainen aatteellinen johtaja sitten Alkion.²⁸

Kirjattakoon ohimennen, että Keskipohjanmaa on tuottanut väestöosuuttaan suuremman määrän maaseudun sivistystyössä elämänuransa tehneitä. Tätä maalaisliiton ja nuorisoseuraliikkeen tulisielujen joukkoa olivat Josua Ruotsalan lisäksi mm. Viljami Kalliokoski, Alfred Salmela, Heikki Tunkkari, Rikhard Huntus, Frans Hanhisalo ja Sanfrid Mäkelä. Samaan virtaan voidaan sijoittaa vähän myöhemmin vaikuttaneet Viljo S. Määttä sekä järwiseudulta vielä Väinö Tuomaala – puhumatakaan maakunnan tuottamista vaikutusvaltaisista poliitikoista.

Ilmiö on jokilaaksoihin siirrettynä sama kuin se, joka tuotti sata vuotta aikaisemmin Snellmanin, Runebergin ja Topeliuksen. Taustalla lienee jokin sosiologinen seikka, joka perustuu maakunnan rakenteeseen jokilaaksoista koostuvana merenrantamaakuntana. Kyseessä on alue, jossa maaseutu on riittävän vahva keskuskau-punkiin nähden ja jossa kaksikielisyys vähintäänkin välillisesti pitää auki ikkunaa Ruotsiin ja Eurooppaan.

KANSIKUVA KIRJASTA AATTEEN JA TOIMINNAN MIES

Josua Ruotsala 1940-luvulla.

Niilo Liakka (1864–1945).

NIILO LIAKKA HALUSI KIRJASTON JOKA KUNTAAN

Alatorniolla syntynyt Niilo Liakka (1864–1945) oli harvinaisen monipuolinen vapaan sivistystyön työmyyrä. Hän oli Santeri Alkion ikäpolvea ja Alkion jälkeen henkilönä merkittävin maaseutuhenkkinen kansansivistäjä. Hän oli myös maalaisliiton kansanedustaja vuodet 1919–1922 sekä opetusministerinä kolmessa hallituksessa yhteensä lähes kolme vuotta.

Liakan merkittävin sivistyspoliittinen teko liittyy suomalaisen kirjastolaitoksen perusratkaisuun. Asia ratkaistiin Liakan ollessa maalaisliiton kansanedustaja ja puolueen mandaatilla opetusministerinä. Vastoin

kirjastoalan yleistä kantaa Liakka ei ratkaissut kirjastokysymystä valtakunnallisen keskuskirjaston kautta. Sieltä olisi lainattu kirjoja muualle maahan pyyntöjen mukaan. Sen sijaan Liakka ratkaisi asian niin, että jokainen kunta sai perustaa oman kunnankirjaston saaden kirjastotoimintaan valtionapua. Tämä hajautetun kirjastolaitoksen linjaus tuotti ajan mittaan paljon enemmän lainattavia kirjoja kuin toinen vaihtoehto. Lisäksi jokaisen kirjaston toteutus ja kirjalikoima vastasi paikallisia olosuhteita ja tarpeita.³⁶

Niilo Liakan sivistysmiehen ura on vaikuttava. Jo 27-vuotiaana hän kävi Pohjalaisen osakunnan lähettämän ryhmän jäsenenä tutustumassa Tanskan ja Ruotsin kansanopisto-oloihin. Hän oli Ilmajoen kansanopiston ensimmäinen johtaja 1892–1904 ja Peräpohjolan kansanopiston johtaja 1904–1908. Kansanvalistusseuran sihteerinä (s.o. toiminnanjohtajana) hän toimi 1912–1921 ja uudelleen 1929–1945. Hän oli pitkään myös Suomen Nuorison Liiton ja Pellervo-Seuran sekä A. Korde-linin säätiön johtopaikoilla. Hän toimi jo varhain Uuden Suomettaren avustajana sekä sittemmin Auran, Maan Äänen, Kansanvalistus-lehden ja Kansanvalistusseuran kalenterin päätoimittajana.

Liakka mm. suomensi John Stuart Millin kirjan Vapaudesta. Monissa sivistyskysymyksissä hän työskenteli yhdessä TSL:n perustajan Väinö Voionmaan kanssa: Voionmaan sisar oli hänen vaimonsa. Liakkaa pyydettiin useita kertoja kirjoittamaan muistelmansa, mutta kun hän lopulta 1945 työhön ryhtyi, kuolema tuli väliin.²⁹

J.A. HOLLO KOROSTI KASVATUKSEN MAHTIA

Laihialla syntynyt, Vaasassa oppikoulun käynyt ja isänsä Elias Hollon kautta Santeri Alkion tuttavapiiriin kuulunut Juho August Hollo (1885–1967) oli kulttuurin moniottelija: kasvatustieteilijä, kääntäjä, kirjallisuuskriitikko. Hän oli aikansa kasvatustieteen teoreetikoista lähellä tai suorastaan osa tässä tekstissä kuvattua sivistysnäkemystä. Kouluopetuksen tarkoitus ei ole välineellinen, vaan tarkoituksena on auttaa kasvamaan sitä, mikä ihmisessä on.

Jo poikasena Hollo sai kuljettaa kirjoja kirjailija Alkion ja kansakoulunopettaja Anna Faleniuksen välillä. Yksi Hollon kuljettamista lahjoista oli Nuori Suomi -albumi. Kirjeenkanto johtikin siihen, että Annasta tuli rouva Alkio.

Myöhemmin J.A. Hollo kokosi kustantajan toimeksiannosta Santeri Alkion Valitut teokset (1952) laatien kirjasarjaan oivaltavan esipuheen. Professori Hollon omista tutkimuksista voidaan mainita yleistajuisiksi kirjoitettu ja siksi erityisen hyvin aikaa kestänyt *Itsekasvatus ja elämisen taito* (1932). Hollon optimistisen ja paljon siteeratun käsityksen mukaan ”kasvatus on kasvamaan saattamista”.

Professorin uran ohella Hollo teki toisen uran kääntäjänä. Hän käänsi merkittävän joukon maailmankirjallisuuden klassikoista Suomen kielelle, suomalaisten luettavaksi. Näin tehdessään hän toteutti maalta sivistyneistöön itsensä opiskelleen ihmisen elämäntehtävää. Hollo ei ollut varsinaisesti poliittinen henkilö, mutta ehti kuitenkin toimimaan sekä valtion elokuvatarkastamon johtajana että Yhteiskunnallisen korkeakoulun kanslerina.³⁰

J.A. Hollo (1885–1967)

MUSEOVIRASTO / REMBRANDT / FINNA

VALISTUS, SIVISTYS, ITSEKASVATUS, AIKUISKASVATUS

Vanhimmassa suomen kielessä valistus on ollut näkemistä nousevan auringon tai palavan tulen valossa, konkreettisesti kääntymistä valoon päin. Samaan merkitykseen perustui Raamatun Jesajan kirjasta poimittu, paljon leikillisestikin siteerattu lause, jonka Kansanvalistusseura otti vanhaan graafiseen tunnukseensa: ”Valoa kansallemme”. Samasta ajatuksesta todistaa kansankoulunopettajien leikillinen tituleeraaminen ”kansankynttilöiksi”.

Valistus tarkoittaa siis ilmiötä, jossa hämäryys kirkastuu valoksi. Uuden ajan eurooppalaisessa kulttuurihistoriassa valistus on tietopohjaista kehitystä, järjen käytön itsenäisyyttä, oikeutta kriittisyyteen. Mutta valistus oli ylhäältä tulevaa, autoritaarista. Valituksen subjekti on kansan yläpuolella. Kohteena oli kansa, tietämätön rahvas. Valistustyön keinoina olivat kirjat, sanoma- ja aikauslehdet sekä julkiset keskustelutilaisuudet.

Kansanvalistus tarkoitti meilläkin alun perin sitä, että oppineet valistivat tavallista kansaa ylhäältäpäin ja yliopistoissa hankkimansa tiedon varassa. Esimerkiksi vielä Kansanvalistusseuran perustamisen aikaan kansa oli vielä valistamisen kohde. Sitä mukaa kuin kansanvalta voitti alaa, tuli kansasta itsestään valituksen subjekti. Kansa valisti itseään, syvät rivit nousivat järjen käyttäjiksi ja kohtalonsa muovaajiksi. Valistuksesta tuli sivistystä ja sivistyksestä tuli ”kansaista” (folkelig), kuten jotkut toimijat Grundtvigia seuraten ilmaisivat.

Entä itse sivistys? Käsitteenä se on valistusta laajempi. Tietopuolisuuden ja järjellisuuden lisäksi sivistykseen kuuluu ihmisen kaikkien kykyjen kehittäminen. Ajatuksena on, että jokainen ihminen kehittää syntymässä saatuja lahjojaan muovaten itsestään omintakeisen persoonan. Sivistys tarkoittaa itsekasvatusta, kehitystä, muutosta parempaan suuntaan. Valistus tarkoittaa korkeintaan herätystä. Sivistyessään ihminen viljelee paitsi tietojaan, järkeään

**Tietopuolisuuden
ja järjellisuuden
lisäksi sivistykseen
kuuluu ihmisen
kaikkien kykyjen
kehittäminen.**

ja lahjojaan, myös tahtoaan ja tunteitaan sekä eettistä tajuaan. Näin hän palvelee lähipiiriään, kotiseutuaan ja viime kädessä omaa kansaansa, joka puolestaan kansakuntana pystyy tuottamaan ihmiskunnan yhteiseen kulttuurikehitykseen jotain omintakeista. Tässä kohtaa sivistykseen liittyy kansallisuusaate: jokaisen kansan oikeus valtiolliseen itsenäisyyteen. Laajimmassa kuvassa sivistys

on ihmiskunnan kehityksen pysyvä suunta. Se on ihmisyyden, humaniteetin ja sivilisaation voittava tie. Vaikka takapakkeja ja mutkia tulisikin, ihminen haluaa uskoa tähän näkyyn. Historiassa sivistys voittaa, kuten kansanvaltakin, koska se antaa arvon jokaiselle ihmiselle ja motivoi jokaista. Demokratia ja sivistyminen ovat samaa prosessia.

Ruotsalainen filosofisen pedagogiikan professori Bernt Gustavsson on löytänyt modernin psykologisen tavan kuvata sitä, miten yksittäinen ihminen sivistyy uteliaisuuden ja luontaisen tiedonhalun vetämänä. Kyse on herme-neuttisesta kehästä: *"Tieto ja oppiminen ovat siten eräällä tapaa suhde arkipäiväisesti tutun ja uuden, tuntemattoman ja vieraan välillä. Tämä on myös sivistysajatuksen sisältö ja merkitys. Laajimmassa klassisessa muodossaan on sivistys tarkasteltavissa liikkeenä, jossa ihminen murtautuu ulos arkipäiväisestä ja lähtee ulos tuntemattomaan, hakeakseen itselleen uusia kokemuksia. Sivistyksen syvin ajatus . . . voidaan ilmaista lukemattomina muunnelmina ja sille voidaan antaa joukko erilaisia sisältöjä . . ."*²⁰

Filosofisesti sivistyksessä on kysymys vapauden toteutumisesta. Jokainen ihminen on yksilönä omanlaisensa ja liittyy yhteisöihin kehittämällä henkilökohtaisia potentiaalejaan. Sivistys on siis prosessi: ei pelkkä tietämisen sisältö, vaan tietämisen tapa. Sivistynyt on ihminen, joka ammatistaan tai oppiarvostaan huolimatta pystyy ottamaan osaa julkiseen keskusteluun ekspertiisissä ulkopuolella olevissa asioissa. Mukaan kuuluu luovuus: se, että kulttuurin yksityiskohdissa ei toiminnan lopputulos ole etukäteen selvillä. Sivistykseen liittyy myös sisäisen maailman viisaus. Usein puhutaan sydämen sivistyksestä. Se ei perustu hankittuun koulutustasoon, vaan sitä on jokaisella itsensä sisäisesti tuntevalla. Sen muotoja ovat huumori, kannustavuus, ihmisen näkeminen lähimmäisissä.

Itsekasvatukseksi Suomessa kutsutaan kasvatuksen ja harrastamisen kentillä sitä, että elämänsä herännyt ihminen itsetajuisesti ponnistelee, ilman ulkoista pakkoa ja ohjausta, kehittääkseen itseään. Hän pyrkii pois huonoista tottumuksista, edistää toimissaan yhteistä hyvää, hankkii toistuvilla harjoituksilla tietoja ja taitoja. Hän ei vaadi, vaan velvoittaa itsensä. Hän muodostaa itselleen omakohtaisen maailmankatsomuksen. Itsekasvatuksen avulla ihminen nousee annettujen olosuhteiden yli valintojen maailmaan. Itsekasvatus on elämäntaitoa ja elämän hallintaa. Voimme ehkä sanoa, että itsekasvatus on sivistyksen vaihe ja osa-alue.

Aikuiskasvatus tai aikuiskoulutus on termeistä nuorin: se otettiin käyttöön vasta toisen maailmansodan jälkeen ja erityisesti 1960-luvulla, kun valistuksen ja sivistyksen koettiin olevan elitistisiä, pölyisiä ja vanhanaikaisia käsitteitä.

Termin käyttö perustuu osaltaan siihen, että Tampereen yliopistoon perustettiin aikuiskasvatuksen professuuri. Aikuiskasvatus nojaa ihmisen kasvatavuuteen ja siirtää kasvatusvastuuta valtiovallalle. Siihen sisältyy ajatus elämänikäisestä opiskelusta. Siihen liitettiin myös välineellinen näkemys ammattikoulutuksesta ja työvoiman osaamistason parantamisesta erilaisin jatkokoulutuksen muodoin. Pahimmillaan aikuiskasvatuksessa menetettiin sivistyksen suuri idea työvoiman osaamistason kohottamisen syövereihin. Parhaimmillaan se johti nimenomaan sivistyksen idean uudelleen löytämiseen.²¹

Miten maaseutu sitten liittyi sivistykseen? Yksi kohta on se, jolloin puhtaana luonnonkulttuurina eläneet ihmiset kohtaavat korkealle kehittyneen sivilisaation horisontin. Tämä on se kohta, jolloin maalla kasvaneet nuoret opintojensa kautta kohoavat luovina taiteilijoina kulttuurin korkeimpiin kerroksiin. Usean kehittyneen maan historiasta löytyy niin sanottu kultakausi, jolloin maaseudulla kasvaneet ihmiset ensi kerran ovat kohdanneet ihmiskunnan suuret kulttuurisaavutukset. Tällainen kultakausi oli Italian kaupunkitasavalloissa 1300-luvulla, Alankomaissa 1600-luvulla ja Suomessa 1900-luvun molemmiin puoliin. Kun maalla kasvaneet lahjakkaat nuoret kohtasivat ihmiskunnan saavutukset, he loivat jotain uutta.

Toinen horisonttien yhteensulautumisen kohta on kesälomissa. Vähitellen yhä useampi maaseudun kasvateista pääsi oppikouluun. Suomessa tämä alkoi lahjakkaiden oppilaiden osalta toteutua 1920- ja 1930-luvuilla. Koululaiset asuivat kortteerissa poissa kotoaan, sillä koulut sijaitsivat kaupungeissa. Aaro Hellaakoski on huomauttanut²² oivaltavasti siitä, miten talvikauden pakkoja täynnä ollut koulunkäynti ja ero kotiväestä yhdistyi kesäiseen valoon, lämpöön, toimeliaisuuteen sekä vapauteen maaseutuoloissa. Hellaakosken havainnon mukaan maaseutu oli kesämaata, siis paratiisin toisinto.

Tämä kahtalaisuus loi useampaankin sivistyneitten sukupolveen romanttisen ajatuksen talonpoikaisesta maaseudusta eräänlaisena Arkadiana, jota kohti yhteiskunnan sopi kehittyä. Voimme havaita, että Suomessa tämä motiivi johti Kesäyliopistoksi kutsuttuun ryhmään, joka mm. perusti Talonpoikaiskulttuurisäätiön 1938. Voimme tunnistaa tämän saman psykologisen vaikuttimen mm. Maaseudun Sivistysliiton perustajissa, selkeimmin sen keskeisessä voimahahmossa Kustaa Vilkunassa.

SIVISTYKSEN IDEAN TULO SUOMEN MAASEUDULLE

Niilo Liakka kuvaa 1850-luvun maaseudun lähes täydelliseksi sivistystyhjiöksi. Joku ”valistunut, toimellinen ja kansainen” yksilö saattoi vaikuttaa ympäristössään, mutta maaseudun sivistystyöltä puuttuivat välineet ja järjestöt.

*”Yksityiskohtainen tutkimus ei ole vielä seikkaperäisesti selvitetty suomalaisen sivistyselämän kehitystä, varsinkaan maalaisväestön kannalta. Sen herätteet tuntuvat vielä viime vuosisadan puoliväliin jouduttaessa, jopa vuosikymmeniä sen jälkeenkin, varsin vähäisiltä ja heikoilta. Niin oli laita kirjallisuuden, mikä silloin oli suomenkieliselle lukijakunnalle tarjona. Nykyisen sukupolven mitoilla arvostellen sitä ei ollut paljon tiedonhaluisenkaan saatavana. Eikä sekään ollut suinkaan yleensä halullisten lukijain käsissä. Muut yleisen sivistyksen apukeinot olivat useimmiten vielä harvinaisemmat. Joku valistunut, toimellinen ja kansainen pappi tai satunnaisesti muu herrasväkeen lukeutuva kansalainen voi lähimmässä ympäristössään muokata henkistä maaperää ja helpottaa rahvaan miehen sivistyksellistä pyrkimystä.”*²³

Tähän tyhjiöön sitten tulivat J.V. Snellman ja hänen Maamiehen Ystävänsä, muut suomalaiset sanomalehdet, Santeri Alkio ja nuorisoseuraliike, 1874 perustettu Kansanvalistusseura sekä maaseudulla luetut Kyläkirjasto ja Kyläkirjaston Kuvalehti. Laajimmin koteihin levisi Kansanvalistusseuran kalenteri. Siinä oli yleistajuisia artikkeleita sekä almanakkaosa muistiinpanoille. Se ilmestyi Kansanvalistusseuran kustantamana vuosina 1881–1957. Sen korvasi niin sanottuna kansalaisen vuosikirjana Mitä Missä Milloin -kirja, joka alkoi ilmestyä 1951, siis juuri MSL:n perustamisen aikoihin. Kansanvalistusseuran kalenteri oli fenno- maniaa, MMM alkavaa modernisaatiota. Molemmat loivat kansalaisuutta. Maaseudun nousu ja kansakunnan kehitys itsenäiseksi valtioksi perustuivat sivistysajatuksen: siihen, että jokainen yksittäinen ihminen kehittyi ihmisenä ja koki sivistyskehityksen puolustettavaksi ja edistettäväksi tulevaisuuden suunnaksi.

Jaakko Numminen on selostanut laajassa Nuorisoseuraliikkeen historiasaan (Yhteisön voima 4: 134–196), miten Suomeen luotiin jo ennen maan valtiollista itsenäistymistä niin sanottu kansalaisopintoliike. Sen muotoja olivat tutkintoluvut, opintokerhot, yleistajuiset luennot ja lukurenkaat. Ajatus oli, että ihminen saattoi opiskella myös kotona – ei pelkästään kouluissa tai yliopistoissa. Sivistys yksilöityi. Tähän tarvittiin tukea. Yhtenä liikkeen ilmentymänä Kansanvalistusseuran sihteerinä tuolloin toiminut Väinö Voionmaa julkaisi

oppaan Kansalaisen Opintokirja I (1908), Kansalaisen Opintokirja II (1909) sekä sarjan kolmantena Maanviljelijän Opintokirjan (1911). Kansalaisten omaehtoisen opintotoiminnan edistämiseksi aihepiirissä työskennelleet järjestöt perustivat 1909 Valistusjärjestöjen yhteistoimikunnan. Nummisen selostaman mukaan maassa oli jo 1912 pyörein luvuin noin 500 opintopiiriä ja lukurengasta.

Koska edellä kuvattu opintotoiminta oli hengeltään varsin edistysmielistä, vanhasuomalaiset papit ja koulumiehet perustivat kansalaisopintoliikkeen

HILMA RÄSÄNEN KANNUSTI NAISIA ITSENÄISEEN AJATTELUUN

Naisnäkökulma on osa sivistyksen tuloa Suomen maaseudulle. Noteeraamisen arvoinen yhteiskunnallinen aloite on Hilma Räsänen kirjanen ”Maalaisnaisten valistusliittoja perustamaan!” joka on julkaistu jo vuonna 1907 numerona 6 sarjassa Ilkan kirjasia.

Alun perin kyseessä on alustus maalaisliiton kokouksessa Tampereella 1907. Tämä itsenäisesti laadittu teksti on otteeltaan hyvin alkioilainen. Se korostaa naisten itsenäistä ajattelua, joka ei saa tyytyä puolueagitaatioon, ei edes oman puolueen. Räsänen ehdottamat naisten valistusliitot ovat luonteeltaan opintokerhomaisia itseopiskelun ja sivistyksen yhteisöjä – vaikka Räsänen käyttämä termi onkin valis-

tus. Kiinnostavaa mainituksessa on, että Räsänen mukaan naisten tulee kuitenkin poliittisesti toimia samoissa puolueyhdistyksissä kuin miesten. Naisten valistusliitot olisivat osa sitä ominaisuutta, jonka takia maalaisliitto tulisi olemaan myös sivistysliike.

Hilma Räsänen oli koulutukseltaan kansakoulunopettaja ja tuli valituksi maalaisliiton edustajana ensimmäiseen eduskuntaan. Hän kirjoitti kymmenisen kirjaa eri aiheista. Kuurouduttuaan hän hankki toimeentulonsa ulkomaisen kirjallisuuden kääntäjänä. Räsänen oli erityisen aktiivinen aviottomien äitien puolustajana, koska koki itsekin tuon kohtalon.

Hilma Räsänen (1877–1955)

kanssa kilpailleen Kotikasvatusyhdistyksen 1913. Tämän järjestön ideana oli eräänlainen keskitetysti johdettu aikuisväestön pyhäkoulu. Vuosittain opiskeltaisiin vain yhtä teemaa, kaikki lukisivat samaa tai samoja kirjoja, keväällä olisi tutkinto, ja opiskelun ohjaus olisi helppoa. Hieman yllättäen tämä koulumainen kansanvalistuslinja voitti. Se oli nuorelle tai aikuisikäiselle opiskelijalle helpompi omaksua samalla, kun sen kautta saatiin järjestöt ylittäviä mittakavaetuja. Numminen toteaa, että tästä työtavasta muodostuivat myöhempien vuosien opintokerholiikkeen luonteenomaiset piirteet.

Nuorisoseuraliike oli leimallisesti maalaisnuorison harrastus- ja itsekasvatuliike, jonka tavoitteena oli ”hyvä ihminen ja kunnan kansalainen”. Nuorisoseurat olivat ”nuorten tasavaltoja”. Kansalaiskasvatuksen hengessä Niilo Liakka teki vuonna 1909 parikin ehdotusta opintokerhotoiminnan käynnistämiseksi. Opiskeltavia teemoja oli Liakan ehdotuksissa viisi: nuorisoseura, raittius, suomalaisuuden liike, Aleksis Kivi sekä kansantalous ja osuustoiminta. Suomen Nuorison Liiton toimikunta antoi nuorelle Arvo Inkilälle tehtäväksi valmistella nuorisoseuraliikkeen kansalaisopintojen sisällön. Inkilän turhankin optimistinen ajatus oli, että koska nuoret kuitenkin lukevat kirjoja, lukemiseen olisi saatava järjestelmällisyyttä. Vuonna 1911 Suomen Nuorison Liitto julkaisikin Inkilän kirjasen Kansalaisopinnoista ja niiden järjestämisestä.

Vuoden 1918 sota Suomessa osoitti, että kansalaiskasvatusta tarvittiin. Näkökulmat saattoivat vaihdella, mutta johtopäätös oli sama. Niinpä eduskunta hyväksyi vuoden 1919 valtiopäivillä eräiden ruotsinkielisten kansanedustajien aloitteen ”määrärahasta kansantajuisia tieteellisiä luentoja varten”.

Määrärahasta tuli pysyvä. Sen jaosta eri järjestöjen kesken vastasi ns. Valtion luentolautakunta, joka muutettiin 1946 Valtion kansansivistyslautakunnaksi. Lautakunnassa olivat edustettuina Kansanvalistusseura, Työväen Sivistysliitto, Suomen Nuorison Liitto sekä kaksi ruotsinkielistä sivistysjärjestöä. Tämän valtionavun jakoa koskevan järjestelyn vastinpariksi perustivat sivistysjärjestöjen autonomiaa varjelevat yhteisöt jo vuonna 1921 Valistusjärjestöjen opintotoimikunnan sopimaan opintokerhotyön optimaalisuudesta. Toimikunta oli yhdyselin, joka valmisteli opinto-ohjelmia, määräsi kunakin vuonna opiskeltavan aiheen, nimesi aiheeseen liittyvät kirjat sekä järjesti kurssuja opinto-ohjaajille. Opintokerhoille laadittiin jo vuonna 1921 mallisäännöt. Niiden mukaan ”opintokerhon tarkoituksena oli jäsenten tietojen ja sivistyksen kartuttaminen lukemisen, opiskelun ja valistavan seurustelun avulla”. Merkille pantavaa tässä tarkoituksen selostuksessa oli paitsi sivistys, myös yhdessäolomotiivin ja viihtymisen tunnistaminen.

Pelkästään vuosi 1918 ei johtanut ajatuksiin kansalaisopinnoista ja kansalaiskasvatuksesta. Vasta itsenäistyneessä Suomessa haluttiin huolehtia myös Neuvostoliiton ja miksei Ruotsinkin rajan pinnassa asuvien ihmisten yhteiskunnallisesta ymmärryksestä. Tästä syystä Suomeen perustettiin Raja-Karjalan Sivistysliitto, Kuusamon Seudun Sivistysliitto, Tornionjokilaakson Valistusliitto sekä Lapin Valistusliitto. Nämä liitot olivat ensimmäisiä alueellisuuteen perustuneita sivistysjärjestöjä, ja niillä oli henkilötasolla yhteydet nuorisoseuraliikkeeseen.

Vuonna 1929 edistyspuolueen kansanedustaja, professori ja kansanvalistuspäällikö Zachris Castrén julkaisi valtioneuvoston tilaaman yhden miehen komiteamietinnön *Valtio ja vapaa kansansivistystyö*. Aikaa kestäneissä ajatuskuluissaan hän pyrki määrittelemään sivistyksen kansansivistyksenä ja siten valtion pysyvän taloudellisen tuen ansaitsevana toimintana. Keskeistä oli kansansivistystyön itsenäisyys suhteessa valtioon sekä työmuotojen kuvaus. Kansansivistyksen kannalta keskeisiä toimintamuotoja olisivat opintokerhot, luentotoiminta sekä ryhmäopiskelu. Kiinnostavaa on, että vaikka Castrénin mietintöä ei koskaan pantu valtiollisella päätöksellä toimeen, siitä tuli muuan kansansivistystyön organisoimisen merkittävimmistä tekstilähteistä.

1930-luvulle mentäessä oli maakuntatasolla havaittavissa mielenkiintoinen ja luonteva personaaliunioni. Enemmistössä maakuntia grundtvigilaisten kansanopistojen johtajat olivat myös nuorisoseuraliikkeen maakunnallisten keskusseurojen johdossa. Tämä oli molemminpuolisesti edullista. Nuorisoseuraliike sai näin kyvykkäitä johtajia sivistyneistön puolelta, ja kansanopistot saivat samalla johtajakontaktiensa avulla pumpattua yhä uusia opinhaluisia nuoria opistoihinsa nuorisoseuraliikkeen riveistä. Suurin osa näistä vaikuttajista varoi puoluepolitiikkaa.

Kuitenkaan aivan kaikki kansanopistojen rehtorien toiseen sukupolveen kuuluneet eivät väistäneet politiikkaa. Tästä asemasta eduskuntaan ponnistaneita oli monessa puolueessa (maalaisliitto, kokoomus, edistyspuolue). Maalaisliittolaisiksi kansanedustajiksi päätyivät mm. kansanopistojohtajat Niilo Liakka, Väinö Kaasalainen ja Hilda Löthman-Koponen. Maalaisliittolainen opetusministeri Heikki Hosia oli taustaltaan kansanopistojohtaja, kuten myös vaikkapa päätoimittaja Pentti Pulakka. Usea opettajan koulutuksen hankkinut päätyi maalaisliittolaisten sanomalehtien päätoimittajaksi. Tällaisia päätoimittajia olivat mm. Artturi Leinonen, Iivo Härkönen, Lassi Hiekkala, Eero Hiekkala ja Toivo Helojärvi. Päätoimittajien listaan voidaan vielä lisätä seminarin lehtori Väinö Kivilinna.

OPETUSMINISTERIÖN MAASEUTUTAUSTAISET VAIKUTTAJAT

Yksi MSL-tyyppisen järjestön hitaaseen heräämiseen vaikuttaneista seikoista oli se, että opetusministeriön eri tehtävissä työskenteli joukko näkyviä, maaseututaustaisia virkamiehiä. Kaikki eivät olleet suoranaisesti poliittisesti aktiivisia, mutta he ymmärsivät maaseudun olosuhteita. Pyrkinessään virkansa puolesta ratkaisuihinsa yleiseen tasapuolisuuteen he samalla edistivät maaseudun sivistyskehitystä. Tällaisia henkilöitä olivat mm. Alfred Salmela, Heikki Hosia ja Kosti Huuhka. Esimerkiksi Salmela muotoili vuosikymmenien ajan sekä maalaisliiton koulutuspolitiikan sisältöä että kouluhallituksen linjauksia.

ALFRED SALMELA ETENI URALLAAN NOPEASTI

Alfred Salmela (1897–1979) syntyi Vetelin Räyringissä talonpoikaiseen kotiin. Hänen uransa on oikea mallinäyte sinnikkään itseopiskelun mahdollisuuksista. Kotona poikaa kiellettiin käymästä koulua, mutta hän hakeutui kiertokouluun, luki nuorisoseuran kirjaston läpi, etsiytyi salaa Etelä-Pohjanmaan Kansanopistoon Ilmajoenle, oli opistossa ylimääräisen vuoden suorittaen sen kuluessa oppikoulun viisi alinta luokkaa, siirtyi sen jälkeen Lapuan Yhteiskouluun ja kirjoitti ylioppilaaksi keväällä 1918.

Kotimaakunnassaan Keskipohjanmaalla hän kuului Josua Ruotsalan tovereineen muodostamaan aktiivien piiriin. Hän oli jo 16-vuotiaana maakunnassa tunnettu nuoriseseuraliikkeen puhuja ja tulisieluinen maalaisliittolainen.³¹

Salmela hankki nopeasti kansakoulunopettajan pätevyyden ja toimi yhteensä neljä vuotta kansankoulun opettajana Karjalan kannaksella. Tuona aikana hän suoritti kandidaattitutkinnon Helsingin yliopistossa. Tämän jälkeen hän hankkiutui Lappiin kansakoulutarkastajaksi vuosiksi 1925–1928. Helmikuussa 1928 hänet valittiin vain 30-vuotiaana kouluhallituksen kouluneuvokseksi.

Salmela työskenteli kouluhallituksessa 35 vuoden ajan, josta 1937–1968 kansanopetusosaston päällikkönä. Hän toimi noina vuosina pääjohtajan sijaisena Reino Oittisen toimiessa ministerinä useammassa hallituksessa. Salmelan saavutukset koulumaailmassa ovat tasa-arvoa edistäviä: niihin luetaan kunnallisen keskikoulun ja kansalaiskoulun toteuttaminen sekä kouluruokailu, ilmaiset koulumatkat, kou-

Alfred Salmela puhui maaseudun kulttuuripäivillä Helsingissä 1948.

lukirjastot ja kouluterveydenhuolto. Hän toimi myös monen koulualan komitean puheenjohtajana. Salmelan jäätyä eläkkeelle hänelle myönnettiin professorin arvo.

Salmelalla oli maalaisliitto–keskustapuolueessa tunnustettu asema koulutuspolitiikan asiantuntijana. Nuorisoseuraliikkeen johdossa hän toimi SNL:n esimiehenä vuodesta 1951 vuoteen 1964. Eläkeliiton johdossa hän toimi 1970–1972 ollen liiton ensimmäinen puheenjohtaja.

HEIKKI HOSIA TUTKI VAPAATA KANSANSIVISTYSTYÖTÄ

Heikki Hosia (1907–1997) syntyi Punkalaitumella yhteen pitäjän valistuneimmista talonpoikaiskodeista. Hän on jäänyt aikuiskasvatuksen historiaan sillä meriitillä, että hänen käsistään syntyi ensimmäinen suomalainen akateeminen tutkimus vapaasta kansansivistystyöstä.

Hosia valmistui yhteiskuntatieteiden kandidaatiksi Yhteiskunnallisesta korkeakoulusta vuonna 1933. Työura urkeni nuorisoseuraliikkeessä, SNL:n järjestötehtävissä mm. opintosihteerinä. Vuonna 1943 hänet valittiin Etelä-Pohjanmaan kansanopiston johtajaksi. Vuonna 1952 hän siirtyi Kansanvalistusseuran työmuotoihin

kuuluneen Oriveden Opiston johtajaksi. Työvuosia kansanopistoissa kertyi kaikkiaan 21 vuotta. Jaakko Numminen luonnehtii, varmastikin asian tuntien, hänen olleen ”vuosikausia Suomen kansanopistoväen johtomies”.

Hosia ei arastellut maalaisliittolaisuuttaan: hän oli puolueen nimeämänä edustajana monessa sivistyspoliittisessa tehtävässä toimien mm. Alkio-opiston johtokunnan ensimmäisenä puheenjohtajana. Vuosina 1959–1964 Hosia oli yhtäjaksoisesti yli kolme vuotta opetusministerinä edustaen hallituksessa maalaisliittoa. Ministerivuosien jälkeen hänet nimitettiin opetusministeriön kansliapäälliköksi, missä tehtävässä hän oli vuoden 1972 loppuun. Kansliapäällikköaikanaan hän uudisti ja laajensi opetusministeriön organisaatiota. Nuorisoseuraliikkeessä hän työskenteli SNL:n esimiehenä vuodet 1966–1969.³²

MUSEOVIIRASTO / FINNA

Heikki Hosia (1907–1997)

KOSTI HUUHKA KIINNOSTIVAT SOSIAALISET KYSYMYKSET

Kosti Huuhka (1915–1995) oli syntynyt Ruokolahdella ja Alfred Salmelan tavoin hankki koulutuksensa itseopiskelun kautta. Hänenkin akateeminen tutkintonsa on Yhteiskunnallisesta korkeakoulusta. Vuonna 1956 Huuhka väitteli tohtoriksi maaseutunuorison koulunkäynnin sosiaalisia tekijöitä koskeneella tutkimuksella *Talonpoikaisnuorison opintie*. Tutkimuksessa todetaan koulu siksi väyläksi, jota pitkin siirtyminen talonpoikaisesta elämänmuodosta muihin ammatteihin ja elinkeinoihin tapahtuu. Talonpoikaisnuorison koulunkäynnissä tapahtuneet muutokset puolestaan heijastivat sosiaalisen ja taloudellisen aseman muutoksia. Kasvatuksen ratkaisut ja nuorten kouluttautumishalukkuus olivat sosiaalisesta elämästä, yhteiskunnan yleisestä tilasta ja kunkin sosiaaliryhmän erityisestä kulttuurista riippuvia.

Huuhka toimi 1945–1948 SNL:n palveluksessa opintosihteerinä julkaisten mm. Opintokerhotoiminnan oppaan. Väitelttyään tohtoriksi hän toimi tovin nuorisoseurajärjestön pääsihteerinä 1957–1958. Tätä seurasi kolmen vuoden jakso Kansanvalis-

Kosti Huuhka (1915–1995).

tusseuran toiminnanjohtajana, kunnes 1961 hänet valittiin Helsingin työväenopiston johtajaksi. Vuonna 1970 vapaassa kansansivistystyössä monin tavoin ansioitunut ja aktiivinen Huuhka valittiin kouluhallitukseen ylitarkastajaksi ja vuotta myöhemmin kouluhallituksen vapaan kansansivistysosaston päälliköksi, jossa tehtävässä hän oli vuoteen 1981. Virkaurallaan hän edisti opintokerhotoiminnan ohella urheilupistojen ja musiikkioppilaitosten asioita. Huuhka sai professorin arvon 1981. Vielä vuonna 1990 hän julkaisi kansalais- ja työväenopistotoiminnan historian 1899–1979.³³

Monen kansansivistystoimijan kohdalla yhdistyvät nuorisoseuraliikkeen, Kansanvalistusseuran, kansanopistojen ja eriasteisesti myös maalaisliitto–kes-

kustapuolueen työkentät. Edistysmieliseen keskustaan samastettuja virkamiehiä opetusministeriössä olivat muiden muassa Kalervo Siikala, Olli Saarela, Tapio Rajavuori, Arvo Jäppinen, Paula Tuomikoski ja Jukka Sarjala. Kun on ihmetelty, miksi Keskusta r.p. niin harvoin tavoitteli hallitusneuvotteluissa opetusministerin salkkua, on yksi selitys näissä viranhaltijoissa. Todellisen personaaliunionin kuvatulla kulttuurikentällä muodostaa sitten Jaakko Numminen, joka oli sekä opetusministeriön kansliapäällikkö, MSL:n puheenjohtaja että eläkepäivillään itselleen asettamassaan tehtävässä nuorisoseuraliikkeen viisiosaisen historian kirjoittaja.

ALOITTEITA JA TOIMIA MAASEUDUN SIVISTYSTYÖN JÄRJESTÄMISEKSI

Pyrkimys maaseudun sivistystyön tehostamiseksi järjestöjen yhteistyötä lisäämällä oli ollut monesti esillä. Ennen Maaseudun Sivistysliiton ensimmäistä perustamisvaihetta tätä tarkoittava aloite oli tehty ainakin 1917 Kan-

sanvalistusseuran nimissä, 1933 yrityksenä vallata Kansanvalistusseura, 1939 nuorisoseuraliikkeen puolelta ja 1944 Talonpoikaiskulttuurisäätiön puolelta. Näistä neljästä aloitteesta tarkemmin seuraavassa.

Grundtvigilaisten kansanopistojen perustaminen oli luonnostaan ylioppilasosakuntien työlistalla.³⁴ Aihe kuului suoraan maakuntaylioppilaan kotiseutuharrastukseen ja palveli sitä kautta samalla maaseutua. Aina, kun riittävä määrä tarmokkaita ylioppilaita osui samaan osakuntaan, saatiinkin uusia kansanopistoja ja muutama kansankorkeakoulukin perustettua. Usea suomalainen kansanopisto on ylioppilasosakunnan aloitteesta perustettu, kuten opisto- ja osakuntahistoriat kertovat (esim. Karttunen 1979; Roiko-Jokela 2007). Nämä opistot palvelivat talonpoikaishuorisoa, jolla ei syystä tai toisesta ollut mahdollisuutta lähteä pitemmälle opintielle oppikouluun.

Kansanvalistusseurassa aktiiviset Väinö Voionmaa ja Niilo Liakka loivat Suomeen 1913 toisaalla edellä mainitun kansalaisopintoliikkeen, jonka yhtä versiota kutsuttiin myös kotiopintoliikkeeksi. Lähin impulssi ja esikuva oli saatu Ruotsista, mutta itse idea oli Englannista. Tämä liike teki Suomessa opintokerhot tutuiksi. Luentotoimintaan verrattuna kerhotoiminta oli huomattavan tehokasta: olihan aivan eri asia, että sadat tai jopa tuhannet opintokerhot kokoontuivat toistuvasti valitsemansa aiheen ympärille kuin että muutama luennoitsija kiersi maata viikonloppuisin. Maaseutu oli tässä opintokerhojen universumissa tasavertainen kaupunkioloihin verrattuna. Sivistysjärjestöistä esimerkiksi Työväen Sivistysliitto toimi vahvasti kaupungeissa, kuten myös ruotsinkieliset sivistysliitot. Luotu kirjallinen opintoaineisto oli jotain pysyvää, ja siihen saattoi palata muutoinkin kuin kokoontumisiltoina. Tämän kansalaisopintoliikkeen peruja oli 1950-luvulle asti säilynyt tapa, että kansansivistysjärjestöt valitsivat vuosittain yhteisesti yhden opintoaiheen ja tuottivat siitä sekä kirjan että ohjaajien opintomateriaalin.

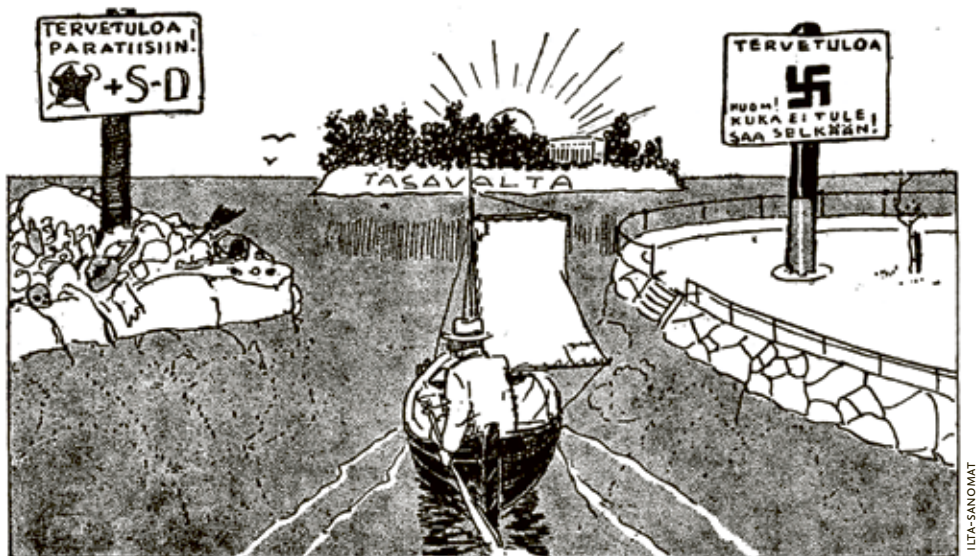
Kansanvalistusseuran sihteeriksi tullut Niilo Liakka haki tätäkin pitemmälle menevää järjestöllisen yhteistyön muotoa. Kun 1917 loppupuolella ilmeni merkkejä mahdollisuudesta ajautua kansalaissotaan, Liakka koetti useaan otteeseen järjestää sivistysalan yhteistyötä. Tuolloisissa oloissa sivistysalan yhteistyöstä olisi eniten hyötynyt maaseutu. Varsinainen kutsu asiaa koskevaan valtakunnalliseen kokoukseen ajoittui tammikuulle 1918, jolloin oli jo liian myöhäistä. Mainittakoon tässä yhteydessä myös Santeri Alkion ja Zachris Castrénin eduskunnassa 1917 yhdessä tekemä aloite opintokerhotoiminnan valtionavun lisäämiseksi. Päiväkirjamerkintöjen perusteella Alkio oli tietoinen Liakan sivistysalan yhteistyö - ajatuksesta ja tuki sitä.³⁵

Ei-ylioppilaille tarkoitettu, mutta akateemiseen tutkintoon johtava tehtävä oli Yhteiskunnallisella korkeakoululla. YKK perustettiin jo 1925 nimellä Kansalaiskorkeakoulu. Tämänkin laitoksen alku juontaa vuoden 1918 jälkipuolelle, jolloin perustettiin Kansalaiskorkeakoulun Kannatusosakeyhtiö. Hankkeen taustalla oli työväenliikkeen, osuustoimintaliikkeen ja maalaiskuntien järjestöjä. YKK:n ensimmäiset tutkimukset olivat sanomalehtiopista, osuustoimintaopista ja hallinnosta. Korkein tutkintotaso tässä korkeakoulussa oli kandidaattitutkinto. Kansalaiskorkeakoulu oli pitkään lahjakkaiden ei-ylioppilaiden väylä koulutukseen. Se uudelleensijoittui 1960 Tampereelle ja muutti nimensä Tampereen yliopistoksi. Uuden Tampereen yliopiston opetusjaosto jatkoi senkin jälkeen kansalaiskorkeakoulun työtä.³⁷

Kansanvalistusseuran uusimman historian kirjoittanut Eero Ojanen on löytänyt erikoisen historiallisen episodin. Tapaus liittyy vuoden 1933 kevääseen, jolloin Kansanvalistusseuran säännöt muutettiin niin, että entisestä yhdistyksestä tuli säätiö. Miksi säätiö? Tietenkin siksi, että säätiötä ei voi vallata ilmaantumalla runsaslukuisella joukolla vuosikokoukseen. Entä kuka olisi ollut mahdollinen valtaaja? Arvo Inkilän mukaan Akateeminen Karjala-Seura, mutta lähteitä tarkemmin lukenut Eero Ojanen todistaa V.J. Sukselaisen päiväkirjamerkintöjen avulla Kansanvalistusseuran valtausta yrittäneiden olleen AKS:sta eronneita Kärki-seuran jäseniä. Nämä Niilo Kärjestä nimensä ottaneet ylioppilaat olivat poliittisesti maalaisliittolaisia ja edistyspuoluealaisia kansanvallan kannattajia, jotka erosivat AKS:stä Mäntsälän kapinan 1932 jälkeen, koska AKS ei sanoutunut irti vallankaappaushankkeesta. Heillä oli varmasti ajatuksia ja suunnitelmia KVS:n reippaasta kehittämisestä.³⁸

Miksi KVS:sta tehtiin harvinainen henkilöjäsenyyteen perustuva säätiö? AKS oli onnistunut valtaamaan Suomalaisuuden Liiton 1927, jolloin KVS:ssa havahduttiin selvittämään säätiöajatusta ja sitä, miten säätiömuoto voitaisiin lain puitteissa toteuttaa. Asetelma tuli uudelleen ajankohtaiseksi Kärki-seuralaisten yrittäessä vallata KVS:aa. Kansanvalistusseurassa valtaa käyttänyt toimikunta ei kuitenkaan ehtinyt tai halunnut käsitellä 26 tunnetun ylioppilaan jäseneksiliittymispyyntöä ennen ratkaisevaa vuosikokousta. Tämä kokous puolestaan perusti säätiön ja valitsi sen toimijat vanhasta KVS:n kaartista. Valtausta yrittäneiden ryhmään kuuluneita olivat mm. V.J. Sukselainen, Martti Haavio, Lauri Posti, Lauri Hakulinen, Paavo Kastari, V.A. Heiskanen, Tauno Jalanti ja L.A. Puntila. Useimmat heistä olivat maaseutuylioppilaita ja maalaisliittolaisia. Kärki-seuran toiminnan hiipuessa kaveripiiri piti yhteyttä epävirallisen nimensä ”Kesäyliopiston” nimissä. Se tarkoitti kokoontumista määrääjain sa-

Ei oikeaan, ei vasempaan ...

Ilta-Sanomat julkaisi vaalien alla 30.6.1933 pilapiirroksen, jossa Suomi soutaa fasismin ja kommunismin karikoiden välistä kohti tasavaltalaista tulevaisuutta.

maan kahvilaan keskustelemaan. Tämä sama joukko perusti sitten 1938 omaksi säätiökseen Talonpoikaiskulttuurisäätiön tekemään perinteistä talonpoikauskulttuuria tunnetuksi sekä edistämään uuden talonpoikauskulttuurin syntyä.³⁹

Keväällä 1938 Erkki Paavolainen piti Suomen Nuorison Liiton valtuuskunnassa esitelmän ”maaseutunuorison maaltapaosta”. Sen perusteella SNL asetti komitean, tietenkin Paavolaisen johdolla, selvittämään kysymystä. Maaltapaon syistä ja laajuudesta toimeenpantiin suuri tiedustelu, johon vastasi yli 700 nuorisoseuraa. Vastauksista komitea päätteli kutakuinkin mielivaltaisesti, että maaltapaon syyt ovat ensi sijassa sielullisia eivätkä taloudellisia. ”Voimakkaina esiintyvät sellaiset syyt kuten vähäiset huvittelumahdollisuudet, heikot itseopiskeluedellytykset ja itsetiedoton kaipausta.” Siellä missä hyvä nuorisoseura toimi, ei ollut huomattavaa muuttoliikettä, kirjasi komitea. Maaltapaon estämiseksi oli ”ennen kaikkea käytävä kehittämään maaseudun viihtyisyyttä ja henkisen elämän rikastuttamista”. Katseet tuli ”suunnata maaseudun edistysseuroihin, erikoisesti nuorisoseuroihin”. Johtopäätöksenä havainnoistaan komitea kutsui syksyllä 1939 sivistysjärjestöjä keskustelemaan maaseudun sivistystyön

MUSEOVIRASTO / PEKKA KYTTINEN 1968

Laihian nuoriseuran talo (1915–1994) oli hirsijugend-henkinen pitäjän maamerkki komeine torneineen. Talon oli suunnitellut vastavalmistunut arkkitehti Bertel Strömmer 1914. Jotkut kutsuivat komeaa nuorisoseurantaloa ”pirunkirkoksi”, koska siellä harrastettiin kehittäviä maallisia asioita. Kun talo paloi 1994 korjaustöiden yhteydessä, ei vanhoja piirustuksia löydetty mistään.

tehostamisesta. Paikalle saapuikin 30 edustajaa 21 sivistysjärjestöstä sekä 9 asianharrastajaa. Sota pysäytti tämänkin aloitteen.⁴⁰

Seuraavasta aloitteesta vastasi Talonpoikaiskulttuurisäätiön puheenjohtaja Esko Aaltonen, joka sai helmikuussa 1945 Helsinkiin koolle kolmisenkymmentä järjestöä. Aiheena oli ”organisoida yhteistoimintaa maaseudun hyväksi työskennelleiden järjestöjen välille”. Nämä valmistelut johtivat lopulta 1949 Suomen Kotiseutuliiton perustamiseen.⁴¹ Ei liene sattumaa, että tämä aloite saatiin vietyä maaliin, kun Aaltoselle ja Vilkunalle oli loppuvuodesta 1948 selvinnyt, ettei yleismaaseutulaisen sivistysliiton perustaminen onnistu. Kotiseutuliiton erityinen ideologinen vahvuus oli, että se kykeni ulottamaan toimintansa

jokaiseen pitäjään tai kuntaan. Samalla se tuli uutena järjestönä rauhansopimuksella lakkautettujen maanpuolustusjärjestöjen tyhjäksi jättämään tilaan.

Maaseudun sivistystyön järjestöllistä vahvistamista tarkoittaneet aloitteet kertovat, että Maaseudun Sivistysliiton syntyä edelsi useampi samansuuntainen impulssi. Historiankirjoituksessa korostetusti esiin tuotu SKDL:n poliittinen haaste 1948 oli vain yksi ajankohtainen seikka. Toinen sivistysliittoon johtava impulssi koski ns. maaltapakoa. SNL:n Erkki Paavolaisen aloitteesta syntyneen nuorisoseurakyselyn kaltainen oli MNL: liittosihteeri Olavi Lahtelan ideoima 1950-luvun kyläkysely. Kolmas impulssi koski laajemmin talonpoikaiskulttuurin kohtaloa yhteiskunnan osakulttuurina. Varsinkin Talonpoikaiskulttuurisäätiön primus motorit Kustaa Vilkuna ja Esko Aaltonen olivat tästä näkökulmasta kiinnostuneita vielä 1950-luvulla. Neljäs asiaan vaikuttava impulssi oli ehkäpä suurin ja pitkävaikutteisin: itse sivistyksen idea – se, että ihmiskunnan laaja sivistymisen prosessi koskee myös maaseutua ja maaseudun asukkaita. Ellei tällaista sivistysnäkyä ole, ei pelkkä politiikkakamppailu tai edunvalvonta riitä maaseudun mahdollisuuksien tunnistamiseen. Poliittika ilman sivistyksen elementtejä on häviöön johtavaa etutaistelua.

Pellonraivausta Vieremän Salahmilla 1950-luvun alussa.

JÄLLEENRAKENNUKSEN AIKA

• 1945

- Ydinpommit Hiroshimaan ja Nagasakiin: toinen maailmansota päättyy

• 1947

- Pariisin rauhansopimus
- Valvontakomissio poistuu Suomesta

• 1948

- ”Vaaran vuoden” huhtikuu
- YYA-sopimus hyväksytään
- SKDL häviää vaaleissa, MI ja SDP säilyttävät asemansa
- Luovutetun alueen kunnat lakkautetaan virallisesti

• 1950

- J.K. Paasikivi valitaan toiselle kaudelle presidentiksi

• 1951

- Korean suhdanne nostaa puun hintaa
- C.G.E. Mannerheim kuolee

• 1952

- Sotakorvausten viimeinen erä maksuun
- Helsingin olympialaiset nostavan kansakunnan itsetuntoa
- Armi Kuuselasta Miss Universum

PERUSTAMISEN ESIVAIHEET 1947–1952

– TARVE MSL:N KALTAISELLE JÄRJESTÖLLE TUNNISTETAAN

Sotien jälkeinen Suomi on elämänuskoinen, mutta köyhä ja harmaa sodasta toipuva maa, joka elää sääntelytaloudessa vuoteen 1952 samalla kun maksaa sotakorvauksia Neuvostoliitolle. J.K. Paasikiven johdolla omakсутaan uusi ulkopolitiikka. Kiellettyinä ollut kommunistinen puolue palaa poliittiseen elämään ns. vasemmiston yhteistyöjärjestön SKDL:n kautta. Sodasta palanneet maaseudun miehet perustavat Maaseudun Nuorten Liiton, jota yhdessä mielessä voi pitää maalaisliiton uudelleen perustamisena. Ilmaisu perustuu siihen, että 1920-luvun maalaisliittolaiset toimijat ovat pysyneet asemissaan koko sotaa edeltäneen ajan. Heistä on tullut kansanedustajia, ja he olivat istuneet eduskunnassa koko sota-ajan.

Sodan kokenut maaseudun nuorempi polvi (esim. Korsimo, Virolainen, Kekkonen jne.) haluaa perustaa puolueelle siltä puuttuneen nuorisojärjestön, joka uutena alkuna pystyy nopealiikkeisesti kilpailemaan uudelleen jäsenyvällä poliittisella kentällä. 1940-luvun lopulta alkaen Maataloustuottajajärjestö MTK:ta organisoidaan viljelijöiden talouspoliittiseksi edunvalvontajärjestöksi. Suuret ikäluokat syntyvät. Puolet suomalaisista asuu yhä maaseudulla. Yleisradio on maan tärkein tiedotusväline.

Sodanjälkeiset vuodet olivat vuoteen 1952 asti poikkeusaikaa. Moni hyvään elämään kuuluva asia oli ollut kuutisen vuotta seisauksissa. Elintarvikkeita ja kulutustavaroita jouduttiin edelleen säännöstelemään. Asuntopulaa ratkottiin

rakentamalla uusia asuntoja niin maalle kuin kaupunkeihin. Yhteiskunnallisia järjestöjä uudelleenorganisoitiin ja uusia perustettiin. Maan tuhoutunutta infrastruktuuria korjattiin, ja uutta ryhdyttiin rakentamaan. Sotakorvauksia maksettiin Neuvostoliitolle tuottamalla valtiojohtoisesti vaadittuja tavaroita. Yleisradio oli keskeinen media, ja sen johtamisesta kamppailtiin poliittisesti. Nuoret ihmiset etsiytyivät toistensa seuraan elokuvissa ja tansseissa. Koulutuksen ja sivistyksen toimintoja ryhdyttiin elvyttämään rauhan ajan oloja vastaaviksi.

Ensimmäinen itu ja aloite MSL:n perustamiseksi löytyy jo vuodelta 1946, kun silloinen puoluesihteerin Väinö Kaasalainen esitti aloitteen Ruotsin Bondepartietin kaltaisen opintokerhotoiminnan käynnistämisestä maalaisliitossa. Vuoden 1947 syksyllä maalaisliiton puoluevaltuuskunta kävi kokouksessaan sivistyspoliittisen keskustelun. Ensimmäinen yritys sivistysliiton perustamiseksi tapahtui ”vaaran vuonna” ja ”vaaran kuukautena” huhtikuussa 1948 yleispoliittisissa merkeissä. Tavoitteena oli kaikki maaseutujärjestöt kokoava, puoluepolitiikan yläpuolella oleva sivistysjärjestö. Esikuvana oli selvästi Työväen Sivistysliiton jäsenrakenne, johon koko työväenliike oli eri järjestöjen kautta liittynyt. Yhtenä motiivina uuden sivistysliiton perustamiselle oli valtionapujen jako. Maalaisliittolaiset strategit olivat hyvin tietoisia siitä, miten valtio tuki Työväen Sivistysliittoa. Perustaminen kuitenkin tyssäsi nuorisoseuraliikkeen (Suomen Nuorison Liiton) silloisen pääsihteerin henkilökohtaiseen vastahankaan. Muodollisesti järjestö perustettiin 1948, mutta sitä ei koskaan viety yhdistysrekisteriin. Tilastollisesti noin vuosina puolet suomalaisista asui vielä maaseudulla. Poliittista taistelua ihmisten sieluista käytiin paitsi tehtaissa ja satamissa, myös maaseudulla: kylissä ja metsätyömailla.

Kaikkalainen sivistysharrastus edellyttää jonkinmoista vapaa-aikaa: vapaita iltoja, vapaita viikonloppuja. Sodan jälkeisinä ensimmäisinä rauhan vuosina tuollaista aikaa ei juuri ollut. Päivät täyttyivät rakentamisesta, asuinrakennusten, talousrakennusten ja teiden tekemisestä. Asutustiloilla raivattiin uutta peltoa, mutta kaikilla muillakin maataloilla kohennettiin rakennuksia, tehtiin uusia navetoita, ojitettiin ja poistettiin kiviä. Metsätyöt perustuivat vielä mieheen, hevoseen ja uittoon. Maaseudun laaja sähköistäminen oli alkamassa. Vasta kun ihmisillä oli säännöllisesti vapaita tunteja muuhunkin kuin elämän välttämättömyyksistä huolehtimiseen, saattoivat sivistyspyrkimykset elpyä. Maaseudun tärkeimmät sivistysvälineet olivat tuolloin kunnankirjastot, Yleisradio, maakuntalehti, maataloustuottajien Maaseudun Tulevaisuus sekä osuustoimintaväen Pellervo-lehti.

Sodan jälkeen suomalaiset uurastivat myös liikenneinfrastruktuurin hyväksi.
Raitiovaunukiskojen vaihtoa Helsingin Kaisaniemessä 1948.

MSL:N PERUSTAMISEN ESIVAIHEET

Maaseudun Sivistysliiton perustamisessa näyttää olleen kaksi raidetta. Toinen oli puolueen erityisjärjestönä toteutettava sivistysliitto, jota maalaisliiton puoluetoimiston edustajat ideoivat. Toinen oli yleismaaseutulainen ja selvästikin ei-sosialistinen ”järjestöjen sivistysjärjestö”, joka kilpailisi vasemmiston sivistysorganisaatioiden kanssa. Esikuvana kangasteli Työväen Sivistysliiton organisaatio ja menestyksenkäs toiminta. Tämä jälkimmäinen ”yleismaaseutulainen sivistysliitto” oli puheenjohtaja V.J. Sukselaisen ajama ratkaisu, jota myös Viljami Kalliokoski kannatti.

Nimimerkki V.V.K. (puoluesihtööri Väinö Viljam Kaasalainen) kirjoittaa 1946 Heräävä Maaseutu V:ssä otsikolla ”Maalaisliitollekin opintokerhoja”. Artikkelin on suoranaista vapaan kansansivistystyön yleisesittelyä ja yhteenvetoa. Sen jatkossa vedotaan Ruotsin esimerkkiin. Kaasalaisen selostuksen mukaan

J.K. ja Alli Paasikivi kuvattiin heidän palatessaan äänestämästä vuonna 1948.

Ruotsissa sikäläisellä maaseudun nuorisoliitolla Svenska Landsbygdens Ungdomilla eli SLU:lla oli huikeat 1600 opintokerhoa. Myös SLS:lla (Svenska Landsbygdens Studieförbund) oli opintokerholiikkeeksi mittava kenttä: sillä oli 24 000 opiskelijaa, 1180 kerhoa ja 132 eri opintokurssia. SLS:llä oli lisäksi 117 kirjastoa, joissa oli 117 000 nidettä.

"Sekä yleisen kansalaissivistyksen syventämiseksi että puolueen jäsenten kouluttamiseksi erilaisiin järjestö- ja muihin yhteiskunnallisiin tehtäviin nimenomaan maalaisliittolaisessa hengessä olisi meikäläisellä taholla ryhdyttävä kiireellisiin toimenpiteisiin. Kysymyksessä ei ole kilpailu maaseudun valtajärjestöjen opintokerhotoiminnan kanssa, vaan sen täydentäminen.

*Valmistelut onkin pantu alkuun. Siihen mennessä kuin tämä kirjoitus ilmestyy painosta, lienee mahdollista esittää asiasta jo tarkempia suunnitelmia."*⁴³

Näiden johdatusten jälkeen puoluesihtööri Kaasalainen ehdotti, että opintokerhojen perustaminen, kurssikirjojen valmistaminen ja työn ohjaus ”sopisivat parhaiten Maaseudun Nuorten Liiton yhteyteen perustettavan elimen hoidettavaksi”. Koska nuorisoseuraliikkeen tiedettiin pitävän opintokerhotoimintaa omanaan, kirjoittaja kirjasi varmuuden vuoksi suojalausekkeen: uusi järjestö ei kilpaile maaseudun valtajärjestöjen opintokerhotoiminnan kanssa. Ilmeistä oli, että uutta sivistysliittoa vieroksuvasta suhtautumisesta oli jotain tietoa.

Matkaan tuli kuitenkin mutkia. Historiankirjoituksen mukaan Väinö Kaasalaisella oli terveyteen liittyviä pulmia, ja hän vetäytyi asteittain puoluesihtöörin tehtävistään. Politiikkaan hän kuitenkin palasi 1950-luvulla kansanedustajana.

MSL:n yhtenä esimuotona voimme siis pitää MNL:n opintokerhotoimintaa. Opintokerhoja oli nuorisoliitolla 1946 vain 27 osastossa, kuitenkin 1947 jo 63 osastossa. Näytelmäkerhojen luku nousi 50:een. MNL asetti 1947 erityisen *opintokerhotoimikunnan*, jonka jäseniä olivat Adolf Karhu, Viljami Puntanen ja Atte Pakkanen. Tavoitteena oli vakinainen sihteeri ja määrätietoinen, johdettu opintotoiminta. Kun tämä tavoite saavutettiin vuodessa, MNL asetti 1948 oman erityisen sivistysvaliokunnan, jonka tehtävänä oli suunnitella ja johtaa valistustyöhön ja yleensä sivistystyöhön kuuluvia asioita. Sen puheenjohtajaksi valittiin puolueen nuori tiedotussihteeri, maisteri Ahti Karjalainen. Karjalaisella oli siten näissä asioissa kaksoisrooli sekä nuorisoliiton että emopuolueen kautta.

MNL:n sivistysvaliokunta suunnitteli kerho- ja kirjeopistomuotoisen yhteiskuntatutkimuksen, jossa oli kolme astetta, viimeisin suhteellisen vaativa. Jo 1948 oli tutkintoa suorittamassa 600 henkeä ja seuraavana vuonna 1 500 henkeä. Kari Hokkanen luonnehtii ilmiötä ”patoutuneeksi koulutustarpeeksi”.

Joulukuussa 1947 maalaisliiton puoluevaltuuskunta kävi perusteellisen keskustelun kulttuuripolitiikasta. Alustajana oli kirjailija, päätoimittaja Artturi Leinonen. Teema oli siis puolue toimistossa ennalta valittu, ja taustalla oli poliittinen arvio keskustelun ja johtopäätösten tarpeellisuudesta.⁴⁴ Yhtenä johtopäätöksenä käydystä keskustelusta puheenjohtaja V.J. Sukselainen esitti, että puolue järjestäisi maaseudun kulttuuripäivät, joihin kutsuttaisiin maa-seutukulttuurin kohottamisesta kiinnostuneita henkilöitä.

Kun kulttuuripäivät sitten saatiin järjestettyä, varsinaisena kutsujana oli Maaseudun Nuorten Liiton sivistystoimikunta. Kulttuuripäivien valmistelun johdossa oli Kustaa Vilkuna. Pellervo-Seuran toimitusjohtaja Viljami Kallio-koski toimi 29.2.–1.3. 1948 pidettyjen päivien puheenjohtajana. Alustajina olivat piispa Eino Sormunen, Kustaa Vilkuna, Heikki Hosia, Alfred Salmela ja

Artturi Leinonen. Kaikki puhujat olivat tunnettuja maalaisliittolaisia. Voimme otaksua, että Ilkan päätoimittaja Artturi Leinonen edusti tässä joukossa yhteyttä Santeri Alkioon. Kun kerran Leinonen oli mukana, tämä oli symbolinen viesti siitä, että Alkio olisi ollut hankkeelle myötämielinen.

Tästä juhlasta sekä Marjatta Väänänen että Kustaa Vilkuna muistavat kirjailija, päätoimittaja Artturi Leinosen puheen pieleen menneen alkutervehdyksen: ”Hyvät puoluetoverit.” Tervehdyksen muoto oli pahin mahdollinen virhe: paikalla oli sekä puolueettomia järjestöjä että toisten ei-sosialististen puolueiden edustajia. Leinosen tervehdys oli joko kuulijoita silmälle satunut lipsahdus, tai sitten hänelle ei ollut ehditty selostaa asian taustaa.⁴⁴

Erikseen todettakoon, että näiden 1948 maaseudun kulttuuripäivien järjestelyissä oli mukana myös nuorisoseurajärjestö. Jälkimmäisenä päivänä pidettiin 28 asianharrastajan voimin ”*maaseudun hyväksi työskentelevien järjestöjen yhteisen sivistyselimen*” (ilmaisu V.J. Sukselaisen) perustamista käsitellyt neuvottelukokous, joka valitsi väliaikaisen toimikunnan jatkamaan asian valmistelua. Tämän toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Viljami Kalliokoski ja sihteeriksi Kustaa Vilkuna. Miksi juuri Kalliokoski? Oletettavasti siksi, että Kalliokoski oli muiden järjestöjen kannalta helpoimmin hyväksyttävissä oleva maalaisliittolainen. Olihan hän ollut maalaisliiton puheenjohtaja ja nuorisoseuraliikkeen esimies, ja parhaillaan hän oli Pellervo-Seuran puheenjohtaja. Samalla haluttiin varmistaa, ettei ainakaan Pellervo-Seura vastustaisi uutta järjestöä. Vilkuna taas tiedettiin aikaansaavaksi organisaattoriksi ja talonpoikaiskulttuurin tuntijaksi.

Tässä yhteydessä tehtiin ensimmäinen päätös MSL:n perustamisesta. Maalaisliiton keskushallitus päätti jo seuraavana päivänä 2.3.1948 kokouksessaan liittyä perustettavaan sivistysliittoon. Maaseudun mahtijärjestöistä Pellervo-Seura oli kannassaan ehdollinen ja katsoi, että ”puolipoliittiset järjestöt” voitiin ottaa mukaan. Tämä kaiketi tarkoitti kantaa, että täyspoliittiset järjestöt (kuten MNL ja ML) eivät saisi osallistua, mutta ehkä muut maalaisliiton järjestöperheen muut järjestöt saisivat. Ehtona seura edellytti, että muutkin puolueettomat järjestöt liittyisivät. Nämä eivät kuitenkaan liittyneet. Pelkona oli uuden sivistysjärjestön liian vahva poliittinen väri. Pelättiin myös sitä, että MSL:n valtionavut pienentäisivät muiden järjestöjen valtionapua.

Maaseudun Sivistysliiton ensimmäinen virallinen perustamispäätös tehtiin sitten 8.6.1948 Pellervo-Seuran tiloissa. Tässä kokouksessa mm. hyväksyttiin perustettavan sivistysliiton säännöt. Puhetta johti Kalliokoski, kokouksen sihteerinä oli Kosti Huuhka, joka tilaisuudessa edusti vasta perustettua

Seuranäyttämötoiminnan Keskusliittoa (myöhempi Harrastajateatteriliitto). Paikalla oli edustajat Maatalousseurojen Keskusliitosta, Pienviljelijäin keskusliitosta, Raittiuden Ystävistä, Suomen Nuorison Liitosta sekä Talonpoikaiskulttuurisäätiöstä. Käytetyissä puheenvuoroissa esitettiin jälleen epäilyksiä uuden sivistysliiton poliittisesta väristä ja pelättiin sen kilpailevan vähistä valtionavusta. Kaikesta huolimatta perustamispäätös lyötiin pöytään.

Kokousta johtanut Viljami Kalliokoski valittiin puheenjohtajaksi, ja Kustaa Vilkuna valtuutettiin hoitamaan perustamista käytännössä. Hanke kuivui kuitenkin kokoon, kun kesän mittaan selvisi, että mukaan kaavailuista järjestöistä useimmat ei-poliittiset järjestöt eivät allekirjoittaneet perustamissopimusta. ”Tuntui kuin kaikkialla olisi ollut seinä vastassa”, muistelee Vilkuna vastustusta, sitä tarkemmin selittämättä. Kuitenkin vielä 3.1.1949 Maaseudun Nuorten Liitto pyysi kirjeitse päästä perustetun Maaseudun Sivistysliiton jäseneksi.

MSL:n 50-vuotishistorian kirjoittaja Annastiina Henttinen arvelee yhdeksi mahdollisuudeksi, ettei yleismaaseutulaisten sivistysliiton perustamisessa oltu tosissaan. Ajatusta terävöittäen: että se olisi ollut näytelmä, jonka pitikin mennä pieleen. Ei kuitenkaan ole uskottavaa, että sen paremmin Vilkuna kuin puolueitoimistokaan olisi lähtenyt tällaiseen operaatioon, jonka oli tarkoitus epäonnistua. On kuitenkin totta, että maaseudun senaikaiset mahtijärjestöt Pellervo-Seura ja Suomen Nuorison Liitto eivät olleet hankkeesta innostuneita. Taktisesti voisi ajatella, että järjestöt pelasivat mustaa pekkää, jossa SNL sai tuon kortin. Jos näin oli, Pellervo-Seura pelasi taitavammin. Sehän oli osuustoimintaliikkeen aatteellinen keskusjärjestö, jolla oli oma lehti, omaa kirjankustannustoimintaa sekä oma kirjepisto. Uusi MSL olisi tullut

”Tuntui kuin kaikkialla olisi ollut seinä vastassa”, muistelee Vilkuna vastustusta, sitä tarkemmin selittämättä.

Kustaa Vilkuna oli MSL:n perustamisen keskeinen voimahahmo.

sen tontille vähintään yhtä paljon kuin nuorisoseuraliikkeen harrastus- ja opintokerhotoiminnan alueelle. Mustapekka jäi kömpelömmiin toimineen Suomen Nuorison Liiton käteen.

VILHO TYNKKYEN ESI-MSL:N VASTUSTAJANA

MSL:n perustamista epäilleistä henkilöistä nousee esiin Suomen Nuorison Liiton sihteerinä (pääsihteerinä so. toiminnanjohtajana) vuodet 1941–1949 toiminut Vilho Tynkkynen. Jaakko Numminen on nuorisoseuraliikkeen historiassaan selostanut tapahtunutta. Suomen Nuorison Liittoa kutsuttiin jo talven 1948 kulttuuripäivien koollekutsujajärjestöjen joukkoon, mutta nimenomaan Vilho Tynkkynen kieltäytyi ja hänen jälkeensä koko SNL:n johtokunta. Kun SNL sitten johtokunnan kokouksessaan 16.4.1948 etukäteen käsitteli perustettavan MSL-järjestön sääntöjä, se toivoi, että uuden liiton edustajiston jäsenluku olisi suhteessa järjestöjen kokoon. Lisäksi pidettiin tärkeänä, että jäsenjärjestöt olisivat epäpoliittisia, tai jos tämä olisi mahdotonta, edustaisivat eri poliittisia suuntauksia, myös vasemmistoa. 20.4.1948 pidettyyn varsinaiseen perustavaan kokoukseen SNL lähetti viisi edustajaa, millä järjestö osoitti painoarvoaan sekä asian vaikeutta. Tässä kokouksessa SNL:n edustajista Arvo Inkilä ja Josua Ruotsala ilmoittivat, että nuorisoseuraliike olisi mukana vain, jos uusi sivistysliitto ei vaikeuttaisi SNL:n valtionavun saantia. Saman vuoden elokuussa oli SNL:n johtokunta jälleen koolla, jolloin Inkilä ja Ruotsala ehdottivat liittymistä uuteen liittoon, koska siitä ei tulisi poliittista eikä se hankkisi varoja samoista lähteistä kuin nuorisoseuraliike. Pääsihteeri Tynkkynen esitti tuossa tilanteessa asian viemistä edustajistoon, mutta johtokunta päätti vastoin pääsihteerin kantaa liittyä perustettavaan MSL:oon. Vielä lokakuussa 1948 SNL:n edustajaksi MSL:n hallitukseen nimettiin nuorisoseurojen puolesta Arvo Inkilä. Edistyspuoluelainen Inkilä oli mukana myös työväenopistotoiminnassa, joten hän oli henkilönä vapaampi tämäntapaisiin edustustehtäviin. Valinnalla ei kuitenkaan ollut enää merkitystä, koska perustettua MSL:oa ei koskaan viety yhdistysrekisteriin.⁴⁶

”Maaseudun Sivistysliiton ensimmäisen, vuoden 1948 perustamishankkeen pysähtymiseen vaikuttivat keskeisesti nuorisoseuraliikkeen taholta tulleet epäilyt”, arvioi Numminen. Hankkeen keskeiseksi vastustajaksi ilmoittautui Tynkkynen omienkin muistiinpanojen mukaan pääsihteeri Vilho Tynkkynen.

Tynkkynen myös katsoi, että tästä syystä – maalaisliittolaisten toimesta – hänen toimintaansa SNL:ssa vaikeutettiin siinä määrin, että hän joutui viimein eroamaan loppuvuodesta 1950.

Miksi Tynkkynen vastusti MSL:n perustamista? Muistiinpanoissaan hän selittää vastustuksensa perusteeksi, että nuorisoseuraliike olisi sekoitettu politiikkaan ja joutunut toimimaan yhden puolueen hyväksi. MSL:n laajemmalle tarkoituksiperälle hän ei näytä panneen painoa. Samankaltainen Tynkkysen masinoima tapaus on kuvattu Eero Ojasen kirjoittamassa opintokerholiikkeen historiassa Oppimisen ilo. Vuonna 1942 opintokerholiikkeen valovoimaisin toimija Helli Suominen ehdotti Valistusjärjestöjen Opintotoimikunnassa sääntömuutosta, jolla olisi perustettu Opintokerholiitto. Toimikunnassa SNL:oa edustanut Vilho Tynkkynen epäili uudistusta. Tämä kirjattiin myös SNL:n viralliseksi kannaksi. Kun uudistus tässä vaiheessa jäi toteutumatta, ”SNL:n edustaja Tynkkynen ilmaisi tyytyväisyytensä asian kariutumiseen”, pöytäkirjaa suoraan siteerataksemme. – Vuotta myöhemmin kuitenkin ehdotettu järjestö perustettiin Opintotoiminnan Keskusliiton nimellä.

Kokiko Tynkkynen näillä toimillaan valvovansa poliittisesti puolueettoman nuorisoseuraliikkeen etua? Oliko mukana henkilökohtaista maalaisliiton poliittista vieroksuntaa? Vai oliko kysymys arvonsa tuntevan toimijan negatiivisesta suhtautumisesta asioihin, joiden valmisteluun häntä ei etukäteen ollut pyydetty mukaan?

Vilho Tynkkynen oli taustaltaan muutamia vuosia neuvojana työskennellyt maatalousteknikko, joka sittemmin oli opiskellut kansakoulunopettajaksi ja toiminut hengeltään oikeistolaisessa Lahden kansanopistossa maatalousaineiden opettajana. Tynkkynen kuvataan voimakkaaksi persoonallisuudeksi, joka vaati arvonsa tunnustamista ja toisinaan käyttäytyi omavaltaisesti ja särmikkäästi. Kun SNL:n edustajisto keskusteli syksyllä 1948 Tynkkysen työnkuvasta (eli pääsihteerin valtuuksista), tämä otti keskustelusta itseensä ja haki eroa tehtävistään. Eroa ei tuolloin myönnetty, kylläkin myöhemmin. Tynkkysen roolia koskeva keskustelu ajoittui merkille pantavasti juuri vuoteen 1948. Työuransa lopun hän teki kansakoulunopettajana ja kotiseutuaktiivina Laukaassa. Omissa toimissaan hän ei nähnyt virhettä, vaan katsoi Maaseudun Nuorten Liiton savustaneen hänet ulos SNL:sta kostoksi Maaseudun Sivistysliiton ensimmäisen perustamishankkeen estämisestä. Nuorisoseuraliikkeen historiaan kirjoittanut Jaakko Numminen puolestaan ei tällaisesta savustamisesta havainnut suoranaista näyttöä. Nummisella oli käytössään Tynkkysen omasta näkökulmastaan kirjoittama kuvaus tapahtuneesta.

MAALAI SLIITON SIVISTYSOHJELMA 1950

Jo maaliskuussa 1948 puoluetöimistossa oli todettu yleismaaseutulaisen sivistysliiton perustamiseen liittyvät vaikeudet. Niinpä huhtikuussa 1948 Ahti Karjalainen teki maalaisliiton keskushallitukselle aloitteen erityisen maalaisliiton sivistystoimikunnan aloittamisesta.⁴⁷ Ehdotus tietenkin hyväksyttiin. Sivistysohjelma valmistui alkuvuodesta 1950. Se oli maalaisliiton ensimmäinen erillisohjelma.

Maalaisliiton sivistysohjelmaa laatinut toimikunta asetettiin kiirehtimättä 1949. Toimikunnan puheenjohtajana oli professori Jouko Vuorinen ja jäsenenä kouluneuvos Alfred Salmela, järjestösihteeri Alma Mäkelä, maisteri Kaarina Virolainen, toimittaja Urho Kittilä, varatuomari J.E. Niemi, kansanedustaja Väinö Rankila, maisteri Heikki Hosia, toiminnanjohtaja Olavi Lahtela ja maisteri Ahti Karjalainen. Sihteerin tehtävät hoiti maisteri, eduskuntaryhmän sihteeri Matti Tuovinen.

MAALAI SLIITON SIVISTYSOHJELMAN KIRJOITTAJ IEN YHTEISKUNNALLINEN ASEMA

Professori Jouko Vuorinen oli maaperätutkija silloisessa Maatalouden koelaitoksessa. Myöhemmin hän valmisteli MTT:n siirtymisen Tikkurilasta Jokioisiin. Alfred Salmela oli kouluhallituksen kakkosmies Reino Oittisen jälkeen ja maalaisliiton johtavia koulutuspolitiikkoja. Alma Mäkelä on legendaarinen maalaisliiton naisjärjestön toiminnanjohtaja. Kaarina Virolainen oli puhetaidon opettaja ja Harrastajateatteriliiton aktiiveja. Hänen kauttaan ohjelmatyöllä oli yhteys Johannes Virolaiseen. Urho Kittilä eli kirjoittavana nimimerkkinä ”Tompan Tuomo” oli Sanomakeskuksen linjasta vastaava toimittaja. Sanomakeskus toimitti aineistoa ja uutisia maalaisliiton maakuntalehdille.

J.E.Niemi oli vakuutusjohtaja ja urheilujohtaja. Väinö Rankila oli kansanedustaja, eteläpohjalainen vaikuttaja ja urheilumies Vimpelistä. Heikki Hosia oli kansanopiston johtaja ja vapaan kansansivistystyön johtava ideologi. Olavi Lahtela oli otteissaan räväkkä Maaseudun Nuorten Liiton toiminnanjohtaja Kemijärveltä. Maisteri Ahti Karjalainen oli puolueen tiedotussihteeri, joka kohtapuoliin kutsuttiin pääministerin sihteeriksi Urho Kekkosen ensimmäiseen hallitukseen ja kerta kerralta yhä tärkeämpiin tehtäviin.

Karjalaisen puoluehallitukselle laatiman aloitteen perustelut olivat selkeän poliittis-strategisia:

”On melko varmaa, että esimerkiksi läntisessä naapurimaassamme Ruotsissa talonpoikaispuolueen joutuminen toisarvoiseen asemaan sosialidemokratian rinnalla ei johtunut yksinomaan maatalousväestön lukumäärän vähenemisestä, vaan myös siitä, että puolue ei kyennyt sisäisesti kehittymään ajan mukana eikä laajentamaan politiikkaansa valtakunnalliseksi, kaikkia aloja käsittäväksi politiikaksi, vaan tyytyi harjoittamaan vain määrätynlaista – sinänsä tietysti tärkeää – elinkeinopolitiikkaa. Tätä kehityskuvaa on syytä muistaa myös Suomessa, missä sosialidemokratia monin tavoin turvautuu läntisten naapurimaittemme esimerkkeihin.”

”Paitsi varsinaisen maatalous- ja maaseutuväestön mielenkiintoa Maalaisliitto tarvitsee myös niin sanotun sivistyneistön sympatian.”

Toisin sanoen sivistysnäkökulmaa tarvittiin puoluetta kehittämään, laven-tamaan puoluekuvaa ja jopa parantamaan puolueen itseymmärrystä. Lisäksi sivistysohjelmalla luotiin valtakunnalliset tavoitteet eduskunnassa ajettavista sivistys-, koulu- ja kirjastokysymyksistä. Perustelut ovat välineellisiä ja strate-gisia, mutta sivistys itseisarvona oli tietenkin lähtökohtaolettama.

Ohjelman avauskappale kertoo snellmanilaisen toisintolauseen siitä, miten valtion itsenäisyys ja kansakunnan sivistys kuuluvat yhteen. Pienen kansan merkitys maailmassa ja sen mahdollisuus itsenäiseen elämään riippuvat siitä, miten se kykenee omalla sivistyksellisellä erikoislaadullaan rikastuttamaan kansojen yhteistä kulttuuripääomaa. Maalaisliiton kulttuuri- ja sivistystoi-minnan päämääränä on koetellun ja oloihimme soveltuvan kansallisen kult-tuurin kehittäminen korostamalla sen yksilöllisiä piirteitä, pyrkimättä mui-den maiden orjalliseen jäljittelemiseen.⁴⁸

Ohjelmassa toistuu kolmesti eri kohtiin sivistystoiminnan päämääräksi upotettu itsenäisen ajattelun, luonteen lujuuden ja vastuuntunnon ajatus. Maaseutuhenkinen sivistys perustuu maaseudun olosuhteisiin, talonpoikais-kulttuurin arvoihin sekä ruumiillisen ja henkisen työn tasa-arvoisuuteen. Uutena elementtinä toiminnan kentällä on teollistumisen ilmiö, joka tekee maatalousvaltaisesta elämänmuodosta ”nykyisen sekakulttuurin”. On omak-suttava uutta ja säilytettävä vanhasta se, mikä on kehityskelpoista. Esteenä sivistyksen yleiselle nousulle on suhtautuminen maaseutuväestöön ”toisar-voisena väestönosana”. Tämä arvostuskysymys korjautuu sivistyselämän kan-sanvaltaistumisen myötä.

Maalaisliiton sivistysohjelma

Maalaisliiton keskuhallitus asetti 20 pätänä toukokuuta 1949 sivistystoimikunnan laatimaan Maalaisliitolle yksittyisen sivistysohjelman luonnosta. Sivistystoimikunnan puheenjohtajana on ollut professori Jouko Vuorinen ja jäseninä kouluneuvos Alfred Salmela, järjestösihteeri Alma Mäkelä, maisteri Kaarina Virolainen, toimittaja Urho Kittilä, varatuomari J. E. Niemi, kansanedustaja Väinö Rankila, maisteri Helkki Hosia, toiminnanjohtaja Olavi Lahtela ja maisteri Ahti Karjalainen sekä sihteerinä maisteri Matti Tuovinen. Saamansa tehtävän nyt suorittettuaan sivistystoimikunta ehdottaa hyväksyttäväksi Maalaisliitolle seuraavaksi sivistysohjelman.

Helsingissä 19 pätänä huhtikuuta 1950.

Kansallisen sivistyksen vaaliminen ja edelleen kehittäminen on jokaisen itsenäisen valtakunnan keskeisen tärkeä tehtävä. Varsinkin pienen kansan merkitys maailmassa ja sen mahdollisuus itsenäiseen elämään riippuu suureksi osaksi siitä, miten se kykenee omalla sivistyksellisellä erikoisaadullaan rikastuttamaan kansojen yhteistä kulttuuripääomaa. Siksi maalaisliiton kulttuuri- ja sivistystoiminnan päämääränä on koetellun ja oloihimme soveltuvan omalaatuisen kansallisen kulttuurin kehittäminen ja vaaliminen korostamalla sen yksilöllisiä piirteitä, pyrkimättä muiden maiden olojen orjalliseen jäljittelemiseen.

Maalaisliiton 1951 sivistysohjelman kansilehti.

seutuolojen sekä maatalousammatin eri haarojen tutkimuksen tehostaminen. Erityisesti on huolehdittava maamme syrjäseutujen sivistystarpeista.

Ajankohtainen poliittinen yleistilanne heijastuu riveissä, joissa todetaan, että valtion vaikutus sivistyselämässä on rajoitettava pienimpään välttämättömään, pääasiassa vain taloudellisen tuen järjestämiseen. Periaatteellinen huomautus vapaan sivistystyön ja sosialistisen valtion yhteensovittamisen mahdottomuudesta perustellaan seuraavasti: kollektiiviset järjestelmät johtavat myös henkisen vapauden rajoittamiseen ja sulattavat yksilöt tietyn kaavan mukaan ajattelevaksi laumaksi. Toisaalla todetaan vielä, miten ”vapaiden kansalaisten kasvattamisessa ilon sävyttämä toiminta tuottaa paremman tuloksen kuin orjuuttava pelko, jota erityisesti diktatuurimaissa on käytetty kasvatukseen.”

Ohjelmassa on kaksi maaseudun silloisille sivistysjärjestöille suunnattua piiloviestiä. Maaseudun ”vapaaehtoisten sivistysjärjestöjen toimintaa on entisestään tehostettava”. Eikä tämä riitä. Maaseudun sivistysjärjestöjen ”yhteistoimintaa on lujitettava, jotta niiden kasvattavasta ja yhteiskuntaa rakentavasta toiminnasta voidaan saada mahdollisimman suuri hyöty”. Organisaatiokielellä

Kansanvaltaisen sivistyksen keinoja ovat kirkon itsehallinto ja kansankirkkoperiaate; vapaaehtoisten kansansivistysjärjestöjen toiminnan tehostaminen sekä tähän liittyvä julkisten raha-avustusten oikeudenmukainen jako; kuntien laaja-alaiset kansansivistyslautakunnat; käytännöllistä harjoittelua sisältävä ammattiopetus; valtion tuki oppikouluille, olivatpa ne kunnallisia tai yksityisiä; korkeakoulujen sijoitus muuallekin kuin pääkaupunkiin; tieteellinen työ maan kokonaisetua palvelevaksi; sekä luonnon, maa-

kysymys on optimaalisen synergian tavoittelusta. Johtopäätöstä ei kuitenkaan lausuta ääneen. Viesti oli suunnattu ainakin Suomen Nuorison Liitolle, Maaseudun Nuorten Liitolle, Kotiseutuliitolle, Talonpoikaiskulttuurisäätiölle, Pellervo-Seuran valistusosastolle ja muillekin yskän ymmärtäville. Joka tapauksessa sivistyspoliittisen ohjelman tämä, sinänsä viaton, kohta mahdollisti monenlaiset taustakeskustelut.

MONTA ALOITETTA UUDISTUSOHJELMAKSI

Noina vuosina tapahtui paljon muutakin. MNL julkaisi Johannes Virolaisen yleispuoluekehitystä avaavan ja keskustapolitiikkaa aatteellistavan *Maaseutuhenkisen elämäkatsomuksen* (1949), Atte Pakkasen *Maaseutunuorison järjestöoppaan* (1950) sekä Paavo Tuomarin *Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet* ensimmäisenä versiona (1950). Tähän erikoisen aktiiviseen kirjalliseen kauteen voidaan liittää myös Urho Kekkosen kansallinen teollistamisohjelma *Onko maallamme malttia vaurastua* (1952).

Heinäkuussa 1951 pidettiin eduskuntavaalit, joissa maalaisliitto hävisi viisi paikkaa. SKDL voitti viisi paikkaa nousten vuoden 1948 tuloksesta 43 kansanedustajaan. Maalaisliitto oli vuosikymmenen vaihteen molemmin puolin perustanut monia oheis- ja tukijärjestöjä, mutta vasta huonosti menneiden eduskuntavaalien jälkeen havahduttiin samaan kuin vaarallisen huhtikuun 1948 tunnelmissa. Puolueen järjestökonserniin tarvittiin sivistys- ja valistus-työhön erikoistuva järjestö.

Keskisuomalaisen päätoimittaja M. E. Juusela ja V. J. Sukselainen kävivät 1950-luvun alussa pohdiskelevaa kirjeenvaihtoa, jossa sekä arvioitiin vallitsevaa yhteiskunnallista tilannetta ja haettiin muotoja yleispuolueeksi kehittyvälle maalaisliitolle. Samoja ajatuksia Juusela kirjoitti Johannes Virolaiselle. Puolue ei tule menestymään tuottajapuolueena, ei ainakaan yksinomaan sellaisena. Sillä täytyy olla aatteellinen pohja, sellainen pohja, jonka nuoriso ja maaseudun vähäväkin kansa voi omaksua itselleen. Esimerkiksi 17.7.1951 Juusela listaa joukon työväenpuolueita tukevia työväenjärjestöjä. Maalaisliitolla ei ole vastaavia.

”Ei ole Maaseudun Akatemiaa, ei Maaseudun Sivistysliittoa, ei Maaseudun Urheiluliittoa – ei paljon mitään. Yleensä ei ole mitään sellaista yleispropagandaa, joka jatkuvasti korostaisi maaseudun väen yhteenkuuluvaisuutta ja joka teroittaisi ennen kaikkea maaseudun sosiaalisten olojen parantamisen tarpeellisuutta. Sosiaalinen turvallisuus ja tasa-arvoisuus merkitsevät maaseudunkin ihmisille enemmän kuin pelkkä

maataloustuotannon turvaaminen, ainakin nuorelle väelle ja sille väestönosalle, joka ei saa päätuloaan maanviljelyksestä. Olisi löydettävä, kuten ennen Alkion aikana, koko maaseudun väkeä yhdistävä uudistusohjelma, joka tempaisi ennen kaikkea nuorison mukaansa.”⁴⁹

Juuselan ilmaisema huoli vastasi Sukselaisen, Virolaisen ja Kekkosen arviota siitä, millaista politiikkaa ja uudistusohjelmaa Suomi tarvitsee. Näiden maalaisliiton johtavien poliitikkojen arvio oli, että Suomi teollistuu ja elinkeinorakenne muuttuu. Teollistumista ei sinänsä pidä vastustaa, vaan huolehtia siitä, että teollista toimintaa voidaan harjoittaa myös maaseudulla, jolloin maaseutu saa ainakin osan teollistumisen hyödyistä. Ideologisesti tavoiteltiin maanviljelyksen ja teollisuuden yhdistämistä siten, että maalla asuva voisi saada tuloa sekä viljelystä että palkkatyöstä. Aluepoliittisena välineenä oli valtionyhtiöpolitiikka. 1960-luvun alusta lähtien kysymys nähtiin kehitysaluepolitiikan kautta. Poliitiikan työkaluksi luotiin kehitysaluerahasto KERA, joka kantoi osan yritysten riskeistä. Juuselankin mainitsema uudistusohjelma tarkoitti, että puolueen piti katsoa kauemmas tulevaisuuteen ja kehittyä yleispuolueeksi.

Maalaisliiton sivistyspoliittista ohjelmaa laatineiden joukossa oli nuorempaa polvea edustanut järjestösihteeri ja myöhempi kansanedustaja Olavi Lahtela. MSL:n alkuvuosien lyhyen historiajohdatuksen kirjoittanut Lasse Kangas toteaa ”hänen alkaneen erityisen innokkaasti toimia Maaseudun Sivistysliiton perustamiseksi”. MNL:n liittosihteeriksi edennyttä Lahtelaa seurasi järjestösihteerinä Pekka Silvola, jolle periytyi uuden sivistysliiton perustamisvastuu.

MSL:N TOINEN TULEMINEN

Marraskuussa 1951 maalaisliiton keskushallituksen työvaliokunta keskusteli maalaisliiton suhteesta kansakoulunopettajiin. Keskustelussa ehdotettiin, että tulisi järjestää erityiset kansakoulunopettajien neuvottelupäivät. Neuvottelupäivien koolle kutsuja ja toteuttaja olisi ”jo aikaisemmin perustettavaksi suunniteltu Maaseudun Sivistysliitto”. Liiton perustamisen vaiheesta ei kuitenkaan ollut täyttä selvyyttä. Sekä päivien järjestely että sivistysliiton tilanteen selvittely määrättiin Pekka Silvolalle.

Alkuvuodesta 1952 järjestettiin Helsingissä Vanhalla Ylioppilastalolla juhla, jonka teemana oli maaseudun sivistystyö. Tämä juhla oli samalla osa

maalaisliiton uuden sivistysohjelman toteuttamista. Sen yhteydessä saatiin vihdoinkin aikaan periaatepäätös Maaseudun Sivistysliiton perustamisesta. Itse perustava kokous pidettiin maalaisliiton puoluetoimistolla, ja kaikki perustamiseen osallistuneet olivat maalaisliittoon kuuluneita. Perustamisen käytännön vastuu näkyy olleen järjestösihteeri Pekka Silvolalla, joka avasi kokouksen ja toimi perustavan kokouksen sihteerinä

sekä vastasi myöhemmästä yhteydenpidosta rekisteriviranomaisiin. Vilkuna ja Silvola olivat etukäteen laatineet perustettavalle Maaseudun Sivistysliitolle vuoden 1948 sääntöjen pohjalta tarkastetut säännöt, jotka kokous hyväksyi. Kokouksen puheenjohtajana toimi Kustaa Vilkuna, joka myös valittiin perustetun sivistysliiton puheenjohtajaksi. Kaikista hankkeen aktiivitoimijoista Vilkuna oli vähiten poliittinen, mutta samalla akateemisilla kentillä toimivana laaja-alaisin. Hän oli myös yksi maan parhaista talonpoikaiskulttuurin tuntijoista. Vieläpä hän kuului pääministerivuosiensa elävän Urho Kekkosen lähipiiriin. Kaikki nämä ominaisuudet tekivät hänestä monella tapaa sopivimman puheenjohtajan uudelle sivistysliitolle. Vilkuna luonnehti myöhemmin, että sivistysliiton perustaminen tapahtui ”niin sanotusti maalaisliittolaisissa kehyksissä” – koska se ei muulla tavalla onnistunut.⁵⁰

Perustavassa kokouksessa oli saapuvilla Vilkunan ja Silvolan lisäksi viisi järjestöä: Maalaisliitto, Maalaisliiton Naiset, Maaseudun Nuorten Liitto, Maaseudun Lomaliitto, Maaseudun Huoltoliitto sekä Maaseudun Säätiö. Kokous päätti, että Maaseudun Sivistysliiton perustamissopimus allekirjoitettaisiin myöhemmin ja perustajajäseniksi ryhtyisivät kolme järjestöä: Maaseudun Säätiö, Maaseudun Nuorten Liitto sekä Maaseudun Huoltoliitto. Perustamissopimuksen allekirjoittajien joukko on vaikuttava. Se todistaa asian tärkeydestä. Maaseudun Säätiön nimissä perustamissopimuksen allekirjoittivat Urho Kekkonen ja Arvo Korsimo; Maaseudun Huoltoliiton nimissä Jouko Vuorinen ja Olli Mäenalanen; MNL:n puolesta Johannes Virolainen ja Olavi Lahtela. ”Allekirjoittaneita perustajajäseniä” olivat 30.6. 1952 päivätyn asiakirjan mukaan nämä kolme.

Järjestöjen roolit perustavassa kokouksessa olivat tarkkaan harkittuja. ”Saapuvilla” – kuten pöytäkirja toteaa, oli todellakin viisi järjestöä, joiden joukossa

Perustajajäseniksi
ryhtyisivät kolme
järjestöä: Maaseudun
Säätiö, Maaseudun
Nuorten Liitto
sekä Maaseudun
Huoltoliitto.

**Puoluetöimistössä työskennelleen Pekka Silvola
tarmo oli MSL:n perustamisessa tarpeen.**

ei teknisesti ollut maalaisliitto. Vilkun ja Silvola olivat muodollisilta rooleiltaan kokouksen puheenjohtaja ja sihteeri. Maalaisliitto-puolue ei siis muodollisesti kuullut sivistysliiton perustajiin eikä – toisin kuin vuonna 1948 – tällä nimellä koskaan liittynyt jäseneksi. Suomen Keskusta liittyi sivistysliiton jäsenjärjestöksi vasta 1965 yhteiskunnallisten olojen muuttuessa.

Kuitenkin pöytäkirja nimienmaisesti kirjaa 20.5.1952 valitun Maaseudun Sivistysliiton johtokunnan puheenjohtajan, professori Kustaa Vilkun, taustatahoksi maalaisliiton (ml). Varapuheenjohtajaksi tuli sivistys-

poliittista profilia omaava naisjärjestön puheenjohtaja Kerttu Saalasti, joka oli Kyösti Kallion tytär. Johtokuntaan tuli edustava otos silloisen maalaisliiton johtavia työntekijöitä ja kantavia voimia. Näitä olivat Maaseudun Nuorten Liitto edustaneet liittosihteeri Olavi Lahtela ja päätoimittaja Lauri Kulmala. Maaseudun Huoltoliittoa edustivat professori Jouko Vuorinen ja rouva Sylvi Kekkonen. Maaseudun Säätiön puolesta johtokuntaan tulivat agronomi Atte Pakkanen ja agronomi Matti Suntela. Maaseudun Lomaliiton edustajana oli Uudellamaalla nuorisoseurapiireissä tunnettu Else Mattila. Kun toiminnanjohtajakysymykseen ei nopeaa ratkaisua ollut tiedossa, sai puoluetöimistolla työskentelevä Pekka Silvola ottaa ne o.t.o. vastataksaan.

MSL oli alusta alkaen johtavan maalaisliittolaisen eliitin suojeluksessa. Kuten edellä on kerrottu, Pekka Silvola on suorastaan kuvattu ”hankkeen uudelleenvirtittäjäksi”. Kekkosen perheen puolesta kirjailija Sylvi Kekkonen antoi nimensä hallituksen kokoonpanoon vuosiksi 1952–1956, jonka jälkeen hänen tilalleen tuli Marjatta Väänänen. Varapuheenjohtaja Johannes Viro-

lainen osallistui ylimääräisenä seuraajana MSL:n edustajiston ensimmäisiin kokouksiin aina siihen saakka, kunnes Kaarina Virolainen tuli hallituksen jäseneksi 1958. Kalervo Siikala tuli hallituksen jäseneksi 1958. Tatu Vanhanen kirjataan edustajiston kokouksen osallistujaksi jo vuonna 1960. Järjestömiehenä legendaksi nouseva Antti Mäki-Reinikka seurasi tarkasti sivistysliiton kehitystä tilintarkastajana. Voi päätellä, että hänellä oli osuutensa vuosien 1962–1963 korjausliikkeissä.

MSL:N PERUSTAMISEEN VAIKUTTANEISTA TEKIJÖISTÄ

MSL:n perustamispäivästä taaksepäin katsoen voimme panna merkille, että järjestön esihistoriassa aktiivisia olivat Väinö Kaasalainen, Ahti Karjalainen ja Pekka Silvola. Kaikki olivat puoluetoimiston väkeä, puolue työn ytimessä, mutta tehtävissä, jotka edellyttivät strategista silmää. Vilkunakin oli sota-aikainen sensuurilaitoksen päällikkö, jolla oli luonnonlahjana organisointikykyä. Puolueen sivistyspoliitikot ja harvat päätoimittajahumanistit olivat kiinni rakenteissa eivätkä saaneet asiasta käytännön aloitetta.

Kolmen suuren puolueen (SDP, ML ja SKDL) yhteishallituksen aikana (1945–1948) SKDL piti hallussaan opetusministerin salkkua kolmen vuoden ajan. Näin se pystyi saamaan aktiivisen otteen kulttuuri- ja sivistyspolitiikassa. Ensimmäisenä puolueena Suomessa se laati kulttuuripoliittisen ohjelman (1947). Puolueen opetusministerit asettivat komiteoita (mm. työväenopistokomitea 1945, teatterikomitea 1945, kirjastokomitea 1946, koulujärjestelmäkomitea 1946) joita johtivat puolueen edustajat ja joissa oli vasemmistoenemmistö. SKDL oli oivaltanut, että sivistyspolitiikka puhutteli kansaa ja vetosi älymystöön.

Maalaisliitossa sivistyspoliittinen aktivoituminen ajoittuu vuoden 1947 loppuun ja 1948 alkupuolelle, erityisesti vaaran tunnelmissa elettyyn huhtikuuhun 1948. Tuolloin Tshekkoslovakia kaapattiin Neuvostoliiton johtamaan kommunistiseen leiriin. Hertta Kuusinen julisti Messuhallissa, että Tshekkoslovakian tie on meidän tiemme. SKDL:oon kuuluneet opetusministerit olivat asettaneet koulu- ja kulttuurimaailmaa uudistamaan edellä mainittuja komiteoita, joiden työn tulokset alkoivat tulla esiin. Valtiollinen poliisi oli äärimmäisen vasemmiston miehittämä. Presidentti J.K. Paasikivi uumoili vallankaappauksen mahdollisuutta, ja ratkaisevina päivinä Helsingin poliisilaitos oli valmiustilassa. Eteläsatamassa oli parin päivän ajan kaksi tykkivenettä suojaamassa presidentinlinnaa. Huhut kiersivät pitkin maata.

Kuinka pitkälle MSL:n perustaminen sitten oli vastausta SKDL:n heittämään haasteeseen? Varmasti perustamisessa oli kyse SKDL:n poliittisen merkityksen oivaltamisesta, mutta tämän reaktioselityksen rinnalle on nostettava yhteiskunnan ja erityisesti maaseudun kehitysvaihe. Samalla tavalla kuin moni yhteiskunta tuottaa ns. kultakauden taiteen, samalla monet ihmiset yksilöityvät jossakin kehitysvaiheessa joukkomittaisesti kysymään ja ottamaan omakseen henkisen kasvun eväitä. Yksilöitymisen ilmiö on löydettävissä mm. kirkon puolelta – esimerkkinä vaikkapa piispa Eino Sormusen kirjallinen toiminta – ja sanomalehdistä esimerkkeinä Pohjolan Sanomat, Kainuun Sanomat ja maalaisliiton Sanomakeskus ja niiden johtavat kirjoittajat. Sotavuodet ja sodan psykologiset vaikutukset olivat Suomessakin muokanneet ihmisten yksilöllistä tajuntaa. Sotakokemukset kirkastivat arvojärjestyksiä: sitä, miksi rauha oli tärkeää ja mitä henkensä säilyttänyt ihminen piti tärkeänä. Suuntaa vahvasti yhteiskunnassa alkanut työnjaon syveneminen.

MUSEOVIRASTO / FINNA

Vuosi 1952 oli suomalaisille merkittävä monin tavoin. Elokuussa juhlittiin Helsingin olympialaisten päättäjäisiä.

**Viimeisen sotakorvausjunan lähtö Vainikkalasta 30.8. 1952 oli suuri tapaus.
Toimittaja Enzo Sevon selostaa suorana lähetyksenä Yleisradiolle.**

Entä kuinka laajaa oli SKDL:n kannatus varsinaisen sivistyneistön parissa? Nuoren suomalaisen älymystön tunteja, pyrkimyksiä ja ajatuksia sodanjälkeisistä vuosista 1970-luvun alkuun kirjannut Pekka Lounela on tallentanut tätäkin tietoa. Vuoden 1952 ylioppilaskuntavaaleissa annettiin runsaat 4 300 ääntä äänestysprosentin ollessa yli 70. Akateeminen sosialistiseura eli kommunistit saivat noissa vaaleissa 123 ääntä. Kun vuoden 1956 presidentinvaaleissa tutkittiin yliopistossa opiskelevien poliittisia mielipiteitä, heistä 43 % kannatti kokoomusta, 23 % kansanpuoluetta, 8 % maalaisliittoa, 7 % sosiaalidemokraatteja, 5 % ruotsalaista kansanpuoluetta ja 1 % SKDL:oa. Toisin sanoen julkisessa puheessa SKDL:n kulttuuripoliittista ”vaarallisuutta” liioiteltiin selvästi, suoranaisena tarkoituksena poliittisen oikeiston vahvistaminen. Sen sijaan maaseudun sivistys- ja opintien avaaminen oli yhteiskunnallinen kysymys, jonka merkitystä ei laajemmin ymmärretty. Maaseudun tila ei huolestuttanut kaupunkiporvaristoa.⁴²

SUOMI KATSOO ETEENPÄIN 1953–62

- **1953**
 - J. V. Stalin kuolee
- **1954**
 - Kahvin säännöstely päättyy
 - Hallituksen päätös Yhteiskunnallisen korkeakoulun siirrosta Tampereelle
 - Väinö Linnan Tuntematon sotilas ilmestyy
- **1955**
 - Suomi YK:n jäseneksi
 - Porkkalan palautus
- **1956**
 - Urho Kekkonen Tasavallan presidentiksi
 - Marko Tapion Aapo Heiskasen viikaketanssi ilmestyy
 - Yleislakko ja maataloustuottajain luovutuslakko
- **1957**
 - Neuvostoliitto lähettää Sputnik-satelliitin maata kiertävälle radalle
- Euroopan talousyhteisö EEC perustetaan
- **1958**
 - Yleisradio aloittaa säännölliset televisiolähteykset
 - Eduskuntavaaleissa SKDL suurin puolue
 - Oulun yliopisto perustetaan
 - Fagerholmin ”yöpakkashallitus”
- 1958 mennessä on uutta peltoa raivattu vuodesta 1941 lähtien 350 000 hehtaaria, josta maanhankintalain nojalla 150 000 ha ja muiden maatalojen raivaamina 200 000 ha
- **1959**
 - Viimeinen uusia maatiloja perustava asutuslaki (maankäyttölaki) voimaan
- **1959, 1960 ja 1962**
 - Väinö Linnan Täällä Pohjantähden alla -trilogia ilmestyy
- **1961**
 - Uuden Kuvalehden ”suuri margariinisota”
 - noottikriisi, Urho Kekkonen Novosibirskissa
 - Suomi neuvottelee itsensä EFTAn liitännäisjäseneksi
- **1962**
 - Urho Kekkonen valitaan toisen kerran presidentiksi
 - 1962 eduskuntavaalit: ML, SDP ja SKDL suuruusjärjestyksessä suurimmat puolueet
 - uusi ympäristötietoisuus herää, hyönteismyrkynä käytetyn DDT:n vaarallisuus todetaan
 - ensimmäiset suorat lennot etelän lomakohteisiin

Presidentti Urho Kekkonen työhuoneessaan 1956.

RAIVAA JA RAKENNA 1953–1962

MSL ALOITTAO MAASEUDUN YLEISKULTTUURIJÄRJESTÖNÄ

Helsingin olympialaisten jälkeen 1952 Suomi alkaa päästä normaaliin elämään. Uutta rakennetaan kaupungeissa ja maalla. Syntyy taloja, kouluja, teitä, teollisuuskiinteistöjä. Monen maalla kasvaneen toiveena on omakotitalo, omenapuut ja perunamaa. Peltöjä raivataan asutustiloilla – ja hehtaarimäärinä vielä enemmän muilla maatiloilla. Suuret ikäluokat käyvät kouluja. Sotien aikainen yhteenkuuluvuuden tunto on yhä mielessä, ja valtio kehittää koko maata sekä lainsäädännöllä että omilla investoinneillaan. Koko maata sähköistetään. Kun ns. saksalaissuuntauksesta on luovuttu ja Neuvostoliitto-suhteita hoidetaan ikään kuin henkisenä maanpuolustuksena, kääntyy kulttuurielämä länteen: Ruotsiin, Englantiin ja Yhdysvaltoihin. Kiistelty Urho Kekkonen (ml) on neljästi pääministeri ja valitaan presidentiksi 1956.

RAIVAA JA RAKENNA

Ajanjaksoon kuuluvat kymmenen vuotta 1953–1962 olivat ”voitetun rauhan aikaa”. Harmaasta ja köyhästä maailmasta edettiin kohti parempaa. Sodan kokenut ja maan jälleenrakentanut väki maalla ja kaupungissa keskittyivät perhe-elämään, lastenkasvatukseen ja lasten tekemiseen. Tähän uudisrakenta-

miseen osallistuivat niin karjalainen siirtoväki, Lapin ja Peräpohjolan poltet-
tujen seutujen asukkaat kuin kasvavien kaupunkien rakentajat. Maaseudulla
raivattiin uutta peltoa sodassa menetettyjen hehtaarien tilalle. Nuorten koh-
taamistarve loi tanssilavakulttuurin ja nuorisomusiikin. Suomi oli sittenkin
selviytynyt.

Elintaso alkoi hitaasti nousta. Luotiin uusia yhteiskunnallisia neuvotte-
lukäytäntöjä, rakennettiin asuntoja, valtakunnallista ja paikallista tieverkkoa,
voimalaitoksia, satamia, teollisuutta, kaivoksia ja kansallisissa käsissä oleva
öljynjalostamo. Televisiotoiminta alkoi. 1950-luku oli ammatillisen järjestäy-
tymisen aikaa kaikissa elinkeinoissa. Esimerkiksi MTK:n toimintakulttuu-
ri ja järjestäytymisaste nostettiin 1950-luvulla teollisuuden ammattiliittojen
tasolle. Kulttuuriset vaikutteet haettiin lännestä, Ruotsista ja USA:sta. Jotkut
valmistuvat agronomit kävivät ASLA-stipendiaatteina harjoittelussa USA:ssa
tai Kanadassa.

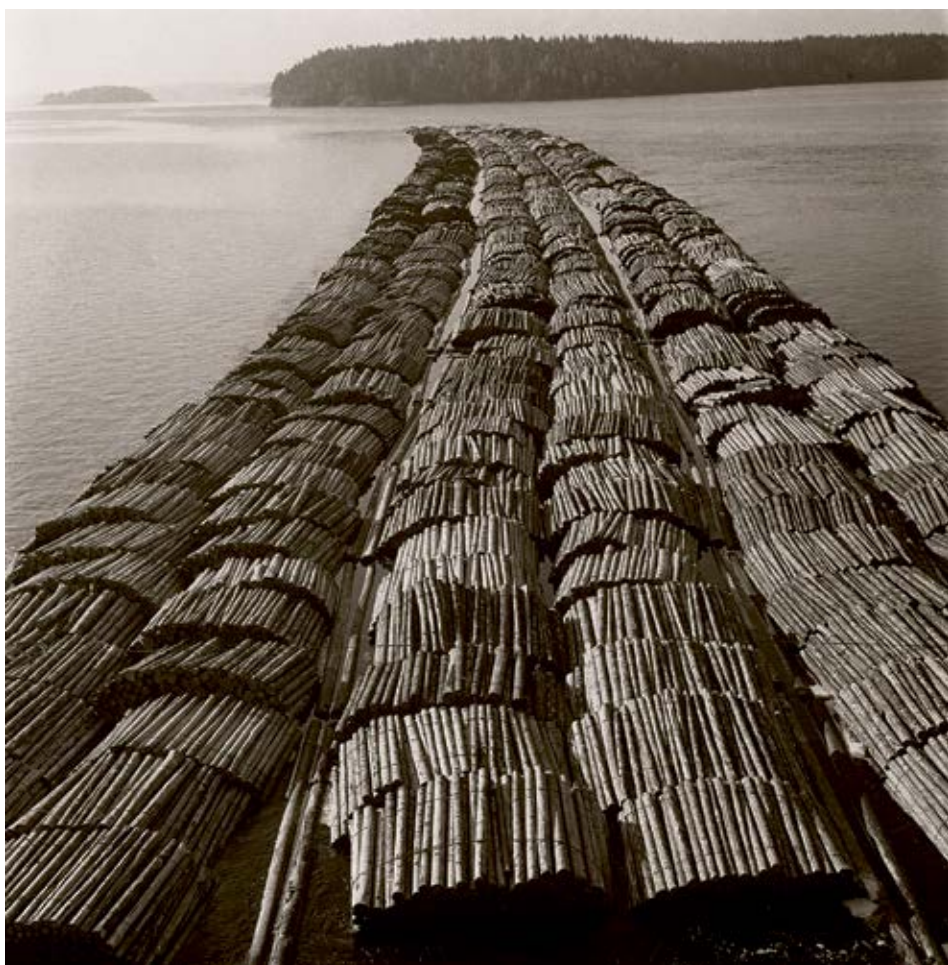
Sodanaikaiset kokemukset ohjasivat ajattelua. Maataloustuotannossa pus-
kettiin kaikin voimin kohti omavaraisuutta. Metsätaloutta ohjelmoitiin val-
tiollisin päätöksin suurimpaan mahdolliseen puuntuottoon. Teollistamisen
avaimia olivat valtionyhtiöt sekä insinöörikoulutus. Ulkopolitiikka oli ky-
vykkäimpien poliitikkojen harjoittama taitolaji, jonka suomalla poliittisella
pääomalla voitiin hoitaa muitakin asioita, varsinkin kun idänkauppa alkoi
lutviutua sotakorvausten jälkeen. Urho Kekkosen ja ulkoministeriön kaupal-

lisen osaston päätavoitteena oli
askel askeleelta avata läntinen
kauppatie.

Maaseudulla asuvan, eteen-
päin pyrkivän ihmisen tie
kohti tietoa ja uutta ammattia
perustui kirjeopistoihin. Oli
muun muassa Kansanvalistus-
seuran kirjeopisto ja Pellervon
kirjeopisto, joiden kurseja
suorittamalla saattoi hankkia
uuden ammatin ja muuttaa
elämänsä suuntaa. Yhteiskun-
ta oli yksilöiden kautta katsoen
liikkuvassa tilassa. Tämä vai-
kutti siihen, miten suhtaudut-

**1950-luku oli voimistumisen aikaa. Suomi rakensi
uutta infrastruktuuriaan.**

**Vähitellen jaloilleen pääsevä ja vaurastuva Suomi nojasi metsiinsä.
Tukkilautat kuvattiin 1960.**

tiin sivistykseen: sivistys alkoi saada välineellistä leimaa ja muuttui 1960-luvulla koulutusorganisaatioiden kielessä aikuiskasvatukseksi.

Kulttuurin puolella vasta keskusteltiin yliopistojen ja korkeakoulujen hajasijoittamisesta. Kirjallisuudessa modernistit nousivat esiin: Paavo Haavikko, Veijo Meri, Tuomas Anhava, Aale Tynni. Sen rinnalla puski kansallinen epiikka yhteistä identiteettiä työstäen: kärjessä Väinö Linna, mutkan kautta Mika Waltari. Elokuvat ovat edelleen mustavalkoisia Suomi-filmejä, joiden tavoitteet olivat rehellisen kaupallisia.

Moni kehityskulku tiivistyi vuosiin 1961–1962. Ensimmäinen sodanjälkeinen harppaus oli tehty. Maa oli raivattu ja rakennettu. Maailmansodan päät-

tymisestä oli 15 vuotta, ja maaseudun ihmiset – kuten koko maa – katsoivat saman verran eteenpäin. Ja mitä kansa näki? Se näki maan teollistuvan ja yhteiskuntarakenteen muuttuvan. Kaukonäköä omaavat poliitikot keskittyivät yliopistolaitoksen hajasijoittamiseen, aluepolitiikkaan ja valtion teollisuuspolitiikkaan. Maatalous liittyi elinkeinona tulopoliittisiin ratkaisuihin: ryhdyttiin puhumaan maataloustulosta.

MSL oli suurimman osa tätä aikaa yhden miehen moniotteluareena. Sivistysliiton ensimmäiseksi työntekijäksi vasta vuonna 1955 valittu toimittaja Paavo Tuomari haki uutterasti, hanke hankkeelta opetusministeriön rahoitusta. Hän kirjoitti vuosittain artikkeleita maakuntalehtiin, perehtyi ja vaikutti nuorison ammatilliseen koulutukseen, koetti saada maalaisliiton kansanedustajat kirjastojen kehittäjiksi jne. Yhdeksi toimintamuodoksi vakiintuivat Maaseudun kulttuuripäivät. Jälkikäteen katsoen Tuomarin tehtävä oli yhdelle ihmiselle mahdoton.

Ratkaiseva parannus toteutui 1962, kun maalaisliittolainen järjestökonserni siirsi kaiken opintokerhotoiminnan MSL:n vastuulle ja liittoon pari vuotta myöhemmin perustettiin opintosihteerin virka. MSL:n alaiset opintokerhot tilastoitiin poliittisesti puolueettoman Opintotoiminnan Keskusliiton kautta, koska MSL:lla ei ollut omaa opintokeskusta. Samoissa rytinöissä liiton hallituskin uusiutui. Ei liene sattumaa, että maalaisliiton yhteiskunnallinen vaikutusvalta oli 1960-luvun alkuvuosina suurimmillaan. Puolue oli aktiivinen koko yhteiskunnan laajuudelta, ja sille riitti kannatusta.

KYLÄTUTKIMUS 1954

MSL:n perustajiin lukeutuvan Maaseudun Nuorten Liiton liittosihteeri Olavi Lahtela laati vuoden 1954 kuluessa vuodelle 1955 kylätutkimuskaavan nimellä Kotikyläni – tulevaisuuden kylä. Kyseessä oli MNL:n ”kylätutkimuskaava”, jonka ympärille oli rakennettu opintokerho.⁵¹ Ajatusta voi luonnehtia komeaksi, mutta sisällöltään ylimitoitetuksi. Kylätutkimuksessa esitettiin nuorten kyläläisten vastattavaksi satoja yksityiskohtaista vastausta vaativia kysymyksiä. Kussakin kylässä tuli nimetä kylätutkimukselle johtaja ja sihteeri sekä perustaa useampi tutkimusryhmä vastauksia selvittämään. Tutkimusajaksi määriteltiin vuosi. Kaavassa selviteltiin kylän luontoa, sen historiaa, sen väestöä, sen sosiaalisia olosuhteita, sivistyksellisiä olosuhteita sekä taloudellisia olosuhteita. Lopuksi päädyttiin kylän yhdistyselämään ja poliittisiin olosuhteisiin.

VILHO KOLJONEN / MUSEOVIRASTO / FINNA

Maalaismaisemaa kuvattuna vuonna 1962.

Lahtela selostaa kylätutkimuksen tarkoituksiksi tunnistaa kylän ”uinuvat” voimavarat sekä ”hyvinkin runsaat kehitysmahdollisuudet”. Toisin sanoen perimmäisenä tarkoituksena oli tulevaisuuteen kurottava kyläsuunnittelu. Me ihmiset emme oikeastaan tunne lähintä elinympäristöämme, kotikyläämme. Lähes vallankumouksellinen oli idea lähteä pohtimaan kylän ja sen asukkaiden tulevaisuutta olosuhteiden perustalta eikä yleistettyjen teorioiden, houkuttelevien iskulauseiden, ruusunhoitoisten unelmien, pettävien lupausten tai mahdottomien toiveiden pohjalta. Kyseessä oli aidosti myöhemmän kylätuomintaliikkeen soveltama kyläsuunnittelun ajatus. Ruusunhoiteisten kuvien menetelmää ”suosivat diktatuurin tavoittelijat”, varoittaa Lahtela. Laatiessaan kylätutkimuskaavaa Lahtela sai apua tohtori, sosiaalipoliitikko Jouko Siiveltä sekä kansatieteilijä Veikko Anttilalta. Opintokerho-ohjelmaksi hankkeen muokkasi toiminnanjohtaja Pekka Kupari. Kuparin toiminnanjohtajuus oli mallia hybridi: hän oli samaan aikaan Maalaisliiton Kemin piirin, Peräpohjolan nuorisoseurojen sekä Tornionjokilaakson Valistusseuran toiminnanjohtaja.

Kylätutkimuksen lähtökohtana oli MNL:n julistus ”Ei pakkolähtöjä – leipää kotiseudulta”. Se oli tarkoitettu lääkkeeksi maaseudun köyhyyteen ja maaltapakoon. Johdanto-osuudessa kylätutkimus sidotaan valtakunnansuunnittelun kehyksiin vedoten Ebenezer Howardin ja Lewis Mumfordin oppeihin puutarhakaupungeista ja desentralisaatiosta. Samalla kylätutkimus nähdään yhteiskunnallisena kasvatustehtävänä: ”Kotikylätutkimus on sen suorittajille sekä hyödyllinen että kasvattava. Se edistää kypsymistämme siksi sukupolveksi, joka kykenee käyttämään kokemuksiaan, luonnon ja kansamme voimavaroja, tiedettä ja tekniikkaa yhteiskunnallisessa uudistustyössä. Se antaa käteemme juuri ne työaseet, joilla voidaan rakentaa kestävä perusta poliittiselle toiminnalle ja kirvoittaa unohdetut yhteiskunnallisesti välttämättömät tehtävät kansallisiksi päämääriksi.”

Kylätutkimuskaavaa ei juuri mainita keskustalaisen liikkeen historioissa. Se saattoi olla liiaksi yhden toimijan kuningasidea. Kunnianhimon taso oli korkealle viritetty, mutta vastauksia tuli lopulta vain 15 kylästä. Tutkimus vaati numerovastauksia satoihin kysymyksiin. Se oli yksinkertaisesti liian vaativa. Ehkäpä kyläkohtaisia johtopäätöksiäkin olisi ollut hyvä kehittää pitemmälle määritellyiksi toimenpiteiksi. Olavi Lahtelan oletuksena näkyy olleen, että kylätutkimuksen tekijät olisivat tutkimusta tehdessään kasvaneet poliittisiksi toimijoiksi, jotka sittemmin kunnanvaltuutettuina, järjestöpoliitikkoina ja kansanedustajina olisivat muotoilleet havainnoistaan poliittisia aloitteita.

Joka tapauksessa MSL:n hallituksen jäsen, professori Jouko Vuorinen oivalsi, kuinka uhmakkaasta yrityksestä oli kyse. Luonnehdinta sisältyy kylätutkimuskaava-vihkoseen:

”Kun sain tutkiakseni Olavi Lahtelan tutkimuskaavan ”Kotikyläni – tulevaisuuden kylä”, sain sen vaikutelman kuin tuolla työllä olisi eräänlainen avainasema. Siinä kosketaan maaseudun arkaan kohtaan. Siinä aivan kuin pistetään nukkuvaa karhua tai painetaan sähkönappulaa, jolloin levossa olevat voimat alkavat liikehtiiä.”

YHDEN MIEHEN SIVISTYSLIIITTO

Jos oli Maaseudun Sivistysliiton perustaminen ollut sitkasta, olivat sitkaita myös sivistysliiton ensimmäiset vuodet. Maaseudun Sivistysliiton sääntöjen ilmoittamana tarkoituksena oli (1) toimia maaseutuhenkisen elämänkatsoimuksen kohottamiseksi toimivien järjestöjen yhdyssiteenä, (2) valvoa maa-

seudun etuja ja oikeuksia silloin, kun on kysymys julkisten varojen käytöstä kulttuuritarkoituksiin, sekä (3) edistää maaseudun kulttuuripyrintöjä. Tämän katsottiin tarkoittavan mm. maaseudun kirjastotoiminnan edistämistä; maaseudulla toimivien opettajien ja sivistystyöntekijäin aseman parantamista; maaseutunuorison ammattikasvatuksen tehostamista; valistustalojen ja urheilulaitosten aikaansaamista maaseudulle. Koska maalaisliitto ymmärsi itsensä paitsi poliittiseksi ryhmittymäksi, myös sivistys- ja itsekasvatusjärjestöksi, oli puolue järjestänyt kulttuuripäiviä. Perinteisesti tällaisia kulttuuripäiviä oli järjestetty puoluekokousten yhteydessä, osana niiden ohjelmaa.

Varojen puuttuessa sivistysliiton ensimmäiset vuodet menivät toimintaa suunnitellussa. ”Perustamisen jälkeen liitto eli kuitenkin varojen puutteessa vaatimatonta hiljaiseloa kolmen vuoden ajan”, kuvaa vuoden 1961 toiminta-

PAAVO TUOMARI OLI ARVOSTETTU TOIMITTAJA

Paavo Tuomari oli kotoisin Laihialta. Hän oli saanut sanomalehtioppinsa nuorena kesätoimittajana suoraan Santeri Alkion Ilkassa. Hän oli työskennellyt 1930–1951 Ilkassa edeten toimituspäälliköksi asti, mutta lähtenyt sieltä olemassaolostaan taistelleen maalaisliittolaisen Turunmaa-lehden päätoimittajaksi. Hän oli kotimaakunnassaan arvostettu ja osaava lehtimies.

Paavo Tuomari (1905–2005)

Lähtöpäätökseen saattoi vaikuttaa, että Artturi Leinosen pitkällä päätoimittajakaudella ei Ilkassa ollut etenemismahdollisuutta päätoimittajaksi. Turunmaa osoitautui kuitenkin riskiksi, joka toteutui. Sen tarina loppui kirjapainoväen lakkoon syksyllä 1953.

Tuomarin pesti kesällä 1955 MSL:oon oli molemmille osapuolille otollinen. MSL tarvitsi kirjoittamalla vaikuttavaa työntekijää ja Tuomari vakaata kuukausipalkkaa. Järjestelyyn sisältyi, että koska maalaisliitto maksoi puolet Tuomarin palkasta, veloitettiin hänet MSL:n töiden ohella hoitamaan puoluehistorian kirjoittamiseen liittyviä tehtäviä.

kertomus. Vuonna 1954 MSL sai käyttöönsä puoluekonsernin arpajaisvaroja, joilla palkattiin kesästä 1955 lähtien toiminnanjohtaja, toimittaja Paavo Tuomari. Tulkoon tässä yhteydessä kirjatuksi, että varasijalle pääsi hallintotieteen ylioppilas Jouko Loikkanen Säämingistä.

Maaseudun Sivistysliiton ensimmäistä kymmentä vuotta koskevassa katsauksessaan Paavo Tuomari luonnehtii MSL:oa lauseella ”Liiton toimisto oli hyvien asioiden tukitoimisto.”⁵² Tämä vihjannee, että liittoon kohdistui yllin kyllin odotuksia monenlaisten hyvien asioiden edistämisestä. Alkutaival oli kirjallista ja herättelevää laatua. Toimittajana Tuomari kirjoitteli sivistysteemaisia artikkeleita maalaisliiton sanomalehtiin, nuorisoseuraliikkeen Pyrki-jään sekä Opettaja-lehteen. Kun voimavaroja oli vähän, saatiin näin toimien eniten vaikuttavuutta. Luvut vuodelta 1959 kertovat Tuomarin kirjoittaneen 170 artikkelia tai kirjoitelmaa, joista kertyi vuoden aikana 2 200 eri sanoma- ja aikakauslehdissä julkaistua juttua.

Toiminnanjohtajan tehtävään tullessaan Tuomari muistelee myöntäneensä avoimesti, ettei hänellä ollut ”kovin vankkaa käsitystä tällaisen liiton menestymisen mahdollisuuksista”. Johtokunnan puheenjohtaja Kustaa Vilkuna oli tuolloin rohkaissut epäilijää, että ajettavia asioita kyllä oli riittävästi, kunhan intoa vain riittää. Sitten Vilkuna oli luetellut asioita: maaseudun kirjastotoimi kaipasi edistämistä, mikä tarkoitti uutta kirjastolakia. Myös maaseudun opettajien asema kulttuurin kentässä kaipasi selvittämistä. Ammattikasvatuksen järjestely oli tulossa ajankohtaiseksi, ja kirjallinen työskentely voitiin heti käynnistää . . . Ensimmäisiä valtakunnallisia järjestöjä, joiden jäseneksi MSL liittyi, olivat Suomen Kirjastoseura sekä Kotiseutuliitto. Näin avattiin vaikutuskanavia.

Pekka Silvola on myöhemmin haastateltuna kertonut, että MSL toimi alkuvuosinaan tietoisesti vaatimattomalla profililla. Se ei edelleenkään halunnut ärsyttää nuorisoseuraliikettä eli Suomen Nuorison Liittoa. Riitti, että 1950- ja 1960-luvuilla dynaamisesti toiminut Maaseudun Nuorten Liitto haastoi puoluepoliittisesti sitoutumatonta ja monin paikoin vanhakantaisen leiman saanutta nuorisoseuraliikettä. Matalaan profiliin vaikutti tietenkin myös käytettävissä olevien varojen vähyys. Merkille pantavaa on, että MSL:n pöytäkirjat 1950-luvun vuosilta ovat kovin ohuet eivätkä kerro johtokunnankaan suuresta aktiivisuudesta.

MSL:n järjestöuudistusta 1970-luvun vaihteessa valmistellut toiminnanjohtaja Raimo Vanninen työskenteli vuosia Pursimiehenkadulla samoissa puoluetaalon tiloissa kuin esimerkiksi Pekka Silvola, Antti Mäki-Reinikka ja Olavi Konttinen. Epäilemättä hän oli myös kuullut Paavo Tuomarin arviot sivi-

tysliiton toimintapuitteista. Hänellä oli siis heiltä kuultua suoraa tietoa siitä, millä strategialla MSL pyrki toimimaan ensimmäiset kymmenen vuottaan.

*”Liiton vaikutus moniin maaseudun kannalta tärkeisiin lainuudistuksiin oli jo 1950-luvulla huomattavasti suurempi kuin mitä näkyvästi itsenäisestä toiminnasta olisi voinut päätellä. Kenttätöiminnan kehittäminen oli kuitenkin jäänyt kokonaan vaille huomiota, mihin vaikuttivat erityisesti taloudellisista syistä johtuneet työntekijäratkaisut. Vaikka puolue oli liiton aatteellisena taustatekijänä, sen piirissä ei pidetty välttämättömänä tukea liiton toimintaa taloudellisesti. Kun puolueen nuorisojärjestö samanaikaisesti kehitti voimakkaasti organisaatiotaan ja joutui kentällä usein kilpailemaan mm. nuoriseurajärjestön kanssa kannatuksesta ja tarjoamaan nuorisolle monipuolista harrastustoimintaa, ei Maaseudun Sivistysliiton kenttätöimintaa edes pidetty suotavana. Näin Maaseudun Sivistysliitosta oli tullut yleiskulttuurijärjestö, jolla ei ollut kiinteää sijaa sen enempää nuorisojärjestöjen kuin kansansivistysjärjestöjenkään joukossa. Samanaikaisesti taloudelliset vaikeudet rajasivat mahdollisuuksia toimia jäsenjärjestöjen kanssa tehokkaassa yhteistyössä. Näin liitto joutui 1950- ja 60-luvun vaihteessa tilanteeseen, jossa sen oli perusteellisesti arvioitava tehtävänsä.”*⁵³

Tuomari tarttui tarmolla uuteen tehtävään, vaikka ympäröivän maailman odotukset saattoivat olla ylimitoitettuja. Aivan ensimmäiseksi hän otti selvittääkseen, millainen on maalaisliiton historia sivistyspolitiikan alalla. Mainetta rasittivat syytökset puolueen sivistysvihamielisyydestä. Niitä poliittiset kilpailijat ylläpitivät esimerkiksi viittaamalla valtiovarainministeri Juho Niukkanen vuonna 1953 laatimaan ns. ”niukkasbudjettiin”, jossa valtion menoja leikattiin neljänneksellä. Tuomarin laatima katsaus nimeltä ”Maalaisliiton sivistyspolitiikka” sisältyy maalaisliiton 60-vuotisjuhlakirjaan Heräävä Maaseutu VI. Koko nide on Tuomarin toimittama. Artikkelit käy kirjallisen aineiston ja eduskunnan pöytäkirjojen avulla läpi maalaisliiton sivistyspoliittiset tekemisestä vuodesta 1906 vuoteen 1956. Alkio saa esityksessä paljon tilaa. Samoin aiheina ovat kansakoulu ja koululaitos yleensä, kirjastot, vapaa sivistystyö ja yliopiston suomalaistaminen. Tuomarin löytämä sivistyspoliittinen linja on kaunis ja ennen muuta tasa-arvoa toteuttava:

”Maalaisliiton asennoituminen on ollut kaukana sivistysvihollisuudesta ja ahdashenkisestä luokkapolitiikasta. Voidaan esittää lukuisia esimerkkejä siitä avarakatseisesta humanisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta, jota maalaisliitto on toiminnassaan osoittanut. Oikeudenmukaisuus, tasa-arvoisuus ihmisinä ja kansalaisina onkin maa-

laisliiton sivistyspolitiikan johtavia periaatteita. Maalaisliitto on pyrkinyt parantamaan maaseudun sivistyksellistä asemaa ja rajoittamaan sitä epädemokraattista kehitystä, mikä yksipuolisesti on suosinut kaupunkien asukkaita, ei vain koulupolitiikan muodossa, vaan myös virkamiehille maksettuina korkeampina palkkoina. Maalaisliitto haluaa tasoitaa opintien niin, että maaseudun nuoriso entistä laajemmin parvin voisi hankkia itselleen sekä riittävän yleissivistyksen että pätevän ammattitaidon selviytyäkseen menestyksellisesti elämäntaistelussa. Vaalimalla talonpoikaisen maaseutukulttuurin perinteitä ja elämänihanteita maalaisliitto pyrkii koko kansan kulttuurin tervehdyttämiseen ja lujittamaan kansakunnan elinjuuria.”⁵⁴

MSL:N ENSIMMÄISEN KYMMENVUOTISKAUDEN TOIMINTAOTTEITA

Kulttuuripoliittisen aineiston toimittaminen lehtien käyttöön oli siis alkuvuosien tärkein toimintamuoto. Aihepiiri oli lakea kattaen mm. maaseudun kirjastotoimintaa, kotiseututyötä, nuorison ammattikasvatusta, kansansivistystyön organisointia maalaiskunnissa, korkeampien opinahjojen hajakeskitystä. Kirjoitusten muotoina oli artikkeli, pakina tai vaikkapa haastattelu. Lehtijuttujen jakelussa tärkeimpänä kanavana oli Sanomakeskus, jota johti toimittaja Urho Kittilä, myöhemmin kulttuurivaikuttajaksi nousseen Marjatta Väänänen. Muodollisesti Urho Kittilä oli puolueen puheenjohtajan alainen Sanomakeskuksen hoitaja, mutta käytännössä hän oli valtakunnallisen kattavuuden omaavan jakelutien päätoimittaja. Lisäksi hän vaikutti päivänpoliittisilla Tompan Tuomo -pakinoillaan poliittisen keskustelun aiheisiin.

Monivuotinen ponnistelu uuden kirjastolain aikaansaamiseksi tuotti hitaasti tulosta. Heti syksyllä 1955 sivistysliitto sai Yleisradion toteuttamaan ”pyöreän pöydän konferenssin”, jossa keskusteltiin maaseudun kirjasto-oloista. Myöhemmin MSL kirjaa työohjelmaansa kuuluvan ”aiheiden ja ohjelma-numeroiden suunnittelun Yleisradiota varten”. Kirjastolain uudistamiseen valmistauduttiin kentän kautta. Kun syrjäseutujen kirjastonhoitajilta tiedusteltiin kirjastojen tilanteesta, saatiin poikkeuksetta vastaukseksi toive kirjastolain uudistamisesta. 1957 MSL kirjelmöi kansankirjastoasiasta Marjatta Väänänen ja Paavo Tuomarin muotoilemalla kirjeellä. Heikki Hosian ollessa opetusministerinä kirjastolain uudistus saatiin ratkaisevasti eteenpäin niin, että eduskunta hyväksyi uuden kirjastolain 1960. Laki ratkaisi paitsi kirjastojen rahoituspohjan, myös ohjasi maakuntakirjastojen perustamiseen. Ei

ihme, että kun MSL järjesti maaseudun kulttuuripäivät Tampereella 1961 upouuden yliopiston tiloissa, oli yhtenä puhujana koko kirjastoväen kunnioittama kirjastoneuvos Helle Kannila. Hän selosti uuden kirjastolain avaamia näköaloja.

Paljon oli
sivistysliitolla
työtä.

Liiton aluepoliittinen särmä näkyy siinä, että kurssuja ja luentoja toimeenpantiin eri puolilla maata ja erityisesti maan syrjäisissä osissa. Sivistysliitto kokosi puolue- ja naispiirien avustamana yhteystietoja maalaisliittolaisista kansakoulunopettajista ja virkamiehistä. Tätä perusteltiin kiinteän yhteydenpidon tarpeella.

Liitto luki väistämätöntä yhteiskunnan muutosta siten, että se tuki ammatinvalinnanohjauksen laajentamista maaseudulle. Se valisti maalaisliiton eduskuntaryhmää ja sai muutosehdotuksensa läpi, kun ammatinvalinnan ohjauksesta annettiin asetus 1960. Paavo Tuomarin tavasta vaikuttaa kansanedustajiin käy esimerkiksi MSL:n edustajiston kevätkokouksessa 1960 esitetty sivistyspoliittinen tilannekatsaus. Sitä sopii siteerata tuolloisen tilanteen kuvauksena. Paljon oli sivistysliitolla työtä ja suuri oli maaseudulla tapahtuvan sivistystyön oikeutus:

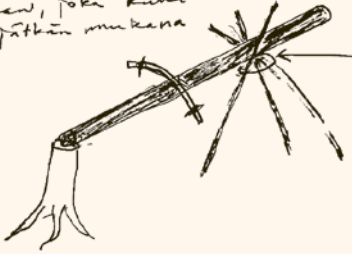
”Vuonna 1960 maaseudulla aloitti 13 uutta oppikoulua toimintansa. Hyvän kuvan oppikoulujen määrän nopeasta kasvusta saamme, jos otamme vertailukohdaksi vuoden 1940. Silloin oli maassamme 220 oppikoulua, niistä vain 65 maalaiskunnissa. Nyt on oppikouluja kaikkiaan 474, niistä suunnilleen puolet eli 230 maaseudulla. Kuitenkin on todettava, että vasta noin puolet maalaiskunnista on saanut oman oppikoulun. Lähes 50 prosenttia maaseudun oppikoulunuorisosta käy koulua oman kuntansa ulkopuolella. Koulutuskustannukset varsinkin syrjäisillä alueilla, joissa matkat ovat pitkät, kohoavat näin ollen verraten suuriksi.

Kun maan oppikouluissa oli v. 1960 216 000 oppilasta, oli sen sijaan kaikissa ammattikouluissa vain 48 000 oppilasta. Nämä luvut osoittavat, että oppikoulu on edelleenkin ratkaisevasti hallitsevassa asemassa. Vain hieman yli puolet pyrkijöistä voitiin sijoittaa esim. teknillisluontoisiin yleisiin ammattikouluihin. Ammattioppilaitoslain mukainen yli maan ulottuva kouluverkko on pian muotoutumassa valmiiksi: vuoden vaihteessa oli kunnallisia ammattikouluja ja valtion keskusammattikouluja toiminnassa 53, rakenteilla 10 ja suunnitteilla 11. Tämä etupäässä teknillisluontoinen opetus, jota kunnatkin ovat velvollisia ylläpitämään, tyydyttää kuitenkin vain rajoitetulta osalta maaseudun nuorison ammattikasvatuksen tarpeen. Ponnistukset onkin nyt kohdistettava maataloudellisten oppilaitosten kaikinpuoliseen kehittämiseen ja

METSÄTYÖMIESTEN POLIITTISET VUOLUPUKIT

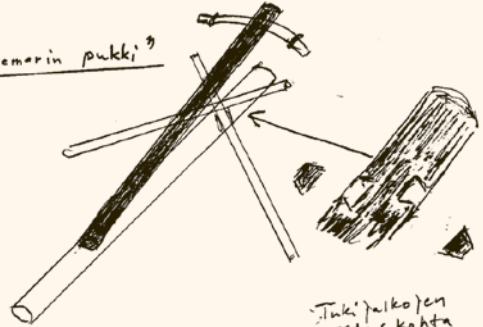
"Kommunistin pukki"

Kuorittavan pöllin alapää lepäsi
moin puolimääräisen kannon päähän
veistetyssä kalossa.
Yläpää nojasi kevyen
vetimipalkaan, joka kulki
helposti pötkön mukana.

Vitsas sai mure-
side piti kottu-
pötkön kanssa.

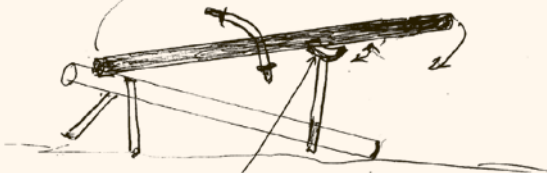
"Demarin pukki"

Tukipalkkojen
kääntös kohta
yhtäältä katsaan

"Maalaisliiton omien pukki"

Pukin toisessa päässä pystypuu, jonka
yläpäässä on pyörivä hahlo. Sen varassa kuorittavan
pöllin sai mopsasti käännettyä ja toinenkin pää oli
sapiella työkärsällä.

Pyörivä hahlo oli työtön valmistuksen osi,
joten vaki se jokin kuiti pötkön mukana työmäärä
ainalle. Siitä syntyi myös metallinen, toollisesti
valmistettu malli, joka oli kargampi kuitun.

niiden aineellisen tuen voimistamiseen, jotta nämä koulut pääsisivät tasaveroiseen asemaan muiden ammattikoulujen kanssa.”⁵⁵

1958 MSL lähetti kaikkien kuntien maalaisliiton kunnallistoimikunnille kirjelmän siitä, miten kansalaisopistoja voi perustaa, miten ne toimivat ja millainen on niiden valtionapu. Selvennystä tarvittiin, koska työväenopistoliike ja kansalaisopistot olivat valtion kannalta samaa tarkoittava asia. Vuoden 1965 toimintasuunnitelmassa liitto päättää ”kehottaa Maalaiskuntien Liittoa tutkimaan mahdollisuuksia kulttuurilautakunnan perustamiseksi maalaiskuntiin”. Samaan osoitteeseen osuu neuvo että ”kansakoulusta tai muusta oppilaitoksesta on taas muodostettava kylän tai asumalähiön kulttuuritila”.

Koska pysyvää valtionapua ei ensimmäisinä kymmenenä toimintavuonna saatu, liitto haki erityisvaltionapua omaan toimintaansa ja erityisiin kohdennettuihin hankkeisiin. Muuan tällainen hyvä tärppi osuu vuoteen 1962, jolloin liitto sai metsä- ja uittoväen sivistystoimintaan jaettavista valtion varoista 150 000 markkaa. Rahalla järjestettiin mm. luento- ja kurssitilaisuuksia Kainuun ja Lapin metsätyöväelle sekä suoritettiin suppea tutkimus siitä, millaisia edellytyksiä metsätyömailla oli kehittävään vapaa-ajan harrastustoimintaan.⁵⁶ Metsä- ja uittoväen sivistystoiminnasta muodostuikin MSL:lle pienimuotoinen, kymmenisen vuotta kestänyt sivistyspoliittinen menestystarina. Metsäkämpille toimitettiin kirjoja luettavaksi ja lainattavaksi. Myös opintokerhotoimintaa saatiin viritettyä metsätyömailla. MSL sai lehtitaloille osoitetuilla vetoomuksillaan aikaan, että jokaiseen metsäkämppään saatiin vapaakappaleina valtakunnallisia ja maakunnallisia sanomalehtiä luettavaksi. Metsätyömiesten omassa kulttuurissa tunnettiin nimittäin kolme poliittista puoluetta: SKDL, SDP ja ML.

Metsätyömailla propsienkin kuorinta oli poliittinen kannanotto. Kun savotalle saapui uusi jätkä, sekä pomo että muut jätkät näkivät, minkä puolueen miehiä mies oli. Puolueen näki siitä, miten mies rakensi vuolupukkinsa. Eri paikkakunnilla tälle kolmijalkaiselle laitokselle oli eri nimiä: kuorimapukki, parkkauspukki, sarvipukki, lehmäpukki, valokuvauskone. Pukkeja oli monta eri järeysastetta. Samoin pukin kallistuskulmat vaihtelivat miehen maun ja mittojen mukaan. Myös kuorimaraudalle oli monta synonyymia: vuolurauta, vuolupuukko, kolorauta, selkäveitti. Etelä-Suomessa pöllejä saatettiin myös kuoria petkeleellä, joka oli tavallisin väline kuorittaessa isoja tukkeja.

Opintokerhotoimintaa suorittaville jäsenjärjestöille koulutettiin opinto-ohjaajia. Opintotoimintaa lähdettiin uudelleen järjestelemään niin, että huomattava osa jäsenjärjestöjen opintotoiminnasta siirrettiin Maaseudun

Presidenttupari Urho ja Sylvi Kekkonen osoitti näkyvästi tukeaan kulttuurille. Vuonna Kekkoset matkustivat junalla Sulasolin laulu- ja soittojuhille, joiden tunnus oli: "Vain kaikkia yhdistävä laulu voi herättää kansan turtumustilasta."

Sivistysliiton hoidettavaksi. Ajatus näyttää tulleen liiton keskusteluun vuoden 1961 alkupuolella, MNL:n lähettämällä kirjeellä. Se kirjattiin muotoon: "E erityisen ajankohtainen tehtävä on jäsenjärjestöjen opinto-toiminnan organisoiminen Liiton puitteissa." Työkautena 1961–1962 MSL kirjasikin jo yhteensä 124 opintokerhoa. Opintokurssisuorituksia kirjattiin 5 649 kappaletta.

Puheenjohtaja Kustaa Vilkkunen esitti liiton järjestämällä Maaseu-

dun kulttuuripäivillä laajoja ja persoonallisia kokonaistarkasteluja kulttuurin eri aiheista. Niitä julkaistiin mm. Suomalaisessa Suomessa ja Kotiseudussa. Vuoden 1960 toimintakertomuksessa kirjataan liiton tavoitteeksi, että "Maaseudun kulttuuripäivät on saatava jokavuotiseksi valtakunnalliseksi tilaisuudeksi". Tämä tavoite oli ollut sivistysliiton perustamiskeskustelujen itsestäänselvyys, mutta sen toteuttamista näyttää hidastaneen sekä järjestön taloudellisten voimavarojen heiveröisyys että taktinen tarve toimia pelkästään Vilkkunen mainitsemisessa maalaisliittolaisissa kehyksissä, so. olla ärsyttämättä muita maaseutujärjestöjä.

NUORET KULTTUURIKESKUSTALAISET

MSL:n tekemästä yhteiskunnallisesta analyysistä ei voida puhua. Maaseudun Nuorten Liiton omana järjestölehtenä oli Kyntäjä, jonka joulukuun numerot/ joululehdet saattoivat sisältää kulttuuriaineistoa. Maalaisliittoa lähellä ollut nuoren polven keskustalainen ja/tai keskustaliberaali älymystö ei ymmärrettävästi kokenut MSL:oa toimintakanavakseen. Se julkaisi ajatuksiaan yhteis-

kunnan tilasta Reijo Wileniuksen vuonna 1957 perustamassa Katsaus-lehdessä. Lehden kirjoittajia olivat Wileniuksen lisäksi mm. Jouko Tyyri, Kalervo Siikala, Pekka Lounela, Hilikka Pietilä ja Pehr Charpentier. Tällä lehdellä oli ilmoitukseensa mukaan noin 2 000 tilaajaa. Joulukuussa 1961 pääasiassa Katsauksen ympärillä toimiva joukko perusti uuden puolueen nimeltä Suomen Keskustapuolue – Finlands Centerparti. Oloissamme uuden keskustapuolueen ehdokkaat saivat presidentinvaaleissa 1962 suuren menestyksen, koska puolue mahdollisti Urho Kekkosen äänestämisen ilman kannanottoa maalaisliittoon. Tämä ensimmäinen keskustapuolue jatkoi omalla listallaan eduskuntavaaleihin Helsingin, Uudenmaan ja Etelä-Hämeen vaalipiireissä, mutta presidentinvaalien kannatus oli sulanut pois. Mainittakoon, että vuoden 1962 eduskuntavaaleissa Suomen Keskustapuolueen ehdokkaina Helsingissä olivat mm. Jaakko Numminen, Kalervo Siikala, Jouko Tyyri, Reijo Wilenius, Olle Tuominen ja Erik Törnqvist.

Katsauksen numerossa 1/1962 Suomen Keskustapuolue julkaisi ohjelmansa maksettuna ilmoituksena. Ohjelmassa oli kuusi kohtaa. Kulttuuripolitiikassa puolue kannatti hajasijoitusta ja elinkelpoisten kulttuurikeskusten muodostamista eri puolille maata. Aatepoliittisesti puolueen päätarkoituksena oli kansakunnan eheyttäminen ja realistiseen ajatteluun perustuvan kansallishengen kehittäminen.⁵⁷

Mainituista kulttuurikeskustalaisista Kalervo Siikala kirjoitti Katsauksen numerossa 1/1957 otsikolla Mihin menet, Suomen maaseutu? Siikala kirjoittaa, että ”ei ole olemassa syvempää ja laajempaa yhteiskunnallista ongelmaa kuin maaseudun jatkuva autioituminen, maaltamuutto ja maastamuutto”. Tässä artikkelissa Siikala kaukokatseisesti ja vastoin valtavirtaa ennakoi vennamolaisuuden nousun, maaseudun elämäntavan ahdingon arvojen tasolla sekä maalaisten voimistuvan huonommuudentunteen. Muualla Euroopassa, Englannissa ja Saksassa hallitukset kiinnittivät huomiota maaseutusosiologiaan ja seutusuunnitteluun pelastaakseen sen, mikä pelastettavissa oli.

Siikala oli parahduksessaan sekä oikeassa että väärässä. Juuri vuonna 1957 kehitys näytti johtavan syy-seuraus-kurimukseen, jonka pohjalla häämötti suomalaisen maaseudun kuihtuminen ja tuho. Muutamassa vuodessa saatiin kuitenkin vyöry uudistuksia: yliopistolaitoksen hajasijoitus, peruskoulu ja kehitysaluepolitiikan muotoon puettu maaseudun teollistamispolitiikka. Ennen pitkää kulttuurikeskustalaiset Jaakko Nummista myöten löysivät itsensä Maaseudun Sivistysliitosta, sen hallinnosta ja seminaareista. Oireellista oli, että juuri selostettua artikkelia kirjoittaessaan Kalervo Siikala oli valittu MS-L:n hallituksen jäseneksi.

YHTEISKUNNALLISEN HERÄÄMISEN VUODET

• 1963

• Rachel Carsonin Äänetön kevät -kirja ilmestyy suomeksi – ympäristökeskustelu alkaa

• Yhdysvaltain presidentti John F. Kennedy ammutaan

• 1964

• Hannu Salaman kirjasta Juhannustanssit jumalanpilkkasytte

• 1965

• Eino S. Repo Yleisradion pääjohtajaksi

• Fossiilipolttoaineiden käyttö ohittaa uusiutuvien käytön

• Maalaisliitto muuttaa nimensä keskustapuolueeksi; minkä jälkeen Suomen pientalonpoikien puolue muuttaa nimensä Suomen maaseudun puolueeksi

• 1966

• Kuopion yliopisto perustetaan – tavoitteeksi koko maan kattava korkeakouluverkko

• 1967

• Savonlinnan Oopperajuhlat nyky muodossaan aloittavat

• 1968

• Suomessa on tilastoitua peltoa 2 750 000 hehtaaria

• Puitelaki peruskoulusta hyväksytään, toimeenpano alkaa asteittain Pohjois-Suomesta

• Laajennettu Saimaan kanava käyttöön

• Ylioppilasradikalismi alkaa, Vanhan ylioppilastalon valtaus

• Neuvostoliitto miehittää Tshekkoslovakian

• Maatalouden verotus uudistetaan investoivaa tilaa suosivaksi

• Ensimmäinen tulopoliittinen kokonaisratkaisu

• Kaustisen kansanmusiikkijuhlat aloittavat vaatimattomalla profiililla

• 1969

• Ensimmäinen kuulento, Armstrong ja Aldrin kävelevät kuun pinnalla

• Keskiolut vapautetaan ruokakauppoihin

• Pellonvarauslaki (ns. peltojen paketointi maatalouden ylituotannon vuoksi)

• Joensuun yliopisto ja Lappeenrannan tekninen yliopisto perustetaan

• 1970

• Viisipäiväinen työviikko tulee voimaan

• Eduskuntavaaleissa SMP:n suurvoitto, keskustapuolueen tappio

• Muutto Ruotsiin suurimmillaan

• 1971

• Peruskoulun toimeenpano aloitetaan Lapin läänistä

• Suomi aloittaa viralliset neuvottelut EEC:n kanssa

• 1972

• Vaaleissa SMP säilyttää 18 kansanedustajapaikkaa

• Seitsemän eduskuntapuoluetta sopii, että Urho Kekkosen presidenttikautta jatketaan poikkeuslailla vuoteen 1978

Tasakattotalot
yleistyivät 1960-luvulla.
Kuva Haapajärveltä 1963.

SUOMEN MODERNISAATIO ALKAA 1963–1972

MSL KEHITTÄÄ ITSESTÄÄN OPINTOJÄRJESTÖN

1940-luvulla syntyneet tulevat ikäluokka kerrallaan täysi-ikäisiksi. He täyttävät kaikki mahdolliset opiskelupaikat, hakeutuvat kaupunkiin, haastavat kaiken vanhoillisena pitämänsä ja kapinoivat vanhempiaan vastaan. Ehkäisyvälineet mullistavat seksuaalietiikan ja laajemmin moraalikäsitteet. Yhteiskunnan teollistuminen kiihtyy, sen energiapohja siirtyy uudistuvista fossiilisiin polttoaineisiin. Suomen ulkomaankauppa kasvaa, ja tämä ymmärretään elintason nousun ehdoksi. Maan sisällä tietoinen aluepolitiikka on aluksi hyväksytty selviö, sitten väittelyjen ikuisuusteema. Moottorisaha on ajan suurin keksintö. Traktorit alkavat syrjäyttää hevoset maatiloilta. Maatalous kehittyy ylituotannoksi, jota hillitään ns. peltujen paketoinnilla. Suomen sosiaalidemokraattinen puolue jakautuu kahtia: toinen osapuoli Työväen ja Pienviljelijäin Sosiaalidemokraattinen Liitto edustaa maaseutuyhteisöön tukeutuvaa linjaa.

TAVOITTEEKSI HYVINVOINTIYHTEISKUNTAA – MYÖS MAASEUDULLA

Vuodet 1963–1972 olivat Suomessa modernisaation läpimurron aikaa. Suuret ikäluokat kasvoivat aikuisuuteen. Ikäluokista suurin, 1947 syntyneet (107 000 henkeä), oli 1967 iältään 20 vuotta. Suurten ikäluokkien asenteet, vaatimuk-

set ja elinvoima löivät energiallaan läpi yhteiskunnan. Äänioikeuskärräjän alentamisen vuoksi peräti viisi uutta ikäluokkaa pääsi ensimmäistä kertaa äänestämään vuoden 1970 eduskuntavaaleissa. 1940-luvulla syntynyt ratkaisi 18–20-vuotiaana, mihin ammattiin opiskelee ja mihin muuttaa. Alkoi suuri muutto ja sen jatkeena emigraatio Ruotsiin, koska maatalouden koneellistuminen vähensi työvoiman tarvetta.

Ennakoitu muuttoliike Etelä-Suomeen, kaupunkeihin ja uusiin ammatteihin toteutui. Kodin mukavuudet (sähkö, juokseva vesi, viemäri, WC, jääkaappi, pakastin) tulivat kaikkien ulottuville. Ajan suosikkivärit olivat voimakkaita: punaista, oranssia, ruskeaa. Muovipinta koettiin asumisessa puupintaa paremmaksi. Moni maaseudun ja kaupungin asukas koki puutalot köyhyyden merkeiksi: niistä pyrittiin eroon. Joskus 1960-luvun keskipaikkeilla öljystä tuli maan tärkein energiamuoto. Autot ja traktorit alkoivat tulla laajaan käyttöön.

Keskusosuusliike Hankkija eli suurimman kasvunsa aikaa. 1960-luvun kuudessa televisio hankittiin käytännössä joka kotiin. Siitä tuli merkittävin kansakunnan tajunnan ja yleisen mielipiteen muokkaaja. Televisio oli kuitenkin yksisuuntainen media: se kertoi, mitä toimittajat tiesivät, tunsivat ja kokivat.

Vuodesta 1960 vuoteen 1975 maa- ja metsätalouden työvoimaosuus putosi 31,7 prosentista 9,2 prosenttiin. Alkutuotannosta poistui noin miljoona ihmistä. Valtiollisena ideana oli ”kokonaisvaltainen suunnittelu”, jonka yhtenä ilmentymismuotona oli voimakas innostus seutu- ja maakuntakaavoitukseen.

Erikoista oli, että taide, kirjallisuus tai elokuva ei tapahtumien vyöryessä juurikaan tunnistanut maaseudun suurta murrosta. Esimerkiksi Arvo Salon ja Bo Ahlforsin poliittisessa aikalaispamfletissa 60-luku – silmäilyä, sormeilua (1970) ei tunnisteta maaseudun murrosta. Myöskään Kansalaisen vuosikirjan (MMM) hakemisto vuosilta 1961–1969 ei sisällä yhtäkään artikkelia, joka olisi kirjattu hakusanan ”maaseutu” tai ”maaltamuutto” alle. Jokunen artikkeli viittaa maatalouden koneisiin. Poikkeuksena tästä yleisestä havainnosta mainittakoon kuitenkin Risto Jarvan ohjaamat elokuvat Kaupungissa on tulevaisuus (1967) ja Maaseudun tulevaisuus? (1970) Yksi ensimmäisiä teemaa käsitelleitä havaintoja oli Jouko Puhakan näytelmä Hyvästi Mansikki (1969).

Maaseutuun kohdistuva arvonkielto oli voimakasta. Yhteiskunnallisten voimasuhteiden muuttuessa se tulkittiin kaikessa menneisyyden maailmaksi, tuohikulttuuriksi. Maaseudulla se väki, joka koki tulewansa unohdetuksi ja jonka elämäntyön ajan henki tuomitsi virheeksi, protestoi SMP:n kautta. Sivistyneistön katse ei yltänyt maaseudulle.

Myös poliittinen keskusta kuori vanhat nahkansa. Maaseudun Nuorten Liitto muutti nimensä Ruotsin esimerkin mukaisesti Nuoren Keskustan Liitoksi 1964. Saman teki maalaisliitto 1965 muuttaen nimensä keskustapuolueeksi. Uudistavaa keskustapolitiikkaa määriteltiin innokkaasti, ja yhden verbaalisen kiteytyksen loi NKL nuorisopoliittiseen ohjelmaansa: *”Me haluamme poistaa epäkohtia ja korjata virheitä, haluamme kehittyä ja kehittää. Emme jää syrjästäkatsojaksi emmekä kaihdakaan toimintaa: emme hyväksy raja-aitoja, emme tunne ennakkoluuloja emmekä säilytä etuoikeuksia. Keskustapolitiikka sovittelee, mutta ei arkaile. Keskustapolitiikka suvaitsee erilaisia mielipiteitä ja valitsee niistä parhaan. Keskusta on paikka, josta näkee koko tasavallan.”*

Myös MSL reagoi. Vuoden 1970 opintokurssien tarjontaan kuuluivat kurssit Keskusta-aatteet sekä Puolueen virstanpylväät.

Puoluepolitiikka oli tällä vuosikymmenellä tuottaja–kuluttaja-asetelmaa kärjistävää: voim hinta saattoi olla vaaleissa keskeiseksi käsitetty kysymys. Eri-tyisesti SDP pyrki esiintymään edistyksen ja teollisen kehityksen puolueena. Modernisaation puhutavan kautta voitiin kätevästi määritellä, mikä oli vanhanaikaista ja mikä oli voittavaa kehitystä. Kaupungeissa ja taajamissa oli pulaa asunnoista, ja niitä tuotettiin teollisen rakentamisen keinoin, laadusta välittämättä. Kaupunkiin muuttajalla ei useinkaan ollut muuta mukanaan kuin oma päänsä ja terveet kätensä.

Maalta kaupunkiin muuttavan tunnelmaa kuvasi MSL-toimihenkilöihin kuuluneen kirjailija Markku Hattulan toimittaman runokokoelman nimi: *Asemalaiturilla minusta pusertui kaikki* (1976). Maaseutu alkoi oirehtia. Jos maatilalle ei löytynyt jatkajaa, saattoivat vanha isäntä ja emäntä kokea koko elämäntyönsä mitätöidyksi. Koko tämän ajan historia on edelleenkin kirjoitettu kaupungeista käsin.

Historian kokonaiskuvassa merkittävin maan kehityksessä oli yliopisto- ja korkeakoululaitoksen hajasijoitus. Kun tämä sivistyspoliittinen desentralisaatio seuraavalla vuosikymmenellä vietiin loppuun, oli Etelä-Savo lukuun ottamatta jokaisessa maakunnassa oma yliopisto tai korkeakoulu. Eri-tyisesti asiaa veivät eteenpäin opetusministeri Johannes Virolainen sekä kansliapäällikkö Jaakko Numminen. Numminen oli aiemmin työskennellyt Valtakunnansuunnittelutoimiston kulttuuripolitiikasta vastaavana sihteerinä.

Samaan aikaan maailmalla ja Euroopassa eteni ekologinen ajattelu, herääminen teollisen yhteiskunnan luontosuhteen ongelmiin sekä niin sanottu ”vihreä aalto”.⁵⁶ Ratkaisevaksi uudeksi impulssiksi osoittautui Rooman klubin Kasvun rajat -raportti vuodelta 1972. Se osoitti ensimmäisen kerran laajojen

1960-luvulla MSL:stä kehitettiin vahva kansansivistysjärjestö ja 1970-luvun alkuvuosina edelleen sivistysliitto.

tietokonemallien avulla, että ”rajaton kasvu rajallisessa tilassa” ei ole mahdollista. Luonnonvarojen käytöllä on rajansa. Näkemys oli omiaan tukemaan maaseudulla asuvien itsetuntoa: maaseutu ei ollutkaan menneisyyden maailmaa, vaan monen professorin mielestä malli luonnon kanssa sopusoinnussa elävästä kulttuurista. Kasvun rajat -raportin suomentajia oli kolme: Pertti Seiskari ja Kyösti Pulliainen olivat näkyviä keskustalaisia, kolmantena oli radiotoimittaja Hannu Taanila (skdl).

MSL kasvoi 1960-luvun kuluessa merkittäväksi opintokerhojärjestöksi ja sai opintokeskuksen statuksen 1968. Uusi askel eteenpäin ajoittuu vuoteen 1972, jolloin Maaseudun Sivistysliittoon perustettiin kulttuurilinja. Tuolloin liittoon palkattiin ensimmäinen kulttuurisihteeri: Paula Tuomikoski-Leskelä, joka pian siirtyi opetusministeri Marjatta Väänäsen poliittiseksi sihteeriksi. Häntä seurasi Liisa Heikkilä-Palo, joka sitten vuosikymmenten ajan rakensi MSL:n kulttuuriprofilia.

Ulkoa katsoen MSL roolitettiin 1970-luvun alussa uudestaan. 1960-luvun alkuun asti se oli toiminut *maaseudun yleiskulttuurijärjestönä* ⁵⁷ – toiminnanjohtaja Raimo Vannisen luonnehdinta Paavo Tuomarin kaudesta – minkä jälkeen 1960-luvulla siitä kehitettiin keskustajärjestöjen opintokerhotoiminnan kautta vahva *kansansivistysjärjestö*. 1970-luvun alkuvuosina sen toimintaa laajennettiin edelleen klassisen sivistysajattelun tarkoittamaksi *sivistysliitoksi*. Näkyvä ja erottuva kulttuuriprofiili on tukenut MSL:n perusajatusta saumattomasti.

PIILOSSA PIDETTY JÄRJESTÖKRIISI

Kustaa Vilkuna on liittänyt MSL:n perustamisasiakirjoihin joukon kirjeitä, puheita ja muita taustapapereita. Muuan kiinnostavimmista on MSL:n toiminnanjohtaja Paavo Tuomarin 18.7.1962 päivätty kirje kesälomaansa Lappajärvellä viettävälle Kustaa Vilkunalle. Kirjeessä Tuomari selostaa palkka-asioitaan. Ne vaikuttavat olleen retuperällä. Tuomari kertoo kesäkuusta alkaen olleensa joka päivä Valtion elokuvatarkastamossa klo 11.30–16.00. Järjestely oli tullut voimaan

edellytyksellä, että Tuomari aloitti heti ja uhrasi kesälomaansa jokapäiväiseen elokuvatarkastukseen. Saamassa yhteydessä Tuomari kertoo maalaisliiton talousvastaavan maksaneen tähänastisen maalaisliiton ja sivistysliiton sopimuksen mukaisen palkkaosuuden sillä ehdolla, että Tuomari kirjoittaa maaseutulehdille – Sanomakeskukselle – yhden artikkelin per päivä. Näillä järjestelyillä (mukaan lukien elokuvatarkastamon palkka) on saatu kokoon se palkkasumma, joka Tuomarille olisi kuulunut maksaa kesäkuun 1. päivään mennessä.⁵⁸

Mistä on ollut kysymys? MSL ei voinut maksaa toiminnanjohtajalleen palkkaa, koska toiminnanjohtaja ei ollut kyennyt generoimaan sivistysliitolle riittävää tulovirtaa. Kirjeen perusteella toiminnanjohtaja taas edellytti sivistysliiton johtokunnan jollain tavalla ratkaisevan asian. Omana ratkaisunaan Tuomari oli siirtynyt tekemään joka päivä yli puolet työajastaan toisen työnantajan tehtäviä. Päivämäärien järjestystä seuraamalla on nähtävissä, että kun MSL:n johtokunta sitten lomakauden jälkeen elokuussa 1962 kokoontui, se käytännössä vapautti toiminnanjohtajan tehtävistään.

On ilmeistä, että ratkaisu tehtiin niin sanotusti molemminpuolisessa ymmärryksessä. Paavo Tuomari ei näytä katkeroituneen, vaan pysyi lojaalina sivistysliitolle. Tämä näkyy mm. siinä, miten hän kirjoitti MSL:n ensimmäisen kymmenen vuoden historiaa. MSL myös julkaisi Tuomarin ”Santeri Alkion yhteiskunnalliset aatteet” -kirjan 1972 täydennettynä ja uudelleenkirjoitettuna opintoaineistona. Tuomari osallistui myöhemmin myös MSL:n edustajiston kokouksiin. Jos välit olisivat katkenneet, ei tällainen yhteistyö olisi ollut mahdollista.

Paavo Tuomari oli työkokemukseltaan sanomalehden toimittaja, ja toimittajan työssä hän oli mukavuusalueellaan. Mutta erityisenä organisaattorina häntä ei voi pitää. Sivistysliiton hakemukset opetusministeriön pysyvän rahoituksen saamiseksi eivät menestyneet. Se huoletti asioita seuraavia.

Kun Vilkuna runsas vuosi myöhemmin 17.10.1963 selosti puolueen eduskuntaryhmälle kansansivistystyön tarpeita ja MSL:n tilannetta, katsaus oli karua kuultavaa. Opetusministeriön yhteiskunnallisen sivistystyön varoista MSL sai 1963 ensimmäisen kerran 5 000 markkaa jaettavan kokonaissumman ollessa 310 000 markkaa. ”Avustus on niin pieni, ettei sen turvin ole toimintaa mahdollista laajentaa, ei edes pitää entisellään.” Edelleen Vilkuna selostaa, että liiton ”esittämät erillisanomukset ovat tulleet hylätyiksi sillä perusteella, että määräraha on loppuun käytetty”. Kouluhallitus, joka määrärahat jakoi, näkyi katsovan, ettei Maaseudun Sivistysliitolla ole mahdollisuuksia suurempiin avustuksiin, ellei eduskunta myönnä momentille enemmän varoja.

Valtion budjettiin sisältyi myös neljä muuta momenttia, joista myönnettiin avustuksia opintokerhotyön tukemiseen, valtakunnan syrjäseutujen sivistystyön ohjaukseen, luentotoiminnan tukemiseen sekä sivistystyöhön metsä- ja uittotyömailla. Kun kaikkien edellä mainittujen momenttien varat laskettiin yhteen, Työväen Sivistysliitto sai vuonna 1962 kaikkiaan 14,2 miljoonaa markkaa ja vuonna 1963 edelleen 16 miljoonaa markkaa. Vastaavasti MSL:n kaikki valtionavustukset vuonna 1962 olivat 1,45 miljoonaa markkaa ja vuonna 1963 vain 0,9 miljoonaa markkaa.

Oli selvää, että MSL:n piti järjestönä parantaa juoksuaan. Samalla oli tavalla tai toisella eduskunnan kautta luotava rahoitusjärjestelmä, joka olisi poliittisesta harkinnasta tai entisistä avustustasoista riippumaton.

OPERAATIO OPINTOKERHOTUKI

Maaseudun Sivistysliiton jäsenjärjestöihin kuulunut Maaseudun Nuorten Liitto MNL oli sivusta seurannut MSL:n hidasta kehitystä. Jo marraskuussa 1960 MNL lähetti arvatenkin liittosihteerin Antti Mäki-Reinikan muotoileman kirjeen, jossa se esittää, että ”MSL pyrki saamaan valtionapunsa kiinteäksi TSL:n tapaan ja että MSL ryhtyisi koordinoimaan ja johtamaan maalaisliittojärjestöjen opinto- ja valistustoimintaa”. MSL kirjasi ehdotuksen toimintasuunnitelmaansa, mutta asiat etenivät hitaasti. Ulkoiseksi sysäykseksi tähän suuntaan voidaan nähdä, että Olavi Konttinen siirtyi MNL:n organisaatiosta MSL:n opintosihteeriksi huhtikuussa 1962. Kun Konttinen puolestaan eteni MNL:n liittosihteeriksi, häntä seurasi MSL:oon Etelä-Savon Maaseudun Nuorten Liiton toiminnanjohtajana kyntensä näyttänyt Raimo Vanninen Mikkelistä.

Siinä, missä Paavo Tuomari oli profiililtaan kirjoittaja, Konttinen ja Vanninen olivat organisaattoreita. Isossa kuvassa on nähtävissä myös, että koska Mäki-Reinikka, Konttinen ja Vanninen olivat Maaseudun Nuorten Liiton toimijoita, MNL oli se voima, joka käynnisti sivistysliiton uudistumisen.

Kannattaa hetki tarkastella MNL:n määrätynlaisen intervention merkitystä. MSL:n henkilöjärjestelyt merkitsivät eräänlaista ulkoa tullutta investointia liiton johtajuuteen ja yleiseen dynaamisuuteen, jota MSL tuossa vaiheessa tarvitsi. Kun järjestö oli ollut pakko perustaa Kustaa Vilkunan ilmaisua seuraten ”maalaisliittolaisissa kehyksissä”, oli tällä taustataholla syytäkin puuttua tilanteeseen.

Opintokerhotoiminnan lainsäädäntöön vaikuttamiseen oli eduskunnan asiaa ymmärtävillä kansanedustajilla suoranainen velvollisuus. Niin kauan

kuin poliittinen maailma ei suoraan puuttunut MSL:n työn sisältöön, on katsottava luvalliseksi, että Maaseudun Nuorten Liitto huolehti järjestön toimintaedellytysten parantamisesta. Jos väliintuloa ei olisi tehty, olisi MSL:n tulevaisuus saattanut olla kokonaan toisenlainen ja vähemmän kunniakas.

Opintokerholiikkeen historiakertomuksessa kerrotaan, miten Opintotoiminnan Keskusliiton taitavan vaikutustyön tuloksena maahan saatiin uusi opintokerholaki vuonna 1964.⁵⁹ Kun ottaa huomioon edellä kerrotun MSL:n piilossa pidetyn järjestökriisin, puheenjohtaja Vilkun selostukset maalaisliiton eduskuntaryhmälle syksyllä 1963 ja siitä seuranneen keskustelun poliittiset johtopäätökset (selostus oli monistettu kaikille puolueen kansanedustajille), voi koko tilanteen mielessä pitäen päätellä, että todellisuudessa kyse oli maalaisliittolaisten taitavasti ja keskustelemalla läpi viemästä poliittisesta operaatiosta. Uusi opintokerholaki irrotti MSL:n opetusministeriön valtioapujen harkinnanvaraisuudesta. Uuden lain mukaan jokainen opintokerho sai automaattisesti valtionapua.

MSL kuului vielä tuolloin ei-sosialistiseksi koettujen kansansivistysjärjestöjen opintotoimintaa kokoavaan Opintotoiminnan Keskusliittoon, koska sillä ei ollut opintokeskusoikeuksia. Opintokeskusoikeudet sai vasta, kun järjestöllä oli yli 500 valtionapukelpoista opintokerhoa. Maalaisliitolla puolueena ja Maaseudun Sivistysliitolla järjestönä oli ilmiselvästi suuri tarve saada opintokerhotoiminnan valtionapujärjestelmän säännöt uudistetuiksi.

Vuosi 1964 oli opintokerhotoiminnan kannalta ratkaiseva. Maalaisliiton kansanedustaja Olli Kervinen Mikkelin vaalipiiristä teki eduskunnassa aloitteen opintokerhojen valtionavusta – aloite sai laajaa kannatusta yli puoluerajojen ja tuli hyväksytyksi. Opintotoiminnan Keskusliiton historia kertoo liiton toiminnanjohtajan kirjoittaneen Kervisen aloitteeseen tekstiluonnoksen. Tämä lienee totta, mutta ei ehkä koko tapausta selittävä totuus. Olli Kervinen oli Pohjois-Karjalassa voimakkaasti vaikuttaneen opintokerholiikkeen kasvatteja ja 4H-aktiivi. Hän oli kerännyt aloitteen taakse 18 kansanedustajaa kaikista puolueista, mukaan lukien sivistysvaliokunnan enemmistön. Raimo Vanninen käyttää Kervisen aloitteen yhteydessä sanoja ”merkittävältä osaltaan liiton toimenpiteitten saattamana”.⁶⁰ Tämä tarkoittanee ennakoivaa yhteydenpitoa Työväen Sivistysliittoon, joka puolestaan paimensi sosialidemokraattisia ja kansandemokraattisia kansanedustajia aloitteen taakse. Ohimennen sanoen: yksi seuraus uudesta opintokerholaista oli, että kansandemokraatit erosivat

Vuosi 1964 oli
opintokerho-
toiminnan
kannalta
ratkaiseva.

Työväen Sivistysliitosta ja perustivat Kansan Sivistystyön Liiton 1965. Yhtä kaikki: kuuluu kunnia kenelle kuuluu, kansansivistysjärjestöt ja opintokeskukset olivat yksimielisesti asian takana.

Se, että Opintotoiminnan Keskusliiton silloinen toiminnanjohtaja on kokenut lainmuutoksen omaksi aikaansaannokseen, vain vahvistaa, miten taitavasti asiaa hoitaneet toimivat. Mikäli MSL olisi kovin selvästi osoittanut olevansa nimenomaan omaa asemaansa parantamassa, asia tuskin olisi edennyt yhtä myönteisten tähtien alla. Toiminnanjohtaja Raimo Vanninen saattoi kuitenkin todeta syksyllä 1969 pro memoriassaan MSL:n hallitukselle: ”Opintokerholain valmistelussa oli mahdollisuus vaikuttaa tämän sinänsä tärkeän uudistuksen sisältöön.” Se oli suhteellisen suoraan sanottu. Kysyttäessä Raimo Vanniselta, kuka Olli Kervisen opintokerholakialoitteen kirjoitti, hän sanoo ei-tietävänsä, mutta olleensa kyllä mukana asiaa koskeissa keskusteluissa.⁶¹ Olli Kervinen oli 4H-toimijana uskottava opintokerhotoiminnan puolustaja ilman suoraa MSL-kytkentää.

Helikopterikuvasta katsoen opintokerholain uudistamiseen liittyy vielä yksi seikka. Kun SDP:n johtava sivistyspoliitikko, laajalti arvostettu kouluhallituksen pääjohtaja Reino Oittinen valittiin 1965 Työväen Sivistysliiton puheenjohtajaksi Yrjö Kallisen jälkeen, valtioneuvosto antoi määräyksen, etteivät ne virkamiehet, jotka jakavat varoja tietyille järjestöille, saa olla samojen järjestöjen johtotehtävissä. Oittinen katsoi määräyksen koskevan myös häntä. Hän pyysi eroa TSL:n puheenjohtajan tehtävästä. Tätä ennen Oittinen oli ollut pitkän ajan TSL:n liittotoimikunnan varapuheenjohtaja.⁶² Tämä aiempi asema ei näkynyt ulospäin, mutta osaltaan varmisti, että Oittinen oli koko ajan eräänlaisena suojelusenkelinä selvillä TSL:n valtionrahoituksen kehityksestä. Oittisen ero TSL:n puheenjohtajuudesta oli hyvän hallintotavan mukainen, mutta virka-asema varmisti sen, että hän oli edelleen kouluhallituksen ylimpänä virkamiehenä päättämässä siitä, miten valtion opintokerhorahat jaetaan.

MODERNISAATION VUOSIKYMMEN

Vuosi 1962 merkitsi Maaseudun Sivistysliitolle muutosten alkua. Paavo Tuomari siirtyi 31.8.1962 toisiin tehtäviin. Liiton uudeksi toiminnanjohtajaksi valittiin Olavi Konttinen, joka oli jo huhtikuusta työskennellyt liiton opinto-sihteerinä. Konttinen siirtyi ilmeisen tehokkaan vuoden työrupeaman jälkeen

OLLI KERVISTÄ ARVOSTETTIIN YLI PUOLUERAJOJEN

Pyhäselässä syntynyt Olli Kervistä on luonnehdittu Pohjois-Karjalan opinto-kerhotyön kasvatiksi. Kuitenkin hän teki elämäntyönsä maatalousneuvojana Savossa. Kervinen opiskeli agrologiksi ja työskenteli vuodet 1949–1952 Mikkelin läänin maanviljelysseuran järjestökonsulenttina. Tätä seurasi pitkä rupeama Suur-Savon 4H-piirin toiminnanjohtajana 1952–1972. Työura huipentui vuodesta 1972 Mikkelin läänin maakuntaliiton toiminnanjohtajana, mikä kertoo hänen organisaatiotaidoistaan ja arvostuksestaan yli puoluerajojen. Vuodet 1958–1966 Kervinen edusti kansanedustajana Mikkelin vaalipiiriä. Puoluekannaltaan hän oli maalaisliittolainen, kekkoslaisin sävytyksin. Perimätiedon mukaan hän hankki kansanedustajakaudellaan liian hienon auton, jolloin äänestäjät kokivat hänet herraksi, mikä pudotti hänet eduskunnasta.

Olli Kervinen (1924–1997)

Kervinen hankki 1950 maatilan Ristiinasta erikoistuen marjanviljelyyn. Hän oli mukana Ristiinan kunnan keskeisissä kunnallisissa tehtävissä. Kulttuuriasioissa aktiivinen Olli Kervinen toimi mm. Saimaan purjehdusmuseoyhdistyksen puheenjohtajana. Hänen ansiostaan Astuvansalmen kalliopiirrookset tulivat laajemmin tunnetuiksi. Hän oli myös talonpoikaiskulttuurin harrastaja. Muistettava kulttuuriteko on se, että Kervinen siirrätti Mikkelin Naisvuorella purku-uhan alla olleen ns. Natulinin talon Ristiinaan. Yksikerroksinen empire-tyylinen hirsitalo oli rakennettu 1847. Olli Kerviselle myönnettiin kotiseutuneuvoksen arvo 1977.

Maaseudun Nuorten Liiton liittosihteeriksi, ja hänen seuraajakseen MSL:n toiminnanjohtajana valittiin lokakuussa 1963 Raimo Vanninen. Anna-Maija Nousiainen tuli taloon opintosihteeriksi kesällä 1966. Vuosikymmenen lopulla MSL haki erityistä opintojen johtajaa, ja tehtävään palkattiin Olavi Alkio.

MSL alkoi saada vakinaista valtionapua kansansivistystyöhön tarkoitetuista varoista 1963.

Vuosikymmenen alkuun ajoittui myös liiton sääntöjen muutos, jolloin määriteltiin mm. sivistysliiton tarkoitus sekä edustajiston tehtävät. Vuosi-

kymmenen lopulla sääntöjä uudistettiin taas mahdollistamaan aluetoiminta sekä järjestön muu laajeneminen.

Vuonna 1963 liiton työhön tuli mukaan uusia toimijoita. Muuan heistä oli Valtakunnansuunnittelutoimistossa työskennellyt maisteri Jaakko Numminen. Vuoden 1962 Maaseudun kulttuuripäivillä Seinäjoella hän piti juhlapuheen käsitellen maakunnallista kulttuuripolitiikkaa ja sen tehostamista. Numminen valittiin heti, kun mahdollista, MSL:n johtokuntaan 1963.

Keskustapuolueen 60-vuotisjuhlaulkaisussa Heräävä Maaseutu VII Numminen kirjoittaa ”Kulttuuripolitiikan tavoitteista”. Hän oli noussut kulttuuripolitiikan alueella linjanvetäjän asemaan. Kun puheenjohtajan tehtäviä yhtäjaksoisesti vuodesta 1952 hoitanut akateemikko Kustaa Vilkuna syyskoulouksessa 1966 pyysi eroa puheenjohtajan tehtävästään, uudeksi puheenjohtajaksi valittiin Jaakko Numminen. Myöhemmin on käytetty ilmaisuja, että Vilkuna ”poimi” Nummisen MSL:n johtoon. Vilkuna ja Numminen olivat tutustuneet Eteläpohjalaisen osakunnan harrastuksissa jo 1947. Numminen oli työskennellyt Urho Kekkosen 1962 presidentinvaalikampanjan toimistossa. Vilkuna oli tunnetusti Urho Kekkosen ystävä ja harmaa eminenssi.

Vuosikymmenen lopulla MSL:n työvaliokuntaan vakiintui mielenkiintoinen kokoonpano. Työvaliokunnan puheenjohtajana toimii liiton vpj. Kaarina Virolainen ja legendaarisimman kokoonpanon jäsenenä Heikki Haavisto, Pertti Seiskari sekä Marjatta Väänänen. Haavisto oli jo tuolloin MTK:n toiminnanjohtaja, muttei virallisesti edustanut MTK:ta. Pertti Seiskari oli Yleisradion keskijohtaja ja keskustalainen ekologi primus inter pares. Maisteri, toimittaja Marjatta Väänänen oli kuulunut MSL:n hallitukseen vuodesta 1956, ja hänen vaikutusvaltansa keskustalaisessa taide- ja kulttuuripolitiikassa oli tasaisesti kasvanut.

Moni keskustalainen järjestö selvitteli vuoden 1965 aikana toimiston siirtämistä Jyväskylään. Näin teki myös Maaseudun Sivistysliitto. Selvitys ei johtanut toimipaikan siirtoon. Ajatus Jyväskylään siirtymisestä oli osa puolueelle tärkeää desentralisaation oppia, jonka toteuttamista kilpailijapuolueet ja joskus oma väkikin vaativat puolueelta. Keskustelun huipentuma oli suurta huomiota saanut puoluesihteerin Jouko Loikkasen ehdotus maan pääkaupunkitoimintojen siirtämisestä Helsingistä Jyväskylään. Jälkikäteen Loikkanen kyllä myhäillen sanoo ehdotuksensa olleen huumoria. Keskustan puolue toimistossa ja jäsenjärjestöissä selviteltiin Jyväskylään muuttoa tosissaan: oli jopa lista mahdollisista muuttavista järjestöistä. MSL oli muuttavien listalla, mutta kohteliaasti viivyttellen liitto torjui muuttoehdotukset.

Ainakin keskustalaiset maakuntalehtien päätoimittajat tiesivät hyvin, millainen mullistus 1960-luvun Suomessa oli menossa. Keskustan kulttuuripoliittisilla tiedotuspäivillä marraskuussa 1969 puhunut Kainuun Sanomien päätoimittaja Otso Kukkonen käsitteli maakuntalehtiä maakuntakulttuurin edistäjinä. Lehtien tulisi auttaa esiin maakuntien omaleimaisuutta yhdenmukaistavan kulttuurin vastapainona. Maakuntien ihmisiltä puuttui suoria kulttuurikontakteja, ja kulttuuripalvelut levisivät epätasaisesti. Maakuntalehtien tulisi ylläpitää yhteisön kiinteyttä ja turvallisuuden tunnetta:

1964 MSL
selvitteli
keskustoimiston
muuttoa
Jyväskylään.

”Maakunnallisten julkaisujen on pystyttävä pehmentämään yhteiskunnan hengästyttävän nopeaa muuttumista. On kyettävä kertomaan siitä, mikä on tulossa ja ennen kaikkea miksi se on tulossa. Keskustalaisella kulttuuripolitiikalla on varsin vaikea tehtävä. Joudumme puhumaan niiden puolesta, jotka ovat sangen vanhoillisia, joiden koulutustaso on heikohko ja joiden koko elämänmuoto on kokemassa järkyttävää muutosta.”⁶³

ALOITTEITA KUNNALLISISTA KULTTUURILAUTAKUNNISTA JA KULTTUURIPOLITIIKASTA

Elokuussa 1964 johtokunnan ja työvaliokunnan jäsen Marjatta Väänänen ehdotti, että MSL asettaisi toimikunnan laatimaan ”ehdotuksia maaseudun kulttuuritoiminnan tehostamiseksi”. Tällainen toimikunta asetettiin, jäsenenä mm. Marjatta Väänänen ja Jouko Tyyri. Yhtenä tuloksena oli, että MSL lähetti kirjeen Maalaiskuntien Liitolle kiinnittäen huomiota kuntien kulttuurilautakuntien tarpeellisuuteen. Toimikunnan työn muita tuloksia ei kirjallisissa dokumenteissa näy, mutta sellaisiksi voidaan kyllä lukea esimerkiksi MSL:n edustajiston kannanotot 1965 maakuntakirjastojen ja maakuntateatterien aikaan saamiseksi. Myös antiikkiesineiden laittomaan maastavientiin kiinnitettiin huomiota.

Viimeisessä puheessaan MSL:n edustajiston kokouksessa poisjäävä puheenjohtaja Kustaa Vilkuna ottaa kantaa yhtenäiskouluun, jolla nimellä peruskoulu-uudistusta aluksi kutsuttiin. Hän perustelee kantaansa, joka on samalla MSL:n kanta: ”Tampereella ja Kittilässä on oltava samat mahdollisuudet samanarvoiseen opiskeluun. Kunkin henkilökohtaiset lahjat ratkaiskoot etenemisen opintieillä.” Tässä Vilkuna lausuu julki mahdollisuuksien tasa-arvon periaatteen.

KUSTAA VILKUNA OLII SEKÄ NÄKYVÄ VAIKUTTAJA ETTÄ HARMAA EMINENSSI

MSL:n perustajahahmo ja ensimmäinen puheenjohtaja Kustaa Vilkuna Nivalan Vilkunan talosta lähti oppikouluun suoraan ojankaivuusta, oppikoululaiseksi jo hiukan yli-ikäisenä. Hän kävi yksityisesti keskikoulun ja Lapualla yhteiskoulun kirjoittaen ylioppilaaksi 1923. Hän jatkoi opintojaan Helsingin yliopistossa valmistuen 1927. Työuransa hän aloitti Sanakirjasäätiön stipendiaattina keräten Nivalan murretta. Helsinkiin hän asettui pysyvästi tullessaan Sanakirjasäätiön apulaisjohtajaksi 1931. Hän kohdisti vapaasti valittavan työnsä kansatieteeseen kirjoittaen mm. Varsinais-Suomen maakuntahistoriaan osuuden ”Varsinais-suomalaisten kansanomaisesta taloudesta”.

Tutkimuksesta tuli niin tasokas, että se hyväksyttiin väitöskirjana 1936. Vilkuna kuului ns. Kesäyliopiston talonpoikaisylioppilaiden piiriin, joka perusti Talonpoikaiskulttuurisäätiön. 1930-luvun alussa Vilkuna oli taustavaikuttajana perustamassa Keski-Pohjanmaan maakuntaliittoa, ja vuosikymmenen lopulla Vilkuna teki aloitteen valtakunnallisen maatalousmuseon perustamisesta.

Sotavuosina sanankäytön ammattilaisena harkitusta puheestaan tunnettu Vilkuna määrättiin 1939 päämajan alaisen sotasensuuriviraston päälliköksi. Tästä tehtävästä hänet nimitettiin 1943 Valtion Tiedotuslaitoksen päälliköksi, myöhemmin kylläkin saman laitoksen neuvottelevaksi virkamieheksi. Sotien jälkeen Vilkuna kirjoitti apurahojen turvin laajoja yleisesityksiä ja tutkimuksia talonpoikaiskulttuurin ilmiöistä. Hänet nimitettiin 1950 professoriksi Helsingin yliopistoon, jossa hän toimi mm. dekaanina vuodet 1952–1957. Opetusministerinä hän toimi virkamieshallituksessa 1958. Suomen Akatemian jäseneksi hänet nimitettiin 1959.

Vilkuna oli vaikuttaja, taustavaikuttaja ja vallankäyttäjien uskottu neuvonantaja eli harmaa eminenssi. Hän tunsi ylioppilasmaailman, yliopistoväen, opetusministeriön viranhaltijat, maakuntien toimijat ja muun kulttuuriväen sekä politiikan toimijat eri puolueissa. Sota-ajan kokemukset opettivat hänet pitämään yhteyttä ulkovaltojen edustajiin. Erityisen merkittävä oli hänen ystäväyhtensä Urho Kekkosen kanssa. Toinen tärkeä tuttavuus oli yliopiston rehtori Edwin Linkomies. Kolmas tärkeä suhde muodostui Herlinien sukuun, kun Kone Oy:n Pekka Herlin ja Vilkunan Kirsti-tytär avioituivat.

Vilkuna oli auttamassa Kekkosta presidentinvaalien kampanjoiden rakentamisessa; hänen aloitteestaan Kekkonen asetti ns. Ketosen komitean, joka uudisti yliopistolaitoksen rahoituksen ja työnjaon ja johti yliopistojen perustamiseen

kautta maan. Vilkuna löysi Eino S. Revon Yleisradion johtajaksi. Patrioottisesta näkökulmasta hän vaali sekä pohjoismaisuutta että tieteellis-tekniistä yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa. Hän oli myös perustamassa Paasikivi- seuraa. Hän oli useiden tärkeiden komiteoiden jäsen.

Erityinen voimavaikuttaja Vilkuna oli kansallisen kulttuurin alalla. Hän oli SKS:n johtokunnan jäsen vuodesta 1945 alkaen ja valittiin SKS:n hallituksen puheenjohtajaksi 1971. Hän oli Talonpoikauskulttuurisäätiön varapuheenjohtaja 1938–1966 ja edelleen sen puheenjohtaja 1966–1970. Suomen kotiseutuliiton hallituksen jäsen hän oli 1949–1980, joista vuosista puheenjohtaja 1966–1970. Samoina vuosina hän oli MSL:n puheenjohtaja 1952–1966. Kaiken kaikkiaan suunnilleen vuodet 1945–1970 Vilkuna

oli yhtäaikaisesti SKS:n, Talonpoikauskulttuurisäätiön, Kotiseutuliiton ja Maaseudun Sivistysliiton johdossa. Kun sivistysliittoon löytyi pätevä puheenjohtaja (Jaakko Numminen), Vilkuna jättäytyi sivuun ja kohdisti tarmonsä Kotiseutuliiton ja Talonpoikauskulttuurisäätiön samanaikaisiin puheenjohtajuuksiin. Talonpoikauskulttuurisäätiötä hän ravisteli 1968 ehdottamalla säätiön lopettamista, mikä johtikin säätiön virkistymiseen.

Vilkuna jäi eläkkeelle professorin virasta 1972, mutta löysi vielä energiaa Suomalaisen Tiedeakatemian esimiehen työhön 1973–1974. 1970-luvulla hän kirjoitteli yhdessä Urho Kekkosen kanssa teräväsanaisia kolumneja Suomen Kuvalahteen nimimerkillä Liimatainen. Vähemmän tunnettu on hänen työnsä pohjoismaisen kulttuurihistoriallisen sanakirjan artikkelien laatijana.

MSL ei siis suinkaan ollut kuin osa Kustaa Vilkun laajasta järjestötoimeliaisuudesta. Kaikki Kustaa Vilkun toiminnan ulottuvuudet mukaan lukien hänet voi arvioida maaseutukulttuurin tutkimuksen ja edistämisen merkittävimäksi edustajaksi Suomessa.

Kustaa Vilkuna (1902–1980)

Urho Kittilä täytti 60 vuotta 9. kesäkuuta 1957. Pilapiirtäjä Olavi Hurmerinta onnitteli Sanomakeskuksen johtajaa Uudessa Suomessa piirroksella. Sanomakeskus oli MSL:n 10 ensimmäisen toimintavuoden aikana liiton tärkein vaikutuskanava.

Joulukuussa 1966 liitto ehdotti puolueohjelmaansa uusivalle keskustapuolueelle, että puolue laatisi myös erityisen kulttuuriohjelman. Sivistysliitto lupasi kaikin tavoin olla avuksi kulttuuriohjelman laatimisessa. Kirjeen lauseet ovat selvästi Jaakko Nummisen käsialaa. Jotain varsin energistä maaseudulla-kin tapahtui: Harrastajateatterien liiton pyynnöstä MSL laski näytelmäopin-
tokerhojensa määrän, ja tulos vuodelta 1967 oli huikeat 122 näytelmäkerhoa!

Keskustan johtavan taide- ja kulttuuripoliitikon aseman sitkeällä työllä lunastanut Marjatta Väänänen sai valtakunnallisen mandaatin edustaessaan koko keskustaliikettä valtion taidekomiteassa (ns. Ahon komitea) 1962. Tämän komitean työn tuloksena taiteen hallinto- ja tukijärjestelmät modernisoitiin, pitkälti keskustan tavoitteita vastaavasti. Taidekomitean työn tulokset Väänänen esitteli MSL:n vuosikirjassa 1968. Mutta jo MSL:n edustajiston vuosikokouksessa 1966 hän oli arvioinut valtion taidekomitean työtä: "Mietintö,

joka valmistui monien kompromissien tuloksena, ei ole paras mahdollinen, mutta ellei maaseudun edustusta olisi ollut, mietintö koskisi yksinomaan korkeataidetta.” Mainittu maaseudun edustus koostui Marjatta Väänäsestä ja Erkki Salosesta. Muut jäsenet olivat hengeltään helsinkiläisiä – niin olivat kyllä asuinpaikan perusteella myös Väänänen ja Salonen.

Laki taiteen edistämisestä tuli voimaan 1968 alusta. Se sisälsi mm. maakuntien taidetoimikunnat ja niille pienen rahoituksen. Väänänen luotti aivan oikein siihen, että kunhan järjestelmä saadaan pystyyn, kaikki puolueet kyllä huolehtivat rahoituksen tason kohottamisesta.

UUSIA TOIMINTAMUOTOJA

Jonkinlaista perinteisen kansansivistystyön alleviivaamista monien muutosten keskellä on nähtävissä siinä, että liitto ryhtyi vuodesta 1962 jakamaan kansansivistystyössä ansioituneille erityisiä kansansivistyspalkintoja. Ensimmäiset palkinnot myönnettiin toimittaja Kalevi Leinolalle Kurikasta, apulaisrehtori Aili Nevalaiselle Perniöstä sekä kansanopistonjohtaja Akseli Ollilalle Sodankylästä. Nämä palkinnot olivat eräänlaisia elämäntyöpalkintoja. Mainitut toimijat olivat ansioituneita kansansivistäjiä ja nuorisonkasvattajia. Tällaisia palkintoja jaettiin neljän vuoden ajan.

Metsä- ja uittotyöväen sivistystyön tarve oli sivistysliitossa vanhastaan tunnistettu puolueen Kainuun ja Lapin piirien havaintojen pohjalta. Tiedettiin, että nuoruudessaan metsä- ja uittotyömailla työskennellyt presidentti Kekkonen koki ”jätkien” asian tärkeäksi. Varsinkin vuonna 1963 liitto kertoi onnistuneensa järjestämään opintokerhoja nimenomaan metsätyöalueille. Liitto kertoi myös perustaneensa pieniä kirjastoja metsäkämpille. Opetusministeriöltä saatujen varojen niukkuus kuitenkin esti laajentamasta tätä toimintaa tarvetta vastaavaksi.

Uutta askelta näissä asioissa ilmaisee se, että vuonna 1966 Maaseudun Sivistysliiton jäseneksi liittyi poliittista keskustaa lähellä ollut Suomen Metsätyömiesliitto. Sen edustajana Eino Heikkilä kirjattiin liiton edustajiston kokouksiin. Heikkilä työskenteli keskustan puolue toimistolla. Liiton ensimmäinen puheenjohtaja oli kansanedustaja J.E. Partanen Kainuusta ja ensimmäinen toiminnanjohtaja Toivo Härkönen. Tätä järjestöhistoriaa tunnetaan huonosti.

MSL:n sisällä keskusteltiin 1960-luvulla useampaan otteeseen oman kirjeopiston perustamisesta. Kirjeopisto oli nimenä komea, mutta ammatilli-

sesti tunnustettu kirjeopistotutkinto oli kallista toteuttaa. MSL kutsuikin ”kirjeopistoksi” kerhojen ohjaajien ”kirjeellistä ohjausta”. Kysymys jäi pois päiväjärjestyksestä 1965, jolloin SOK päätti perustaa oman kirjeopiston, minkä seurauksena maahenkinen Pellervo-Seura siirsi oman kirjeellisen opiskelunsa Kansanvalistusseuran Kirjeopiston piiriin.

MSL:n ensimmäinen opintosihteeri Anna-Maija Nousiainen (myöh. Lauri) aloitti keskustoimistossa kesällä 1966. Toiminnanjohtaja Raimo Vanninen oli löytänyt Nousiaisen Mikkelistä, Suomen Nuoriso-Opiston nuorisosihteerikoulutuksesta. Energinen Nousiainen hankki vajaan vuoden ajan kokemusta Pohjois-Karjalan Nuoriseura ry:n liikunnan ja näyttämötyön ohjaajana. Kevätkesällä 1966 Vannisen houkuttelemana hän haki ja tuli valituksi MSL:n opintosihteeriksi. Työt alkoivat 11.7.1966. MSL:n toimisto oli tuolloin kolmihenkkinen. Työtään aloittava opintosihteeri käveli urbaanin pääkaupungin katuja kohti MSL:n toimistoa:

”Muistan kesäisen päivän, kun kävelin Pursimiehenkatua. Pieniä kivijalkaliikkeitä, panttilainaamo. Pelastusarmeijan yömaja, vastapäätä Pursimiehenkatu 15:tä eli keskustajärjestöjen talon sisäänkäyntiä. Näyttävä aula, jonka päässä henkilökunnan ravintola. Toisesta kerroksesta löysin Marja-Liisa Etelän. Raimo Vanninen toivotti minut lämpimästi tervetulleeksi. Siitä alkoi pitkä MSL-kansansivistystaival . . . ”⁶⁴

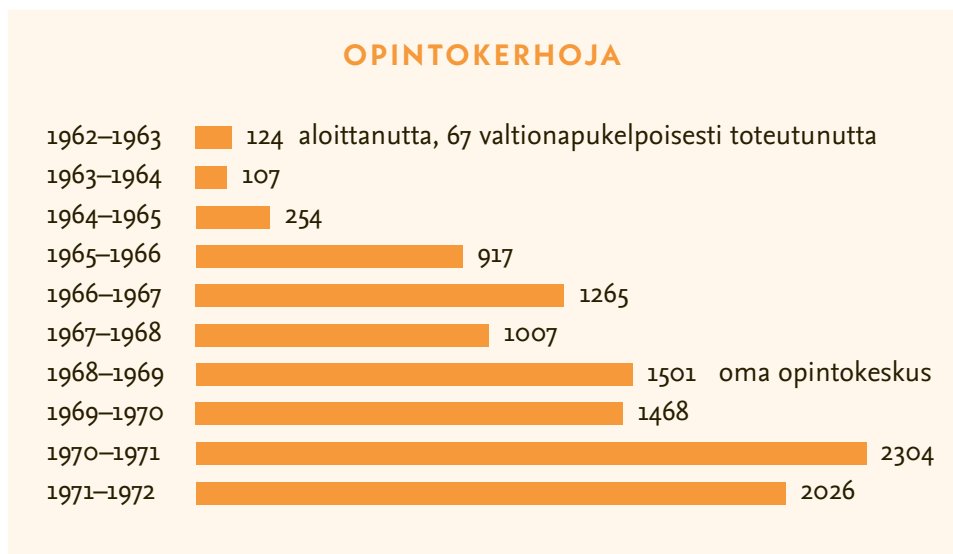
Sivistysliiton käsitys opintokerhoista vaihteli painotuksiltaan. 1966 toimintakertomus toteaa: ”Järjestötyön kautta tapahtuva sivistystoiminta ei ole jonkun määrätyn oppimäärän tarjoamista jäsenille, vaan se on lähinnä väline, jonka kautta on mahdollisuus ilmaista näkemyksiä ja tehdä aloitteita.” Toisin sanoen kyse on kansalaisuuden vahvistamisesta. Vaikka opintokerho on väline, itse yhteiskunnallinen sivistys on vapauden aluetta, arvo itsessään. Kuitenkin jo 1969 toimintakertomus lausuu samasta asiasta toisin: ”Maaseudun Sivistysliiton mielestä myös järjestömuotoisen sivistystyön, jota liitto edustaa,

1967 MSL:n
edustajisto
päätti oman
opintokeskuksen
perustamisesta.

tulee tarjota mahdollisuus tutkintoihin tähtäävän opiskeluun. Itseisarvoinen opiskelu tulee luonnollisesti säilyttämään asemansa tämän tyyppisessä vapaassa järjestötyössä.”

Vuonna 1967 MSL:n edustajisto päätti irtautua Opintotoiminnan Keskusliitosta ja perustaa oman opintokeskuksen. Nimikysymyksessä näyttää olleen horjuvuutta: liiton edustajisto

puhuu päätöksessään ”Keskustan Opintokeskuksesta”, mutta nimi ei tullut viralliseen käyttöön. Vaikka oman opintokeskuksen perustaminen aiheutti jännitteitä Opintotoiminnan Keskusliiton puolella, se oli sivistysliitolle luonteva askel MSL:n opintokerhotoiminnan vahvistuttua voimakkaasti. Opintokeskuksena liitolla olisi entistä paremmat mahdollisuudet kehittää sivistystyötä jäsenjärjestöjen keskuudessa ja osallistua valtakunnalliseen kulttuuritoimintaan. Vuonna 1968 MSL oli toimijana jo niin noteerattu, että se sai edustuksen valtion kansansivistyslautakuntaan. Samoina vuosina opintokerhojen määrä kasvoi uudelle tasolle. 1960-luvulla opintokerhojen tilastointi näyttää olleen huojuvaa (tilastoissa on jopa lyöntivirheitä), mutta luvut tarkentuvat vuosikymmenen loppua kohti.

Jäsenjärjestöjen luonteen vuoksi edustajiston kokoukset olivat MSL:n toimivalle johdolle kätevä foorumi viestiä luotettavassa joukossa käsityksiään siitä, millaisia aloitteita politiikassa toimivilta odotettiin. Niinpä toiminnanjohtaja Raimo Vanninen esitti edustajiston kokouksessa 1970 katsauksen siihen, miten sivistysjärjestöjen valtionapu tulisi uudelleen järjestää.⁶⁶ Ajatukset ennakkoivat Marjatta Väänäsen opetusministerikautta.

Vanninen selostaa, miten vuonna 1970 valtion tulo- ja menoarviossa oli varattu ns. yhteiskunnalliseen sivistystyöhön hieman yli 36 miljoonaa markkaa. Tästä summasta 1,8 miljoonaa markkaa eli 5 % oli varattu järjestöllisen sivistystyön (opintokerhot, kurssit, luennot) tarpeisiin. Loput 34 miljoonaa

"Sivistys on ihmisen elinvoima, joka luo tulevaisuutta."

– Raimo Vanninen

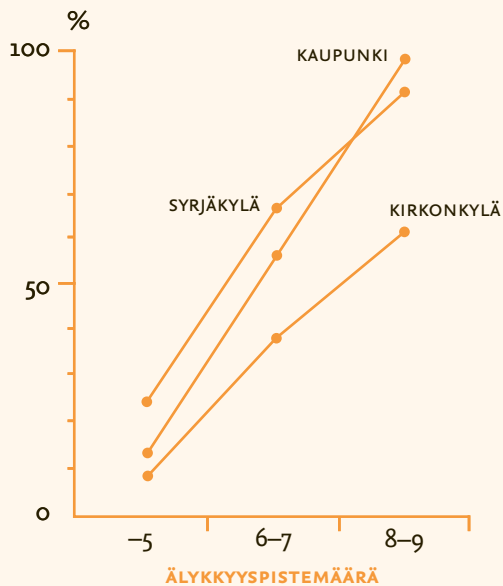
markkaa käytettiin kansalais- ja työväenopistojen sekä kansanopistojen valtionapuun. Vannisen käsityksen mukaan opintokerhojen tavoittama aikuisopiskelijoiden määrä voitaisiin lyhyessä ajassa kaksin- tai kolminkertaistaa. Tämä olisi kansakunnan kannalta erittäin edullista, koska tasonnosto vaatisi vain järjestöllisen sivistystyön määrärahan nostamista 5 miljoonaan markkaan.

Valtionavun lisääminen ei kuitenkaan yksin korjannut tilannetta. "Järjestöjen välinen määrärahojen jako olisi täydellisesti uudistettava", vaati Vanninen. Silloisesta valtion niukasta tuesta pääsi osalliseksi 17 sivistysjärjestöä. Näistä järjestöistä kuitenkin kaksi sai yli puolet koko määrärahasta. Viittaus kohdistui TSL:n ja KSL:n suosituimmuusasemaan. "Tällainen ei voi olla oikein, eikä vapaan sivistystyön kokonaisedun mukaista." Valtion kansansivistyslautakunnan monista ponnisteluista huolimatta ei korjausta saatu. Syyksi Vanninen sanoo kauniisti sen, että "eräiden vanhojen virkamiesten arvovalta on ollut tilanteen säilyttämisen puolella". Tässä oli kaiketi viittaus ministeriön sosiaalidemokraattisiin virkamiehiin, erityisesti R.H. Oittiseen.

Näin saattoi puhua omilleen nosteessa olleen sivistysjärjestön toiminnanjohtaja. Kun valtionavun jakoa sitten uudistettiin ja MSL nousi suurten valtionavunsaajien joukkoon, se liittoutui budjettikysymyksissä taktisesti Työväen Sivistysliiton ja Kansan Sivistystyön Liiton kanssa varmistaen, että eduskunnassa oli vahva enemmistö tukemassa näiden kolmen järjestön keskenään sopimia yhteisiä tavoitteita.

UUSIA TOIMINTA-ALUEITA: LÄÄNIEN TAIDETOIMIKUNNAT

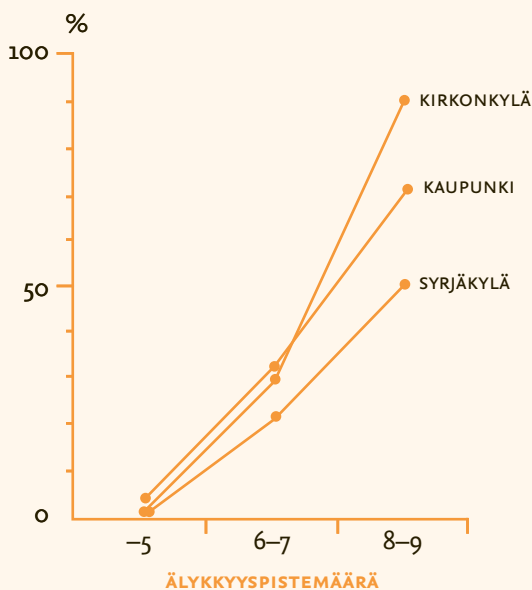
Laki taiteen edistämisestä tuli voimaan 1968 alusta. Se tarkoitti, että jokaiseen lääneen nimettiin läänin taidetoimikunta. Seuraavien vuosien aikana MSL kiinnitti kahdesti opetusministeriön huomiota näiden taidetoimikuntien kokoonpanoon. Ensimmäisessä viestissä korostettiin, että sivistysjärjestöjen edustus on läänin taidetoimikunnissa tarpeen. Toisessa viestissä korostettiin kohteliain sanakäantein, että taidetoimikuntien tulisi olla yhteiskunnallisesti ja alueellisesti edustavia. MSL myös kokosi listoja eri läänien keskustahenkilöstä taiteen toimijoista, joista läänin maaherra pystyi nimeämään maaseudun

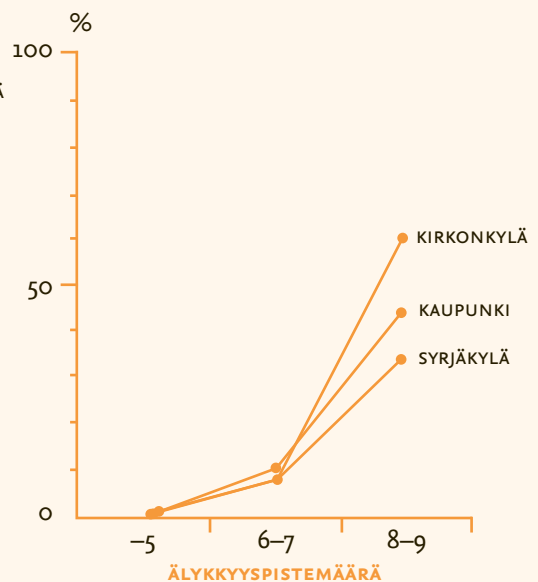
Osallistuminen oppivelvollisuuden ylittävään koulutukseen erilaisilla asuinpaikkakunnilla.

Osallistuminen ammattikoulutukseen erilaisilla asuinpaikkakunnilla.

Osallistuminen oppikoulunkäyntiin erilaisilla asuinpaikkakunnilla.

Osallistuminen lukio-opiskeluun erilaisilla asuinpaikkakunnilla.

Arvo Jäppisen tutkimus Suomen koulutusreserveistä osoittaa miten vain runsas puolet maaseudun (syrjäkylien) lahjakkaimmasta nuorisosta hakeutui 1960-luvulla oppivelvollisuuden ylittävään opiskeluun. Lahjakkuutta mitattiin älykkyyttä testaavalla kokeella. Tutkimuksessa nuoret luokiteltiin syrjäkylien, kirkkonkylien ja kaupunkien asukkaiksi. Koulutusreservit eivät olleet pelkästään "pohjoisia reservejä" (Matti Kuusi), vaan ilmiö kattoi koko maan. Erityinen vastakohtaisuus vallitsi kirkkonkylien ja syrjäkylien (muiden kylien) välillä. – Jäppinen esitteli tutkimustuloksiaan MSL:n edustajistolle 15.4.1970

kannalta sopivia henkilöitä. Vastedes MSL vastasikin epävirallisella poliittisen keskustan mandaatilla ehdotuksista taidetoimikuntien jäseniksi.

Toisinaan myös kaikki läänien taidetoimikuntiin valitut MSL:n ehdottamat henkilöt kutsuttiin keskustelemaan kulttuurialan kysymyksistä. Tältä pohjalta kootun joukon keskustelut ovat epäilemättä olleet kiinnostavia, koska läsnä olleissa yhdistyi suuri ammatillinen pätevyys, kulttuurinen intohimo sekä jonkinasteinen keskustasympatia. Poliittista puoluekanta ei näiltä ihmisiltä kysytty. Riitti, että he jollakin tapaa olivat työskennelleet MSL:n edustaman kulttuurikatsannon suuntaan.

KESKUSTAN RADIO- JA TV-TOIMIKUNTA

1960-luku oli television läpimurron vuosikymmen. Yleisradion pääjohtajaksi oli valittu värittömän ajanjakson jälkeen Eino S. Repo. YLE eli tuolloin ns. reporadion aikaa, eli ohjelmapolitiikka oli informatiivista ja radikalismia suosivaa. Yleisradion koettiin vasemmistolaistuneen. MSL:n edustajisto käytti tässäkin valtaansa – toisin sanottuna se sitoutui ennalta harkittuun sivistyspoliittiseen operaatioon. Se päätti asettaa erityisen Keskustan radio- ja televisiotoimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin ”yleisradiotoiminnan yleisen kehityksen seuraaminen”.

Oli harkittua poliittista hygieniää, että tämän elimen asetti MSL eikä keskustapuolue. Puheenjohtajaksi kutsuttiin kirjailija Jouko Tyyri, ja toimikunnan työvaliokuntaan nimettiin joukko keskustalaisia järjestötoimijoita. Ensimmäisen seminaarinsa Keskustan radio- ja televisiotoimikunta järjesti keväällä 1968 Rakennusmestarien talolla Helsingissä. Osallistujia oli 70 henkeä. Tilaisuus sai runsaasti huomiota, koska Yleisradion pääjohtaja Eino S. Repo oli suostunut tulemaan paikalle vastaajaksi. Seminaarin julkilausuma oli erityisen hyvin laadittu ja harkittu. Voi olettaa, että olkoon lausuma millaisella ryhmätyöllä tahansa koostettu, kirjoitustyylin perustella viime kädessä Jouko Tyyri vastasi sen ajatuksista ja muotoiluista. Lähes joka kohta julkilausumasta on yhä nykyäänkin pätevää tekstiä. Seuraavassa osa julkilausumaa:

”Radion ja television tulee seurata yhteiskunnan tapahtumia ja suorittaa informaatiotyötä kansanvaltaisessa hengessä ketään syrjimättä ja ketään suosimatta. Radion ja television tehtävänä ei ole mielipiteiden ohjaaminen minkään ideologian suun-

taan. Vakaumuksellisia kysymyksiä käsiteltäessä on käytettävä erityistä harkintaa. Yhteiskunnallisia ohjelmia suunniteltaessa on nykyistä enemmän otettava huomioon myös maaseudun ja maakuntien kannalta tärkeät ongelmat. Ohjelmien tulee perustua vankkoihin asiatietoihin ja yhteiskunnallisissa ohjelmissa on tuotava epäkohtien ohessa esille myös suomalaisen yhteiskunnan myönteiset saavutukset.”⁶⁷

Seuraavina vuosina liiton siipien suojissa Keskustan radio- ja televisiotoimikunta järjesti ohjelmapoliittisia seminaareja. MSL järjesti joka vuosi kurssin, johon sisältyi opastusta radio- ja tv-toimintaan sekä tiedotusvälineissä esiintymiseen.

KOLME OPINTOTOIMINNAN INNOVAATIOTA

Toimintaidealtaan ja säännöiltään erinomaiseksi silloinen toiminnanjohtaja Raimo Vanninen mainitsee Keskustan opintotoiminnan säätiön. Maaseudun Sivistysliitto oli sitäkin maailmaan kätilöimässä. Sen rahoitusta oli hankkimassa konsuli Cyril Reincke, joka ei lopulta kuitenkaan onnistunut pääomien keräämisessä. Sen verran rahaa tuli kokoon, että säätiö pystyi rahoittamaan yhden väitöskirjatyön. Tämä säätiö nuutui pois, eikä sen tarina ole monenkaan tiedossa.

MSL:n ja NKL:n ensimmäinen yhteinen Kesälukio järjestettiin Iitissä 4.–20.6.1968. Toimintamuoto oli kokeileva, ja sitä jatkui kymmenisen vuotta. MSL:n kesälukiotoimintaakin tunnetaan suhteellisen huonosti, mutta kesälukioihin osallistuneet muistavat ne kyllä nuoruuskesiensä kohokohtina. Niissä oli vahvaa vihreän aallon henkeä, joka muuntui preppauspäivien suuntaan. Kesälukioiden opettajat värvättiin alansa parhaista voimista, ja niihin osasi hakeutua jokaisen ikäluokan aktiivisin osa. Esimerkiksi Paula Tuomikoski toimi tällaisen kesälukion rehtorina.

Pohjoismaiset yhteydet olivat aina olleet kansansivistäjille tärkeitä inspiraation ja uusien ideoiden lähteitä. 1970 MSL oli omassa kehityksessään niin pitkällä, että se oli perustamassa yhteispohjoismaista keskustalaisten ja keskustaliberaalien sivistysjärjestöjen liittoa nimeltä Förbundet Nordisk Voksenuppbyggning. Perustamiseen osallistuivat Liberalt Oplysningförbund (Tanska), Maaseudun Sivistysliitto, Opintotoiminnan Keskusliitto, Studieförbundet Vuxenskolan (Ruotsi), Svenska Studieförbundet (Suomi) ja Venstres Oplys-

Rautavaaran kesälukiolaiset tutustuivat purjelentokoneeseen 1979.

ningsförbund (Norja). Uusi järjestö ehti pitää perustamiskokouksen jälkeen jo samana vuonna kaksi kokousta, joissa suunniteltiin seuraavalle vuodelle yhteistä kulttuurikonferenssia.

FNV on vuosien mittaan osoittautunut tarpeelliseksi foorumiksi, joka tarjoaa pysyvän yhteydenpitotavan ja mahdollistaa toisilta oppimisen. MSL on ollut vahvasti mukana sen toiminnassa ja on edelleen FNV:n jäsen. FNV:n jäseniin kuuluu nykyisin myös Vihreä Sivistysliitto.

SUOMEN MAAKUNTAKIRJAILIJAT RY

Suomen Maakuntakirjailijat -yhdistys perustettiin Kuopiossa pidettyjen kuudensien Maaseudun kulttuuripäivien yhteydessä. Onnistuneiksi luonnehdittujen päivien teemana oli kirjallisuus. Paikalle oli saatu kirjailijoita, kritikoita, kirjastoväkeä, sanomalehdentoimittajia sekä kustannusliikkeiden edustajia. Viikkoa myöhemmin kirjailija Seppo Lappalainen valittiin MSL:n johtokuntaan 1971. Vaik-

ka Suomen Maakuntakirjailijat -yhdistys toimi yhteistyössä MSL:n kanssa, ei se koskaan liittynyt edes MSL:n jäsenjärjestöksi. Moni aloittava kirjailija halusi välttää puoluepoliittisia kytköksiä. Asemansa vakiinnuttaneen kirjailijan on jo helpompi ilmaista yhteiskunnallisia sympatioitaan. Miten tämä yhdistys syntyi? MSL:n perimätieto Suomen Maakuntakirjailijain synnystä näyttää olevan tarkempaa kuin yhdistyksen oma virallinen historia.

Kirjailija Seppo Lappalainen lähestyi jo vuonna 1967 ensimmäisen kerran MSL:oa ehdottaen kirjeitse maaseudun kirjailijoille omaa järjestöä. Hänen suorasanaanainen perusteensa oli apurahasyrjintä ja kirjallisuuspalkintojen ulkopuolelle jääminen. Tietenkin asiaan kytkeytyi substanssina itse maaseutu: maaseutu koetuna elämänmuotona ja siihen liittyvät asiat aina arvoista lähtien. MSL:n toimiston perimätiedon mukaan hän toisti aloitteensa suullisesti useampaan kertaan.

Liikahdus eteenpäin koettiin Ahtärissä 1969 pidetyillä Maaseudun kulttuuripäivillä, joilla käydyissä keskusteluissa valitettiin valtion taidetoimikuntien jäsenistön Etelä-Suomi-keskeisyyttä. Sitä pyrittiin purkamaan, ja osoittautui, että kirjailijat olivat ensimmäisinä liikkeellä. Tuon ajan toiminnanjohtaja Raimo Vanninen muistaa mm. Kalle Päätalon ja Kaari Utrion olleen ajatusten takana.

Suomen Maakuntakirjailijat -yhdistys perustettiin seuraavilla Maaseudun kulttuuripäivillä 1971. Tämä tapahtui päivällä kuullun Johannes Virolaisen katsaustyyppisen kulttuuripuheen jälkeen, iltayöstä MSL:n kirjallisuustapahtuman illanvieton yhteydessä 13.11.1971 Kuopiossa ravintola Puijonsarvessa. Perustajia olivat kirjailijat Seppo Lappalainen, Soini Lax ja Yrjö Sepänmaa. Perustavassa kokouksessa olivat mukana myös MSL:n toiminnanjohtaja Raimo Vanninen, näytelmäkirjailija Heikki Hemminki ja toimittaja-kirjailija Heikki Kekkonen. Ilmeisesti tällaisen yhdistyksen perustamisesta oli laaja yksimielisyys, koska Sauli Pyyluoma muistelee myös Heikki Kekkosen tehneen aloitteen yhdistyksen perustamisesta. Sauli Pyyluoma ja Seppo Lappalainen puolestaan tutustuivat toisiinsa MSL:n hallituksessa 1972. Kaiketi virallisten rekisteröintitietojen perusteella yhdistys itse laskee perustamisvuodekseen 1972. Lappalaisen tulo MSL:n hallitukseen ns. asiantuntijajäseneksi kytkeytyy sekin Suomen Maakuntakirjailijoiden perustamiseen. Maakuntakirjailijoiden perustamista oli valmisteltu, ja se voidaan lukea MSL:n ansioksi.

Yhdistystä tarvittiin vastapainoksi silloiselle taide- ja kulttuuripolitiikalle sekä Helsinki-keskeisyydelle. Sauli Pyyluoman mukaan perustamiseen liittyi myös jonkinlaista poliittista aspektia, kun haluttiin torjua vasemmiston aggressiivista vyörytystä kulttuuririntamalla.

Kuopion perustava kokous kirjasi päätöksensä seuraavaan konstailemattomaan muotoon:

Me allekirjoittaneet olemme päättäneet perustaa Suomen Maakuntakirjailijat -nimisen yhdistyksen . . . Yhdistyksen tarkoituksena on toimia keskustalaisen elämäncatsomuksen omaavien kirjailijoitten. kirjoittajien, arvostelijoitten ja kääntäjien yhdyssiteenä; tehdä erityisesti maaseudulla asuvien kirjailijoiden työtä tunnetuksi ja valvoa heidän etujaan.

Yhdistyksen toiminta-ajatus väljeni ja toisaalta tarkentui 1973 vahvistetuissa säännöissä. Termi ”keskustalainen elämäncatsomus” korvautui ”maaseutukeskeisellä elämäncatsomuksella”. Tarkoitukspykälään lisättiin edellä sanotun jälkeen ensimmäisiksi käytännön tavoitteiksi (1) lääninkirjailijavirkosten luominen maan eri puolille (2) kirjallisen harrastustoiminnan lisääminen erityisesti maaseudulla (3) työskenteleminen jäsenistön tuotannon tunnetuksi tekemiseksi. Yhdistyksen ensimmäisenä sihteerinä toimi MSL:n kulttuurisihtööri Liisa Heikkilä (myöhemmin Heikkilä-Palo). Jatkossa sen toiminnanjohtajana toimi Liisa Partanen (myöhempi Suurla, sittemmin Mäntymies). Vuotta 1974 luonnehditaan yhdistyksen ”vilkkaimmaksi ja työteliäimmäksi vuodeksi”. Jotakin patoutunutta tarvetta täyttämään yhdistys syntyikin, sillä jo vuonna 1975 sen jäsenmäärä ylitti 200 jäsenen rajan.

Kuin asiasta uutisoitiin, kuusamolainen kirjailija ja journalisti Reino Rinne ryhtyi julkisesti vastustamaan asiaa. Hän koki uuden yhdistyksen keskustapuolueen poliittikkajärjestöksi eikä nähnyt siinä sen paremmin oikeutettua pyrkimystä kuin henkisesti itsenäistä kulttuurijärjestöäkään.

Yhdistyksellä on ollut monta kotipaikkaa. Vuonna 1985 silloinen puheenjohtaja, kirjailija Matti Summanen luonnehti sitä ”reppufirmaksi, jolla ei koskaan ole saavutettua tilannetta”. Taktisesti yhdistys ei asemoinut itseään muiden kirjailijajärjestöjen oppositioksi. Se ei myöskään ryhtynyt paikallisten kirjoittajayhdistysten kattojärjestöksi. Se mielsi itsensä kulttuurijärjestöksi, joka suhteutti toimintatavoitteensa jäsenmäärään ja ulkoisesti vaikuttaviin tekijöihin, pyrkien yhdistyksen kannalta optimiin.

Pisimpään yhdistyksen kotipaikkana on ollut Kuopio. Tähän vaiheeseen liittyy pitkä savolaisten puheenjohtajien ketju sekä toiminnanjohtaja Riitta Saastamoisen aika. Saastamoisesta tuli kausiksi 1987–1995 kansanedustaja (kok.). Kun vuoden 1991 lama johti siihen, että valtio purki yhdistyksen valtionapumomentin ja muutti avustuksen toimintaperusteiseksi, joutui yhdistys uudelleenarvioimaan mahdollisuutensa.

Uutta nousua merkitsi iisalmelaisen Olvi-säätiön 1996 perustama Olvi-kirjallisuuspalkinto, jossa Suomen Maakuntakirjailijat vastasi asiantuntijana teosten valinnasta. Ennen kirjallisuuden Finlandia-palkintoja Olvi-kirjallisuuspalkinto oli

Suomen Maakuntakirjailijoiden kirjallinen salonki Kuopiossa 1981.

merkittävä palkinto. Vuonna 2006 Olvi-säätiö kuitenkin lakkautti Olvi-kirjallisuuspalkinnon. Syitä lieenee monia, yhtenä Suomen Maakuntakirjailijoiden toimiston 2001 tapahtunut siirto Jyväskylään. Vuodesta 2007 lähtien yhdistys on järjestänyt Henkinen maalaisuus -tapahtumia eri puolilla maata. Sen toiminta ei ole yhtä näkyvää kuin alkuvuosikymmeninä. 50 vuotta toimineen yhdistyksen jäsenmäärä oli vuonna 2022 noin 120. Yhdistyksellä on oma jäsenlehti, joka ilmestyy kiertelemättömästi nimellä Rovinssi.

Yhdistyksen puheenjohtajina ovat toimineet Seppo Lappalainen, Heikki Jylhä, Seppöjuhani Ruotsalainen, Onni Palaste, Jouko Työri, Matti Summanen, Aarni Krohn, Aarno Kellberg, Anna-Liisa Haakana, Varpu Vilkkunen, Risto Urrio, Kari Tahvanainen ja uudelleen Risto Urrio. Toiminnanjohtajia ovat olleet Liisa Suurla, Antti Kurkinen, Riitta Saastamoinen, Marja Pohjolainen, Mari Möro ja Teija Ratilainen.⁶⁸

TEATTERI 41:N LEGENDA

Maaseudun Sivistysliitto oli 1970-luvun alussa tehnyt rohkean linjauksen ryhtyä rakentamaan aluetoimintaa. Ensimmäinen alueyhdistys oli MSL:n Tornion-yhdistys. Sen aktiivisuus johti Tornion aluekeskuksen perustamiseen. Aluekeskuksen toimitiloiksi liitto vuokrasi Rakennushallitukselta entisen valtion virastotalon, tuomiokunnan arkistorakennuksen. Kaksikerroksisessa rakennuksessa oli pinta-alaa yhteensä 300 neliömetriä. Alakerrassa oli näyttämötila sekä 70 katsojan sali. Toisessa kerroksessa oli aluesihteerin toimisto ja kerhohuoneita. Pian tiloille tuli uutta käyttöä. MSL:n toiminnanjohtaja Raimo Vanninen tiedusteli opintosihteeri Anna-Maija Nousiaiselta (myöh. Lauri), kiinnostaisiko häntä lähteä Tornioon vetämään MSL:n ensimmäistä aluekeskusta. Nousiaiselle sopi, mutta samalla hän ehdotti, että aluekeskuksen toiminnan painopisteeksi otettaisiin teatteritoiminta ja sitä toteuttamaan otettaisiin harrastajateatteriryhmä Behold, johon Nousiainenkin kuului.

Tämä on virallinen kertomus tapahtuneesta. Tosiasiallisesti Paula Tuomikoski oli keksinyt idean, että MSL:n perustettavien aluekeskusten tuli jokaisen profiloitua johonkin taiteen alaan. Tornioista oli tuolloin MSL:n hallituksessa keskustalainen kulttuuriaktiivi Mauno Koivupalo, joka houkutteli silloista opintosihteeri

Teatteri 41 teki omintakeista teatteria.

Anna-Maija Nousiaista pohjoiseen. Toiminnanjohtaja Vanninen oli kysynyt Nousiaisen halukkuutta Lapin aluekeskuksen perustajaksi. Tähän Anna-Maija Nousiainen oli vastannut osaltaan asettamalla ehdon: ”Voisiko aluekeskus painottua teatteritoimintaan ydinjoukkonaan Behold-teatteriryhmän jäsenet?”

Ei aikaakaan, Anna-Maija Nousiainen löysi itsensä 1.8. 1972 tilapäismajoituksesta Kukkolankosken äärellä olevan peräpohjalaisen talon kamarista, kuuntelemasta kosken kohinaa, ihmettelemästä valkoista kesäyötä ja pohtimasta mistä aloittaisi ... Anna-Maija Lauri toimi sitten Tornion aluekeskuksen vetäjänä koko aluekeskuksen olemassaolon ajan eli 1972–1990.⁶⁹

”Sivistys kuuluu kaikille!”

– Anna-Maija Lauri

MSL:n hallituksen päätöksellä Tornion aluekeskukseen kiinnitettiin kahden vuoden sopimuksella teatteriryhmä Teatteri 41. Nimi tuli katuosoitteesta Keskikatu 41, Tornio. Teatteri aloitti ohjelmistonsa valmistelun toukokuussa 1972. Rahoitusta eli valtionapua oli tiedossa kahdeksi vuodeksi. Näin MSL pyrki tuomaan säännöllistä teatteritarjontaa teatteripalveluista köyhään Pohjois-Suomeen. Teatteri olikin Pohjois-Suomen ensimmäinen ammatillinen ryhmäteatteri. Se oli kokeileva ryhmä, joka oli helposti liikuteltava ja aluepoliittisesti tarpeellinen.

Se tuotti näytelmiä, kiersi Lappia ja pohjoiskalottia, järjesti koulutuksia teatteriharrastajille ja veti lasten teatterikerhoa. Moni ulkopuolinen piti sitä ”kepulaisena teatterina”, mutta ryhmä itse piti kiinni poliittisesta riippumattomuudestaan. Teatterin toimintatapa perustui puolalaisen Jerzy Grotowskin teatterikäsitukseen, joka oli fyysistä ja katsojat mukaan vaativaa. Samantyyppistä fyysistä teatteri-ilmaisu edusti sittemmin teatteriohjaaja Jouko Turkka.

Anna-Maija Lauri

Teatteri 41:een kuuluivat MSL:n Anna-Maija Nousiainen, ohjaaja Carita Rindell-Eskola sekä näyttelijät Esatapani Eskola ja Pauli Joronen. Seuraavana vuonna mukaan tulivat Esa Pesonen ja Timo Nurmi. Yrjö ”Ykä” Mattila tuki produktioita musiikilla.

Teatterisali Torniossa oli pieni, koska tilaa oli vain 70 katsojalle. Sali oli maalattu sysimustaksi, katsomo oli jyrkkä ja näyttämönä oli lattian kalustamaton osa.

Teatteriryhmä pääsi heti hyvään vauhtiin esittämällä pohjoisten kirjailijoiden Oiva Arvolan ja Jorma Eton teatteria varten kirjoittamaa kaamosrevyytä Jiestaran juustot. Teatteri 41:n menestyneimmät kappaleet (Jiestaran juustot, Outopallon rakkaus) saavuttivat keskimäärin 4 300–4 400 katsojaa. Alusta alkaen oli kuitenkin selvää, että pelkillä lipputulolla tai kiertuemaksuilla ei toimintaa pyritetty. Kaiken mahdollisesti valtionapu. Tornion kaupunki ei aluksi toimintaa tukenut, eikä lopuksiakaan paljon. Mutta vähitellen Teatteri 41 loi ympärilleen yleisön.

Kevätkauden 1974 teatteri oli pelkästään kiertueilla, Koilliskairasta Sompioon ja Ruotsin Norrbotteniin, tukkikämpillä ja seurataloilla. Etäisimmillään Korvatunturin liepeiltä oli 50 kilometriä lähimmälle kunnon tielle. Tukkikämpillä esiintynyt teatteri jäi yleisön mieleen niin, että Lapissa se muistetaan vieläkin kämpppäkuultuuria muisteltaessa.

Kesällä teatteri tukijoukkoinen muuntui kesäteatteriksi Keskikatu 41:n pihalle. Penkit olivat täynnä katsojia, pikkupojat istuivat vaahteroissa, vähän isommat ulkorakennuksen katolla, ja kaikkein pienimmät pyörivät näyttelijöiden jaloissa. Näytelmä oli kansaan menevä, mutta jo romanttisena komediana vanhahtava Kaunis Veera.

Teatteri 41 järjesti jopa runosavotan eli runojenkeruukilpailun ja sai tulokseksi 500 runoa yli 60 pohjoiselta kirjoittajalta.

Legenda kääntyi tragediaksi vuoden 1974 kuluessa. Jo alkuvuodesta oli enteitä ja julkista pohdiskelua siitä, kuinka teatterille käy. Kevättalvella 1974 Oulussa järjestettiin Valtakunnalliset Teatteripäivät, joilla ensiesitettiin kokeilevan Teatteri 41:n kokeileva kappale Häkki. Tämän näytelmän synty oli erikoinen: Esatapani Eskola oli ensin tehnyt lavastuksen, jonka keskeisenä esineenä oli kiikkulautahäkki. Jorma Etto kirjoitti tilauksesta sen ympärille erikoisen yhteiskuntariittisen ja lohduttomankin näytelmätekstin. Oulussa näytelmän ensiesityksen näkivät MSL:n varapuheenjohtaja Kaarina Virolainen ja valtion näyttämötaidoimikunnan silloinen puheenjohtaja Doris Laine. Sinänsä kokeneet teatterinkävijät järkyttyivät näkemästään.

”Pian esityksemme jälkeen Kaarina Virolainen soitti minulle Tornioon ja ilmoitti, ettei MSL voi enää taloudellisista syistä jatkaa ryhmämme palkkausta”, kertoo

Anna-Maija Lauri Teatteri 41:n historiikissa.⁷⁰ Ei auttanut, vaikka Pohjoiset Kirjailijat, Lapin Keskustanaiset ja Tornion kotoisin ollut Kalervo Siikala sekä monet pohjoiset tahot vetosivat julkisesti teatterin puolesta.

Toukokuun lopulla teatteri lopetti toimintansa. Se oli ehtinyt tuottaa kahdeksan näytelmää kahdessa vuodessa. Osa joukosta koetti hetken jatkaa Teatteri 41:n nimellä jokivarressa teatteriyhdistyksenä. Anna-Maija Lauri jatkoi MSL-aluesihteerinä, kunnes 1990 hakeutui töihin Tornion kaupungin kulttuuritoimeen. Hän nousi lopulta Tornion kansalaisopiston rehtoriksi ja kulttuuripalvelualueen päälliköksi.⁶⁷

Teatteri 41:n tarinan kertojien käytössä ei näytä olleen MSL:n 19.12.1973 asettaman teatterityöryhmän muistiot. Siinä työryhmä kirjasi sivistysliiton johtokunnalle esityksensä ”teatteritoiminnan kehittämistä ja jatkomahdollisuuksista”. Työryhmään kuuluivat Kaarina Virolainen puheenjohtajana, Liisa Heikkilä-Palo sihteerinä ja jäseninä Jaakko Numminen, päätoimittaja Leena Kulovaara sekä toiminnanjohtaja Raimo Suni (hänen jälkeensä Jouko Manninen).

Muistio on päivätty 27.3.1974. Siinä todetaan, että perustettaessa teatteriryhmän rahoituksen odotettiin muodostuvan valtionavusta ja esitystuloista, mutta ryhmän tulot ovat olleet vain 10 % sen kokonaiskustannuksista. Vuoden 1974 menojen arvioitiin olevan 206 000 markkaa, joista MSL:n nettomenoiksi ennakoitiin vähintään 100 000 markkaa. Summan katsottiin olevan liian suuri maksettavaksi sivistysliiton järjestö- ja opintokeskusrahoista. Samalla rahamäärällä voitiin huomattavasti edesauttaa liiton muuta toimintaa.

Heikon taloudellisen tilanteen lisäksi työryhmä kiinnitti huomiota poliittisesti epäselvään tilanteeseen Teatteri 41:n piirissä. ”Ryhmän poliittisen hengen katsottiin olevan epäsuhteessa keskustalaiseen näkemykseen.” Työryhmän käsityksen mukaan myöskään ryhmän sisäinen henki ei ollut täysin kunnossa. Edellä mainitut seikat huomioon ottaen työryhmä päätyi ehdottamaan, että teatterin henkilöstö sanotaan irti ja että toiminta lakkaa virallisen kaksivuotisen sopimuskauden loppuessa. Samalla työryhmä esitti, että vastatessaan Tornion kaupungille MSL ehdottaisi, että kaupunki ja lähikunnat jatkaisivat Teatteri 41:n toimintaa pienenä ammattiteatterina tai ammattimaisesti ohjattuna harrastajateatterina.⁷¹

Kaarina Virolaisen järkytys teatteripäivillä oli totta. Sivistysliitto oli kuitenkin jo edellisen vuoden puolella asettanut työryhmän pohtimaan teatterin tulevaisuutta. Taloudelliset seikat painoivat punninnassa eniten. Teatteri ei myöskään ollut onnistunut sopivalla tavalla tavoittamaan keskustalaista mielenmaisemaa. Tämän MSL oli tunnistanut aiemmin ja tilannut eteläpohjalaiselta kirjailijalta Heikki Hemmingiltä uuden näytelmän, josta Teatteri 41:n väki ei ollut innostunut.

LAULU- JA SOITINYHTYE YKÄ, MATTI JA LIISA

Maaseudun Sivistysliiton yhteydessä toimi lauluryhmä, joka kulki nimellä Ykä, Matti ja Liisa. Toisinaan ja myöhemmin yhtye esiintyi muodossa Ykä, Risto ja Liisa. Ykä oli MSL:n Keski-Suomen alueen myöhempi aluesihteeriksi Yrjö Mattila. Matti oli muusikko, multi-instrumentalisti, myöhempi kanteleensoittaja ja säveltäjä Matti Kontio. Liisa oli Yleisradion toimittaja, laulaja Liisa Lääveri. Kun Matti Kontio opiskeli Bochumissa Saksassa, kuului kokoonpanon toiseen muunnelmaan muusikko, Steiner-koulun opettaja Risto Suurla.

Ryhmän vetäjä oli Ykä Mattila, joka sopi keikat. Yhtyeen tukikohta oli Jyväskylässä, jossa sillä oli oma toimitila. Yhtye hajosi lopulta keskinäisiin ristiriitoihin.

MSL maksoi yhtyeen jäsenille kuukausipalkkaa 1974–1976. Yhtyeeltä ei vaadittu mitään poliittista, eikä jäsenkirjoja kysytty. Ainoastaan piti keikoilla ja julkisuudessa muistuttaa, että yhtye esiintyi MSL:n nimissä. Koska bändin jäsenet saivat kuukausipalkkaa, se esiintyi ilmaiseksi kirjastoissa ja kouluilla, usein kuntien kutsusta. Kun yhtye aina merkitsi nuppineulalla Suomen kartalle keikkapaikan, kartta peittyi neuloilla parissa vuodessa.

Yhtye kiersi Lappia ja Pohjois-Ruotsia Teatteri 41:n kanssa. Se esiintyi myös Suomen edustajana Kuubassa kulttuurifestivaaleilla 1974 osana Suomen laajaa valtuuskuntaa.

Alun perin yhtye oli muodostunut jäsenten opiskeluaikana näiden omaksi iloksi soittavaksi komboksi. Kun Yrjö Mattilalla oli kontakti keskustaan – hän oli tuohon aikaan tekemisissä Keskustanuorten ja Keskustaopiskelijoiden kanssa – syntyi yhteys MSL:oon, ja rekrytointi tapahtui toiminnanjohtaja Seppo Koistisen kautta. Myös Liisa Heikkilä-Palo oli tuttu samoista opiskelijapiireistä. Liisa Lääveri puolestaan oli opiskeluaikanaan töissä Keskustan ja maaseudun arkistossa litteroimassa nauhoituksia.

Voisi arvella, että Maaseudun Sivistysliiton yhteydessä toimiva lauluryhmä olisi ollut jollain tavalla verrattavissa vasemmistopuolueiden poliittisiin lauluryhmiin, joita olivat esimerkiksi Agit-Prop ja Songilo. Ykä, Matti ja Liisa -yhtyeen alueena olivat kuitenkin lastenlaulut, lastenmusiikki, kansanlaulut sekä sävelletty suomalainen lyriikka. Yhtye sävelsi Aale Tynnin, Kirsi Kunnaksen ja Helvi Juvosen runoihin. Mikäli kuukausipalkan maksajalla oli poliittisen vaikuttamisen tavoite, yhtye teki sen todella hienovaraisesti. Ohjelmistoa ei voi luonnehtia poliittiseksi. Oli kuitenkin järkevää, että MSL:n kyljessä oli yhtye, joka tunnettiin ja joka pystyi tuottamaan tapahtumiin ja tilaisuuksiin monipuolista musiikkiohjelmia.

Yhtye julkaisi levyt Jouten (1971), Musabusa (1974) ja Kissapa Uu (1977). Yrjö Mattila on säveltänyt musiikin näytelmiin Isäni, sankari, Pikkuserkku ja Tuulen poika.

JUHA RISSANEN, KMA

Musiikkiyhtye Ykä, Risto ja Liisa.

Yhtyeen tuotantoa on mm. Mörköoppera. Liisa Lääveri lauloi esimerkiksi Täti Monikan lasten suosikiksi. Matti Kontion tunnetuin lastenlaulu lienee Huomenna mennään Korkeasaareen. Yhtyeen jäsenistä Matti Kontio kuului myöhemmin Paroni Paakkunaisen fuusiojazzia soittavaan yhtyeeseen. Myös Liisa Lääveri oli toisinaan Paakkunaisen laulaja.⁷²

OMAEHTOISEN KULTTUURITOIMINNAN LIITTO

Marjatta Väänäsen opetusministerikaudella ja Paula Tuomikosken ollessa hänen poliittisena sihteerinään keskustapuolue nosti voimakkaasti ns. omaehtoista kulttuuritoimintaa. Tällä tarkoitettiin perinteisten kulttuurijärjestöjen ulkopuolella tapahtuvaa itsenäisten ryhmien ja yksilöiden luovaa toimintaa. Omaehtoisuus oli omilla ehdoilla toimimista. Omaehtoinen kulttuuri nostettiin vasemmistojärjestöjen määrätynlaisen kulttuuriylivallan vastapainoksi. Paula Tuomikosken sanoin: ”Se synnyttiin vastavoimaksi vasemmiston kulttuu-

riliitoille.” Sitä käytettiin valtion kulttuurimäärärahojen jakosuhteiden tasapuolistamiseen ja oikaisuun.

Omaehtoinen kulttuuritoiminta sai oman momenttinsa opetusministeriön budjettiin. Omaehtoisuus-termi herätti keskustelua, koska Työväen Sivistysliitto oli varsinkin 1950-luvulla puhunut paljon työväen omaehtoisesta sivistystyöstä.⁷³

Tällaiseen tilanteeseen perustettiin myös Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liitto. Liitto oli hiukan salaperäinen ja sellaisena se pidettiin, mutta sillä oli toimijoiden kautta selvä kytkentä keskustaliikkeeseen ja MSL:oon. Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liitto oli esimerkiksi julkaisija kirjalle Asemalaiturilla minusta pusertui kaikki (1976, toim. Markku Hattula). Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liitto ja MSL julkaisivat yhdessä oppaat Hyötyelukka (1979, toim. Liisa Heikkilä-Palo) sekä Suupaltti (1980, toim. Anneli Kajanto). Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liiton julkaisuksi mainitaan myös Kulttuuritoiminnan käsikirja (1980), mutta kirjan kustannustiedoissa ei ole tällaista mainintaa.

Kun MSL vuonna 1975 antoi lausunnon valtion kansansivistysmäärärahojen ja omaehtoisen kulttuuritoiminnan määrärahojen jaosta, oli jo tiedossa, että Valtion kansansivistyslautakunnan työvaliokunta oli yksimielisesti päättänyt olla antamatta asiasta lausuntoa. Toisin sanoen se pysyttäytyi asiaa koskevassa poliittisessa kiistassa puolueettomana. Näin ollen MSL saattoi lausua puhtaasti oman kantansa. Se totesi, että valtion tulo- ja menoarviossa oleva omaehtoisen kulttuuritoiminnan määräraha on ”vähäinen”. Edelleen MSL:n kannanotossa korostettiin, ettei suurten kansansivistysjärjestöjen tulisi hakea valtionapua näistä määrärahoista.

Lisäksi sivistysliitto huomautti, että kyseinen määräraha on olemassa, jotta ”voitaisiin tukea myös kansalaisten muun aloitteellisuuden pohjalta tapahtuvaa vapaata koulutus- ja sivistystyötä”. Muun ohessa MSL totesi antavansa täyden tukensa suoritettulle kansansivistysmäärärahojen ja omaehtoisen kulttuuritoiminnan määrärahojen jaolle. Sittemmin Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liittoon ei ole viittauksia eikä siitä ole säilynyt kerrottua muistitietoa.

TALONPOIKAISKULTTUURIN SUURI KERTOMUS 1970-LUVULLE TULTAESSA

Maaseudun erityinen, spesifi kulttuuri on talonpoikaiskulttuuria. Antropologit tietävät, että talonpoikaiskulttuuri on maailmassa yhtä vanhaa kuin vanhimmat kaupungit, koska talonpoika tuottaa sen elintarvike- ja energiaylijää-

Tilalliset Toini ja Jouko Kotti kuvattiin Heinolassa 1960-luvulla.

män, joka mahdollistaa kaupunkielämän. Näin kaupunki-instituution kautta ajoittaen talonpoikaiskulttuurilla olisi ikää 10 000–12 000 vuotta. On myös sanottu (Nicholas Georgescu-Roegen), että talonpojan historia on elämää ylläpitävien järjestelmien rakentamista ja maata kuluttavien voimien vastustamista.

Ei siis ihme, että Kustaa Vilkunan ensimmäisiin luonnoksiin MSL:n säännöiksi 1948 sisältyy maaseutukulttuurin rinnalla talonpoikaiskulttuurin vaaliminen. Kohta jäi pois jo esi-MSL:n ensimmäisissä järjestökosketuksissa, varmastikin siksi, että tälle tarkoitukselle oli vihkiytynyt Talonpoikaiskulttuurisäätiö puheenjohtajanaan Esko Aaltonen.

Jo 1940-luvulla oli olemassa epävirallinen työnjako: Talonpoikaiskulttuurisäätiö tekisi tutuksi perinteistä talonpoikaiskulttuuria ja edistäisi uuden talonpoikaiskulttuurin syntyä. Maaseudun Sivistysliitto puolestaan kohdis-

taisi työnsä kaikkiin maalla asuviin ammatista riippumatta, vieläpä kaikkiin suomalaisiin kertoessaan kulttuurin, taiteen ja tieteen keinoin monelle tunte-mattomasta maaseudusta. Talonpoikauskulttuuri on elämää ylläpitävien järjes-telmien yhteiskunnallisesti kestävä, kulttuurinen tulkinta. Sivistysliitto puo-lestaan edistää yksittäisen ihmisen potentiaalien kaikinpuolista kehittämistä. Sanottuun tietenkin sisältyy, että valistunut ja sivistynyt talonpoika, Jukolan Eero, oli molempien järjestöjen yhteinen tavoite. Sivistyssanoilla sanoen: *cul-tura agri* ja *cultura animi* kuuluvat yhteen.

KAUSTISEN KANSANMUSIIKKIJUHLAT JA KOTISEUTUMUSEOLIIKE

1960-luvulla teollistumiseen, kaupungistumiseen ja palveluvaltaistumiseen liittyi ajankäytön muutos: viisipäiväinen työviikko loi perjantai-illasta sunnuntai-iltaan kestävän vapaan viikonlopun käsitteen. Useimmille palkkatyössä olijoille vakiintui neljän viikon kesäloma. Henkilöauto tuli vähitellen lähes kaikkien käyttöön. Tämä avasi mahdollisuudet sellaisille suurille kesäaikaisille kulttuuritapahtumille kuin Kaustisen kansanmusiikkijuhlat, Savonlinnan oopperajuhlat, Kuhmon kansanmu-siikkifestivaali sekä Ruisrock.

Näistä juhlista Kaustinen aloitti 1968 paikallisin voimin toteutettuna peliman-nimusiikin tapahtumana. Tapahtuman osallistujiksi odotettiin 6 000:ta henkeä, mutta heti ensimmäisenä vuonna kävijöitä olikin 18 000. Kustaa Vilkuna oli näiden ensimmäisten juhlien suojelija ja pääpuhujana.

Kaustisen juhliin liittyi voimakas talonpoikauskulttuurin sävytys: olihan viulu tullut 1600-luvulta Ruotsista Suomen rannikoille ja muodostunut erityisesti maa-seudun hääjuhlien soittimeksi. Talonpoikaaisuutta vahvisti myös Vetelistä Kausti-sen keskustaan siirretty jättiläiskokoinen hirsitalo Aapintupa. Sen siirrosta Viljo S. Määttä ja Kustaa Vilkuna yhdistivät voimansa ja vaikutusvaltansa. Kaustisen kyvystä kehittyä, taloudellisten mahdollisuuksien rajoille asti, todistaa myöhempi Kansantaiteen keskus, jonka pyrkimyksissä oli samaa sisältöä kuin Maaseudun Sivistysliiton myöhemmissä ITE-hankkeissa. Kansantaiteen keskus ja MSL olivat myöhemmin monin tavoin yhteistyössä mm. ITE-taiteen alueella.

Kaustisen kansanmusiikkijuhlien kautta purkautui uusiksi ilmiöiksi kehitty-vä talonpoikauskulttuurin itsetietoisuus ja omaehtoisuus. Musiikki oli toimintaa ja tekemistä, joka yhdisti kaikkia ihmisiä. Ilmiö sai motivaationsa talonpoikaisen maailman itsetunnon vahvistajana keskellä aikaa, jolloin yhteiskuntaa teollistui.

MSL:n toimintakertomus 1972 on toimintakertomuksen ohella puolittainen 20-vuotisjuhlakirjanen. Akateemikko Kustaa Vilkuna kirjoittaa siinä otsikolla ”Talonpoikaiskulttuuri ja kerskakulttuuri”. Artikkelin on talonpoikaisuuden suurta tulkintaa, joka 50 vuotta myöhemmin luettuna sisältää tulkinnan talonpoikaisuudesta bio- ja kiertotaloutena, ylisukupolvisena kestävästä kulttuurina. Artikkelin ilmaisee 1970-luvun alkupuolen ekologista heräämistä, mutta siinä ilmenee Kustaa Vilkun omakohtainen ja sisältä nähty, maalaistalon töitä tekemällä saatu suuri kuva talonpoikauskulttuurista.

”Lantatunkio navettapihassa on kulttuuria. Sieltä jätteet menevät taas elinvoimaksi peltoon, jossa ne liittyvät ikuisen luonnon kiertokulkuun, mikä pitää elämää yllä. Mutta kun jätteellä turmellaan ympäristö kuolleeksi, joki likaviemäriksi, ilma tukahduttavaksi kaasupilveksi, niin se ei enää ole kulttuuria. Se on raiskaamista. Kaiken pitää luonnossa kiertää, kiertää ikuisesti: jyvistä tähtäpäiksi, kehdosta vanhuksena haudataan uuden sukupolven noustessa viljelemään uutta satoa. Tällä hetkellä tuntuu rahan kierto yhteiskunnassa olevan tärkeämpää kuin elollisen luonnon voimavarojen kiertäminen ja uudistuminen elintilassamme. – – Meidän on opittava jälleen säästämään, korjaamaan, paikkaamaan ja käyttämään vanhaa: meidän on luovuttava kertakäyttöfilosofiasta. Taloudellista kasvua on hillittävä ja on vähitellen siirryttävä kasvuhakuisesta taloudesta rauhalliseen olotilaan, jossa saavutusten taso ja määrä pysyvät muuttumattomina. Tämä on välttämätöntä, koska maapallo voimavaroinaan on rajallinen. Kiihtyvän tuotannon ja kulutuksen jatkuessa voimavarat loppuvat, saavutaan rajalle. Tiedämme, että maan uumeniin ei tule kiloakaan kivihiiltä lisää, ei tinaa, ei öljyä.”⁷⁴

Vuoden 1973 elokuussa Nivalassa järjestettiin viisipäiväinen seminaari ”Talonpoikaisperinne kunnan kulttuuripolitiikassa”. Idea seminaarin järjestämiseksi oli Suomen Kulttuurirahaston yliasiamies Erkki Salosen keksimä. Salonen oli mukana myös Talonpoikaiskulttuurisäätiössä, joka muodollisesti toimi tapahtuman järjestäjänä. Se taas kutsui järjestelytoimikuntaan joukon maaseudulla toimivia yhteisöjä, yhtenä Maaseudun Sivistysliiton. Seminaarin ajoitus saatiin siitä, että Kyösti Kallion syntymästä oli tuolloin kulunut 100 vuotta. Ajotuksesta saatiin johdettua seminaarin pitopaikaksi Nivala ja samalla saatiin mukaan pitäjän toinen suuri poika, akateemikko Kustaa Vilkuna.

Oli itsestään selvää, että seminaaripäivien ensimmäinen esitys oli Kustaa Vilkun. Hänen aiheenaan oli ytimekkäästi ”Talonpoikaiskulttuurimme”. Esityksessään Vilkuna käsitteli talonpoikauskulttuuria, kerskakulttuuria, taroituksenmukaisuutta, kansallista identiteettiä ja kansallista omaleimaisuutta.

Sanomansa hän tiivistä komeaksi aforismiksi: ”Kulttuuri on silta menneisyyden ja tulevaisuuden välillä.” Kaikki muutkin esitykset olivat parhaiden asiantuntijoiden pitämiä. Seminaarin tuotokset kokosi 1974 julkaistuksi kirjaksi Paula Tuomikoski-Leskelä, joka oli niin Maaseudun Sivistysliiton, Talonpoikaiskulttuurisäätiön kuin opetusministeriönkin luottoväkeä. Mainittakoon, että opetusministeri Marjatta Väänänen toi seminaariin valtiohallan tervehdyksen ja juhli myös viimeisenä seminaaripäivänä Nivalassa omia 50-vuotisjuhliaan.

Omassa Nivalan seminaaria motivoineessa esityksessään Erkki Salonen selosti parisataapäiselle kuulijakunnalle, ettei Nivalaan ollut tultu menneitä muistelemaan, vaan katsomaan eteenpäin, katsomaan kohta kohdalta, miten autonominen paikallisyhteisö, suomalainen kunta, kulttuurilautakuntineen ja kulttuurisihteereineen ja yhdistyksineen voisi käyttää perinneaineksia uutta elämäntapaa luovien yksilöiden ja yhteisöjen iloksi.

Maaseudun Sivistysliitto ei panostanut tähän seminaariin rahaa, koska Erkki Salonen yhteyksineen oli hoitanut sen puolen. Mutta merkittävän seminaarin ideoinnissa MSL oli keskeisesti mukana ja oli yksi järjestäjästä. Tärkeää myös oli, että seminaarin tulokset dokumentoitiin kirjaksi, joka on edelleen kenen tahansa tutustuttavissa. MSL tuki seminaarin tulosten kulttuurista py-syvyyttä ostamalla kirjaa ennakkositoumuksella 500 kappaletta.⁷⁵

Ilman tätä kirjaa emme tietäisi mitään tästä seminaarista, joka on ollut muuan kunnianhimoisimmista yrityksistä koota talonpoikaiskulttuurin kokonaiskuvaa. Erityisesti seminaari pyrki katsomaan eteenpäin maaseudun uusiin kulttuurimahdollisuuksiin.

20-VUOTIAAN LIITON HUIPPUVUODEN KULTTUURIFILOSOFIAA

Vuoden 1972 loppu sattuu olemaan Maaseudun Sivistysliitolle erään toimintakaaren huipennus. Liiton pitkäaikaisiin avainhenkilöihin kuulunut kansanedustaja Marjatta Väänänen toimi opetusministerinä, jota julkisuus luonnehti ”hallituksen ainoaksi mieheksi”. Puheenjohtaja Jaakko Numminen työskenteli kolmatta vuottaan opetusministeriössä osastopäällikkönä. MSL:n tuore kulttuurisihteeri Paula Tuomikoski-Leskelä oli kutsuttu opetusministeri Väänäsen poliittiseksi sihteeriksi. Toiminnanjohtaja Raimo Vanninen oli alkuvuodesta siirtynyt Yleisradioon aluetoiminnan johtajan uraa urkomaan. Hänen myöhemmäksi ansiokseen voidaan laskea Yleisradion alueradiojärjestelmän

MSL:n 20-vuotisjuhlaa vietettiin Seinäjoella 15. lokakuuta 1972. Kuvassa Anna Jussila, Kaarina Virolainen, Marjatta Väänänen, Jaakko Numminen ja Raimo Suni.

perustaminen: maakuntien alueradiot ja saamenkielisen Sámi radion. MSL:n opintojen johtaja Olavi Alkio oli puolestaan edellisenä vuonna siirtynyt opetusministeriöön ja teki siellä sittemmin komean uran.

MSL:n ensimmäinen kulttuurisihteeri Paula Tuomikoski-Leskelä ehti ennen poliittiseksi sihteeriksi siirtymistään hahmottelemaan Pohjolan Sanomissa 24.8.1972, mitä on MSL:n kulttuuripolitiikka. Kirjoituksessaan hän muistelee, miten Suomen Ylioppilaskuntien Liiton kulttuuritoimikunta yritti määritellä, mitä kulttuuri on. Ainoa, mihin 1960-luvun lopulla päädyttiin, oli: ”Kulttuuripolitiikka on osa yleistä yhteiskuntapolitiikkaa.” Sen vastakohta oli kylmäkoskelaisen isäntämiehen lausahdus Tampereen Teatterikesän aikana: ”Kaikkihan on kulttuuria: se, että me tässä istumme ja juttelemme, on kulttuuria.” Näistä reunamerkinnoista hän päätty MSL:n kulttuurikäsitteeseen:

”Maaseudun Sivistysliitto pitää kulttuurimääritelmänsä lähtökohtana kansatieteen näkemystä siitä, mitä kulttuuri on. Kulttuuriviljelyn peruslähtökohtana on ihminen, kulttuurin luoja ja kulttuurin kohde.

1 ihminen on osa luontoa – ekologinen periaate

2 ihminen osa luomaansa yhteiskuntaa – sosiaalinen periaate

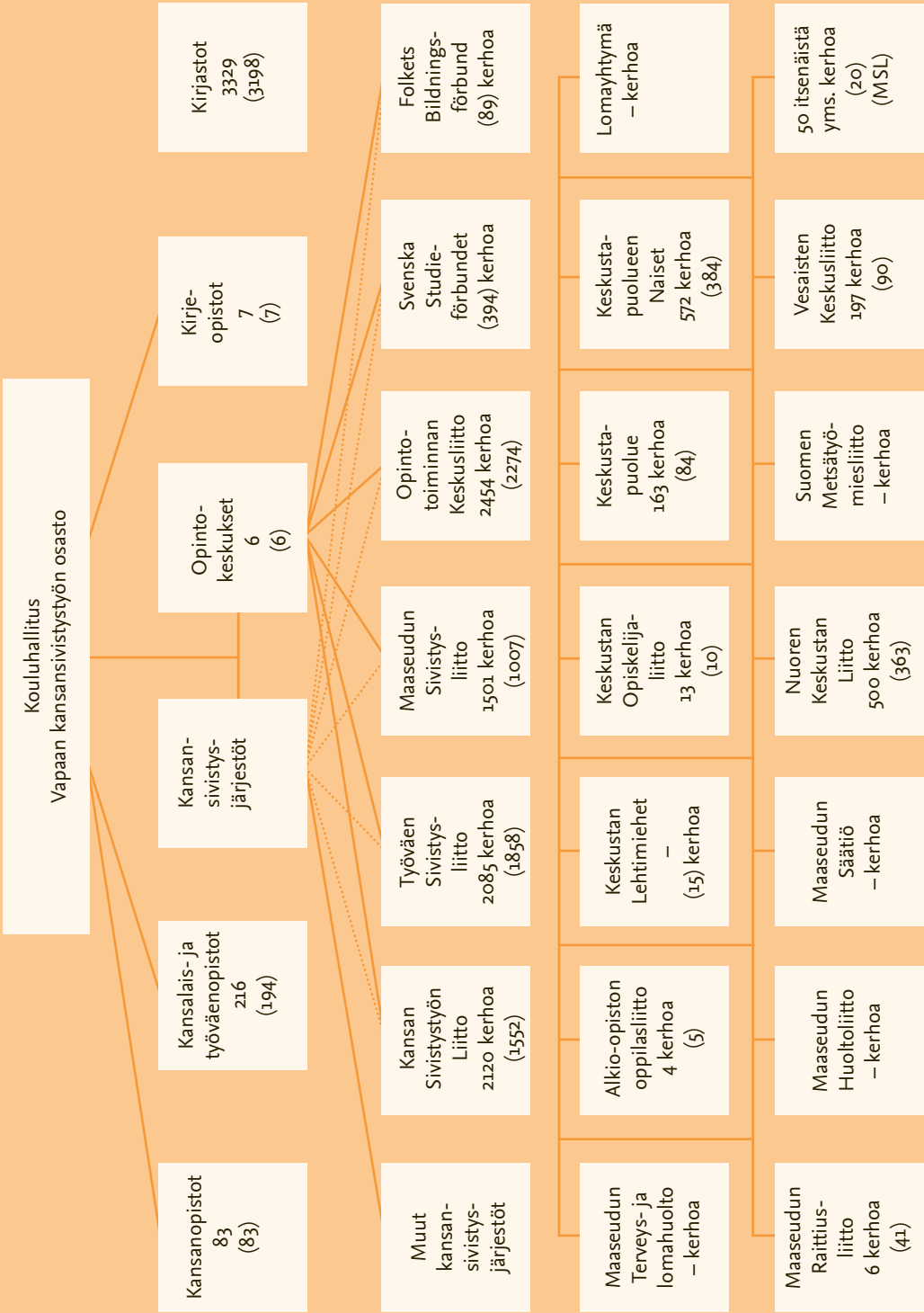
- 3 *ihminen on osa lähiyhteisöään – geneettis-sosiaalinen periaate*
- 4 *ihminen on perusyksikkö – psykofyysinen periaate.*

Näiden neljän perusedellytyksen varassa on kulttuuri – niihin se pohjautuu ja niistä se lähtee. Ja vain näiden osien sopusointu takaa täysipainoisen kulttuurielämän.”

Edelleen Tuomikoski selostaa sivistysliiton ihmiskuvaa. Sivistysliitto lähtee siitä, että ihmisen tarpeet psyykkisenä ja fyysisenä olentona tunnustetaan ja otetaan lähtökohdaksi. Sitten seuraa viittaus kolmeen MSL:n paljon käyttämään puhujaan. On otettava huomioon ihmisen sitoutuminen ja riippuvuus lähiympäristöstään, mitä kirjailija Markku Lahtela on korostanut. Ihminen on yhteiskunnallinen olento, ja hänen riippuvuuttaan ja vapauttaan on tarkasteltava tästä näkökulmasta, kuten tri Reijo Wilenius on tehnyt. Aikamme katastrofiksi on muuttumassa luonnosta vieraantuminen ja sen seuraukset. Ihmisen ja luonnon välinen harmonia on edellytys elämän jatkumiselle. Näitä asioita on pohtinut dosentti Pertti Seiskari, mainitsee Tuomikoski-Leskelä. Lahtelan, Wileniuksen ja Seiskarin maininta kerrotulla tavalla tarkoittaa, että he olivat kaikkien aikaansa seuraavien suomalaisten tuntemia yhteiskunnallisia ajattelijoita.

Tuomikoski torjuu kulttuurin alisteiset muodot: ”taidetta taiteen vuoksi” tai ”kulttuurin agitaation välineenä” sekä ”kulttuurin viihteenä”. Näihin kaikkiin yksipuolisuuksiin pätee lääkkeeksi omaehtoisuus. *”Vasta sitten, kun ihmisten mahdollisuudet omaehtoiseen luovaan kulttuurityöhön on turvattu, on kulttuurielämä tasapainossa.”*

MSL OSANA KANSANSIVISTYKSEN KENTTÄÄ, VUODEN 1969 TILANNE

UUDENLAISTEN UHKIEN AIKA

• 1970

- SMP:n suurvoitto vaaleissa: 18 kansanedustajaa

• 1971

- Peruskoulun toimeenpano aloitetaan Lapin läänistä

• 1972

- Rooman Klubin ensimmäinen raportti saastumisesta, väestönkasvusta ja luonnonvarojen rajallisuudesta: suomennos julkaistaan 1973

- Mikko Niskasen ohjaama elokuva Kahdeksan surmanluotia

- SMP hajoaa Veikko Vennamon yksinvaltaisen johtamistavan takia

- Interrail-matkat Euroopassa alkavat

• 1973

- Heikki Turusen kirja Simpauttaja

- Laki lasten päivähoitosta

- OPECin eli öljyntuottajamaiden hintakartelli saa aikaan energiakriisin, jota seuraa säästöohjelma

- EEC-vapaakauppasopimus saadaan neuvoteltua

- Eduskunta hyväksyy poikkeuslain Urho Kekkosen valitsemiseksi Tasavallan presidentiksi

• 1974

- Pekka Nuorteva aloittaa Suomen ensimmäisenä ympäristönsuojelun professorina

- Hurriganes julkaisee Roadrunner-levyn: sisältää raidan Get on

- Yleisradio "normalisoidaan" ns. informatiivisen ohjelmapolitiikan jäljiltä: johtajiksi ex-puoluesihteerit Kiuru ja Silvola

• 1975

- Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssi ETYK alleviivaa Suomen puolueettomuutta ja pysäyttää Neuvostoliiton henkiset laajentumispyrkimykset Itä-Euroopassa

- Kekkonen "runnaa" hätätilahallituksen suuren työttömyyden takia

Ruotsiin muuttamista valmisteleva suomalaisperhe kuvattiin keittiössään 1971. 1970 Muutto Ruotsiin on suurimmillaan.

• 1976

- Täysi-ikäisyyden raja laskeaan 18 vuoteen

• 1977

- Toukokuun alusta ensimmäiset värilliset tv-uutiset
- Korpilampi-kokous, jossa haetaan korporaatioiden konsensusta kansainvälisen kilpailukyyn ylläpitämiseksi
- 1978–79 Markka devalvoidaan kolmesti vajaan vuoden aikana

• 1978

- Maantieliikenteeseen pysyvät nopeusrajoitukset 80, 100 ja 120 km/h

• 1979

- Harrisburgissa USA:ssa Three Mile Islandin ydinonnettomuus
- Kojjärvellä vihreän liikkeen synty: vastakkain maatalous ja luonnonsuojelu

• 1980

- Paavo Väyrynen valitaan keskustan puheenjohtajaksi Johannes Virolaisen jälkeen

• 1981

- Urho Kekkonen eroaa terveydellisin perustein presidentin virasta

• 1982

- Mauno Koivisto valitaan Tasavallan presidentiksi
- Yli puolella suomalaisista on väritelevisio

YHTEISKUNNALLISEN MURROKSEN VUODET 1973–1982

MSL RAKENTAA MAASEUDUN IDENTITEETTIÄ JA LUO OMAN KULTTUURIOSASTON

Vuosien 1973–1982 Suomea leimaa helikopterikuvasta katsoen neljä suurta kehitysvaihetta. Ne ovat ulkopoliitiikan alalla taistelu puolueettomuudesta, Suuri muutto eli 10 prosenttiyksikön väestösiirtymä maaseudulta kaupunkeihin, hyvinvointivaltion rakentaminen sekä sosiaalipoliitiikan että tulopolitiikan keinoin, sekä neljäntenä ekologisen liikkeen hidas nousu. Pelkkä muutoksen rajuus johtaa keskitettyyn suunnittelujärjestelmään: sodanjälkeisestä kansallisesta yhteisöeettisestä moraalitaloudesta siirrytään valtiollisen suunnittelutalouden aikaan, jolloin maan käytettävissä olevia resursseja pyritään kohdentamaan tehokkaihin käyttöihin.⁷⁶

UHKIEN JA TOIVON VUOSIKYMMEN

Taistelu Suomen puolueettomasta asemasta idän ja lännen välillä ilmeni presidentti Urho Kekkosen johtamassa ulkopoliitiikassa. Suomi sai neuvoteltua EEC-liitännäissopimuksen, mutta siihen tarvittiin ulkopoliittiseksi takuuksi poikkeuslaki Urho Kekkosen valitsemiseksi. Kansa ei näiden asioiden yhteyttä laajasti oivaltanut. Venäläisten kahdesti ehdottamat yhteiset sotilasharjoitukset torjuttiin.

Vuoden 1975 ETY-kokous oli henkilökohtainen voitto Kekkoselle ja suomalaisille diplomaateille, mutta ennen muuta länsivaltojen tunnustus Suomen puolueettomuudelle. Jopa öljykriisi johti bilateraalikaupan kautta kasvaneeseen Neuvostoliiton-vientiin. YYA-sopimuksen tekstiä Suomi ei halunnut avata neuvoteltavaksi, koska varottiin huonompaan vieviä sanamuotoja. Sopimus uusittiin semmoisenaan, ja sitä toistettiin kuin mantraa. Kaikista näistä syistä Kekkonen sisäpoliittinen valta oli vain hänen oman rajauksensa varassa. Hän mm. presidentin valtaoikeuksilla hajotti eduskunnan 1971 ja 1975. Kansalle UKK:ksi institutionalisoitu hahmo oli kansakunnan isä, turvallisuuden ja pysyvyyden symboli ajassa, jossa kaikki liikkui. MSL osallistui ulkopoliittisiin kysymyksiin yhden opintokerhoaineiston verran.

Tilastollisesti Suuri muutto maaseudulta kaupunkeihin oli yhteiskunnan suurin ilmiö, vaikka sitä ei tuolloin sellaiseksi oivallettu. Yhden ihmisen muuttoon sisältyi kaikkien asioiden muuttuminen. Tätä muuttokokemusta purki kirjallisuudessa maaseutuepiikka (mm. Heikki Turunen, Matti Pulkkinen, Eino Säisä, Kalle Päätalo, Eeva Joenpelto, Anni Blomqvist). Runojen (lyriikan) puolella Eeva Heilalan tuotanto on kestävä ja kohonnee arvoltaan. Elokuvan puolella teemaa käsittelivät mm. Mikko Niskanen ja Tapio Suominen. Kaupunkeihin kiinnittyvä kirjallisuus pohti ihmissuhteita. Nuorisomusiikki eli jo modernissa maailmassa.

MSL reagoi tähän ajanjaksoon hämmästyttävän loogisesti: se julisti 1972 maaseudun murrokseen keskittyvän kirjoituskilpailun ja 1982 asutuspolitiikkaa koskeneen perinteenkeruun ja kirjoituskilpailun. Maaseudulla muutto tarkoitti pienten kyläkoulujen kuolemaa, minkä MSL varhain toi esiin. Muuttoa vastaanottavassa päässä muutto näkyi lähiöiden laatikkoarkkitehtuurissa. Huonotasoisien asumisen symboleiksi nousivat ilottomat harmaat lähiökerrostalot.

Kolmas ja omana aikanaan helposti havaittava kehitysjuonne tiivistyy sanoihin ”hyvinvointivaltion rakentaminen”. Valtio tuki kuntatalouden hyvinvointiprojekteja laajalla valtionapujärjestelmällä. Yhtenä piilotavoitteena oli luoda naisille työpaikkoja sinne, missä elinkeinoelämä ei niitä suoraan tuottanut. Peruskoulun toteuttaminen eteni vuosi vuodelta Pohjois-Suomesta etelään, kansanterveystyö organisoitiin kuntien terveyskeskuksiin, korkeakoululaitos hajasijoitettiin koko maahan. Vain Etelä-Savo jäi Savonlinnan opettajaseminaarin varaan, mikä yhä heijastuu maakunnan kehitykseen. Sydän- ja verisuonitautien ehkäisyyn keskittynyt Pohjois-Karjala-projekti vaikutti koko maassa, erityisesti ”läskiä ja voita” syövällä maaseudulla.

Poliittisella tasolla koko yhteiskunnan kattava muutos tarkoitti, että so-

sialidemokraattinen puolue tosiasiallisesti luopui sosialisointitavoitteestaan. Se pysyi teollisuuden ja palveluelinkeinojen työvoimaosuuden turvin suurimpana puolueena. SKDL heikkeni maaseutuäänestäjien poistuessa hiljaisien kerhoon. Yliopistoissa voimakkaimpana näkynyt marxilaisuus koteloitui edustajiensa viranhoitoon. Maalaisliitto onnistui kehittymään yleispuolueena keskustapuolueeksi. SMP jäi pienpuolueena henkiin ja sen kannatus ”lähiöistyi”. Liberaalipuolue kuihtui pois. Kehitys suosi kokoomusta, joka kasvoi kaupunkien kunnallispolitiikan ja ei-sosialististen ammattijärjestöjen tuella.

Neljäs ajanjakson piirteistä oli hitain, näkyi vähemmän, mutta osoittautui eteenpäin mennessä tärkeäksi. Kyseessä oli ekologisen tietoisuuden nousu. Vesien saastuminen ja DDT:n kulkeutuminen ravintoketjujen päässä oleviin lintuihin olivat ilmiöinä kenen tahansa havaittavissa. Suomessa suuren näkyvyyden saavuttanut Rooman Klubi herätti ajattelemaan ihmistä koko maapalloa muuttavana voimana. Ruotsin ydinvoimakeskustelu heijastui Suomeenkin. Tunnetasolla koskettavana kysymyksenä se vaikutti energiakriisin johtopäätöksiin. Ekologinen ajattelu voimistui hitaasti ja Koijärven kautta johti vihreän liikkeen perustamiseen. Toinen tärkeä kehityksen piste oli ympäristöministeriön perustaminen 1983. Luonnonvaraministeriön mallia kannattanut keskusta putosi ratkaisussa ”tuolien väliin” ja menetti älymystöltä 1970-luvulla samansa sympatiat.

Suomi valtiona huolehti elintason turvaavista metsä- ja metalliteollisuuden vientimahdollisuuksista ja suojasi historian muistaen elintarviketuotantoaan rajasuojalla. Maatalouden omavaraisuus oli vuosina 1970–1982 haarukassa 105–130 prosenttia sadon määrällä mitaten. Televisiossa oli kaksi kanavaa, joista toisella kaupallinen MTV toimi sopimusvuokralaisena. Työssä toimivasta väestöstä edelleen yli puolet oli vailla korkeampaa koulutusta. Opiskelijatulva täytti korkeakoulut ja ammattioppilaitokset. Nuoriso pukeutui farkkutakkiin, farmareihin ja Hai-saappaisiin ja ajoi Jopo-polkupyörällä. Nopeaan janoon juotiin Ryymdiä, haukattiin jugurttia ja ulkona ollessa syötiin hampurilainen tai pizza. Tämä oli maailma, jota MSL pyrki ymmärtämään. Kaikessa oli kysymys muutoksista ja niiden oivaltamisesta.

Kansansivistystyön puolella tuli 1975 voimaan pitkään valmisteltu opintokerholain täydennys, jossa säädettiin opintokeskusten tehtävistä ja velvollisuuksista. Sen alku oli Valtion kansansivistystyön lautakunnan asettamassa kahden miehen komiteassa, jonka muodostivat TSL:n Olavi Hurri ja MS-L:n Raimo Vanninen. Kaksikko otti pohjakseen Ruotsin opintokeskuslain ja muokkasi sitä Suomen oloihin sopivaksi.

MSL:N VAIKUTTAJIA 1960-LUVULTA 1980-LUVULLE

Henkilökunnan lisäksi MSL:n kantavia voimia olivat ne toimijat, jotka valittiin liiton työvaliokuntaan. Heillä oli näkemystä, tarmoa ja aikaa paneutua sivistysliiton kehittämisen kysymyksiin. Toiminnanjohtaja esitteli, hallitus päätti, mutta työvaliokunta harkitsi, mitä viedään ja miten eteenpäin. Myös kaikki hankalat talous- ja henkilökysymykset käsiteltiin työvaliokunnassa. Työvaliokunnan jäseniä ovat olleet mm. Marjatta Väänänen, Pertti Seiskari, Heikki Haavisto ja Kaarina Virolainen. Opetusministeriössä työskennellyt Paula Tuomikoski oli monissa tärkeissä asioissa ideoiden lähde ja työryhmien jäsen.

MARJATTA VÄÄNÄNEN OLI LAAJA-ALAINEN VAIKUTTAJA

Marjatta Väänänen (1923–2020) oli kulttuuritoimittaja, naisjärjestöjohtaja, kansanedustaja ja kolminkertainen ministeri. Väänäsen lähin poliittinen viiteryhmä oli Keskustanaiset, jonka puheenjohtajana hän toimi 1970–1985. Kansanedustajana hän oli yhtäjaksoisesti vuodet 1975–1991. Hänet valittiin keskustalaisena kulttuu-

Marjatta Väänänen puhui MSL:n 20-vuotisjuhlassa 1972.

riosajaana kulttuuriministeriksi eduskuntaryhmän ulkopuolelta, missä tehtävässä hän työskenteli 1972–1975. Väänänen pyrki tasapainottamaan taidetoimikuntien poliittista kokoonpanoa ja jakamaan eri kulttuurijärjestöjen määrärahat toimintaa vastaavasti, mistä ajan vasemmistolaiset kulttuurijärjestöt protestoivat julkisesti ja aina presidentti Kekkoselle asti. Väänänen henkilökuvaaan kuuluu naisten poliittisen osallistumisen korostamisen lisäksi johdonmukainen naispappeuden kannattaminen.

Väänänen toimi valtion taidekomitean jäsenenä 1962–1967, Yleisradion hallintoneuvoston jäsenenä 1967–1991, Talonpoikaiskulttuurisäätiön puheenjohtajana 1992–1999 sekä monissa muissa valtakunnallisissa järjestötehtävissä. Hän oli nimenomaan kokouspuheenjohtajana taitava. Toimittajana hän työskenteli mm. Kotiliedessä ja Valion tiedotusosastolla. Maaseudun ihmisille Väänänen tuli tutuksi kirjoittamalla nimimerkillä Heikintytär Maaseudun Tulevaisuuteen viikoittain Huidunperä-kolumneja 35 vuoden ajan, aina 90-vuotiaaksi asti. Kuriositeettina kerrottakoon, että Jaakko Numminen esiintyi näissä kolumneissa ”eläinlääkärin” hahmona.

Maaseudun Sivistysliiton hallitukseen Marjatta Väänänen valittiin 1956. Hän toimi MSL:n hallituksessa 14 vuotta aina Keskustanaisten puheenjohtajaksi tuloonsa asti, vuoteen 1970. MSL:n hallituksen työvaliokunnassa hän oli keskeiset kehityksen vuodet 1963–1970. Työvaliokunnassa Marjatta Väänänen oli yksi aloitteellisimmista jäsenistä tehden ehdotuksia esim. kannanotoista ja kulttuuripoliittisista tavoitteista. Helsingissä asuvana hän osallistui kokouksiin säännöllisesti, tähänkin tehtävään paneutuen. Hän oli vakaumuksellinen nordisti, joka edisti pohjoismaista yhteistyötä.⁷⁸

PAULA TUOMIKOSKI ALOITTI MSL:N KULTTUURITYÖN

Paula Tuomikoski (1948–) valittiin Maaseudun Sivistysliiton ensimmäiseksi kulttuurisihteeriksi 1972. Tuosta tehtävästä kulttuuriministeri Marjatta Väänänen kutsui hänet poliittiseksi sihteerikseen. Hän oli yksi keskeisistä toimijoista taiteen perusopetusta järjestettäessä. Palveltuaan tässä tehtävässä menestyksellä Tuomikoski nimitettiin neuvottelevan virkamiehen virkaan opetus- ja kulttuuriministeriöön, jossa hän sitten teki pitkän uran tullen vuonna 2007 nimitetyksi opetusministeriön kulttuuriviennin yksikön päälliköksi. Hän kuului Maaseudun Sivistysliiton hallitukseen 1975–1984 ollen myös monissa työryhmissä ja liiton erityistehtävissä,

Paula Tuomikoski.

kuten elokuva-asiantuntijana ja opintoaineistojen laatijana. Virkatehtäviensä vuoksi hän ei kuitenkaan ollut työvaliokunnan jäsen.

Vuonna 1977 Paula Tuomikoski väitteli tohtoriksi aiheesta *”Taide ja politiikka – Kansanedustuslaitoksen suhtautuminen taiteen edistämiseen Suomessa”*. Väitöskirja on perusteellinen katsaus siihen, miten valtio on suhtautunut kansanedustajien kulttuuripoliittisiin aloitteisiin

ja ohjannut varoja kulttuurin eri lohkoille. Tutkimus teki Tuomikoskesta tämän aihepiirin asiantuntijan, kun kysyttiin, miten Suomessa on kehitetty ja rahoitettu kulttuuritoimintaa. Aihe oli kirjoittamishetkellään erittäin ajankohtainen. Tutkimuksessa mm. selostetaan pitkällä kaarella eri puolueiden kulttuuripoliittisen toiminnan luonnetta.

Tuomikoski on julkaissut useita kirjoja taidekasvatuksesta ja taidepolitiikasta sekä miljöörakentamisesta. Hän kuuluu ortodoksiseen yhteisöön ja on tällä elämänsäalueella julkaissut kirjat Valamon tarina (2020), elämäkerran arkkipiispa Paa-valista (2019) sekä pienen kirjan Rukouksesta (1985). Hän on myös toiminut yhteiskunnallisissa tehtävissä, muun muassa Kansalais- ja työväenopistojen liiton valtuuston puheenjohtajana sekä presidenttiehdokas Paavo Värysen tueksi kootun kansalaisvaltuuskunnan puheenjohtajana 1987–88.

PERTTI SEISKARI HAVAHDUTTI SUOMALAISIA YMPÄRISTÖN HÄTÄÄN

Tohtori Pertti Seiskari (1929–2015) oli metsäekosysteemien sukkessioon perehtynyt biologi, joka toimi mm. Yleisradiossa osastopäällikkönä ja ohjelmapäällikkönä. Ura jatkui maa- ja metsätalousministeriössä, josta hän jäi eläkkeelle toimistopäällikkönä. Seiskari oli tunnettu tietokirjailija, joka käsikirjoitti oppikirjoja, tietokirjoja sekä dokumenttielokuvia. Hän oli pidetty luennoitsija, jonka ympäristönsuoje-

luaiheiset luennot jäivät kuulijoiden mieliin. Seiskari oli Rooman Klubin Suomen-yhdistyksen jäsen.

Yhdessä Kyösti Pulliaisen kanssa Seiskari käänsi Rooman Klubin *Kasvun rajat* -raportin suomeksi (1973). Pulliainen ja Seiskari julkaisivat myös ekologiaa koskevan perusteoksen *Ympäristömme systeemit* (1972). Yhteenvehto heidän vuosikymmenten pohdinnoistaan on Maahengen julkaisema *Ihmisen ja luonnon polut* (2011). Omissa nimissään Seiskari julkaisi teoksen *Ihmisen ekologia* (1976).

Maaseudun Sivistysliiton hallitukseen Seiskari kuului vuodet 1969–1978. Hän kuului myös MSL:n hallituksen työvaliokuntaan. Seiskari oli keskeinen vaikuttaja keskustalaisen ympäristöpolitiikan muotoutumisessa, hän toimi pitkään mm. keskustan ympäristötoimikunnan puheenjohtajana. Seiskarin uskottavuus ekologisissa kysymyksissä oli suuri, ja hän pystyi puhumaan MSL:n tilaisuuksissa ja seminaareissa sopivan herättävästi. Yhdeksi Seiskarin ansioksi luetaan hänen aloitteensa suomalaisten maatiaiskanakantojen säilyttämisestä.

Pertti Seiskari (1929–2015)

HEIKKI HAAVISTO OLI "ISÄNTIEN ISÄNTÄ"

Heikki Haavistolla (1935–2022) oli kaksi tutkintoa: hän oli agronomi ja lakitieteen kandidaatti ja työtehtävissään isäntien isännäksi tituleerattu mies. Hän viljeli Hintsan tilaa Raisiossa, oli MTK:n toiminnanjohtaja ja lopuksi MTK:n puheenjohtaja (1975–1994). Tuossa vaiheessa Esko Aho kutsui hänet ulkoministeriksi neuvottelemaan Suomen maataloudelle hankalaa EU-sopimusta. Haavistolla oli lukuisia luottamustehtäviä keskustapolitiikan valmistelussa ja vielä enemmän talonpoikien edunvalvonnassa. Haavistolle oli luonteenomaista itsenäisyys suhteessa kaikenlaisiin poliittisiin ryhmittymiin.

Maaseudun Sivistysliiton hallitukseen Haavisto tuli oman kiinnostuksensa perusteella 1967 ja toimi hallituksen jäsenenä vuoteen 1980. Hän oli myös MS-

Heikki Haavisto (1935–2022)

L:n hallituksen toiminnassa keskeisen työjaoston jäsen, johtaen käytännössä ja käsiohjauksella 1980 liiton talouden tervehdyttämistä. Haavisto oli talonpoikaiskulttuurin tuntija ja arvostaja, joka edusti pohjoismaisia arvoja ja eurooppalaista tapaa kehittää maataloutta. Haaviston jäädessä 1980 jälkeen pois MSL:n hallituksesta MTK liittyi järjestönä Maaseudun Sivistysliiton jäseneksi. MTK:n jäsenyyttä MSL:ssa edisti Haaviston henkilökohtainen historia sivistysliiton toimijana.

MSL:n sisäisenä perimätietona kerrotaan vaiheesta, jolloin Seppo Koistinen ei enää ollut toiminnanjohtaja eikä Pekka Sallila ollut vielä aloittanut. Opetusministeriön valtionavut olivat jostakin syystä myöhässä. Liiton kassa

oli tyhjä. Palkat piti kuitenkin maksaa henkilöstölle. Liiton käyttämä pankki antoi neuvon: tehkää vekseli. Kuka vekselin tekisi? Pankki antoi toisenkin neuvon: Heikki Haaviston nimi kelpaa.

Haavistolta kysyttiin puhelimitse asiaa, ja tämä lupasi laittaa nimensä, jos paperi on kaikin puolin muuten täytetty. Kun pankki oli tarkistanut, että vekseli oli allekirjoitusta lukuun ottamatta muodollisesti kunnossa, lähti sivistysliiton henkilöstöön kuuluva nuori mies ajamaan autolla Raision Hintsaan. Perille saavuttuaan hän esittäytyi papereineen. Heikki Haavisto soitti varmistussoiton sivistysliittoon: täällä on tällainen nuori mies puhutun paperin kanssa. Onko hän se, joka sanoo olevansa?

Henkilöllisyys vahvistettiin, mutta sitten ilmeni, että vekselissä oli kaksi allekirjoituksen paikkaa. Kumpaan Haavisto nimensä laittaa? Vekselin teko kun oli Hintsan isännällekin uusi asia. Hän soitti asiasta Raision Osuuspankkiin, sai vastauksen, veti nimensä paperiin ja sivistysliiton nuoren polven edustaja ajoi liuskan Helsinkiin. Pankki hyväksyi vekselin, palkat maksettiin ja vastuut hoidettiin myöhässä tulleesta valtionavusta.

KAARINA VIROLAISEN INTOHIMO OLI TEATTERI

Kaarina Virolainen (1916–2005) oli maisteri ja logonomi, joka teki elämäntyönsä Sibelius-Akatemian puhetekniikan ja puhetaidon opettajana. Keskustajohtaja Johannes Virolaisen ensimmäinen vaimo oli määrätietoinen persoonallisuus, joka otti paikkansa tilanteessa kuin tilanteessa. Hänelle myönnettiin monista ansioistaan opetusneuvoksen arvo.

Kaarina Virolaisen kulttuurisena intohimona oli teatteri. Hän kuului Harrastajateatteriliiton perustajiin (liitto perustettiin nimellä Seuranäyttämöiden liitto 1948) ja toimi pitkään liiton puheenjohtajana. Hän oli valtion näyttämötaidoimikunnan jäsen 1963–1984. Hän kirjoitti kirjan *Seuranäyttämötyön opas* (1954). Ilman Virolaista Teatteri 41 tuskin olisi tullut todeksi.

Virolainen kuului Maaseudun Sivistysliiton hallitukseen yhtäjaksoisesti 28 vuotta eli vuodet 1958–1986 osallistuen senkin jälkeen edustajiston kokouksiin. Sivistysliitossa Virolainen oli keskeisiä toimijoita, mikä näkyy mm. siinä, että hän johti puheenjohtajana liiton hallituksen työvaliokuntaa. Työvaliokunnan puheenjohtajuus tarkoittaa, että hän vahvana vallankäyttäjänä vaikutti kaikkeen, mitä MSL teki. Virolainen koki liiton yhdeksi keskeisistä toimintakentistään ja antoi sille paljon aikaansa. Virolainen teki myös testamenttilahjoituksen MSL:n hyväksi.

Professori Vidas Siliunas ja opetusneuvos Kaarina Virolainen keskustelivat harrastajateatteritoiminnasta 1988.

JAAKKO NUMMINEN – KULTTUURIRUHTINAS JOHTI ”LEPPOISUUDEN KAUTTA”

MSL:n puheenjohtajana vuodet 1967–1982 toiminut ministeri Jaakko Numminen (1928–2022) työskenteli 21 vuotta (1973–1994) opetus- ja kulttuuriministeriön kansliapäällikkönä. Sitä ennen hän käytännössä johti korkeakoululaitoksen hajasijoitusta saman ministeriön korkeakouluosastolla. Numminen perehtyi aihepiiriin valtioneuvoston kansliaan kuuluneen valtakunnasuunnittelutoimiston kulttuuripolitiikan tutkijana vuosina 1962–1966. Tuossa vaiheessa hän oli muuan maakuntaitsehallinnon teoreetikoista. Vuoden 1970 Teuvo Auran virkamieshallituksessa hän toimi opetusministerinä päästen esittelemään historiallisesti tärkeän, pitkään valmistellun uuden peruskoululain.

Maaseudun Sivistysliiton puheenjohtajaksi Numminen tuli 39-vuotiaana, Kusta Vilkun seuraajakseen poimimana, ja toimi tehtävässä 15 vuoden ajan. Opetusministeriön kansliapäällikkönä hän oli voimahahmo, jonka vertaisena samalta ajalta mainitaan Bror Wahlroos kaupp- ja teollisuusministeriöstä.⁷⁷

Nummisen johtamistyylinä oli hyväntahtoinen leppoisuus ja asiantuntijuuteen perustuva argumentointi. Hänen kirjoituksistaan ja puheistaan on tunnistettavissa kyky kokonaisuuksien hahmottamiseen. Hän oli saanut niin hyvän kotikasvatuksen, että hänen oli vaikeaa sanoa toisesta pahasti. Perustellunkin kritiikin hän muotoili kohteliaasti ja tasapainottaen. Vaikka hänet tiedettiin poliittiselta kanaltaan keskustalaiseksi, hän piti yllä hyviä suhteita kaikkiin poliittisiin voimiin. Uransa loppupuolella hän oli niin vaikutusvaltainen, että jos joku hanke haluttiin varmistaa sujuvasti toteutuvaksi, oli viisainta värvätä Numminen ajoissa ja jossakin roolissa hankkeeseen mukaan. – Jotta kansliapäällikkö Numminen pystyi toimimaan ministeriöltä valtionapua saavan järjestön MSL:n puheenjohtajana, hän haki – ja valtioneuvosto myönsi hänelle – erivapauden toimia MSL:n puheenjohtajana.

Ministeriön viranhaltijat kokivat Jaakko Nummisen suvereeniksi johtajaksi. Hän hallitsi kaiken ja oli kaikesta kiinnostunut. Hänen asemaansa ei kukaan rojhennut horjuttaa. Ministerit katsoivat viisaaksi tukeutua häneen. Hänen virkakautensa oli valtion hallinnon laajentumisen aikaa ja samalla poliittisen ohjauksen aikaa. Toisin sanoen puolueet käyttivät ohjausta hyväkseen ja nimityttivät virkamiehiä poliittisesti luotettavia henkilöitä. Opetusministeriössä oli poliittiset virkamiesryhmät, jotka pitivät omia kokouksiaan. Ministerin vaihtuessa vaihtui usein se ryhmä, jolla oli suora linja ministeriin. Tällaisessa kokonaisilmapiirissä Nummisen oli helppoa antaa aikaansa Maaseudun Sivistysliitolle. Kukaan ei sitä kyseenalaistanut eikä jääviyskysymyksiä kysytty.

Jaakko Numminen Vienan-matkalla 1993 sanelee matkavaikutelmiaan muistiin.

Jaakko Numminen syntyi 22.10.1928 Vaasassa. Hänen sukujuurensa johtavat vahvasti talonpoikaiseen maailmaan: isoisän isoisä oli talonpoikaissäädyn puheenjohtaja Aukusti Mäkipeska, ja Nummisen äiti kuului laajaan eteläpohjalaiseen Turjan sukuun. Tämä tausta näkyy myös siinä, että Numminen toimi Talonpoikaiskulttuurisäätiön puheenjohtajana 1978–1985. Nummisen isoisä toimi kirkkoherrana Kurussa, mikä selittää hänen kiinnostustaan pappilakulttuuriin. Hänen vaimonsa Maija, WSOY:n tietosanakirjojen päätoimittaja, kuului ortodoksiseen kirkkokuntaan, mitä kautta syntyi yhteyksiä ortodoksikirkon piiriin. Kirkollisia kulttuurikysymyksiä Numminen käsittelee kirjassa *Kirkko keskellä yhteiskuntaa* (2015).

Ennen hallintomieheksi ryhtymistä Numminen oli hyvällä uralla historiantutkijaksi tai vaihtoehtoisesti juristiksi. Hänen pro gradu -työnsä arvioitiin poikkeuksellisen ansiokkaaksi. Tieteellisestä kiinnostuksesta ovat osoituksena hänen vuotensa Historiallisen aikakauskirjan toimitussihteerinä 1959–1962. Samoihin aikoihin hän kirjoitti Suomen nuorisoseuraliikkeen historian ensimmäisen osan. Tätä teosta on pidetty tasoltaan väitöskirjaa vastaavana. Nuorisoseuraliikkeen historiasarjan neljä seuraavaa osaa hän kirjoitti päästyään virkatehtävistä eläkkeelle.

Oltuaan 1950-luvulla sitoutumaton kulttuuriliberaali ja patriootti Numminen liittyi 1960-luvun alussa Reijo Wileniuksen, Kalervo Siikalan, Jouko Tyyrin ja Pauli

Lehtosalon perustamaan Suomen Keskustapuolueeseen. Tämä ensimmäinen keskustapuolue tarjosi lähinnä helsinkiläisille maalaisliitosta ja maataloudesta riippumattoman uuden keskustalaisen poliittisen kehyksen. Samoihin aikoihin hän työskenteli Urho Kekkosen vaalitoimikunnan sihteerinä vuoden 1962 presidentinvaaleissa. Myöhemmin hän oli keskustapuolueen harmaa eminenssi ja merkittävin sivistyspoliittinen vaikuttaja.

Toiminta ensimmäisessä keskustapuolueessa kiinnitti presidentti Urho Kekkosen huomiota, ja niin Numminen nimitettiin 1965 presidentin asettaman ns. Ketosen tiedepoliittisen työryhmän sihteeriksi. Kustaa Vilkuna näkyy olleen tätäkin työryhmää ideoimassa. Tämä työryhmä järjesti korkeakoululaitoksen hallinnon uuteen kuosiin, määritteli sille resurssit, suunnitteli korkeakoulujen ja yliopistojen keskeiset opetusvastuut sekä uusien korkeakoulujen hajasijoituksen. Rohkea uudistus kirjoitettiin vauhdilla korkeakoululaitoksen kehittämislainsäädännöksi ja hyväksyttiin eduskunnassa 1966. Ellei asiaa olisi kokonaisnäkemysellä ohjattu, olisivat yliopistot tuottaneet työttömiksi huokeita humanististen alojen osajia ja kalliimmat luonnontieteelliset, tekniset, lääketieteelliset ja taloudelliset opetus-suunnat olisivat jääneet liian vähälle rahoitukselle. Käytännössä samaa tehtäväkenttää Numminen hoiti Korkeakouluneuvoston pääsihteerinä 1966–1970.

Numminen oli leimallisesti sivistyspoliitikko. Hänen vaikutusvaltansa voitaisiin lukea siitäkin, että Nummisen kansliapäällikkökaudella ei keskustapuolue tavoitellut vakavissaan opetusministeriön ykkössalkkua. Numminen oli kymmenien komiteoiden ja toimikuntien puheenjohtaja, jolloin hän pääsi juoksuttamaan hyviä asioita eteenpäin ilman suurta melua. Hän oli keskeisellä paikalla J.V. Snellmanin, Kalevalan, J.L. Runebergin, Z. Topeliuksen ja Mikael Agricolan juhluvuosia järjestettäessä. Valtion keskushallinnon historiankirjoitusta hän ohjasi hallintohistoriakomitean puheenjohtajana. Hän asettui persoonana tukemaan paikallisradioiden perustamista. Kansliapäällikkönä hän hoiti taitavasti suhteita itään niin, että sotavainajien etsintä ja palautus kotimaan multiin sekä muistomerkit Venäjällä voitiin toteuttaa. Myös Pietari-säätiö sai häneltä aikaa ja henkilökohtaisen panoksen.

Kaiken kaikkiaan Numminen piti noin 2 000 puhetta, joista ns. pohjalaispuheet on painettu kirjaksi. Toukokuussa 2019 Jaakko ja Maija Numminen lahjoittivat omistamansa kirjaston ja siihen liittyvän leikekokoelman Vaasan yliopistolle. Kokoelmaan kuuluu 500 hyllymetriä kirjallisuutta: kirjoja, pienpainatteita, eripainoksia yms. Lehtileikekokoelma kattaa vuodet 1942–2020, ja sitä on noin 40 hyllymetriä.

Nuorisoseuraliikkeen viisiosaisen historian jälkeen Numminen jatkoi tuoteliasta kirjoittamista julkaisemalla 92-vuotiaana opetusministeriön kansliapäällikön näkökulmasta kirjoitetut muistelmat Sivistys-Suomen synty I-II (2020). Niissä hän

Jaakko Nummisen mukaan Kaarina Virolainen johti kokouksia takomalla Nummisen oikeaa polvea ja antamalla ohjeita. Kuva kokouksesta vuonna 1979, mukana Juhani Saukkonen (vas.), Paavo Tuomari, Kaarina Virolainen, Jaakko Numminen, Seppo Koistinen ja Pekka Kupari.

hyväntahtoisen huumorin keinoin kertoo opetusministeriön lainsäädäntöhankkeista, ministeriön henkilöistä ja muista kulttuurialan yhteisöistä, joissa oli mukana. Näissä muistelmissa kirjoittaja ei korosta omia ansioitaan, vaan pyrkii selostamaan ja arvioimaan eri hankkeita. Usein kannanotot on puettu kaskun tai tilannekuvan muotoon.

Maaseudun Sivistysliiton johtamisesta kertoessaan Numminen kuvaa kasku-nomaisesti Kaarina Virolaisen roolia. Johannes Virolaisella oli tapana soittaa Nummiselle heti aamuseitsemän jälkeen. Opetusministeri Virolainen antoi ohjeita ja puhui politiikkaa. Näitä puheluja tuli myöhempinäkin aikoina. Ennen pitkää puhelimen luuriin ”hairasi” Kaarina Virolainen, joka ryhtyi puhumaan Maaseudun Sivistysliiton asioita. MSL:n johtokunnan kokouksissa Numminen istui pöydän päässä ja Kaarina Virolainen istui ensimmäisenä hänen oikealla puolellaan. Lähes asian kuin asian kohdalla Kaarina Virolainen takoi Nummisen oikeaa polvea ja kuiskasi: ”Sano näin . . . vastusta . . . kannata . . . älä anna puheenvuoroa . . .” Numminen kertoi joskus sanoneensa, että MSL:n kokouksissa Kaarina Virolainen johti puhetta Nummisen oikean polven kautta.

Numminen siirrätti äitinsä suvun sukutalon Miijan Lapualta Siuntioon, jonne rakentui vuodesta 1979 lähtien Miijanmäkenä tunnettu, hirsirakennuksista koostuva talonpoikainen pihapiiri. Sitä voi luonnehtia suuren mittakaavan talonpoikaiseksi kesämökiksi. Nummisten laaja kirjasto sijaitsi vuosia Miijanmäen yläkerrassa.

Itse asiassa kuultuna -henkilöhaastattelussa 15.10.2021 televisiossa Numminen totesi vastauksena sivistyksen tilaa koskeneeseen kysymykseen:

”Se, mikä on ongelmallista, on aikuiskasvatuksen tilanne. Tässä totuuden jälkeisessä maailmassa, tässä verkossa, jossa kansalaisia pyritään vetämään huulesta, olisi tärkeää, että olisi tietorikkaita, harkintakykyisiä kansalaisia. Sen takia aikuiskoulutuksessa tulisi kiinnittää huomiota mediakoulutukseen, miten mediaan ja tiedotusvälineisiin suhtaudutaan. Siinä ei virastotyö auta: olisi saatava kansalaisyhteiskunta toimimaan. Vanhat opintokerhot ja opintopiirit eivät nykyään enää menesty. Pitäisi löytää jotakin vastaavaa, mielellään kansalaisten omasta aloitteesta.”

Ministeri Jaakko Numminen kuoli 93-vuotiaana 19. syyskuuta 2022.

MSL:N ALUEKESKUSTEN VERKOSTO LAAJENEET

Ideologisesti oli selvää, että Maaseudun Sivistysliitto perustaisi alueellisia toimipisteitä sitä mukaa kuin se oli taloudellisesti mahdollista. Vaikka maaseudun sivistystyöstä oli kyse, on jokainen maakunta omanlaisensa, ja toiminta oli viritettävä sen mukaan. Keskustalaisen käsityksen mukaan hajautettu toimintamalli olisi pitkän päälle paras, koska alueellisuus toisi toistakymmentä kehityspistettä. Tämä takaisi innovatiivisuuden. Kolmas aatteellinen näkökulma liittyi keskus–periferia-valtasuhteeseen: MSL oli automaattisesti syrjäseudun ihmisen puolella, kulttuurin valta-asemia tasapainottamassa. Tässä osattiin jopa vedota Ilmari Kiannon Ryysyrannan Jooseppiin:

. . . Hän Ryysyrannan elinkautinen kamppailija kaipasi kirkonkylän sivistyksessä jotakin repäisevämpää otetta – ne elivät siellä vain omaa itseään varten – pikkueläjille korvessa ei pirskahda tippaakaan! Ja kuitenkin – eikö juuri syrjäkorven ääretön hajakansoitus muodostanut pääkappaleen koko Suomen kansaa, sitä, jota eivät politiikan ja kuosihulluuden tuulet koskaan turmelleet⁷⁹

Ensimmäinen aluekeskus eli Pohjois-Suomen/Lapin aluekeskus perustettiin Tornioon Keskuskatu 41:een edellä selostetulla tavalla.

1970- ja 1980-luku
oli aluekeskusten
perustamisen aikaa.

Vuonna 1973 aloitti Etelä- ja Keski-Pohjanmaan aluekeskus Seinäjoella osoitteessa Keskuskatu 11. Aluesihteerinä toimi legendaarinen ”isomusta” Veikko Seppälä. Heti sen perään, mutta hitaammin starttasi Joensuun aluekeskus vuoden 1974 puolella. Se sai toimitalat Koskikatu 11:sta. Keski-Suomen aluekeskuskin aloitti 1974 asettuen pysyvämmiin Jyväskylään Kauppakatu 5:een. Ensimmäisenä aluesihteerinä oli Yrjö Mattila. Tähän toimistoon tukeutuen maata kiersi liiton musiikkiryhmä Ykä, Risto ja Liisa (ks. sivu 120).

Etelä-Savon aluekeskus tulee kirjoihin vuonna 1975. Sen toimistohuone sijaitsi Mikkeliissä Yrjönkatu 5:ssä. Aluesihteerinä oli alusta alkaen Sirkka Saastamoinen. Pohjois-Savon aluekeskus aivan vuoden 1976 lopulla Kuopiossa Vuorikatu 35:ssä, ja sitä käynnistämään tuli Tarja Koskela Pohjois-Karjalasta. Tämä aluekeskus katoaa kirjoista 1980. Vuonna 1976 aluekeskusverkkoon saatiin seuraava täydennys, kun Oulussa aloitti MSL-aluekeskus osoitteessa Rautatienkatu 16. Ensimmäisenä aluesihteerinä aloitti Tapio Junttila. Kaksi seuraavaa aluekeskusta perustettiin vuoden 1981 puolella. Turkuun sijoittui Turun ja Porin läänin aluekeskus, osoite oli Yliopistonkatu 12. Aluesihteeriksi ryhtyi Heikki Mäkelä. Kymen läänin aluekeskus sijoittui Lappeenrantaan, Valtakatu 26:een, ja aluesihteerinä aloitti Erkki Lintunen. Viimeisin aluekeskuksista oli Uudenmaan aluekeskus, joka perustettiin vasta 1987, jolloin työssä aloitti Ritva Kontro. Se toimi Pursimiehenkatu 15:n keskustoimiston yhteydessä.

Aluesihteerien nimissä oli aluksi vaihtuvuutta, mutta useimpiin löytyi sittemmin pitkään työtä tehnyt sitkeä osaaaja. Aluesihteerin työtä voi luonnehtia haastavaksi: mikään ei tule koskaan valmiiksi. On osattava kohdata, innostaa, järjestää.

Aluetoiminnan käynnistäminen tai jatkaminen haastavissa oloissa saattoi olla suoranaanainen shokki tuoreelle aluesihteerille. MSL:n Pohjois-Karjalan aluesihteeriksi Pentti Pirhonen kuvaili toiminnanjohtaja Seppo Koistiselle maakuntansa tilannetta joulukuussa 1976, virallisten paperien saatekirjeessä:

”Tosiasiahan on, ettei P-K:ssa ole montaakaan keskustalaista kulttuuripersoonaa. Ne harvat ovat aika lailla yksinäisiä susia, eivätkä pääse kokonaisvaltaiseen maakunnalliseen kulttuurinäkemykseen.

P-K:ssa on yksinkertaisesti väestöpohja niin pieni, että nykyisille aktivisteille on kasaantunut hommaa yllin kyllin eivätkä he jaksa ottaa uutta kontolleen. Ongelma on, miten löytää ja tavoittaa uutta potentiaalia aktiviteettia eli uusia kulttuurista kiinnostuneita ihmisiä. Ja tässä mainitsemani väestön määrän vähyys asettaa armoittomat rajansa. Tämän olen selvästi huomannut opinto-ohjaajakurssien järjestämisistä tänä syksynä. Neljästä suunnitellusta pidettiin kaksi: Nurmeksessa oli osallistujia 5 ja Ilomantsissa 2, vaikka 7 oli tulossa. Ilomantsin kurssilaisista toinen oli vanha sydäntautinen nainen. Toinen oli mies, joka tuli kunnallisjärjestön sihteerin painostuksesta. Mies tuli traktorilla ja nainen potkurilla. Sinänsä jotenkin hauska kurssi.”⁸⁰

Mutta sivistystyöhön kohdistui myös kirjavia ja ylimitoitettuja odotuksia. Pohjois-Savon aluesihteerin Tarja Koskela puolestaan vastasi Savon Sanomissa 13.2.1977 ystävällisesti Lapinlahden sivukylällä asuvalle yleisönosastokirjoittajalle, joka tuskaili sivukylien kulttuurittomuutta, kaipasi kyytejä kulttuuritilaisuuksiin ja pölytti MSL:n ”nurjaa puolta”. Vastauksessaan Koskela muistutti, että MSL:n toiminnassa omaehtoisuus ja oma-aloitteisuus oli tärkeätä. Pohjois-Savossakin oli tuolloin 700 opintokerhoa, joista sopi valita.

”Kysyt esimerkkinä, miten MSL auttaa runoja kirjoittava salokylän koti-isää ja mietteitään muistiin kirjoittavaa pientilan emäntää. – Tarvitsevatko he aina välttämättä apua? Ehkä he luovat omaksi ilokseen ja ovat saavutuksiinsa tyytyväisiä. Eikö meidän tulisi oppia näkemään oman harrastamisen arvo, kirjoittaminen sen itsensä takia esimerkiksi? – Moni todella haluaa ja tarvitsee tukea ja käytännöllistä apua. Viittaamaan kirjallisuus- ja kirjoittamiskerhon perustamiseen. Lisävirikkeitäkin on tarjolla: maakunnassa toimii aktiivisia kirjallisuusyhdistyksiä, joiden kritiikkipalvelua voi esim. pyytää. Valtakunnallisesti harrastajakirjoittajia palvelee Suomen Maakuntakirjailijat. Tarjoan myös mielelläni juuri perustetun MSL:n aluekeskuksen apua.”⁸¹

Toiminnanjohtaja Seppo Koistinen luonnehtiikin kirjoituksissaan 1970-lukua ”aluetoiminnan kehittämisen vuosikymmeneksi”. Liiton kaikilla toimintasektoreilla tapahtuva kasvu edellytti toimipisteiden ja toimihenkilöiden määrän kohottamista. Tätä edellyttivät paitsi tehtävät, myös kansalaisten odotuksiin vastaaminen. Liiton oman käsityksen mukaan aluetoimintaa kehittämällä on saatu liiton tavoitteiden taakse myös alueiden sivistys- ja koulutuspoliittinen asiantuntemus. Kaikki tämä on ollut mahdollista siksi, että valtionavun ehdot olivat Marjatta Väänäsen opetusministerikauden ansiosta mahdollistaneet aluekeskusverkoston rakentamisen. Aluksi tavoiteltiinkin aluekeskusta joka maa-

kuntaan, mutta suhteellisen pian tavoitetta maltillistettiin niin, että kuhunkin läänein piti saada aluejärjestö. Missä harrastusta oli, perustettiin myös MSL:n opinto- ja kulttuuriyhdistyksiä. Niiden katsottiin sopivan isommille paikkakunnille, jolloin ne saattoivat mm. hakea kotikaupunkiansa kulttuuriavustuksia.

Yksi sisäinen peruste aluekeskusverkoston rakentamiselle oli, että keskus-toimiston väki joutui huolehtimaan niistä maakunnista, joissa MSL-aluekeskusta ei ollut. Tätä paikkasi aluejärjestöjen perustaminen joka maakuntaan. Aluejärjestöt pystyivät saamaan tilaisuuksiin maakunnassa näkyviä henkilöitä. Niiden otaksuttiin myös pystyvän hakemaan rahaa maakunnasta. ”Aluejärjestöjärjestelmä vaatii ainakin alkuvaiheessa uhrautuvaa työskentelyä mukana olevilta henkilöiltä”, muistutti toiminnanjohtaja. Aluesihteerit puolestaan muistuttivat, ettei MSL-toiminnassa saa vaatia keskustapuolueen jäsenyyttä, vaan toimintaan voi tulla mukaan sitoutumattomana, puhtaasti kulttuuri-asioden harrastuksesta.

Kun alueille oli saatu perustettua aluejärjestöjä, ilmeni ennakoimattomia ongelmia. Ongelmat kaatuivat aluesihteerin työpöydälle. Aluejärjestö saattoi vaatia aluesihteerin työpanosta omiin toimiinsa, jopa hairahtua käyttäytymään aluesihteerin esihenkilönä. Aluejärjestöt saattoivat myös olettaa saavansa rahoitusta toimintaansa suoraan MSL:ltä. Aluejärjestöillä oli sääntöjen mukaan edustus MSL:n edustajistossa, mutta 1980-luvun edetessä likikään kaikki eivät pystyneet suoriutumaan edes jäsenmaksuistaan. Oli toimeliaita aluejärjestöjä, maakunnan kulttuuritoimijoiden verkoissa vaikuttavia sekä melkein lamassa olevia aluejärjestöjä.

Niinpä aluesihteerit kokoontuivat omatoimisesti yhteen 1982 pohtimaan tilannetta. Keskustelujen tulos oli, että aluejärjestöillä ei ole omaa toimintavelvoitetta ja niiden rooliksi tulisi toimia aluekeskuksen neuvottelukuntana. Alueellisten toimijoiden työnjakoa pohdittiin uudelleen 1989. Aluejärjestöjen rooliksi todettiin maakunnallisten kulttuuri- ja taidetapahtumien järjestäminen sekä maakuntatason kulttuuripoliittinen keskustelu. Muilta osin asioita tekevät aluekeskus ja keskustoimisto. Toisin sanoen aluejärjestö ei määrää aluekeskuksen työlistaa. Varmemmaksi vakuudeksi asiaa pohtinut työryhmä ehdotti, että aluejärjestöjen jäsenyydestä liitossa luovutaan.⁸² Asia ratkesi aikaa myöten siten, että talouden lamavuosina aluejärjestöt passivoituivat eivätkä kysyneet maksamaan MSL:n jäsenmaksujaan, jolloin yritykset ohjailla aluekeskusta loppuivat.

Aluejärjestöjen
toimeliaisuus
vaihteli hyvin
aktiivisesta liki
lamaantuneeseen.

Valtakunnallisessa katsannossa oli luontevaa, että jokainen aluekeskus keskittyisi johonkin toimintalohkoon, johonkin vahvaksi löydettyyn kulttuurialaan. Sekä Lapin että Etelä- ja Keski-Pohjanmaan aluekeskuksilla oli vastuunaan harrastajateatteritoiminta. Joensuu keskittyi harrastekirjoittamiseen ja kirjallisuuteen, Keski-Suomi aloitti musiikilla. Myöhemmin vastuut vaihtuivat: Keski-Suomi oli 1980-luvulla Kauko Kuuselan kaudella vahva kylätoiminnassa, kun taas 1990-luvusta eteenpäin Pohjois-Karjala/Joensuu keskittyi Markku Sivosen vedolla kylätoimintaan.

Vaikka aluekeskusverkosto oli saatu kymmenessä vuodessa näinkin laajaksi, tuore MSL:n toiminnanjohtaja Pekka Sallila joutui vielä liiton 30-vuotiskatsauksessa toteamaan, että sivistystyön rahoituksesta määräävä lainsäädäntö ei tunne lainkaan sivistysjärjestöjen alueellista organisaatiota. Se, että MSL:lla sellainen on, oli liiton oma valinta ja painotus. Tähän, ja muihinkin havaittuihin puutteisiin MSL odotti korjausesityksiä vuoden 1983 alkupuolella työnsä päättäneeltä järjestöllisen sivistystyön toimikunnalta.

Aluekeskuksiin perustuva toiminta oli MSL:lle ideologinen valinta. Sitä ei omana aikanaan kyseenalaistettu. Se oli fyysistä läsnäoloa maakunnissa, ja oletuksena siihen kuului mahdollisuus mobilisoida maakunnan ja kuntien kulttuuritoimijoiden henkinen ja taloudellinen pääoma MSL:n tarkoitusten suuntaan. Tämä jälkimmäinen oletus harvassa tapauksessa onnistui. Kuitenkin yksi tai puolitoista henkeä per aluepiste -toimintatapa aiheutti kohtalaisen suuren toimistokulujen kertymän (ellei toimistotilaa ollut saatu ostettua omaksi) ja pakotti aluesihteerin pysyvään, joka suuntaan liikkuvaan yleismiesjantusen rooliin. Erikoisosaamista ei välttämättä ollut, eikä sitä kehittynyt.

Toisaalta Pekka Sallila muistelee jotakuta aluesihteerii, joka erikoistui kulttuurityöhön. Kun toiminnanjohtaja huomautti, että alueella pitäisi tehdä sitä työtä, mihin valtionapua saadaan, eli opintokerhotyötä, oli työnäystään innostunut aluesihteerin todennut: ”No, se laki on vanhanaikainen!” Laki saattoi olla vanhanaikainen, mutta työntekijää piti uudestaan opastaa tekemään sitä työtä, mitä voimassa oleva lainsäädäntö edellytti ja millaiseen työhön MSL sai valtionapua.

OPINTOKERHOJEN KASVUN VUOSIKYMMEN

Vuosijaksolla 1973–1982 Maaseudun Sivistysliiton opintokeskus kehittyi valtionapua saaneiden opintokerhojen mittarilla maan toiseksi suurimmaksi opintokeskukseksi. Se toteutti lähes neljäsosan maan kaikista opintokerhoista.

Kaiken kaikkiaan MSL-opintokeskuksen eri muodoilla (opintokerhot, kurssit, luennot) saavutettiin vuonna 1982 kaiken kaikkiaan 101 355 henkilöä. Tätä lukua nosti opintokerhoksi muokattu keskustan periaateohjelman kenttävalmistelu. Miten tahansa asiaa arvioidaankaan, tulosta on pidettävä hyvänä.

OTS: MSL:N OPINTOKERHOT 1973–1982

VUOSI	OPINTOKERHOJA
1973	2822
1974	3075
1975	3956
1976	3474 uusi opintokerholaki voimaan 1976
1977	3132 heikot kerhot karsiutuivat pois
1978	3205
1979	3352 tehokasta opinto-ohjaajakoulutusta
1980	3844 jäsenjärjestöjen perustasot elpyneet
1981	3760
1982	4770 1400 kpl keskustan periaateohjelmakerhoja

Nyrkkisääntönä päti koko kymmenvuotisjakson, että yksi kolmasosa opintokerhoista toteutui kaupungeissa ja kaksi kolmasosaa maaseudulla. Jakson alkuvuosille oli tyypillistä, että opintokerhoja ilmoittautui 600–800 kappaletta enemmän kuin niitä lopulta oli raportoitavissa valtionapukelpoisesti. Jakson lopulla Lapin aluekeskus keksi ottaa yhteyttä jokaiseen aloittaneeseen kerhoon, mikä paransi kerhojen toimintakykyä ja raportointia. On selvää, että opintokerho on kulttuuri-instituutio, joka kerran onnistuessaan jatkaa seuraavina vuosina suunnilleen samalla henkilökokoonpanolla uusien aiheiden parissa. Vastaavasti kerran hiipunut kerho tuskin toista kertaa syttyy toimintaan. Näistä syistä ohjaajakoulutus on kerhotoiminnan jatkuvuuden kannalta avainasemassa.

Sivistysliiton hallituksen alaisuudessa toimi kolme valiokuntaa, joista yksi oli opintokeskusvaliokunta. Siinä oli edustettuna keskeisten keskustajärjestöjen ohella myös MTK. MTK tuli MSL:n jäsenjärjestöksi vuonna 1980 – aiemmin yhteistyö oli

1970-luvulla MSL:n opintokeskus kasvoi maan toiseksi suurimmaksi.

perustunut sopimuksiin. Tämän myötä mm. maatalouden työsuojeluasiat sekä nuorten tuottajien kerhot tulivat opintokerhoiksi. Vuodesta 1976 MSL-opintokeskuksen sateensuojan alla toimi sopimuksella myös Vapaa Opintokeskus. Se oli Liberaalisen kansanpuolueen perustama, mutta taloudellisesti ahtaalla.

Vuonna 1982 koko maassa toimi noin 23 000 opintokerhoa. Kun MSL vuotta aiemmin antoi lausunnon ns. opintokerhon valtionaputyöryhmän muistioista, se kertasi käsityksensä opintokerhojen yhteiskunnallisesta merkityksestä. Opintokerhotoiminta tavoitti muita aikuiskasvatuksen toimintamuotoja paremmin suppean pohjakoulutuksen saaneita henkilöitä, jotka muuten eivät hakeutuisi opiskelun piiriin. Kerhotoimintaa oli kehitettävä kaikinpuolisen omaehtoisuuden pohjalta. Suurin vaikeus oli MSL:n mukaan kerhon saaman valtionavun pienuus. Valtionaputyöryhmän ehdottamaa valtionavun porrastusta MSL ei kannattanut. Projektimuotoisia opintokerhoja tulisi kokeilla ja tutkia. Menoeriin perustuvasta valtionavusta tulisi siirtyä kerhoille myönnettävään yleisluontoiseen avustukseen. Käytännön opintokerhotyössä laskujen ja kuittien käsittely koettiin hankalaksi, ja siitä tulisi luopua.⁸³

Kaikki sivistysjärjestöt katsoivat, että opintokerhojen valtionapu oli alimitoitettu verrattuna kansalaisopistojen vastaavaan toimintaan. Kansalaisopistot taas vetosivat siihen, että niiden kurssitarjonta perustui ammattitaitoihin opettajiin, mistä koitui kustannuksensa.

UUSIEN OPINTOAINEISTOJEN TUOTANTO

MSL:n vuosikertomuksissa pohditaan tai perustellaan varsin vähän sitä, mistä aihepiireistä sivistysliitto tuotti opintoaineistoja. Olivatko aihepiirit itsestään selviä? Luulisi, että aihepiirien nimeäminen ja tunnistaminen olisivat olleet keskeisiä sivistysliiton pohtiessa sitä, mistä kansalaiset olivat kiinnostuneita. Liiton opintokerhotilastointikin vertailee maakuntia ja suuriksi luokiksi koottuja aihepiirejä. Oliko tällainen raportointi tarkoitettu opetusministeriölle vai järjestöväelle?

Vuoden 1973 ainoana opintoaineistona mainitaan Olavi Alkion Opintokerhon ohjaaminen. Se oli ajoituksellisesti avainasemassa, koska ohjaajakoulutus oli vielä vaatimatonta. Seuraavana vuonna mainitaan liiton tarjonnassa olleen 84 eri kurssia. Osa näistä oli yhteisiä muiden sivistysliittojen kanssa. Tästä edettiin vuoteen 1975, jota varten kaikki silloiset 83 kurssia painettiin erityiseen opintoaineistoluetteloon. Tätä luetteloa täydensivät opintokerhoja kos-

kevat ohjeet ja säädökset. 1976 voitiin todeta yhteiskunnallisten aiheitten olleen suosituimpia. Harrastavoitteiset opintokerhot olivat seuraavalla sijalla. Kansalaisvalmiuksia vahvistavia aihepiirejä olivat tuolloin poliittinen kasvatus, ammattiyhdistystieto, luottamushenkilökoulutus, järjestötieto, ympäristökysymykset, luonnonsuojelu sekä kunnallistieto. Aineistoa ”Kunnallispolitiikan ydinkysymyksiä” tilattiin opintokerhoihin lähes 2 000 kappaletta.

Vuonna 1977 pystyttiin jo esittelemään ennätysmäärä itse tuotettuja opintoaineistoja. Sellaisia olivat kehitysyhteistyön kysymyksiin paneutunut Rikkaat, köyhät ja kehitysyhteistyö, NKL:n Suuntana huomina,

KOL:n Uusiin ulottuvuuksiin, perinneaiheinen Kotien muistot talteen, kulttuurihistoriallinen Suomen historiaa Elisabeth ja Arvid Järnefeltin silmin, ympäristöaiheinen Viihtyisä rannikkoseutu, MTK:ta palveleva Työsuojelu maataloudessa, ammattijärjestöjä koskenut Keskustalaisena työpaikalla sekä aatteelliseen kysyntään vastannut Santeri Alkio politiikkona. Seuraavana vuonna 1978 aatepolitiikan aihepiirissä jatkoi aineisto Santeri Alkion maa- ilma. Muut uudet opintoaineistot kantoivat nimiä Ajankohtaista politiikasta ja Ajankohtaista maataloudesta sekä perhepoliittinen kokonaisuus Rohkaise lasta kasvamaan. Tarjonta oli monipuolista, ja opintokerhoilla oli valittavaa.

Uusia opintoaineistoja tuotettaessa pyrittiin kiinnittämään huomiota niiden pedagogisuuteen ja luettavuuteen. Eräänlainen koe uudesta tavasta koota opintomateriaali oli Matti Vanhasen kesällä 1979 laatima ekologian oppikirja Elinympäristö -80. Tähän opintoaineistoon kuului tekstin ohella 16-osainen piirtoheitinkalvosarja sekä äänikasetti, johon sisältyi mm. ekologi Pertti Seiskarin haastattelu. Tämän vuoden muita uusia opintoaineistoja olivat Kuntalaisten parhaaksi – Keskustapuolue kunnallisvaaleissa, puolueen tavoiteohjelmatyöhön liittynyt Keskustapuolue 1980-luvulle, Maatalouden työsuojelun 2. painos sekä ohjelmaryhmille laadittu Hyötyelukka.

MSL:n opintoaineistojen luettelo
1979–1980.

Entistä tarkempi opintoaineistojen suunnittelu näkyy jo 1980. Kuntalaisten parhaaksi -aineistoa opiskeli lähes 800 kerhoa. Toiseksi suosituin oli Keskustapuolue 80-luvulle -aineisto, jota opiskeli yli 300 kerhoa. Uuden aihepiirin avanneita, maa- ja kotitalousnaisten tuottamaan materiaaliin perustuvia Elävä kylä -kerhoja oli yli 200 ja ekologisia Elinympäristö -80 kerhoja noin 180. Kokonaan uusia aineistoja olivat suullisen esitystaidon Suupaltti, Nukketeatteri-kirja sekä pellervolaisen osuustoiminnan päättäjille tarkoitettu Jäsenen asialla.

Muutaman vuoden pyöritettyä Ajankohtaista politiikasta -aineistoa kehitettiin 1981 siten, että kuhunkin kerran kuussa julkistettuun aineistoon valmisteltiin erilliset kysymykset ajankohtaisista asioista. Opintokerhot vastasivat kysymyksiin kirjallisesti. Tätä aineistoa käyttäviä kerhoja oli 140. "Aineiston määrällistä menekkiä vastasi liiton odotuksia sen toimivuus", kirjaa vuosikirja ehkä tarkoituksellisen epäselvästi. Toisin sanoen kerhojen lukumäärä oli odotuksia alempi, mutta aineiston sisältö oli odotetun toimivaa. Ajankohtaista politiikasta -kerhot jatkoivat syksyllä puolueen periaateohjelmaluonnosta koskeneella Periaatteet puntarissa -aineistolla, johon tarttui kaiken kaikkiaan 1 300 kerhoa.

Vuonna 1982 voimistui suuntaus, joka satoi opintokerhot suoraan puolue-toimintaan. Vaikuttaa siltä kuin uusien, kunnianhimoisten opintoaineistojen tuottaminen olisi tyrehtynyt. Uusia aineistoja olivat Maalisvaalit 83 sekä Matti Vanhasen puolueen tilauksesta kirjoittama Osasto osana yhteisöä. Jälkimmäinen oli kunnianhimoinen ja lähes sosiologinen yritys sijoittaa puolueosasto osaksi yhteiskuntaa.

Asutustoimintaperinteen keruuprojekti sytytti noin 200 opintokerhoa lähinnä Eläkeliiton puolella. Näin oli kymmenessä vuodessa kierretty täydellinen ympyrä järjestökoulutuksesta maailmankatsomusaiheisiin ja takaisin järjestökoulutukseen. Eläkeliitto oli liittynyt MSL:n jäsenjärjestöksi vuonna 1971 ja keskustapuolue vuonna 1965. Tarkemmin yhteenvetotaulukko tämän kirjan liitesivuilla.

ELINYMPÄRISTÖ -80: EKOLOGINEN OTE MAAILMAAN

Matti Vanhasen henkilökohtaisen harrastuksen pohjalta ja MSL:n ekologia-projektin tilauksesta laadittu ekologian oppikirja Elinympäristö -80 on merkittävä askel alkiolaisen vihreyden ja yleensä ympäristöpolitiikan saralla. Se

ei ole perinteinen ekologian oppikirja, vaan asioiden juoksutus alkaa luku luvulta ihmisen lähiympäristöstä ja päättyy yhteiskunnallisten kysymysten pohdintaan. Tekstissä on laajaa Rooman Klubin henkeä, viitteitä talonpoikaiskulttuuriin, ekohistoriaan, luonnonsuojeluun ja kaupunkiekosysteemeihin.

Opintoaineisto on painettu vaatimattomaksi vihkoseksi, joten se ei ole saanut kantavampaa elämää kirjana, vaikka epäilemättä sellaiseksi olisi kelvannut. Keskeisiä teemoja ovat ihmisen ja luonnon suhde, pehmeä teknologia, kotimaiset uudistuvat luonnonvarat sekä hajautettu yhteiskunta eri yhteisötasoiheen. Se ilmaisee tuolloista alkiolaista vihreyttä, jossa ytimessä ovat uudistuvat luonnonvarat ja ekologisen tasapainon ajatus eikä niinkään pelkkä luonnonsuojelu. Näkökulma on valistuneen (eteläsuomalaisen) asukkaan – ei siis maanviljelijän eikä poliittisesti ”umpikeskustalaisen” ihmisen. Teksti pohjautuu tutkittuun tietoon ja tilastoihin ja menee monin paikoin pitemmälle kuin tuon ajan tyyppikeskustalainen rohkeni ajatella. Kirjallisuusluettelo on kattava ja ympäristöaiheisten filmien lista suorastaan erinomainen.⁸⁴

Samaan aikaan – siis täsmälleen samana vuonna 1979 – kun vihreä liike syntyi Kojjärvellä lintujärven suojelun merkeissä symbolitekoina ilman tarkkaa ohjelmaa, laati NKL-johtaja Matti Vanhanen MSL:n ”kesähessuna” ekologian oppikirjaa keskustajärjestöille. NKL ja MSL tuottivat ekologisen ja vihreän ohjelman, jonka kysymyksiä seuraavina vuosina selvitteli yli 200 MSL-opintokerhoa. Noina vuosina keskusta puolueena oli hyvin kiinnostunut ekologisesta ajattelusta. Tekstissä tunnistetaan ajankohdan tilanne ja todetaan: ”Mutta kaikki esim. luonnonsuojelun hyväksi toimivat liikkeet eivät vielä tavoittele hajautettua yhteiskuntaa, ne eivät ole luoneet analyysiä, arviota koko tilanteesta ja siksi ne eivät ole kyenneet luomaan ajatuksistaan kokonaisuutta, tavoiteltavan yhteiskunnan kokonaisuuskehityssuuntaa.” Aineisto olisi epäilemättä toiminut myös laajemmille joukoille tarkoitettuna kirjana. Mutta kuitenkin: kun satakunta nuorta protovihreää patosi ojaan Kojjärvellä, opiskeli 2 000 keskustanuorta ekologiaa.

Aihepiiristä johtuen Elinympäristö -80 on kestänyt hyvin aikaa. Malliksi muutamia poimintoja:

- talouden rakentaminen kestäväksi edellyttäisi pyrkimystä tasapainotalouteen, joka perustuu uusiutuvan luonnon kasvun hyväksikäyttöön, uusiutumattoman luonnon kestäkäyttöön ja säästäväisyyteen
- luonnon kannalta ongelmaksi ovat muodostuneet suurteollisen yhteiskunnan päästöt, jotka eivät sopeudu luonnon kiertoon

- etuina pehmeällä tekniikalla on yksikköjen hajauttaminen, halpuus, työpaikkojen synty ja se, että prosessi tuottaa biokaasuenergiaa
- yksittäisen maatilan tehtävä tulevaisuudessa on tuottaa muiden tuotteiden ohella myös energiaa
- suurtuotanto, joka käyttövoimanaan käyttää fossiilisia polttoaineita ja uraania, ei voi koskaan muuttua tavoitteidemme kaltaiseksi
- ilmakehän hiilidioksidipitoisuuden nousu, joka aiheutuu fossiilisten polttoaineiden polttamisesta, merkitsee ilmakehän lämpötilan kohoamista
- yhteiskunnallinen keskustelu käy yhä liian voimakkaasti kapitalismi–sosialismi-akselin välillä. Luonnontalouden kannalta oikea vastakkainasettelu kulkee muilla akseleilla. Näitä ovat mm. kasvutalous – tasapainotalous, suurkaupunki – lähiyhdyskunta ja etenkin keskittyminen – hajauttaminen.

Pertti Seiskarin taustarooli tämän aineiston syntyyn monin tavoin vaikuttaneena on arvioitava merkittäväksi. Matti Vanhanen taas palasi aihepiiriin pääministerikautensa loppuvuosina, jolloin laajassa energiapaketissa sovittiin kerralla uusiutuvasta energiasta, tuulivoiman syöttötariffeista, ydinvoimasta sekä metsätalouden biojalostamoista. Kartta, jonka ylopeä pääministeri esitteli keskustan puoluevaltuustolle, todisti koko Suomen alueelle syntyvän kymmeniä uusia luonnontaloudellisesti järkeviä teollisia yksiköjä. Esitystapa ja sisältö olivat ikään kuin suora vastaus 30 vuotta aikaisemmin kirjattuun Elinympäristö -80 -ekologiakurssin yhteiskunnalliseen pohdintaan. Tätä ilmastopoliittisesti tärkeää uusiutuvan energian pakettia media nimitteli ”ri-supaketiksi”.

KIRJOITUSKILPAILU MAASEUDUN MURROKSESTA

MSL juhli 15.10.1972 siihenastista 20 vuoden taivaltaan ja julisti kirjoituskilpailun, johon saatiin 152 romaani-, 559 novelli- sekä 139 pienoisnäytelmäkirjoitusta. Kilpailun aihepiiri oli avoin, mutta sen toivottiin tuovan esiin yhteiskunnan nopeaa muuttumista ja erityisesti suomalaisen maaseudun murrosta. Sivistysliiton kulttuurisihteerin saamat kymmenet kirjoituskilpailua koskevat kyselyt, hellyttävät vetoamukset ja palautuspyynnöt osoittavat, miten tärkeä purkautumiskanava kirjoituskilpailu oli. Käsikirjoituksia tuli

niin paljon, että tulokset voitiin julkistaa vasta 7.3.1974. Kuten yleensäkin vastaavissa kilpailuissa, raati arvioi kirjoitukset nimimerkkipohjalta tietämättä kirjoittajien nimiä.⁸⁵

Romaanisarjan voitti Lauri Uusi-Hakimo romaanilla ”Isältä pojalle”. Toisen palkinnon sai Raimo Hämäläinen romaanilla ”Tiedän paikan armahan”. Kolmas sija jaettiin Lilli Vuorelan ”Kuin juolavehnän juuret” ja Arto Seppälän ”Pohjantähti on aina pohjoisessa” -teosten kesken. Kirjoituksissa oli sekä kirjallista kunnianhimoa että patoutunutta voimaa, halua kertoa totuus maaseudun murroksesta. Kaikki neljä palkittua olivat kokeneita kirjoittajia ja kehittyivät myöhemmin kirjailijoiksi.

Novellisarjan palkitusta kärjestä osa (Oiva Arvola, Simo Ojanen, Anni Lahminen, Aimo Kilpinen) olivat jo asemansa vakiinnuttaneita kirjailijoita. Heitä voi kuvata ”puoliammattilaisiksi” Näytelmäsarjassa jaettiin palkinto tasan Anelma Nykäsen ja Heikki Hemmingin kesken.

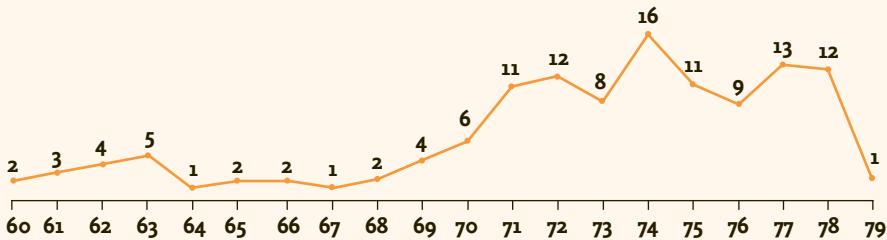
Kirjoituskilpailun kautta kanavoitui jotakin suuresta yhteiskunnallisesta murroksesta. MSL ei ilmeisesti arvioinut materiaalia yhteiskunnalliselta kannalta, mutta kilpailun sihteeri Liisa Heikkilä-Palo sai kiinni isommasta kuvasta, jota hän selosti Yleisradion perheohjelmien toimittajalle seuraavasti:

”Mitä tulee kirjoittajien jakautumiseen eri puolille Suomea, niin siitä voisi lyhyesti mainita seuraavaa: Lapista osanottajia oli suhteellisen vähän, samoin Oulun läänistä ja nekin vähät keskittyneet Oulun ja Raahen kaupunkien ympärille. Kainuussa oli siis kirjoittajia aivan muutama. Vaasan lääni oli edellisiä alueita vireämpi. Keski-Suomessa kirjoittajat olivat keskittyneet Jyväskylän ympäristöön. Kuopion läänistä osallistuneet olivat joko Kuopion tai Iisalmen ympäristöstä suurelta osin. Pohjois-Karjalan osanottajat olivat ympäri maakuntaa, ei keskittymistä erityisesti minkään paikkakunnan ympärille. Kymen läänistä osallistuneet olivat Lappeenrannan ympäristöstä. Turun ja Porin läänin alueelta osallistujia oli hyvin vähän. Tampereen seudulta osallistuminen sitä vastoin oli varsin runsasta ja keskittynyt Etelä-Hämeeseen. Uudenmaan kirjoittajat tulivat melkein kaikki Helsingin ympäristöstä.”⁸⁶

Kuvauksesta käy ilmi, että kirjoittajiksi aktivoituttiin siellä, missä maaseutu ja kaupunki kohtasivat. Klassisen sosiologian termein: siellä missä yhteisöllinen Gemeinschaft oli muuttumassa Gesellschaftiksi, so. rationaliteetin välittämiksi yksilösuhteiksi. ”Meistä” oli tulossa ”minä”, maaseudullakin. Aihepiiri sai kuitenkin tulkintansa: kirjailija Matti Mäkelä laati samasta aihepiiristä lisensoitettutkimuksensa *Suuri Muutto* (1986). Sen aineistona ovat maaseu-

dun muutosta kuvanneet kirjat 20 vuoden ajalta 1960–1979. MSL ei tuolloin tutkimuksen julkaisuhetkillä näytä hyödyntäneen Matti Mäkelän näkyvää kirjallista hahmoa. Kuitenkin sivistysliiton ja kirjailijan välillä oli yhteistyötä. Mäkelän käytettävissä ja kirjan kannalta erityisen hyödyllisiä olivat Leo Kaler-von, Eeva Kilven ja Kai Laitisen 1974 kirjoittamat yhteenvedot MSL:n kirjoituskilpailun teksteistä. Jos nämä tunnettujen kirjailijoiden yhteenvedot maaseudun murroksen kokemisesta olisi julkaistu 1974, olisi niillä ollut vähintään yhtä suuri merkitys kuin kirjoituskilpailun julkaistuilla teksteillä.

MAASEUDUN MURROSTA KÄSITELLEIDEN KAUNOKIRJALLISTEN TEOSTEN MÄÄRÄ 1960–1970-LUVUILLA

MÄKELÄ 1986, s. 26

Matti Mäkelän liseniaattitutkimuksen mukaan maaseudun murrosta (”Suurta muuttoa”) koskevien julkaistujen kirjojen määrä oli erityisen korkea 1970-luvulla. Mäkelä tiivistää maaseudun muuttumisen seuraavasti: vielä vuosina 1945–1955 puolet suomalaisista lapsista syntyi ympäristöön, jossa oli lehmia, lampaita, pikkuvasikoita pihapiirissä. Kymmenen vuotta myöhemmin 1956–1966, kun nämä samat lapset tulivat työikään, vain 10 prosenttia valitsi ammatikseen maanviljelyn. Vajaat kymmenen vuotta myöhemmin 1970-luvun alussa, kun näille viljelijöille syntyi lapsia, vain kolme sadasta lapsesta syntyi lehmien, lampaiden ja pikkuvasikoiden maailmaan. – Jos taas kirjoittaja oli sotien jälkeen 1945 sijoittunut maaseudun työtehtäviin ja tehnyt elämäntyönsä siellä, oli hän 1970-luvulla iältään jossain 50–60 vuoden välillä, jolloin oli jo tarvetta arvioida ja kertoa mitä kukin oli elämällään tehnyt. Ja 1970-luvun loppua kohti mentäessä yhä useampi oli jäämässä eläkkeelle, jolloin halu kertoa maaseudun arvoista ja maaseudun totuudesta oli vahvimmillaan.

Matti Mäkelä sijoittaa Kai Laitiseen tukeutuen maaseutukirjallisuuden yhdeksi ns. totuusproosan muodoksi. (Mäkelä 1986, 108–109) 1950-luvulla käsityksensä suomalaisesta yhteiskunnasta ja ”asioiden totuudesta” esitti keskiluokka. Se huijensi kirjallisen työnsä modernismiin, joka oli kansallisen eepin paatoksen kritiikkiä. 1960-luvulla nousi teollistumisen myötä määrällisesti suuri työväenluokan osakulttuuri, jota leimasi aatteellisuus, oppositiohenki suhteessa vallitsevaan sekä tiukka ryhmäsolidaarisuus. 1970-luvulla nousi ehkä kymmeneksi vuodeksi maaseutuväestön osakulttuuri, jolla oli kerrottavanaan oma totuus yhteiskunnasta. Sen elementtejä olivat paikallisuus, kylä sekä asumisen, työn ja levon kolmiyhteys.

Kirjoituskilpailu nosti esiin maaseudun murrosta.

Ohimennen mainiten, ”maaseutulaisten” eli maalla elämänkokemuksensa saaneiden ihmisten määrä oli 1970-luvulla suurempi kuin Suomessa koskaan. Nämä kolme osakulttuuria sulautuivat yhteen 1980-luvulla kulutuskeskeiseksi superkulttuuriksi, jossa kysymys totuudesta liittyi kansainvälisen kaupan ja globalisaation eri muotojen koettua maailmaa muuttaviin voimiin.⁸⁷

Tässä yhteydessä voi ohimennen todeta, että kokonaisuutena katsoen maaseutukirjailijoita on kolmea lajia. Maaseudusta omana maailmanaan kirjoittavia ovat esimerkiksi Seppo Lappalainen, Oiva Arvola, Leo Kalervo, Eino Säisä, Seppo Urpela ja Heikki Turunen. Modernin maailman kautta maaseutuoloista kirjoittavat vaikkapa Marko Tapio, Antti Hyry, Antti Tuuri ja Eeva Joenpelto. Heidän kerrontansa sijoittuu maaseutuun, mutta kirjallinen kunnianhimo on siinä, mitä tapahtuu tarinan ihmisille heidän subjektiivisessa kokemuksessaan. Kolmanteen ja kokonaan omaan kategoriaansa kuuluu Kalle Päätalo, jonka päähenkilö kulkee edistyslankaa seuraten maalta kaupunkiin.

Kirjoituskilpailu kantoi niinkin pitkälle, että silloinen nuori kirjallisuudentutkija Yrjö Sepänmaa laati vuoden 1975 kuluessa romaanitekstin ”Isältä pojalle” sekä novellikokoelman ”Neliapila” pohjalta sivistysliiton opintoaineistoksi erityisen kirjallisuuskurssin. Näinä vuosina kirjallisuus oli muutoinkin vahvasti esillä. MSL nimittäin järjesti yhdessä Suomen Maakuntakirjailijoiden kanssa arvostelupalvelun aloitteleville kirjailijoille.

Vastaava kilpailuideaa toistettiin 1977 MSL:n 25-vuotisen taipaleen kunniaksi julistamalla Maalaislaulut talteen -kilpailu. Tällaisia lauluja tuli yleisöltä yllättävät yli 4 000 kappaletta, ja pelkkä niiden läpikäynti asiantuntijaryhmän ja arvovaltaisen raadin voimin kesti yli vuoden. Tuloksia julkaistiin äänilevyllä Maaseutu laulaa (1981).

ASUTUSTOIMINNAN MUISTOT TALTEEN

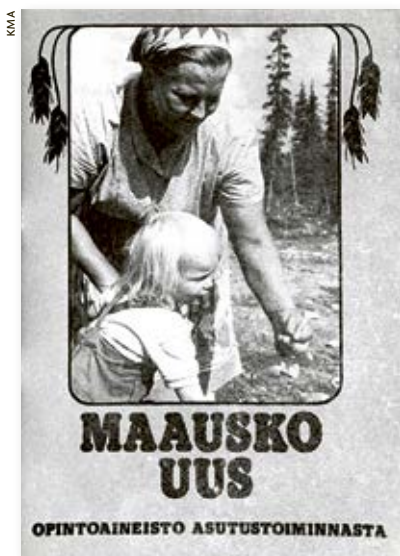
Liiton viettäessä 30-vuotisjuhlaa 1982 oli havaittu, että suomalaista asutustoimintaa oli tutkittu oudon vähän, mahdollisesti siksi, että materiaalia ei ollut kätevästi tutkijoiden saatavilla. Tämä johti asutustoiminnan perinteen tallentamisprojektiin.

Aloitteita asutustoimintamuistojen kokoamiseksi oli tullut useammalta käytännön maanviljelijältä (mm. entisiltä asutustilallisilta) sekä Joensuun yliopiston tutkijoilta (Heikki Kirkinen, Veijo Saloheimo, Antero Heikkinen). Jos laskemme käytännön asutustoiminnan alkaneen vuodesta 1947, oli noista ajoista eletty jo 35 vuotta, ja asutustiloja raivannut ja rakentanut väestö oli jäänyt tai jäämässä eläkkeelle. Tämä väestönosa oli suuri, kun lapset laskettiin mukaan. Se toivoi arviota elämäntyöstään. Asutustiloja ja pientilojen elämänmuotoa oli ja on tutkittu hämmästyttävän vähän. Jo 15.1.1982 Jyväskylässä kokoontui arvovaltainen joukko seminaariin pohtimaan asutustoiminnan tutkimustoiminnan tavoitteita.

Tutkimusprojektin johto organisoitiin, ja projektiin arvioitiin tarvittavan neljä tutkijaa kolmeksi vuodeksi. Kuten aina, rahoitus oli ongelma. Esitutkimuksen rahoitusta päätettiin hakea Maatilatalouden kehittämisrahastosta,

yleiskuluihin rahoitusta Kyösti Haatajan säätiöltä ja varsinaista tutkimusrahoitusta Suomen Akatemiasta tieteen keskustuimikunnan kautta. Jokin näissä rahoituskaavailuissa meni pieleen, sillä kansallisesti tärkeää suurtutkimusta asutustoiminnasta ei ole vielä kukaan tehnyt.

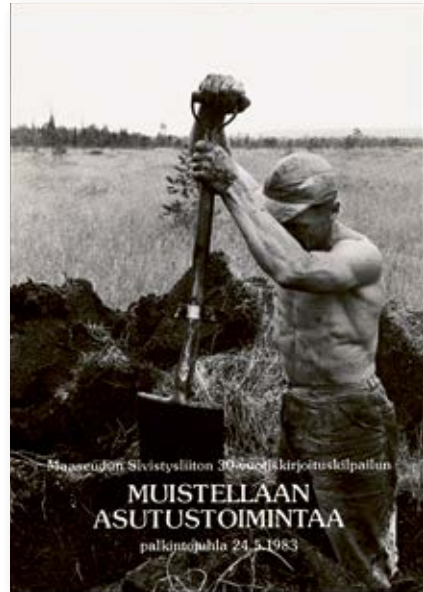
Joensuun yliopisto pystyi viemään osaa tutkimushankkeesta eteenpäin omilla valinnoillaan. Pirkko Sallinen-Gimplaati aihepiiristä lopulta etnologisen karjalaistutkimuksen. MSL osallistui Sallinen-Gimplin tutkimuksen rahoitukseen. Myös sellaiset myöhemmin tutkijoina tunnetut nimet kuin Hanna Manninen ja Ismo Björn kiersivät tekemässä haastatteluja asutuskylissä.

Maausko uus oli MSL:n tuottama asutustoiminnan opintoaineisto.

Onneksi keskusteluissa oli mukana kysymys lähdeaineistosta, jolloin Asutus- ja maatilahallituksen virallisten dokumenttien lisäksi todettiin tarpeelliseksi asutusperinteen keruu sekä ns. perinneaiheinen kirjoituskilpailu. Museoviraston kanssa toteutettuun asutusperinteen keruukilpailuun tuli yli 800 vastausta, yhteensä 21 000 sivua. Toisen osan MSL toteutti opintokerhona sekä kirjoituskilpailuna. Myös kirjoituskilpailun aineiston arvo kasvaa edelleen.

Materiaali, kaikkiaan 174 muistelmaa, yhteensä 5 700 sivua, on tallennettu Keskustan ja maaseudun arkistoon. MSL sai myös julkaistua kirjoituskilpailun parhaat tekstit nimellä Muistellaan asutustoimintaa (1983), antologiaksi koottuina.⁸⁸ Niin sanottuja asutusperinekerhoja aloitti 150 kappaletta.

Muistellaan asutustoimintaa -kirjoituskilpailun palkinnot ja antologia ilmestyi 1983.

MAASEUTUVÄEN KULTTUURIVIikkoJEN POLVEILEVA KETJU

MSL:n perustamisajatus oli viritetty jo 1948 järjestetyn Maaseudun kulttuuriviikon aikana. Tällaista maaseutukulttuurin viikkoa järjestettiin sittemmin osana MSL:n toimintaa vaihtelevalla nimellä ja vaihtelevalla rytmillä. Jo Paavo Tuomarin aikana 1960-luvun alussa järjestettiin Tampereella ensimmäinen maaseutukulttuurin viikko. Nimi vaihteli: se oli milloin maaseudun kulttuuripäivät, milloin maaseudun kulttuuriviikko, milloin maaseutukulttuurin viikko, milloin maaseutuväen kulttuuriviikko, milloin talonpojan kulttuuriviikko.

Näistä vaihtoehtoista käsitteellisesti laajin oli maaseutuväen kulttuuriviikko. Näitä juhlavia ja valtakunnallisia tapahtumia järjestettiin 1962 Seinäjoella Santeri Alkion syntymän 100-vuotisjuhlan merkeissä, Joensuussa 1963, Jyväskylässä 1965 ja Kokkolassa 1966. Viimeisimmät järjestettiin 1980-luvulla. Tapahtumalla oli aina jokin teema ja nimekkäitä puhujia. Maaseudun sano-

Maaseutuväen kulttuuriviikkoa vietettiin 1977 Tornissa, Ylitorniossa, Pellossa, Enontekiössä, Muoniossa ja Kolarissa.

malehdissä tapahtuma koettiin arvoltaan maatalousnäyttelyn veroiseksi uutistapahtumaksi.

Maaseutuväen kulttuuriviikko oli sivistysliiton näkökulmasta pitkään merkittävin valtakunnallinen maaseutuväen tapahtuma. Sitä järjestettiin vuorotellen eri aluekeskusten alueella, jäsenjärjestöihin ja muihin samanhenkisiin yhteisöihin tukeutuen. Viikolla pyrittiin nostamaan esiin paikallisia kulttuuritoimijoita ja käsittelemään valtakunnallisia maaseututeemoja.

Myöhemmässä vaiheessaan viikko sijoitettiin alueellisesti jonkin seudun kunnissa tapahtuvaksi, ja siihen sisällytettiin laajalla kirjolla erilaisia kulttuuritapahtumia. Niinpä kun Ähtärissä, Töysässä, Soinissa ja Lehtimäellä järjestettiin 1974 Talonpojan kulttuuriviikko, siihen sisältyi avajaistilaisuus, kirkkokonsertti, taidenäyttelyitä, teatteriesityksiä, lasten ja nuorten tapahtumia, iltamat, lausuntailtoja, seminaari, paneelikeskustelu, kirjallisuusmatinea ja pitopäivälliset. Erityisteenä oli asuinympäristö ja viihtyvyys sekä maatalouden kehittämiskysymykset. Kaiken kaikkiaan järjestäjät arvioivat, että näissä neljässä Suomenselän pitäjässä osallistujia oli yhteensä 15 000 henkeä. Tulos koettiin erinomaiseksi, ja kulttuuriviikko ikään kuin keksittiin uudeleen osaksi sivistysliiton toimintaa. Liiton voimistuvaan kulttuuripoliittiseen profiliin viikko niveltui oivallisesti: sillä vastattiin maaseudun väestön paikalliseen kulttuurinälkään.

Vuoden 1975 Maaseutuväen kulttuuriviikko järjestettiin Pohjois-Karjalassa Kiteen, Kesälahden, Rääkkylän, Tohmajärven ja Värtsilän kuntien alueella. Kävijämääräksi arvioitiin 15 000 henkeä. Seuraavan vuoden Maaseutuväen kulttuuriviikko järjestettiin Mäntyharjulla, Ristiinassa ja Hirvensalmella. Kävijöitä oli 8 000 henkeä. Neljäs maaseutuväen kulttuuriviikko toteutettiin koko Tornionjokilaakson kaikissa kunnissa Tornion Enontekiölle. Kävijöitä

Maaseudun kulttuuriviikon esitteitä vuosilta 1975 ja 1976.

oli 12 000. Vuoden 1978 Maaseutuväen kulttuuriviikko osutettiin Keskipohjanmaalle. Teemana oli lastenkulttuuri, ja ehkä teeman kohdennuksen vuoksi kävijämäärää ei enää ilmoitettu.

Kuudes kulttuuriviikko järjestettiin Keski-Suomessa Hankasalmen, Laukaan, Konneveden ja Sumiaisten kunnissa. Keskeisiä nimiä tällä viikolla olivat paikalliset kulttuurihahmot: elokuvaohjaaja Mikko Niskanen sekä kirjailija Leo Kalervo. Seitsemäs Maaseutuväen kulttuuriviikko järjestettiin Artjärven, Mäntsälän, Orimattilan ja Pulkkilan kunnissa. Tarjolla oli mm. elokuvanäytöksiä, nukketeatteria, aapiskirjoja ja seminaari ”Talonpoikaismuotoilusta Alvar Aaltoon”. Osallistujia oli 8 000.

Nukketeatteria Kouvolassa:
Antti Pantti Neliskantti.

**MSL:n kulttuuritapahtumissa nähtiin muun muassa nukketatteria:
Eeva-Liisa Kinnusen Valkoinen ratsu.**

Vuonna 1980 olivat ajatukset ja toiminnanjohtaja vaihtuneet, ja aiemmin vuoden päätapahtumaksi mainostetusta Maaseutuväen kulttuuriviikosta luovuttiin. Se välähtää vielä esiin 1982 Oulaisissa järjestetyssä Talonpojan päivässä. Kauhajoella elokuun alussa 1984 järjestetyillä Talonpojan kulttuuripäivillä MTK oli ensimmäistä kertaa mukana toisena pääjärjestäjänä. Näiden päivien sisään leivottiin myös emäntien kulttuuripäivät. Kainuussa järjestettiin vielä pienimuotoinen Talonpojan kulttuuriviikko 1986.

On pohdinnan arvoista, miksi maaseutuväen kulttuuriviikosta ei saatu kehitettyä yhtä sivistysliiton pysyvistä päätuotteista. Kulttuuritoimenjohtajana työskennellyt Liisa Heikkilä-Palo kertoo, että näkyvyydestään huolimatta Maaseudun kulttuuriviikko/Talonpojan

Kirjailija Kaari Utrio puhui Talonpojan kulttuuripäivillä 1986.

Talonpojan kulttuuripäivien yleisöä 1986.

kulttuuripäivät eivät vetäneet väkeä. MTK:kaan ei ollut tuolloin aihepiiristä innostunut. ”Ei voi veivata ideaa, joka ei kannata. Kun ei vedä, ei vedä. Piti katsoa ympärilleen, oman järjestökuplan ulkopuolelle, mikä vetäisi.” MSL nostikin katseensa laajempaan kulttuurin ja taiteen kenttään.

Aiemman toiminnanjohtajan Sempo Koistisen kaudella oli sovellettu eräänlaista kahden raiteen taktiikkaa. Kun tällaisia Maaseudun kulttuuriviikon tapaisia kansaa kokoavia näyttöjä oli, voitiin tarttua eksoottisempiin tai vaikeampiin harrastamisen lajeihin. Muuan tällaisista harvinaisemmista toiminnan aloista oli nukketeatteri vuodesta 1978. Myös elokuva oli voimakkaasti esillä 1970-luvun loppupuolella. MSL tukeutui elokuvatapahtumissaan mm. Mikko Niskasen ja Tapio Suomisen kaltaisiin elokuvaohjaajiin.

Kulttuuritoimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo ja Kasper-nukke.

VALOKUVIA JA PILAPIIRROKSIA

1970- ja 1980-luvuilla kuntien kirjastojen valtionapu oli hyvällä mallilla. Ne kehittyivät kulttuurilaitoksina. Niidet tilat olivat kooltaan vaatimattomia, mutta soveltuivat valokuvanäyttelyjen järjestämiseen. Muita näyttelytiloja maaseutukunnissa ei juurikaan ollut. MSL:n kulttuuriosaston perimätiedon mukaan kirjastot oikein pyysivät MSL:ltä valokuvanäyttelyjä. Valokuvavedokset oli kohtuullisen helppo panna esille, ja kerran koottu näyttely saattoi kiertää pitkään. Valokuva sopi taidemuotona hyvin yhteen kirjojen kanssa.

MSL on vuosien varrella tuottanut lukuisia valokuvanäyttelyjä. Kulttuurihistoriallisista kuvista esillä ovat olleet esimerkiksi I.K. Inhan maisemakuvat, Sakari Pälsin kansatieteelliset otokset sekä Erkon suvun kuva-aineisto Erkkolasta. Sivistysliiton ja Talonpoikauskulttuurisäätiön yhdessä tuottama Country & Eastern oli aikanaan suuri tapaus. Se nosti Esko Männikön maineeseen. Mukana olivat myös Pekka Turunen ja Ari Jaskari. MSL:n luontoteemaa ilmaisi Luonto ottaa, luonto antaa -valokuvanäyttely, joka sisälsi Jorma Luhdan, Heikki Willamon ja Kaj Fagerströmin töitä. Heikki Willamolla oli oma näyttely otsikolla Vuosi metsässä. Martti Kuhno kuvasi vuoden 1988 dokumentaariseksi kuvaukseksi saarijärveläisen maatilán töistä näyttelynimellä Maanviljelijän vuosi. Hannu Pakarinen kuvasi Nivalan ladot suureksi kuvakokonaisuudeksi, joka kuului MSL:n 50-vuotisnäyttelyyn Juuret. Samassa näyttelyssä oli Pekka Turusen klapipinokuvia. Benjam Pöntisen kuvat 1980-luvun lopulta kertoivat

Veli Granö.

Talonpojan Afrikka -talkoista. ITE-taidetta ovat eri vaiheissa kuvanneet esimerkiksi Veli Granö, Esko Männikkö, Jouko Lehtola, Mikko Savolainen, Jan Kaila, Hannu Paju ja Martti Kapanen.

Suurimmaksi valokuvanäyttelymenestykseksi osoittautui Sanni Sepon ja Ritva Kovalaisen Puiden kansa. Seppo ja Kovalainen olivat opintojensa loppuvaiheessa, ja heillä oli idea luonteikkaiden puiden kuvaamisesta. MSL ryhtyi näyttelyn tuottajaksi. Liisa Heikkilä-Palon sanoin ”ruvettiin tekemään isoa”, ja tuloksena oli kiitetty ja palkittu valokuvanäyttely, joka kiersi Suomea kymmenen vuoden ajan. Viimeksi sähköiseen muotoon tallennettu näyttely oli esillä Amerikassa.

Ruotsin maataloustuottajajärjestön LRF:n kulttuurijohtajan Atte Laineen kautta MSL sai vinkin Ewert Karlssonista, jonka piirtäjänimimerkki EWK on ollut Ruotsissa samassa asemassa kuin Kari Suomalainen Suomessa. Karlsson oli itse taustaltaan maanviljelijä, ekologinen centerpartisti, pääkaupunkilaislehden pilapiirtäjä sekä ruotsalaisten vuosikronikoiden kuvittaja. Karlssonin oivaltavista yhteiskunnallisista piirroksista koottiin Suomeen näyttely, joka oli esillä Helsingissä syksyllä 1986 Helena Haaviston kellarigalleriassa. EWK-näyttely oli omassa lajissaan menestys, ja piirrosten tapa ottaa raikkaasti kantaa vastasi MSL:n ajatusmaailmaa. Itse asiassa: EWK:n kuvilla ja Talonpojan Afrikka -talkoilla oli sama viesti.

ENSIMMÄISET YHTEISKUNNALLISET ANALYYSIT: KYLÄTOIMINTA JA EKOLOGIA

Seppo Koistisen toiminnanjohtajakaudella 1977 MSL näyttää tehneen ensimmäisen tietoisesti uskottavan arvion siitä, mitä toimia (”projekteja”) liitolta tarvitaan, jotta se olisi aktiivisesti ajassa kiinni. Tällaisiksi projekteiksi tunnistettiin:

- keskiasteen koulutuksesta tiedottaminen
- kylät ja kylätoiminta
- ekologia.

Vuosina 1977–78 toteutetussa keskiasteen koulutuksen tiedotusprojektissa liitto toimi käytännössä tuottajaroolissa. Lähtökohtana oli Jaakko Nummi-

Valokuva sopi
taidemuotona
hyvin yhteen
kirjojen kanssa.

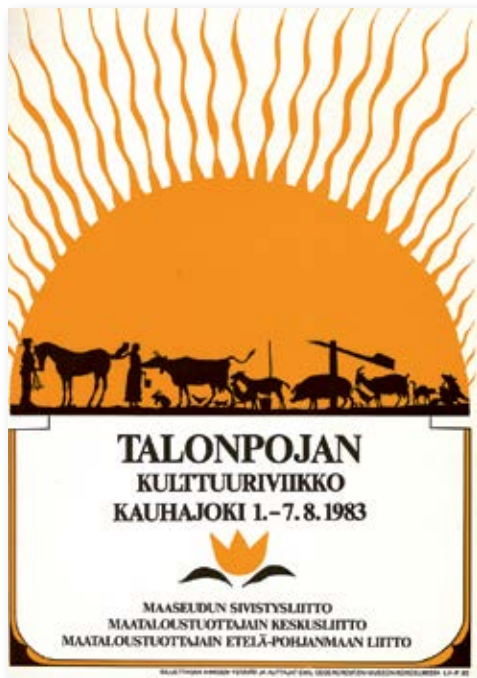
sen kirja ”Keskiasteen koulutuksen uudistaminen”. Koulutusreservien olemassaolon oli Arvo Jäppinen tunnistanut 1970-luvun alun tutkimuksessaan. Kirjaan tukeutuen laadittiin opintokerhomateriaali, jonka kirjoittajina olivat keskustan Koulutuspoliittisen liiton kautta maan parhaat asiantuntijat mm. kouluhallituksesta, eri ministeriöistä ja järjestöistä. Opintoaineiston ja opinto-ohjeen ohessa järjestettiin asiaan kuuluva ohjaajakoulutus sekä yhdeksän kurssitilaisuutta maan eri puolilla. Julkilausumaton oletus oli, että maaseutunuorilla olisi vaikeuksia hakeutua peruskoulun jälkeiseen koulutukseen. Hyvää tarkoittavassa projektissa oli se rakenteellinen riski, että asiaa käsittelevä opintokerho ei voinut perustaa starttiaan olemassa olevaan yhdistysyhteisöön, vaan asiasta kiinnostuva yksityinen ihminen kokoaisi ympärilleen muita niin, että vähintään viiden hengen opintokerho saatiin aikaan. Vuoden 1978 jälkeen ei tästä projektista ole tietoja, joten se vaikuttaa kiehahtaneen tyhjiin.

Edellä mainituista projekteista kaksi viimeistä aihepiiriä vastasivat aikakauden suuriin yhteiskunnallisiin teemoihin. Maaseutu menetti väestöä poismuuton takia. Samaan aikaan ympäristökysymykset nousivat kohisten yhteiskunnan tärkeysjärjestykseen.

Muuan ensimmäisistä kyläteeman nostoista tapahtui marraskuussa 1977 MSL:n järjestämällä Maaseudun rakennuskulttuuripäivillä, joille oli kutsut-

tu pari sataa maaseutu- ja sivistysjärjestöjen edustajaa. Kylä-aiheisia alustuksia pitivät professori Veikko Anttila, folkloristi Outi Lehtipuro, tohtori Tapani Köppä sekä muinaistutkija Gunnar Hedborg Ruotsista. Näiden päivien aikana laadittiin aihepiiristä työryhmätyönä teesit, jotka jaettiin osallistujille.

MSL jatkoi kyläteemaa Juankoski-projektin nimellä. Juankoski valikoitui tukialueeksi ilmeisesti siksi, että toiminnanjohtaja Seppo Koistisella oli sinne siteitä. Niinpä vuoden viimeisenä päivänä 1977 kokoontui Jaakko Nummisen johdolla ministeriöiden keskeisiä

virkamiehiä tekemään yhteenvetoa siitä, mitä kylien hyväksi olisi tehtävissä. Juankoski-projektia kuvattiin tuossa palaverissa ”maaseutukylien elvytysprojektiksi”. Mukana palaverissa oli myös Juankosken kunnanjohtaja Aarno Latvala sekä kylätoimintaliikkeen myöhempi puheenjohtaja, maaseutuneuvos Eero Uusitalo. Palaverissa todettiin mahdolliseksi kokeilla yksiopettajaisia kouluja, kanavoida valtion rahaa kylien kaavoitukseen, satsata kunnissa teollistamis- ja elinkeinopolitiikkaan sekä ottaa kylät huomioon kuntien asuntopolitiikassa. Lopputulos oli, että toiminnanjohtaja Seppo Koistiselle annettiin tehtäväksi koota suppea ryhmä, joka rakentaisi laajan projektin eri hallinnonalojen osakokeiluista. Ryhmän toisena tehtävänä oli muokata asenteita haja-asutusalueystävällisiksi. Juankoski olisi edelleen projektin konkreettinen lähtökohta. Asiakirjoista ei ilmene, millä otteilla Koistinen mandaattiaan käytti.

Kylätoiminnan edistämisestä syntyi kova kilpailu.

MSL:n kylätoimintatapahtumat alkoivat joka tapauksessa Juankoskelta paikallisin voimin järjestettyinä. Valtakunnalliset kylätoimintagurut Lauri Hautamäki ja Paavo Uusitalo olivat puhujina MSL:n 1978 Sodankylässä järjestämällä kylätoimikuntapäivillä. Samana vuonna kylätoiminta-aiheisia tilaisuuksia järjestettiin Kainuussa, Pohjois-Karjalassa ja Etelä-Savossa. Kylätoiminnasta kaavailtiin ilmeisesti suurempaakin toimintalohkoa, mutta aihepiiri jäi toiveiden varaan. Perimätiedon mukaan professori Kyösti Pulliainen olisi jo 1970-luvun puolivälissä laatinut kunnianhimoisen kyläprojektin, mutta Pulliaisen projekti ei saanut mistään rahoitusta. MSL:n puolella aktiivisuus tässä asiassa katkesi Seppo Koistisen siirtymiseen toisiin työtehtäviin.

Kylätoiminnan edistämisestä syntyi kova kilpailu. Kylätoimikuntia oli perustettu vuodesta 1976 alkaen professori Lauri Hautamäen (Tampereen yliopisto) aloitettua osallistuvan tutkimuksen metodilla toteutetun Kylä 76 -tutkimuksensa. Osana tutkimusta oli kylän tilanneanalyysi sekä kylätoimikuntien perustaminen. Jo vuonna 1980 kylätoimikuntia laskettiin olevan 1 000 kappaletta kautta maan. MSL ei ollut ainoana järjestönä liikkeellä kylien elinvoiman puolesta. Muun muassa Maa- ja kotitalousnaisilla oli valta-

kunnallinen hanke ”Kylä elää”. Kopin kansalaisjärjestöjen valtakunnallisen kylätyöryhmän vetämisestä näyttää ottaneen Kunnallisliiton toimistopäällikkö Tarmo Palonen. Tammikuussa 1981 Palonen pyytää kirjeitse lukuisia maaseudulla toimivia järjestöjä nimeämään edustajansa kansalaisjärjestöjen yhteiseen ”Kyläasiain neuvottelukuntaan” (KAN), jota oltiin perustamassa ”maaseutukylissä nopeasti yleistyneen kylätoiminnan valtakunnan tasoisten yhteyksien hoitamiseksi omaehtoista ja talkoohenkistä kylätoimintaa edistään”.⁸⁹

Tämän jälkeen kylätoimintateema katoaa vuosiksi MSL:n toiminnasta putkahtaakseen taas esiin 1980-luvun lopulla Pohjois-Karjalassa tulevaisuussuunnittelun osana.

Ekologiateemasta saatiin paremmin kiinni 1980 Turussa järjestetyssä siivistysjärjestöjen yhteispohjoismaisessa miljöökonferenssissa ”Ihminen ekologisen kokonaisuuden osana”. Suoraan aihepiiriä käsitteli edellä esitelty Elinympäristö -80 -aineisto.

KIRKKOTAITEEN PÄIVÄT

Puheenjohtaja Jaakko Numminen sai lapsena omakohtaisia kokemuksia pappilakulttuurista, sillä hänen isoisänsä oli Kurun kirkkoherra. Pappilakulttuurista ei ole pitkää matkaa kirkkotaiteeseen. Numminen katsookin muistelmissaan Kirkkotaiteen päivät yhdeksi MSL:n puheenjohtajakautensa kertomisen arvoiseksi saavutukseksi. MSL ”löysi laiminlyödyn kulttuurielämän sektorin”, luonnehtii Numminen. Lähtökohtana oli havainto, että sekä luterilainen että ortodoksinen kirkko ovat maamme vanhimpia opetus-, kulttuuri- ja taidelaitoksia. Kirkkotaiteen käsitteen alle mahtuivat niin puukirkot, hautausmaat, virret, musiikki, elokuvat, mystiikka kuin uskontojen kuvamaailma. Kirkkotaiteen päivissä oli vahva ekumeeninen ja ihmisiä kokoava sävy.

Ensimmäiset Kirkkotaiteen päivät järjestettiin Lappeenrannassa ja Lemillä 1979. Seuraavien paikkana oli Naantali, ja aihepiiri liittyi keskiaikaan. Päivät kehittyivät ohjelmaltaan yhä monipuolisemmiksi. Naantalin osallistujamääräksi MSL kirjasi noin 7 000 kävijää. Laajalti huomatut Kirkkotaiteen päivät teemalla Ihmisen ilo järjestettiin Hämeenlinnassa kesäkuussa 1984. Näillä monipuolisilla päivillä kävijöitä oli lähes 10 000.

Kirkkotaiteen päivät oli toimiva konsepti, jolla ei ollut kilpailijoita. Ne puhuttelivat ihmisiä ohi asuinpaikan, ammatin ja poliittisen katsomuksen.

MSL ei niitä kuitenkaan enää järjestänyt. Oliko aiheiden ja puhujien sammio tyhjennetty ja maan eri suuralueet läpikäyty? Sellaista toistoon perustuvaa kirkollista toimintaa, joka sisältönsä puolesta olisi kuulunut seurakunnille, ei kai sivistysliittokaan voinut ottaa vastuulleen?

Liisa Heikkilä-Palon vastaus edellä kysyttyihin kysymyksiin on, että Kirkkotaiteen päivät onnistuivat liiankin hyvin. Evankelisluterilainen kirkkokunta heräsi järjestämään omia kirkkopäiviään, joiden suunnittelussa MSL oli aluksi pyydettyinä mukana, mutta sivistysliitto jäi pois, kun taide putosi pois kirkkopäivien ohjelmasta. Jäljelle jäi ortodoksinen kirkkokunta, jonka kanssa MSL sitten järjesti Valamossa erilaisia aiheeltaan täsmennettyjä tilaisuuksia.

Kosketus-ryhmä esiintyi Kirkkotaiteen päivillä.

KIRJAILIJASEMINAARIT

Molemmiin puolin 1970- ja 1980-lukua MSL järjesti ns. kirjailijaseminaareja. Kirjailijanimiä, joiden ympärille tällaisia tapahtumia koottiin, olivat Teuvo Pakkala, Samuli Paulaharju, Johannes Linnankoski, F.E. Sillanpää, Sakari Pälsi ja Santeri Alkio sekä aikalaiskirjailijoista Leo Kalervo. Lähtökohta oli kunkin kirjallisissa töissä. Käytännössä jokaiseen kirjailijaan liittyvät vahvat yhteisölliset ja maakunnalliset juuret. Tämä antoi mahdollisuuden tukeutua paikalliseen kulttuuriväkeeseen samalla, kun alustajiksi pystyttiin saamaan valtakunnan tason tutkijoita ja tietäjiä.

Alueellisesti tällaiset seminaarit paikkasivat MSL:n eteläisen Suomen toiminnallisia aukkoja. Kaikki mainitut kirjailijat oli helppo ankkuroida johonkin maakuntaan: Oulu ja Pohjois-Pohjanmaa, Uusimaa, Satakunta, Häme, Etelä-Pohjanmaa, Keski-Suomi. Maakuntalehdet noteerasivat tällaiset seminaarit tarkasti.

Sacriludi-ryhmällä oli esitys kirkkonäytelmäpäivässä.

Ehdotus Sakari Pälsi -seminaarista tuli Talonpoikaiskulttuurisäätiön puolelta Erkki Saloselta. Näyttävä seminaari sai Pälsi-suvun hyväksynnän, mitä osoitti se, että koko perikunta oli paikalla yleisössä. Frans Emil Sillanpää ehdotti MSL:n seminaarin aiheeksi Sillanpää-tuntija Panu Rajala. Alkio-seminaarit olivat vastaus niille nuoren polven keskustalaisille, jotka toivoivat alkiolaisuudesta nykypäivään ulotettua pohdintaa. Näitä seminaareja järjestettiin useita Seinäjoella ja sittemmin eri puolilla Suomea. Ne tuottivat aineistoa aatteen nälkäisille keskustalaisille. Alkiota ei näissä seminaareissa käsitelty kirjailijana, vaan aatepoliitikkona.

Suurmiesseminaarit eivät muodostaneet varsinaista sarjaa, vaikka tapahtumista olisi ollut mahdollista luoda sellainen. Toisaalta idea oli keksitty muualsakin, esimerkkeinä Volter Kilven ja Väinö Linnan ympärille kootut kirjalliset tapahtumat: Volter Kilpi Kustavissa -kirjallisuusviikko sekä Urjalassa järjestettävät Pentinkulman päivät.

SUOMEN MONEUDEN YLISTYS

MSL vastasi Jaakko Nummisen 50-vuotispäivän kunniaksi 22.10.1978 järjestetyistä kansalaispäivällisistä. Syntymäpäiväsankari piti juhlassa hyvin oma-

kohtaisen ja samalla yleisen puheen. Selostettuaan omien sukujuuriensa ulottumat Hämeessä ja Pohjanmaalla, Tanskan salmilta Aunukseen, Numminen siirtyi kuvaamaan läsnä oleville ystävilleen Suomea: opetusministeriön kansliapäällikön ja sivistysliiton puheenjohtajan työskä. Suomen olemassaolo on nimenomaan moneutta:

”Niin yhtenäiseltä kuin Suomi jostakin näkökulmasta tarkasteltuna saattaa näyttääkin, on tämä kuitenkin tarkemmin ajateltuna monitahoinen maa. Näin jo luonnon suhteiltaan ja ilmastoltaan. Mikä moninaisuus maisemaa Itämeren rannoilla, Ahvenanmaan ja Turun saaristosta, Kainuun perukoille ja Lapin tuntureille, mitkä kesän ja talven vaihtelut. Entä kulttuuri: kolme kansalliskieltä, kaksi kansalliskirjallisuutta, kaksi kansankirkkoa ja niillä molemmilla yhteydet maailmankirkkoihin, suuret rodulliset erot Itä- ja Länsi-Suomen asujaimiston välillä, ikivanhat etniset yhteydet idän kansoihin, merkittäviä, kiehtovia sukulaiskansoja pitkin Itä-Eurooppaa ja Aasiaa, kotimaan väestöön suhteutettuna harvinaisen suuria suomalaisia siirtolaisväestöjä Skandinaviassa ja Pohjois-Amerikassa, pitkä historiallinen yhteys pohjoismaiseen kulttuuriperinteeseen ja sen oikeus- ja yhteiskuntajärjestelmään. Entä asutuksen muodot: Pohjois-Pohjanmaan jokilaaksojen voimakkaasti sosiaaliset, tiheät ryhmäkylät, Hämeen ja Savon yksinäistilat järvien rannoilla ja vaarojen laella, karjalainen suurperheperinne, kaikki eri suuntiin kehittyneitä yhteiskuntamuotoja. Harva eurooppalainen valtio pystyy osoittamaan tällaista kulttuurin ja tradition moninaisuutta. Ja kaiken tämän jatkeeksi toisen maailmansodan jälkeinen yhteiskunta- ja asutusrakenteen muutos, joka useiden yhteiskuntatieteilijöiden todistuksen mukaan on ollut jyrkin koko Euroopassa.”⁹⁰

Nummisen suorastaan runollisesti kuvailema suomalaisen (maaseudun) muotoneuden ylistys vastaa Kustaa Vilkun ajatustavan ytimeksi määriteltyä muotoa, jota voimme kutsua snellmanilaisuuden ekologiseksi tulkinnaksi. Ilkka Herlin on huomauttanut, että ”kun Snellmanin ajattelussa kansan kulttuurin pohjana oli kieli, oli Vilkun edustaman kulttuurikäsitteen perusta olosuhteiden muovaama paikallisuus”.⁹¹ Herlin selostaa huomiotaan tarkemmin Vilkunasta kirjoittamassaan henkilökuvassa. Kulttuurin monimuotoisuus perustuu Vilkun mukaan siihen, että ilmiöt, keksinnöt ja innovaatiot leviävät kielirajoista riippumatta ja saavat paikallisen luonteensa olosuhteiden muovaamina.

Tähän perustuu kansallisvaltioiden olemassaolon oikeutus. Ne rikastuttavat kaikkien maailman ihmisten yhteistä kulttuuripääomaa vaalimalla kulttuurin monimuotoisuutta. Tuo olosuhteiden muovaama paikallisuus tarkoittaa funk-

Kulttuuri kulki aina mukana. Eteläpohjalainen Savisaappaat-yhtye osallistui useille MSL:n kiertueille.

tionaalisuuden varianssia: sitä, että ihminen jokaisella asumallaan seudulla on muovannut elämänmuotonsa kätevästi, taitavasti ja järjellä vastaamaan maata, maisemaa ja ekosysteemiä. Koko Suomen maaseutua kulttuurisesti edustava Maaseudun Sivistysliitto on siten tämän funktionaalisen moneuden edustaja. Maakunnat ovat erilaisia, seudut ovat erilaisia, pitäjät kukin omanlaisensa.

Ajatuksen taustaksi voimme ottaa Paula Tuomikosken usein siteeraaman Arvi Grotenfeltin sanakirja-artikkelin kulttuurista: ”Kulttuurin ei pidä ylenkatsoa luontoa eikä asettua luonnonmukaisen elämäntavan vastakohdaksi, vaan sen pitää hellävaroen koettaa jalostaa luontoa.” Ajatus on Herderin elämäniloa huokuvan filosofian yksi pelkistys, kuivan kantilaisuuden vastateesi.

SIVISTYSLIITON YHTEISKUNNALLISEN TEHTÄVÄN POHDINTAA

Aina sopivan tilaisuuden tullen sivistysliiton johtohenkilöt pohtivat ja perustelivat järjestön yhteiskunnallista tehtävää. Näin tekivät esimerkiksi Kustaa Vilkkunen, Jaakko Numminen ja Pekka Sallila. Näissä puheenvuoroissa kiteytyy sekä yhteiskunnallinen tilanne että järjestön omakuva.

MSL:n vuosikirjaan 1975 painettiin Jaakko Nummisen kymmenennessä yleisessä kansansivistyskokouksessa pitämä alustus yhteiskunnallisista aatteista ja vapaasta sivistystyöstä. Puheessaan Numminen kehittää yhteiskunnallisten aatteiden moninaisuuden kautta esiin käsitteen ”moniarvoinen sitoutuneisuus”. Sitoutuneisuus tarkoittaa sitä toivottua tilaa, että yhteiskunnassa edustettuina olevat aatteet ovat kiinteästi kiinni yhteiskunnan todellisuudessa. On olemassa sivistystyön vapauden ja sidonnaisuuden tasapaino, joka jokaisen sivistysliiton on löydettävä. Tällainen sidonnaisuus on toteutettava moniarvoisuuden pohjalta. Sivistysliitot toteuttavat kokonaisuutena moniarvoisuutta, mutta pitävät kiinni vapaudestaan. Näin esimerkiksi puoluekihotus ei kuulu sivistystyöhön. Sivistysliitto ei saa suostua ”läheisimmänkään puolueen epäitsenäiseksi äänitorveksi”. Sitoutumisen tunnustamiseen kuuluu myös järjestön mahdollisuus olla sitoutumatta, olla epäpoliittinen.

MSL:n vuosikirjassa 1980 Jaakko Numminen arvioi aikuiskasvatuksen haasteita 1980-luvulla. Enemmän kansliapäällikkönä puhuen hän lausuu, että ”vuosikymmenen puolivälin jälkeen koulutustutkimuksen tila suorastaan huononi”. Aikuiskasvatuksesta erityisesti puhuen hän huomauttaa, että ”koko ala on ollut Tampereen yliopiston aikuiskasvatustutkimuksen ponnistusten varassa”. Aikuiskoulutus on ollut syrjässä tutkimuksen valtaväyliltä. Aikuiskoulutuskomitea on tehnyt laajemmasta koulutustutkimuksesta ehdotuksia, mutta niihin ei ole tartuttu. Ollakseen aina kohteliaan Nummisen puhetta tämä on kriittisintä mahdollista kielenkäyttöä.

Sivistys vai aikuiskoulutus?

Mutta vielä kovempaa tykitystä seurasi. Numminen halusi irtautua aikuiskoulutuksen ihmiskuvasta – siitä muodikkaasta ajatuksesta, jossa määritellään, millainen yksilön tulee olla tai millaisilla ominaisuuksilla varustettua yksilöä koulutuksen keinoin yritetään luoda. Ongelma oli toisin sanoin sanottuna aikuiskoulutuksen ihmiskuvan yksimuottisuus. Tässä kohtaa Numminen irrottautui aikuiskoulutuksesta ja siirtyi tosiasiaa puhumaan sivistyksestä:

”Saattaisi kuitenkin olla koulutusstrategian kannalta hedelmällistä lähestyä koulutuksessa käytettävää ihmiskuvakäsitettä toisestakin näkökulmasta kuin tavoitteellisen pyrkimyksen kannalta. Uskon näet, että luomalla tutkimuksen psykologis-sosiologisella otteella konkreettinen kuva suomalaisen ihmisen tilanteesta, pyrkimyksistä ja elämäntavasta monimuotoisuudessaan, voidaan kenties löytää oivallisia sekä koulutuksen sisältöä että ulkoisia muotoja koskevia periaatteita, joiden avulla aikuiskoulutuksen erilaiset moniulotteiset toiminnot voidaan jäsentää ihmisen elämämpiirin välittömään

läheisyyteen. Näin hahmoteltu ihmiskuva ei olisi abstrakti, historiasta irrallinen ihminen, vaan konkreettinen ja siten välittömämmin suunnittelua ja toteuttamista jäsentävä ihmiskuva.”⁹³

Liiton 30-vuotisjuhlan tunnelmissa Pekka Sallila pohti sivistysjärjestöjen ja aikuiskasvatuksen yleisiä tavoitteita.⁹⁴ Sivistysjärjestöt toteuttivat aikuiskoulutusta, jolla oli kaksi aluetta. Yhteiskunnallisen koulutuksen perimmäisenä tavoitteena oli turvata aidon kansanvallan ja kansalaisten vapaan tahdon toteuttaminen yhteiskunnan kaikilla aloilla. Harrastustavoitteinen aikuiskoulutus palveli lähinnä kulttuurin kehittymistä ja yksityisen ihmisen persoonan kehittymistä.

Sallila käytti sujuvasti termiä ”järjestöllinen sivistystyö”. Se tavoitti muita paremmin vähäisen koulutuksen varaan jääneet sekä tiedollisesti passiiviset väestöpiirit. Tällaisia väestöryhmiä olivat maaseudun asukkaat ja työväki. Opintotoimintaa edisti yhteenkuulumisen tunne sekä yhdessäolon tarve. Opintokerho oli parhaassa tapauksessa pehmeä alku yksilön tietoiselle opiskelulle. Järjestöllisellä sivistystyöllä oli kansanvaltaa vahvistava vaikutus niin poliittisesti sitoutuneissa kuin sitoutumattomissakin järjestöissä.

Sivistysjärjestöjen kulttuuriharrastuksiin liittyvä toiminta levitti kulttuuria ja kulttuuriherätteitä alueille, joilla omakohtainen kulttuuriharrastus oli keskimääräistä vähäisempää. Toiminnalla oli selkeä tasa-arvopyrkimys. Lisäksi kansanliikeitä ja syrjäseutuja edustavilla järjestöillä oli luontainen perinteen tallennustehtävä. Yhteiskunnallisen muutoksen ollessa voimakkaita olivat sivistysjärjestöt muita laitoksia joustavampia vastaamaan muuttuviin tarpeisiin. ”Nykyaikana sivistystyölle asetetaan paljon aikaisempaa kovempia laadullisia ja sisällöllisiä vaatimuksia. Eivät sivistysjärjestöt voi ummistaa silmiään kehitykseltä ja olla niin kuin aina ennenkin”, paalutti toiminnanjohtaja Sallila. Kannanotto kytkeytyi sivistysjärjestöjen valtionapuun, jota haluttiin lisätä tehtävien vaikeutuessa.

Pekka Sallila oli tullut MSL:n toiminnanjohtajaksi ulkoministeri Paavo Väyrysen poliittisen sihteerin tehtävistä. Hänellä oli nuoreksi mieheksi kokemusta NKL:n ja KOL:n tehtävistä sekä keskustapuolueen puheenjohtajan avustamisesta, mutta niin vain tapahtui, että ”Sallila ajoi meidät itsenäisiksi”, kuten muuan keskustoimistossa työskennellyt kuvaa 1980-luvun asetelmaa.

Sallila sanoo, että itsenäisenä toimijana MSL pystyi hoitamaan keskustajärjestöjen koulutusta täysipainoisemmin kuin puolueen toimeksiantoja suoritavana organisoijana. Suhde keskusta oli hyvä, vaikka jotkut puoluetoimijat odottivat MSL:n toimistoista apua vaalikampanjoihin ja kentän kiertämiseen.

MSL:n kulttuurityötä ja yhteistyötä jäsenjärjestöjen kanssa olivat myös kirjoituskilpailut. Metsällä-kilpailun tuomaristoa johti pöydän päässä Lauri Kontro.

”Siihen me kannustimme, vapaa-ajalla”, lohkaisee Sallila. Hän analysoi, että MSL:n itsenäisyyttä suhteessa puolueeseen vahvisti kolme tekijää: (1) organisaation vahvistuminen valtionosuuksien kasvun myötä, (2) MTK:n kanssa tehtävän yhteistyön kasvu ja (3) Eläkeliiton nousu todella merkittäväksi jäsenjärjestöksi.⁹⁵ Eläkeliitto kehittyi jäsenmäärältään suureksi samalla kun järjestö korosti epäpoliittisuuttaan.

MSL:lle Eläkeliitto oli merkittävä jäsenjärjestö, koska sillä oli suuri jäsenmäärä ja muhkea määrä opintokerhoja. Nykyään Eläkeliitto itse luonnehtii itseään maan suurimmaksi, sitoutumattomaksi eläkeläisjärjestöksi.

MARKKINOIDEN VAPAUTUMISEN VUODET

1983–1992

• 1982

• Mauno Koiviston 12-vuotinen presidenttikausi alkaa

• 1983

• World wide web tulee avoimeen käyttöön USA:ssa ja muualla

• 1984

• Ympäristöministeriö perustetaan uutena ministeriönä

• Paavo Haavikko saa kirjallisuuden Neustadt-palkinnon

• Kustantajat perustavat kirjallisuuden Finlandia-palkinnon

• 1985

• Mihail Gorbatshev valitaan Neuvostoliitin presidentiksi; avoimuus- ja uudistuspolitiikka (glasnost i perestroika) alkaa

• 1986

• Pääministeri Olof Palme murhataan Tukholmassa

• Urho Kekkonen kuolee; Narvan marssi soi hautajaisissa

• Suomi liittyy Euroopan vapaakauppaliiton Eftan jäseneksi

• 1986–1987

• Pääomamarkkinat vapautetaan, lainanotto ulkomailta alkaa

• 1986

• Tshernobylistä räjähtää ydinvoimala: kuumia hiukkasia kulkeutuu Suomeenkin

• 1987–1991

• Harri Holkerin sinipunahallitus ja ”hallitun rakennemuutoksen” politiikka alkaa

• 1989

• Berliinin muuri murtuu, ”rautaesiripun” takainen Itä-Eurooppa vapautuu

• velkarahalla pelattu kasinotalous osoittautuu kuplaksi ja kääntyy nopeasti lamaksi 1990

”Petäiskylän kyläkokouksessa ei silitelty herrojen päätä, vaan epäiltiin, että he eivät ymmärrä sitä uhkaa, jonka maaseudun autioituminen aiheuttaa myös kaupungille”, kirjoitti Ylä-Karjala-lehti lokakuussa 1987.

• Kiinan armeija tukahduttaa väkivalloin opiskelijamien lenoitus Tiananmenin aukiolla

• 1990

• Paavo Väyrynen luopuu keskustan puheenjohtajuudesta, tilalle valitaan Esko Aho

• 1991

• Keskusta saa vaaleissa ”veret seisauttavan vaalivoiton” ja Esko Ahosta tulee pääministeri

• Neuvostoliitto hajoaa, ja sen seuraajavaltioksi tulee Venäjä; Eurooppaan paljon uusia itsenäisiä valtioita

• YYA-sopimus todetaan rauenneeksi toisen sopijapuolen kadottua historiaan

• Persianlahden sota öljystä ja alueen maiden USA-suhteesta

• 1992

• Ruotsi hakee EU-jäsenyyttä siitä Suomelle ennalta ilmoittamatta; Suomikin hakee

• Suomessa alkaa todellinen EU-jäsenyysskeskustelu

• SKP tekee konkurssin osakekeinottelun takia

MARKKINOIDEN VAPAUTTAMISEN KAUSI 1983–1992

MSL TOIMII ALUEISIIN TUKEUTUVANA
TEHOKKAANA OPINTOKERHOKONEENA

Vuosikymmenen kuluessa maailmanlaajuinen kylmä sota muuttuu liennytykseksi. Neuvostoliittoon ideologisen imperiumina perustunut sosialististen maiden järjestelmä sortuu kansalaisten tyytymättömyyteen. Keskusjohtoinen suunnittelu ei ole kohdentanut kansantalouksien voimavaroja tehokkaisiin käyttöihin. Asevarustelun vaatimat investoinnit talouden ulkopuolelle ovat kiihdyttäneet sosialististen maiden talouden. Läntisessä maailmassa juhlii markkinavoimien nimeen kaikessa vannova oikeistolainen uusliberalismi, joka liittyy Ronald Reaganin ja Margaret Thatcherin sekä taloustieteilijä Milton Friedmanin nimiin. Sitä seuraa vastareaktiona Tony Blairin, Gerhard Schröderin ja Bill Clintonin edustama ”tasapainotus kohti keskustaa”.

TALOUSKILPAILUUN SOPEUTUMISEN PAKKO

Joskus on arvioitu, että Suomen maaseudun hyvinvoinnin taso olisi ollut korkeimmillaan 1980-luvun puolivälissä. Silloin tekniikka ja elämän mukavuudet mahdollistivat kohtuullisen mukavan elämän ilman, että työelämä olisi ollut yhtä ankaraa kuin joskus myöhemmin. Luonnon käyttö oli vielä kohtuullisella

tasolla. Valtiolla oli välineitä aluepoliittiseen tasaukseen, ja niitä käytettiin. Maatalouspolitiikassa rajasuoja mahdollisti kotimaiset politiikkavaihtoehdot, jolloin pienetkin maatilat saattoivat pärjätä ja tilakoon kasvu oli orgaanista. Maaseudun väestöpohja oli aiemman historian tuottamaa ja riitti siksi paikallisten palvelujen ylläpitoon. Suomen sisäinen muuttoliike hidastui. Paavo Väyrynen johti keskustaa energisesti, Ahti Pekkala oli laajalti arvostettu valtiovarainministeri ja Heikki Haavisto luotsasi MTK:ta.

Mutta tämä kaikki oli tyyntä myrskyn edellä. Muutokset olivat kasautumassa, eikä niitä voinut väistää. Yhdysvaltojen ja miksei Kiinankin tavoitteena oli purkaa kaupan esteitä ja hankkia vientituotannolleen lisää markkinoita. Globalisaatio eli vientimarkkinoiden muuttuminen maailmanlaajuisiksi muutti Suomessakin yritysten intressejä ja strategioita. Kalevi Sorsan koolle kutsuma Korpilammen konferenssi oli ensimmäisiä yrityksiä hakea konsensusta maan kansainvälisen kilpailukyvyn turvaamiseksi.

Tähän kehitykseen liittyen Suomi hakeutui Euroopan vapaakauppaliitto Eftan täysjäseneksi 1986. Talouspolitiikan tavoitteeksi otettiin 1980-luvun loppuvuosina ns. vakaa markka, mikä tarkoitti devalvaatiokierteestä irtautumista ja sen mukaista maltillista tulopolitiikkaa. Euroopan maiden vastaus globalisaatioon oli taloudellinen yhdentyminen kohti yhtä sisämarkkinaa. Tähän kehitykseen liittyi pääomamarkkinoiden vapauttaminen.

Taloudellisiin vaikeuksiin ajautuneessa Neuvostoliitossa tapahtui politiikan muutos ja johdon vaihdos. Suomessa kansa äänesti kokoomuspuolueen pois oppositiosta ja sitä myöten valtaan Harri Holkerin punamultahallituksen vuosiksi 1987–1991. Euroopan pienemmissä sosialistisen leirin maissa nousi kansalaisyhteiskunnan ääni yhä voimakkaammaksi. Ympäristöä koskeva tietoisuus lisääntyi, kun ilmansaasteet, freonit ja päästöt vesistöihin nousivat arkisiksi puheenaiheiksi. Suomessa kaikki alkoi muuttua 1986–1987, kun pääomamarkkinoiden vapauttaminen ilman tietoa seurauksista sekä idänkaupan so. Neuvostoliittoon suuntautuvan viennin romahdus vuosikymmenen vaihteessa osuivat yhteen.

Parin vuoden ajan talous kasvoi ulkomailta otetun valuuttavelan varassa, kunnes kupla alkoi tulla tuntuvaaksi 1989–1991 lainanantajien menettäessä lopulta uskoaan Suomen järkiperäiseen talouspolitiikkaan. Avuksi huudettiin devalvaatiota, mutta se taas olisi lisännyt valuuttalainoja ottaneiden taakkaa, kuten lopulta tapahtuikin. Säästöpankkien Keskus-Osakepankki ja Työväen Säästöpankki kaatuivat, KOP ja SYP yhdistyivät Meritaksi ja lopulta Merita-kin yhdistyi neljän pohjoismaisen pankin fuusiossa Nordeaksi. Osuuspank-

kiryhmä kantoi yhteisesti kasinopeliin lähteneiden jäsenpankkiensa vastuut. Kuplatalouden tuloksena oli konkurssveja, työttömyyttä ja pitkäkestoisia inhimillisiä tragedioita. Kansalaisten oli vaikea ymmärtää, että valtio pelasti pankit estääkseen vielä suuremmat tuhot. Jos muidenkin isojen pankkien olisi annettu kaatua, olisivat kaikki suomalaiset joutuneet säästöjen menetyksen ja pakkohuutokauppojen kurimukseen.

Arjen tasolla tapahtui monenlaisia elämäntapamuutoksia. 1980-luvulla myydyimpiä autoja olivat kätevät, toimintavarmat ja edulliset japanilaisautot: Datsun, Toyota ja Mitsubishi. Pelikoneet kehittyivät ensimmäisiksi kotitietokoneiksi, esimerkkinä Nokian MikroMikko. Kotitalouksiin tulivat myös sähköhammasharjat, CD-levyt ja kotivideot eli kasetilta tai rompulta katsotut vuokratut filmit.

Ruokakauppojen valikoima laajeni, ja ihmiset kiinnostuivat eri ruokakulttuureista. Eksoottiset hedelmät, riisi ja pasta tulivat resepteihin. Yhtenä ajan ilmiönä oli urbaaniin juppi-ihanteeseen kuuluva solakkuuden tavoite: terveystietoisuus, kuntosaliharrastus sekä fitness. Tavoitteena oli näyttää peilissä hyvältä. Vaatteet olivat värikkäitä, liioitellun väliä ja topattuja. Median puolella paikallisradiotoiminta vapautui ja haastoi Yleisradion. MTV sai itsenäisen tv-kanavan. Ilta-Sanomat ja Iltalehti vakiinnuttivat duopoliasemansa. Maakuntalehtien omistuspohjaa kopisteltiin nurkanvaltauksilla. Paikalliset puhelinyhtiöt ostettiin isommiksi kokonaisuuksiksi. Vielä vuonna 1990 Suomessa oli kaikkiaan 2,6 miljoonaa lankapuhelinliittymää ja vain 0,2 miljoonaa matkapuhelinta, mutta kännyköiden vallankumous oli puhelinalan kehitystä seuraavien nähtävissä. Sitä symbolisoi Mihail Gorbatschovin soitto Nokian kännykällä Suomesta Moskovaan.

Poliittisesti vuodet 1982–1994 olivat Mauno Koiviston presidenttikautta. Koivisto edisti aktiivisesti parlamentarismien mukaisia valtiosääntömuutoksia, toimi ulkopoliitikassa hätäilemättä ja päätti kautensa Suomen EU-jäsenyyteen. Vihreä liike nousi Kojärveltä eduskuntaan uuden ympäristötietoisuuden nosteella. SKDL:n kannatus suli puoleen siitä, mitä se oli 1970-luvulla. Liberaalinen puolue katosi puoluekartalta.

Kansallisen itseymmärryksen tasolla kirjallisuus tuotti pitkää epiikkaa, tekijöinään sellaiset nimet kuin Kalle Päätalo, Laila Hietamies, Matti Pulkkinen, Antti Tuuri ja Matti Yrjänä Joensuu. Näitä kirjoja lukivat keskimäärin yli 50-vuotiaat – siis sodan jälkeen syntynyt, suuret muutokset kokenut sukupolvi. Nuorisomusiikissa aikakausi kiteytyi ns. Suomi-rockiin eli itsetuntoisesti suomen kielellä laulettuun, kotimaassa sävellettyyn rock-musiikkiin.

Ajan nimiä olivat Sielun Veljet, Dingo, Miljoonasade, Eppu Normaali, Leevi and the Leavings sekä Juice Leskinen ja Mikko Alatalo. Näitä kuuntelivat alle 30-vuotiaat. 1980-luvun lopun ”sääntöjen muuttumista” korostanut ilmapiiri tuotti kulttuurin maailmassa erilaisia karnevalistisia sisältöjä.

TAPIO SIIKALA PUHEENJOHTAJAKSI

Tapio Siikala oli pohjoiseen sivistyssukuun kuuluva journalisti, joka oli isänsä seuraten aikansa Pohjolan Sanomien päätoimittaja ja tuli vuodesta 1980 Tampereelle TV2:n johtajaksi. Hän oli ollut jonkin verran mukana Tornion-jokilaakson kulttuuririennöissä, sparrannut sivistysliittoa sen seminaareissa ja muodollisesti ollut mm. MSL:n hallituksen varajäsen. Jaakko Nummisen luopuessa puheenjohtajuudesta Siikala keksittiin puheenjohtajaksi, joka pystyisi arvioimaan ajan haasteita. Siikala toimi MSL:n puheenjohtajana vuosina 1982–1989. Kausi osuu järjestelmämuutosten ja alkaneen kuplatalouden aikaan.

Miten juuri Siikalaa osattiin kysyä sivistysliiton puheenjohtajan tehtävään? Siikala itse vastaa kysymykseen:

Tapio Siikala 1989 MSL-puheenjohtajakauden läksiäisjuhlissaan.

”Olen tuota asiaa vähän mietiskellyt. Tuntuu luontevalta, että minut siihen nimitettiin. Eihän minulla ollut kansliapäällikkö Nummisen profilia eikä roolia silloin, eikä jälkeenkään päin. Isot ne oli ne puheenjohtajan saappaat. Luulen, että asiaan vaikutti se, että minulla oli kosketusta siihen MSL-maailmaan. Ensinnäkin kaikki tiesivät, että olin aktiivi keskustalainen. Minähän olin Keskustan Lehtimiesten puheenjohtaja 1970-luvulla. Sitä kautta olin myös puoluehallituksen jäsen, koska siihen aikaan Lehtimiehillä oli puoluehallituksen mandaatti niin kuin piirijärjestöilläkin. Näin tuli Pursimiehenkadun porukka tutuksi. Siinä oli pari muutakin asiaa. Kun olin Pohjolan Sanomien päätoimittaja 1970-luvulla,

MSL:lle syntyi Tornioon erittäin aktiivinen yhteisö. Tornio oli terästehtaan perustamista seuranneen kuntaliitoksen jälkeen erittäin voimakas keskustalainen piste pohjoisessa. Se kykeni tukemaan aluetoimistoa, jossa oli aluesihteerinä Anna-Maija Lauri. Luulen, että sitä kautta MSL:n sisäiseen kenttään meni viestiä, kun mm. tein päätoimittajana parhaani tukeakseni sitä Tornion toimistoa. Sitten kun tulin Tampereelle TV2:een vuoden 1980 alusta, olin jo jättänyt Keskustan Lehtimiesten pj-tehtävän. Eikä sellainen olisi oikein sopinutkaan Yleisradion herran toimenkuvaan. Siitä olisi tullut murinoita. Olin siis niin kuin vapaalla jalalla. Siellä Tampereella oli aktiivinen MSL-solu, jossa oli kaksi vahvaa toimijaa. Toinen oli Anna-Kaarina Rantaviita-Tiainen. Toinen oli keskustapiirin toiminnanjohtajaksi tullut Jouni Koskela. Hän oli toiminnanjohtajana MSL-yhteisön tukena. Enhän minä heille saattanut muuta tukea antaa kuin henkistä tukea.”⁹⁶

Siikalalle tulee vielä mieleen opetusministeriöön kytkeytyvä mahdollisuus.

”Veljeni Kalervo Siikala oli opetusministeriössä Jaakko Nummisen alainen, kansainvälisten asioiden osaston päällikkö. Saattaa olla, että nämä tekijät sitten vaikuttivat siihen, että joku hoksasi pyytää minua MSL:n puheenjohtajaksi.”

MSL:oon Siikala toi ajan uusia johtamisoppeja; tulosjohtamista ja tavoitteellista johtamista: ”Muistan saarnanneeni tätä evankeliumia luottamushenkilöille ja henkilöstölle. Näistä opeista otettiin se, mikä oli otettavissa. Minä olin hallituksen puheenjohtaja, Pekka Sallila toimitusjohtaja, Usko Lahti opintokerhodivisioonan vetäjä ja Liisa Heikkilä-Palo kulttuuridivisioonan vetäjä. Esikuntana toimivat talous ja hallinto”, tiivistää Siikala organisaationäkemyksensä.

Johtamisen näkökulmasta hän ottaa vielä yhden tärkeän asian viestiksi tuleville:

”Se on hallituksen rooli suhteessa henkilöstöön. Keskusta-aatteen kannalta puolue, luottamushenkilöt ja henkilöstö ovat samaa puuroa. Kaudellani näin, että Pekka Sallilaan kohdistui sellaisia paineita, että joku henkilöstöön kuuluva oli käynyt puhumassa hallituksen jäsenille omasta asiastaan tai hankkeista ohi Pekan. Yritin pitää sellaista järjestystä, että ette saa käydä puhumassa suoraan hallituksen jäsenille ottamatta siihen Pekan tukea. Ja varsinkaan, jos näette, että Pekka on vähän nihkeä, hakea tukea asiallenne ohi Pekan. Otan tämän esille, koska tämä on poliittisten järjestöjen yleinen ongelma. Ei aina muisteta sitä, että toiminnanjohtaja on vastuussa koko firmasta. Hänen asemaansa tulee tukea kaikin tavoin. Muutoin menee puurot ja vellit sekaisin. Tämä ei ollut yleinen ongelma, mutta sen verran asian kanssa jouduin tekemisiin, että otan sen tässä esille.”⁹⁷

Muuan puheenjohtaja Tapio Siikalan aikakauden aloittaneista prosesseista oli sivistysliiton 1983 hyväksymä periaatejulistus. Siihen kirjattiin liiton missio ja ihmiskäsitys. Sen mukaan kaikessa toiminnassa pyritään ihmisen henkisen kehityksen edistämiseen ja ihmisen eheyden suojelemiseen. Puhuttiin myös ihmisen kolmiyhteydestä: ihmisenä olemisesta, ihmisenä toimimisesta ja ihmisenä kehittymisestä.

Puheenjohtaja Siikala esitti oman johdantonsa aiheeseen Alkio-seminaarissa Seinäjoella 17.3.1983. Siikala näki, että Suomi oli siirtymässä tietoyhteiskuntaan. Tiedosta oli tulossa tai tullut yhteiskuntamme tärkein voimavara. Tiedon tuotanto ja käsittely työllisti jo tuolloin enemmän ihmisiä kuin mikään muu tuotannonala. Samalla ihminen on kukin yksilönä, valitsemallaan tavalla yksin joukkotiedotuksen parissa. Televisio, kaapelikanavat, videokasetit ja alkavat satelliittilähetykset tuovat ihmisen ulottuville uuden ja laajan kuvallisen maailman. Tällaisessa maailmassa sivistys on muutosturvaa:

Ihmisessä on pyrkimys tietoon ja totuuteen, kauneuteen ja moraalisesti oikeaan toimintaan. Näiden korkeiden ja jalojen päämäärien katsomme toteutuvan sivistyksessä. Kysymys on itse asiassa henkisestä kehityksestä niin kunkin yksilön kohdalla kuin ihmisten välisissä suhteissa.

Sivistyksessä ei ole kysymys vain tiedosta, vaikka tieto onkin sivistyksen tärkein osa. Siihen kuuluu omakohtaisen pohdiskelun kautta muodostunut kuva itsestä ja maailmasta ja kyky itsenäisesti arvioida uusia tietoja ja ilmiöitä. Olennainen sivistyksen puoli on myös humanistinen suvaitsevaisuus, kyky tunnustaa erehtyneensä ja kyky kunnioittaa toisen ihmisen ajatuksia. Sivistys voi itse asiassa toteutua vain ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä.⁹⁸

Maaseudun Sivistysliiton edustajisto hyväksyi syyskokouksessaan 25.11.1983 liiton ensimmäisen periaatejulistuksen. Periaatejulistus voitaisiin tässä yhteydessä kääntää *fundamentaaliksi omakuvaksi*. Kyse on peruskivistä. Se on maalaisliiton sivistysohjelman 1951 kaltainen merkittävä dokumentti, jonka synnystä ja varsinaisista kirjoittajista tiedetään toistaiseksi vähän. Tekstistä tunnistaa kuitenkin Alkioon viittaavia sanontoja, Seppo Niemelän käsialaa, ehkä Paula Tuomikoskeakin, sekä Tapio Siikalalta kuulostavan loppukaneetin. Teksti kuuluu kokonaisuudessaan seuraavasti:

”Maaseudun Sivistysliitto syntyi vahvistamaan maalaisliiton sivistysperintöä. Liitto on sitonut tavoitteensa maamme kansalliseen kulttuuriperinteeseen ja maaseutuhenkiseen arvomaailmaan. Liiton tehtävänä on siirtää sukupolvelta toiselle kansallisesti ja inhimillisesti arvokas elämäntapa. Pyrkimys tietoon ja totuuteen sekä eettisten ja esteettisten arvojen ymmärtämiseen on liiton toiminnan perusta.

Maaseudun Sivistysliiton korkein päämäärä on ihmisen henkisen kehityksen edistäminen ja ihmisen eheyden suojeleminen. Jokaisen ihmisen yhtäläiseen ihmisarvoon perustuva itsenäisyys ja vapaus luovat perustan tämän päämäärän saavuttamiselle.

Maaseudun Sivistysliiton tulee itsenäisesti arvioida kulttuuri- ja sivistyselämän ilmiöitä ja ajatuksia ja kehittää niitä vapaasti, uusia mahdollisuuksia etsien.

Sivistysperintö välittyy uudelle sukupolvelle kasvatuksen ja ympäristön vaikutteiden avulla. Maaseudun Sivistysliiton opinto- ja koulutustoiminnan kansalaiskasvatuksellisenä päämääränä on antaa ihmiselle valmiuksia toimia täysipainoisena yhteiskunnan jäsenenä. Kansalaiskasvatus tukee suomalaisen kansanvallan itsenäisesti ajattelevia ja omintakeisia ihmisiä.

Maaseudun Sivistysliiton itsekasvatuksellisenä päämääränä on luoda edellytyksiä ihmisen henkiselle kasvulle. Ihmisyyden toteutumisen kannalta on tärkeää, että ihminen muodostaa henkilökohtaisen maailmankatsomuksensa omien havaintojensa ja ajatustensa pohjalle ja että hänen toimintansa perustuu omakohtaisesti hankittuun vakaumukseen.

Maaseudun Sivistysliiton kulttuuritoiminnan päämääränä on luoda edellytyksiä omaehtoiselle luovalle toiminnalle ja tukea sellaisia taiteen ja kulttuurin saavutuksia, jotka lähtevät kansasta ja puhuttelevat sitä. Kulttuuritoiminnalla pyritään syventämään taiteen sisällön ja sanoman ymmärtämistä. Toiminnan tulee olla myös niin monimuotoista ja runsasta, että jokainen löytää siitä omimman alueensa.

Maaseudun Sivistysliiton tulee itsenäisenä sivistysjärjestönä tarttua ajassa liikkuviin haasteisiin ja säilyttää työnsä tunnusmerkkinä toiminnan laaja-alaisuus sekä kyky ottaa esille jatkuvasti uusia ajatuksia ja toimintoja. Henkisellä kasvulla on rajoittomat mahdollisuudet.”⁹⁹

Periaatejulistuksessa määriteltiin siis liiton alkuperä, ihmisyyden idea, itsekasvatus, kansalaiskasvatus, kulttuurikäsite sekä järjestöllinen itsenäisyys.

Jonkinlainen askel uuteen tapahtui vuonna 1986, jolloin liitto ikään kuin otti todesta, että jokainen maakunta on kulttuuriltaan erilainen. Se johti ratkaisuihin, jossa jokainen MSL-alue so. aluetoimisto sai järjestää oman tahtonsa mukaisia kulttuuritapahtumia. Fyysisesti tällaiset maakunnalliset kulttuuritapahtumat toteutettiin aina joidenkin valittujen kuntien alueella. Ideologisena

lähtökohtana oli jo Vilkun ja Nummisen esiin tuoma käsitys, että kansallinen kulttuuri on sitä rikkaampi, mitä omaleimaisempia sen pienet osat ovat.

KURSSIT JA LUENNOT

Taloudellisesti opintokeskukselle kurssit ja luennot olivat kaikessa yksinkertaisuudessaan tärkeitä. Kurseja luonnehdittiin toteuttamiseltaan vaativiksi, mutta nopeiksi ja ajankohtaisiksi. Ne avarsivat yleissivistystä ja paransivat kansalaisvalmiuksia. Luennoitsijoista puolestaan MSL piti puhujalistaa, jolta etsivä löysi puhujia aiheen mukaan: tarjolla oli maan parhaita puhujia tai asiantuntijoita. Eniten kurseja kirjautui MTK:n ja Eläkeliiton kautta. Kurseja järjestettiin jäsenjärjestöjen luottamushenkilöille sekä mm. kunnallisyjärjestöjen koulutussihteereille. Luentotoiminnalle oli suuri takaisku, kun valtiontalouden säästöpainneissa luentotoiminnan ja ohjaajakoulutuksen valtionapu poistettiin 1993.

1983 tilanteessa 55 % kursseista oli yhteiskunta-aiheisia, 27 % liittyi maatalouteen. Kaksi vuotta myöhemmin, aiheluokittelun muututtua, yhteiskunnallisteemaisia oli jo 70 prosenttia, maa- ja metsätalouden osuuden oli pudonnut 10 prosenttiin.

Toiminnan kosketuspinnasta kertoo seuraava taulukko:

	KURSSIT		LUENNOT	
	KPL	OPETUSTUNTEJA	TILAISUUKSIA	KUULIJOITA
1983	716	8 070	875	23 375
1984	718	8 363	996	33 178
1985	707	8 778,5	986	26 622
1986	595	9 273	1 151	46 900
1987	552	9 536	1 165	48 690
1988	657	10 717	1 142	50 389
1989	638	10 583,5	1 224	57 093
1990	666	11 387,5	1 321	78 392
1991	657	12 005	1 313	70 089

OPINTOKERHOTOIMINNAN TARKEMPI KOHDENNUS

Vielä vuonna 1983 MSL:lla oli 4 720 opintokerhoa. Luku on kunnioitettavan korkea. Mutta jokin oli yhteiskunnassa ja sitä myöten myös opintokerhotoiminnan psykologiassa muuttumassa. Vuodelle 1984 tehdyssä toimintasuunnitelmassa tavoitteeksi kirjattiin 5 000 opintokerhoa, mutta vuoden 1985 päätyessä tilastoitiin 3 602 opintokerhoa. Mikä selittää pudotusta? Oliko kyse siitä, että yhä uudet esiin tulevat harrasteet ja ilmiöt kilpailivat ihmisten vapaa-ajasta? Oliko opintoaineistojen tuotanto taantunut tai jollain tavalla väärin kohdennettu? Vai oliko keskustan periaateohjelma-aiheinen opintokerhopiikki ollut huipputaso, jollaista ei pystyttäisi vuosi vuodelta toistamaan?

Tällä reseptillä yritettiin vielä 1983: rytkäyttämällä täyslaidallinen keskeisten jäsenjärjestöjen ytimiin lämpöohjautuvia opintoaineistoja. Näitä aineistoja olivat keskustapuolueelle räätälöity ”Kotikuntani suurennuslasin alla”, Keskustanaisille tehty opintokerhoaineisto ”Kohti 90-lukua – ihmisen ja elämän puolesta”, Eläkeliitolle tuotettu ”Eläkeläisen toimintakirja” sekä MTK:n piirissä toimiville opintokerhoille laadittu ”Maa, jolla elämme”.

Joka tapauksessa MSL:n entinen opintojohtaja, koko maan opintokerhotoiminnan hyvin tunteva ja opetusministeriössä työskentelevä opetusneuvos Olavi Alkio purki huoltaan Suomenmaassa 5.4.1985. Hänen mukaansa MSL oli ”ajautunut niin sanottuun disor-

Opintokerhojen markkinointia 1980-luvun alusta: Imisit nyt maitosi, jotta isi ehtii ajoissa opintokerhoon.

ganisaatiovaiheeseen”. Hän tarkoitti tilaa, jossa ulkoiset kuoret ovat näyttävät, mutta järjestön sisäinen sanoma kuihtuu. Organisaatio pyrkii monimutkaisuudella ja rönsyilemällä ylläpitämään kokoaan. Tällaiseen tilaan ajautuneet opintokeskukset muuttuvat vaivihkaa ”byrokratian etäispäätteiksi, valtionapua välittäviksi toimistoiksi”. ”Valtionapu, joka sinänsä on kansansivistystyön välttämätön ehto, on turruttanut järjestön aistit.” Tämä ei sinänsä ollut uutta: viestittihän MSL jäsenjärjestöilleen jo vuoden 1983 toimintasuunnitelmassa, etteivät ”sivistysjärjestöjen opintokeskukset voi olla leimallisesti vain koulutustoiminnan valtionavun välitysorganisaatioita”. MSL:n suhteellinen osuus koko maan kaikista opintokerhoista alkoi laskea jo 1980-luvun alkuvuosina.

Opintojohtaja Olli Punnonen oli aistinut potentiaalisten opintokerholaisten elämäntilanteessa tapahtuneita muutoksia. Hän toi Ruotsista uudenlaisen opintokerhomallin, jonka iskusanat olivat ”tutki ja tuota”. Ajatuksena oli, että opintoaineisto ikään kuin viritettiin psykologisesti uudelleen. Alustana oli työkirja, jota täytettiin tiedoilla. Opintokerholainen perehtyi itsenäisesti johonkin aiheeseen ja omien pohdiskelujen pohjalta tuotti ajatuksia ja havaintoja, joista ryhmässä keskusteltiin. Näin ihminen koki opiskelun hyödylliseksi ja häntä itseään eteenpäin vieväksi. Ryhmässä itsetuntemus ja omanarvontunto kohosivat. Näin opintokerho palkitsi jäsenensä muutoinkin kuin sosiaalisena seuranpitoyhteisönä. Ensimmäinen tämän filosofian mukainen aineisto oli ”Kotikuntani suurennuslasin alla”.

Keskustapuolueessa puhalsivat 1980-luvun alkupuolella uudet tuulet. Puolue halusi kasvattaa jäsentensä ja toimijoidensa kykyjä: valistaa, kouluttaa, innostaa. Puolueen koulutussihteeriksi Usko Lahti halusi koko keskustalaisen liikkeen kasvavan ”laajojen kansanjoukkojen sivistysjärjestöksi”. Tätä ryhdyttiin tavoittelemaan kouluttamalla puolueen kunnallisjärjestöille ja jäsenjärjestöille koulutussiihteereitä. Otaksuttavasti laskettiin, että jos tällaisia aktiivisia valonkantajia olisi muutama tuhat, löytyisi sivistymiseen kansan tarvitsemat ja valitsemat suuntimat. Koulutus- ja opintotarjontaa kohdennusta suunniteltiin yhdessä jäsenjärjestöjen kanssa.

On hankala sanoa, mikä tässä meni pieleen. Oliko kynnys siinä, että jäsenjärjestöt toinen toisensa perästä ilmaisivat kaipaavansa järjestökoulutusta? Ehkä ongelma olikin se, että ihmisten toiveiden aistimisen sijasta MSL rakensi portaattain nousevan, useampia vuosia kestävä koulutusohjelmanaputken, johon ihmisten oletettiin haluavan. He eivät sitten kovin runsain joukoin halunneet. Paine johti henkilövaihdoksiin. Olli Punnonen tilalle opintojohtajaksi tuli 1985 puolueen koulutussiihteerinä taitonsa osoittanut Usko Lahti.

Opintoaineistojen tuottamiseksi perustettiin vakanssi 1982, ja tehtävässä toimineen Anneli Kajannon jäätyä äitiyslomalle loppuvuodesta 1984 opintoaineistoja ryhdyttiin ostamaan freelance-kirjoittajilta.

Vuoden 1985 toimintasuunnitelmaan sisältyy kaiken muun ohella tulevaisuuteen kurkottava, uudistusmielinen kirjaus. MSL-opintokeskus päätti käynnistää oman koulutustoiminnan. Se keskittyisi sellaisiin aiheisiin, jotka jäsenjärjestöjen kanssa järjestettävässä koulutuksessa jäivät liian vähälle huomiolle. Tällaisia aiheita olivat aate-, elämäntapa-, tulevaisuus-, ihmissuhde- ja kulttuurikysymykset. Ensimmäisinä uusina aineistoina valmistuivat naiskirjallisuutta, tanssia ja runoutta käsittelevät kulttuuriaineistot. Tulevaisuuden tutkimuksesta lähdettiin valmistelemaan aineistoa yhdessä Tulevaisuuden tutkimuksen seuran kanssa.¹⁰⁰

OPINTOKERHOTOIMINNAN KRIISI

Opintokerhotoiminnan kriisi kärjistyi ulkoisista syistä johtuen keväällä 1985. Asian tausta oli se, että Kansan Sivistystyön Liiton piiristä Kemissä paljastui joukko paperille tehtailtuja opintokerhoja. KSL oli tuolloin ilmoitettujen opintokerhojen määrässä mitaten koko maan toiseksi suurin opintokeskus. Sillä oli yli 6 000 opintokerhoa. Tuli ilmi, että Kemissä kerhojen vetäjät ja jäsenet eivät tienneet kuuluvansa kerhoon. Ilmiannon eli kantelun asiasta olivat tehneet SKDL/SKP:n vähemmistökommunistit, jotka kokivat puolueen enemmistöläisten käyttävän fiktiivisiä opintokerhoja poliittisen kamppailun välineinä.

Asian tietoonsa saatuaan kouluhallitus alkoi tutkia kaikkien opintokeskusten osalta, toimivatko niiden opintokerhot lain ja ohjeiden edellyttämällä tavalla. Näin MSL:nkin edellytettiin tutkivan korkeampaa valtionapua saavien kerhojen menojen todenperäisyyden. Koskaan aikaisemmin opintokerhoilta ei ollut vaadittu kuitteja tarkastettavaksi. Oli riittänyt, että opintokerhot ilmoittivat lomakkeella kokoontumisajat, osallistujat ja kulunsa. Näiden ilmoitusten perusteella MSL-opintokeskus oli laatinut valtionapuhakemuksen.

Tuolloinen toiminnanjohtaja Pekka Sallila luonnehtii Kemin huijauksen olleen kova isku opintokerhotoiminnan yleiselle uskottavuudelle. Erityisesti kohu koski niin sanottuja poliittisia opintokeskuksia. Muissa so. ei-poliittisissa opintokeskuksissa se vauhditti puheita siitä, että opintokeskukset olivat puolueille yksi ”piilopuoluetuen” muoto. Maaseudun Sivistysliitossa opinto-

Kuittien tarkastus oli työlästä ja aikaavievää.

tuen käyttöön ja annettuihin selvityksiin paneuduttiin huolella. Sallila muistelee, että lisäselvityksiä pyydettiin muutamissa tapauksissa. Tärkeintä oli, että Kemian tapausten julkitulo ehkäisi ennalta väärinkäytöksiä koko opintokeskuskentässä.

MSL ei halunnut lähteä peräämään jokaisen opintokerhonsa kuitteja. Tällaiseen toimenpiteeseen lähteminen olisikin ollut vitsalla lyömisen kaltainen signaali, joka olisi varmasti koettu lamauttavana kurituksena. Sivistysliitto selosti juristin logiikalla, etteivät kerhot olleet tositteita säilyttäneet, koska niitä ei ollut koskaan kysytty. Opintokeskus kyllä pystyi osoittamaan, että sen ohjeissa opintokerhoille oli kehoitus säilyttää kuitit ja varautua tarvittaessa esittämään ne opintokeskukselle tai kouluhallitukselle. Jotta kouluhallituksen vaade tulisi toteutettua, liitto tarkasti yli 700 opintokerhon tositteet. Nämä olivat niitä opintokerhoja, jotka olivat sinä vuonna ensimmäisinä toimittaneet paperinsa liittoon. Osa tarkastetuista ei täyttänyt opintokerhojen toiminnallisia ehtoja. Sentään 684 kerhoa oli kokoontunut vaaditulla tavalla, mutta vain 506 pystyi tuottamaan vaaditut tositteet. Tarkastus toteutettiin kerho kerholta ja tositekohtaisesti. Sitä luonnehdittiin työlääksi ja aikaa vieväksi. Siihen käytetty aika oli pois pedagogisesta ohjauksesta. Kerhojen valtionavun vähäisyyden vuoksi toimenpidettä pidettiin järjestöissä epätarkoituksenmukaisena. Se oli kuitenkin tehtävä, koska kysymys oli alan maineesta ja uskottavuudesta.¹⁰¹

Tarkastuksen jälkeen MSL-opintokeskus otti pysyväksi käytännöksi tarkistaa opintokerhojaan pistokokeilla. Se tapahtui syyskuun 1985 kerhokirjeen sanoin seuraavasti: ”Pyydämme lääneittäin joka 20:ltä toimintakertomuksensa jättävältä opintokerholtalta menotositteet aluekeskuksiin tarkastettavaksi. Tästä tarkastusmenettelystä ilmoitamme kerhoille tarkemmin hyväksymisilmoituksen yhteydessä. Samalla annamme ohjeita tositteiden laatimisesta ja säilyttämisestä.” Pistokokeen uhka oli reilulla ja uskottavalla tavalla ilmaistu ja se alkoi purra – suorastaan liiankin hyvin. Vaikka MSL:n tavoitteena oli koko 1980-luvun loppupuolen 2 500 opintokerhoa, laski opintokerhojen määrä kaikista toimista huolimatta, niin että se oli 1 517 kpl vuonna 1989. Samaan aikaan koko vuosi oli tiukkojen säästötoimien aikaa, kun julkiset ja yksityiset rahahanat alkoivat sulkeutua taloudellisen laman tullessa näkyviin. Ei ihme, että opintojohtaja Usko Lahti erosi elokuun alussa 1989.

Se vaikutus tällä kuittirumballa, uusilla ohjeilla ja tiukennetulla kontrollilla oli, että opintokerhojen määrä romahti 1986 lukuun 2 333. Opintokeskus

oli parissa vuodessa menettänyt puolet volyymistaan. Eniten putosi keskusta-puolueen piirissä toimivien opintokerhojen määrä. Tämä implikoi, että opintokerhotoimintaa oli ainakin jossain määrin pidetty pienimuotoisena ”rahan-tekokoneena”. Parhaiten tasonsa pitivät Eläkeliiton kerhot, joiden olemassaolo perustui sosiaaliseen yhdessäoloon. Myös kurssien ja luentojen osallistujamäärät laskivat. Jonkinlaisena ensirefleksinä romahdukseen liitto kampanjoi sekä vuonna 1985 että 1986 yleensä opintokerhotoiminnan puolesta, kiinnittäen erityistä huomiota alueisiin, joissa opintokerhotoiminta oli heikkoa. Toisena korjausliikkeenä oli tutkivan ja tuottavan opintokerhon idea:

Opiskelumuotona omakohtaista osallistumista ja pohtimista vaativa, tutkiva ja tuot-tava opintokerho tulee yhä keskeisemmäksi. Tällainen opiskelu haastaa kerholaisia omiin kannanottoihin ja kriittiseen asioiden ja ongelmien syiden selvittelyyn. Huo-matessaan löytävänsä ja pystyvänsä tuottamaan tietoa ihminen vahvistaa arvomaailmaansa ja kasvaa sisältäpäin, hänen omanarvontuntonsa kasvaa.¹⁰²

VALTIONAPUA SAANEET OPINTOKERHOT 1983–1992

VUOSI OPINTOKERHOJA KPL

1983	4 720	opintokerhokampanja jäsenjärjestöille
1984	4 377	
1985	3 602	opintokerhojen kuittitarkastus
1986	2 333	uudet ohjeet opintokerhoille
1987	1 913	ajan henki muuttuu
1988	1 799	
1989	1 519	aallonpohja
1990	1 587	puolet Eläkeliiton opintokerhoja
1991	1 884	
1992	2 303	”takaisin perusasioihin”

Kun opintokerhojen määrä kääntyi 1980-luvun lopulla laskuun, laski myös MSL:n sitä kautta saama rahoitus. Niinpä hallitus asetti 10.5.1989 toimikun-nan laatimaan liiton rahoituksen kehittämissuunnitelmaa. Toiminnanjohtaja Pekka Sallilan selostuksen mukaan valtionavun määrä 1989 oli 1,9 miljoonaa markkaa, josta kiinteät hallintomenot olivat noin 70 prosenttia. Kulttuuri-

tapahdumien välittömään rahoitukseen pystyi liitto vuosittain kanavoimaan 200 000–300 000 markkaa. Ratkaisevaa liiton rahoitukselle oli ns. harkin-
nanvarainen valtionapu, joka oli pysynyt vuosina 1988 ja 1989 ennallaan eli
sen reaaliarvo oli laskenut. Eduskunnan käsissä olevien ns. joululahjarahojen
varaan ei voinut laskea pysyvää toimintaa. Molemmat ylimääräiset rahoitukset
katosivat laman ja siitä aiheutuneiden valtionavun leikkausten myötä.

Vaihtoehto oli sponsorirahoituksen puolella. Nousukauden oloissa yrityk-
set ja yhteisöt asettivat tukemilleen hankkeille yhä korkeampia vaatimuksia.
Liiton kannalta katsoen toiminta- ja sponsorointisuunnitelmat oli laadittava
samaan aikaan. Sponsorori halusi oikeanlaista ”nähdynksi tulemistä”. Suunni-
telmien sisällöllistä laadukkuutta voitiin isoissa hankkeissa varmentaa käyttä-
mällä jotakuta alan asiantuntijaa. Näin arvioi sivistysliiton oma, rahoituksen
kehittämistä pohtinut toimikunta.

OPINTOKERHOTOIMINNAN ARVIOINTI JA RAPORTOINTI KEHITTYVÄT

Aikaisemmilla vuosikymmenillä MSL oli vuosikertomuksissaan tottunut ra-
portoimaan opintokerhoista numeroina. Hyvin tarkkaan kuvattiin, miten val-
tionapukerhot olivat toteutuneet alueittain, jäsenjärjestöittäin ja aihepiireit-
tään. Vuosikertomukset oli osoitettu valtionapua myöntävälle ministeriölle:
ne olivat selvityksiä siitä, miten saatua valtionapua oli käytetty. Se, että niistä
otettiin suppeita painoksia jäsenjärjestöjen ja omien joukkojen käyttöön, oli
toissijaista. Näin toimien ei vuosikertomuksiin sisällytetty julkisia arvioita
oman opintokerhotyön tilasta, yhteiskunnallisesta tilanteesta tai menetel-
mällisistä uutuuksista. Kysyttäväksi jää, miksi vuosikertomukset tehtiin tähän
muotoon. Ehkä ei haluttu ulkopuolisten tahojen tai rahoituksesta kilpailevi-
en sivistysjärjestöjen tietävän siitä, mitä uutta oli löydetty, mitä oli kehitetty
eteenpäin, missä oli onnistuttu?

On syytä otaksua, että aluesihteereillä ja opintokeskuksen väellä oli mo-
nenlaisia havaintoja siitä, mikä opintokerhotyössä toimi. Oli myös ”tytinäksi”
kuvattua esitietoa siitä, mikä yhteiskunnassa oli muuttumassa. Tällaisen arvi-
oivan ja kehittävän keskustelun paikka MSL:ssa oli opintokeskusjaosto, johon
oli koottu liiton hallituksen jäseniä. Usein herätteitä saatiin Ruotsista, jonka
yhteiskunnallinen kehitys oli vuosia edellä Suomea ja jossa löydetty innovaa-
tiot toimivat Suomessakin. Tärkeä ulkomainen yhteisö oli keskustalaisten ja

sitoutumattomien sivistysjärjestöjen Pohjoismainen Aikuiskasvatusliitto FNV eli Förbundet Nordisk Vuxenuppbildning.

Opintokerhotoiminnan kriisiin liittynyt opintokerhotoiminnan arviointi tehtiin ensimmäistä kertaa näkyväksi vuoden 1986 puolella

kootussa vuoden 1985 vuosikertomuksessa. Julkaisussa on asian sanallista arviointia, ja numerot esitetään mielekkäällä tavalla myös kurssien ja luentojen osalta. Siinä lähdetään aivan perusteista, toisin sanoen selitetään opintokerhon tarkoitus: Opintokerho on joustava ja uudistuva pienryhmäopiskelun muoto. Se soveltuu niin yhteiskunnallisiin aiheisiin kuin kulttuuriharrastuksiinkin. Sen erityispiirre on ryhmän jäsenten yhteisyys ja omaehtoisuus. Jäsenet päättävät itse opiskelun aiheet, oppimistavoitteet ja työskentelytavat. Näin opintokerhon opinnollinen suuntaus ja taso muodostuvat jäsenten odotuksia ja tarpeita vastaavaksi. – Tässä määrittelyssä tulee muuten esiin mielenkiintoinen oletus: opintokerhon opiskelijat ovat olemassa sosiaalisena ryhmänä jo ennen opiskelua; he vain valitsevat aineistotarjonnasta kannaltaan kiinnostavan ja motivoivan aiheen. Toinen tapa ajatella asiaa on se, että ihmiset hakeutuvat tarjolle nostetun aihepiirin ympärille, ja heistä muodostuu ryhmä. Tämä jälkimmäinen tapa, vaikka onkin harvinaisempi, pystyy tunnistamaan yhteiskunnalliset muutokset ja vetämään mukaan uusia ihmisiä, aiheen takia.

Opintokerhotoiminnassa havaittu kriisi johti siihen, että ministeriö ryhtyi uudistamaan opintokerholainsäädäntöä. Jo entuudestaan oli arvioitu järjestöllisen sivistystyön kenttää. Tällöin MSL laati 13.12.1985 kannanoton puolustaakseen järjestöllisen sivistystyön asemaa aikuiskoulutuksen ja kansalaisopistojen rinnalla. Se huomautti, että opintokerhojen säännökset eivät vastaa kerhotyön kehittyntä luonnetta. Opintokerhojen valtionapua olisi asteittain korotettava. Matka-, posti- ja puhelinkulujen korvaamisperusteissa olisi otettava huomioon maaseudun olosuhteet. Tulevaisuudessa tärkeää olisi saattaa opintoaineistojen tuottaminen lakisääteisen valtionavun piiriin.

Jonkinlainen ele yhteiskunnallisen muutoksen kiinnisaamiseksi oli Helsingissä 26.1.1985 järjestetty MSL:n ja keskustapuolueen yhteinen kulttuuripoliittinen seminaari. Siinä alustivat tutut nimet Marjatta Väänänen, Paula Tuomikoski, Tapio Siikala, Aarre Huuskonen, Viljo S. Määttä sekä Jouko Tyyri. Yhtään mainittavaa yllätystä nimelistassa ei ole. Seminaarin mahdollisia tuloksia ei ole dokumentoitu.

Opintokerhotoiminnan kriisi johti muutoksiin lainsäädännössä.

Vuosikymmenten jälkeen MSL:oa katsoessaan Pekka Sallila haluaa yhdistää yhteiskunnallisen muutoksen ja opintokerhotoiminnan 1980-luvun lopulla alkaneen hiipumisen. Ensinnäkin maaseudulla ei enää ollut sellaisia kyliä, joissa olisi ollut paljon ihmisiä. Toiseksi yleinen koulutustaso nousi, jolloin opintokerhoille ei ollut samaa tiedollista tarvetta kuin joskus. Kolmanneksi mahdollisuudet opiskella ja kehittää itseään kasvoivat ja monipuolistuivat kansalaisopistojen kattaessa koko maan. Neljänneksi (kaikki) suuret kansanliikkeet menettivät voimaansa yksilökeskeisyyden levitessä asennemaailmaan.

Kun vastahakoinen toiminnanjohtaja Pekka Sallila houkuteltiin 1986 keskustapuolueen Helsingin piirin puheenjohtajaksi, hän pääsi uudenlaisen urbaanin tietovirran ääreen. Mutta samalla Sallila sijoittui vastuulliseen ja erityisen vaativaan poliittiseen tehtävään, joka satoi energiaa. Sallila suhtautui tehtävään eräänlaisena ”asevelvollisuutena”, jota Helsingissä asuva keskustalainen saattoi joutua hoitamaan. Hän toimi piirin sisällä eikä hakenut ulospäin näkyvää profilia.

TALONPOJAN AFRIKKA-TALKOOT

Vuosina 1985–1991 MSL ja MTK toteuttivat Talonpojan Afrikka -talkoita. Kampanjasihteerinä oli Kaisa Karttunen, joka työskenteli MSL:n keskus-toimistolla. Hankkeella kerättiin kaiken kaikkiaan 3,5 miljoonaa markkaa

MSL:n maaseutuaiheisia julkaisuja 1980-luvulta.

Talonpojan Afrikka-talkoot esittäytyi yleisölle toritapahtumassa.

Sambian Luapulan maakunnassa sijaitseville viidelle maatalousalan oppilaitokselle.

Aluksi viisi sambialaista maatalousalan opettajaa vieraili Suomessa. He tutustuivat suomalaisiin maatiloihin, maatalousoppilaitoksiin, osuustoimintaan, neuvontatyöhön ja elintarviketeollisuuteen. He myös kertoivat MSL:n tilaisuuksissa afrikkalaisesta maataloudesta. Kaksi sambialaista stipendiaattia valittiin opiskelemaan Suomessa MMM-tutkintoa. Keräystuotoilla investoitiin maatalouskoulujen laitteisiin ja koneisiin ja peruskorjattiin rakennuksia. Hankkeen toisessa vaiheessa parannettiin maatalouskoulujen yhteydessä olevia viljelmiä. Kampanjan varoilla tuettiin myös kansainvälisen tuottajajärjestön Sambiassa toteuttamaa neuvontaprojektia. Vielä hankkeen lopuksi siinä opitusta koottiin suomalaisille maatalousoppilaitoksille tarkoitettu kehitysmatietouden julkaisu nimeltä Maasta kasvaa kehitys sekä siihen liittyvä opettajakansio.

Maanviljelijöiden suhtautuminen hankkeeseen vaihteli, mutta MTK-toiminnanjohtajien kekseliäisyyden avulla maakunnalliset tuottajaliitot selviytyivät keräystavoitteistaan. Viljelijä saattoi lahjoittaa viljaa tai rahaa tai osallistua pääsymaksulliseen tilaisuuteen tai haastekampanjaan. Tuottajapiireissä

erityisesti nuorten tuottajien kerhot olivat tässä hankkeessa aktiivisia. Hanke osui johonkin suomalaisen yhteiskunnan herkkään kohtaan ja sai vuosien mittaan paljon myönteistä julkisuutta. Siitä kirjoitettiin lähes tuhat lehtijutua. Puheenjohtaja Tapio Siikalan mukaan se paransi selvästi sekä Maaseudun Sivistysliiton että MTK:n julkista kuvaa. Samantyyppinen hanke kohdistettiin seuraavaksi Namibiaan, mutta se ei enää saanut samaa julkisuutta.

TULEVAISUUSTYÖTÄ OMIN VOIMIN

Professori Pertti Haapalan kärjistyksen mukaan ”muuttoliike selittää kaiken”. Näinhän asia on, mutta mitkä motiivit ja ehdot selittävät muuttoliikettä? Kun pohjoismaisissa tilastoissa kaikki alle 200 hengen taajamat sekä yksittäistalojen asutus luettiin väestöllisesti maaseutuun, voimme seuraavan taulukon valossa nähdä, että näinkin ahtaan määritelmän mukaan vuosien 1960 ja 1990 välisenä aikana miljoona ihmistä oli muuttanut maaseudulta kaupunkiin. Samalla asutuskeskusten väestö oli kasvanut 1,5 miljoonalla hengellä, koska väestövoitossa lisänä oli väestönkasvu. Asutuskeskusten luku oli silti vähentynyt eli asutus keskittyi.

Maaseudun Sivistysliiton henkilöstö tunsu parhaiten toimialansa kivet, katveet ja päivänpuolet. Tältä pohjalta keskustustoimiston avainhenkilöt sekä aluesihteerit kokoontuivat 2.–3.9.1987 tekemään strategista analyysia seuraavista vuosista. Elettiin Harri Holkerin sinipunahallituksen aikaa, jota oli jat-

ASUTUSKESKUSTEN KASVU SUOMESSA 1960–95

(YLI 200 ASUKKAAN KESKUKSET)

vuosi	Asutus- keskusten lukumäärä	Väestöä asutus- keskuksissa (1000)	Asutuskes- kusten osuus koko maan väestöstä. (%)	Asutus- keskusten maa-alan osuus (%)	Maaseutu- väestöä (1000)
1960	1137	2488	56	1,6	1958
1970	1045	2950	64	1,6	1648
1980	1001	3449	72	2,0	1336
1990	874	3983	80	2,5	991
1995	906	4149	81	2,5	968

kuva vuoteen 1991 asti. Moni seikka ajassa ja sen tulkinnessa soti maaseudun sivistystyötä vastaan. Poliittista apua valtion suunnasta ei ollut odotettavissa. MSL olisi omien valintojensa varassa. Tulevaisuustyötä johti toiminnanjohtaja Pekka Sallila, joka kannusti optimistisesti, että ”näköpiirissä on uuden kasvun kausi”. Se toki edellytti muutosvoimien tunnistamista. Tämän strategiatyön materiaali mahdollistaisi pikkutarkan kuvauksen mahdollisuuden, mutta pysyttäköön keskeisissä linjoissa. MSL pyrki ymmärtämään, mitä yhteiskunnassa oli tapahtumassa ja mitä siltä edellytettiin.⁹⁷

1990-luvulla koulutustoiminta tähysi markkinoille.

Sallilan esittelemän mukaan edessä voisi olla neljä eri tulevaisuutta: (1) yllätyksetön tulevaisuus, jossa MSL saisi hieman lisää näkyvyyttä (2) kohtuumuutoksen kausi, jossa on osin epäjatkuvuutta ja joka johtaa informaatioyhteiskuntaan (3) radikaalin ja epäjatkuvan muutoksen tulevaisuus, jota voi nimittää vihreäksi yhteiskunnaksi (4) keskustalaisen muutoksen tulevaisuus (luonnonmukainen tieto- ja sivistisyhteiskunta). Näistä Sallilan esitys tuotti ”makrovision”, joka on tulevaisuuskuvien (1) ja (2) välimaastossa. Sen piirteet ovat jälkikäteen katsoen oikeita.

Tunnistetut muutokset olivat seuraavia: Maaseudun asutus vähenee ja maatalousväestö vähenee. Yhteiskunnan keskittymiskehitys jatkuu. Aineellinen elintaso nousee. Vapaa-aika lisääntyy ja kaupallistuu. Ihmisten koulutustaso kohoaa. Perheen merkitys vähenee tai muuttuu. Elämäntavat muuttuvat. Palveluammatit lisääntyvät. Kansainvälistyminen jatkuu. Ulkomaille avautuminen jatkuu. Tiede ja teknologia kehittyvät voimakkaasti. Ympäristöongelmat kärjistyvät. Työttömyys kasvaa.

Strategiaprosessin seuraavat vaiheet edettiin SWOT-mallilla (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats). Menettely oli tuolloin uutta. Vaikka strategiapäivän koko prosessi on tarkkaan dokumentoitu MSL:n asiakirjoissa, mentäköön tässä selostuksessa suoraan lopputulemaan.

1990-luvun kantovoimaksi arvioitiin kasvavat ja vetovoimaiset markkinat, joilta löytyvät maksukykyiset ja vaativat asiakkaat. Toisin sanoen yllätyksetömän kasvun maailmassa kasvua piti hakea kaupallisesta toiminnasta, valtionapujärjestelmän ulkopuolelta. Siksi koulutustarjonta pitäisi keskittää 3–4 korkeatasoisen ja kilpailukykyisen palvelun tuottamiseen ja myyntiin. Kun tähän logiikkaan mentiin, piti markkinoilla tavoitella markkinajohtajuutta tai ainakin kärkipäätä. Näissä onnistuakseen sivistysliiton pitäisi nostaa kasvuprosentti 20–30 prosenttiin vuodessa.

Prosessissa tuotetut yksityiskohtaiset perustelut sivuuttaen, yllä sanottu oli vuoden 1987 tilanteessa eteenpäin katsovaa, asiantuntevaa ja suhteellisen realistista. Rohkeana ideana oli lähteä markkinoille. Mutta mitä ratkaisevaa uutta oli kehitettävä tuotevalikoimaan? Ideoiden lista kirjattiin seuraavaksi: (1) Tietotekniikka (2) Kulttuuri ja kieli (3) Ihmissuhteet (4) Musiikin ymmärtäminen (5) Terve nainen (6) Mies keittiössä (7) Radiokurssi (8) Naisten yhteiskunnallinen kurssi (9) Kirjoittajakurssi (10) Asunnon ostajan kurssi (12) Videokurssi. Vielä voitiin kulttuurin puolelta liittää listaan (13) Uudet taide-
muodot. Menetelmällisesti työmuodot liittyvät kognitiivisen didaktiikan teoreettiseen malliin. Koulutusta tulisi ensin antaa MSL:n omalle henkilöstölle, ja sivistysliiton omat ohjaajakurssit oli hoidettava. Vaikeutena oli, että ohjaajakurssit vetivät tosi huonosti.

Näin sinkoilivat MSL:n toimihenkilöiden aatokset 1987. Analyysi ilmensi ajan henkeä, eikä siihen sisältynyt juurikaan maaseudun henkisen tilanteen pohdiskelua. Se olisi voinut olla osuvaa, ellei runsaalle velanotolle rakentunut kuplatalous olisi kolmessa vuodessa muuttanut talouden reunaehtoja totaalisesti.

MARKKU HEIKKINEN / KMA

MSL:n radiotyön kurssilaisia Lappeenrannassa 1988.

Toinen jälkiviisauden aihe on kohdistettavissa tulevaisuustyössä mainittuun uuden osaamisen kerryttämiseen. Kun kaupalliset toimijat tuottivat ajantasaisesti uutta osaamista ja kilpailivat sillä, miten vuosi kerrallaan askeltava kansansivistystyö pystyisi markkinajohtajuuteen? Tässäkin kävi niin, että selostetussa tulevaisuustyössä aktiivisimmin esiintynyt koulutuss sihteeri Voitto Mäkipää siirtyi Opintotoiminnan Keskusliiton OK-opintokeskuksen opintojohtajaksi.

Kun edellä yhtenä uutena tuotteena kaavailtu radiokurssi sitten toteutettiin Yleisradion kolmoskanavan viisiosaisena Heinähattublues-ohjelmana, ei tämän radiotyön ympärille syntynyt yhtäkään opintokerhoa. Ajatus viestintään ja tietotekniikkaan perustuvasta ”ylivoima-alueesta” osoittautui pilvilinnaksi. Videoiden käsikirjoittamista, kuvaamista, äänittämistä, leikkaamista ja toimitamista ohjasi ja opetti kurssilaisille, MSL:n henkilöstölle ja jäsenjärjestöjen välle Markku Pölönen. Pölönen oli MSL:n palveluksessa toista vuotta. Myöhemmin tunnettu elokuvaohjaaja muisteli tehtävää hyvällä ensimmäisenä työpaikkanaan. Koulutuksen tueksi Pölönen kirjoitti oppaan Videoilmaisun ja -tekniikan alkeet. Näyttelijä Seppo Halttunen oli tässä videokoulutuksessa esiintymistaitojen kouluttajana. Toimittaja Jaani Viherluoto opetti radiotekstien tekoa, ns. korvalle kirjoittamista.¹⁰³

UUSIEN OTTEIDEN VAIKEUS

Koko 1980-luvun loppuvuodet liitto haki uudenlaisia toimintatapoja ja sisältöjä sekä haki uutta virettä järjestöön. Maan poliittinen eliitti keskusteli hallitusta rakennemuutoksesta, ja tässä keskustelussa maaseutu usein edusti jonkinlaista mennyttä maailmaa. Ihmiset omaksuivat uusia elämäntyyplejä. Kylien palveluja ja kehittämistä toteuttava kylätoimintaliike imi energiaa maaseudun perinteisiltä järjestöiltä. Suomessa oli 1977 54 kylätoimikuntaa, vuonna 1980 jo 1000, vuonna 1985 kylätoimikuntia oli jo 2000 kappaletta ja 3 000 kylätoimikunnan/kyläyhdistyksen raja ylittyi 1993. Kylätoiminta yhdisti kyläläisiä ammatista, politiikasta ja maailmankatsomuksesta riippumatta. Edellä kuvatussa analyysissä kylätoimintaa ei ole mainittu. Vuosikymmenen lopulla taloudelliset paineet alkoivat vaikuttaa sivistysliittoon, jonka työntekijämäärä pysyi suurena, vaihdellen 1980-luvun lopulla 40 hengen molemmin puolin.

1987 järjestö asetti sisäisen toimikunnan selvittämään opintokerhotyön perusteita ja tavoitteita. MSL:n oman koulutustarjonnan kehittämisen aloittamisesta oli päätetty jo 1985. Ikään kuin ohimennen luonnehdittiin opintoker-

MSL:n toimihenkilöstön kesäretki Hämeenlinnaan 4.6. 1980. Linnan edustalla Auvo Taponen, Mirjam Muola, Ilpo Leponiemi, Olli Punnonen, Elisa Rannikko, Anne Aulonen, Elvi Sademies, Saara Jäppilä, pikkuväkeä, Irja Ranta, Eila Mäkelä, Marja-Liisa Etelä.

hoja olevan kolmenlaisia: (1) sosiaalisia, (2) toiminnallisia ja (3) perinteisen opin-
nollisia. Tämän pitemmälle kerhojen tunnistettua erilaisuutta ei avata, mutta
joka tapauksessa kerhojen erot oli tunnistettu. Kiinnostavaa on, että samalla
luovuttiin puhumasta sivistyksestä ja otettiin käyttöön aikuiskasvatusretoriikka.
Olisiko sivistys alkanut kuulostaa vanhahtavalta? 1988–1989 oltiin jo niin
pitkällä, että uusiksi aihealueiksi voitiin nimetä tietotekniikka, videokurssit,
radioavustajatoiminta, terveys- ja elintapakysymykset, elinympäristöongelmat
sekä järjestötyön uudistaminen. Myöhemmin listaan tuli vielä asunto-osa-
keyhtiössä toimiminen.

Vuonna 1988 MSL omaksui edellisvuonna tehdyn yhteiskunta-analyysin
mukaisen uuden strategian. Siihen kuului jäsenjärjestöjen tilauksista riip-
pumattomat uudet ”opintotuotteet” sekä tulosjohtaminen. Yhteenvetona
toimintasuunnitelma vuodelle 1988 kiteyttää suhtautumisen yhteiskunnan
muuttumiseen:

*Yhteiskunnan, kulttuurin ja ihmisten elämäntapojen muuttuminen muuttaa liiton
toimintaympäristöä. Selviytyäkseen muuttuvissa olosuhteissa liitto tarvitsee uudistu-
miskykyä. Uudistumistarpeista keskustellessaan liiton hallitus on päätyntä ajatukseen
tulosjohtamisen periaatteiden soveltamisesta liitossa. Toimintavuoden aikana jatke-*

taan tulosjohtamisajattelun sisään ajamista liittoon soveltamalla sen ajatusmallia sekä liiton pitkän tähtäimen strategisia päämääriä pohdittaessa että toimintaorganisaation sisäistä kehittämistyötä tehdessä.

Sivistysliitto aikoi vuonna 1990 keskittyä muutamille erikoisaloille. Niitä olisivat aikuisopetuspalvelut, ilmaisu- ja esiintymistaidot, tietotekniikka, viestintä ja uudet taidevirtaukset. MSL:n puheenjohtajana vuodet 1990–1991 toimi valtiotieteen tohtori Risto Volanen, joka tuolloin työskenteli Yleisradiossa johtajana ja siirtyi myöhemmin Pellervo-instituuttiin.

"Sivistys on Santeri Alkion tarkoittamaa kehittyvää ihmisyyttä eli omaksuttua ja luotua kulttuuria, joka ylläpitää ja kehittää ihmisen psyydessä vapaata, hyveellistä (viisasta, maltillista/kohtuullista, oikeamielistä, urhoollista ja hyväntahtoista) käytännöllistä järkeä. Siis demokraattista ihmistä."

– Risto Volanen

Tietotekniikan käyttöönotto oli liiton taloushallinnossa alkanut jo 1987, mutta vasta 1990 saatiin koko opintokeskuksen kattava tietohallinto toteutettua. Kulttuurilinja kirjasi ensi kertaa toimintasuunnitelmaansa selvittävänsä mahdollisuudet valtionavun ulkopuolisen tuen saamiseksi. Lama ei tätä pyrkimystä helpottanut, mutta ajan mittaan ulkopuolista rahaa onnistuttiin saamaan liiton kulttuurihankkeisiin. Ei myöskään yllätä, että MSL aikoi kehittää ulkoista kuvaansa itsenäisenä ja korkean osaamisen järjestönä.

Ulkopuolisten ammattilaisten avul-
la pyrittiin nostamaan opintoaineiston

Risto Volanen

1990-luku: uusia koulutus- tuotteita ja tulosjohtamista.

tasoa. Niinpä Hannes Sihvo kokosi opintoaineiston maisemakuvauksista kansalliskirjallisuudessa. Samaten sivistysliiton kanssa muutakin yhteistyötä tehnyt kirjallisuudentutkija Liisa Enwald laati aineiston Heikki Turusen asutustilaeepoksesta Punahongan hehku. Ensimmäinen aihepiiri vetosi

koulutettuun väestönosaan, jälkimmäinen maaseudun raivaajasukupolveen.

Sivistysliitto eteni valitsemallaan kaupallisen logiikan tiellä. 1991 toimintasuunnitelmassa sivistysliitto otti käyttöön strategisen termin ”ylivoima-alue”. Sillä tarkoitetaan, että liitto aikoi lähimpien 5–6 vuoden aikana rakentaa itselleen viestinnästä ja ilmaisutaidosta vahvuuden, jolla se pärjäisi koulutuksen ja sivistyksen kentällä. Termin omaksuminen saattoi myös kertoa tietynlaisesta uhkarohkeudesta, ellei suorastaan yltiöpäisyydestä muuttuvan yhteiskunnan keskellä.

Periaatteessa ylivoimaisen osaamisen alueen kehittäminen varmasti oli oikea havainto, mutta kuinka pitkälle liiton toimijat olivat alallaan ylivoimaisia? Jos he olivat maan parhaita, heidän palkkatasonsa piti olla sellainen, ettei heitä ostettaisi muihin organisaatioihin. Jotain strategista ristiriitaa on siinäkin, että samassa toimintasuunnitelman kohdassa, jossa puhutaan mainitusta ylivoima-alueesta, kirjataan havainto: *”Maakunnat ja maaseutu ovat joutuneet vaikeaan murrosvaiheeseen yhteiskunnallisen ja taloudellisen kehityksen seurauksena. Maaseutuväestön piirissä vallitsee syvä huoli tulevaisuudesta.”*

Toisin sanoen sivistysliiton olemassaolon syy ja luonnollisin ylivoima-alue eli maaseutu oli suurissa vaikeuksissa, mutta jäsenistölle tarjottiin viestintää ja ilmaisutaitoa. Jonkinlaisesta neuvottomuudesta kertoi sekin, että vuoden 1991 toimintasuunnitelma tavoitteli yhteistyötä ”liittoa aatteellisesti ja toiminnallisesti lähellä olevien kansalaisjärjestöjen, kulttuuritoimintaa harjoittavien organisaatioiden sekä kuntien” kanssa. Tällainen jäsenkunnan ulkopuolelta haettavan yhteistyön toiveikas painotus kertoo, että oman toiminnan substanssi oli hakusessa.

Sivistysliiton strategia muuttui sitten toiminnanjohtajan vaihtuessa, suoraan vauhdista. Saman vuoden 1991 toimintakertomus kirjasi toiminta-ajatuksen muuttuneen kesken vuoden tunnukseksi ”takaisin perusasioihin” (”back to basics”). Sen selostettiin tarkoittavan, että ”liitto vetäytyi osittain ns. kaupallisilta markkinoilta”. Täyskäännös oli tosiasia. Samalla etusijalle asetettiin jäsenjärjestöjen palveleminen sekä ”sivistystyö sekä sanan yhteiskunnallisessa että klassisessa alkiolaisessa merkityksessä”.

1991 oli kuplatalouden jälkeisen laman ensimmäinen vuosi. Valtionavun reaalinen taso laski. Yritykset ja järjestöt alkoivat karsia kaikkia niitä kuluja, jotka eivät olleet välttämättömiä. Se johti muutamisiin avainhenkilöiden muutoksiin. MSL joutui karsimaan hallinnon kiinteitä kustannuksia ja lopulta saneeraamaan henkilöstöä. Toiminnanjohtaja Pekka Sallila erosi tehtävästään virallisesti 15.2.1991, siirtyen isompiin saappaisiin Kansanvalistusseuran toiminnanjohtajaksi. Hänen valintaansa tuohon tehtävään vaikutti MSL:n hyvä julkinen kuva ja

maine aikaansaavana sivistysjärjestönä. Sallilan aiemmat poliittiset tehtävät eivät nousseet KVS-valinnan esteeksi. Uudessa tehtävässään Sallila rakensi erityisesti yhteistyötä ja vuorovaikutusta alan tutkimuksen kanssa. Hän oli kokoamassa ja toimittamassa lukuisia aikuiskasvatuksen vuosikirjoja.

Uudeksi MSL-toiminnanjohtajaksi kutsuttiin pidennetyn välivaiheen jälkeen Seppo Niemelä, joka aloitti 15.7.1991. Silloisessa tilanteessa Niemelä värvättiin nimenomaan uudistamaan sivistysliittoa. Sallila oli myös hoitanut viime vuodet koulutusjohtajan pestiä, johon tehtävään tuli 1.6. alkaen Taru Törrönen. Samalla koulutussihteeri Olli Laurila poistui talosta. Vaikka MSL oli kovien paineiden keskellä, oli henkilöstön vaihtuvuus muutoin edelleen pientä. Valtionapumenetyksistä johtuvan pakollisen saneerauksen kuluessa 1992 lakkautettiin keskustoimistosta kaksi vakanssia ja aluetoimistoista viisi toimistonhoitajan vakanssia. Näitä pieniä saneerauksia tehtäessä elettiin luulossa, ettei muita säästötoimia tarvittaisi.

UOSITEEMAT TULEVAT

1987 oli MSL:lle ”ympäristökysymysten teemavuosi”. Puhuttiin samaa tarkoittaen myös ”miljööteemasta”. Näitä molempia tarkoittava tunnus sai muodon

”Elämänpiirissä – Maaseudun Sivistysliiton miljöövuoosi 1987”. Tällä haluttiin lisätä jäsenjärjestöjen piirissä ympäristön vaalimisen ja kehittämisen tietoa ja tietoisuutta. Haluttiin myös syventää suomalaista ympäristökeskustelua ja tuoda siihen liiton edustamien arvojen ja aiheiden mukaisia näkökulmia.

Oli ilmeinen valinta, että tunnuksessa sanoja luonto, ekologia tai ympäristö ei juurikaan käytetty. Tosin aiempina vuosina oli kyllä puhuttu ”rakennetusta ympäristöstä” ja koottu sen teeman ympärille maan parhaita asiantuntijoita eri tilaisuuksiin eri puolilla Suomea. Huomattavissa on, että rakennettu ympäristö pysyi MSL:n toiminnan yhtenä alueena niin kauan kuin se kuului opetusministeriölle. Ympäristöministeriön perustamisen jälkeen aihepiiri katosi MSL:sta parissa vuodessa. Vuositeeman määrittelyn katsottiin ilmeisesti helpottavan johtamista ja paikallista ideointia. Ehkä vuositeeman toivottiin myös vaikuttavan suotuisasti ministeriön päätöksiin harkinnanvaraisesta valtionavusta.

Tutkivan ja tuottavan opintokerhomenetelmän mukaisesti käynnistettiin loppuvuodesta 1987 opintoprojekti ”Elämänpiiri suurennuslasin alla”. Elämänpiiri oli opintoaiheeksi väljä: siihen voi katsoa kuuluvan niin ihmissuhteet, ympäristö, puolueiden vertailu kuin perinteen keruu. Kulttuuritoiminnan puolella siihen sisällytettiin valokuvauskilpailu Kaksi aikaa – kaksi kuvaa, joissa kuvaparien avulla dokumentoitiin muutosta. Myös elokuvakäsikirjoituskilpailu ”Miljöo oikkuilee” saatiin sovitettua teemaan. Elokuvakäsikirjoituskilpailun voitti Risto Vuorensola. Voittaneesta käsikirjoituksesta Markku Pölönen dramatisoi ja ohjasi parikymmenminuuttisen ”Idylli”-lyhytelokuvan. Kätevästi toteutettavissa oli kiertonäyttely Kirjailijan maisema, johon koottiin 25 kirjailijan tekstejä. Mukana olivat muiden muassa Aaro Hellaakoski, Veikko Huovinen, Eeva Kilpi, Eeva-Liisa Manner ja Risto Rasa. Pohjoismaisten yhteyksien kautta saatiin teemavuoteen sopiva näyttely ”Elämää Grönlannissa”. Yhteistä kaikille näille teemoille oli ympäristöteeman käsittely taiteen kautta.

Ajan henkeä vastaavaan performanssien, karnevalismin ja naurun suuntaan mentiin vuosina 1980-luvun loppuvuosina järjestetyissä tapahtumissa. Karnevalismi alkoi jo Joensuun nuorisotapahtumasta 1987. Erityisesti Hämeenlinnassa 1989 järjestetyt Väärän kuninkaan päivät saivat julkisuutta. Vääriä kuninkaita olivat kriitikko Markku Eskelinen, taiteilija Ilkka-Juhani Tako-Eskola, kirjailija Jouko Tyyri sekä toimittaja Taina West. Karnevaalien ilveilevänä narrina oli tanssija Reijo Kela. Lappeenrannassa oli parin vuoden ajan aiheena katusoitto ja elävä katukulttuuri.

Seppo Niemelä ryhtyi johtamaan Maaseudun Sivistysliittoa 1991.

Reijo Kela oli siinä määrin sivistysliiton projekteissa mukana, että MSL:n hallitus päätti erikseen myöntää Kelalle Kohtaamisen teemavuoden tunnustuspalkinnon 1990. Kelalle haluttiin ensinnäkin antaa yleistä tunnustusta tanssitaiteen uudistajana. Samalla liitto halusi antaa palkinnon taiteilijalle, jonka kanssa sillä oli ollut yhteistyötä pitkän aikaa ja jonka kanssa oli tekeillä myös uusia produktioita. Kelan töistä suurimman muistijäljen lienee jättänyt taiteilijan omalla kustannuksellaan kotipitäjäänsä Suomussalmelle pellolle toteuttama Hiljainen kansa. Se koostuu yli 900 turvepäisistä ukoista ja akoista, jotka vaateetaan vuosittain. Taideteos osuu jokaiseen, jolla on muistikuvia maaseudusta. Teos sai sittemmin vuonna 2021 valtionpalkinnon.

*”Reijo Kelan tanssitaiteelle on ominaista voimakas läsnäolo ja kohtaaminen. Hänen pienimuotoiset, intiimit teoksensa eivät jätä yleisöä tarkkailijan asemaan, vaan vetävät katsojat osallistujaksi. Työssään Kela on saanut meidät kohtaamaan tanssitaiteen mitä erilaisimmissa tilanteissa – esimerkiksi Cityman, joka asettui vuorokausiksi keskelle katuelämää. Teoksensa Reijo Kela on vienyt ennakkoluulottomasti yhtä hyvin Suomussalmen pelloille kuin maailman metropoleihin.”*¹⁰⁴

Vuoden 1989 tunnukseksi MSL valitsi teeman ”Tulevaisuus on tehtävä”. Tunnuksella haluttiin pureutua Suomen ja koko maailman tulevaisuuden näkymiin ja eri vaihtoehtoihin. Yksi aihetta konkretisoiva toimi oli tulevaisuusaiheisten novellien kirjoituskilpailu. Kilpailun voitti Olavi Tirkkonen, mutta kokoelman nimeksi tuli Johanna Sinisalon novellin otsikko Illan tähti yksinäinen (1991). Pohjois-Karjalassa Elävä kylä -projekti jatkui sujuvasti Tulevaisuuden kylä -teemalla, missä yhteydessä opiskeltiin tulevaisuusverstaamenetelmää Kai Vaaran johdolla. Opintoaineistojen puolella liitto palasi ympäristöteemaan aineistolla ”Ympäristönsuojelu kuntasuunnittelussa” (1991). Tämä aineisto oli lähinnä suunnattu kuntien ympäristölautakuntien jäsenille.

Vuosien 1990–1991 teemana oli Kohtaaminen. Se sisälsi ennen muuta ne korkean osaamisen aihepiirit, joihin liitto oli edellisvuonna päättänyt keskittyä. Mutta tämäkin teema oli niin väljä, että se sisälsi niin Euroopan yhdenytymisen kysymykset kuin maatilojen ihmissuhdekuviot. Kulttuurilinja poimi teeman sisältä Nuori Suomi -taiteilijaryhmän ja poliittisen liikkeen synnyn tasan 100 vuotta aiemmalta ajalta. Vuonna 1891 Päivälehti nimittäin julkaisi nuorsuomalaisten taiteilijoiden ensimmäisen vuosialbumin Nuori Suomi. Sata vuotta myöhemmin MSL:n Nuori Taide -projektissa tutkittiin kansalliseltselta pohjalta nousevan taiteen merkitystä kansainvälistymisen oloissa elävälle kansakunnalle. Eurooppalaiset vaikutteet ja yhteydet olivat eri aikoina avartavia ja hedelmällisiä.

Koska Nuori Suomi -teemalla ja nuorsuomalaisuuden synnyllä oli yhteytensä Helsingin Sanomiin, kävi MSL:n kulttuurilinja esittelemässä Nuori Taidetta -projektia Aatos Erkolle. Erkko kuunteli kohteliaasti, mutta ei myöhemmin palannut asiaan, ei myöskään säätiönsä nimissä. Tuloksena oli kuitenkin kriitikko Seppo Heiskasen toimittama keltakantinen, aikaansa heijastellut kirja. Kirja tutkii kulttuurin eri ilmiöitä 24 kirjoittajan voimin – jotkut kirjoittivat lyhyesti, jotkut pitkästi. Kirja oli visuaalisesti aika rohkea ja herätti joissakin paheksuntaa. Sen sisältö herätti tuoreeltaan MSL:n hallituksessa keskustelua siitä, millaiset asiat kuuluvat sivistysliiton tehtäväkenttään.¹⁰⁵

Kansansivistystyön tilastot osoittavat, että opintokerhon vetovoima oli alkanut 1990-luvun vaihteessa heiketä. Sivistysjärjestöjen ensimmäinen korjausliike olikin, että opintokerhotoiminta tehtiin mahdollisimman helpoksi. Vuoteen 1991 osuu opintokerholain muutos: entisen kymmenen kerran sijasta kerhojen tuli kokoontua viisi kertaa, yhteensä kuitenkin 20 tunnin ajan. Kaikki tarpeelliset menot oikeuttivat valtionapuun. Byrokratiaa ryhmän perustamisessa kevennettiin.

SIVISTYSTÄ VAI SUORITTEITA – KESKUSTELU ALKAA 1992

Kuin ennakkovaroituksena tulevasta TSL:n pitkäaikainen pääsihteeri Jussi Pikkusaari otti tehdäkseen monikohtaisen selvityksen siitä, miten tehokkaita eri sivistysjärjestöt ovat. Hän oli tuolloin opetusministeriössä sijaistamassa toimialan vakinaista viranhaltijaa.¹⁰⁶ Tekemänsä selvityksen hän lähetti ikään kuin luottamuksellisena varoituksena kaikille sivistysjärjestöille, ennakoiden saatteessa, että sivistysjärjestöt tuskin kauan nauttivat konjakkia edustajiensa välityksellä, vaan nämä saattavat piankin joutua omakohtaisesti ottamaan osaa opintokerhotyöhön . . .

Pikkusaaren selvitys oli varautumista ns. Sailaksen listan leikkauksiin samalla, kun tehdyt tilastovertailut suosivat TSL:oa ja yleensä suurten salien luentokoulutusta – siis juuri sellaista ”koulunpitoa”, jota sivistysajatuksen aidosti sitoutuneet kansansivistäjät ja kunnianhimoisesti yhteiskunnan kehittämistä tavoittelevat toimijat kavahtivat. MSL luonnostelikin muiden sivistysliittojen allekirjoitettavaksi aggressiivisen vastakirjelmän, jossa brutaalilla ja jälkikäteen katsoen lyhytnäköisellä tavalla kiistettiin vertailun tieteellisyys sekä osa lähtötiedoista. MSL:n reaktio ei ollut ihme, sillä Pikkusaaren vertai-

YLLÄPITO SUHTEESSA TOIMINTAAN

Opintokeskus	Toiminta	Ylläpito	Ylläpito % toiminnasta
DSL	338 125	421 080	125
KANSIO	1 701 390	1 596 488	94
KSL	4 206 815	5 736 080	136
KO	2 789 565	1 934 840	69
MSL	3 351 525	4 512 432	135
OK	5 535 550	4 778 400	86
TJS	5 131 200	2 710 160	53
TSL	9 051 375	8 563 997	95
VSL	2 453 275	2 752 800	112
FBF	69 900	659 965	944
SSF	1 274 850	1 336 340	105
YHTEENSÄ	35 903 570	35 002 582	97

Tämä taulukko ilmaisee paitsi sen, että ylläpito on keskimäärin kallista opintokeskuksissa verrattuna niiden toimintaan, myös sen, että opintokeskusten välillä on ylläpidon suhteessa toimintaan osin huikaita eroja. Taulukon sanoma voi tuskin jäädä ilman sivistyspoliittisia ja uusien voimavarojen osoittamiseen liittyviä johtopäätöksiä.

lussa MSL ja KSL selvisivät heikoimmin, lukuun ottamatta Folkets Bildningsförbundin (FBF) erikoistapausta.

NIMIKYSYMYKSIÄ PUNTARISSA

Vielä 1990 Suomi eli nousukauden huumassa. Yhteiskunnallinen ilmapiiri oli sellainen, että Maaseudun Sivistysliiton nimi nousi sisäisen keskustelun aiheeksi. Oliko se ajankavainen? Mitä mielteitä siihen liittyi tavallisen suomalaisen tajunnassa?

Jo opintokeskuksen oikeuksien saamisen yhteydessä 1966 keskusteltiin liiton nimestä. Aiheeseen palattiin jälleen vuosina 1969–1970. Toiminnanjohtaja Raimo Vanninen oli silloin hahmottelemansa toiminta- ja organisaatiouudistuksen yhteydessä avoimesti kaavailnut, esimerkiksi uusien sääntöjen ehdotuksessaan, liiton nimen muuttamista joko Maakuntien Sivistysliitoksi tai Keskustan Sivistysliitoksi. Yhtenä painavana seikkana asiassa oli poliittista väriä

tunnustavien sivistysliittojen yhdessä kokema menestys ajettaessa asioita eduskunnassa.

Vuosina 1988–1990 MSL kävi taas kerran keskustelua nimestään. Ehdotus nimen muutokseksi oli tullut Kuopion aluejärjestöltä. Ni-meä koskevaa poreilua oli toki ollut aika ajoin aiemminkin. Vuosi 1990 oli rahamarkkinoiden vapauttamista seuranneen kuplatalouden vauhdikkain vuosi. Harri Holkerin hallitus oli vuodesta 1987 toteuttanut politiikkaa, jonka iskusana oli ”hallittu rakennemuutos”. Melkein koko suomalainen yhteiskunta eli muutoksen hurmassa, ja jotkut jopa väittivät talouden lainalaisuuksien pysyvästi muuttuneen. Tuolloisessa henkisessä ilmastossa sana ”maaseutu” koettiin liiton nimessä vanhahtavaksi ja paikoin jopa toimintaa haittaavaksi. Niinpä liitto saatetekstin kera kysyi jäsenjärjestöjensä mielipiteitä uudesta nimestä ja antoi samalla pureskeltavaksi muutamia nimivaihtoehtoja. Vastaukset olivat suorasanaisen rehellisiä.

Akateemista nuorisoa edustava Keskustan Opiskelijaliitto oli yksimielinen siitä, että nimenmuutos oli tarpeellinen. Liiton johtokunnalla ei ollut selvää nimisuosikkia, mutta esitetyistä nimistä Suomalainen Sivistysliitto sai eniten kannatusta.

Vanhempia ikäpolvia edustanut Eläkeliitto oli puolestaan täysin päinvas-
taisella kannalla. Se katsoi, että maan sivistys- ja kulttuurielämä perustuu ta-
lonpoikauskulttuuriin, mikä ei ollut ollut este suomalaisen hengenelämän
kehittämislle. MSL:n nimessä kiteytyy merkittävä osa maamme kulttuuri-
historiaa. Eläkeliitto myös huomautti, että nimestä käyty keskustelu viestii
vanhakantaisesta – lähes lannantuoksuista – maaseutunäkemyksestä, joka
vallitsee yhteiskunnassamme. Vahvistaisiko sivistysliitto tuon näkemyksen
voimistumista, ikään kuin maaseudussa olisi jotain kainosteltavaa? Eläkelii-
ton mukaan menettely vahvistaisi yksioikoista ja vääristynyttä maaseutuku-
vaa ja korostaisi maaseutu–kaupunki-vastakohtaisuutta. Eläkeliitto mainitsee
kannanotossaan järjestössä keskustellun kriittisesti sivistys-sanasta, joka ”tuo
mieleen menneiden aikojen ylhäältäpäin – – ihmisiin suunnatun opetustyön”.

Nimensä puolesta Maaseudun Sivistysliiton lähisukulainen Maaseudun
Raittiusliitto oletti nimenmuutostarpeen ”ilmeisesti olevan” sivistysliiton käy-
tännön toiminnassa esiin tulleen seikan. Tämä oli diplomaattinen tapa kysyä
muutoksen todellista tarvetta. MRL kuitenkin esitti kantanaan, että nimeen
tulisi sisältyä jalkiosa ”sivistysliitto”. MRL:n hallituksen käymässä keskuste-
lussa kysyttiin myös, haittaako mahdollinen nimenmuutos toimintaa maa-

MSL:n nimi nousi
keskusteluun taas
kerran.

seudulla. MSL:n lausuntopyynnössä esittämät nimiehdotukset (Maakuntien Sivistysliitto ja Suomalainen Sivistysliitto) ovat MRL:n mukaan sinänsä soveltuvia nimiä.

MSL:n Etelä-Pohjanmaan aluejärjestön käsityksen mukaan Maaseudun Sivistysliitto on nimenä ”hyvä ja kelvollinen”. Liitto on tehnyt itsensä toiminnallaan tunnetuksi myös kaupungeissa. Nimi Maakuntien Kulttuuriliitto saattaisi ihmisten mielikuvissa sotkeutua maakuntaliittoihin. Sen sijaan MSL:n aluejärjestöt voisivat selkeämmin olla esimerkiksi muotoa Etelä-Pohjanmaan kulttuurijärjestö. MSL:n Keski-Suomen aluejärjestön vuosikokous puolestaan antoi aluejärjestön hallituksen ehdotuksesta lausunnon, jossa muun muassa todettiin: ”Uudessa nimessä tulisi ottaa huomioon seuraavat asiat: kuvastaisi uutta ihmis-kuvaa, modernia yhteiskuntaa ja edistyksellistä muutosta.” Tällä perusteella ja käydyn keskustelun pohjalta MSL:n Keski-Suomen aluejärjestö kannatti MSL:n uudeksi nimeksi vaihtoehtoa Edistyksellinen Sivistysliitto. Nimellä oli samaa väljyyttä kuin avarasti keskustahenkisellä Edistyksellisellä Tiedeliitolla.

Muut aluejärjestöt olivat varovaisempia. Lapin aluejärjestö totesi, että sen alueella MSL-nimellä on ”hyvä ja luottamusta herättävä kaiku” eikä toistaiseksi kannattanut nimenmuutosta. Mikkelin läänin aluejärjestö olisi uusiasiallistanut nimen muotoon Maakuntien Opinto- ja Sivistysliitto. Pohjois-Karjalan aluejärjestö kannatti nimeä Maakuntien Kulttuuriliitto tai toisena vaihtoehtona Maakuntien Sivistysliitto.

Suomen Keskusta r.p:n puoluehallituksen työvaliokunta keskusteli nimestä 19.4.1990 ja valtioviisaasti päätti, ettei se ota asiaan kantaa. Jäsenjärjestöjen kantojen mennessä näin monimutkaisesti ristiin ratkaisi asian MTK, joka koko jäsenyytensä ajan oli antanut MSL:lle puoluelinjaa laajempaa hyväksytävyyttä. Markku Nevalan ja Risto Artjoen yhdessä allekirjoittamassa MTK:n lausunnossa todetaan, ettei nimenmuutokselle ole selkeää tarvetta. Allekirjoittajien puoluekannoiksi tiedettiin keskusta ja kokoomus, ja kahden MTK-toimihenkilön yhdessä allekirjoittama kannanilmaisuus tuskin oli sattumaa. MTK:n mukaan liiton erityisvastuun tulee kohdistua nimenomaan maaseutuun, jonka edut jäävät sivistystyössä yhä vähemmälle huomiolle. MTK huomautti vielä, ettei nimenmuutos ole perusteltua ”edes liiton yleisen kehittämisen kannalta, sillä nykyinen nimi ei ole vaikeuttanut liiton työtä maaseudulla eikä väestökeskuksissa”. Nimenmuutosta pohdittaessa näin selkeästi ilmaistua MTK:n kantaa ei voinut sivuuttaa.

Toiminnanjohtaja Pekka Sallila kiteyttää kuvatun keskustelun niin, että maaseutu-sanaan liittyvät ongelmat tunnistettiin, mutta niin tunnistettiin

myös sanan positiivinen tunnemerkitys maaseutuväestölle. Keskustelu nimi-asiasta päättyi aina siihen, että yhtään laajempaa kannatusta saavaa vaihtoehtoa liiton nimeksi ei löydetty.

Keskustelu oli kaiken kaikkiaan laaja ja rehellinen. Jälkikäteen katsoen tärkeä havainto oli, että MSL:n Etelä-Pohjanmaan aluejärjestön tapaiset maakuntaorganisaatiot voisivat tosiasiaassa olla samaa muotoa kuin Helsingin kulttuuriseura tai Joensuun kulttuuriseura. Toisin sanoen maakunnallisuus tulisi ilmi kulttuuriseuran nimessä ja liittymä MSL:oon siinä, että asianomaisen kulttuuriseura olisi kuitenkin MSL:n jäsenjärjestö.

Nimivaihtoehtoina keskusteltiin seuraavista:

- Maakuntien Sivistysliitto
- Suomalainen Sivistysliitto
- Edistyksellinen Sivistysliitto
- Maakuntien Kulttuuriliitto
- Maakuntien Opinto- ja Kulttuuriliitto

ja lopputulokseksi kaiken käydyn keskustelun jälkeen tuli Maaseudun Sivistysliitto.

Nimikeskustelun päätti tällä erää MSL:n edustajiston kokous joulukuussa 1990. Tällöin todettiin pulinat pois -tyyliin liiton hallituksen esityksenä edustajistolle: ”Tehtyjen selvitysten ja käydyn keskustelun pohjalta ei ole nähtävissä yleisesti hyväksyttyä tarvetta liiton nimen muuttamiseen. Hallitus katsoo tämän takia asian loppuun käsitellyksi.”¹⁰⁷

SEPPÖ NIEMELÄ – SIVISTYSMIES JA KESKUSTAIDEOLOGI

Seppo Niemelä (1946–2015) oli päätoimittaja, kansansivistäjä ja keskustalaisen aatteen kehittäjä. Jo nyt hänet voidaan arvioida aatehistoriallisesti Santeri Alkion jälkeen merkittävimmäksi keskusta-aatteen ideologiksi. Kansansivistystyön maailma tunsi hänet kansanopistoliikkeen ja järjestöllisen sivistystyön teoreetikkona, jota arvostettiin laajalti yli poliittisten rajojen, muita pohjoismaita myöten. Maaseudun Sivistysliiton toiminnanjohtajaksi hän ei hakenut, vaan tuli tehtävään kutsumenettelyn kautta.

Niemelä oli kotoisin Kihniön sivukylältä, ja hänellä oli kotinsa puolesta vapaa-kirkollista taustaa. Hän oli päätoimittajana Jyväskylän Ylioppilaslehdessä ja Helsingissä Ylioppilaslehdessä 1968–1971. Alkio-opiston siirryttyä Korpilahdelle hän toimi siellä opettajana 1966–1982: ensin tuntiopettajana, sitten yhteiskunnallisten aineiden opettajana. Keskustan satakuntalaisen sanomalehti Lallin päätoimittajana hän työskenteli 1983–1986. Puolueen pää-äänenkattajan Suomenmaan päätoimittajana hän oli keskustan kehityksen ja nousun vuodet 1986–1991. Maaseudun Sivistysliiton johdossa hän oli maaseudun murroksen ja eurooppalaistumisen vuodet 1991–1998, josta siirtyi Vapaan sivistystyön yhteisjärjestön pääsihteeriksi. Niiden jälkeen hän työskenteli eläkkeelle jäämiseensä asti oikeusministeriön alaisen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman johtajana 2003–2006.

Eläkepäivänsä Niemelä vietti Lapualla vaimonsa perimän maatilan töissä, kirjoittaen päivittäin ja vuosien mittaan paljon.

Maisteriksi Niemelä valmistui kansatieteestä, jossa häntä askarrutti erityisesti tradition käsite. ”Se on sitä, että jos näemme museon seinällä jonkun työkalun, ymmärrämme ilman selitystä, mitä sillä on tehty”, kiteytti hän aihetta koskevassa keskustelussa. Filosofian tohtoriksi Niemelä väitteli 2011. Väitöskirjaan hän sanoi koonneensa kaiken sen, mitä on opettajana, lehtimiehenä, sivistystyön tekijänä ja puhujana sivistyksestä ymmärtänyt.

Niemelä oli poliittisen keskustan ideologian kehittäjä. Hän oli mm. nuorisoliikkeen vihreän ohjelman ”*Vihreämpään yhteiskuntaan*” (1972) keskeisimpiä kirjoittajia.

Seppo Niemelä 1993.

Hän toimi 1970-luvulla Paavo Värysen uudelleen henkiin herättämän Kyntäjän päätoimittajana ohjaten tätä aikakauslehteä vihreään ja yleiskeskustalaiseen suuntaan. Hän toimitti Keskustan Lehtimiesten 60-vuotiskirjan (1979). Hän kirjoitti käytännössä yksin Keskustan periaateohjelman vuodelta 1984. Tätä ohjelmaa pidetään yhtenä parhaimmista keskustalaisuutta kuvaavista puolueohjelmista. Tuon ohjelman laajempi kirjallinen hahmotus on teos *Ihmisyyden edellytykset* (1983). Alkio-opiston opettajana hän perehtyi jo 1970-luvulla syvällisesti Santeri Alkion ajatusmaailmaan julkaisten tämän harrastuksensa yhteenvedoksi näkemyksellisen esittelyn *Ajankohtainen Alkio* (2012).

Perusluonteeltaan lehtimiehenä ja päätoimittajana Niemelä seurasi tiedonvälityksen maailmaa ja sen virtauksia tarkasti. Koko uransa ajan hän kirjoitti kolumneja eri lehtiin. Tiedotusalan osaamisen kenttä johti hänet Yleisradion hallintoneuvoston jäseneksi vuosina 1987–2003. Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtajana hän toimi vuodet 1991–1994. Niemelä oli useaan otteeseen yleisradioyhtiön hallinnon avainhenkilöitä pohdittaessa Yleisradion yhteiskunnallista ja journalistista tehtävää. Hän oli mm. 1990-luvun alussa selvitysmiehenä laatimassa ehdotusta Yleisradion hallinnosta ja tulopohjasta sekä parlamentaarisen televisiotyöryhmän puheenjohtaja 2003–2004.

Työuransa loppupuolella Niemelä pohti paljon kansanvallan ja kansalaisten osallisuuden kysymyksiä sekä perehtyi verkostoajattelun kulttuurisiin puoliin. Jälkimmäisestä kohdasta voi mainita, että hän lähestyi verkostopolitiikkaa, so. elinkeinopolitiikkaa. Niemelä ei koskaan ollut käytännön elämästä irtautuva teoreetikko, vaikka pystyi tarvittaessa ”liikkumaan Hegelin ja Snellmanin välimaastossa”. Kihniössä kasvaneena hän piti jalat maassa ja tosielämän kamaralla.

Kansansivistystyön maailmassa Niemelä piti ja kirjoitti harkittuja puheenvuoroja, toimitti julkaisuja sekä laati kirjasia sivistyksestä, sivistyspedagogiikasta ja sivistystyön autonomiasta. Suomalaisen sivistystyön uusimman kehityksen kannalta tärkeä oli Elinikäisen oppimisen komitean sihteerinä toimiminen 1996–1997. Pohjoismaisissa yhteyksissä hän oli Förbundet Nordisk Vuxenupplysning -yhdistyksen hallituksen jäsen 1996–2000, josta jaksosta FNV:n hallituksen puheenjohtajana 1998–2000.

Niemelän väitöskirja *Sivistyminen – sivistystarve, -pedagogiikka ja politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa* (2011) tekee katsauksen N.F.S Grundtvigin, Santeri Alkion ja Oscar Olssonin sivistysfilosofiaan. Ensin mainittu Grundtvig loi Tankaan kansanopistoliikkeen; Alkio johti ja ohjasi Suomessa nuoriseuraliikettä; Olsson ideoi Ruotsissa työväen sivistysjärjestön yhteydessä toimineita opintopii-rejä. Eurooppalaisen sivistysajattelun alkulähteeksi Niemelä tunnisti J.G. Herderin filosofian. Väitöskirjan keskeinen ajatus on tarkastella sivistystä refleksiivisenä tapahtumana, koko elämän jatkuvana prosessina. Siksi väitöskirjan pääotsikkokin on muodossa Sivistyminen eikä Sivistys.

Seppo Niemelä oli hyväntahtoinen ja leppoisa isähahmo, joka persoonallisuutena vaikutti kaikkialla ympäristöönsä kohottavasti. Hän oli pedagogi, joka pystyi käyttämään monia rekistereitä: sivistyksellistä, poliittista, etnologista ja joskus jopa uskonnollista puhetapaa. Hän oli ilmaisussaan selkeä kuultavan tyylin taitaja. Hänen kannanottonsa olivat harkittuja ja asioiden ytimiin osuvia. Toisin sanoen hän myös tuli opettaneeksi, millaista on itsenäinen ajattelu.

Maaseudun Sivistysliiton kannalta oli sekä vahinko että onni, että Seppo Niemelän kaltainen toiminnanjohtaja osui liiton vaikeimpiin, rankkoja saneerauksia sisältäneisiin vuosiin. Hyväntahtoiselle miehelle saneeraus oli sielua jäytävää. Voisi kuitenkin ajatella, että jos jonkun piti saneerata, Niemelän kaltainen kansansivistysmies pystyi ankarien tosiasioiden keskellä suojelemaan sivistyksen ydintä.

Seppo Niemelän tulo MSL:n toiminnanjohtajaksi heinäkuussa 1991 oli vaivihkaa vaikeuksiin joutuneelle järjestölle – ainakin aluksi – pelastava käänne. Onnittelusähkeistä ilmenee, että jäsenjärjestöt – kuten MTK – kohdistivat häneen suuria odotuksia. MSL:n tilanne oli hankala. Liiton raskas kustannusrakenne, ehtyvä tulovirta ja sisällön ongelmat olisivat vaatineet toimia jo aiemmin. Kaikki ratkaisematta jäänyt tuli esiin vuoden 1991 loppupuolella. Ensi töikseen Niemelä palautti kunniaan sivistyksen perusajatuksen. Hän tunsii ihmiset ja keskustaliikkeen eri järjestöt. Hän tunsii muun kansansivistystyön kentän.

Heti uuteen tehtävään tultuaan hän julkaisi Aikuiskasvatus-lehden numerossa 4/1991 artikkelin sivistyksestä ja suorituksesta. Artikkelin käy suoraan käsiksi Maaseudun Sivistysliiton ja kaikkien sivistysjärjestöjen dilemmaan. Voiko sivistystä mitata? Miten sivistystyössä onnistumista tulisi arvioida? Mitä sivistysjärjestöt vastaavat, kun ”opetushallituksen laskutikkumiehet alkavat rynnistää” ja kysyvät sivistyksen laskettavia suoritteita. Samalla Niemelä arvioi mainitussa artikkelissaan, että ”sivistystyön mittava määrällinen kone on kuitenkin pitkään jauhanut puolityhjää”. Edelleen hän huomauttaa ilmiselvästi myös Maaseudun Sivistysliittoa koskien, että ”yksi ja toinen sivistyslaitos näyttää välttävän vaikeaksi kokemaansa perustehtävää ja hakee vaivihkaa varmaa suojaa teknologiakoulutuksesta”.

Ongelmana on ollut, että kasvatustieteessä ei tutkita sivistystä, koska sivistyksen ilmiöt eivät juurikaan ole mitattavissa ja toistettavissa. Niemelän artikkelissaan esittämän iskulauseen mukaan Suomessa kansansivistys on ollut lailla suojattu, mutta vailla tieteen suojaa. Se tarvitsee myös sivistyneen

Niemelä palautti kunniaan sivistyksen perusajatuksen.

hallinnon suojaa. Sivistystyö on väljähäntänyt tutkimuksen laiminlyöntien takia aikuiskasvatukseksi, joka puolestaan lipsahtelee aikuiskoulutukseksi. Tämä puolestaan olisi helppo sulloa ammatillisen

aikuiskoulutuksen budjettimomenttiin. Koulutuksen ja sivistymisen ero on siinä, että koulutuksessa jaetaan ja välitetään annettuja oppisisältöjä, kun taas sivistyksessä tärkeää on tietämisen tapa: koetella, tutkia ja ajatella itse.

Sivistys ei ole hallintatietoa. Se on prosessi, jossa ihmisen tieto, tunne ja tahto kehittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Näiden viriämisen myötä ihminen itsenäistyy, tulee ihmiseksi. Hän jäsentyy ympäristöönsä: luontoon, yhteiskuntaan, kansakuntaan, ihmiskuntaan. Kolmantena vaiheena hän alkaa nähdä ja ymmärtää aikaa: historiaa, maapallon evoluutiota, perinteitä ja tapoja. Aivan Tapio Siikalan tapaan Seppo Niemelä korostaa henkisen kasvun rajattomuutta. Sivistymisen myötä ihmisestä katoavat häntä tiedottomasti ohjaavat elementit. Hän suuntaa itseään harkintansa varassa. Alustavasti voi olettaa, että sivistys tukee mielenterveyttä tai jopa on sitä. Kaiken kaikkiaan selostettu artikkeli huipentuu ponteen:

”Sivistys ja suorite sulkevat kuitenkin jo käsitteinä toisensa pois; ihmisen sisäinen kehitys on aina luova ja yksilöllinen, usein ainutkertainen ja ajoittamaton. Henkiseen prosessiin kuuluu ennustamattomuus. Joskus se onnistuu, joskus ei. Joskus – etenkin syvään ajatteluun taipuvassa suomalaisuudessa – tulokset puhkeavat vasta vuosien päästä. Joskus tulos on jotakin muuta kuin tarkoitettu. Sivistys on suoritus, mutta sitä ei mikään mitta voi mitata. Me voimme antaa sivistyksen kehkeytymiselle vain mahdollisuuden.”¹⁰⁸

Tässä on alkuhahmollaan se sivistymisen kuvaus, jota Niemelä väitöskirjassaan 2011 pohjoismaisten sovellusten kautta sanoittaa. Modernin sivistyskäsitteksen mukaan sivistys on *Bildungia*: muotoutumista, oman henkisen hahmon rakentamista, uuden luomista ja eteenpäin pyrkimistä:

- (i) sivistys on luova prosessi, jossa ihminen omalla toiminnallaan muokkaa itseään ja kulttuurista ympäristöään
- (ii) sivistys sisältää idean olemassa olevan ylittämisestä ja edistyneemmästä elämänmuodosta.

Yksilön kannalta sivistystä on:

- (i) ihmisen potentiaalien monipuolinen kehittyneisyys
- (ii) niiden tukemana ihminen kehittyy omaehtoisesti yhteiskunnallisesti toimintakykyiseksi subjektiksi
- (iii) samalla kun hän rakentaa identiteettiään.

Pedagogisesti eli sivistystyötä tekevien kannalta sivistys on kolmivaiheinen prosessi, jossa:

- (i) ihminen oppii uusia tietoja, taitoja ja valmiuksia
- (ii) muodostaa niihin omaan harkintaansa perustuvan itsenäisen ja luovan suhteen ja
- (iii) alkaa käyttää oppimaansa yhteisön hyväksi kansalaisena.¹⁰⁹

Niemelän viimeinen merkittävä sivistymisen kuvaus on Kansalaisfoorumin julkaisema *Johdatus sivistyspedagogiikkaan* (2014). Siinä hän käsittelee sivistyspedagogiikkaa eli puhuttelee niitä ihmisiä, jotka vapaan kansansivistysmaailman sisällä kasvattavat, virittävät ja ohjaavat nuoria ja aikuisia sivistymisen tielle. Toisin sanoen hän kohdistaa sanansa opettajille, luentojen pitäjille, ohjaajille ja opintoaineistojen laatijoille. Julkaisussa on monia tärkeitä havaintoja toisen osapuolen tunnustamisesta, vuorovaikutuksesta, omaehtoisuudesta, vertaisryhmän tärkeydestä ja vastaavista seikoista. Konkreettisena ehdotuksena hän esittää, että Suomeen tarvittaisiin paikka tai rakenne, jossa opetettaisiin opettajia ja ohjaajia virittämään sivistystä. Vaihtamalla näkökulmaa kahviloista, opistoista ja luentosaleista nettimaailmaan voi tekstiin perehtyjä havaita, että se sisältää täydet ohjeet siitä, miten internetiin voisi koota opintokerhojen moderneja vastineita: pieniä itsenäisiä tutkijayhteisöjä.¹¹⁰

KANSALAISKASVATUKSEN VAIHEET

Kolme vuotta ennen MSL:oon tuloaan Seppo Niemelä oli kirjoittanut aikuisten yhteiskunnallisen kasvatuksen vaiheista. Artikkelissa hän esitti perustellut näkökohdat sitoutunutta poliittista kasvatusta vastaan ja sen puolesta. Koska MSL:n jäsenjärjestöistä moni on keskustalainen, keskustahenkinen tai väljästi maaseutuhenkinen, on tätäkin aihetta syytä käsitellä. Koskeehan itse kysymyksenasettelu jälkikäteen katsottuna itseään sivistysliittoakin. Voiko sivistysliitto olla uskottavasti osa poliittista liikettä?

Sitoutuneen poliittisen kasvatuksen vaaroiksi Niemelä näki seuraavat seikat (1) Poliittinen kasvatus voi olla keino, jolla vallanpitäjä turvaa valtansa jatkuvuuden. (2) Poliittinen kasvatus typistää ihmisen henkistä liikkumatilaa. (3) Poliittinen kasvatus ei sovi kansanvaltaiseen yhteiskuntaan, koska sen avulla puolueet kasvattavat vain kannattajiaan, eivät kansalaisia. (4) Poliittinen kasva-

tus on eettisesti epäilyttävää, koska se niin helposti perustuu vihaan, pelkoon ja omaan etuun.

Argumentit poliittisen kasvatuksen puolesta ovat vähintään yhtä hyviä. (1) Kansanvaltaisten oikeuksien tunteminen on kansalaisen perusoikeus. (2) Kansanvalta ei toimi ilman toimivia kansalaisia. (3) Puolueiden toiminnan kehittämisessä tarvitaan aikuiskasvatuksen menetelmiä. (4) Kasvatuksen avulla voidaan vaikuttaa poliittisen toiminnan eettiseen sisältöön.

Tätä perusteluiden sumaa Niemelä purkaa inhimillisen kasvun teorian kautta. Siis saman, johon sivistymisen ideakin perustuu. Inhimillisen kasvun näkökulmasta ihminen ensin itsenäistyy ja samalla tajuaa itsensä osaksi suurempia kokonaisuuksia eli jäsentyy osaksi yhteiskuntaa ja maailmaa. Tästä Niemelä johtaa neljä poliittisen kansalaissuhteen muotoa: välinpitämätön, sitoutumaton, puoluejäsen, luottamushenkilö. Kun nämä neljä porrasta määrittellään myönteisiksi yhteiskunnallisen kasvatuksen tasoiksi, saadaan hiukan modernisoiden seuraavat kuvaukset:

POLIITTISEN KASVATUKSEN PORTAAT

Luottamushenkilöksi kasvu
(kansanvaltaiset toimeilimet,
omakohtainen vapaa sivistystyö)¹¹

Poliittisen liikkeen itsenäisen jäsenen
kasvatus (nuorisjärjestöt, puolueet)

Sitoutumattoman vaikuttajan kas-
vatus (vapaan sivistystyön järjestöt)

Valistuneen äänestäjän
kasvatus (koululaitos, media)

SEPPO NIEMELÄ 1988, s. 33

1993–2002

1991–2000

- Jugoslavian hajoamissodat, Balkanin pienet valtiot itsenäistyvät

1992

- Suomi hakee EU-jäsenyyttä

1993

- Työttömiä on yli 20 % työvoimasta
- Suomen viralliset kansallismaisemat listataan
- Kolme Suomen suurinta teleoperaattoria tarjoaa internet-yhteyksiä yrityksille ja kotitalouksille

1994

- MTV3 aloittaa itsenäisenä valtakunnallisenä tv-kanavana entisellä Kolmoskanavalla
- Martti Ahtisaari valitaan Tasavallan presidentiksi
- Metsämuseo Lusto aloittaa Punkaharjulla

- 1994 Kansanäänestys Suomen EU-jäsenyydestä: tulos selkeä 56,9 % puolesta, 43,1 % vastaan

1995

- Suomi liittyy Itävallan ja Ruotsin kanssa EU:n jäseneksi

- Suomen miesten jääkiekkjoukkue voittaa maailmanmestaruuden Tukholmassa

Ensimmäiset

- Pendolino-pikajunat otetaan käyttöön

- Maailman kauppajärjestö WTO perustetaan GATT-järjestelmän pohjalta

1996

- SDP saa eduskuntavaaleissa suurvoiton, SMP putoaa eduskunnasta

1997

- Myyntiin tulee Nokia Communicator, maailman ensimmäinen älypuhelin

Suomi liittyi Euroopan unioniin 1995. Euroopan parlamentin vaalien kunniaksi liputettiin 1999 Hyvinkäällä.

1998

- Nokia Oyj on noussut maailman suurimaksi matkapuhelinyhtiöksi laitetoimitusmäärillä mitaten

1999

- Matkapuhelinliittymien määrä Suomessa on yli 3 miljoonaa kappaletta

2000

- Vladimir Putin valitaan Venäjän presidentiksi

2001

- Lahden MM-hiihtojen dopingskandaali iskee suomalaiseen omakuvaan säröjä

2001

- Al-Qaida iskee New Yorkissa World Trade Centerin kaksoistorneihin 11.9.2001

2001

- Tietokone on 51 prosentilla kotitalouksista ja internet-yhteys 34 prosentilla kotitalouksista

2001

- Wikipedia aloittaa maailmanlaajuisena joukkotuotettuna sähköisenä kirjastona

2002

- EU ottaa käyttöön euron; Suomi on mukana rahaini unionissa

EUROOPAN UNIONIN JÄSENYYTEEN ASETTUMISEN VUODET 1993–2002

MSL PALAA PERUSASIAAN: SIVISTYKSEEN KYKYNÄ TOIMIA KESKELLÄ SUURTA MURROSTA

Vuosijaksoa 1993–2002 leimaa lamasta toipuminen, Euroopan unionin jäsenyyttä koskeva keskustelu sekä Suomen sovittautuminen EU:n järjestelmiin. EU-jäsenyys tuo mukanaan myös uudenlaisen maaseutupolitiikan, jota tuskin olisi kotimaisin päätöksin aikaansaatu. Samalla toiminta yli 500 miljoonan ihmisen yhdentyneillä markkinoilla johtaa aluepoliittisesti – 1995 aloittaneen Paavo Lipposen (sd.) hallituksen toimesta – kasvukeskusajattelusta suoranaiseen metropoliajatteluun. Suomen yhteiskunnallisen kehittämisen painopiste siirtyy kaupunkeihin. Samaan aikaan energiapolitiikassa jatkuu siirtymä kohti uusiutuvia energialähteitä: bioenergian osuus kaikesta energiankäytöstä kasvaa hitaasti, mutta jatkuvasti. Kännykkäyhtiö Nokian kasvu toimialansa suurimmaksi koko maailman mitassa sekä palautuminen tavallisten suuryhtiöiden joukkoon on osa tarinaa. Uudet globaalit jännitteet alkavat johtaa identiteettipolitiikkaan: laman muieto, EU-jäsenyys ja maaseutua koskeva keskustelu lisäävät suomalaisuutta ja identiteettiä koskevaa keskustelua. MSL:ssa jakso on pääosin Seppo Niemelän toiminnanjohtajuuden aikaa: mullistuksia ja uuden etsintää.

LAMAVUOSIEN KOVAT JÄLKISEURAUKSET

Pääomamarkkinoiden pidäkkeetön vapauttaminen, Suomen Pankin vakaan ja vahvan markan politiikka ja idänkaupan romahdus johtivat Suomessa 1990-luvun alun lamaan. Helmikuussa 1992 jo huolestuttiin, ettei Suomen valtio enää kohta saisi lainaa ulkomailta ja maa oli vaarassa joutua Maailmanpankin holhoukseen. Tämä lama oli tilastollisesti – bruttokansantuotteen käyrää katsoen – kriisinä yhtä ankara kuin 1860-luvun nälkävuodet, vaikka olosuhteet olivat nyt suotuisimmat kriisistä selviytymiseen. Sivistysjärjestöjen osalta tähän samaan saumaan osui opintokerhojen määrän lasku. Opintokerhojen kanssa kilpaili moni muu vapaa-ajan käyttötapa, ei vähiten internet. Opintokerho koettiin jollain tapaa vanhahtavana, ajan henkeen huonosti sopivana ilmiönä. Laman myötä samoihin aikoihin MSL:n kulttuurilinjalle tärkeäksi rahoitusmuodoksi kaavailtu sponsoriraha kuivui.

Talouspolitiikan välineistä suurta huomiota sai budjettipäällikkö Raimo Sailaksen kokoama säästöesitys, jonka mukaisia kovia leikkauksia Esko Ahon (kesk.) hallitus joutui vaihtoehtojen puutteessa toteuttamaan. Silti hallitus otti velkaa ennen näkemättömiä määriä viedäkseen Suomen laman yli. Lamas-ta nousua siivitti kännykkävalmistaja Nokia Oyj:n huikea nousu toimialansa suurimmaksi toimijaksi koko maailmassa. Nokian ja muiden tietotekniikkayritysten menestys sai aikaan sen, ettei globalisaatio moniin vuosiin näyttänyt suomalaisille hankalana asiana.

Vuonna 1991 MSL:n niskassa olivat ”toivossa elettyjen” edellisten vuosien tappiot. Oma pääoma oli syöty, lainojen korot kasvoivat, vakuudeksi kelpavaa merkittävää omaisuutta ei ollut eikä valtiolta ollut rahallista apua saatavissa. MSL oli selkeästi kaltevalla pinnalla, joka kallistui koko ajan lisää, mutta asiakirjojen perustella liiton hallitus ei näy tunnistanee tilannetta. Taloutta ei enää pelastettu eduskunnan joululahjarahoilla. Vuodelta 1989 periytyi vajeena 116 000 markan valtionavun poisto. Vuodelta 1990 kulttuurilinjan toiminta-saatavista 50 000 markkaa kirjattiin poistoksi. Vuonna 1991 toteutettu kulttuurilinjan Nuori Taide -taidehanke ja muut kulttuurihankkeet tuottivat noin 600 000 markkaa alijäämää, kun toivottua sponsoritukea ei tullutkaan. Tätä alijäämää maksettiin pois kahden vuoden ajan. Vuonna 1990 oli tehty viittä seuraavaa vuotta vuosittain 95 000 markalla rasittava atk-laiteleasing.

Myös opintokeskus tuotti tappiota. Toimitilarahasto aktivoitiin käyttörahaston katteeksi. Vaikka MSL:n kokonaisbudjetti vuodelle 1991 oli 14,3 miljoon-

naa markkaa, syksyllä 1991 liiton oli kohdattava kolmelta edeltävältä vuodelta kertyneistä alijäämistä koostuva taloudellinen aikapommi. Vaikka kaikki käytävissä olevat tilinpitokikat käytettiin, tuloslaskelma näytti 195 000 markkaa alijäämää.¹¹²

Lama johti siihen, että valtionhallinnossa tulosvastuuoppi tuli vallitsevaksi: ideologista talouskonseptin muutosta vauhditti se, että kokoomuksella oli valtiovarainministerin ja opetusministerin paikka. Kulttuuriministeri Tytti Isohookana-Asunmaa (kesk.) oli MSL:n hallituksen jäsen, mutta ei osallistunut hallitustyöskentelyyn. Hallinnonaloja ryhdyttiin valtiovarainministeriön ohjaamana vertaamaan niiden suoritteiden perusteella. Vuonna 1993 tuli voimaan uusi opintokeskuslaki, jolloin opintotoiminnan rahoitus sidottiin tun-tisuoritteisiin. Menoperusteinen tukijärjestelmä korvattiin uudella mallilla: MSL sai valtiolta x tuntia kertaa y markkaa sekä erillisen järjestömäärärahan. Malli oli sama kuin kansanopistoilla.

Esimerkiksi vuonna 1994 MSL sai 41 000 opintotuntia ja niiden rahoittamiseen noin 800 000 markkaa. Siitä MSL kohdensi opintojen suoraan tukeen 580 000 mk. Toisaalta menoja oli oltava, jotta opintotoiminnan tukirahaa saat-toi osoittaa käytetyn oikein. Korjausliikkeet uudessa niukkuuden tilanteessa olivat väistämättömiä: oli hankittava ulkopuolista rahaa, pantava opintokeskus uuteen kuntoon sekä estettävä kulttuuribudjetin toistuvat ylitykset.

KANSANSIVISTYSTYÖN TUKIJÄRJESTELMÄ ERI AIKOINA

1950-luvulta 1960-luvun alkupuolelle opetusministeriö avusti yhteiskunnallista sivistystyötä viidellä eri tavalla. Alalla toimiva järjestö saattoi saada harkinnanvaraista järjestömäärärahaa. Avustuksia saattoi saada myös neljältä erityismomentilta, jotka olivat (1) opintokerhotyön tukeminen (2) valtakunnan syrjäseutujen sivistystyön ohjaus (3) luentotoiminnan tukeminen ja (4) sivistystyön tukeminen uitto- ja metsätyömailla.

Vuodesta 1964 lähtien opetusministeriö jakoi opintokeskuksille avustusta ”ohjaustyötä ja kansantajuisia tieteellisiä luentoja” varten. Kouluhallitus puolestaan jakoi määrärahat opintokerhotyötä varten.

1970-luvun alussa 95 prosenttia yhteiskunnallisen sivistystyön nimissä jaetusta kokonaismäärärahasta ohjattiin työväen- ja kansalaisopistojen sekä kansanopistojen valtionapuun. Loput 5 prosenttia oli varattu ns. järjestölliseen sivistystyö-

hön, jonka alaa olivat mm. sivistysliittojen opintokerhot, kurssit ja luennot, toisin sanoen opintokeskusavustus, opintokerhojen avustus, luentoavustus, järjestö-määräraha, työmaiden sivistystyön avustus sekä teatteritoiminnan avustus. Viran-omainen käytti asioissa harkintavaltaa, jossa lähtökohtana oli aiemmin myönnetty valtionapu.

Vuodesta 1976 opintokeskuslaki toteutti menoperusteisen, prosentuaalisen valtionavun. Tämä muutos oli MSL:lle tärkeä ja edullinen, koska vastedes jokaiselle opintokerholle sai tukea. Uutuutena mukaan tuli ohjaajakoulutustuki. Toinen uu-tuus oli lyhytkurssitoiminnan tuki. Valtionapuviranomainen antoi vuosittain pää-töksen kurssien ja luentojen tuen kiintiöistä eri opintokeskuksille. Tuki perustui lähinnä edellisvuoden toteumaan. Kurssitoiminta oli joustavaa verrattuna tarkasti määritettyyn opintokerhotoimintaan.

Kansansivistyksen rahoitusjärjestelmä haki muotoaan.

Vuonna 1986 kymmenen vuotta toiminee-seen järjestelmään tuli muutoksia. Opinto-kerhojen tositevalvontaa tehostettiin. Opin-tokerhojen tukea porrastettiin opinnollisesti kunnianhimoisten kerhojen hyväksi. Opinto-kerhon ohjaajakoulutuksen tuen rinnalle tuli

kurssitoimintaan kurssinohjaajakoulutuksen tuki.

1980-luvulla MSL sai valtionaputoiminnan piiriin lisää harkinnanvaraisia opin-tosihteerivakansseja, jotka sijoitettiin maakuntiin. Myös aluetoimistojen toimis-tosihteerien palkkaamiseen saatiin harkinnanvaraista valtionapua. Näin pystyttiin perustamaan aluetoimistoja. MSL koki, että aluekeskustoiminnalla oli myönteistä merkitystä jaettaessa harkinnanvaraisesti vakansseja eri opintokeskusten kesken. Myös kulttuuritoiminnan valtionapu oli harkinnanvaraista. Tässä MSL oli vahvoilla näyttävän kulttuurityön ansiosta.

Kun opintokerhojen lukumäärä alkoi laskea 1980-luvun lopulla, paikattiin MS-L:n taloutta eduskunnan ns. joululahjarahoilla. Tämä joka vuosi erikseen punner-rettava ylimääräinen rahoitus katosi lamavuosina tuuleen. Samaa alas leikkaamista tapahtui harkinnanvaraisen valtionavun eri muodoille.

1993 uusi kansansivistystyön valtionosuuslaki muuttui. Menoperusteisuuden tilalle tuli laskennallinen malli. Jokainen järjestö sai vapaasti käytettävän järjestö-määrärahan sekä laskennallisen *x tuntia kertaa y markkaa* -määrärahan.

1998 MSL sai valtion rahoitusta mainitulla laskennallisella mallilla opintokes-kuslain pohjalta kursseihin ja luentoihin sekä opintokerhoihin. Järjestömääräraha sivistysjärjestöille (vapaasti käytettävä yleisavustus) oli edelleen välttämätön va-pautta tuova elementti. Opintokeskuslaki mahdollisti myös rahoituksen kokeilu- ja

kehittämistoimintaan, jota aktiivinen MSL:kin haki ja sai. EU-jäsenyyden myötä uudeksi, määrältään vähäiseksi rahoitusmuodoksi oli tullut EU-tiedotusmääräraha.

Ruotsissa sivistysjärjestöjen autonomiaa alleviivataan siten, että kansansivistystyön yleishyödyllinen kattojärjestö Folkbildningsrådet hallinnoi kaikki rahat ja raportoinnit hallituksen ja sivistysliittojen välillä. Se siis ohjaa toimintaa ja on luonut sivistystyön oman logiikan mukaisen, kattavan arviointi- ja palautejärjestelmän.

”Vuodet 1993–1994 olivat lähes tainnuttaa sivistysliiton”, tiivistää mukana olleilta haastattelutietoa hankkinut Annastiina Henttinen MSL:n 50 vuotishistoriassa. ”Muutos kouraisi sen järjestörakennetta, toimintoja, rahoitusta ja henkilöstöä. Valtiontalouden säästöistä johtunut luentotoiminnan ja ohjaajakoulutuksen poistaminen oli raju tulonmenetys. Valtion säästöt vähensivät tulo- ja menoarvion opintokeskusvaroja 20 prosenttia vuodesta 1992 vuoteen 1994. Odotettavissa oli vain pahenevaa. Neljän vuoden aikana noin 40 toimihenkilön joukko oli supistunut alle puoleen, ja yhdestätoista toimipisteestä oli jäljellä vain viisi.” Kari Hokkanen kuvaa samaa aikaa: ”Mutta selvittiin nekin vuodet, pienempänä, mutta kuitenkin.”¹¹³

Saneeraukset alkoivat oikeastaan jo siitä, että opintojohtajan paikkaa ei täytetty Usko Lahden lähdettyä talosta. Toimitusjohtaja Pekka Sallila otti toimen hoitaakseen, eikä sitä myöhemminkään täytetty. 1991 organisaatiosta leikattiin ensimmäiseen hätään viisi aluekeskusten toimistoapulaista. 1992 lopetettiin kaksi keskustoimiston vakanssia. Jo tässä vaiheessa ilmeni, että erilaisten työehtoseikkojen vuoksi saneerauksista koituvia säästöjä joutui odottamaan seuraavaan vuoteen. Taloustilanne paheni edelleen. 1993 Kari Hokkasen johtama hallitus irtisanoi yhdeksän työntekijää ja vastoin toiminnanjohtaja Niemelän kantaa erotti kymmenentenä myös koulutusjohtaja Taru Törrösen. Niemelä tuoitui ja ilmoitti erostaan. Hän jopa jakoi henkilökunnalle rat-

Kari Hokkanen

kaisuaan perustelevan kirjeen. Isännätöntä aikaa kesti pari viikkoa, kunnes Niemelä ilmoitti puheenjohtaja Hokkaselle palaavansa, mikäli häntä ei kovin pahasti vedettäisi kölin ali. Hokkanen otti mielihyvin toiminnanjohtajan takaisin ja selitti sanomalehtiinkin päässeensä skisman parhain päin.

Tapahtumasarjaa koskeva hallituksen pöytäkirja on ilmeisen tarkoituksellisesti laadittu ikään kuin eroilmoitus ja paluupäätös olisivat tapahtuneet saman kokouksen aikana.¹¹⁴ Kun MSL:lla suurimmillaan 1980-luvun lopulla oli 42 työntekijää ja laman alkaessakin vielä 38, oli henkilöstön lukumäärä saneerausten jälkeen vuonna 1997 vain 16 henkeä. Tästäkin kokoonpanosta poistui vielä Lappeenrannan aluesihtööri.

Uusiakin tekijöitä palkattiin tuolloin määriteltyjen tulosalueiden mukaan. Seppo Niemelän 1993 ideoimia tulosalueita oli neljä¹¹⁵, vaikka niiden nimet vaihtelivat hiukan vuosien mittaan. Tulosalueet olivat (1) yhteiskunnallinen so.

**”Vuodet 1993–1994
olivat lähes tainnuttaa
sivistysliiton.”**

keskustajärjestöt (2) maaseutu so. MTK (3) yhteisöllisyys so. Eläkeliitto, Huolto-
liitto, Lomayhtymä jne. sekä (4) kulttuuri
so. liiton kulttuurilinja, jonka työn koh-
teena olivat kaikki suomalaiset. Konsult-
tien tultua mukaan 1997 tulosalueista

käytettiin nimitystä ”prosessit”. Näissä Niemelän vetämissä keskusteluissa määriteltiin myös, että MSL ei ole poliittinen järjestö, vaan jäsenjärjestöjään palveleva sivistysliitto. Linjausta piti alleviivata. Muihin sivistysliittoihin verraten MSL:n aluetoimistojen verkko oli kattava. Aluekeskukset vastasivat liiton aatteellista työnäkyä: olihan sivistysliitto nimenomaan maaseutua palveleva järjestö. Laman tultua, valtiontalouden leikkausten iskiessä, alueverkosto osoittautui raskaaksi ylläpitää.

Tuore toiminnanjohtaja Seppo Niemelä mainitsee, että taloon tullessaan kesällä 1991 hän sai käteensä parikymmensivuisen selonteon siitä, ketkä henkilökunnasta eivät tulleet toimeen keidenkin kanssa. Ongelmia oli siis jo entuudestaan, ja hänet haluttiin niistä informoida¹¹⁶. Tällaisesta ilmapiiristä kertovat myös silloin talossa työskennelleet sekä henkilökunnan aloitteesta tehdyn ilmapiiriselvityksen¹¹⁷ asiakirjat. Toimiston henkilösuhteet olivat osin vääristyneet. Tämänäyttöinen työyhteisön kriisi leviää herkästi uusiinkin työntekijöihin, elleivät nämä osaa pitää varaansa. Toiminnanjohtaja ei joko asiasta tiennyt tai katsoi parhaaksi olla tietämättä. Henkilöstö tietenkin tunsii tilanteen ja halusi nostaa kissan pöydälle. Tällaiseen työyhteisöön talouden pakottamat saneeraukset tulivat suurena järkytyksenä.

Krooninen rahapula, irtisanomiset ja lomautukset vaikuttivat ilmapiiriin ja jopa työntekijöiden terveyteen. Useampi irtisanottu riitautti eronsa. Ilmapiiri tulehtui entisestään. Paikkansa säilyttäneiltä vaadittiin entistä enemmän tuloksia. Heidän piti tuoda tavalla tai toisella uutta rahaa taloon. Se oli kova vaatimus valtionavun varassa toimimaan oppineille. Syntyi epäluottamusta henkilöstön eri ryhmien kesken sekä toimivan johdon ja hallituksen välille. Henkilökemiat alkoivat vaikuttaa myrkyllisesti ihmissuhteisiin. Aluekeskusten väki koki, että keskustoimistossa oli löysää ja keskustoimisto koki, että aluekeskukset eivät halunneet hyväksyä laman tuomaa, ennen kokemattonta tilannetta. EU-kansanäänestystä kohti mentäessä henkilöstön erilaiset arviot jäsenyydestä kietoutuivat sivistysliiton ilmapiiriin. Myös sivistysliiton johtoryhmä oli asiassa jakaantunut.

Talous ja siitä raportoiminen aiheuttivat monenlaisia ristiriitoja ja myös erimielisyyksiä ihmisten välille. Kun tulot vähenivät ja saneeraukset lisäsivät epävarmuutta, paineet kohdistuivat taloudesta vastuussa olleisiin henkilöihin. Henkilökunta kokoontui toimiston ulkopuolella käsittelemään yhteistä pahaa oloaan. Liiton hallitus joutui päättämään, kenen antamaan informaatioon se luottaisi.

ALUEKESKUSVERKKO PURKAUTUU

Vuosina 1991–1993 MSL:n hallitus havahtui sivistysliiton järkyttävän huonoon taloustilanteeseen. Vaje oli suuri ja periytyi edellisiltä vuosilta. Samalla lamasta johtuva valtion säästöpolitiikka kuristi kaikkia sivistysliittoja. MSL:n 40-vuotisjuhlassa Torniossa 1992 puheenjohtaja Kari Hokkanen oli julkisesti herätellyt paikallaolijoita arviolla, että budjettipäällikkö Raimo Sailaksen säästölistan ehdotukset lopettaisivat vapaan sivistystyön Suomesta. Paula Yliselä muistelee, että vielä hänen tultuaan toiminnanjohtajaksi 1999 Sailas oli todennut OKM:n seminaarissa, että valtion ei tulisi rahoittaa kahta asiaa: vapaata sivistystyötä ja kuntoutusta.

Kun ensimmäinen tervehdyttämissuunnitelma elokuussa 1991 ei riittänyt, hallitus määräsi tammikuussa 1993 tekemällään päätöksellä, että sen vuoden taloudellinen tulos ei saa olla alijäämainen. Oli joko saatava lisää tuloja tai säästettävä enemmän. Päätöksen tarkoituksena oli antaa selkänokkaa johtoryhmälle. Se oli lukujen valossa tarpeen, mutta päätöstä tehdessään hallitus ei

selvästikään ollut tietoinen, että kirjaus johtaisi aluetoimistojen alasajoon. Vielä 27.8.1992 hallituksen kokouksessa melkeinpä kaikki hallituksen jäsenet puolustivat puheenvuoroissaan tiukasti aluetoimistoja.

Moni aluekeskus oli alun perin sijoittunut maakunnissa keskustapuolueen piiritoimiston yhteyteen. Menettelyssä oli taloudelliset ja poliittis-synergiset etunsa, mutta samalla saattoi syntyä tilanteita, joissa MSL:n aluesihtööri joutui ajoittain työskentelemään keskustapiirin aputyöntekijänä. Tämä söi sivistysliiton paikallista uskottavuutta. Liikaan läheisyyteen liittyvä ongelma tunnistettiin jo toiminnanjohtaja Pekka Sallilan kaudella. Aluetoimistot pyrkivät vaivihkaa omiin toimistotiloihin.

Keskustoimiston tilanne oli periaatteessa samankaltainen puoluetalossa Pursimiehenkadulla. Hakeutumista muualle vauhditti korkeaksi koettu vuokra sekä epäselvyys puoluetalon tietoteknisistä investoinneista. Vuonna 1996 MSL:n keskustoimisto muutti Eerikinkatu 28:aan, jonka vuokranantaja oli huolehtinut tarvittavan tietotekniikan edellytyksistä.

1980-luvulla MSL oli ottanut tavoitteeksi saada aluekeskus ”jokaiseen läänin”. Tämä oli kaiketi kaunis tapa sanoa, että rahkeet eivät sittenkään riittäneet jokaiseen maakuntaan. Kun Uudellemaalle saatiin 1985 oma aluesihtööri, oli läänikohtainen aluekeskustavoite saavutettu. Muistettakoon tässä yhteydessä, että 1980-luvulla valtiovarainministerinä oli seitsemän vuoden ajan Ahti Pekkala (kesk). Sivistysliittoja suojasi lisäksi niiden henkilösuhteille rakentuva poliittinen yhteistyö. Tapio Siikala (MSL) ja Sakari Kiuru (TSL) olivat molemmat Yleisradion johtajia. Aiemmat toiminnanjohtajat Raimo Vanninen ja Olavi Hurri olivat luoneet hyvän pohjan MSL–TSL-yhteistyölle.

Vuoden 1993 pakollisissa saneerauksissa MSL joutui lopettamaan viisi aluekeskustaan. Nämä olivat Keski-Suomi (Jyväskylä), Etelä-Savo (Mikkeli),

1993 MSL joutui lopettamaan viisi aluekeskustaan.

Pohjois-Savo (Kuopio), Hämeen lääni (Hämeenlinna) sekä Uudenmaan lääni (Helsinki). Yksikään irtisanottu ei hyväksynyt irtisanomistaan, vaan seurasi neuvotteluja, sovitteluja ja korvauksia. Seuraavana vuonna 1994 oli pakko lopettaa edelleen kaksi keskusta: Poh-

jois-Pohjanmaan aluekeskus Oulussa sekä Varsinais-Suomen aluekeskus Turussa. Aluekeskusten henkilöstö ja monet vaikuttajat protestoivat. Vaikka keskustoimistoltakin oli lakkautettu vakansseja, tätä saneerauksen puolta ei otettu alueilla huomioon. Niinpä ministeri Tytti Isohookana-Asunmaa ilmaisi vastustavansa Oulun toimiston lakkauttamaista. Sitä ei hyväksynyt myös-

kään MTK:n Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton toiminnanjohtaja. Yhtä vähän kirjailija Jouko Tyryi ymmärsi Kuopion toimiston lopetusta.

Jäljelle jäivät suuralueet: Helsingin keskustoimistolta hoidettu Etelä-Suomi, Joensuusta hoidettu Itä-Suomi, Tornioista hoidettu Pohjois-Suomi, Seinäjoelta hoidettu Länsi- ja Keski-Suomi sekä Lappeenrannasta hoidettu Kaakkois-Suomi. Lopulta vuosituhatosen vaihtumisen aikoihin tehtiin ratkaisu Lappeenrannan toimipisteen lopettamisesta. Pitkään keskusteltiin aikeesta siirtää Pohjois-Suomen toimisto Tornioista Ouluun. Torniossa oli ollut ensimmäinen ja monessa asiassa tietä näyttänyt aluekeskus, mutta koko Pohjois-Suomea ajatellen Oulu oli kiistämätön keskuspaikka.

Sivistysliiton henkilöstö oli sinänsä pystyvää väkeä. Niinpä Varsinais-Suomen aluesihteri Heikki Mäkelä siirtyi Sauvo-Karunan kirkkoherran virkaan 1991. Keskustoimistossa työskennellyt koulutussihteri Voitto Mäkipää hakeutui kouluhallitukseen ja jäi eläkkeelle Opintotoiminnan Keskusliiton toiminnanjohtajana. Markku Hattula vedettiin Hämeenlinnasta keskustoimistoon Helsinkiin muotoutuvan yhteisöllisyysprosessin vastaavaksi toimijaksi. Kirjailija Hattulalle kertominen, tarina, muistelu olivat yhteisöllisyysprosessin luontevaa ydintä. Hattula kouluttautui vuosien ajan myös terapiakirjoittamisen ohjaajaksi.

Kun MSL 1980-luvulla toimi eräänlaisena valtionavun välittäjänä opintotoimintaan, saattoi aktiivinen ja asiansa osaava aluesihteri hoitaa opintokeskusbyrokratiaa ja toimia samalla maakuntien kulttuuripolitiikassa. Mutta kun sivistysliitto joutui nopeasti omaksumaan uuden roolin sisällöntuottajana ja hankkekehittäjänä, korostui keskustoimiston rooli. Vaikka aluetoimijat esittivät keskustoimistolta leikkaamista tai ääritapauksessa jopa koko kulttuurilinjan lopettamista, aluetoimistot eivät pystyneet luomaan niitä omia

Markku Hattula.

sisältöjä, jotka keskustoimisto oli oppinut tuottamaan. Sitä paitsi juuri keskustoimisto pystyi hankkimaan liitolle sellaista ulkopuolista rahaa, jota alueet eivät olisi saaneet kokoon. Esimerkiksi vuoden 1996 vuosikertomus kirjaa opintotoiminnan ulkopuolisiin hankkeisiin saadun rahoituksen suuruudeksi 1 169 000 mk. Rahoitusta olivat myöntäneet muun muassa MMM, YM, Valtioneuvoston kanslia, MELA, Varsinais-Suomen liitto, Nordisk Kulturfond, Suomen Akatemia, Koneen säätiö, Kordelinin säätiö ja Rautaruukki. Paikallista rahoitusta oli saatu kolmesta kunnasta.

MSL:n jäsenjärjestöjen kurssitarjonnassa keskeisiä paikkoja olivat MTK-opisto Tapiolassa, Eläkeliiton kurssikeskus Lehmiranta Perniössä sekä Alkio-opisto Korpilahdella. Toiminnan kannalta nämäkin paikat olivat eräänlaisia aluepisteitä, jotka täydensivät harvaksi kuroutunutta aluekeskusverkkoa. Niiden olemassaoloon viitattiin jäljelle jäävää aluetoimistoverkon rakennetta punnitessa.

Kun MSL joutui pakon edessä vähentämään fyysistä läsnäoloaan alueilla, esitettiin monta kertaa vastakysymys: eikö juuri alueellisuudessa ole MSL:n ydinominaisuus, alueille fokuoitu sivistystyö? Aatteellisesti puntaroiden kysymykset olivat oikeutettuja, mutta muuta ei ollut tehtävissä. Vastaukseksi voidaan ajatella useaakin näkökohtaa. Oli onni, että MSL:n jäsenjärjestöt (keskustajärjestöt, maataloustuottajat, Eläkeliitto jne.) olivat nimenomaan alueellisia toimijoita piiriorganisaatioineen. Kulttuurilinjan tuotanto oli luonteeltaan paikasta riippumatonta: esimerkiksi valokuvanäyttelyt kiersivät pitkin maata ja maakuntia tullen siten lähelle ihmisiä. Jo 1993 korjausliikkeissä oli idullaan uusi tapa mieltää järjestön rakenne: toiminta ymmärrettiin prosesseiksi, joita olivat yhteiskuntaprosessi, maaseutuprosessi, yhteisöllisyysprosessi sekä kulttuuriprosessi. Tämä ajatustapa tuli toiminnanjohtajan tuomana uutena jäsennyksenä alueellisen ajattelun tilalle ja sitä korvaamaan. Uusi tapa järjestää toiminta sivistysliiton sisällä perustui uudistettuun opintokeskuslakiin. Se oli siis luotu jo ennen konsulttien tuloa.

Toimintakertomus 1994 on suorasanaisten käsitellessään pakkosäästöjä. ”Vuoden työtä leimasi sopeutuminen kapeneviin taloudellisiin voimavaroihin. Prosessi oli inhimillisesti raskas ja henkilöstö joutui toimimaan kesto-kykynsä rajoilla. Aluetoiminnan sulkeminen on erityisen valitettavaa aikana, jolloin maakuntien merkitys aluekehityksessä korostuu.”

Vuonna 2000 MSL:lla oli alueelliset toimipisteet Oulussa, Seinäjoella ja Joensuussa. Tapahtuneella oli psykologinen häntä, joka heilahti vielä keran. Kivuliasta aluetoiminnan purkamisen prosessia oli hallituksessa yritetty

pehmentää heittämällä esiin ajatus erityisestä ”aluetoiminnan neuvottelukunnasta”. Se olisi siis kirjattu sääntöihin. Kun tällaisesta sääntömuutoksesta kysyttiin jäsenjärjestöjen kantaa, ilmaisi moni järjestö kokevansa mahdollisen sääntöihin kirjatun neuvottelukunnan kilpailevan edustajiston kanssa. Kaksioorganisaatiota tai kaksinapaista vallankäyttöä ei haluttu, ja hallitus lopetti sääntömuutoksen pohdiskelun siihen. Sen sijaan hallitus lupasi vahvistaa kolmen jäljellä olevan aluekeskuksen henkilöstöä sikäli kuin siihen avautuisi taloudellisia mahdollisuuksia. – Alueellisen toiminnan realismia oli myös se, että liiton itsenäiset aluejärjestöt hiipuivat yksi kerrallaan jäsenmaksukyvytömään tilaan.

SIVISTYS VAILLA TUTKIMUKSEN SUOJAA

Kun 1990-luvun lama iski Suomeen, pitivät säästöpainneissa pintansa parhaiten ne alat, joiden yhteiskunnallisesta merkityksestä vallitsi laaja yksimielisyys. Kansansivistystyö joutui tuolloin kärsimään siitä, että aihepiiriä ei ollut aikaisempina vuosikymmeninä riittävästi tutkittu. Kansansivistyksen imago oli vanhahtava ja sen yhteiskunnallinen perustelu heikko. Sivistys oli ”vaillo tutkimuksen suojaa”. MSL oli koettanut osaltaan korjata asiaa.

Jotta 1990-luvun alkuvuosien paineet tulevat ymmärretyiksi, on koukattava hetkellisesti historian kautta.

MSL:n myöhemmät yhteiskunnalliset avainhahmot Numminen ja Niemelä sekä varhemman kansansivistysliikkeen keskeiset toimijat Alkio, Liakka ja Castrén kaipasivat tiedettä ja tutkimusta kansansivistystyön tueksi. Ei riittänyt, että sivistys liittyy ihmisyyteen, suomalaisuusliikkeen tavoittelemaan kansalliseen nousuun, kansanvallan toteutumiseen ja valtiolliseen itsenäisyyteen. Yhteiskunnallisten johtopäätösten tekemiseksi meidän pitäisi tietää paljon enemmän siitä, mitä ihmisessä tapahtuu, kun hän sivistyy. Mutta tutkittiinko tätä?

Tampereen yliopistossa eli aiemmassa Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa oli kansansivistystyön oppituoli, jota oli sodanjälkeisen ajan pitänyt hallusaaan professori Urpo Harva. Harva oli humanisti, joka ei kokenut sivistystä käsitteenä merkitykselliseksi. Hänen seuraajansa luopuivat terminologisesti kansansivistyksen käsitteestä ja kohdistivat tutkimuksen työvoimanäkökulmaan: aikuiskasvatukseen ja aikuiskoulutukseen. Alan oppituoli ei siis an-

tanut arvoa järjestölliselle sivistystyölle eikä opintokerhoille. Sivistystyöhön kuuluvalla ryhmadynamiikalla tai yhdessäolomotiivilla ei pantu painoa, vaan tätä elementtiä pidettiin aluksi ”viihteenä”¹⁸.

Muuan vaihe kansansivistyksen ja aikuiskasvatuksen käsitteellistä kampaailua koettiin huhtikuussa 1968, jolloin tamperelaisten aikuiskasvattajien idean pohjalta tiedusteltiin MSL:n ja muiden sivistysjärjestöjen halukkuutta Suomen Aikuiskasvatusjärjestön perustamiseen. MSL:n vastaus oli kohteli- as, taktinen ja viivyttävä. Siitä ei voinut loukkaantua, mutta sivistysliitto ei myöskään ollut innostunut uuden järjestön perustamisesta.

MSL:n opintojohtaja Olavi Alkio oli paikalla, kun Aulis Alanen 8.11.1969 väitteli Tampereella tohtoriksi. Tapahtuma ymmärrettiin niin tärkeäksi, että Alkion kertomat seikat väitöstilaisuudesta kirjattiin tuoreeltaan Maaseudun Sivistysliiton johtokunnan pöytäkirjaan. Alasen väitöskirjan nimenä oli jos- sain määrin provokatiivisesti ”Edistävä ja viihdyttävä opintokerhotyö”. Olavi Alkio referoi johtokunnalle väitöksessä tulleen ilmi, että Alasen väitöskirjan aineisto on kerätty pääasiassa vuosina 1961 ja 1962. Väitöskirjan johtopäätökset koskivat siis maailmaa, jossa MSL:lla ei ollut juuri mitään roolia. Väitöskirjas- sa ei myöskään näy 1965 voimaan tulleen uudistetun opintokerholain vaiku- tusta. Väitös oli siis vanhentunut julkitulonsa hetkellä. Alasen johtopäätöksis- sä mm. todetaan maaseudun opintokerhojen olevan vähemmän opinnollisia kuin väestökeskusten kerhojen. Tähän johtopäätökseen sisältyy tahaton tai tarkoitettu arvostelma kaupunkien hyväksi.

MSL oli kipeän tietoinen siitä, että Alasen väitöskirjan näkemykset edustivat laajemminkin Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen laitoksen silloisia asenteita ja tilaa. Jo huhtikuussa 1969 liitto oli lähettänyt kirjeen laitokselle kiinnittäen ”laitoksen johdon huomiota siihen suureen puutteeseen, joka maassa vallitsee järjestömuotoisen sivistystyön voimakasta kehi- tystä kuvaavan kirjallisen aineiston suhteen”. Tässä oli kauniisti sanottuna se fakta, että Aikuiskasvatuksen laitoksen tarjoamat opintoaineistot olivat vanhentuneita. Opiskelijoille ei syntynyt selvää tai oikeaa kuvaa järjestö- jen osuudesta Suomen aikuiskasvatuksen kokonaisuudessa. MSL ehdotti

Sivistystyötä
puolustivat
poliittiset
toimijat.

suorasukaisesti, että aikuiskasvatuksen tutkintovaa- timuksista ja opintoaineistoista poistettaisiin kaikki vanhentunut järjestömuotoista sivistystyötä koskenut aines. MSL vieläpä lupasi muiden sivistysliittojen kanssa olevan valmis tuottamaan ajantasaisen luen- tosarjan.

Myös kansliapäällikkö Jaakko Numminen arvosteli MSL:n vuosikirjassa 1980 paitsi Tampereen yliopiston aikuiskasvatuksen laitoksen opillisia käsitteitä, myös sen ponnettomuutta ottaa tarjolla ollut henkinen vetovastuu aikuiskasvatuksen sisältöä kehitettäessä.¹¹⁹

Samankaltaisia olivat Seppo Niemelän vuosia toistuneet arviot tamperelaisesta aikuiskasvatuksesta. Hän kirjoitti Aikuiskasvatus-lehteen useita artikkeleita, joista perusteellisin on teksti Kansansivistyksen kadottaminen vuodelta 2002.

Kun Suomi pyristeli irti lamasta, ei yhteiskunnassa ollut sellaista laajaa, tieteen tukemaa sivistysnäkemystä, joka olisi puolustanut sivistysliittoja. Järjestöllistä sivistystyötä pidettiin joidenkin lausumien mukaan vaikuttavuudeltaan tarpeettomana, yhdentekevänä. Sivistystyötä ja sen valtionapua puolustivat poliittiset toimijat. Kun rahaa oli vähän, olisi nekin vähät pitänyt eräänkin ehdotuksen mukaan kanavoida läänien taidetoimikuntien käyttöön.¹²⁰ Sivistysliittojen onneksi ehdotus ei kuitenkaan edennyt.

EDUNVALVONTAA MUIDEN TEHTÄVIEN AVULLA

MSL johdolla oli muiden kansansivistysjärjestöjen johtajien tapaan monia sellaisia yhteiskunnallisia tehtäviä, jotka sopivat yhteen sivistysliiton tarkoituksien kanssa. Näissä tehtävissä oli sivistyksellinen ulottuvuus, ja usein niissä oli kyse koko kansansivistyskentän edunvalvonnasta ja kehittämisestä. MSL:n 1990-luvun johtajista erityisesti toiminnanjohtaja Seppo Niemelä ja kulttuurijohtaja Liisa Heikkilä-Palo olivat monessa mukana. Tätä vaikuttamistyötä pidettiin johtajien työhön kuuluvana, eikä muu henkilöstö kokenut sitä vääränä ajankäyttönä.

Keskustan veret seisauttavan vaalivoiton jälkeen 1991 puolue sai Yleisradion hallintoneuvoston puheenjohtajuuden. Tuolle paikalle puolue sijoitti Seppo Niemelän, jolla oli vuosien kokemus Yleisradion hallintoneuvoston jäsenyydestä. Niemelä oli ollut useissa lehdissä päätoimittajana ja toiminut urallaan tiedotusopin opettajana. Tämä asetelma johti siihen, että Yleisradio kutsui hänet selvitysmieheksi kokoamaan raportin Yleisradion julkisen palvelun tehtävästä ja organisaatiouudistuksesta. Selvitysmiehen työstä maksettiin ”apulaisprofessorin palkkaa”. Niemelä otti työn vastaan osana MSL:n toimintaa ja ohjasi selvitysmiehen palkkion sivistysliiton tilille. Harkintaa ja tausta-

takeskusteluja vaatineessa raportissa ratkaisu lähti median kilpailutilanteen turvaamisesta pitkällä tähtäyksellä. Tämä edellytti, että MTV saa oman toimiluvan, mikä takaa sille kannattavuutta. MTV:n toimilupa puolestaan johti loogisen automaattisesti uuteen yleisradiolakiin, jossa YLE:n asema turvataan ja määritellään yhteiskunnallisesti tarkoituksenmukaisella tavalla. Koko kuvion isona taustana oli ollut tilannetta seuranneiden pelko siitä, että Sanoma Oy tavalla tai toisella hankkisi MTV:n omistukseensa, jolloin tuloksena olisi tullut Suomen oloissa liian vahva mediakeskittymä.

Saatuun selvitysmiehen tehtävän tehdyksi ja ehdotukset valmiiksi, Niemelä erosi YLE:n hallintoneuvoston puheenjohtajan paikalta. Syyksi hän kertoi YLE:n henkilökuntalehden Linkin haastattelussa sen, että hän oli kahdesti luvannut poliittisten naisjärjestöjen yhteiselimelle Nytkikselle, että YLE:n johtajistoon tulee naisia. Kun näin ei puolueiden käymien paikkaneuvottelujen tuloksena kuitenkaan tapahtunut, Niemelä katsoi pettäneensä lupauksensa ja erosi. Mahdollisesti eropäätökseen vaikutti sekin, että mullistusten heittelemä MSL tarvitsi toiminnanjohtajansa täyden työpanoksen.

Kun taloudelliset ja muutkin paineet johtivat opintokerholain uusimisen tielle, ministeriö kutsui toiminnanjohtaja Niemelän ns. tuloksellisuustyöryhmän puheenjohtajaksi. Ryhmän sihteeri oli Arja Mäkeläinen, jolla viranhaltijana oli vastuu lakiesityksen valmistelusta. Mäkeläinen pyysi Niemelältä ajatuksia asetusluonnoksen opintokeskuksen tarkoitusta koskevaan pykälään. Ilman päiväystä oleva vastauskirje on kesältä 1993, ja se on hyvä esimerkki toiminnanjohtajan tavasta vaikuttaa. Monisivuisessa kirjeessä Niemelä selostaa järjestelmän perusteita ja huipentaa selostuksensa esimerkkiin suoriteperusteisuuden väärästä vaikutuksesta. Opintotoiminnalta odotetaan tulosta, ei tunteja. Tuntimäärien käyttäminen sivistystyön mittarina aiheuttaa ainakin kolme asiaa: (1) Se kannustaa järjestämään määrää laadun kustannuksella. (2) Se ei kannusta kehittämään opetussisältöjä tai runsasta valmistelua vaativia sivistysprojekteja. (3) Se houkuttelee merkitsemään opintotoiminnaksi mitä tahansa kokoontumisia.

"Kuvaan vielä tätä vaaraa seuraavalla kärjistyksellä. Oletetaan opintokeskukset A ja B. Molemmat saavat 10 000 tunnin pohjaisen rahoituksen. A ottaa tehdäkseen vaativia (MSL:n tulevaisuustalkoiden kaltaisia) hankkeita, jotka vaativat runsaasti pohjatyötä, selvityksiä, asiantuntijaryhmiä, aineistotuotantoa, kouluttajakoulutusta, markkinointia jne. Kampanjat onnistuvat loistavasti, mutta toteutukseen riittää 5 000 tuntia eikä rahaakaan enää ole enempään. B puolestaan etsii mahdollisimman pienellä organisaatiolla yhteistyökumppaneita, jotka kiitollisina samastaan pienestäkin raha-

tuesta tekevät omaa entistä koulutustaan B:n laskuun 20 000 tuntia. Asetuksen tulos: virkamies määrää pykälän 6 momentin 1 perusteella – ja kun muut momentit eivät tässä muuta vaadi – seuraavana vuonna A:lle 5 000 opetustuntia ja B:lle 20 000.¹²¹

Kuinka valtionapu tulisi tällaisessa tilanteessa jakaa? Argumentti vaikutti siinä määrin, että ratkaisuksi tuli sivistysjärjestöjen saama eräänlainen konttäraha, jolla ne saivat tehdä tehokkaasti tulosta, ei niinkään massaopetustunteja. Lisäksi voimaan tulleessa laissa oli sivistysliitoille eräänlaista olemassaolon perusturvaa takaava järjestö määräraha.

Vaikka sivistystyön rahoitusta ei suoraan sidottukaan tuntisuoritteeseen, jäi lakiin toivomisen varaa. Muistiossaan ”Opintokeskustöjen tuloksellisuus” Niemelä kirjaa, miten sivistystyön rahoitus tulisi järjestää. Ensinnäkin valtio päättää omalla logiikallaan, kuinka paljon se haluaa käyttää niukoista varoistaan sivistystyöhön. Kun tämä on päätetty, voidaan rahat jakaa opintokeskuskille sen mukaan, mihin ne toimintansa keskittävät. Toisessa vaiheessa opintokeskukset esittävät tulostavoitteensa varoja hakiessaan. Niiden tulee myös esittää, miten itsearviointi toteutetaan läpinäkyvästi ja selkeästi. Kolmantena vaiheena on yhteiskunnan jälkikontrolli: on varmistettava, etteivät tavoitteet tai itsearviointi ole falskeja.¹²²

Suomen tultua EU-jäseneksi 1995 maaseudun toimijat havahtuivat valtavan tiedon ja osaamisen tarpeeseen. Niemelä sai MSL:n nimissä tehdyn aloitteen kautta maaseutupolitiikassa keskeisen toimijan MMM:n maaseutuneuvos Eero Uusitalon perustamaan politiikkavälineiden joukkoon maaseudun osaamisteemaryhmän. Sen puheenjohtajaksi tuli Niemelä ja sihteeriksi MSL:sta maaseutuopintosihteri Päivi Rönni.

Kaikilla MSL:n aloitteilla ei ollut onni myötä. Heti EU-jäsenyyden aluksi MSL rakensi Euroopan sosiaalirahaston tavoite 4:n sisään kunnianhimoisen hankkeen, joka istui täsmälleen sen profiliin: ”Muutoksessa tarvittavien henkisten voimavarojen kehittäminen maaseudulla.” Hanke ei saanut rahoitusta. Ilmeisesti se koettiin ennakkoluulojen tasolla ”taas uudeksi maataloustueksi”. Toinen mahdollinen selitys oli, että työvoimamahallinnossa ei ymmärretty maanviljelijöitä osaksi työvoimaa, koska nämä toimivat yrittäjinä. Kolmas, inhorealistisempi selitys on, että jaettavissa olevat ESR tavoite 4 -rahat haluttiin varmistaa ammattiyhdistysjärjestöjen haettavaksi. Oli syy mikä tahansa, MSL:n pettymys oli suuri. Suomessa olisi pitänyt olla laajalti tiedossa, että maatalous oli se elinkeino, joka sai kantaakseen EU-jäsenyyden raskaimman taakan. Niemelä otti hankkeen

**EU-jäsenyyden
toi uudet
hankkeet.**

hylkäyksen niin vakavasti, että hakeutui keskusteluun vastaavan ministerin kanssa.

Silloinen Euroopan yhteisö määritteli vuoden 1996 eurooppalaisen elinikäisen oppimisen teemavuodeksi. Samaan aikaan Suomessa pohdittiin aikuiskasvatuksen ja kansansivistyksen kokonaisuutta ja asetettiin elinikäisen oppimisen komitea. Tämän komitean sihteeriksi kutsuttiin Seppo Niemelä. Tätä voi jo pitää sekä alalta että asianomaisilta virkamiehiltä saatuna tunnustuksena. Komitean tosiasiallisena tarkoituksena saattoi olla koko järjestöllisen kansansivistystyön järjestelmän purkaminen, mutta niin vain kävi, että komitea löysi elinikäisen oppimisen idean kautta oppimaan oppimisen käsitteen ja sitä kautta sivistyksen idean. Lopputulos onnistuneesta työskentelystä oli uusi laki vapaasta sivistystyöstä 1998. Järjestöllisen sivistystyön kuolemanvaara kääntyi voitoksi. Toiminnanjohtaja Niemelän panos tässä ei ollut vähäinen.

Näiden tehtävien lisäksi toiminnanjohtaja piti jatkuvaa yhteyttä keskustapuolueen johtaviin poliitikkoihin. MSL pyrki kaikin keinoin osoittamaan, että sivistysliittoon sisältyy mahdollisuus auttaa politiikan strategisessa valmistelussa. Puolue ja puoluetoimisto eivät – syystä tai toisesta – tarttuneet mahdollisuuteen.

MSL oli ja on osa pohjoismaisten kansansivistysjärjestöjen yhteisöä, jossa kehyksenä on FNV. Seppo Niemelä oli myös näissä yhteyksissä aktiivinen, kaikissa pohjoismaissa arvostettu sivistystyön ideologi. Hän piti monessa pohjoismaisessa seminaarissa alustuksia. Asiaan kuului, että hän piti nuo alustukset ruotsiksi ja kohensi koko ajan ruotsin kielen taitoaan.

ELINIKÄISEN OPPIMISEN IDEA – SIVISTYS LÖYDETÄÄN UUELLEEN

Seppo Niemelä kutsuttiin opetusministeriön asettaman Elinikäisen oppimisen komitean sihteeriksi 1996–1997 ja edelleen Aikuiskoulutusneuvoston jäseneksi 1997–1998. Näissä tehtävissä oli kysymys siitä, sisältyykö suomalaiseen lainsäädäntöön sivistyksen ja kansansivistyksen käsite ja ajatus, vai luovutaanko siitä ja käsitelläänkö tätä opiskelun maailmaa aikuiskoulutuksen ja aikuiskasvatuksen termein.

Aikuiskasvatus oli terminä vielä hyväksyttävissä oleva yleiskäsite. Varomista sen sijaan oli aikuiskoulutuksen käsitteessä: se tarkoittaa, että joku yksilön ulkopuolelta asettaa ihmiselle koulutuksen tavoitteen ja ulkoa tulevalta voi-

malla velvoittaa ihmisen omaksumaan annetut opiskelun sisällöt. Sivistyksen ideanahan on, että ihminen itse muovaa itsestään sellaisen kuin oikeaksi kokee. Tämän ajatuksen yksi, yhteiskuntaan suhteutettu versio on elinikäinen oppiminen.

Oivalluksen näiden käsite-erojen tarpeellisuudesta Niemelä kertoo saaneensa eräältä yritysjohtajalta. Globalisaation ja EU-jäsenyyden myötä epävarmuudesta on tullut pysyvä osa elinkeinoelämää ja työnteon maailmaa. Yritysjohtaja kertoi firmassa pohditun, miten epävarmuus olisi hallittavissa. Lopputulos oli, että epävarmuutta ei voi hallita, mutta jokaisen yrityksessä työskentelevän on oltava valmis opiskelemaan uutta. Muutos ei ole ongelma, jos oppiminen on yhtä nopeaa kuin muutos. ”Jatkuvan muutoksen aiheuttama oppimistarve on niin suuri, että emme pysty vastaamaan siihen yksinomaan kouluttamalla ihmisiä”, Niemelä toisaalla muotoilee.

Toukokuussa 1995 Niemelä laati opetusministeriön kansliapäällikkö Vilho Hirvelle pyydetyn artikkelin otsikolla *Perustelu laiksi vapaaksi sivistystyöstä*. Tässä artikkelissa Niemelä toteaa, että opettajan uusi tehtävä on ”koulutuksen” sijasta herättää ihmisessä oppimisen halu, tukea ja ohjata näin herännyttä oppimista ja rakentaa kaikelle tälle hyvä oppimisympäristö. Mitä valmiuksia, kyvykkyksiä ja kompetensseja muuttuvassa maailmassa elävä aikuinen sitten tarvitsee? Vastausta tähän kysymykseen MSL:n toiminnanjohtaja muotoilee monessa julkisessa puheenvuorossaan. Perusvastaus on se, että aikuisopintojen tarpeet voidaan ryhmitellä neljään tai viiteen osaan: (1) oppimaan oppiminen, (2) oman tilanteen arviointi, (3) toiminta ryhmän jäsenenä ja (4) kommunikaatiotaidot, joilla ihminen pystyy suullisesti, kirjallisesti, sähköisin välinein tai vieraalla kielellä välittämään oppimansa. Viides (5) eli arvotunnistava kompetenssi liittyy ihmisen kulttuuriominaisuuksiin: eettiseen, esteettiseen ja ekologiseen ymmärrykseen.¹²³

Pohjoismainen aikuiskasvatusta pohtinut aivoriihi tuotti raportin ”Guldtavlorna i gräset – Kultalaatat ruohikossa”, joka rakensi kuvattujen kompetenssien kaltaisen aikuiskasvatuksen analyttisen yhteenvedon ja totesi lopulta, että tähän on hämmästyttävästi samankaltainen kuin grundtvigilaisen vapaan sivistystyön perinteinen tehtävä.

Parhaiten kaikki tämä toteutuisi ”oman vapaan sivistystyön lakinsa turvin”. Laki osoittaisi ensinnäkin, että Suomi oli edelleen pohjoismaa ja rakensi opetushallintonsa pohjoismaisen sivistyskäsit-

Muutos ei ole ongelma, jos oppiminen on yhtä nopeaa kuin muutos.

sen varaan. Toiseksi oma laki teki vapaan sivistystyön taloudellisesti mahdolliseksi, vaikka se ei antanut tutkintotavoitteista opetusta eikä sillä ollut muita julkisia maksajia. Ja kolmanneksi vapaa sivistystyö voi kehittää edellä mainittuja laajoja kompetensseja koskevaa osaamista ja asiantuntemusta. – Kansliapäällikkö koki artikkelin sen verran päteväksi, että Niemelä sai kutsun mainitun elinikäisen opiskelun komitean sihteeriksi.

Komitean sihteerinä Niemelä kirjoitti ja kokosi komiteatyön tulokset, mutta hänen henkilökohtaisempi yhteenvetonsa on kirjoitettu helmikuussa 1997 Kansanopistolehdele.¹²⁴ Elinikäisellä oppimisella ja sivistymisellä on monia yhtymäkohtia. Oppimisella on ihmiselle sisäinen arvonsa – se ei ole välineellinen arvo. Oppimisen mahdollisuus tarjotaan kaikille iästä, sukupuolesta tai työtilanteesta riippumatta. Myös oppilaitosten ulkopuolinen oppiminen on tärkeää. Opettamisen ja oppimisen keinojen ja metodien monipuolisuus hyväksytään. Oppijan oma persoonallisuus, motivaatio ja kyky opiskella itseohjautuvasti on tärkeä ja painava asia. Johtopäätös sanotusta on oppiva organisaatio: toisin sanoen se, että aikuisen oppiminen tapahtuu yhdistyksissä, yrityksissä, kansalaisjärjestöissä erityisesti oppimaan opettamisesta vastaavissa kansanopistoissa ja opintokeskuksissa.

Tässä kohden on aiheellista katsoa MSL:n henkilöstön toimintaa elämäntaitaisen oppimisen näkökulmasta. Kuinka sivistysliiton työntekijät lähtivät opiskelemaan uutta, kun kaikki (laman seuraukset, lainsäädäntö, EU-jäsenyys) ympärillä muuttui? Ensimmäisenä talossa teki johtopäätöksiä Liisa Heikkilä-Palo. Hän hakeutui Taideteollisen korkeakoulun, Sibelius-Akatemian ja Teatterikorkeakoulun yhdessä järjestämään Arts Management -koulutukseen. Toinen samankaltaisia johtopäätöksiä tehnyt oli Joensuun aluekeskuksen vetäjä Markku Sivonen, joka kohta taloudellisen kriisin alettua hakeutui opintovapaalle uusien tietojen ja taitojen oppimiseksi. Kolmantena esimerkkinä voi mainita Raija Kallioisen, joka kohta äitiyslomalta palattuaan hakeutui Arts Management -koulutukseen ja suoritti mainitun tutkinnon.

MSL:n edustaman vapaa kansansivistystyön oikeutus oli koko 1990-luvun puntaroinnin kohteena. Sen perustelujen pitävyydestä ei ollut käsitystä. Laman jälkeinen valtiontalouden tila oli johtanut valtionapujärjestelmän muutokseen. Opetusministeriössäkin pohdittiin, missä määrin järjestöllinen sivistystyö olisi osa aikuiskoulutusta, jossa tutkintoon tai ammattiin tähtäävä aikuiskoulutus olisi pääasia. Koululakien uudistaminen alkoi osana lamasta selviämistä 1993. Koulutuksen rahoitusta koskeva lainsäädäntö uudistettiin 1993–1994. Jaakko Nummisen johtama opetusministeriön työryhmä oli käsi-

tellyt aihepiiriä 1995–1996 ja muun muassa esittänyt, että Suomessa luovuttai-
siin vapaan sivistystyön laeista. Tätä oli seurannut parlamentaarinen komitea,
joka pohti koulutuksen lainsäädännön kokonaisuudistusta. Tämä komitea
omaksui kansansivistystyötä puoltavan kannan. Toisin sanoen se esitti, ettei
ammattillisesta lisäkoulutuksesta säädettäisi lailla. Sen sijaan kansansivistys-
työ tarvitsi oman lakinsa – eikä pelkästään rahoituksen edellytysten säänte-
lyä koskien, vaan tässä laissa tuli säätää toiminnan tarkoituksesta, toiminnan
tehtävistä, toiminnan järjestämisestä, arvioimisesta ja rahoituksesta. Elini-
käisen oppimisen komitean ansioksi on luettava, että se osoitti elinikäisen
oppimisen kautta sivistysajatuksen modernisuuden keskellä tietotekniikan ja
globalisaation mullistamaan yhteiskuntaa.

”Perimmältään sivistys tekee ihmisen ihmiseksi.”

– Seppo Niemelä

Laki vapaasta sivistystyöstä tuli voimaan 1998. Se oli osa koululakien koko-
naisuudistusta. Laki vapaasta sivistystyöstä sanoi ”vapaan sivistystyön tarkoi-
tuksena olevan elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta tukea yksilöiden
persoonallisuuden monipuolista kehittymistä ja kykyä toimia yhteisöissä,
sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista
suomalaisessa yhteiskunnassa”.

On tärkeää, että laissa mainitaan yhtenä tavoitteena sivistystyön moniar-
voisuus. Se toteutuu siten, että maassa on monta sivistysliittoa tai sivistysjär-
jestöä, jotka kukin taustalleen ja omille arvoilleen uskollisena tuottavat moni-
puolisen ja runsaan oppimisympäristöjen tarjonnan. Toinen näkökohta tässä
on se, että vakiintuneiden sivistysjärjestöjen kautta vapaa sivistystyö pystytään
erottamaan niiden taustana tai työkenttänä olevista poliittisista puolueista
tai ammatillisista järjestöistä. Kaiken kaikkiaan laki vapaasta sivistystyöstä oli
pohjoismaisen sivistysajattelun täydellinen kunnianpalautus.

Sivistysajattelun monista puolustajista Seppo Niemelä oli yksi, eikä suin-
kaan vaikuttavuudeltaan vähäisin. Hänen työnsä jää suomalaiseen sivistyshis-
toriaan ja osuu osaksi kansansivistyksen uranuurtajien ketjua. Annastiina
Henttisen vuonna 2002 tekemässä haastattelussa Niemelä kuvasi tulosta: ”Par-

lamentaarisen komitean kannanotto, ettei luovutakaan vapaasta sivistystyöstä, oli elintärkeä. Oli saavutus, että tuli laki vapaasta sivistystyöstä, kun se ensin oli ollut vaarassa häipyä kokonaan.”

YHTEISKUNNALLINEN TUTKIMUSLAITOS SPOTS

Seppo Niemelä oli jo päätoimittaja-aikoinaan tutustunut niin sanottujen ”think tankien” (ajatuspaja, ajatushautomo) toimintaan. Esimerkkejä näistä olivat Saksassa mittavan rahoituksen turvin toimiva vapaiden demokraattien Friedrich Naumann Stiftung sekä lähinnä nettiyhteisönä työskentelevä valistusliberaalinen David Hume Institute Foundation. Suomessa oli taloudellisia tutkimuslaitoksia, mm. Pellervon Taloudellinen Tutkimuslaitos, mutta muiden länsimaiden tapaisia politiikkatutkimukseen (policy studies) keskittyviä laitoksia ei vielä 1990-luvulla ollut. Varhaisena uranuurtajana mainittakoon Kunnallisalan kehittämissäätiö KAKS, joka luotiin säätiömällä Maalaiskuntien Liiton omistus liiton sulautuessa osaksi Kuntaliittoa. Niemelän varhain muodostaman käsityksen mukaan Keskusta ja maaseutu tarvitsivat yhteiskunnallisen tutkimuslaitoksen, jossa arvioitaisiin ja valmisteltaisiin toimintapolitiikkaa: siis sitä, mitä menestyvä poliittinen liike hallitusvallassa ollessaan tekee. Toimintapolitiikka (policy) on aatteen (politics) soveltamista käytännön toimenpidesarjoiksi.

Niemelä toi ajatuksen alusta alkaen osaksi MSL:n kaukotavoitteita. MSL:n edustajisto päätti hankkeesta syksyllä 1992. Pian se sai valokeilan kohdentamiseen viittaavan nimenkin: SPOTS eli Suomalaisen Poliitiikan Tutkimussäätiö. Pikavauhtia sille valmisteltiin säädekirjakin. Peruspääomaa säätiön perustamiseen tarvittiin 150 000 markkaa. Perustamista eli rahankeruuta varten värvättiin MSL:n hallituksen päätöksellä valmistelukunta, jonka puheenjohtajaksi saatiin Olli Rehn. Muita jäseniä olivat Maria-Kaisa Aula, Harri Huuhtanen ja Jarmo Vaittinen. Kun Kauko Juhantalo ohjasi syntymäpäivärahansa MSL:lle, saatiin heti kokoon kolmasosa vaadittavasta summasta Juhantalon annettua suostumuksensa siihen, että lahjoitus voitiin käyttää SPOTSin perustamiseen.

Toiminnanjohtaja Niemelä kirjaa 9.3.1993 päivätyyn hankemuistioon perustelut uudelle yhteiskunnalliselle tutkimuslaitokselle:

Maaseudun Sivistysliiton yhtenä tehtävänä on liiton jäsenjärjestöjä ja niiden arvolähtökohtia palveleva yhteiskunnallinen sivistystyö. Tietoyhteiskun-

nassa tämän työn vaatimukset kasvavat ja edellyttävät oleellisesti nykyistä parempaa tiedon tuottamista, kokoamista ja hallintaa.

Politiikan tutkimus Suomessa liittyy yliopistoihin ja muutamiin niitä lähellä oleviin tutkimusyksiköihin. Osa tutkimuksesta nojaa marksilaisen tutkimuksen perinteeseen. Varsinaista toimintapolitiikan (policy) tutkimusta Suomessa ei harjoiteta oikeastaan lainkaan.

Useissa maissa toimii arvolähtökohtansa ilmaisevia think tank -instituutteja tai keskuksia. Ne tuottavat tutkimuksia, yhteenvetoja, arvioita, aloitteita, linjanvetoja, keskustelupuheenvuoroja ja policy-papereita, joilla voi olla huomattava merkitys. Suomesta tämä toiminta toistaiseksi puuttuu.

Ideologiat ja osin myös ohjelmat ovat nopean muutoksen nykymaailmassa jäykkiä ja menettävät osan aiempaa merkitystään. Poliittinen päätöksenteko tarvitsee elävämpää ja nopeasti reagoivaa tiedonhallintaa.

Päätöksenteko tarvitsee taustakseen pidempisihistä poliittisten kysymysten käsittelyä. Samaa korostavat Suomen kohtaamat muutospainheet, jossa mm. kestävä kehitys, vahva Suomi Euroopassa ja Suomen päätöksenteon sisäinen rakenne muodostavat keskeisiä kysymyksiä.¹²⁵

Periaatteessa ja alkuvaiheen osalta toiminta olisi organisoitavissa MSL:n sisälle. Niemelän arvion mukaan tämä edellyttäisi sivistysliiton toiminnan perustana olevan sivistysmäärärahan pysymistä valtion budjetissa. Tuolloin siitä ei ollut minkäänlaista varmuutta. Ehdotettu SPOTS olisi kuitenkin itsenäinen, omaa nimeä kantava, toimintapohjaltaan laajempi ja sellaisenaan järkevä ratkaisu. Se olisi tuore ja vanhoista rasitteista vapaa uusi ilmiö yhteiskunnallisessa keskustelussa. MSL:n vahvuutena olisi taito järjestää hyviä seminaareja ja kyky viedä tutkimustulokset maanlaajuisesti pohdittaviksi.

Uuden tutkimussäätiön organisaatio olisi kevyin mahdollinen. Sen asiamiehenä toimisi MSL:n kulloinenkin toiminnanjohtaja. Varsinaista henkilöstöä olisi yksi työntekijä tutkimussihteerin vakanssilla. Fyysisesti SPOTS tukeutuisi MSL:n palveluvalmiuksiin. Toiminnan tuloksellisuutta arvioisi kerran vuodessa jäsenjärjestöjen asettama neuvottelukunta.

Hankemuistiossaan Niemelä hahmottelee alustavasti myös politiikan tutkimuksen säätiön tutkimuslohkoja. Tässä kohtaa taustapaperi on viitteellinen, pelkästään horisonttia avaava. Yksi lohkoista olisi kestävään kehitykseen ja luonnonvarapolitiikkaan keskittyvä. Se pohjustaisi niin kehitysysteistyöpolitiikkaa kuin uutta maaseutupolitiikkaa. Toinen lohko saa kunnianhimoisen nimen ”Vahva Suomi Euroopassa”. Se tutkisi Suomen menestymisen ehtoja taloudellisen yhdentymisen taustaa vasten, tarkoittaen EU-jäsenyyden hyöty-

jen, haittojen ja erilaisten politiikkavalintojen analyysia. Kolmas lohko koostui tilaustutkimuksista ja selvitystöistä. Toimeksiantoja tulisi esimerkiksi jäsenjärjestöiltä, eduskuntaryhmältä, sivistysliitolta itseltään ja muilta vastaavilta tahoilta. Myös metsäteema ja metsäkulttuuri kuuluivat Niemelän 1993 kirjoittamassa visiossa yhteiskunnallisen tutkimuksen alueeseen.

Tässä yhteydessä ei voi olla kirjaamatta, että MSL:n puheenjohtajana 2022 aloittanut Tuomas Kuhmonen on tehnyt tutkimusta kaikilla mainituilla aloilla 1990-luvun alusta lähtien. Yhtäläisellä ahtopaineella työskenteli myös Seppo Niemelä. MSL:n historian kannalta on syytä kirjata, että kaiken muun ohella hän julkaisi kolmessa vuodessa kirjaset/raportit Suomen ehdot. Sisun ja sivistyksen ohjelmaluonnos (1992); Maaseudun merkitys (1994); Aikuisopinnot ja vapaa sivistystyö (1995) sekä Muutoskirja. Rohkaisuksi murroksen maailmaan (1995). Yhden miehen henkilökohtainen ponnistus on ollut ankara. Julkaisujen nimet osoittavat, että tarvetta yhteiskunnalliseen tutkimukseen on ollut.

SPOTS ei edennyt toivotulla tavalla. Hanke oli tarpeellinen, mutta säätiölle tarpeellista peruspääomaa ei saatu lamanjälkeisissä oloissa kokoon. Vielä vuonna 1995 Seppo Niemelä kävi Esko Ahon puheilla ja sai valtuudet kutsua koolle joukon, johon kuuluisivat Esko Aho, Esa Härmälä, Risto Volanen ja hän. Tarkoituksena oli pohtia ”tiedollisten rakenteiden kehittämistä” siten, että rakenteen osia voisivat olla MSL, Alkio-opisto, policy studies -funktio, puolueen koulutus sekä kansainvälinen ulottuvuus Liberal International – sekä EU-kytkentöineen. Jotakin mahdollisesti tapahtuikin, sillä vielä kun MSL keväällä 1996 vieraili MTK:n Kettulassa, ilmaisi Esa Härmälä kannattavansa think tank -ajatusta.¹²⁶

Jonkinlaisena askelena yhteiskunnallisen laitoksen suuntaan voidaan pitää sitä, että MSL hankki MMM:ltä vuosiapurahan tutkija Tiina Silvastille, jonka tutkimusaiheena oli talonpoikaiskulttuurin modernisaatio. Pari vuotta myöhemmin Silvasti väittelikin aiheesta. Silvastista tuli sittemmin Jyväskylän yliopiston professori.

TOIMINNANJOHTAJAN OMA ANALYYSI TILANTEESTA

Liiton hallituksen jäsenten valinnan valmistelua varten MSL:oon oli luotu 1995 erityinen vaalivaliokunta. Sen ensimmäinen puheenjohtaja Markku Nevala MTK:sta vakiinnutti periaatteen, että hallituksen paikkoja ajatellaan neljänneksinä: yhden neljänneksen nimeävät maataloustuottajat, toisen kes-

kustajärjestöt, kolmannen yhteisöllisyysryhmänä Eläkeliitto, Huoltoliitto ja Lomayhtymä. Neljäs neljännes oli varattu kulttuuritoimintaa, koulutusta, alueita jne. edustaville asiantuntijajäsenille. Kokoonpanossa pyrittiin monipuolisen osaamisen yhdistelmään ja toimiviin järjestöyhteyksiin. Jako vastasi MSL:n toiminnassa 1994 tehtyä jäsentämistä neljään perusalueeseen, jotka olivat maaseutu, yhteiskunta, yhteisöllisyys ja kulttuuri. Tämä uusi jäsenitys oli samalla toiminnanjohtaja Niemelän omaksuma tulkinta siitä, mitkä aihepiirit olivat Maaseudun Sivistysliiton työn kohteena.

Vuoden 1996 toimintakertomuksen alkuun sisältyy toinen toiminnanjohtajan tilanearvioista. Niemelä oli tyytymätön silloisen opintokeskuslain rahoitusmalliin, jossa ”nonformaalin oppimisen” tuki on pelkästään symbolinen verrattuna muihin pohjoismaihin. Sen varassa ei kyetä alkuunkaan vastaamaan meneillään olleen murroksen ajan sivistystarpeeseen. Seuraava arvio on vuodelta 1996, jolloin MSL onnistui erittäin hyvin ulkopuolisen rahoituksen kokoamisessa:

”Sivistystoiminnan rahoitustarve johtaa sivistysjärjestöt ja opintokeskukset etsiytymään kohti uusia rahoituslähteitä, olkoonkin, että toiminnan rahoitus uusista lähteistä ja tätä vastaava hankehallinto vie runsaasti voimavaroja. MSL:stä on yhä enemmän tulossa organisaatio, joka kehittää hankkeita, hankkii niiden rahoituksen ja valvoo niiden toteutuksen. Tässäkin on syytä kiittää kaikkia niitä yrityksiä, yhteisöjä ja viranomaisia, joiden ymmärrys ja myönteisyys on tukenut sivistystyön ajanmukaista kehittämistä. Tämän tuen mukana MSL on voinut kehittää toimintojaan tavalla, joka ei muutoin olisi mahdollista.”¹²⁷

Kesällä 1997 toiminnanjohtaja Niemelällä oli mahdollisuus laatia ensimmäinen kokonaisarvio edeltäneistä vuosista. Niemelän arvio esitettiin toiminnanjohtajan katsauksena hallituksen kokouksessa 29.7.1997. Arvion tarkoituksena oli rauhoittaa tilannetta, suhteellistaa eri näkökulmat ja vakuuttaa hallitus ja kokouksessa mukana ollut henkilöstön edustus siitä, että pahin oli ohi ja suunta ulos vaikeuksista oli oikea. Analyysi on MSL:ssa 1990-luvulla tapahtuneen kannalta niin oleellinen, että sitä on syytä selostaa. Sitä on syytä käsitellä siksikin, että jälkimaailmalla ei ole mahdollisuutta kuulla Niemelää itseään.¹²⁸

Alkuun Niemelä totesi lähtökohdat. 1990-luvun vaihteessa järjestöllisen kansansivistystyön hyväksyttävyyden heikkenä nopeasti. Vapaan kansansivistystyön merkityksestä vallitsi epätietoisuus. Toiminta eli poliittisen teko-hengityksen varassa. Vapaan sivistystyön alasajo kuului ns. Sailaksen leikka-

uslistaan. Säästöpäätökset olivat suurempia kuin juustohöylä olisi vaatinut. Opetushallinnolla ei ollut suunnitelmia toimialan kehittamisestä. Sivistysliittojen opintokeskukset olivat riitaisia ja keskenään epäluuloisia.

MSL:n talous, rakenne ja toiminta olivat ongelmissa. Sivistysliitto oli vakavassa velkaantumiskierteessä, eikä korjausliikkeitä ollut tehty. Henkilöstön määrä (42 henkeä) oli kolme kertaa suurempi kuin vertailukelpoinen tuntisuo-rite olisi edellyttänyt. Henkilöstön kompetenssikuva oli Niemelän sanoin ”äärevä”: tämä ilmaisu tarkoittanee huippusuorituksia erikoiskykyjä edellyttävissä töissä, mutta organisaation perusalueella ja sisältöjen tuotossa oli puutteita. Historiallisista syistä toimintakulttuuri rakentui menoperusteisen rahoituksen aikaan. Uusien toimintamuotojen tarve oli ilmeinen. Opintokeskuksella oli niukalti ajanmukaisia toimintoja, vaikka kolme neljäsosaa MSL:n perusrahoituksesta kohdistui siihen. Sivistysliiton oma toiminta oli kulttuurin varassa.

Nämä seikat todettuaan toiminnanjohtaja siirtyi perustelemaan MSL:n uudistamista. Siinä oli kolme porrasta. Ensimmäinen koski sivistystyön yleisiä edellytyksiä. Vapaan sivistystyön perusteet oli ajanmukaistettava, ja toimiala tuli palauttaa osaksi opetushallinnon tavoitteita.

1990-luvun vaihteessa MSL:n talous ja toiminta olivat ongelmissa.

Toinen porras koski sivistysliiton sisäistä uudistamista. MSL oli saneerattava, talous tasapainotettava, velat maksettava itse ja varainkäyttö saatava kurinalaiseksi. Tulosalueiden avainkoh-
tiin oli saatava uutta henkilöstöä. Uudistamisen
kolmannen portaan muodostivat uudet toimin-

tamuodot. Suhteellisesti vahvaa panostusta kulttuuritoimintaan oli jatkettava ja koottava sitä pitkäkestoisiksi hankkeiksi. Opintokeskukseen oli luotava uusi toimintakulttuuri, jonka lähtökohdat olivat rahoituksen tuntiperustaisuus, toiminnan tuloksellisuus ja panostus ohjelmaperusteisiin hankkeisiin.

Kun lähtökohdat näin oli todettu ja uudistustarve määritelty, oli arvioitava, mikä oli tilanne kesällä 1997. ”Tämän kevään aikana näkymät ovat paremmat kuin jokin aika sitten olisi voinut haaveissaankaan uskoa”, vakuuttaa Niemelä. Pohjoismainen ja kansainvälinen aikuisopiskeluajattelun kehitys tuki sivistysliitossa tehtyä. Vapaaseen sivistystyöhön kohdistui taas odotuksia, ja kansalaisjärjestöjä palvelevat oppilaitokset olivat palaamassa opetushallinnon työlialle. MSL oli voinut vaikuttaa toimintakenttensä ehtoihin yhteisjärjestöjen ohella mm. elinikäisen oppimisen komitean kautta. Aikuiskoulutusneuvoston kautta se oli voinut vaikuttaa aikuiskoulutuksen arviointiin sekä maaseutuosaamisen teemaryhmän kautta sen alueen kehittämiseen.

Entä MSL:n sisäinen uudistaminen? Toiminnanjohtajan arvion mukaan ”MSL:n talous on kunnossa ja hallinnon periaatteet ajanmukaiset”. Kiinteät kulut olivat edelleen suurehkot, mutta niiden hyväksyttävyyden perusteena oli oletus, että liitto kykenee ylläpitämään vahvaa hanketoimintaa. Talous oli tasapainossa ja tuntisuorite nostettu 12 000:sta 20 000:een. Pysyvien työsuhteiden määrä oli laskenut 15 henkilöön. Taloushallintoa kuitenkin hankaloittivat opetushallinnon myöhästelevät rahoituspäätökset sekä hankerahoituksen jälkikäteisyys. Organisaatio perustui toiminnallisiin vastuualueisiin ja niitä hoitaviin vastuuhenkilöihin, joiden tukena oli talon sisäisiä tiimejä. Yhteistyötä jäsenjärjestöjen kanssa oli voimakkaasti lisätty. Tiimi- ja verkostotyyppisen toimintakulttuurin sisäänajossa oli alkuhankaluuksia. Toimintasuunnitelman rakenne perustui tuloksellisuusajatteluun. Vastuuhenkilöt kirjoittivat esityksen toimintasuunnitelmaksi ottaen huomioon hallituksen antamat suunnitteluohjeet, oman tulosryhmänsä keskustelun ja toiminnanjohtajan konsultoinnin. Toimintasuunnitelma oli laadittu niin, että se antoi läpinäkyvän kuvan MSL:n toiminnasta niin edustajistoille, opetusviranomaisille kuin henkilökunnalle kunkin vuoden tulossopimusneuvotteluihin.

Rehellinen viittaus työyhteisön tilanteeseen oli lause: ”Näin suuri saneeraus jättää pitkään pysyvät jäljet yhteisöön, etenkin kun työn vaativuustaso koko ajan kasvaa.”

Uusiksi toimintamuodoiksi arvioissa mainitaan joukko hankkeita. Hankkeilla Niemelä ei tarkoita EU-hankkeita, vaan sivistysliiton itsensä rakentamia sisältöprojekteja, joille oli määrää hankkia ulkopuolinen rahoitus. Tällaisia olivat Metsäkulttuuri, Sadun voimat, Kulovalkea, Maaseutulinkit, Tuumasta toimeksi, Vaikuttaja 2000, Tarinatupa, Oppiminen tietoyhteiskunnassa . . . Moni näistä oli todellakin uusi oivallus. Usea hanke liittyi jonkun jäsenjärjestön strategiseen tai kokeilevaan toimintaan. Toiminnanjohtajan loppuyhteenveto oli optimistinen. ”Henkilöstö on poikkeuksellisen suorituskykyinen, etenkin kun takana ovat saneerausajan kovat kokemukset. Viime vuoden toimintaker- tomukseen kirjautui ennätyksellisiä tuloksia.”

ILMAPIIRIONGELMA JA TILINTARKASTAJAN LAUSUNTO

Toiminnanjohtaja koki tai halusi kokea asioiden kohentuneen kovasti ja olevan kunnossa. Osoittautui piankin, että optimismi oli ennen aikaista. Hel-

mikuussa 1997 hän oli raportoinut puheenjohtaja Aino Suholalle uudelleen ilmenneistä työyhteisön ilmapiiriongelmistä. Saneerausten ja varsinkin uusien tulostavoitteiden mentaalinen vaikutus tuli selvemmin esiin nyt, kun organisaatiomylläkkä oli ohitse. Ammatilliseen järjestäytymiseen palattiin, ja työpaikalle valittiin mm. luottamushenkilö ja työsuojeluvaltuutettu.

Työyhteisön ilmapiirin selvittelyssä oli neljä vaihetta. Se alkoi henkilöstön pyynnöstä työilmapiirin kartoituksena työterveyshuollosta vastanneen Diacor Oy:n kautta ja muuttui viralliseksi työsuojelutarkastukseksi, kun henkilökunta lähetti kirjeen työsuojelupiirille. Työilmapiirin kartoitus jatkui toiminnanjohtajan pyytämänä ja puheenjohtaja Aino Suholan toimeenpanemana jokaisen työntekijän haastatteluna ja johti lopulta siihen, että ulkopuolinen konsultti (ensin Jouni Lundell ja kohta toisena konsulttina talousasioissa Seppo Ypyä) kutsuttiin tervehdyttämään tilannetta. Päätöksen konsulttiin turvautumisesta teki hallitus 12.9.1997, ja konsultin valitsi puheenjohtaja Suhola yhteistyössä työvaliokunnan jäsenten kanssa.

Syyskuussa 1997 hallitus käsitteli puheenjohtaja Suholan toiminnanjohtaja Niemelältä pyytämää kirjallista näkemystä MSL:n tilasta ja tarvittavista toimista.¹²⁹ Pyydettyssä paperissa itseään pitkään pidätellyt Niemelä oli harvinaisen suorasanainen. ”MSL:llä on kaksi ongelmallista perinnettä: työ- ja puhelinaikaa käytetään henkilöiden keskinäisten suhteiden setvimiseen ja sisäi-

siin valtataisteluihin.” Ja toiseksi: ”Henkilöstön eri ryhmittymät käyvät aika ajoin kokeilemassa, mikä ryhmä milloinkin saa hallituksen enemmistön kannatuksen.” Tässä jälkimmäisessä oli jo suoraa kritiikkiä hallituksenkin suuntaan.

Liiton ilmapiiriongelma, talouden hoitamiseen liittyvä henkilösuhdeongelma ja vaikean taloustilanteen paine kuormittivat toiminnanjohtaja Niemelää, mutta syyskuun 1997 selonteossaan hallitukselle hän oli loppuun asti lojaali johtoryhmälle. Tilanteen jatkuessa talouspäällikkö jäi pois

Aino Suhola

töistä ja hakeutui kahden vuoden opintovapaalle. Hän ei enää palannut sivistysliittoon.

Hallituksen pyytämän muistion suora puhe ei tilanteessa auttanut. Hallitus päätti 12.9.1997, että ”puheenjohtaja Aino Suhola ottaa MSL:n ylimmän johtovastuun”. Seppo Niemelälle jäi ”päivittäisjohtaminen”, mutta tämän työn sisältöä ei hallitus määritellyt tarkemmin. Aino Suholan kertoman mukaan Niemelän työuupumus oli tuolloin jo niin suurta, että ”hän (SN) pyysi, että johtaisiin lyhyen aikaa ihan operatiivista toimintaa”.¹³⁰

Kun tilanne oli kärjistynyt ja lukkiutunut, kertoo puheenjohtaja Suhola kutsuneensa suurimpien jäsenjärjestöjen johtajat Esko Ahon (kesk) ja Esa Härmälän (MTK) syksyllä 1997 aamukahville eduskuntaan. Tuossa palaverissa Aino Suhola kertoo sanoneensa, ”että Seppo Niemelä palvelisi liittoa ja puoluetta paremmin jossakin muussa tehtävässä”. Esko Aho oli sanonut, ettei puolueen uskolliselle palvelijalle voi tehdä mitään tuollaista. Härmälä oli sanonut pitävänsä Niemelää viisaana miehenä, mihin Suhola kertoo todenneensa: ”Niin hän onkin, mutta nykyisessä tehtävässä hänellä on kaksi perin vierasta sanaa – toiminta ja johtaminen.” Tämän jälkeen Suhola poistui kertomansa mukaan ”takaperin” kabinetista ja puheenjohtajat jäivät pohtimaan MSL:n tilannetta kokonaisuutena.¹³¹

Joulukuussa tahti tiivistyi. Hankalimmat asiat käsiteltiin pienessä piirissä hallituksen työvaliokunnassa. Puheenjohtaja Suholan mukaan ”vanha toimintakulttuuri, selän takana puhuminen, on edelleen voimassa”. Työvaliokunnan viimeisimmässä kokouksessa 20.12.1997 hallituksen puheenjohtaja Suhola katsoo, että ”MSL:n kriisi on kestänyt yhdeksän kuukautta, ja (toiminnan) johtajan olisi pitänyt ottaa yhteisö selkeämmin johtoonsa” tilanteessa, jossa puheenjohtaja oli ottanut liitossa ylimmän vallan ja ottanut taloon konsultin tervehdyttäjäksi.

Pekka Perttulan johtaman vaalivaliokunnan valmisteltua hallitusvalintoja puheenjohtaja ei saanut jatkoaikaa, vaan uudeksi puheenjohtajaksi ehdotettiin Matti Vanhasta.

Keväällä 1998 tilintarkastajat tarkastivat normaalitapaan vuoden 1997 taloudenpitoa ja toimintaa. Lisäksi taustalla oli kaksi ylimääräistä toimeksiantoa. Toista oli pyytänyt toiminnanjohtaja Niemelä. Toiminnanjohtajan pyynnöstä ”on vuoden 1997 aikana toteutettu erityinen tarkastus, joka kohdistui palikanlaskentaan, matkalaskuihin, ennakkojen antamiseen sekä luottokorttilaskuihin”. Toisen tarkastuksen oli ohjeistanut puheenjohtaja Suhola. Hän oli pyytänyt konsulttia tekemään ”selvityksiä sisäisen kontrollin toiminnan

kehittämisestä”. Kolmaskin aloite tilintarkastuksen tarkkuuden tasosta mainitaan huhujen tasoisena: ohje erityisen tarkasta tilien tarkastamisesta olisi saatu toiselta suurelta jäsenjärjestöltä. Jälkikäteen ei ole todennettavissa, kuka on soittanut kellekin.

Tilintarkastajien vuotta 1997 koskeva tilintarkastusmuistio oli päivätty 16.4.1998, ja se oli varsinainen neutronipommi. Dokumenteista ei selviä, mistä kaikki havaitut ongelmat oli saatu tietoon. Osa ongelmista oli tunnistettu pöytäkirjat läpikäymällä, mutta osa oli sellaisia, joissa oli tar-

**Vaikeudet
kasautuivat,
voimat
ehtyivät.**

vittu jonkinlainen ilmianto. Muistiossa kerrattiin sivistysliiton taloustilanne ja toimet työyhteisön ilmapiiriin parantamiseksi. Vuoden 1997 tilinpäätös jäi alijäämäiseksi noin 169 000 markan verran. Vaje oli vajaa prosentti vuoden kokonaisbudjetista. Alijäämä ei vaikuta sinänsä suurelta, mutta lähtökohta oli, ettei sitä olisi saanut

olla yhtään. Tosin tästä summasta runsas 70 000 mk on hallituksen kutsuman konsultin kuluja. Tiedossa oli, että konsulttityö tulee aiheuttamaan merkittäviä lisäkuluja myös vuodelle 1998. Nähtävissä oli, että likviditeetti ei riittäisi.

Uuden talouspäällikön mukaan ”erittäin merkittävä rahoitusvajeus on odotettavissa syksyllä”, syynä mm. se, ettei pitkäaikaisista valtionapusaamisista saataisi vuonna 1998 lainkaan suorituksia. Järjestömäärärahaa ei ollut saatu edellisvuosien tapaan ennakkona. Lisäseikkoina mainitaan atk-järjestelmistä aiheutuvat lisäkulut sekä hankkeisiin aina kuuluva epävarmuus. Uuden toimipaikan Eerikinkatu 28:n lisätiloista saatavat vuokratuotot olivat vähäisiä, toisin kuin oli oletettu.

Lisäksi tilintarkastusmuistio toteaa ”sisäisessä kontrollissa” olevan kehittämistä. Esimerkiksi edustajiston pöytäkirjoja laadittiin vielä seuraavana vuonna, ja hallituksen kokousten pöytäkirjoja oli allekirjoittamatta, huomauttavat tilintarkastajat.

Jälkikäteen katsoen kaikki kertoi toiminnanjohtajan voimien ehtymisestä. Selvä ponnettomuus tulee esiin toiminnanjohtajan katsauksissa hallitukselle vuoden 1998 alussa. Vaikka talossa on ollut ”tilanne päällä” syksystä 1997, hän ei itse ehdota hallitukselle selkeitä talousratkaisuja, vaan luottaa uuden hanketoiminnan ratkaisevan vaikeat talousongelmat. Keväällä 1998 MSL:ssa tehtiin uusi työyhteisön ilmapiiriarviointi, jolla mitattiin tapahtunutta kehitystä. Moni asia oli lähtenyt nousuun, mutta Seppo Niemelän saamat arviot olivat yhä hälyttävästi numeraalisesti vitosella alkavia. Tuore puheenjohtaja Matti Vanhanen perehtyy ilmapiirikartoituksen ilmaisemiin syihin.

Matti Vanhanen

Heti varsinaiset valtuudet saatuaan Vanhanen sopi niistä askeleista, joilla toiminnanjohtaja Niemelä jättäisi MSL:n. Lopputulema oli vääjäämätön, kun kaiken tapahtuneen asettaa peräkkäin. Tuore puheenjohtaja Matti Vanhanen kutsui Seppo Niemelän keskusteluun, jonka aikana Niemelä teki johtopäätöksiä ja kertoi eroavansa. MSL:n hallitus myönsi toiminnanjohtaja Seppo Niemelälle ”anomuksestaan eron” 26.5.1998. Ero lienee ollut kaikille osapuolille kova paikka, ottaen huomioon Niemelän monet ansiot. Hallituksen päätös oli kuitenkin muotoiltu/neuvoteltu Niemelän kannalta edulliseksi. Ero myönnettiin päivämäärällä 31.12.1998. Senkin jälkeen Niemelä työskentelisi vielä kolme kuukautta Oppiminen tietoyhteiskunnassa -hankkeen erityistehtävissä sekä edustaisi MSL:oa puheenjohtajana pohjoismaisten sivistysliittojen yhteisjärjestö FNV:n puheenjohtajana kaksivuotiskauden 1999–2000.

Muutama myöhempien vuosien sivistyspoliittinen yhteys kuitenkin kannattaa vielä kirjata. Heti vuonna 1999 Seppo Niemelä ja Pekka Sallila toimittivat yhdessä Aikuiskasvatuksen 40. vuosikirjan otsikolla *Sivistystyö osamisyhteiskunnassa*. Edelleen Niemelä toimi 2000-luvun alkuvuosina Vapaan Sivistystyön Yhteisjärjestön VSY:n pääsihteerinä. Vuoden 2007 syyskuusta joulukuuhun Niemelä kirjoitti opetusministeriön tilaaman *Opintokerho-oppaan*. Sosiaalisten innovaatioiden puolella merkittäväksi on laskettava Niemelän

keskeinen rooli Kansalaisvaikuttamiseen politiikkaohjelman johdossa (2003–2007), jonka kautta Suomeen saatiin luoduksi mm. think tank -toiminta. Tästä linjanvedosta kehittyi kokeilu, josta sitten yhtenä tuloksena sukeutui Ajatuspaja e2 sekä muita suomalaisia ajatuspajoja.

Seppo Niemelä oli toiminnanjohtajana hyvää tarkoittava, ihmisiin luottava, ihmisten itsesääntöisyyteen kannustava, kirjoittamisen kautta organisaatiota ohjaava ja syvälinen ajattelija, parhaimmillaan ”Isä Seppo”. Sanomalehtien päätoimittajalle tällainen toimintatapa oli sopinut ennen lamavuosia. Mutta varsinainen organisaatiojohtaja hän ei ollut. Hän olisi luultavasti sopinut johtajaksi vakaiden normaaliaikojen sivistysorganisaatioon. Rankkojen taloudellisten olosuhteiden, henkilöstön vähentämisen ja toimiston tulehtuneiden ihmissuhteiden yhdistelmä olisi ollut vaikea tehtävä kelle tahansa. Niemelän paras osaaminen oli toisenlaista. Kriisi toi myös näkyväksi jäsenten erilaiset odotukset suhteessa liittoon.

MTK:ta MSL:n hallituksessa edustanut varapuheenjohtaja Olli-Pekka Väänänen katsoo kriisin ilmentäneen nopeasti erilaistuneita käsityksiä MSL:n tehtävistä. Väänänen mukaan isoa kuvaa katsoen muutoksia oli kerralla todella paljon: yhteiskunnallinen muutos, teknologinen muutos, puolueiden aseman muutos, vapaan sivistystyön muutos, valtionavun leikkaukset sekä Euroopan unionin jäsenyys. ”Oli uusi kiinnostuksen kohde ja uudet tavat ’edistää’ kehitystä”, arvioi O-P Väänänen. Organisaatio ei ehtinyt mukaan moniin yhtäaikaisiin muutoksiin.¹³²

KONSULTTIEN AIKA

Hallituksen päätöksen mukaisesti syksyllä 1997 kutsuttiin puheenjohtaja Suholan ja työvaliokunnan valitsema konsultti tekemään selvitystä MSL:n organisaatiosta, toiminnallisesta tilanteesta ja henkilötilanteesta. Valituista kahdesta konsultista Jouni Lundell oli KTM, psykologi, työyhteisöjen kehittämisen ja johtamissuhteiden asiantuntija. Seppo Ypyä oli talousosaaja, joka talouspäällikön ollessa ensin sairauslomalla ja sitten opintovapaalla toimi osa-aikaisesti liiton vt. talouspäällikkönä.

Konsulttien toimeksiantona oli selvittää liiton työprosessit ja sitouttaa työyhteisö ilmapiiriä korjaaviin toimiin. Tilanteen tervehdyttämisessä tukeuduttiin

myös ennakoivaan tilintarkastukseen, sillä asiaan liittyi huhuja taloudellisista epäselvyyksistä (työvaliokunta 15.12.1997). Puheenjohtaja Suhola ilmoitti joulukuussa antaneensa Lundellille vielä täsmennetyn toimeksiannon sisällyttää selvitykseen pitkäaikaisten toimivalta- ja menettelytapaongelmien lisäksi toimihenkilöiden ajankäyttöön ja sivutoimiin liittyvien ongelmien kartoittaminen ja kehittämisedotusten tekeminen. Konsulttityön lähtökohtana oli Uudenmaan työsuojelupiirin liittoa koskeva tarkastuspöytäkirja syyskuulta.

Lundell tutustui tilanteeseen, tapasi koko henkilökuntaa yhteisissä tilaisuuksissa ja varmisti, että jokainen henkilökunnan jäsen sitoutui työyhteisön kehittämisprosessiin. Lundell esiteli työsuunnitelmansa lokakuussa saman päivän aikana sekä henkilöstölle että hallitukselle. Prosessin edetessä jokaista henkilökunnan jäsentä haastateltiin, työyhteisön tilaa selviteltiin kyselylomakkeilla ja ryhmäkeskusteluilla. Ongelma paikantui johtamiseen ja johtoryhmän sisäiseen työskentelyyn. Vuoden lopussa oli siirrytty vaiheeseen, jossa ryhmissä työskennellen korjattiin ja kehitettiin työyhteisöä. Lundellin sanoin ”henkilökunta osallistutettiin luomaan uusi toimintamalli”. Kehittämistyö jatkui vuoden 1998 ajan. Siihen sisältyi uuden toiminnanjohtajan perehdyttäminen tulevaan työhönsä. Seppo Ypyä jatkoi os aikaisena talouspäällikkönä ja johtoryhmän jäsenenä vuodelle 1999. Hän synkronisoi vuoden 1999 talousarvion mainittuihin prosesseihin.

Yhtenä seurauksena prosessista MSL:lle laadittiin toimisto- ja talousohjesääntö. Henkilökunnan työkaluksi koottiin ns. laatumappi. Laatumappiin oli koottu kehittämisprosessi selkeästi jäseneltynä. Henkilöstön osaaminen koottiin osamiskartoitukseksi. Jokainen henkilöstöön kuuluva laati itselleen kouluttautumissuunnitelman. Ilmapiiriin muutoksista tehtiin selvitys keväällä ja joulukuussa 1998.

Konsulttien työn merkittävimpana seurauksena muistetaan Lundellin esitelemä ”junamalli”, jossa MSL:n toiminta hahmotettiin (1) yhteiskuntaprosessina (keskustajärjestöt), (2) maaseutuprosessina (MTK), (3) yhteisöllisyysprosessina (Eläkeliitto, Huoltoliitto, Lomayhtymä) sekä (4) kulttuuriprosessina (hanketyö kohdistuen kaikkiin suomalaisiin). Näitä täydensi aluenäkökulma. Tämä hahmotustapa oli Seppo Niemelän monissa MSL:n toimintakuvauksissa ilmenevä back to basics -ajatus – ja sille perustui jopa hallitusvalintoja varmistelevan vaalivaliokunnan työ – mutta se tuli kommunikoiduksi konsulttityössä niin hyvin, että se muistetaan heidän tuomanaan uudistuksena.

PUHEENJOHTAJIEN TUSKAA

Tohtori Risto Volanen oli MSL:n puheenjohtajana vuodet 1990–1991. Hän arvelee valintansa takana olleen TV2:n johtajan Tapio Siikalan, koska molemmat olivat tuolloin töissä johtavissa asemissa Yleisradiossa. Volanen oli ollut mm. Teiniliiton ja Nuoren Keskustan Liiton puheenjohtaja. Hän oli perehtynyt filosofiaan ja hallintotieteisiin sekä opiskellut mm. Yhdysvalloissa ja Ranskassa. Volanen oli 1985–1991 Yleisradion suunnittelu- ja koulutustoiminnasta vastannut apulaisjohtaja. Hänen kaudellaan MSL eli vielä varsin runsaan budjetin aikaa. Varsinainen taloudellinen ahdinko alkoi pilkistellä toisena puheenjohtajuusvuotena. Volanen oli valitsemassa Seppo Niemelää toiminnanjohtajaksi, koska tämä oli ”kokemukseltaan ja sivistysnäkemykseltään vahvin vaihtoehto”.

Volanen kertoo strategiatyön merkeissä pitäneensä pari alustusta, joissa suhteutettiin suomalaisen kansansivistyksen perinne Euroopassa käytyyn aatteelliseen debattiin ja kulttuurikeskusteluun. Niiden jälkeen kaksi MSL:n keskeistä toimihenkilöä oli tullut sanomaan, etteivät he olleet ymmärtäneet mitään . . . Volanen jättäytyi pois puheenjohtajan tehtävästä tultuaan valituksi MTK:n ja Pellervo-Seuran yhteisen Pellervo-Instituutin johtajaksi. Hän sanoo arvioineensa, että johtajuudet olisivat kietoutuneet epäselvällä tavalla toisiinsa.

Suholan kauden merkittävin ratkaisu oli värvätä ulkopuoliset konsultit tervehdyttämään ilmapiiriä ja taloutta. Historian valossa se oli oikea ja välttämätön päätös.

Hallituksen puheenjohtajaksi oli tohtori Risto Volasen jälkeen valittu tohtori Kari Hokkanen, sanomalehti Ilkan päätoimittaja, poliittisten aatteiden ja keskustaliikkeen historian tuntija. Hokkasta voi luonnehtia yhdeksi keskustalaisuuden ideologeista. Hän tuli sivistysliiton johtoon oletuksella, että kaikki tarpeelliset saneeraukset oli tehty. Toisin kävi. Hokkasen kolmevuotinen kausi (1992–1994) oli niin kovaa taistelua talouden syöksykierteessä, että vuoden 1993 lopulla hallituksen kokouksia ei enää saatu päätösvaltaisiksi. Tämä ongelma korjattiin sääntömuutoksella, jolla vuodesta 1994 uusiutuneeseen hallituskokoonpanoon lisättiin kolme varajäsentä.

Hallituksen puheenjohtaja Hokkanen ja toiminnanjohtaja Niemelä tunsivat toisensa ja arvostivat toisiaan jo Alkio-opiston opettajavuosilta. Se ei estänyt heitä tekemästä sivistysliitossa rooliensa mukaisia ratkaisuja. Hokkanen ei jatkanut hallituksen puheenjohtajana yhtään pidempään kuin oli tarvis. Hokkanen muistelee oman työmääränsä – siis kaiken kaikkiaan päätoimittajana, historioitsijana, muissa yhteiskunnallisissa tehtävissä ja MSL:n puheenjohtajana – olleen tuolloin suuri, ja hän halusi päästä eroon MSL-tehtävästä, jota ei pidempään ehtinyt eikä jaksanut hoitaa.¹³⁴

Edustajiston kokouksessa vuoden 1995 lopulla uudeksi hallituksen puheenjohtajaksi valittiin jossain määrin yllättäen toimittaja, kansanedustaja, kulttuuripoliitikko Aino Suhola. Hän ei ilmeisesti ollut hallituskokoonpanoa miettineen vaalivaliokunnan ehdotus, vaan osa toisenlaista hallituskokoonpanoa, joka oli Keskustan Lehtimiehiä edustajistossa edustaneen Kari A. Nurmelan kokoukseen tuoma ehdotus.

Kokouksessa läsnä ollut Niemelä kuvasi tilannetta ”oudoksi asetelmaksi”, jossa Nurmela ”pyörytti kokoukseen Kyllikki Virolaisen johtaman juntan”.¹³⁵ Suhola puolestaan sanoo, että hän lähti puheenjohtajan tehtävään Tytti Isohookana-Asunmaan innostamana¹³⁶. Aino Suhola oli saanut valtakunnallista mainetta Keskisuomalaisen erinomaisten juttujen kirjoittajana, jolla oli sana ja tunne hallussaan. Tuo profiili oli siivittänyt hänet myös eduskuntaan ja politiikan kehyksiin.

”Tähän komean luottamustehtävään tullessani paloin kuin pieni soihtu”, kuvaa Suhola kautensa alun innostuneita tunnelmia. Kolme vuotta (1995–1997) taloudellisen tilanteen vaikeuksia ja henkilöstön työilmapiirin hankaluuksia riitti hänelle. Syksyllä 1997 Suhola ilmoitti tunteikkaassa ja pettymystäkin huokuvassa puheessaan edustajistolle erostaan, josta etukäteen oli tietoa. Hän koki aloittaneensa ”sairaana toimintakulttuurin tervehdyttämisen” ja toivoi liiton tilaa ja toimintaa koskevan selvitystyön ”johtavan johonkin parempaan”.¹³⁷ Tuolloin puheenjohtajan vaihtoon oli jo muodostunut paineita.

Suholan kauden merkittävin ratkaisu oli värvätä ulkopuoliset konsultit tervehdyttämään ilmapiiriä ja taloutta. Historian valossa se oli oikea ja välttämätön päätös.

Vuoden 1997 lopulla seuraavaksi puheenjohtajaksi valittiin Matti Vanhanen, monessa vastuullisessa tehtävässä koeteltu keskustajohtaja. Vanhasen valtteja oli asioihin perehtyminen, asioiden osaaminen, rauhallisuus ja järkiperäinen tapa toimia. Vanhanen oli ollut muun muassa Nuoren Keskustan Liiton, Maaseudun Raittiusliiton ja Nuorisosäätiön puheenjohtaja, ja valinnan hetkellä hän oli keskustan kansanedustaja. Vanhanen osallistui ns. seuraavan vuoden puheenjohtajana MSL:n kohtalon muotoiluun jo loppusyksystä 1997. Vanhanen toimi sitten MSL:n puheenjohtajana vuodet 1998–2003, aina puolustusministeriksi ja pääministeriksi tuloonsa asti. Hänen osakseen tuli ratkoa MSL:n johtamisen pulmat.

TOIMINNANJOHTAJAN KAPULA VAIHTUU

Vaikka MSL:n organisaatiota, toimintaa ja henkilöstötilannetta selvittäneet konsultit korostivat yhtenä johtopäätöksensä uuden toiminnanjohtajan syvällistä perehdyttämistä tehtäviinsä, tuli uusi toiminnanjohtaja heitetyn suoraan ns. syvään päähän. Konsultit eivät briiffanneet, tuore puheenjohtaja oli aihepiiriä koskevissa puheissaan pidättyväinen. Sen sijaan edellinen toiminnanjohtaja ojensi kapulaa.

Eroamaan joutuneen Seppo Niemelän henkilökohtaisista ominaisuuksista kertoo seuraava yksityiskohta. Paula Yliselän tultua valituksi uudeksi toiminnanjohtajaksi Seppo Niemelä oli soittanut ja ehdottanut, että jos Yliselä haluaisi, hän voisi perehdyttää seuraajaansa sivistysalan rahoitusjärjestelmään, vapaan sivistystyön lakiin sekä yhteistyöverkostoihin. ”Tietenkin halusin”, kuittaa Yliselä asiasta kertoessaan.

Liiton johtamistapa järjestettiin konsulttien valmennuksessa uusiksi. Uusi toiminnanjohtaja keskittyi nimenomaan yleisjohtamiseen ja vastasi samalla suoraan taloudesta. Yliselä itse sanoo vahvuudekseen sen, ettei ole minkään alan erityisasiantuntija. Hän sanoo, ettei hänellä ole suoranaista suojeltavaa intohimoa (esim. sivistysteoria, opintoaineistot, taide, kulttuuri) vaan hän voi keskittyä johtamiseen. Aiemmin Yliselä toimi koulutusalan esimiestehtävissä, mutta sanoo oppineensa vasta MSL:n hankkeiden kautta, mistä hanketoiminnassa on kysymys. Järjestön johtaminen on aika lailla erilaista kuin johtaminen yritysmaailmassa.

Sivistysliiton vt. toiminnanjohtajana työskenteli välivaiheen ajan Liisa Heikkilä-Palo, kuten kahdesti aikaisemminkin toiminnanjohtajien vaihtuessa.

Uuden toiminnanjohtajan saapuessa parasta oli, että konsultit olivat jo kiteyttäneet ja kommunikoineet sivistysliiton neljä toimintaprosessia, jotka samalla olivat jäsenjärjestöjen palvelua. ”Vapaan sivistystyön vapaus kuulostaa ihanalta, mutta voi hyvin muuttua isoksi miinukseksi varsinkin, jos tavoitteet puuttuvat. Jää liikaa yksittäisen työntekijän varaan, mihin hän ryhtyy, mikä on hänen intohimonsa. Kohta siihen ei ole puuttumista. Hommasta tulee hänen omansa, ei organisaation”, arvioi Yliselä.

UUDEKSI TOIMINNANJOHTAJAKSI PAULA YLISELÄ

Toiminnanjohtajan paikka laitettiin julkiseen hakuun syksyllä 1998. Hakijoita oli 35 henkilöä, tunnettujakin nimiä, joilla useimmilla oli kulttuurialan toimintakokemusta. Tehtävään valittiin haastattelujen jälkeen MMM Paula Yliselä (s. 1960) Espoosta. Hänellä oli hakijoista eniten kokemusta projektitoiminnasta, viimeksi isohkon koulutusyhteyden yksikönjohtajana.

Yliselä oli täydentänyt maa- ja metsätieteen opintojaan johtamiseen, markkinointiin ja koulutukseen liittyvillä seminaareilla Suomessa ja Yhdysvalloissa. MSL:ssä työskennellessään hän on jatkokouluttanut itsensä työnhajaajaksi.

Yliselän työnkuva toiminnanjohtajana eroaa edeltäjistään. Liittoon ei enää ole palkattu talouspäällikköä, vaan toiminnanjohtaja vastaa suoraan taloudesta. Tällainen ei ollut Yliselälle hankalaakaan, sillä edellisessä työpaikassaan hän oli vastannut yksikkönsä talouden hallinnasta. Muutoin MSL:ssä toiminnanjohtajan tehtäviin kuuluu liiton yleisjohtaminen sekä MSL-opintokeskuksen rehtorin tehtävät.

Vuonna 2007 Yliselä hakeutui yhdeksän kuukauden vuorotteluvapaalle. Hän sanoo vapaajakson olleen välttämätön. MSL:n työssä oli otettava huomioon niin monenlaisia jännitteitä, että niissä toimiva ”oli puhki”. Yritysmailmassa oli hänen mukaansa paljon helpompaa: omistajalla oli kasvot, asiakas oli yksilöitävissä ja asiakas maksoi työntekijöiden palkat.

MSL-tehtäviin liittyen Yliselä on toiminut eräiden ”naapurijärjestöjen” hallituksissa. Tällaisia ovat Suomen Kylätoiminta, Talonpoikauskulttuurisäätiö, Opin- tokeskuks ry sekä pohjoismainen kansansivistysjärjestöjen yhteisjärjestö FNV (Förbundet Nordisk Vuxenutbildning). Yliselä on MSL:n tähän mennessä pitkäaikaisin toiminnanjohtaja.

Paula Yliselällä on rauhallinen, englantilaistyyppinen huumorintaju. Tuomas Perheentupa kertoo Suomen Kylät ry:n 25-vuotisjuhla- julkaisussa tästä anekdootin:

”2000-luvun puolivälissä tuli ajankohtaiseksi liittyä opintokeskuksen jäseneksi, jotta Suomen Kylät ry jäsenyhdistyksineen saisi ulkopuolisia koulutuspalveluja ja tukea niihin. Vaihtoehtoina oli kaksi kilpailevaa opintokeskusta, jotka kummatkin olivat jo Suomen Kylätoiminta

Paula Yliselä

ry:n jäseniä, mutta vastavuoroista jäsenyyttä ei ollut vielä kumpaankaan suuntaan. Keskustelimme jäsenyyssasiasta opiskeluajoista saakka tuntemani MSL:n toiminnanjohtaja Paula Yliselän kanssa. Paula tokaisi: ”Kai tiedätte, että saatte keski-ikäisen naisen vihat päällenne, jos Suomen Kylätoiminta ry liittyy jonkun muun kuin meidän opintokeskuksen jäseneksi.”

Kenties puolitosissaan esitetyllä uhkauksella oli jotain vaikutusta, sillä Suomen Kylätoiminta ry:n hallitus päätti syksyllä 2006 valita MSL:n opintokeskukseksi. Pian päätöksen jälkeen toinen Suomen Kylätoiminta ry:tä jäsenekseen havitellut opintokeskus erosi jäsenyydestämme.”

UUDET AVAUKSET: METSÄKULTTUURI, KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ JA NYKYKANSANTAIDE

Seppo Niemelä oli toiminnanjohtajuutensa alkuvuosina tiivistänyt pienen pohjoisen maan lähtökohdat ajatukseen, että Suomen selviytymisen lähtökohdita oli kaksi: ”pitkäkuituinen havupuu ja koulutettu ihminen”. Sivistysliitossa metsäteollinen näkökulma havupuuhun jalostui piankin metsäkulttuuriksi ja sen moniksi muodoiksi. Metsäkulttuurin teemaa kannatti mm. tuolloin MSL:n hallitukseen kuulunut Jouko Tyyri. Myös MTK:n edustaja Heikki Juutinen kannusti metsäkulttuuriteemaan.

Metsäkulttuuri laajeni saman tien suon puolelle ja suota koskeviksi hankkeiksi, kun puheenjohtaja Kari Hokkasen kautta syntyi yhteys valtiolliseen turveyhtiöön VAPOn. Hokkanen oli VAPOn hallituksen puheenjohtaja ja muistelee olleensa yksi suohankkeiden ideoija.

MSL:n kulttuurilinja yhdeksi suureksi saavutukseksi voidaan kirjata Puiden kansa -teemakokonaisuus. Siinä paitsi valokuvattiin puita, myös perehdyttiin metsän mytologiaan, tuotettiin opintoaineistoja ja kirjoitettiin ns. koivuntuohirunoja. Sivistysliitto sai hankittua valokuvaajien Sanni Sepon ja Ritva Kovalaisen ideoimalle, urauurtavalle Puiden kansa -teemakokonaisuudelle rahoituksen ja laajensi aiheita metsäsatuihin ja koivuntuohirunoihin. Oppilaitoksia varten laadittiin opetuspaketti Polkuja juurille. Metsäsatujen kautta taloon saatiin hanketyöntekijäksi jo entuudestaan tuttu kirjailija Johanna Jokipaltio. Metsäkulttuuriteema jatkui ja avartui sittemmin Yrjö Sepänmaan ideoimana ja toteuttamana ympäristöestetiikan sarjana.

MSL oli aiemmin ollut tuottamassa sisältöä moneen kirjaan. Pitkin matkaa oli keskusteltu siitä, voisiko sivistysliitto itse kustantaa kirjat, joihin se tuotti sisällön. Puiden kansa -teema ja alulle saatu ympäristöestetiikan sarja olivat aihepiirejä, joiden visuaalinen luonne lisäsi pohdintaa kirjojen kustantamisesta. Esteettisesti korkeatasoisen Puiden kansa -kirjan kustansi Kustannus oy Pohjoinen 1997. Sen uusintapainos tuli ulos 1998. Samantyyppisen Koivuntuo-hirunoja-kirjan (1997) julkaisi Paavo Haavikon Arthouse, ja siitä otettiin kuusi painosta. Koivuntuo-hirunot oli tilattu ammattirunoilijoilta.

Liisa Heikkilä-Palon ollessa vt. toiminnanjohtajana kustantamista koskeva selvitystyö sai tuulta purjeisiin. Hän kertoo pohtineensa omaa kustantamoa siitä asti, kun oli työnsä puolesta ollut toimittamassa muistitietokeruista ja kirjoituskilpailuista koottuja kirjoja. Kun kirjat koottiin niin sanotusti käsi-työnä, oppi alusta loppuun sen, miten kirja syntyy.

Puheenjohtaja Matti Vanhanen kirjaa tämän vuoden 1999 toimintasuunnitelman johdantoon seuraavasti: ”Liiton yhteiseen hankeprosessiin sisältyy selvitystyö oman kustannusyhtiön perustamisesta. Maaseudun Sivistysliitto on vuosittain julkaissut mm. oppimateriaaleja, pamfletteja, antologioita ja taidekirjoja. Oman kustannusyhtiön perustoimintana olisi liiton julkaisujen kustantaminen, mutta palvelu olisi myös jäsenjärjestöjemme käytössä. Yhtiön perustamista varten on pantu vireille nimen Kustannusyhtiö Maahenki rekisteröinti.”³⁸. Vanhanen sanoo kääntyneensä kannattamaan Maahengen perustamista, koska MSL:lla itselläänkin oli julkaisutarpeita (mm. ympäristöestetiikan kirjojen sarja). Käytännön syistä päädyttiin erilliseen osakeyhtiöön.

Tarkemman kirjauksen mukaan tavoitteena oli ”alkiolaiselle ja maahenkiselle arvopohjalle perustuva omailmeinen julkaisuväylä”. Ensi alkuun selvitettiin markkinanäkymät sekä mahdollisuus kirjakerhon perustamiseen. Ensimmäinen kustannettu kirja oli ”Suon syvä syli” (1999).

Maahengen ensimmäinen vuosi 1999 oli tappiollinen, mutta jo toisena vuotena 2000 talous saatiin ainakin kirjanpidollisesti plussalle. Heti havaittiin kustannusalan perusominaisuus: pääomaa sitoutui suuria määriä myyntiä odottavaan sekä mahdollisesti myymättä jäävään kirjavarastoon. Likviditeetin turvaamiseksi MSL myönsi Maahengelle lainan, jonka suuruus käytännössä vastasi kirjavaraston arvoa. Kustannusyhtiön toimitusjohtajaksi valittiin sen keskeinen ideoija ja primus motor Liisa Heikkilä-Palo.

Toiminta alkoi komeasti: heti ensimmäisistä kustantamistaan kirjoista Maahenki sai kaksi palkintoa, Vuoden luontokirjan ja Vuoden kauneimman kirjan palkinnot.

ITE-työssä alettiin kartoittaa kansanluovuutta.

Idea nykykansantaiteesta oli Viljo S. Määttälän alkusysäykseen perustuva. Määttälä on kysynyt, voisiko visuaalisen kansantaiteen puolelta löytyä jotain vastaavaa kansanluovuutta kuin musiikissa. Keskustelujen edetessä hän pyysi sivistysliittoa kokoamaan Kaustiselle uuden Kansantaiteenkeskuksen avajaisiin näyttelyn nykyajan kansantaiteesta, ”vaikka sitten niitä moottorisahalla tehtyjä karhuveistoksia”. Määttälä oli tuolloin Kansantaiteenkeskuksen hallituksen puheenjohtaja. Nykykansantaidetta koskeva valmistelu ja tiedonhaku alkoivat jo 1997, kartoitus alkoi vuonna 1999 ja näyttely toteutettiin vuonna 2000. Tästä teemasta oli sittemmin tuleva yksi MSL menestyksekkäimmistä. Se konkretisoi vakuuttavalla tavalla sen, mitä omaehtoisella kulttuurilla tarkoitettiin.

ITE-projektissa löydettiin ns. etsintäkuulutuksilla ensimmäisen vuoden aikana noin 200 ITE-taiteilijaa. Heidän töitään dokumentoitiin valokuviksi, filmiksi ja kirjaksi. Matti Vanhasen huomion mukaan hyvät valokuvat ovat alusta alkaen olleet tärkeä osa ITE-maailmaa. Parhaista teoksista koottiin ITE-taiteen kesänäyttely, joka oli Määttälän toivomalla tavalla vuonna 2000 esillä Kaustisen Kansantaiteenkeskuksessa. ITE (Itse Tehty Elämä) -työryhmän muodostivat valokuvaaja Veli Granö, tutkija Martti Honkanen, näyttelyarkkitehti Jouni Leino, Kansantaiteenkeskuksen johtaja Hannu Saha sekä MSL:sta Liisa Heikkilä-Palo ja Raija Kallioinen. Näyttelyn kuraattorina toimi taiteilija Erkki Pirtola. Kaustiselta ITE-näyttely kiersi vuonna 2001 Raumalle, Kajaaniin ja Helsingin kaupungin taidemuseoon.

MUITA EDISTYSASKELIA

Muitakin edistystekoja saatiin aikaan. MSL:n internet-sivusto julkaistiin 21.10.1995 Edistyksen päivillä. MSL oli ensimmäinen sivistysliitoista, joka sai luotua omat verkkosivut.¹³⁹

Vuoden 1999 kuluessa MSL ja MSL-opintokeskus siirtyivät käyttämään ja kehittämään tietoverkkoa tiedon tuottamisessa, jakamisessa ja hyödyntämisessä laajemminkin. Tavoitteena oli luoda vuorovaikutteinen ja joustava tietoverkkojärjestelmä, joka palvelee MSL:n jäseniä ja henkilöstöä. Tuossa yhteydessä käynnistettiin myös liiton www-sivujen uudistaminen. MSL-opintokeskuksen keskeinen tavoite oli perustaa avoin oppimisympäristö, jota jat-

kossa voitaisiin kehittää virtuaalikouluksi. Ensimmäiset kokemukset olivat rohkaisevia: järjestötoimijat pystyivät opiskelemaan verkon välityksellä.

Keskustalaisille suunnattu Vaikuttaja 2000 -hanke (1997–1999) oli vuoden 1996 suunnittelun perua. Se oli monipuolinen johdatus tietoyhteiskuntaan ja kansanvaltaiseen vaikuttamiseen. Kyseessä oli 1500 hengelle mitoitettu itseopiskelu- ja koulutusohjelma, johon saattoi hakea 18–35-vuotias aiheesta kiinnostunut. Tavoitteena oli kehittää ennakkoluulotonta yhteiskunnallista suhtautumista tulevaisuuden haasteisiin kotimaassa, Euroopassa ja maailmanlaajuisesti. Näin oli tarkoitus luoda asenteellisia ja toiminnallisia valmiuksia luottamustehtäviin hakeutumiselle. Erityisesti yhteistyö-, vuorovai-
kut- ja mediataitoja sparrattiin. Yhteiskuntaprosessissa kokonaisuuden runkona oli 15 alueellista tutoria. Sisältö muodostui 50:stä tunnin pituisesta lähioppimisesta, etä- ja itseopiskelutehtävistä sekä loppujakson yhteisestä laivaristeilystä. Tiedottaminen ja aineisto välitettiin internetin kautta. Tämän opintokokonaisuuden suorittamisesta sai palautetta sekä myös henkilökoh-
taisen todistuksen. Vastuullisena opintosihteerinä toimi Sinikka Varila.

MTK:n maaseutunuorten opintoryhmiä varten vuodelle 2000 MSL tuotti yhdessä MTK:n, Pellervo-Instituutin ja ESR:n kanssa hankkeen Huomisen tekijät. Siinä kehitettiin mm. maaseutuyritysten johtamiseen ja yhteistyöhön liittyviä taitoja: kykyä käyttää tietoverkkoja, oppia ymmärtämään mitä tuotantoeläinten hyvinvointi tarkoittaa, omaksua keinoja elämän hallintaan ja henkiseen hyvinvointiin, havahtua ymmärtämään neuvontajärjestöjen rooli uuden tiedon tarjoajina. Maaseutuprosessin opintoryhmät olivat erittäin itseohjautuvia: ne työstivät toimintasuunnitelmansa, laativat portfolioit ryhmän ajattelusta ja edistymisestä sekä koostivat lopuksi vinkkivihon seuraavia opintoryhmiä varten. Vastuullisena maaseutuopintosihteerinä toimi Anna-Liisa Knuuti.

Kantavuutta oli myös Pohjois-Karjalasta alkaneella kylien ympäristöprojektilla. Se laajeni 1996 valtakunnalliseksi hankkeeksi. Projektin avulla lisättiin kylätoimikuntien ja kyläyhdistysten ja yleensä maaseudulla asuvien kulttuuriympäristötietoisuutta. Siinä käynnistettiin keskustelua rakennetusta ympäristöstä, luonnonmaiseman merkityksestä sekä luonnonhoidon tärkeydestä. Yhtenä työvälineenä käytettiin Markku Sivosen kokoamaa Kyläkansiota. Kyläkansio oli 1995 julkaistu ”kylän yhteinen muistikirja” sekä työkirja, johon kyläläiset kokosivat tietoa kylän historiasta, rakennuksista ja ympäristönhoidosta. Kansio oli koottu ja kirjoitettu asiantuntijavoimin (museoammattilainen, biologi, arkkitehti, rakennusarkkitehti, ympäristöasiantuntija), ja se ohjasi

kyläsuunnitteluun. Kansio kuuluu paitsi sivistysliiton, myös kylätoimintaliikkeen historiaan.

Ehkä kiinnostavin päättymässä olleen 1990-luvun hankkeista oli maataloustuottajien viestintäkokeiluhanke Murroksen tulkit. Siinä tavoitteena oli ohjata maaseudun ihmiset itse kertomaan elämästä maaseudulla. Vapaalla haikutumisella mukaan tulleiden osallistujien ikähaitari oli 25–52 vuoden välillä. Kaikki olivat perusmaatalouden parissa työskenteleviä, ja heitä oli jokaisesta maakunnasta. Hankkeen keskeisinä aihealueina olivat viestintä- ja vuorovaikutustaidot. Ensimmäisenä harjoituksenaan jokainen hankki omatoimisesti itselleen sähköpostiosoitteen. Tuloksena seuraavista harjoituksista syntyi mm. Päivä Maalla -lehti, jokaiselle kotisivu internetiin, diakertomus sekä radio-ohjelma. Omakohtaista työskentelyä oli arviolta 120 tuntia per henkilö. Loppujakson toteutuksesta vastasivat kurssilaiset itse yhteisen päätöksensä pohjalta. ”Uraauurtava, hyvässä mielessä anarkistinen hanke”, kommentoi MSL:n silloinen maaseutuopintosihteeri Päivi Rönni.¹⁴⁰

JUURET HUOMISEEN – JUHLAVUOSI 2002

MSL juhli sivistysliiton 50 vuoden ikää 2002 Juuret-näyttelyllä. Kyseessä oli Helsingin Taidehalliin ja myöhemmin Tallinnan Kunstihooneeseen koottu suomalaisvirolainen nykyaikaisen kokonaisuus. Esillä oli muun muassa taiteilija Miina Äkkijyrkän teos, männyn oksakäkkyröistä koottu jättiläissonni, Pekka Turusen klapeista koottu pyöreä puupino sekä Marco Casagranden ja Sami Rintalan maan mullasta kohoavat, aurinkoa ylistävät kädet. Aurinkoa ylistävän teoksen nimi oli etäinen viite poliittiseen historiaan: Toukokuun manifesti. Jättiläissonnin taustamaisemana olivat Ilkka-Juhani Takalo-Eskolan kirjavat lehmät, punaiset talot ja valon avaruus. Yhtenä osakokonaisuutena olivat maaseudusta kertovat valokuvat.

Näyttely sai ansaitsemaansa huomiota, ja se välitti suurelle yleisölle idean siitä, että Maaseudun Sivistysliitolla oli ”juuret huomisessa” eli tulevaisuudessa. Idea haastoi tarkoituksella vallitsevaa kuvaa Maaseudun Sivistysliitosta. Mukaan pyydetty taiteilijat tutkivat suhdettaan luontoon, maahan ja maaseutuun. Näyttelyä kuratoimassa ollut Timo Valjakka muotoili näyttelyn ajatuksen: ”Tässä näyttelyssä luonnolla ei ole vastakohtaa.” Vapaasti kasvava luonto, viljelty maaseutu ja rakennettu kaupunki ovat kaikki luontoa. ”Ihminen käyttää, hoitaa, muoaa ja tuhoaa luontoa. Koska hän on tietoinen mahdolli-

Miina Äkkijyrkän teos The Bull oli mukana MSL:n juhlanäyttelyssä Helsingin Taidetalossa vuonna 2002.

suuksistaan, hän on ikään kuin ajautunut luonnon ulkopuolelle, pohtimaan suhdettaan johonkin, jonka erottamaton osa hän itse on”, kiteyttää Valjakka. Näyttely hoksautti kävijää tunnistamaan luonnon omassa luonnossaan.

”Juhlavuotemme teemana on ’juuret huomisessa’. Emme katso taaksepäin, vaan tulevaisuuteen. Meidän täytyy elää tässä ajassa. Nykyaiteen teokset eivät ole mitään lehmisavuja, vaan kannanottoja maaseutuun tästä edespäin. Siiteemme nykyaiteeseen ovat vahvat jo monien vuosien varrelta”, selosti kulttuurijohtaja Liisa Heikkilä-Palo valtakunnan päälehdessä.¹⁴¹

Juuret-näyttelykirjassa museonjohtaja Tuula Karjalainen tulkitsi näyttelyn valokuvaosastoa ja löysi sieltä mm. samat maisemateemat kuin kansalli-

sen nousun maalaustaiteessa. Lisäksi hän löysi äitijumalattaren, maauskon, jokapäiväisen leivän, lehmät paratiisissa ja huolen huomisesta. Avajaisissa esiintyivät sivistysliiton yhteistyötutut: tanssija Reijo Kela, musiikkiprofessori Heikki Laitinen ja moderni pelimanni Kimmo Pohjonen. Alun perin näyttelyarkkitehdeiksi mukaan lähteneet Marco Casagrande ja Sami Rintala innostuivat tuottamaan installaatioita. Näyttelyn muut suomalaistaiteilijat olivat Jussi Kivi, Pekka Turunen, Hannu Pakarinen, Anna Retulainen ja Janna Syvänoja. Virosta mukana olivat Jüri Okas, Ene-Liis Semper ja Jaan Toomik.

Juhlavuotta oli lähdetty valmistelevaan työajatuksella ”maaseudun sielu” (joka olikin yleisöltä pyydettyjen valokuvien teema), mutta lopulta idea muuntui juuret-teemaksi. Siirtymä ajatukseen ”juuret huomisessa” kuvaa Maaseudun Sivistysliiton työkenttää kaikkina aikoina.

Juhlavuosi jatkui Leivonmäen Haapasuolla Juuret-tapahtumana. Juhlapäivän yöpuoleksi oli valittu täydenkuun yö. Kutsuttuja taiteilijoita – keskeisinä toteuttajina samoja nimiä kuin Taidehallissa – oli haastettu toteuttamaan taidetta suolla. Paikalliset maaseutuhenkiset yhdistykset olivat mukana tapahtuman toteuttamisessa. Tuloksena oli yllättäviä näkökulmia, tilataidetta, performansseja, musiikkia ruokohelpikasvustossa. Ruokohelpikasvustoon oli poljettu spiraalimainen jutulintarha. Lippuineen ja viireineen rehevällä suolla vaeltaneet ihmiset muodostivat eräänlaisen suokansan, vaeltavan heimon. Leivonmäen suotapahtumassa humus, humanismi ja humaniteetti olivat yhtä. Puheenjohtaja Matti Vanhanen oli tyytyväinen. ”Uskon, että tällainen yllätyksellisyys voi herättää uusia ajatuksia ja näkökulmia.” Suotapahtumassa mukana olleet muistelevat sitä vielä vuosien jälkeenkin niin lennokkaasti, että noina kesäpäivinä muissa puuhissa olleita on kaduttanut, etteivät lähteneet paikalle. Kaikkiaan Leivonmäen suolla laskettiin olleen 700 juhlijaa.

”Siellä oltiin harvalautaisessa turpeenkuivatusladossa. Siellä oli tarjoilua. Reijo Kelalla oli suolla tanssinäytös. Kela tanssi myös Helsingin Taidetalon MSL 50 vuotta -juhlatapahtumassa Miina Äkkijyrkän männynoksista rakentaman valtavan härän sisällä. Leivonmäen juhla kuvasi tavattoman hyvin MSL:n roolia ja juuria. Kyllä MSL:n tehtävä on maaseudun sivistyksen kulttuurielämän edistäminen eri tavoin. Se Leivonmäen juhla oli hyvin symbolinen tähän liittyen”, muistelee Matti Vanhanen.¹⁴²

Sekä Taidehallin näyttely että Leivonmäen suotapahtuma dokumentoitiin sadoiksi valokuviksi. Tällainen dokumentaatio on tärkeää kerran järjestettävissä ja ohimenevissä tapahtumissa. Erityisesti näissä tapauksissa, jossa tilalisuuden tuntu on keskeinen osa kokemusta, ovat valokuvat ja videot tärkeitä

jälkiä. Ilman pysyvää dokumentaatiota tapahtumat katoaisivat muistamisen häilyviin ja katoaviin avaruuksiin.

Kolmas juhlavuoden kulttuuriteko oli Annastiina Henttisen kirjoittama MSL:n historia *Maaseudun Sivistysliitto 1952–2002*. Historiakirjan kirjoittamista oli ehdottanut MSL 50 vuotta -juhlatoimikunnan puheenjohtaja Tytti Isohookana-Asunmaa. Kirjasta tuli tasokas ja esteettisesti kunnianhimoinen, ja sen kustansi Maahenki Oy. Kirja tuli monien haastattelujen ansiosta talentaneeksi loppusivuilleen jotakin MSL:n 1990-luvun tunnelmista. Siinä ei kuitenkaan julkituovasti käsitellä MSL:n 1990-luvun sisäisiä, vaikeita tapahtumia. Tuonaikaiset toimijat selostavat tämän olleen yhteinen päätös ja sivistysliiton itsesuojelua. Ulospäin ei hankalista asioista kerrottu eikä vastattu kysymyksiin. Puheenjohtaja tiedotti, jos oli tiedotettavaa. Eteenpäin ja uusille vuosikymmenille lähdettiin tietoisesti ja silkoisesti, menneet vaikeudet menneiksi jättäen.

Juhlavuoden opintoaineistoksi tuotettiin Annamari Ruonakosken laatima Visakoivu, mikä kaiketi sekin oli symboliteko. Onhan visakoivu kova, kestävä ja luonteikas puu.

ETEENPÄINMENON VUODET 2003–2012

• 2003

- Eduskuntavaaleissa keskusta nousee suurimmaksi puolueeksi, pääministeriksi Anneli Jäätteenmäki

- Jäätteenmäki on pakotettu eroamaan, tilalle pääministeriksi Matti Vanhanen

• 2004

- Kymmenen entistä itä-blokin maata liittyy EU:n jäseniksi
- Facebook aloittaa Yhdysvaltain yliopistomaailmassa
- Suomessa aletaan jakaa Millennium-teknologia-palkintoa

• 2005

- YouTube aloittaa

• 2007

- Bulgaria ja Romania EU:n jäseniksi
- Kansainvälinen ilmasto-paneeli IPCC ja Al Gore saavat Nobelin rauhan-palkinnon
- Nicholas Sternin nimeä kantava taloustieteilijöiden raportti ilmastonmuutoksen torjunnan kustannuksista osoittaa, että johdonmukaisella politiikalla ilmastomuutoksen torjunnan kustannukset olisivat noin kahvikupillinen päivässä

- Keskusta sai eduskuntavaaleissa 23 %:n kannatuksen ja säilyttää täpärästi suurimman puolueen asemansa

• 2008

- Kansainvälisen finanssi-järjestelmän romahdus johtaa syvään lamaan, joka jatkuu vuosia
- Vladimir Putin ryhtyy neljäksi vuodeksi Venäjän pääministeriksi, koska ei voi Venäjän silloisen perustuslain mukaan jatkaa koltamatta kautta presidenttinä

• 2010

- Neljässäkymmenessä maailman maassa on ruokamellakoita
- Irakin sota päättyy USA:n sotavoimien vetäytymiseen

- 2010 Aalto-yliopisto ja Itä-Suomen yliopisto aloittavat – yliopistoja kootaan isommiksi yksiköiksi

• 2011

- Kokoomus nousee vaaleissa suurimmaksi puolueeksi, Jyrki Kataisen hallitus aloittaa

• 2012

- Lähes koko maailman väestö – köyhissäkin maissa – käyttää kännyköitä
- Nokia Oyj kirjaa miljarditappioita, ajautuu kriisiin ja valmistautuu myymään kännykkäliiketoimintansa
- Suomessa puuperäisen energian käyttö ohittaa öljyn; molempien osuus energian kokonaiskulutuksesta 24 %

Ilmastonmuutos nousi aiempaa suuremmaksi puheenaiheeksi 2000-luvun alussa. Kuvassa lumetonta hiihtoa Vantaan Hakunilassa.

GLOBALISAATIO VAIKUTTA MAASEUDULLE ASTI 2003–2012

MSL KEHITTÄÄ ITSESTÄÄN HANKEMAILMAN OSAAJAN

Suomi tulee 2000-luvulle EU:n jäsenvaltiona. Kansantalouden kilpailukyky on hyvä. Yhteiskuntaa leimaa innovatiivisuus ja optimismi. Tämä asetelma jatkuu useita vuosina vuosituhaten alussa. Nokia Oyj:n menestyksen pohjalta luotetaan Suomen pärjäämiseen globalisaatiossa. Kansantalouden menestyksen murusia tippuu Suomen maaseudulle asti. Monen tietoteknisen idean käyttöönotto osuu tälle jaksolle. Yhdysvallat sotii Irakissa muodollisesti Saddam Husseinin oletettujen joukkotuhoaseiden takia, mutta viime kädessä amerikkalaisille suotuisien öljymarkkinoiden vuoksi. Maailmantalouden vaikeudet tulevat vuoden 2008 finanssikriisin kautta esiin. Ilmastopolitiikassa eletään vielä optimismin ja tavoitteiden aikaa.

SUOMI OPPII ELÄMÄÄN GLOBALISAATIOSSA

Suomi nousi 1990-luvun alun lamasta Esko Ahon (kesk.) hallituksen johdolla. Hallitus piti maata pystyssä finanssipoliittisesti rajusti alijäämäisillä budjeteilla eli rakensi siltaa yli laman kuilun. Samalla se joutui tekemään säästöjen kautta sitä rakennemuutosta, jota Holkerin hallitus ei pyrkimyksistään

huolimattaa saanut tehdyksi. Nousua siivitti kännykkäyhtiö Nokian kehitys alansa suurimmaksi. Nokia Oyj toi vientituloja, työllisti ja kohensi koko maan tutkimuksen ja tuotekehityksen tasoa. Ahon talouspolitiikasta jäi kuitenkin kielteinen käsitys kansalaisille. Poliittista vastareaktiota hyödynsi SDP. Seurasi kahden vaalikauden ajan Paavo Lipposen hallitus, joka jatkoi vastuullista talous- ja rakennepolitiikkaa. Lipponen vei Suomen EU:ssa niihin pöytiin, joissa asioista päätettiin. Muuan tällainen oli valuuttaunioni. Seuraavat vuodet 2003–2010 Suomea johti Matti Vanhasen keskustahenkinen hallitus.

Tällä vuosikymmenellä kaikkiaan 12 entistä itäblokin maata liittyi Euroopan unionin jäseneksi. Unionin väkiluku nousi 550 miljoonaan henkeen.

2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä leimasi tietotekniikan ja sosiaalisen median valtava kehitys. Syntyi nopeasti kantaa ottava ja nopeasti teemaa vaihtava keskustelumuo- to, jossa samanmieliset vahvistavat toistensa asenteita kärjistäviä ilmaisuja käyttäen. Sivistykseen kuuluva perehtyminen, harkinta ja ajankäytön rauhallisuus eivät sopineet sosiaalisessa mediassa syntyvään kulttuuriin. Sen sijaan hakukone Googlestä ja Wikipedian artikkeleista muodostui maailmankirjasto, joka oli kaikkien käytettävissä. Ehtona tietenkin oli, että Wikipedian artikkelit olisivat tarkastettua ja paikkansa pitävää tietoa. Artikkelien taso kuitenkin vaihteli suuresti.

Ilmastonmuutos ja sen torjunta tulivat osaksi yhteiskunnallista keskustelua viimeistään IPCC:n (hallitusten välinen ilmastonmuutospaneeli) vuoden 2007 helmikuussa julkaistun raportin myötä. Aiemmat raportit oli julkistettu 1990, 1995 ja 2001. Tämän raportin tiedot perustuivat kesällä 2006 tuotettuun tutkimustietoon. Raportti tuotettiin kahdella kommentointikierroksella, ja sen valmisteluun osallistui 650 asiantuntijaa eri puolilta maailmaa. IPCC 2007 -raportti selosti ilmastonmuutostutkimuksen tieteellisen perustan. Se kävi läpi vaikutukset luontoon ja yhteiskuntaan. Se arvioi luonnon ja yhteiskunnan haavoittuvuuden ja sopeutumisen sekä pohti toimia ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. IPCC sai yhdessä Al Goren kanssa Nobelin rauhanpalkinnon syksyllä 2007.

Yhdysvalloissa puhkesi vuosiksi 2007–2009 finanssikriisi, joka levisi pankkien kautta kaikkialle maailmaan. Yhdysvaltain pankit joutuivat vaikeuksiin, koska maassa oli pitkänä alhaisen koron aikana myönnetty asuntoluottoja ilman vakuuksia. Finanssikriisi käynnisti Euroopassa euroalueen valuuttakriisin, joka alkoi 2010 Portugalin pyytäessä unionilta hätäapua ja kärjistyi Kreikan tilanteen tullessa tietoon. Kreikka oli vuosikausia vääristellyt virallisia tilastojaan eikä enää kyennyt hoitamaan lainojaan. Jos Kreikka kaatuisi, olisi euro valuuttana vaarassa tuhoutua. Siksi EU loi nopeasti jo 2010 Euroopan

rahoitusvakaussvälineen, jonka kautta euro vakautettiin jäsenmaiden yhteisin ponnistuksin. Suomessa Perussuomalaiset-puolue sai sekä finanssikriisistä että valuuttakriisistä sellaisen nosteen, että se sai vuoden 2011 vaaleissa 39 kansanedustajaa ja nousi toiseksi suurimmaksi puolueeksi. Samoissa vaaleissa keskusta kärsi kovan vaalitappion ja jäi hallituksen ulkopuolelle. Tasavallan hallitusta johti vuodet 2011–2015 kokoomus: pääministerinä ensin Jyrki Katainen ja sitten Alexander Stubb.

Vuosina 2003–2012 maassamuutto Suomessa jatkui siten, että Uusimaa, Etelä-Suomi ja suuret yliopistokaupungit olivat voittajia ja maaseudun väestö väheni. Lähes sata pientä kuntaa katosi kartalta kuntaliitosten takia. Isoja kauppakeskuksia ja liikekeskuksia rakennettiin eri puolille maata. Asumisessa tavoiteltiin mukavuutta, ja omakotitalojen koko kasvoi. Lasiseinät olivat muotia julkisissa rakennuksissa. Maaltamuutto jatkui, mutta sen vastakohtana vaikutti ns. Nurmijärvi-ilmiö eli se, että monet ihmiset hakeutuivat kaupunkien korkeiden asumiskustannusten ja pientaloihanteen vuoksi asumaan omakotitaloihin, kaupunkiseutujen pieniin puutarhakaupunkimaisiin taajamiin.

Valmisruokien markkinaosuus kasvoi. Kasvissyönti alkoi kiinnostaa varsinkin nuorisoa. Samaan aikaan kuitenkin vaalean lihan eli broilerituotteiden käyttö kasvoi. Yhdeksi kansanjuomaksi tuli ”mäyräkoira” eli 12 oluttölkin pitkä ja matala pakkaus. Vapaa-ajan asuun saattoivat kuulua värikkäät ”klobot” eli crocsit. Auringolta suojasi lippalakki sadekesinäkin.

Televisiossa voitti alaa tositelevisiotyyppinen käsikirjoitettu selviytymisohjelma. Idols-kilpailujen kaltaiset formaatit olivat halpoja ja tuottivat uusia, lyhytaikaisia julkkiksia. Maalaiskomedia ja maalaisdraamat upposivat kuitenkin yhä suomalaiseen tajuntaan. Salaiset elämät -tyyppinen henkilösuhdesarja oli löytänyt itselleen pysyvän yleisön.

Kirjallisuuden puolella pitkän epiikan aika oli ohi. Myyviä nimiä olivat nuorempaa polvea edustaneet Hannu Raittila, Jari Tervo, Sofi Oksanen ja Kari Hotakainen. Elokuvaohjaajista menestyksekkäitä filmejä ohjasivat Aki Kaurismäki, Aku Louhimies, Olli Saarela ja Johanna Vuoksenmaa. Kotimaisen musiikin puolella ihmisiin vetosivat Anssi Kelan, Jenni Vartiaisen, Maija Vilkkumaa ja Lauri Tähkän kaltaiset artistit. Vuonna 2006 hardrock-yhtye Lordi voitti euroviisut, mikä kansakunnan omakuvaa kirkastavana tekona vastasi Suomen ensimmäistä jääkiekon maailmanmestaruutta 1995.

Talouden epävakauksista huolimatta ajan tunnelma oli kohoava.

Maaseudun Sivistysliitolla on järjestönä mitä suurimmat ansiot siinä, että ITE-taide (nykykansantaide) on tullut tunnustetuksi taidemuodoksi. Suomes-

"Tuohimies" Erkki Pekkarinen.

sakin on kokeiltu monella pihalla, miten oksaisesta mäntypöllistä kuoriutuu moottorisahalla esiin karhu tai koira. Moni saunanlämmittäjä on veistellyt puiden lisäämistä odotellessaan klapista kalan tai linnun. Metsästäjä on voinut hiilellä piirtää ladon oveen saalistoi-veensa, metsokukon. Maalaistalon emäntä on ideoinut omasta päästään ryijyyn vuodenaikakuvan. ITE-taiteen suoranaiseen määritelmään mahtuu jo Keski-Suomessa 1970-luvulla tunnetuksi tullut maanviljelijä Eino Rautaruoho, joka hitsasi patsaita uittoketjuista ja käytöstä poisjääneiden maatalo-uskoneiden osista. Hänen patsaansa olivat näyttelymuotoisesti esillä matkailukohteena.

Kuten aina, ITE-taiteen tunnistamisen jälkeen sille löytyi samanhenkisiä kansainvälisiä käsitteitä: eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä oli ulkopuolinen taide eli *outsider art* ja sen alta löytyvät käsitteet: nykykansantaide eli englanniksi *contemporary folk art*; ranskalaisen kulttuurin *art brut* eli brutaali tai raaka taide (*raw art*); *primitivismi* läntisen sivilisaation oppositioksi oletettuna; "*toinen taide*" toiseuteen viittaavana; *art singulier* eli yksilön luoma oma, singulaari maailma; *terapiataide* mielenterveytystyön osana; *groteski realismi* eräänlaisena realismin liioitteluna.

MSL:n kytkeä ITE-taiteeksi kutsuttuun ilmiöön muodostui ainakin kolme kautta. Liisa Heikkilä-Palo on kertonut, miten pistäytyminen Lausannen nykykansantaiteen museossa herätti hänet ymmärtämään, että musiikin ja tanssin lisäksi on olemassa myös visuaalista kansantaidetta. Vuonna 1997 sivistysliiton kulttuurilinja päätti kartoittaa "kansan taiteenomaista arkitaidetta" eli "kansanluovuutta". Aihe sinänsä oli ollut monen mielessä jo pitkään. Liisa Heikkilä-Palo ja Raija Kallioinen uskoivat aiheeseen siinä määrin, että kysyivät kirjallisesti näyttelytilavarausta Kaustisen Kansantaiteenkeskukselta. Kyseiselle ilmiölle ei vielä ollut keksitty nimeä.

Kansantaiteenkeskukselle osoittamassaan kirjeessä Heikkilä-Palo ja Kallioinen kuvasivat tämän taiteen tekijöiksi (1) itseopiskelleet taiteilijat (2) taidemaailman ulkopuolelle asettuneet tekijät (3) käsityöläiset ja (4) kuvataidetta harrastavat persoonallisuudet. Nimitys ITE-taide syntyi tältä pohjalta siten, että tätä taide-
muotoa kartoittaneen hankkeen päänäyttely sai Veli Granön ehdottaman nimen ”Itse tehty elämä”, jonka kulttuurituottaja Raija Kallioinen keksi lyhentää muotoon ITE. Myöhemmin ITE kokeiltiin kääntää englanniksi muotoon *DIY art* (*do-it-yourself art*). Natiiville englannin kielen puhujalle ilmaisu tuo kuitenkin mieleen akkuporakonetta käyttävän omatoimirakentajan, remonttireiskan tai Alaskan uudisasukkaan, joten englannin kielellä kansainvälisesti pätevä ilmaisu on *ITE art*. Käsité vastaa näin japanilaisten tai ranskalaisten taiteen erikoisnimitysten rakennetta.

ITE-lyhenne
merkitsee
Itse Tehtyä
Elämää.

Kaustisella toimi Kansanmusiikkisäätiö, joka oli juuri saanut valmiiksi Kansantaiteenkeskuksen. Kansanmusiikkisäätiö olikin mukana ensimmäisessä ITE-taiteen kartoitusprojektissa. Keskukseen ympärivuotinen toiminta ja asiakaspohjan laajentaminen johtivat ajatukset kansantaiteen muihinkin muotoihin, mm. visuaaliseen nykykansantaiteeseen. Säätiön ja keskuksen avainhenkilöihin kuulunutta maakuntaneuvos Viljo S. Määttälää kiehtoi ajatus, että ”visuaalista kansan luovuutta nostettaisiin samaan tapaan kuin kansanmusiikin puolella oli jo onnistuttu tekemään”.¹⁴³ Samaa kansankulttuurin laajentamisen ideaa edusti Kaustisella Pauanne, kansanparantamisen ja jäsenkorjaajien tukikohta.

Mainittua Itse tehty elämä -kartoitusta aiemmin, MSL:n ympäristöestetiiikan konferenssien suunnittelutapaamisissa tutkija Martti Honkanen oli ideoinut karhuveistosnäyttelyn ajatusta. Tuo keskustelu laajeni arkiluovuuden pohdintaan. MSL palkkasi Martti Honkasen tekemään lyhyen kirjallisen tutkivan esittelyn siitä, mitä tuo arkiluovuus voisi olla. Honkanen oli tullut tutuksi estetiikkakonferenssien suunnittelun yhteydessä. Tämä Honkasen selvitys oli käytettävissä jo ennen kuin Itse tehty elämä -projekti käynnistyi. Honkanen jalosti siitä myöhemmin artikkelin ITE-taidetta esittelevään kirjaan.

Mediataitelilija Marita Liulian ehdotuksesta MSL:n kokoamaa ITE-työryhmää täydennettiin Veli Granöllä. Valokuvaaja Veli Granö oli omien havaintojensa pohjalta tunnistanut pihataiteeksi kutsumansa taideilmiön jo Lahden muotoiluinstituutissa opiskellessaan. Hän oli 29-vuotiaana koonnut aihepiiristä Onnela-kirjan ja julkaissut sen omakustanteena 1989. Granöstä tuli yksi

ITE-taiteen tutkijoista, dokumentoijista ja esiin tuojista. Granöstä tuli sittemmin Kuvataideakatemian valokuvauksen ja nykytaiteen ma. professori.

Yrjö Sepänmaan ehdotuksesta ryhmään kutsuttiin Joensuun yliopiston perinteentutkimuksen professori Seppo Knuuttila. Sepänmaan omana kantana oli, että aineiston rajauksessa huomio tulisi kiinnittää originelliuteen, erottavuuteen ja omaperäisyyteen. Jäljentävä taide jää näin rajauksen ulkopuolelle. ITE-taiteen muodollinen määritelmä on se, että tekijällä ei ole taideopintoja tai taidealan tutkintoa kuten ammattitaiteilijoilla. Näyttelyn kuraattoriksi ja työryhmää täydentämään pyydettiin vaihtoehtoisen taiteen puolestapuhuja Erkki Pirtola. Pirtolasta tulikin tärkeä ITE-taiteilijoiden ymmärtäjä ja ovien avaaja. Hän videoi ITE-maailmaa satojen tuntien videotallenteiksi. MSL-väki korostaa, että Pirtola tunsi entuudestaan suomalaisen marginaalitaiteen. Hän osasi suhtautua ITE-taiteilijoihin tavalla, jolla sai heidän hyväksyntänsä. Hän löysi uusia ITE-taiteilijoita kyselemällä heitä Suomea kiertäessään takseilta ja kioskeilta. Hän kirjoitti myös tulkitsevia artikkeleita ITE-taiteesta. Pirtola jätti jälkeensä 125 laatikollista ITE-taiteilijoiden ja ITE-taiteen videoita, joista aikaa myöten on muodostunut uskomattoman arvokas tietovaranto. Se on sijoitettuna Kuvataiteen keskusarkistoon.¹⁴⁴

ITE-projektin ensimmäisen pääjulkaisun *Itse tehty elämä ITE/DIY lives* (2000) kokosivat Veli Granö, Martti Honkanen ja Erkki Pirtola. Tämä julkaisu

Erkki Pirtola ja Trio Pönttöpäät.

RAIJA KALLIOINEN / MSL

Toukokuussa 2005 pääministeri Matti Vanhanen kutsui MSL:n seminaariin osallistuneita kotimaisia ja kansainvälisiä outsider-taiteen asiantuntijoita vieraikseen Kesärantaan. Kuvassa Vanhasen keskustelukumppanina on taiteilija Alpo Koivumäki.

on itsessään mainio dokumentti niin sanotusti uuden taidemuodon löytämisestä. Hankkeen tiedotus oli kartoitusvaiheessa näyttävää ja näkyvää ja tuotti noin 200 vihjettä ITE-taiteesta. Yhtenä tiedottamisen kohteena olivat kyläyhdistykset ja kylätoimikunnat. Muutoin fokuksena oli etabloitunut taidemaailma eri instituutioineen. Kun hanke käytännössä jatkui vuoden 2000 puolelle, sen voi katsoa tuoneen esiin 300 nykykansantaitelijaa. Syyskuussa 2001 oltiin jo niin pitkällä, että kansainväliseen nykykansantaiteen konferenssiin saatiin pääpuhujaksi Raw Vision -lehden päätoimittaja John Maizels Lontoosta.

Sittemmin vuoteen 2022 mennessä, kun melkein kaikki maakunnat on kartoitettu, ITE-taiteilijoista on saatu yli kaksi tuhatta vihjettä.

ITE-taiteesta on tullut Maaseudun Sivistysliiton brändi, sillä juuri MSL on yli 20 vuoden ajan systemaattisesti kartoittanut aluetta tuottaen aiheesta ensimmäisen yleisjulkaisun ja sitten yksi kerrallaan kustakin Suomen maakunnasta oman ITE-taiteen julkaisun. MSL:n kokoama ITE-taiteen tietokanta on sanalla sanoen mittava, huikea, hämmästyttävä. Olisi mahdollista puhua

myös korrektilmin nykykansantaiteesta, mutta ITEllä on voimakkaampana ajatus ilmaisan rohkeudesta ja oletus siitä, että jokainen ihminen voi olla taiteilija. Voidaan myös sanoa, että ITE-taide on yksilöllä osa henkilökohtaista elämänhallintaa ja viesti yhteisölle. Se ei ole taidetta tehtynä taidemaailman vakiintuneisiin käytäntöihin. Tekijä ei pyri kehittymään jonkin normiston mukaan, vaan ilmaisee sisäistä totuuttaan. Hän ei pyri galleriamailmaan eikä apurahajärjestelmään. Luovuus on kuitenkin toistettua ja versioitua. ITE-taitteen tekijällä on yleensä kokoelma teoksia, jotka hän on sijoittanut lähimpään elämänpiiriinsä: pihamaalle ja kotiinsa.

ITE-taiteilija Alpo Koivumäki Kauhajoen Nummijärveltä pystyi pyydettäessä sanoittamaan sitä, mitä tekijän mielessä tapahtuu luovina hetkinä:

"Olen joskus ajatellut, miten ideat tulevat kuin ruskaiset lehdet virrassa. Poimiako värikkään lehden vai odottaa kunnes seuraava tulee kohdalle? ITE-taide on miellyttävää tehdä koska mahdollisuus muunnoksiin on rajaton. Onko tuo liian laguunimaisen rauhaisa näkemys ja vieläpä tällaiselle "romutaiteilijalle"? Ehkäpä juuri siksi. Elän tuota rauhaisuutta, tekemisen intoa, yrittää toteuttaa jotain kauniin näkemistä, näkemistä yleensäkin . . .

*Noin kymmenen vuotta sitten, taiteesta sen kummemmin ajattelematta, lentoon lähtevä kurki -veistosidea pyöri päässäni, kunnes aloin rautaromusta sitä toteuttamaan. Minulla oli, kumma kyllä, hyvä itsetunto, että muutkin tulisivat sen veistoksen sitten näkemään . . . Tuosta romukurjesta, onko se fenix-lintuni, melkein tuhkasta, alkoi uusi sivu elämässäni."*¹⁴⁵

ITE-TAIDE LYÖ ITSENSÄ LÄPI

Aalto-yliopiston tutkija Minna Haveri osui vuonna 2000 Kaustisen Kansantaidekeskuksen ITE-taiteen kesänäyttelyyn ja innostui aiheesta. Hän ryhtyi tekemään siitä väitöskirjaa. Seuraavina kesinä Haveri perheineen jalkautui taiteilijoiden pihapiireihin, haastatteli heitä ja valokuvasi tai valokuvautti teoksia. Haveri perehtyi kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimustietoon. Vuonna 2010 Minna Haveri väitteli taiteen tohtoriksi nykykansantaiteesta. Väitös on ensimmäinen tästä aihepiiristä. Väitöskirjan kustansi Maahenki Oy, ja se on myös visuaalisesti kunnianhimoinen julkaisu. Tästä väitöskirjasta Haveri sai vuoden 2011 väitöskirjapalkinnon. Palkintoperusteissa mainittiin kirjan sisällön ja muodon olevan linjassa keskenään. Tyyllilaji on ekonominen,

selkeä, suoraviivainen, rosainen. Väitöskirja toimii väitöskirjana, mutta samalla se toimii kansantajuisena aihepiiriä esittelevänä teoksena. ”Kirja on kaiken kansainvälistymisen keskellä rohkeasti lokaali.”¹⁴⁶

ITE-taide herätti
kiinnostuksen myös
hoitolaitoksissa
syntyvään taiteeseen.

ITE-taiteen ensimmäiset näyttelypaikkakunnat olivat Kaustinen, Rauma, Kajaani ja Helsinki (Meilahti). Kuitenkin vasta ITE-taiteen toinen tuleminen vuonna 2005 Helsingin Kiasma-museoon johti varsinaiseen läpimurtoon. Näyttelyn aihe, sijainti ja kesä tukivat toisiaan. Asiassa auttoi, että kansantaiteilijoiden teokset ja patsaat olivat esillä kaiken kansan keskellä Töölönlahden puistossa. Nykykansantaide oli osa Kiasman ”Omissa maailmoissa – toinen taide” -teemaa. Tähän näyttelyyn liittyi Omissa maailmoissa -konferenssi sekä sen yhteydessä julkaistu Arja Elovirran toimittama kirja Omissa maailmoissa – taidetta, terapiaa ja liiteripicassoja (2005). Esillä olleista taideteoksista puolet oli suomalaisia, puolet ulkomailta. Näyttely sai suuren ja myönteisen julkisuuden. Taidemaailman teoreetikot kyllä pohtivat, onko ITE-taideteos Helsingin puistossa sama asia kuin tekijänsä kotipihalla. Kysymys on sinänsä turha, koska se sisältää väitteen, että ITE-taide on ITE-taidetta sillä edellytyksellä, että sitä ei tehdä tunnetuksi.

Kansainvälisen outsider art -taiteen tapaamisissa tuli usein vastaan kysymys, miten Suomessa on kartoitettu ja esitelty mielisairaaloissa ja hoitolaitoksissa syntynyttä kuvataidetta. Tähän MSL vastasi kokoamalla tietoja ja ryhtymällä yhteistyöhön Vaalijalan kuntoutuskeskuksen kanssa. Ensin toteutettiin Taidemielessä-hanke, joka sai rahoitusta sekä opetusministeriöltä että sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöltä. Taidemielessä-hankkeen jatkoksi toteutettiin jatkoksi pohjoismaainen Voimataide-hanke. Näiden hankkeiden verkostoissa luotiin kotimaiset ja kansainväliset yhteistyösuhteet toimijoihin, jotka edistivät erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden mahdollisuuksia taiteensa tekemiseen.

ITE-taiteen teosten säilyvyys ajassa on pysyvä ongelma. Ulkona sijaitsevat teokset ovat luonnonvoimien jatkuvan kulutuksen armoilla. Osa teoksista on kyllä tehtykin maatumaan osaksi luonnon kiertoja. Kun tekijä kuolee, jälkipolvet joutuvat ratkomaan teosten kohtaloa. Yhdeksi ratkaisuksi perustettiin jo vuonna 2001 Kaustisen Kansantaiteenkeskuksen yhteyteen ITE – Nykykansantaiteen museo. Siitä vastasi Kansanmusiikkisäätiö. Taloudellisten syiden vuoksi tämä museo siirrettiin osaksi Keski-Pohjanmaan maakuntamuseota.

Tässä järjestelyssä ITE-museon amanuenssin vakanssi siirtyi osaksi Kokkolan K. H. Renlundin museon henkilöresurssia.

ITE-taiteen vieminen kansainvälisille areenoille oli 2000-luvun ensimmäisen kymmenen vuoden toiminnallinen tavoite. Suomalaisen ITE-taiteen näyttelyjä on ollut vuonna 2004 Lontoossa ja Budapestissa, 2005 Moskovassa, 2007 Pariisissa ja 2008 Randersissa Tanskassa. Vuonna 2009 suomalaisen ITE-taiteen edustajana MSL:n Raija Kallioinen oli perustamassa järjestöä European Outsider Art Association. Järjestön kotipaikkana on GAIA Museum Randersissa. Samana vuonna Veli Granö esitteli ITE-taiteen betonipatsasmaailmaa kansainvälisessä Raw Vision -aikakausjulkaisussa. Vuonna 2010 Raija Kallioinen valittiin European Outsider Art Associationin varapuheenjohtajaksi.

ITE-taiteen syvempi ymmärtäminen sai sivistysliiton tiivistämään taidemuodon esittelyn pointtilistaksi. Lista on ITE-taiteen hissipuhe ihmiselle, joka ei aihetta vielä tunne:

- ITE-taide on oman aikamme suomalaista visuaalista nykykansantaidetta.
- ITE tulee sanoista Itse Tehty Elämä. ITE-taide on osa tekijänsä elämänpolkua.
- ITE-taide on rohkean yksilöllistä ja kekseliään omaperäistä.
- ITE-taide on tekijänsä elinympäristöön, kulttuuriseen taustaan ja kokemusmaailmaan sitoutuvaa taidetta – tapa elää esteettisiä arvoja korostavaa hyvää elämää.
- ITE-taidetta tehdään ja esitetään ensi sijassa taidemaailman ulkopuolella, tekijän oman arjen ympäristössä.
- ITE-taide on osa kansainvälistä outsider-taiteen kenttää.
- ITE-taide on elävää nykykansantaidetta, ja siksi sen ilmenemisen muodot ovat jatkuvassa muutoksen tilassa.¹⁴⁷

ITE-taiteen läpilyönti oli varmaankin yksi syy siihen, että MSL:n kulttuuri-toimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo sai vuonna 2007 Pohjoismaiden talonpoikais- ja osuustoimintajärjestö NBC:n kulttuuripalkinnon. Kyseessä oli palkinto, joka myönnetään vaikuttavasta urasta kulttuurin maailmassa. Suomessa saman palkinnon olivat aikaisemmin saaneet musiikin taitajat Marjatta ja Martti Pokela, elokuvaohjaaja Mikko Niskanen sekä Kaustisen kansanmusiikkijuhlien Grand Old Man Viljo S. Määttä.

ITE MAAKUNNITTAIN DOKUMENTOITUNA

Vuoteen 2022 mennessä ITE-taiteen kartoitus kattoi Varsinais-Suomen, Kainuun, Pohjois-Pohjanmaan, Keski-Pohjanmaan ja Etelä-Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan, Keski-Suomen, Lapin, Kaakkois-Suomen, Etelä-Savon, Pirkanmaan, Hämeen ja Satakunnan. Pohjois-Savon kartoitus päättyi syksyllä 2022. Jäljellä ovat vielä Uusimaa ja saaristo. Kartoitus Uudellamaalla alkoi syksyllä 2022.

ITE-taiteen vuosikirjojen sarjan avasi julkaisu ITE rajoilla (2001). Sen toimitti professori Seppo Knuuttila. Keskeisenä kirjoittajana oli Veli Granö. Teos keskittyi ITE-taiteen tunnistamiseen ja sen sisältöä koskevaan pohdintaan. Seuraava vuosikirja oli nimeltään ITE käsillä (2002). Senkin toimitti Seppo Knuuttila, ja teemana olivat käsityöt ja käsillä tekeminen ITE-taiteen näkökulmasta. Vuosina 2002–2004 Someron kaupungin hallinnoimassa Interreg-hankkeessa Aro Tuominen ja Vesa Girs kartoittivat Varsinais-Suomen ja Viron Hiidenmaan nykykansantaidetta. MSL oli hankkeessa yhteistyökumppani. Tuloksena syntyi kolmas ITE –taiteen vuosikirja ITE paikalla (2004). Tämänkin kirjan toimittajana oli Seppo Knuuttila.

Vuosina 2004–2006 kartoitusta tehtiin Pohjanmaalla. Yhteistyökumppanina oli hanketta hallinnoinut Kansanmusiikkisäätiö. Hanketta koordinoi Lauri Oino. Tuloksista koottiin Nykykansantaiteen vuosikirja nro 4, ITE lakeuksilla (2006). Sen päätoimittajana oli Oino. Samaan formaattiin sovitettuna julkaistiin myös uskonnollisia teemoja käsitellyt, Seppo Knuuttilan toimittama ITE hengessä (2006). Siinä uskon, tiedon, Jumalan äänen, pyhän, mielikuvien, halusinaatioiden ja näkyjen aineeton maailma aineellistuu aistein havaittavaksi. Seuraava kartoitettava maakunta oli Kainuu, jonka ITE-taiteesta Pirjo Immonen ja Elina Vuorimies toimittivat teoksen ITE korvessa (2007). Kirjasarjan kuudes osa kantaa nimeä ITE jokivarsilla (2008), ja se esittelee Pohjois-Pohjanmaan ITE-taidetta ja tekijöitä. Kirjan toimitti Lauri Oino.

Vuosina 2008–2010 kartoitus eteni Pohjois-Karjalaan, jossa hanketta koordinoi Minna Tuuva. Tuloksista syntyi videokooste, matkailukartta sekä nykykansantaiteen vuosikirja nro 7, ITE vaaroilla (2010). Tämän teoksen toimituskunnan muodostivat Minna Tuuva ja Seppo Knuuttila. Keski-Suomessa kartoitukseen käytettiin kaikkiaan neljä vuotta (2007–2010). Toteutus oli monimuotoinen ja sisälsi mm. uusiosoitteet, installaatiot ja lovenleikkaustaitteen. Koordinaattoreina olivat Marjo-Riitta Simpanen, Lauri Oino, Kirsi Hän-

ninen ja Elina Vuorimies. Tuloksista syntyi Marjo-Riitta Simpasen toimittama ITE keskellä (2010). Nykykansantaiteen vuosikirjan formaattiin oli myös sovitettu taidemuodon kansainväliseen läpilyöntiin liittyvä Seppo Knuuttilan toimittama ja Kirsti Nummela-Knoxin kääntämä ITE art in Finland (2011), joka päätti tämän jakson.

ITE-TAITEEN KARTOITUS JATKUU

EU:n ohjelmakauden vaihde ja uuden ohjelmakauden toimintasääntöjen viipyminen merkitsi Leader-toimintaryhmien rahoituspäätöksille melkein kahden vuoden taukoa. Sama tauko koski ELY-keskusten ohjelmaperusteista rahoitusta. Aiemmin rahoitusta saaneita ITE-kartoituksia kyllä jatkettiin. Näiden tuloksina saatiin julkaistua vuosikirjat ITE Lapissa (2013) ja ITE kaakossa (2013). Lappeenrannan Pihatto-galleriassa oli esillä Kyl mie ITE -näyt-

tely, ja sitä täydensi kartta yleisölle avoimista ITE-taiteen pihoista Kaakonkulmalla.

Kansainvälistäkin kuuluisuutta saaneen, edesmenneen Veijo Rönkkösen Parikkalan Patsaspuiston tulevaisuutta koskevan kysymyksen ratkaisussa MSL oli aktiivinen. Rönkkösen kuoltua teollisuusneuvos Reino Uusitalo osti patsaspuiston, ja MSL piti hanketoiminnan keinoin huolta puiston hoidosta. Veistosten inventointi toteutettiin vuosina 2011–2014. Hankkeessa etsittiin pysyvämpiä ratkaisuja puiston hoitamiseen. Osuuskunta-pohjalta toimivan puistopehtoorin malli vakiintui hyväksi ratkaisuksi. Perustettu kannatusyhdistys jäi pöytälaatikkoyhdistykseksi. Parikkalan Patsaspuistoa on luonnehdittu yhdeksi Suomen merkittävimmistä ITE-taiteen ympäristöistä.

Parikkalan patsaspuistoa.

ITE-taiteelle perustettiin kannatusyhdistys ITE ry jo vuonna 2004 MSL:n ja Kansanmusiikkisäätiön aloitteesta, aluksi tukemaan museotoiminnan kehittämistä. Vuonna 2015 yhdistys muutti sääntöjään siten, että museotoiminnan edistämisen sijasta määriteltiin yhdistyksen tehtäväksi edistää ITE-taiteen asemaa, toimintaa ja kokoelmatyötä. Yhdistys on käytännössä keskusteluelin, joka kokoaa yhteen ITE-taiteen asiantuntijoita. Tämän yhdistyksen puheenjohtajana toimi alkuvaiheissa professori Seppo Knuuttila ja vuodesta 2010 Veli Granö. Sihteerinä on melkein alusta lähtien toiminut Raija Kallioinen. Yhdistys on itsenäinen, MSL tarjoaa sille tukipalvelut.

ITE-taiteen maailma menetti yhden merkittävän tuntijan ja puolestapuhujan vuonna 2016, kun Erkki Pirtola kuoli.

Kun Leader-rahoitusta oli taas mahdollista hakea vuoden 2016 alkupuolella, ITE-taiteen maakuntakohtainen kartoitus jatkui. ITE Saimaalla -hanke kartoitti Etelä-Savon ITE-taiteilijoita vuosina 2016–2017. Koordinaattorina työskentelivät Minna Tuuva ja Kimmo Heikkilä. Erikoisesti pyrittiin löytämään matkailun kannalta kiinnostavia kohteita. Tätä työtä jatkettiin ITE Saimaalla -esittelyhankkeella. Tämä hanke tuotti ITE-näyttelyn metsämuseo Lustoon, ITE-pihapiirikartan matkailijoille sekä vuosikirjan ITE Saimaalla (2018). Samalla tavoin ITE Pirkanmaalla kartoitti Pirkanmaan ITE-taiteen tekijöitä 2016–2018. Tuloksena oli vuosikirjasarjassa julkaistu ITE teossa (2018). Hankkeen yhteydessä tuotettiin taidenäyttely Tampereen Taidemuseoon sekä Työväenmuseo Werstaaseen.

Valmisteltavana oli kolmessa maakunnassa operoinut ITE reiteillä -hanke pyrki kokoamaan matkailupalvelujen tuottajia Parikkalan patsaspuiston, Saarijärven Maapallopatsaan ja Ilomantsin Tuhannen karhun maa -veistospuiston ympärille. Tämä hanke ei saanut rahoitusta, mutta valmistelua voitiin hyödyntää uusissa ITE-taiteen ympärille kootuissa kulttuurimatkailuhankkeissa. Tässä vaiheessa oli muodostunut käsitys, että nimenomaan Parikkalan patsaspuisto oli kansainvälisesti kiinnostavin ITE-kohde.

MSL jatkoi ITE-konseptin rakentamista ITE-teeman ympärille. Tämän fokuksen osia olivat ITE-taiteen kokoelman kartuttaminen, ITE-vuosikirjat, ITE-museo osana K.H. Renlundin museota Kokkolassa, kiertävät ITE-näyttelyt, ITE-taiteen sähköiset kotisivut sekä vuosittain nimettävä vuoden ITE-taiteilija. Tätä toimintaa johti ja koordinoi MSL:n taidetiimi: ensin Liisa Heikkilä-Palo ja Raija Kallioinen, sittemmin kulttuurijohtaja Helka Ketonen Kallioisen työparina.

ITE-taiteen maakuntakohtaisten kartoitusten jatkuessa kohti loppukiriä tulivat vuoroon Satakunta, Häme ja Pohjois-Savo. ITE Satakunnassa -kartoitus

toteutettiin vuosina 2019–2021. Kartoittajina olivat ITE-maailmassa kokeneet toimijat ja MSL:n pitkäaikaiset yhteistyökumppanit Veli Granö ja Elina Vuorimies. Tässä Leader-rahoitetussa hankkeessa löydettiin yli 70 ITE-taiteilijaa. Tuloksista julkaistiin vuosikirja ITE Satakunnassa (2021). Kanta- ja Päijät-Hämeen ITE-kartoitus tehtiin vuosina 2020–2021. Tarkistettavina oli kaiken kaikkiaan 150 vihjettä, ja koordinaattoreina toimivat Juho Haavisto ja Paula Susitaival. Lopputuotoksena julkaistiin vuosikirjasarjassa Koe ITE (2022). Hämeen ITE-hanketta rahoitti Hämeen ELY-keskus. Pohjois-Savon ITE-taidetta kartoitettiin kesällä 2021, ja kartoittajana toimi Riitta Kärkkäinen. Kuten muuallakin, hankkeessa etsittiin ITE-taiteilijoita etsintäkuulutuksilla, heitä haastateltiin ja heidän tuotantoaan dokumentoitiin kirjallisesti, valokuvin ja videoin. Kerätty aineisto arkistoidaan ja jaetaan sähköisillä alustoilla, aktiivisesti viestien.

Jäljellä oli vielä Uusimaa. Uuttamaata koskeva hankehakemus on saanut rahoituksen ja toteutuu 2022–2024 Susanna Kankareen, Veli Granön ja Heini Heikkilän voimin.

Sivullisen silmin ja objektiivisesti arvioiden ITE-taiteen ja -taiteilijoiden kartoitus on MSL:n historian toistaiseksi merkittävin yksittäinen työsaavutus. Kulttuurituottaja Raija Kallioinen tiivistää 40 työvuoden muistikuvat kokoaavassa blogissaan ITE-taiteen tuomisen niin sanotusti maailmankartalle:

”Olemme sittemmin EU-rahoitusten turvin saaneet tehdyksi suomalaisen nykykansantaiteen kartoituksia maakunnittain jo yli kahden vuosikymmenen ajan. On täytynyt osata ilmaista päättäjille se, miten luovuuden ja kulttuurin esille nostaminen ja tuleminen palvelee alueiden elinvoimaa, identiteettiä ja ihmisten viihtymistä. Siitä on juuri kyse. ITE-taide kantaa itse tehdyn elämän aatetta. Se luo syvää kynnöstä maakuntien Suomen omaleimaisuuteen.

Elävät ja lujat suhteemme ITE-taiteilijoihin tuovat tähän työn tekemiseen syvää tyydytystä ja iloa. On valtava onnistumisen kokemus, kun heidän taiteilijuutensa saa näkyvyyttä, ymmärtämystä ja arvostusta.”¹⁴⁸

ITE-taiteen 20-vuotisjuhlavuodeksi toimitettiin ITE 2020 -teemalehti, jota jaettiin juhlavuoden eri tapahtumissa ja näyttelykiertueen yhteydessä. Tuoloin tuli kuluneeksi 20 vuotta ensimmäisestä Kansantaiteenkeskuksessa Kausisella pidetystä ITE-näyttelystä. Tässä julkaisussa Liisa Heikkilä-Palo toteaa haastattelussaan, miten suomalaiset ITE-taiteilijat hyödyntävät tilaa, ulkoilmaa ja suuria mittasuhteita. He kierrättävät romut ja kaatopaikkojen aarteet. He tekevät työtään itsetunnolla ja rohkean rosoisesti. He ovat henkisesti vahvoja

ja ovat ottaneet oman elämänsä haltuunsa. He uskaltavat ajatella itsenäisesti ja omaleimaisesti, myös kriittisesti ja protestihenkisesti. Suomalainen ITE-taiteilija ei useinkaan kaivaudu marginaaliin tai mielensä syvyykseen, vaan on osa yhteisöään, joka puolestaan on hänestä ylpeä.

”Tapaamisissa tulee aina mieleen, että ITE-taiteilijat ovat onnellisia siitä, että saavat toteuttaa itseään. Onnellisuustutkijoiden mukaan itselle mieluisassa työssä ihmisen koko mielen toiminta avartuu: positiiviset tunteet laajentavat havaintokenttää ja kutsuvat esiin luovuuden mahtavat voimat. Tällaiset kokemukset synnyttävät elämän merkityksen ja tarkoituksellisuuden.

ITE-taiteen perusajatus on, että luovuus ja taide ovat jokaisen oikeus. ITE-taiteen ilosta, särmikkyydestä ja voimasta voi ammentaa jokainen yksilö, mutta siinä riittää ammennettavaa myös omaleimaisuudestaan ylpeille maakunnille sekä yrityksille, joiden menestys perustuu kykyyn katsoa asioita uudenvälisistä näkökulmista.”¹⁴⁹

Vuoden 2020 toimintakertomus pohti asiaa ITE-taiteen 20-vuotisjuhlavuoden yhteydessä tavalla, joka tavoittaa jotain sivistysliiton perimmäisestä tarkoituksesta: ”Itse Tehdyn Elämän ajatus viitoit-

taa liiton toimintaa syvemmin. Kunnioitamme kunkin yksilön erilaisuutta sekä tuemme luovuutta, rohkeutta ja paikallisesta kulttuurista ja ympäristöstä kumpuavaa toimintaa. Innostamme ITE-taiteella suomalaisia arjen luovuuteen ja oman osaamisen tunnistamiseen.”¹⁵⁰

Vuonna 2020 lavennettiin ITE-taiteesta viestimistä siten, että MSL valitsi vuoden ITE-taiteilijan. Menettely voi kuulostaa ensikuulemalta ITE-taiteen ideologiaan sopimattomalta. Miten ITE-taiteilijoita voisi verrata toisiinsa? Idea kuitenkin toimii. Ihmisten on helpompi ymmärtää ITE-taidetta yhden taiteilijan persoonan kautta kuin kokonaista laajaa ilmiötä. Vuoden ITE-taiteilijan nimeäminen on myös viestinnällisesti sopiva syöttö sekä perinteiselle medialle että sosiaaliselle medialle.

On arvioitavissa, että ITE-ilmiöllä on myös taiteellista ulottuvuutta laajempi merkityksensä. Voinemme puhua ITE-mentaliteetista tai ITE-ihmisistä. Tällöin ei ole kyse henkisestä, kulttuurisesta tai maantieteellisestä perifeerisyydestä, tai sijoittumisesta kansanomaisuus-elitismi-asteikolle. Laajassa merkityksessä Itse Tehty Elämä tarkoittaa rohkeutta olla oma itsensä ja ”viljellä minuuttaan”. Jokainen ihminen tekee elämänsä. Jokainen ihminen on yksilö, joka monin

ITE on rohkeutta olla oma itsensä ja viljellä minuuttaan.

tavoin kommunikoi eri yhteisöjen kanssa. Ihminen tekee sisäiset kuvansa ja ajatuksensa näkyviksi ja ilmaisee olemisen runsautta rohkaisten muitakin siihen. Tämän prosessin käsittäminen itseterapiaksi, minuuden korjaamiseksi ja parantamiseksi, diagnostisoi turhaan luovuuteen kuuluvia voimia. Kyse on enemmänkin sivistyksen luonnollisesta prosessista, joka muistuttaa myös jonkin verran luomuviljelyä.

MSL:n puheenjohtajana toiminut Matti Kalliokoski¹⁵¹ puhuu kauniisti ”ihmisen suodattamattoman luovuuden voimasta”, joka puhuttelee kanssaihmiä.

YMPÄRISTÖESTETIIKAN KONFERENSSIEN SARJA 1994–2009

Ympäristöestetiikan konferenssit ja niistä koottu kirjasarja ovat yksi MSL:n historian merkittävistä kokonaisuuksista. Niiden sisältöä voi luonnehtia luontosuhteemme fenomenologiseksi analyysiksi.

Konferenssien ja kirjojen keskeinen ideoija oli Joensuun yliopistossa työskennellyt Yrjö Sepänmaa, joka samaan aikaan oli MSL:n hallituksen jäsen 1997–2005. Ensimmäisen, Kolilla 1994 pidetyn konferenssin organisoi Sepänmaa yksinomaan yliopiston puitteissa, mutta jo seuraavien suunnittelussa ja

Ympäristöestetiikasta tuotettiin korkeatasoinen, visuaalisesti vaikuttava kirjasarja.
Kirjat kustansi MSL:n kustantamo Maahenki Oy.

järjestelyissä oli mukana sivistysliiton kulttuuritiimi, erityisesti Liisa Heikkilä-Palo, Raija Kallioinen sekä Päivi Rajakari. Kaikista seitsemästä konferenssista koottiin kirjat, jotka julkaisi Maahenki Oy.

Ensimmäinen konferenssi käsitteli yleisesti maisemaa kohtauspaikkana, ja sitä voi pitää johdanto-osana metsän (Punkaharju 1996); suon (Ilomantsi 1998); veden (Rantasalmi 2000); pellon (Hattula 2003); kiven ja kallion (Lieksa 2007); sekä taivaan ja avaruuden (Heinävesi) estetiikkaan. Osallistujia konferensseissa oli 70–200 henkeä. Kohdeyleisö oli laaja-alaisesti edustava: tapahtumat olivat perustaltaan teoreettisia, monitieteisiä, akateemisia konferensseja, joihin yhdistyi ympäristöalojen asiantuntevuus sekä kenen tahansa ympäristöasioista kiinnostuneen mahdollisuus tulla mukaan. Konferenssien rakenne noudatti kolmiosaista sisältöä. Niiden ytimenä olivat esitelmät keskusteluineen. Näitä täydensivät aiheeseen liittyvät retket. Kolmas osio koostui ympäristötaiteesta. Esimerkiksi MSL:n ystävät Reijo Kela, Ilkka-Juhani Takalo-Eskola sekä Heikki Laitinen olivat vakioesiintyjä.

Kun Sepänmaalta kysyy, olisiko sarjaa ollut mahdollista jatkaa joillain lisäteemoilla, mainitsee hän mahdollisina teemoina maanalaisen maailman sekä rakennetun ympäristön, kaupungin. Myös värit, vuodenajat, virtuaalitodellisuus tai ihmisen aistit tarjoavat aiheen ympäristöestetiikan pohdintoille.

”Sarja tuli keskeiset maisemamuodot läpikäytyään luonnolliseen päätökseensä, loppunousuna taivas”, toteaa Sepänmaa.¹⁵² Toisaalta keskeiset toimijat ymmärsivät, että aihepiirin ylläpitämiseen tarvitaan uusia tapoja. Tämä johti ympäristösivistyksen ideaan, jota testattiin ensimmäisen kerran Saaren kartanossa 2010 pidetyssä kutsuseminaarissa.

”Sivistys rakentuu humanistiselle ihmiskäsitykselle, jolle on ominaista luottamus yksilön ja yhteiskunnan mahdollisuuksiin. Ihminen ottaa vastuun itsestään toisten itsenäisyyttä ja tahtoa kunnioittaen.

Sivistys tarjoaa puitteet kansalaisten hyväksi kokemalle elämälle, noudattaa kansainvälisissä suhteissa tekemiään sitoumuksia ja kestävän kehityksen idean mukaisesti sopeuttaa elämänmuotonsa ja kulttuurinsa hyvinvoinnin asettamiin rajoihin.”

– Yrjö Sepänmaa

Ympäristöestetiikkasarjan konferenssien puhujat olivat akateemisia tutkijoita, ympäristöalan tehtävissä toimivia asiantuntijoita sekä taidekentän edustajia. Nimenomaan ympäristöestetiikan luennoitsijat olivat alallaan maailmanlaajuisesti tunnettuja (Arnold Berleant, Allen Carlson, Ronald Hepburn, Holmes Rolston III, Marcia Muelder-Eaton, Eugene C. Hargrove, Yuriko Saito, Barbara Sandrisser, Mara Miller, Maria Golaszewska). Suomalaisista voi mainita Pauline von Bonsdorffin sekä Maunu Häyrisen. Osan esitelmöitsijöistä Sepänmaa oli oppinut tuntemaan ollessaan Kanadassa stipendiaattina, osa oli vain kirjoituksistaan tunnettuja. Niinkin sattui, että jotkut ympäristöestetiikan suuret nimet tapasivat toisensa ensi kertaa Suomessa, näissä konferensseissa. Konferensseissa rakentui verkostoja ja yhteyksiä, joilla saattoi jopa olla vaikutusta alan kehitykseen.

Konferenssien perusajatus oli saattaa yhteen teoria ja käytäntö, tutkimus ja soveltaminen rennoissa olosuhteissa, luonnon keskellä, aiheeseen sopivana vuodenaikana. Jälkikäteen Sepänmaa katsoo, että tavoiteltu yhteys tutkijoiden ja asiantuntijatehtävissä toimivien välillä ei aina toteutunut. Tutkijoiden kesken kyllä syntyi kontakteja. Yleisesti tärkeää oli rakentaa siltaa humanististen tieteiden ja luonnontieteiden välille. Kaiken kaikkiaan konferenssit avarsivat kuvaa siitä, mitä on ympäristöestetiikka. Kirjasarjalla ja kansainvälisissä julkaisuissa erillisinä julkaistuilla esitelmillä on kertautuva pitkäaikaisvaikutus.

Ympäristöestetiikan konferenssit 1994–2009 olivat tärkeitä tapahtumia niihin osallistuneille. Mutta konferenssin muistot ja ajatukset jäävät parhaimmillaankin eri rooleissa mukana olleiden 100–200 ihmisen mieleen. Kun konferenssiin ladattu henkinen työ painetaan kirjaksi, tavoittaa se tuhansia ihmisiä ja tulokset objektivoidut pysyväksi, aikaa kestäväksi materiaaliksi, johon kuka tahansa jälkipolviin kuuluva voi koska tahansa palata. Aforistisesti voi sanoa, että kirjan muotoon saatettuna konferenssista tulee ikuinen.

MSL:n kulttuurisaavutuksia arvioitaessa ympäristöestetiikan sarja on ITE-taiteeseen verrattavissa oleva kokonaisuus. Sen arvoa ei ehkä ole helppo suoralta kädeltä nähdä, mutta se on yksi niistä suurista asioista, jotka vastaavat Maaseudun Sivistysliitosta johdettavaa yhteiskunnallista tehtävää.

SEITSENOSAINEN KIRJASARJA IHMISEN ESTEETTISESTÄ LUONTOSUHTEESTA

Kirjasarja, joka koottiin ympäristöestetiikan konferenssien aineistosta, sisältää seitsemän samalla formaatilla tehtyä osaa. Kirjoihin sisältyi aiheeseen liittyviä kuvia. Sarjan päätoimittajana oli Yrjö Sepänmaa, Visuaalisesta asusta ja kuvituksesta vastasi Liisa Heikkilä-Palo, toteuttajana Ritva Kovalainen. Virpi Kaukio teki käytännön toimitustyön. Ensimmäisen julkaisun toimitti Kirsi Hakala. Kirjat on suunnattu suomalaiselle yleisölle, joten englanniksi tai muulla kielellä pidetyt esitelmät on käännetty suomeksi.

Julkaisujärjestys ei ole sama kuin konferenssien järjestys, koska kirjojen tekeminen rahoitettiin eri lähteistä saaduilla avustuksilla. Rahoituksen kokoaminen oli kova työ.

Ympäristöestetiikan kolmas kansainvälinen konferenssi järjestettiin Ilomantissa 3.–6.6.1998. Monitieteisessä konferenssissa tarkasteltiin suota maiseman muotona ja ekosysteeminä, suon kulttuurihistoriaa, suon hyötykäyttöä, suon virkistyskäyttöä sekä suota taiteen ja muotoilun innoittajana. Alustajat olivat estetiikan tutkijoita, suoalan tutkijoita ja muita ammattilaisia. Vaikka lähestymistapa oli fenomenologinen, kovin moni alustajista siteerasi suokuvauksia kirjallisuudesta, käymättä itse suolla. Tämän huomion Sepänmaa kirjasi jo johdantoosesseen.

Konferenssiin liittyi kymmeniä suolla toteutettuja performansseja, jotka oli kurotinut Ilkka-Juhani Takalo-Eskola. Tämän konferenssin aineiston kustannusyhtiö Maahenki julkaisi ensimmäisenä toimintavuotenaan nimellä Suo on kaunis (1999).

Yrjö Sepänmaa toteaa, että liian usein suon tämänhetkinen kauneus sivuutetaan ja se nähdään tulevana metsänä, viljelysmaana, kytönä tai turvetuotanto-alueena. Yksi ongelman osista on suon katselu ulkopuolelta, pikkukengissä tai lentokoneesta. Suo näyttäytyy latteana pintana vailla yksityiskohtia. Tästä päästään ”suolle menemisen” tärkeyteen. Kun suolle rämpiä, astuu epävarmaan, upottavaan, keinuvaan, kelluvaan maailmaan. Suon tuoksuihin, hajuihin ja yksityiskohtiin herää. Suolla saa olla yksin hiljaisuudessa ja kohdata luonnon ilman välikäsiä. ”Suo on varmasti vilskeintä, mitä luonnossamme on.” Näin suosta tulee suolla kulkijoiden jakama salaisuus, josta ei haluaisi muille kertoa. Ratkaisu voisi olla järjestetty kulkeminen, matkailu. Tähän ovat vastauksena pitkospuureitit ja opastustaulut.

”Yksinäiselle kulkijalle ja järjestäytyneelle luonto- ja elämysmatkailulle suo on monenlainen mahdollisuus. Se on elämysten ja villin luonnon kokemisen paikka, luontoa ymmärtämään ja arvostamaan oppimisen paikka, fyysisen ja henkisen venymisen paikka.

Suon kaksitahoisuus, -torjuvuus ja puolensavetävyys, näkymien yksitoikkoisuus ja yksityiskohtien rikkaus, vaara ja turva – synnyttää jännitteen, joka on omiaan kiehtomaan nykyihmisen ristivaloa ja moniselitteisyyttä hakevaa mieltä”¹⁵³

Neljäs konferenssi Veden estetiikka pidettiin 14.–17.6. 2000 Rantasalmella kunnan vahvalla tuella. Konferenssin aineisto julkaistiin nimellä Vesi vetää puoleensa (2002). MSL:n ja Maahengen ylpeydeksi kirja sai Vuoden taidekirja 2002 Eliel Aspelin -palkinnon. Kirjan nimessä ”vesi vetää puoleensa” tarkoittaa vedenkierron keskeisyyttä kaikessa elämässä. Asutus sijoittuu vesien äärelle, hakeudumme vapaa-aikoina rannoille tai vesillä liikkujiksi. Tällöin voimme valita vesisuhteemme, säädellä vedellä elämäämme. On kuitenkin kiinnostavaa kysyä: mitä me ihmiset teemme, kun vettä on liian vähän tai liian paljon.

Kirjan parhaat oivallukset ovat fenomenologisia oivalluksia vesiluonnosta. Avaruudesta kuvattu maapallo on sininen planeetta, oikeammin siis vesipallo. Samalla tavalla ihmisestä suurin osa on vettä. ”Vesi ylläpitää meitä – sitä *me olemme* solun, yksilön, lajin ja planeetan tasolla.” Vesi on aina liikkeessä, se valuu, imeytyy, virtaa, lainehtii, haihtuu ilmaan – paitsi milloin se on härmää, lunta tai jätää. Jopa pilvet taivaalla ovat vesihöyryä. Subjektiivisesti raportoiden: veden estetiikka tarjoaa monia oivaltavia, aistimuistin pintaan nousevia kutittavia poreita.

Vesi on luonnonelementtien joukossa erityisasemassa, koska voimme kokea sen niin monella tavalla. Voimme juoda vettä, peseytyä vedessä, uida tai kastella vedellä muuta elollista maailmaa ympärillämme. Vesi on pääsääntöisesti ystävällinen elementti. Iholla vesi on vanhin voitehista. Uimari taas kokee veden kroppaa ympäröivänä pehmeänä paineena, joka kantaa. Vesi johtaa refleksioon: uimari tunnistaa sisäisen olemisensa tapahtumia ja rentoutuu. Vaikka kirja ei asiaa suoraan toteakaan, suomalaisen saunomiseen vesi kuuluu monessa muodossa: sauna on oikeastaan laitos, jolla annostellaan miellyttäviä vesikokemuksia.

Vesillä liikkuminen tarjoaa uusia perspektiivejä, jotka vaikuttavat esteettisiin, eettisiin ja ekologisiin arvostuksiimme. Yhtenä esimerkkinä kirjassa on kanootilla kulku joella. Joki voi virrata syvässä uomassa kokeiden metsäisten penkereiden välissä, jolloin vesillä kulkija ei näe asutusta. Tilan ja ajan kokemus muuttuvat.

Yhteenvedossaan Yrjö Sepänmaa muistuttaa vielä kerran veden muuttuvista olomuodoista. Katoavaa hetkellistä kauneutta ovat kaste, sumu, huurre ja putoavat vesipisarat. Niin myös heijastukset vedenkalvossa, auringossa kimmeltävät jäähelmet, riite jäätyvän veden pinnalla, kuunsilta järven selällä, railojen vonkuminen. Meri huokailee, kosteus viilentää päivän polttamaa ihoa, seisova vesi haisee, lähteen viileä vesi maistuu raikkaalta.

Vesikiertue nosti veden merkitystä esiin Pohjois-Karjalassa.

Metsän estetiikka -konferenssi järjestettiin Punkaharjulla 10.–13.6. 1996. Konferenssin esitykset saatiin julki vasta seitsemän vuotta myöhemmin Kalevalaan viittaavalla nimellä *Metsään mieleni* (2003). Kokonaisuus kattaa sekä metsän ajankulun, arvot, elämykset että metsänhoidon. Metsä maisematyyppinä oli itsestään selvä pohdinnan aihe Suomen kaltaisessa maassa. Aihe liittyi läheisesti MSL:n aloittamaan metsäkulttuurin teemaan. Mutta aiheella on perustavanlaatuinen liityntä ihmislajiin ja ihmisen historiaan.

Evoluutiohistoriamme takia olemme taipuvaisia suosimaan osittain metsäisiä maisemia. Sivilisaatiot ovat luoneet itselleen tilaa keskelle metsiä ja avartaneet niitä alkumaiseman eli savannin kaltaiseksi. Alkumaiseman mukaisesti puita on kulttuurimaisemassa, puutarhoissa ja puistoissa. Kaikki puut, jotka kasvavat modernissa maailmassa ovat geneettisesti peräisin entisaikaisista metsistä. Erityisesti länsimaissa s.o. eurooppalais-amerikkalaisessa kulttuurissa metsät ovat aina mukana kulttuurin horisontissa, osana alkuperäämme, osana maapallon elämää ylläpitävää järjestelmää. Psykoanalyttisesti metsä on aikuisenkin ihmisen kokemana ”helma”, äiti, joka suojaa ja ruokkii. Puu on pysty, elävä, sen oksisto antaa suojaa. Puuta voi halata ja sen elävyyden voi tuntea. Ja vieressä toinen puu: molempien alla varvut, marjat, sienet, juuret. Metsä sisältää valtavia määriä sokeriyhdisteitä, ”sivilisaation polttoainetta”

Kuten suon tai vesistön kohdalla, metsän estetiikan tajuaminen vaatii metsään menoa: polulle lähtemistä, samoilua, rinteen kiipeämistä. Mikä tahansa kohta metsässä voi herättää kauneuden tunnun: mutta miksi jokin kohta metsässä niin tekee?

Kirjailija Heikki Turunen palaa lapsuutensa perinteiseen suomalaiseen hakamaisemaan, jota hän luonnehtii ”pieneksi puoliarktiseksi paratiisiksi”. Sen olisi yhtä puolustettava biotyyppi kuin vanha metsä. Talonpojan syksyiset polttopuuhakkuut olivat samalla metsänhoitotyötä. Suuret aukkohakkuut olivat harvinaisia. Tukkipuuta tarvittaessa metsään jätettiin aina sopiva määrä puita ns. siemenpuuasentoon. Hakamailla sai karja laiduntaa. Valo pääsi maan pintaan asti, jolloin mansikalle ja mesimarjalle aukesi kasvupaikkansa.

Viides kansainvälinen ympäristöestetiikan konferenssi temalla Pellon estetiikka järjestettiin 5.–8.8. 2003 Hämeen ammattikorkeakoulun Lepaan yksikössä. Tällä kertaa maa- ja metsätalousministeriö, opetusministeriö sekä ympäristöministeriö antoivat merkittävää tukea. Tulokset kokoava kirja Pellossa perihopeat julkaistiin vuonna 2005. Tämän kirjan tasokkaan kuvituksen pääosa on Tapio Heikkilältä. Kirjaan sisältyy myös Martina Motzbäuchelin kuvaessee.

Koska viljely on vuorovaikutusta maan ja ekosysteemien kanssa, hyvän viljelijän tiedot käsittävät maiseman ja sen prosessit kokonaisuudessaan. Viljelijää voi luonnehtia ”luonnon puutarhuriksi”, joka vaalii viljelmillään sinne valitsemiaan kasveja ja eläimiä.

Ihminen tuottaa maisemaa. Maatalouspolitiikan pitäisi olla monivaikutteista ja kaikki näkökulmat huomioon ottavaa. Tämä ei ole helppoa. Jos otamme tarkastelukohdaksi jonkin olemassa olevan peltoaukean, kohdistuu siihen kovin monenlaisia intressejä. Tieinsinöörille se voi olla oikaistavan tien pohja; ympäristökeskuksen biologille biodiversiteetin säilyttäjä; maanviljelijälle esivanhempien työn luoma kulttuurimaisema; muualla työssä käyvälle kyläläiselle kaunis maisema ja virkistyslähde; kesämökkiläiselle muuttumattomaksi toivottu lomailumaisema; matkailijalle elinvoimaisen maaseudun symboli; kuluttajalle yleensä turvallisen ruoan alkuperä; lehmälle laidun; eläintensuojelijalle eläimen lajityypillisen hyvinvoinnin mahdollistaja.

Vuonna 1994 Kolilla järjestetyn ensimmäisen ympäristöestetiikan konferenssin esitykset – monet niistä uudelleenkirjoitettuina – saatiin julkaistua viiveiden jälkeen vasta 2007 nimellä Maiseman kanssa kasvokkain. Kirjasarjan niteistä juuri tämä sisältää perustavimmanlaatuiset pohdinnat maisemasta.

Olennaista on ymmärtää maiseman ja ympäristön ero. Ympäristössä olemisemme on mukana olemista. Ympäristö on meissä: ihollamme, hengitetyssä ilmassa,

juomassamme vedessä. Me olemme eläinten ja kasvien tapaan osa ympäristöä. Kietoudumme siihen ja se läpäisee meidät. Maiseman kokemiseen tarvitaan jokin määrä etäisyyttä. Olemme maiseman kanssa kasvokkain. Kun katsomme maisemaa, katsomme ihmisen ja luonnon suhdetta. Maisema on jostakin kohtaa, jostakin paikasta nähty avara näkymä. Eikä pelkästään nähty, vaan tilatajun kautta koettu, kuultu, haistettu ja iholla tuntuva kokonaiselämys laajasta maasta. Maisema on moniaistittu erityisesti silloin, kun kuljemme maisemassa. Sama kohde voidaan nähdä erilaisina maisemina sen mukaan, kuka kohdetta havainnoi.

Maisema ei ole mielivaltainen kokoelma elementtejä, vaan se on niiden jonkinasteisesti järjestynyt kokonaisuus. Jäsennyksen tekee yksilöllinen tulkinta. Jotkut maisemat ovat sillä tavalla kollektiivisesti tunnistettavia, että niistä tulee kansallismaisemia. Toisaalta ihmiset viehättyvät tietyistä maisemista kulttuuri- ja sivilisaatiorajojen yli.

Luonto käsitteenä tarkoittaa sitä, jonka otamme annettuna, johon olemme syntyneet, jota emme ole luoneet. Ihminen ei voi hallita luontoa, vaan ainoastaan myötäillä sitä. Maisemaa katsottaessa tärkeää on oivaltaa, että sananmukaisesti koskematonta luontoa ei ole olemassakaan. Kymmenien tuhansien vuosien perspektiivissä ihminen on käynyt kaikkialla, vaikuttanut kaikkeen. Kysymys on vain siitä, tiedämmekö tarpeeksi maiseman historiasta ymmärtääksemme tämän.

Maisemassa on kerroksia: jääkauden luoma harju, muinaismeren ranta, pronssikautinen kivilatomus, 1700-luvulla kuivattu järvi, harmaista pyöreistä hirsistä rakennetut heinäladot. Maiseman kerroksellisuuden oivaltaminen on jo suhteellisen syvää tietoa: se tuo nykyhetkeen parhaimmillaan tuhansien vuosien aikaulottuvuuden.

Maisemaestetiikka voi perustua tieteen antamaan tietoon, mutta samalla siihen tarvitaan tieteen ylittävää osallistumisen estetiikkaa. Tätä tiedon ylittävää osallisuuden tunnetta kutsumme maiseman kauneudeksi. Maisemassa on jotakin lumovaa, huikaisevaa, hitaasti aukeavaa, kutsuvaa.

Ympäristöestetiikan kirjasarjan kuudes teos paneutuu kiven ja kallion estetiikkaan. Itse konferenssi Kiven ja kallion estetiikka pidettiin Kolilla 11.–14. 6. 2007. Sen materiaali julkaistiin nimellä Jalo kivi (2010). Konferenssiin sisältyvät tutustumismatkat tehtiin Outokummin kaivokseen ja vuolukiviuneja valmistavan Tulikiven sivukivivuorelle.

Suomi ja koko Fennoskandian niemimaa on maapallon laattatektoniikan takia sijainnut joskus päiväntasaajan eteläpuolella. Kuulut Kolin huiput ovat jäänteitä muinaisesta tuhansia metrejä korkeasta vuoristosta. Peruskallio on kuitenkin pysyvää. Harmaa graniitti on hioutunut jääkausien jyyssäessä siihen luode-kaak-

ko-suuntaisia uurtojaan. Irronneet kivenkappaleet ovat pyöristyneet jääkauden sulavesivirroissa pyöreyttä tavoitteleviin muotoihin ja purkautuneet harjuiksi. Kivi ja kallio ovat selkärankaa, joka ryhdistää maiseman.

Kivellä on monta muotoa. Se voi olla kiinteää kalliota, järkäleitä, lohkareita, murikoita, pultereita, soraa, hiekkaa ja hietaa. Pellon karikohtaan tai reunoille kootaan kiviröykkiöiksi pellonraivauksesta tullutta kiveä. Ihminen murskaa kiveä tienrakennukseen: murskeeksi, sepeliksi ja kivituhkaksi. Kiveä sahataan kovalla vesipaineella määrämuotoon paasiksi ja laatoiksi. Korkealaatuisissa painopapereissa on kiveä, samoin kuin eristeenä käytetyssä kivivillassa. Aivan omaa laatuaan ovat valoa heijastavat jalokivet: timantit, safirit, smaragdit, rubiinit, topaasit jne. Kivillä on myös symbolisia merkityksiä maiseman voimapisteinä. Tällaisia ovat uhrikivet, saamelaisten seitakivet, kalliopiirrosseinämät sekä kiviset rajapyykit. Kaikissa näissä muodoissaan kivellä on kestävyys ja pysyvyyden laatu. Tämän ominaisuuden takia kivikauden ihmiset tekivät ensimmäiset työkalunsa ja aseensa kivistä. Samasta syystä olemme päätyneet rakentamaan taloja ja linnoja kivistä.

Avokallio, vuori ja tunturi haastavat meidät kipuamaan maankohouman laelle. Huipulta avautuu laaja näköala, josta rakentuu paikkojen sisäinen kartta. Kokonaisuus tulee kerralla ymmärrettäväksi. Korkealla paikalla on helppo ajatella ja kokeemukseen liittyy vaikeasti selitettävä pyhyiden elämys. Kallio jalkojen alla ei horju, ei heilu. Ihmiset kiintyvät kotiseutunsa korkeimpiin paikkoihin.

Seitsemäs ympäristöestetiikan konferenssi otsikolla Taivaan ja avaruuden estetiikka järjestettiin Valamossa maaliskuussa 2009. Ajoitus perustui tarpeeseen nähdä kirkas talvinen tähtitaivas. Suomalaisen sanan ”taivas” merkityksiin mahtuu niin maan pinnalta nähty ilmakehä, galaksien avaruus kuin uskonnollinen käsitys taivaasta. Kaikki tämä mahtuu kirjaan Korkea taivas (2012).

Tällä kertaa konferenssin järjestelyistä huolehtivat sekä Maaseudun Sivistysliitto että Pohjois-Karjalan kesäyliopisto. Tämä yhdistelmä toi tieteen ja taiteen jatkumoksi kansansivistyksen ulottuvuuden: ”Teorian ja käytännön liitosta avautuu näköala tulevaisuuteen, kaikki koskettavaan ympäristösivistykseen. Se on enemmän kuin tietoa ja tunnetta – viisautta: huomaavaisuutta, ymmärtämystä ja huolenpitoa, kiintymystä ja rakkautta”, kirjoitti Yrjö Sepänmaa kirjan esipuheessa. Tässä lausutiin julki ympäristösivistyksen ajatus, joka sittemmin on ollut yksi MSL:n johtotähtiä. Sepänmaa myös selostaa konferensseja ja kirjasarjaa ympäristösivistyksen kautta:

”Kokoava ideamme on ollut saattaa yhteen eri alojen tutkijat, taiteilijat ja opiskelijat yhdessä ympäristöalan käytännön tehtävissä – hallinnossa, luonnonvarain hoidossa ja

hyödyntämisessä, matkailussa, opetuslalla ja neuvoina – toimivien ammattilaisten kanssa. Koska tavoitteemme on ollut ympäristön ymmärtämisessä, sen esteettisen laadun kehittämisessä ja ympäristöarvojen kunnioituksen lisäämisessä, ovat maisemasuunnittelijat, arkkitehdit, muotoilijat ja ympäristötaiteilijat lähin kohderyhmä. Yhtä paljon sanoma suuntautuu maanviljelijöille, metsänhoitajille, yrittäjille ja rakentajille, niin myös kasvattajille ja hallinto- ja tutkimustehtävissä toimiville.”¹⁵⁴

Samassa yhteydessä Sepänmaa luonnehtii kirjasarjan luonnetta. Julkaisuun sovellettuna kokonaistaideteoksen ajatus tarkoittaa tietokirjaa sellaisena kirjataiteellisenä tuotteena, jossa teksti ja kuvitus, taittoratkaisut, mutta myös paperi ja painojälki muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. Kun puhutaan estetiikasta, se tapahtuukoon tyylillisesti nautittavassa muodossa.

Ihmisen kokemusmaailman merkityksellinen ydin on aistein koettu, puolipaloksi kaareutuva taivas. Mieleemme järjestää maailmaa avaruudellisten vertauskuvien avulla: ylhäällä-alhaalla, edessä-takana, avoin-suljettu jne. Kun ihminen liikkuu maan päällä, muodostuu horisontti. Horisontti on raja maan ja taivaan välillä. Se kulkee mukamme emmekä koskaan voi kulkea horisontin taa. Taivaanranta on tavoittamaton ja luo idean äärettömyydestä. Se, millainen on ihmisen kokemus maan päällä, vaikuttaa ihmisen kuvitelmiin avaruudesta.

Tähtitiede on luonut tieteellisen kuvan avaruudesta. Tuossa kuvassa maapallon suhde aurinkoon tekee mahdolliseksi elämän Maan pinnalla. Maapallo pyörii vinon akselinsa ympäri ja kiertää aurinkoa, jolloin syntyy vuodenaikojen vaihtelu, päivä ja yö, kokemamme valo ja lämpö. Aurinko, Maa, muut planeetat ja kuu muodostavat vetovoimien ja kiertoliikkeiden ekosysteemin, joka on osa isompaa galaksia, joka puolestaan on osa universumia. Maapallo on 27 000 valovuoden päässä Linnunradan keskipisteen mustasta aukosta. Kun seisomme pyörivän maapallon pinnalla, liikumme itse sitä tietämättä 1670 kilometriä tunnissa. Samaan aikaan kierrämme aurinkoa 107 278 kilometrin tuntinopeudella. Luvut ovat huikeita, suuruudessaan käsittämättömiä.

Ympäristöestetiikkakirjat saivat vielä samanhenkisen jälkikirjoituksen vuonna 2017 Maahengen julkaisemasta kirjasta Vihreä päänsärky – Taidetta siemenestä kompostiin. Tekijäryhmä oli edelleen sama kuin ympäristöestetiikassa (Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Virpi Kaukio). Tässä kirjassa tutkiskellaan vihertaidetta: vihreää luonnossa, orgaanisia elollisia rakenteita ja vihreän värin eri merkityksiä. Kirjan artikkelit on kirjoitettu vain tätä kirjaa varten. Kirja viittaa suuntaa ympäristöestetiikkaan ja eteenpäin. Jos ymmärrämme ja osaamme, voimme rakentaa kaikista ympäristöstämme taidetta kasvullisten orgaanisten prosessien avulla.

YRJÖ SEPÄNMAA

Alavudella syntynyt professori emeritus, kirjallisuudentutkija, ympäristö-
estetikko Yrjö Sepänmaa (s. 1945) on ollut MSL:ssa monin tavoin muka-
na. Hän oli perustamassa Suomen Maakuntakirjailijat ry:tä vuonna 1971,
kirjoitti opintokerhoaineiston maaseudun murrosta käsitelleen kirjoituskilpailun
voittajateksteistä, ja on ollut puhujana MSL:n seminaareissa. Hän kuului 1970-lu-
vulla Kytäjä-lehden kirjoittajakuntaan.

Sepänmaa on ollut monien tilaisuuksien
ideoija, esitelmöitsijä ja kirjoittaja. MSL:n
hallituksessa Sepänmaa oli ns. kulttuuria
edustavana asiantuntijajäsenenä 1997–2005.
Hän oli myös kustannusyhtiö Maahenki Oy:n
hallituksessa sen ensimmäisinä vuosina. Se-
pänmaa on toiminut ITE-hankkeissa neuvon-
antajana ja tieteellisenä tulkitsijana.

Sepänmaa nimitettiin Joensuun yliopis-
ton kirjallisuustieteen apulaisprofessoriksi
1994 ja estetiikan professoriksi 1998. Ympä-
ristöestetiikan professoriksi hänet nimitettiin
2005 virkaan, josta hän jäi eläkkeelle 2013.
Sepänmaa toimi akatemiaprofessorina vuo-
sina 2000–2005 tutkien soveltavan ympäris-
töestetiikan teoriaa ja käytäntöä.

Yrjö Sepänmaa

SATSAUS TUULISILTAAN RASITTI LIITON TALOUTTA

Vuonna 2001 MSL toteutti Kansallisoopperan tiloissa ihmisen ja luonnon
suhdetta käsittelevän monitaideteoksen Tuulisilta. Teoksessa yhdistettiin eri
taidemuotoja suurprojisointitekniikkaan. MSL loi puitteet, etsi tuotannolle
rahoituksen ja vastasi myös esitysten myynnistä yleisölle. Teoksen kantavina
elementtinä olivat Tuula Vehasen ja Chikako Haradan kokoamat valokuvat.
Ajatuksena oli, että Suomen jälkeen sama produktio toteutetaan Japanissa.

Tuulisilta oli vaativa, taiteelliselta ja tekniseltä toteutukseltaan vaikea, yhteistyösuhteiltaan monimuotoinen ja kustannuksiltaan kallis. Esitykset tapahtuivat Kansallisoopperan pienessä salissa. Kun Kansallisoopperassa ei ollut esityksen vaatimaa laajakangasta, MSL otti sen kustantaakseen. Kun rahoitusta ei saatu hankittua toivottua määrää eikä yleisöä esityksiin saatu riittävästi, joutui MSL sisällyttämään syntyneet alijäämät vuosien 2001–2003 budjetteihinsa. Hallitus nikotteli ja moitti tapahtunutta, mutta otti vastuulleen realisoituneet riskit. Tapahtunut johti tarkentuvaan talousohjaukseen liiton kulttuuritoiminnassa.

Ensimmäisenä reagoi työjaosto kokouksessaan huhtikuussa 2002. Se kirjasi, mitä oli tehty/päätetty kulttuuritoiminnan riskien arvioimiseksi ja talouden tasapainon saavuttamiseksi. Nämä toimet olivat seuraavia: (1) vain yksi iso hanke per vuosi (2) tarkka toimintasuunnitelma ja budjetti jokaisesta hankkeesta ennen sen hyväksymistä (3) kulttuuritoiminnan prosessin kuvaamisella ja kirjaamisella kartoitetaan se kohta, jonka jälkeen hanketta ei enää voi pysäyttää. Tässä vaiheessa hanke tuodaan hallituksen käsiteltäväksi. Lisäksi tarvittiin (4) riskianalyysi jokaisesta isosta hankkeesta.

Tuulisilta-hanke ei ollut ainoa vuonna 2002 alijäämää aiheuttaneista kulttuurituotannoista. Liiton 50-vuotisjuhlavuoden Juuret-näyttely aiheutti myös tappiota, mutta oli luonteeltaan toisenlainen, ja sen alijäämään oli varauduttu. Talouden alijäämää käsitellessään hallitus totesi syksyllä, että kulttuurilinjan menot olivat ylittäneet ja tulot alittaneet budjetoidun.

Johtopäätöksenä vuodelle 2003 oli, että yhtään uutta kulttuurihanketta ei aloiteta. Ainoastaan ITE-hankkeet, ympäristöestetiikan konferenssi ja lehmäaiheinen kirjoituskilpailu toteutetaan. Hankkeiden hallintaan liittyi myös hallituksen päätös siitä, että ministeriötä ja muita rahoittajia varten laaditaan perinteinen lyhyt, yleistason toimintakertomus, mutta liiton omaan käyttöön ja liiton hallintoa varten laaditaan ns. hankkeiden toimintakertomus, jossa kukin hanke selostetaan tarkasti ja saman kaavan mukaan.

OPINTOTUNTI EDELLEEN HUONO MITTARI

Vuonna 2002 MSL kävi jälleen sisäistä keskustelua tulevaisuuden tavoitteista, haasteista ja mahdollisuuksista. Keskustelussa ilmaistuna tavoitteena oli lisätä koulutuksen vaikuttavuutta, jolloin MSL:n pitäisi vahvistaa yhteistoimintaa jäsenistön kanssa ja toteuttaa koulutusta entistä enemmän – koulutuksen ta-

loudellisen tukemisen lisäksi. Toisena tavoitteena oli, että erityisesti opinto-toiminnassa ensisijaisia asiakkaita ovat jäsenjärjestöt ja niiden jäsenet.

Resurssien lisäämisen oli kolme tapaa. Ensinnäkin voitaisiin kasvattaa tuntivolyymia järjestämällä lisää tunteja. Todettiin, että tämä ei vastannut MSL:n visiota ja strategiaa. Toisena vaihtoehtona olisi kasvattaa osaamista ja myydä yhä enemmän koulutustuotteita jäsenjärjestöille ja/tai vapaille markkinoille. Tämä vaati myös resurssien panostamista kärkihankkeisiin. Tästä voitiin todeta, että ajatus vastasi senhetkistä MSL:n visiota ja strategiaa. Kolmas mahdollisuus oli yhdistää edellä mainitut tavat. Se tarkoittaisi, että tuntuotannossa pidetään sivistysliiton suhteellinen osuus samalla, kun pyritään lisäämään opintokeskusten rahoitusta koko opintokeskuskentälle. Edelleen samaan aikaan kyettäisiin saamaan riittävästi hankerahoitusta. Tämä yhdistelmäratkaisu oli se linja, jonka MSL valitsi.

Yhteiskunnalliset sivistysjärjestöt olivat jo vuonna 2000 kirjelmöineet opetusministeriölle ”vakavan huolestumisensa opintokeskusten valtionosuuden jakamisen tavasta”. Allekirjoittajina olivat neljän suurimman yhteiskunnallisen sivistysjärjestön puheenjohtajat ja toiminnanjohtajat. Tästä voinee päätellä, millä suunnalla opintotuntimittari ei ollut problematisoitu asia. Kirjeen mukaan opetustuntiperuste (kurssi- ja luentotuntien määrä) ei kannustanut eikä ohjannut opintokeskuksia niiden perustehtävään: yhteiskunnalliseen ja kansalaisvalmiuksia edistävään sisällöntuotantoon sekä yhteiskunnan aktiiviseen kehittämiseen.

Tässä mallissa ”itse opetustunti on sumeasti tulkittu suorite”. Se ”ohjasi vain opintotuntien tehokkaaseen keräämiseen ja rekisteröintiin”. Sivistysliiton kannalta mallissa oli se ongelma, että ”opintokeskusten jäsenjärjestöt niin halutessaan voivat sanella opintokeskuksen valtionosuuden suuntaamisen”. Malli mahdollisti jopa sen, että ”valtionosuutta voi saada jopa absoluuttisesti enemmän kuin todelliset kustannukset olivat olleet”. Ministeriön tulisi kehittää valtionosuuden jakamista suuntaamalla se opintokeskusten perustehtäviin, kuten sisällöntuotantoon, pedagogisen ohjaamisen kysymyksiin, tietoyhteiskunnan kansalaistaitojen hankkeisiin sekä ikäihmisten opintojen hankkeisiin.

**2000-luvun alku:
Opintotuntien
määrä oli mittarina
hankala.**

Tätä valmisteltaessa tulisi opintokeskusten keskinäiset jakosuhteet jäädyttää.¹⁵⁵

Opintokeskusten lobbausvoimaa lisätäkseen olivat opintokeskukset jo 1970-luvulla perustaneet yhteistyötoimikunnan ja sittemmin epävirallisen Opintokeskusseuran, joka

saatiin rekisteröityä ry:ksi vuonna 2009. Opintokeskusseura ei kuitenkaan päässyt yksimielisyyteen opintotuntimittarin parantamisesta, koska tuntimäärissä suurin OK-opintokeskus ja muutamat muut eivät halunneet muuttaa valtionapumallia. OK-opintokeskus korosti olevansa epäpoliittinen, puhtaasti jäsenjärjestöjään palveleva opintokeskus.

Viisi yhteiskunnallista sivistysliittoa (TSL, MSL, KSL, Kansio, Svenska Studiecentralen) näkivät asian toisin. Ne halusivat mallia, jossa työ sivistyksen, kansalaisuuden ja yhteiskunnan eri ryhmien tasa-arvon hyväksi saisi toimitatukea. Nämä järjestöt dokumentoivat yhteisen kantansa parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän mietinnön eriäväksi mielipiteeksi vuonna 2003.

Eriävässä mielipiteessä mainitut sivistysliitot ehdottivat seuraavaa ratkaisumallia:

- 1 Yksi osa valtionavusta jaetaan opintokeskuksen käyttökustannuksiin opetustunteina; niihin luetaan vain ne tunnit, joiden kulut on katettu 65-prosenttisesti valtionosuudella; ylimenevä osa on rahoitettu ylläpitäjän ja sen jäsenjärjestöjen toimesta.
- 2 Yksi osa jaetaan ylläpitäjän ilmoittamiin ja opetusministeriön kanssa keskusteltuihin sisältöihin suunnattuihin opetustunteihin (= suuntaviivaopinnot); nämä tunnit ovat opintokeskuksen oman opintotoiminnan keskiössä; opetustunnit ovat hinnaltaan korotettuja.
- 3 Yksi osa jaetaan valtionavustuksina sisällöllisiin ja pedagogisiin hankkeisiin, jotka ovat usean vuoden mittaisia, johtoryhmällä ohjattuja kehittämis- ja painopistetoimia.¹⁵⁶

MAAHENKI – HYVÄ IDEA, VAIKEA BISNES

Vuonna 1999 perustettu kustannusyhtiö Maahenki Oy oli sikäli looginen sivistystyökalu, että sen avulla, kirjoiksi painettuna, saatettiin tunnistetut kulttuuri-impulssit moninkertaistaa ja saada kestävänsä aikaa. Maahenki Oy oli myös erinomainen tapa toteuttaa alkiolaista sivistysajatusta ja yhdistää maaseudun ja kaupunkien asukkaita yhteisten kulttuuristen sisältöjen ääreen.

Kustannusyhtiön keskeisiä teemoja olivat luonto, taide ja arki. Sen kirjat olivat visuaalisesti komeita ja herättivät huomiota sekä mediassa että yleisön keskuudessa. Upeat luontokuvat ja maan parhaiden graafisten suunnittelijoiden taitot toivat Maahengelle useita kertoja Vuoden luontokirja -palkinnon.

Maahengen tunnettuus ja hyvä maine vahvistivat myös MSL:n tunnettuutta.

Maahengen yhteistyö ortodoksisen yhteisön kanssa oli kumpaakin osapuolta hyödyttävää. Yhtiö tuotti tilaustöinä ortodoksista kirjallisuutta ja vuosittain julkaistavaa taskukalenteria.

Alun perin Maahengella oli 500 osaketta, osakkeen arvon ollessa 100 markkaa. Kun likviditeettiä tarvittiin ja painetut kirjavarastot sitoivat pääomaa, oli MSL antanut Maahengelle vuonna 2000 korottoman 200 000 markan pääomailainan, jotta yhtiön oma pääoma suhteessa osakepääomaan täyttäisi osakeyhtiölain vaatimukset. Operaatio oli käytännössä rahoitettu myymällä sivistysliiton omistamaa toimistotilaa Torniossa. Vuonna 2002 oli jälleen tultu tilanteeseen, jossa yhtiön omaa pääomaa tuli lisätä ja vakavaraisuutta parantaa.

Ratkaisuksi tuli keväällä 2003 osakepääoman lisääminen suunnatulla osakeannilla. MSL:n antama koroton laina vaihdettiin osakkeiksi, joita MSL:llä oli annin jälkeen 820. Uusiksi omistajiksi tuli samalla MTK ry 500 osakkeella ja Keskitien Tukisäätiö 200 osakkeella. Tällä järjestelyllä saatiin yhtiön pääomarakenne kuntoon. Järjestelyjen jälkeen MSL omisti osakekannasta 54 %, MTK 33 % ja Keskitien Tukisäätiö 13 %.

Vuonna 2006 tehtiin uusi osakeanti Maahenki Oy:n omistusohjan laajentamiseksi. MSL säilytti edelleen enemmistöosakkuutensa. Osakeannissa MSL:n osuus katettiin Kaarina Virolaisen testamenttaaman perinnön osalla. Muut pääomistajat MTK ja Keskitien säätiö pitivät edelleen suhteellisen vahvan omistuksensa. Uusiksi omistajiksi tulivat pienillä osuuksilla Talonpoikaiskulttuurisäätiö, Kansantaiteen säätiö, Keskustan lehtimiehet, Suomen Keskusta, Lomayhtymä, Nuoren Keskustan liitto sekä Eläkeliitto. Tämän osakeannin jälkeen Maahengen osakepääoma oli 244 950 euroa.

Syksyllä 2006 Maahengen hallitus tarttui kovalla otteella kustannusyhtiön tilanteeseen, jota se ei pitänyt liiketoiminnallisesti tyydyttävänä. Yhtiölle haettiin uutta toimitusjohtajaa. Rekrytoinnin onnistumiseksi enemmistöomistaja MSL antoi takuun, että toimitusjohtajalle pystytään maksamaan palkkaa seuraavan vuoden ajan. Päätöksen mukaan toimitusjohtajan tehtävää hoitanut Liisa Heikkilä-Palo keskittyi jatkossa liiton kulttuuritoiminnan johtamiseen ja Maahengen sisältöjen kehittämiseen. Näiden vaiheiden jälkeen valittiin

uusi toimitusjohtaja, mutta koska tämän työn tulokset eivät vastanneet hallituksen odotuksia, osapuolet sopivat työsuhteen päättämisestä.

Seuraavaksi toimitusjohtajaksi tuli

**Maahengen hienot
kirjat keräsivät kiitosta,
talous tuotti haastetta.**

Maahengen markkinointityöstä vastannut Ulla Sarviala. Pysyvänä haasteena oli edelleen se, että paljon pääomaa sitoutui kirjavarastoon, jonka ylläpito itsessään aiheutti kustannuksia.

MSL:n hallitus käsitteli joka kokouksessaan Maahenki Oy:n tilannetta. MSL oli kustannusyhtiön pääomistaja, ja yhtiö oli perustettu lisäämään sivistysliiton työn vaikuttavuutta. Oli ratkaistava, onko yhtiöön satsaaminen ”tekohengitystä vai lisääjän ostamista” vaiko ”pika-apua, jolla turvataan yhtiön alkanut myönteinen kehitys”¹⁵⁷. Tuloksena tämänkaltaisista pohdinnoista oli suora omistajaohjaus, pätevien ihmisten nimittäminen kustannusyhtiön hallitukseen sekä Maahengen vetäminen mukaan sivistysliiton kulttuuritoiminnan kokonaisvaltaiseen strategiatyöhön. Kustannusyhtiön tilannetta vaikeutti vuosien 2008–2010 taloudellinen lama.

Maahenki Oy satsasi alusta alkaen kirjojen laatuun ja visuaaliseen asuun. Maahenkisiin aiheisiin se oli saanut liitettyä luontokirjat sekä Valamo-yhteyden kautta ortodoksisen kirjallisuuden. Muun kirjallisuusalan tunnustusta merkitsi esimerkiksi Maahengen kustantaman Kirves-kirjan valitseminen kuuden Tieto-Finlandia-ehdokkaan joukkoon syksyllä 2009. Yhtiössä oli havaittu, että mitä korkeatasoisempi jokin kirja visuaalisesti ja sisällöllisesti oli, sen pitempi elinkaari sillä oli ja sen hitaammin kirjan arvo aleni varastossa.

Kun MSL:n edustajisto kokoontui joulukuussa 2009, käytti paikalla ollut kulttuuritoimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo puheenvuoron, jota pöytäkirja luonnehtii ”vetoomukseksi ja testamentiksi”: Heikkilä-Palo toivoi, että Maahenki-kustantamon tulevaisuus turvataan, sillä se on antanut liitolle merkittävää näkyvyyttä ja dokumentoinut liiton tärkeät tapahtumat antaen niille ”ikuisen” elämän. Näin kustantamo oli lisännyt sivistysliiton toiminnan vaikuttavuutta ja vakuuttavuutta sekä auttanut rahoituksen saannissa.

Maahengen tulos kohentui vuosi vuodelta vuotta 2012 lähestyttäessä. Tässä vaiheessa kustannusyhtiön hallitukseen oli koottu omistajista ja ulkopuolisista asiantuntijajäsenistä koostuva joukko: puheenjohtajana Rauno Koitermaa Lomayhtymästä ja muina hallituksen jäseninä Max Arhippainen, Ilkka Haavisto, Hannu Kallio, Johanna Korhonen ja Heikki Laurinen. Talousosaaja Koitermaa kiteytti, että tulokseen vaikuttaa neljä laadullista asiaa: hyvä julkaisuohjelma, saatu julkisuus, saadut julkiset tunnustukset sekä saadut laatumet.¹⁵⁸

Alussa Maahengessä mukana ollut Matti Vanhanen kertoo jääneensä pois Maahengen hallituksesta 2003 tultuaan puolustusministeriksi. ”Vaikka se oli pieni yhtiö eikä siinä olisi minkäänlaista jääviyttä ollut, puolustusministeriksi tullessa tein päätöksen, että jätän Maahengen. MSL itse on valtionapua saava

järjestö ja jotain reittiä valtionapua olisi saattanut tulla Maahengenkin kirjoille”, muistelee Vanhanen. Sinä määrin Maahenki Vanhasta kiinnosti, että hän palasi toisen pääministerikautensa jälkeen takaisin yhtiön hallintoon. MSL:n puheenjohtajakaudellaan hän oli lunastanut pienen määrän yhtiön osakkeita.

MATTI KALLIOKOSKI PUHEENJOHTAJAKSI

Kesällä 2003 Matti Vanhasesta tuli ensin puolustusministeri ja sitten pääministeri. Ajankäytön ja jääviyksien kannalta MSL:n hallitus ei mahtunut Vanhasen työraameihin. Varapuheenjohtaja Markku Vuorensola johti puhetta vuoden loppuun – päästen hetkeksi lohkaisemaan leikkilisesti olevansa MSL:ssä ”pääministerin sijainen”.

Seuraavaksi MSL:n puheenjohtajaksi vuodesta 2004 alkaen löytyi tuolloin 33-vuotias Matti Kalliokoski. Kalliokoski oli kuuluisan Viljami Kalliokosken pojanpoika. Hän oli julkaissut isoisästään elämäkerran ja tullut sitä kautta politiikkaa seuraaville tutuksi nimeksi. Matti Kalliokoski oli nuoreksi mieheksi ehtinyt paljon. Hän oli opiskellut Sanoma Osakeyhtiön toimittajakoulussa ja työskennellyt Chydenius-instituutissa, Ulkopoliittisessa instituutissa, Nokia Telecommunications Oyj:ssa, tasavallan presidentin kansliassa Martti Ahtisaaren aikana, tutkijana Office of President Ahtisaari -toimistossa, projektipäällikkönä ja Keskipohjanmaa-lehden

Matti Kalliokoski

vt. päätoimittajana. Akateemiselta arvoltaan Kalliokoski oli valtiotieteen maisteri, ja hänen kirjallisiin töihinsä kuului kokoomajulkaisuja ulkopoliitiikan alalta. – Sitten Matti Kalliokoski on toiminut sanomalehti Ilkan päätoimittajana, Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimituksessa sekä Suomen Kuvalehden päätoimittajana.

Kalliokoski toi sivistysliiton hallituksen kokouksiin hauskan kulttuurin. Kokous aloitettiin laulamalla Nälkämaan laulu. Joskus ensimmäinen ponnekas säkeistö, joskus useampia säkeistöjä – tai sitten päätettiin, ettei Nälkämaan laulua nyt lauleta. Joidenkin vuosien ajan kokoukset päätettiin laulamalla EU-hymni Oodi ilolle, mutta kun

sävel todettiin vaikeaksi ja kun laulaminen jäi puheenjohtajan säveltapailuksi, luovuttiin tästä vaihikasta. Kolmas uusi kokoustapa oli, että kokouksen päätteeksi siitä tehtiin itsearviointi, joka myös kirjattiin pöytäkirjaan. Arvioitavat asiat olivat: (1) oli-ko päätettävänä relevantteja asioita (2) olivatko käsiteltävät asiat hyvin valmisteltuja (3) kokivatko jäsenet, että kokouksessa sai vaikuttaa.

Kalliokosken johtamisotetta on kehitetty. Hän keskusteli asioista etukäteen, piti toiminnanjohtajan ja varapuheenjohtajan niin sanotusti kartalla ja pyrki katsomaan eteenpäin. Hän johti muulloinkin kuin kokouksissa. Kokoustilanteissakin hän oli juoheva puheenjohtaja. Suhteellisesta nuoruudestaan huolimatta hänessä kuvataan olleen puheenjohtajana jotain samaa kuin Jaakko Nummisessa. Esimerkkinä: hän esitteli venäjäksi ITE-taiteen näyttelyn Moskovassa viiden tv-kanavan edustajille ja selosti aiheeltaan samaa näyttelyä englanniksi Lontoossa.

KALLIOKOSKEN UUDET OTTEET

Matti Kalliokosken 2004 alkanut puheenjohtajuus näkyi MSL:ssä heti uusina aloitteina ja eri asioiden uudelleen arviointina. Vuonna 2004 MSL ryhtyi selvittämään, pitäisikö kulttuuritoiminnan puolelle perustaa erityinen tuotantoyhtiö. Tavoitteena oli luoda monialainen kulttuurituotantoyhtiö, joka toimisi taloudellisesti kannattavalla tavalla. Haetulla ratkaisulla tavoiteltiin joustavuutta ja taloudellista kurinalaisuutta. Selvitysten jälkeen ajatuksiksi tuli, että kustannusyhtiö Maahengen toimintaa laennettaisiin vastaavasti. Teknisesti asiaa helpotti se, että kulttuurituotanto kuului yrityksen yhtiöjärjestykseen. Maahenkeen siirtymisistä selkeät hankekokonaisuuksien, joilla oli erillinen tuotantorahoitus tai asiakastaho tai joihin oleellisesti liittyi julkaisutoimintaa. MSL:n toteutettavaksi jäisivät edelleen yleishyödylliset ja kansansivistykselliset kulttuuritoiminnot.

Maahenki kuitenkin pitiytyi kustannustoiminnassa, koska sen resurssit eivät riittäneet toiminnan laennamiseen. Näin MSL-konsernin sisäinen työnjako ei muuttunut.

2005 talvella liitto aloitti Alkio-opiston kanssa ns. think tank -kokeilun, jota rahoitti ex-toiminnanjohtaja Seppo Niemelän oikeusministeriön alaisuudessa vetämä kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. Tässä tapauksessa ”ajatusten tankkina” oli sähköinen työkalu, johon osallistujien puheenvuorot kirjautuivat. Sieltä ne toimitettiin julkaisuksi. Teemana oli globalisaatio ja

kansallistunne. Seuraavana vuonna 50 kutsutun pohtijan aihepiirinä oli lähi-demokratia, joka aiheena sai pontimensa alkaneesta kunta- ja palvelurakennemuutuksesta.

Kalliokoski korosti Maaseudun Sivistysliittoa yhteistyöjärjestönä. Niinpä vuoden 2004 toimintakertomuksen loppuun on lisätty otsikko Katsaus tulevaan (vuoteen 2005), jonka alla on kirjaus: ”Erityisesti tutkitaan mahdollisuus valtakunnallisen järjestökoulutuspalveluyksikön toiminnan käynnistämiseen yhdessä jäsenjärjestöjen kanssa.” Liiton sisäisessä selvityksessä ilmeni, että silloinen koulutus ei soveltunut sellaisenaan ja samana eri jäsenjärjestöille. Erityisesti liiton koulutushenkilöstö vastusti ajatusta. Hallituksen keskusteluissa tuotelähtöisen ajattelutavan sijaan syntyi ajatus MSL:sta yksilöllisten järjestöpalvelujen tarjoajana. Päätös oli, että asian kehittämiseksi käynnistetään projekti, jolle hankitaan rahoitus ja ulkopuolinen asiantuntija. Ideana oli luoda ”tuote- ja palveluvalikoima jäsenjärjestöjen tarpeisiin”.

Elokuussa 2006 voitiin todeta liiton opintojaoston pohtineen tuotekonseptiajatusta. Ajatus oli ”aikaansa edellä” ja että ”jäsenistöllä ei ainakaan vielä ole riittävästi yhteisiä sisällöllisiä koulutustarpeita”. Näiden kannanottojen pohjalta hallitus päätti, että yhteisten koulutustuotteiden kehittämisestä luovutaan toistaiseksi. Sen sijaan päätettiin kirkastaa sivistysliiton yleishyödyllistä tehtävää: liiton arvojen mukaista ihmiskäsitystä ja sitä, millaisten piirteiden kehittymistä opintotoiminnan tulisi tukea. Pöytäkirja käyttää tästä tavoitteesta ilmaisua ”itsenäinen sivistystehtävä”.

”Sivistys on kasvamista ihmisenä ja kykyä toimia yhteisön jäsenenä. Se on siis ihmisen sisäisten voimien ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen opettelemista.”

— Matti Kalliokoski

Yhteistyösuhteiden korostaminen vietiin niin pitkälle, että sivistysliiton Seinäjoen toimipiste muutti virallisesti Kaustiselle, Kansantaiteenkeskukseen. Kansantaiteen säätiön kanssa oli joka tapauksessa paljon yhteistä tekemistä monissa hankkeissa. Käytännön syy oli se, että Seinäjoen tilat olivat mappivarasto, jossa työntekijä ei tosiasiassa työskennellytkään. Siirto määriteltiin kokeiluksi. Jos se onnistuisi, toimintatapaa laajennettaisiin myös muualle

maahan. Muuttoa perusteltiin myös sillä, että Kaustiselle sijoitettu toimipiste oli sivistysliiton ensimmäinen maaseudulle sijoitettu toimipiste.

Toukokuussa 2005 Kalliokoski käytti MSL:n edustajistossa avauspuheen-vuoron, jossa määritteli sivistysliitolle neljä yhteiskunnallisen vaikuttamisen tapaa: (1) arvopohjainen opintotoiminta, (2) rohkea luovuus kulttuurissa, (3) puheenvuorojen antaminen kustannustoiminnan kautta sekä (4) keskustelu ja keskustelun avaukset. Hänellä oli myös ehdotus arvokeskustelun aiheiksi sekä tahoksi, joka puhuisi maaseudun nimissä:

”Myös maaseutukeskustelun pitäisi sisältää arvokeskustelua. Metsänhoito, turkiseläinten kasvatusta, lihansyöntiä, viljan poltto, uusiutuva energia, haja-asutus, eläinten koh-telu ja geenimanipulaatio puhuttavat. Etujärjestön tehtävä on pitää jäsentensä puolta, joten sen luonteva rooli on muualla kuin arvokeskustelussa. Voisiko lääkärikunnan malli toimia maaseutukeskustelussa? Lääkäriliitto on asiansa osaava etujärjestö. Lää-kärinkunnan vanhin, arkkiatri on arvokeskustelija. Voisiko meillä olla maaseudun vanhin arkkiagri? Hän olisi arvokeskustelussa asiantuntija, laajaa arvostusta nautti-va ja itsenäinen etujärjestöistä. MSL voisi pohtia yhteistyötahojen kanssa ajatusta.”¹⁵⁹

SARJA JULKAISUJA EU:STA

Suomen liittyttyä Euroopan unionin jäseneksi valtioneuvoston kanslia alkoi jakaa hakemusten perusteella vuosittain rahaa kansalaisjärjestöjen Euroop-pa-tiedotukseen. Tätä rahaa tuli käyttää EU-kysymysten valistavaan käsitte-lyyn. Toimintamuodot ovat olleet seminaareja, julkaisuja, tapahtumia, nettisivuja jne. MSL:n käyttämä alkuvuosien EU-teema oli Selviytyvä Suomi, josta tuotettiin tasokasta materiaalia.

MSL:n ensimmäiset EU-julkaisut toimitti Kirsi Hakala, joka oli toiminut ul-koministeri Heikki Haaviston avustajakunnan yhtenä jäsenenä neuvoteltaessa Suomen EU-jäsenyydestä. Suomen EU-puheenjohtajuuskautta (loppuvuosi 1999) ennakkoiden MSL tuotti julkaisun Suomi EU:n vetovastuuseen – puoli vuotta pu-heenjohtajana.

Jäsenyyden tultua arkipäiväiseksi Sivistysliitto ylläpiti EU-tiedotussivuja, joil-la oli informaatiota mm. Euroopan unionista, sen päätöksentekojärjestelmästä, hallinnosta, eurosta valuuttana sekä ajankohtaisista kysymyksistä. Tämän rinnalla liitto edelleen jatkoi vuodesta 2000 alkanutta EU-seminaarien sarjaa. EU-tiedotus-

rahassa oli tiukat säännöt: sitä ei saanut käyttää palkkoihin, vaan niillä piti tuottaa nimenomaan joko julkaisuja, nettisisältöä tai seminaareja tai muita tapahtumia.

Yksi esimerkki tällaisesta informatiivisesta julkaisusta on Euroopan unionin perustuslaillinen sopimus – keskustelu ja vaikutukset (2004). Julkaisulla haluttiin syventää kansalaisten ja aktiivipoliitikkojen EU-tietoutta erityisesti uudesta Euroopan unionin perustuslaiksi tarkoitetusta sopimuksesta. Julkaisu koostui Pauliina Arolan tekstiosuudesta sekä keskustalaisten europarlamenttiedokkaiden puheenvuoroista.

PUOLUETOIMISTON SUHDE SIVISTYSLIIHTOON

Sivistysliiton kulttuuripoliittinen itsenäisyys ilmeni mm. vuosikymmeniä sovelletussa käytännössä, että kun liitolta pyydettiin ehdotuksia valtion taidetoimikuntaan ja maakuntien taidetoimikuntiin, ei ehdotettujen henkilöiden poliittista kantaa selvitelty. Riitti, että he olivat osoittautuneet yhteisissä toiminnoissa jollakin tapaa samanhenkisiksi ja suostuivat MSL:n kautta tuleviksi ehdokkaiksi taidetoimikuntiin. Sivistysliiton suhde keskustaan tuli ilmi maaseutuhenkisten ja edistyskellisten arvojen kautta, ei poliittisena määräytymisenä.

Lokakuussa 2007 hallituksen kokouksen asialistalla oli yhtenä kohtana otsikko ”Yhteiskuntaryhmän työntekijöiden työn suorituspaikka”. Kokousasioita esittelevä vt. toiminnanjohtaja Heini Utunen kirjasi valmistellun ehdotuksen asian käsittelystä niukanpuoleisesti: ”Käydään keskustelu puoluesihteerin Jarmo Korhosen ehdotuksesta, että 1–2 koulutussuunnittelijaa siirtyisi puolue-toimiston tiloihin.”

Päätös asiasta oli hillitty: mainittu keskustelu käydäänkin vasta seuraavassa kokouksessa, kun ensin on keskusteltu puoluesihteerin Korhosen kanssa. Tarkkaan luettuna päätös tarkoittanee: keskusteltu useamman henkilön mukana ollen. Mihinkään ei ole kirjattu, mutta muistitiedossa on, että puheenjohtaja Matti Kalliokoski ei halunnut keskustella Korhosen kanssa.

Korhosen ehdotuksen taustalla oli ajatus saada lisää työntekijöitä puolue-toimistoon. Kuitenkin ehdotus oli MSL:n sivistystyötä tekevien näkökulmasta osoitus siitä, ettei puolue tai ainakaan puoluesihteerin tunnustanut sivistysliiton itsenäisyyttä suhteessa puolueeseen. Järjestyshän oli se, että Suomen Keskusta rp. oli yksi MSL:n jäsenjärjestöistä – ei suinkaan toisin päin. MSL tuotti keskustalle sopimuksen perusteella koulutuspalveluja, joten keskustelun tuloksena sovittiin, että yksi sivistysliiton koulutussuunnittelijoista siirtyi

työskentelemään puoluetoimistoon ollakseen läsnä puoluejohdon kokoontumisissa ja saadakseen muutenkin läheisen yhteyden koulutettavien tarpeisiin. Hänen työnantajansa oli edelleen sivistysliitto. Vuonna 2010 puoluesihtööri Korhonen irtisanoi koulutuspalvelusopimuksen perustellen, että puolueen koulutukset oli tuotettava puolueen omin voimin. Keskustan ja sivistysliiton välinen epäselvä tilanne korjaantui 2011 Timo Laanisen aloitettua puoluesihtöörinä Korhosen jälkeen.

Eduskuntavaaleissa 2011 poliittiset voimasuhteet muuttuivat, ja kokoomuksesta tuli suurin puolue. Ääniharavia olivat Timo Soini, Alexander Stubb ja Jyrki Katainen. Perussuomalaiset nousivat kolmanneksi suurimmaksi, ja keskusta putosi ykkössijalta neljänneksi. Hallitusneuvotteluissa kokoomus, vihreät, kristilliset ja perussuomalaiset kannattivat, että opintokeskusten rahoitus määräytyisi osittain parlamentaaristen voimasuhteiden mukaan. Näitä puolueita lähellä olevat sivistysliitot olivat pienempiä verrattuna asemansa vakiinnuttaneisiin TSL:oon, MSL:oon ja KSL:oon. Puolueista keskusta, SDP ja vasemmistoliitto vastustivat ajatusta. Alun perin ajatus oli peräisin puoluesihtereiltä, ja sitä oli käsitelty virkamiestyöryhmässä, joka oli puoluetuen näkökulmasta tarkastellut puolueiden, niitä lähellä olevien järjestöjen, ajatuspajojen ja opintokeskusten valtionapua.

Rohkenemmeko uumoilla eduskuntavaalituloksen mukaisen valtionavun seurauksia sivistystyölle? Parlamentaaristen voimasuhteiden mukaan kana-voitu valtionapu olisi melkoisella varmuudella vienyt sivistysliitoilta ja opintokeskuksilta niiden itsenäisyyden. Ne olisi vaali-intressin takia organisoitu suoraan puoluetoimistojen alaisuuteen. Uhkana olisi ollut, että aito kansansivistystyö olisi loppunut siihen. Kun MSL:n erityistuntemerkkinä oli vahva kulttuurityö, se olisi kärsinyt muutoksesta ehkäpä eniten. Lisäksi MSL:n jäsenjärjestöissä oli sekä poliittisia, maaseutuhenkisiä että ei-poliittisia järjestöjä. Kysymykseksi olisi tullut, voisivatko maaseutuhenkiset tai ei-poliittiset järjestöt tällaisen rahoitusjärjestelyn jälkeen enää kuulua MSL:oon.

KYLIEN KEHITTÄMISTÄ ITÄ-SUOMESSA JA RAJAN TAKANAKIN

Maaseudun Sivistysliiton Itä-Suomen toimintayksikkö Joensuussa oli Markku Sivosen johdolla onnistunut laajentamaan toimintansa sekä kulttuuritapah-
tumiin että kylätoimintaan. Itsekin monialainen Sivonen oli rakentanut mo-

nialaisen yhteistyöverkoston, jossa pooleina olivat aluekeskus, aluejärjestö ja kulttuuriyhdistys. Synergisesti samoissa tiloissa toimi kaikkia kiinnostuneita palveleva hankepalvelutoimisto Halko.

Kylätoiminnan puolella MSL sai Itä-Suomessa vahvan aseman, joka perustui jo 1990-luvun puolivälissä tuotettuun Kyläkansio-materiaaliin sekä tulevaisuusverstaas-metodiin. Tulevaisuusverstaas oli tapa toteuttaa kyläsuunnittelua niin, että kaikki halukkaat pääsivät mukaan, ja metodi oli rakenteeltaan sellainen, että ideat sinkoilivat ja ajatusluutumat ylitettiin. Tämän metodin taitaja oli Timo Reko. Keskimäärin tulevaisuusverstaasmetodilla tehtiin MSL:n ohjauksessa 1990-luvulla vuosittain 5–6 kyläsuunnitelmaa. 2000-luvulla vuosittainen taso oli 9–10 kyläsuunnitelmaa. Vuonna 2004 Joensuun aluekeskus loikkasi kyläsuunnittelussa ennätyksellisen korkealle: kahden eri hankkeen kautta kyläsuunnitelmia tehtiin kaikkiaan 15 pohjoiskarjalaisessa kylässä.

Erikoinen kylänkehityksaksi oli muodostunut Tuupovaaran Öllölän ja Venäjän Karjalan Ontajärven välille. Öllölä käynnisti Ontajärvi-toiminnan jo 1992. MSL tuli Markku Sivosen kautta mukaan 1996 tuoden muassaan Kyläkansioon perustuvan suunnitelmallisen kylän kehittämisen. EU:n ensimmäisen kylätason Micro Tacis -hankkeen kautta kontakti voimistui. Siitä eteenpäin MSL rahoitti toimintaa Ontajärvellä, ja Öllölän kylä osallistui talkoilla. Vuosina 2003–2004 ulkoministeriö rahoitti toimintaa lähialueyhteistyövaroista MSL:n vastatessa omarahoitusosuudesta. Sen verran uutta luovaa valtakun-

Pohjois-Karjalassa järjestettiin kylätapahtumia.

nan rajan ylittävä kylien yhteistyö oli, että se sai useita kertoja rahoitusta ulko-ministeriöltä. MSL teki järjestönä matkan Ontajärvelle vuonna 2000.

Ontajärvellä kehittämistyö kohdistui luonto- ja kulttuurimatkailuun, kä-sityöläisyyteen, kylän kulttuuriympäristön hoitoon ja yrittäjyyden edistämi-seen. Erityisesti majoitus- ja ohjelmapalvelut olivat työn alla. Lisäksi esillä oli Suomen ja Neuvostoliiton sotahistoria vuosien 1941–1944 ajalta. Ontajärvellä oli 210 asukasta.¹⁶⁰ Yhteistyö Ontajärven kanssa jatkui parikymmentä vuotta.

MSL:n Itä-Suomen aluesihtööri ja sittemmin aluepäällikkö Markku Sivo-nen oli kylätoimintaliikkeen piirissä niin tunnettu, että Suomen Kylätoiminta ry valitsi hänet vuoden 2005 valtakunnalliseksi Kylätoiminnan tiennäyttäjäksi. Tunnustus on korkein mahdollinen kylätoimintaliikkeen piirissä. Timo Re-kon johdolla koulutuksen sisällöiksi otettiin kylien ympäristö- ja ilmastotee-mat 2010-luvun lopulla. Tämä toiminta rahoitettiin hankerahoituksin.

UUSIA SISÄLTÖJÄ OPINTOTOIMINTAAN

MSL:ssä työskennelleen maaseutuopintosihteerin Päivi Rönnin mukaan MS-L:n erityinen arvo MTK:lle oli siinä, että sivistysliiton kautta pystyi kokeile-

maan kaikkea sellaista, jota ei suoraan haluttu viedä perinteiseen maataloustuottajien järjestökoulutukseen.

Tällaisia kokeilualueita olivat mm. viestintä, tietotekniikka ja virtuaaliset oppimisympäristöt. MTK:n kannalta MSL tuki sen omaa järjestökoulutusta, toi siihen uusia mahdollisuuksia ja sisältöjä. Yhteisiä projekteja ja tilaisuuksia on ollut niin keskusjärjestö- kuin kunta- ja maakuntalähtöisesti. MTK on muiden jäsenjärjestöjen tapaan hyötynyt MSL:n henkilökunnan uudistuvasta osaamisesta ja toiminnan monipuolisuudesta. MTK:n maaseutujohtajana työskennellyt Olli-Pekka Väänänen arvioi omalta osaltaan tapahtunutta jälkikäteen kauempaa katsoen, että MTK:n näkökulmasta sivistysliiton tarjoama maaseututeema olisi tarjonnut enemmänkin mahdollisuuksia silloiselle maataloustuottajajärjestölle.

Usein MTK:n Maaseutunuoret olivat näitä uutta kokeilevia opintoryhmiä. Heille oli suunnattu mm. Huomisen tekijät -aineisto, jossa osallistujat käyttivät hyväkseen virtuaalista oppimisympäristöä. Maaseutuprosessi oli monivuotinen, ja siitä vastannut maaseutuopintosihtööri Anna-Liisa Knuuti siirtyi lopulta MTK:n työntekijäksi.

Opintokerho oli käsitteenä vuosien mittaan muodostunut jotenkin vanhanaikaiseksi, ja ikäihmisten osuus oli monissa opintokerhoissa suuri. Ilmeisesti käsitteellinen muutos opintokerhosta opintoryhmäksi tapahtui joskus vuoden 2000 kuluessa. Ministeriö kylläkin tilastoi edelleen opintokerhoja. Opintoryhmä on terminä joka tapauksessa väljempi ja omaehtoisempi. Kun vielä vuosien 2001–2004 maaseutupoliittisessa ohjelmassa nostettiin esille ihmisten omaehtoisen toiminnan tukemisen tärkeys, MSL satsasi erityisen Ryhmätoiminnan oppaan laatimiseen. Opas pyrki antamaan välineitä erityisesti oman toiminnan tarkasteluun yhteistyön näkökulmasta, olipa lukija sitten ohjaaja, vertaisohjaaja tai ryhmän jäsen. Opas kirjoitettiin 2002 osana MSL:n henkilökunnan Vapaan sivistystyön osaamis- ja pätevyysohjelmaa, ja se tuli käyttöön vuonna 2003.

EU-jäsenyys heitti maaseudulle valtavan muutoshasteen. 1990-luvulla sivistysliitolla oli ollut mm. maaseudun edelläkävijäin rohkeuteen perustuva Murroksen tulkit -hanke. Maaseudulla vaikeuksiin joutuneiden viljelijöiden auttaminen alkoi kohta EU-jäsenyyden toteuduttua. Jo 1996 MTK yhdessä muiden järjestöjen kanssa käynnisti Maaseudun tukihenkilöverkon rakentamisen MELAn työturvallisuusrahalla. Toiminta jatkui Euroopan sosiaalirahasto ESR:n ja RAY:n rahoittamana. Vuonna 2000 MSL otti vastatakseen tämän hankkeen koulutuksen organisoinnista. Vuodesta 2009 alkaen MSL vastasi

**MSL:n ja MTK:n yhteistyönä
tehtiin muun muassa järjestöllistä
itsearviointia.**

myös hankkeen hallinnoinnista. Tuolloin MSL:n lisäksi maaseudun tukihenkilöverkoston taustalla olevia tahoja olivat Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö, Maa- ja kotitalousnaisten Keskus, MTK, MELA, Suomen Mielenterveysseura, Työterveyslaitos sekä STM. Nykyään tukihenkilöverkosta vastaa Maaseudun Terveys- ja Lomahuolto ry. Vuonna 2022 tukihenkilöverkolla oli 150 tukihenkilöä, ja toiminnassa sovellettiin Suomen Mielenterveysseuran asiantuntemusta. Keskusteluyhteyden tukihenkilön kanssa pääsi puhelinsoitolla. Toiminta ei enää rajoittunut pelkästään viljelijäväestöön. Vastuullisena koordinaattorina MSL:ssa oli Eija Sipiläinen.

MSL oli siis yksi niistä järjestöistä, jotka yhdessä rakensivat tukihenkilöverkkoa vaikeuksissa olevien tueksi. Tarve oli suurimmillaan EU-jäsenyyttä seuraneina vuosina, jolloin vaikeuksissa olleiden maatilojen ongelmat kärjistyivät. Niin kutsuttuja vastaavia tukihenkilöitä koulutettiin ensimmäisessä vaiheessa 70 henkeä ja tukihenkilöitä 538 henkeä, joista 413 henkilöä teki tukihenkilöistoumuksen. Tämän joukon työnohjaus ja lisäkoulutus vaativat koko ajan toimia. MSL toteutti vuosittain vastaavien tukihenkilöiden tukiohjaajakoulutuksia.

Sivistysliitossa oli otettu käyttöön myrskyisän 1990-luvun lopulla European Foundation of Quality Management (EFQM) -itsearviointimalli. Tätä osaamista kokeiltiin maataloustuottajayhdistysten kehittämismetodiksi siten, että se ajettiin sisään Pohjois-Karjalassa MTK Tutka -hankkeen nimellä. Näin testattuna tätä itsearviointiin perustuva tuottajayhdistysten kehittämistyötä yritettiin levittää maataloustuottajien yhdistyksiin koko Suomeen. Itsearviointimallina EFQM oli kuitenkin niin teoreettinen, että tuottajayhdistykset jättivät sen kesken tai torjuivat suoralta kädeltä, sanoo Markku Vuorensola. Se

oli raskas jopa MSL:n kokoiselle järjestölle, mutta ajattelutavasta oli sinänsä hyötyä.

Eläkeliiton, Lomayhtymän ja Huoltoliiton jäseniä ja asiakkaita yhdisti tarinankerronta. Yhteisöllisyysprosessista vastasi opintosihteerinä Markku Hattula. MSL:n kehittämä Tarinatupa-muistelumetodi koettiin jo 1990-luvulla niin onnistuneeksi, että sille haettiin tavaramerkkirekisteröinti. Tarinatupa-systeemiä tuettiin Muistot talteen ja Elämäni tarina -opintoaineistoilla. Näitä pitemmälle meni Kirjoita minua – kuuntelen sinua -hanke. Siinä ihmisiä kannustetaan kirjoittamaan omaelämäkerrallista tekstiä lähiopetusjaksojen ja verkkoryhmien avulla. Esimerkiksi vuonna 2003 tähän hankkeeseen osallistui 80 henkeä. Samaan aikaan Eläkeliiton kirjoittajakursseille osallistui 100 henkeä.

MSL teki strategiatyötä jatkuvassa prosessissa. Niinpä vuonna 2005 kirjattiin liiton visioksi, että vuonna 2010 se on osaava, luova ja haluttu yhteistyökumppani oman alansa koulutus-, kehittämis- ja kulttuurityössä. Tämä visio oli osa kansallista näkyä, jossa Suomi on yksi Euroopan elinvoimaisimmista kansalaisyhteiskunnista. Sivistysliiton ”vision tavoittamiseksi liitto panostaa kumppanuuksien luomiseen ja henkilöstönsä osaamiseen. Toiminta edellyttää yhä laajempaa rahoituspohjaa, ja hankerahoituksesta on tullut merkittävä rahoituskeino. Odotuksena on, että edelleen yhä enenevässä määrin liiton tulee etsiä lakisääteisen valtionosuuden ulkopuolista omarahoitusta tehtäviensä laajentamiseksi”.

KIRJOITUSKILPAILUT OLIVAT SUOSITTUJA

Vuonna 2004 MSL yhteistyökumppaneineen julisti lehmäaiheisen kirjoituskilpailu otsikolla ”Ei auta, sano nauta”. Tavoitteena oli koota ihmisten tunteja ja katoamassa olevaa muistitietoutta lehmänhoidon muuttumisesta. Samalla haluttiin tarjota uusille kirjoittajille väylä kaunokirjallisiin tuotoksiin. Kilpailulla haluttiin nostaa perheviljelmillä karjan parissa tehdyn työn arvostusta, tuoda esiin lehmä tuotantoeläimenä ja tunnistaa se ihmisen rinnalla kulkeena kotieläimenä. Määrällinen tavoite asetettiin korkeammalle kuin yhdesäkään aikaisemmassa kirjoituskilpailussa, pariin tuhanteen kilpailutyöhön.

Tulos oli mittavampi kuin yksikään MSL:n perinteen keruista tai kirjoituskilpailuista. Lähes 3 000 kirjoitusta! Voi puhua kirjoitusten vyörystä. Parhaista kirjoituksista koottu Meidän lehmät -kirja sai hyvän vastaanoton niin lukijoilta kuin lehdistöltäkin. Sen hyvä myynti auttoi Maahenki Oy:n taloutta.

RAHASTO KAARINA VIROLAISEN MUISTOKSI

Vuonna 2006 kuollut opetusneuvos Kaarina Virolainen oli muistanut testamentissaan Maaseudun Sivistysliittoa, Harrastajateatteriliittoa ja Alkio-opistoa. 2.5.2006 edustajiston kokouksessa kulttuuritoimenjohtaja Liisa Heikkilä-Palo muisteli Kaarina Virolaista kertomalla juttuja, jotka kertoivat hänen persoonastaan.

Kaarina Virolainen oli pitkään liiton varapuheenjohtaja (1958–1986) ja kuului työvaliokuntaan ollen sen puheenjohtaja. Hän kuului siis liiton todellisiin vaikuttajiin. Tässä asetelmassa sai jopa presidentti Kekkonen adjutantteineen havaita asioiden tärkeysjärjestyksen, kun Kaarina Virolainen johti pitkäksi venähtänyttä sivistysliiton hallituksen kokousta. Kun adjutantti soitti, että presidentin auto on lähtenyt kohti Vironperää, oli Kaarina Virolaisen vastaus: ”Kiitos tiedosta. Jatkamme täällä MSL:n kokousta.” Kun adjutantti soitti, että presidentin auto lähestyy Vironperää, oli Virolainen vastannut, että ”täällä kokouksessa menee vielä vähän aikaa”. Kun adjutantti soitti, että nyt presidentin auton on Vironperän pihalla, oli Kaarina Virolainen antanut adjutantille ohjeen, että Vironperän jääkaapissa oli piirakoita: niitä sitten tarjolle.

Liisa Heikkilä-Palo kertoo sponsorirahan keruusta tarinan, jonka MSL:n senaikainen henkilöstö tuntee hyvin:¹⁶¹

”Kulttuurityön alkumetreillä Kaarina Virolaisen apu ja opetukset olivat aivan korvaamattomia. Nuorella kulttuurityöntekijällä ei ollut mitään käsitystä sponsorirahoituksista, saati miten se tehdään. Mentiin OKOon tapaamaan pääjohtajaa. Kaarina teki selväksi, että pitää olla hyvin edustava, kun menee neuvottelemaan rahasta. Eli ohje tuli edellisiltana: paras mekko päälle, muista huulipuna ja lakkaa kynnet! Viimeiset ohjeet tulivat ala-aulassa: nyt ryhti suoraksi ja pää pystyyn, muista hymyn merkitys! Pitää ajatella, että ne rahat eivät ole niiden, me otamme sen, mikä kuuluu meille. Nips

Kaarina Virolainen.

naps! Hajuvedet vain leijuivat OKOn käytävillä, kun poistuimme tyytyväisinä onnistuneista neuvotteluista.”

Kaarina Virolaisen hyväntahtoisuus ja auttaminen kohdistuivat myös henkilökuntaan.

”Hän tuli työhuoneeseen. Minä kerroin iloisena, että odotan lasta. Kaarinan ilme oli kysyvä: onko teillä edes omaa kotia? Ei, me asumme vuokralla. Mutta ensin täytyy hankkia oma koti, sitten vasta lapsi. Tämä oli Kaarinan mielipide. Siinä siunaamassa hän tarttui puhelimeen ja soitti OKOon tuntemalleen pankinjohtajalle ja ilmoitti, että nyt tarvittais asuntolainaa. Laina tuli, lapsi syntyi ja meistä tuli onnellisia asuntovelallisia. Kun laina oli maksettu, saimme lainapaperit takaisin, niissä luki käsin kirjoitettu viesti: Kaarina Virolaisen takaama, ja alla pankinjohtajan allekirjoitus. Sitten vasta selvisi, miksi meiltä ei edellytetty takaajia.”

Kolmas muistelutarina kertoo, miten selvitä yksin neuvotteluista ja yhteydenotoista.

”Kaarinan neuvo oli, että pitää aina olla yhteydessä suoraan johtajiin, sihteerien kautta asiat vain pitkittyvät ja mutkistuvat. Kaarina teki selväksi, että Suomen herroja ei tarte pokkuroida, nehän ovat kaikki maatalon poikia, maitotileillä koulutettuja! Tämänkin asian ymmärtäminen helpotti monesti. Herrathan ovat yleensä myötämielisiä kulttuurin tukijoita.”

Erään toisen pitkäaikaisen MSL-työntekijän muistikuva kertoo edellisten tavoin Kaarina Virolaisen toimekkuudesta. Kun tämän työntekijän lähisukulainen oli vakavan sairauden takia maakunnallisessa keskussairaalassa, Virolainen otti asiasta kuultuaan tilanteen johdettavakseen ja hommasi sairaan Helsingin Meilahteen parhaaseen saatavilla olevaan hoitoon.

Tämä Kaarina Virolaisen toimekas hyväntahtoisuus ulottui testamenttiin asti.

Saadusta Kaarina Virolaisen testamenttilahjoituksesta muodostettiin MSL:lle erityinen Kaarina Virolaisen rahasto. Sen pääoma oli ratkaisevassa roolissa Maahengen rahoittamisessa (osakeanti) ja myös kirjankustannustoiminnan hallituksessa alasajossa 2020-luvun taitteessa. Kaarina Virolaisen rahaston pääoman ansiosta Maahenki Oy:n kustannustoiminta saatiin ajetuksi alas niin, että tappiollisuudesta kärsineen yhtiön kaikki vastuut pystyttiin hoitamaan. Sivistysliiton muu toiminta ei joutunut tästä kärsimään. Samalla Maahenki vapautui kehittämään uutta strategiaa.

KULTTUURIJOHTAJA LIISA HEIKKILÄ-PALO

Liisa Heikkilä (myöh. Heikkilä-Palo) tuli Maaseudun Sivistysliittoon kulttuurisihteeriksi vuonna 1972. Hänen edeltäjänsä oli ehtinyt hoitamaan tehtävää kuukauden ajan, mutta kutsuttiin silloisen kulttuuriministerin poliittiseksi sihteeriksi. Näin Heikkilä-Palo sai heti taideopintojensa jälkeen rakentaakseen MS-L:n kulttuurilinjan sen alusta nykyisyyteen. Haave taidekäsityöläisen ammatista sai jäädä. Perimmältä olemukseltaan hän on visualisti, mikä näkyi hänen työssään.

Ensimmäisenä toimeksiantona oli järjestää tyhjistä kahdessa kuukaudessa liiton 20-vuotisjuhlat Seinäjoella. Siellä juhlapuheissa annettiin lupaus, että MSL järjestää kirjoituskilpailun aiheesta ”maaseudun murros”. Samaan yhteyteen osui Maakuntakirjailijat ry:n perustaminen, ja Heikkilä-Palosta tuli yhdistyksen sihteeri. Kokemus johti siihen, että MSL:ön perustettiin oma kustantamo ja lehti.

Heikkilä-Palo tunnetaan yhtenä ITE-taiteen löytäjästä, ympäristöestetiikan ideojana, MSL:n kirjallisen tuotannon edistäjänä sekä lukuisten tapahtumien ja valokuva- ja kuvataidenäyttelyiden tuottajana. Liiton hallitus on luonnehtinut häntä MSL:n *Grande Dameksi* ja *Grand Old Ladyksi*. Heikkilä-Palo tunnettiin siitä, että hän ajoi aina voimakkaasti MSL:n kulttuurilinjan hankkeita.

Kun Heikkilä-Palo katsoo taaksepäin 40 vuoden työuraansa, hän jäsentää sen neljään kymmenvuotiskauteen:

”Ensimmäiset kymmenen vuotta tutustuin siihen maaseudun kenttään, jossa MSL toimi. Tutustuin ihmisiin ja tekijöihin. Tänä aikana kulttuuritapahtumat nousivat kentän perinteestä.

Toinen vuosikymmen merkitsi suunnanmuutosta. Oli käännettävä taiteilijapiirien puoleen ja otettava taiteilijoita mukaan verkostoon ja toimintaan. Taiteilijatkin tarvitsivat työtä ja rahaa. Toimme uusia taidemuotoja tavallisten ihmisten koettavaksi. Taiteilijoiden mukaantulon myötä sisällöllinen skaala MSL:ssä laventui. Tehtiin runsaasti uusia avauksia ja kokeiluja, kuten katu-kulttuuri ja performanssit. Uusiksi yhteistyötahoiksi muodostuivat museot ja kulttuurijärjestöt, taiteilijoiden lisäksi.

MARKO MÄKINEN

Kolmannella kymmenluvulla opettelimme järjestämään isoja projekteja: Arts Management -koulutus avasi silmät sille, miten isoja asioita tuotetaan. Halusimme ponnistaa aitovieriltä kulttuurielämän keskiöön! Se edellytti rautaista itsetuntoa, saavutetun maineen säilyttämistä ja vahvaa tahtotilaa. Kansainväliset yhteydet luotiin tuolloin, ja verkosto laajeni kansainvälisiin taiteen piireihin. Opimme segmentoimaan asioita niin, että edellinen onnistuminen tuki aina seuraavaa hanketta.

Neljäs vuosikymmen olikin sitten tekijän juhlaa: olimme onnistuneet kansainvälisessä ympäristöestetiikassa ja tuoneet ITE-taiteen marginaalista keskiöön. Maahenki-kustantamon saavutukset olivat omaa luokkaansa.

Kaikki tämä merkitsi sukellusta kansan luovaan kokemukseen.”

Heikkilä-Palo sanoo olleensa onnekas saadessaan tehdä töitä hyvien ihmisten kanssa, jotka osasivat kannustaa, neuvoa ja antaa konkreettista tukea. Erityisesti uran alussa arvovaltaisten henkilöiden, kuten Jaakko Nummisen, Kaarina Virolaisen ja Heikki Haaviston sekä lähimmän työtoverin Raija Kallioisen, apu oli korvaamattoman tärkeää. Heikkilä-Palo ja Kallioinen muodostivat tarmokkaan työparin, jonka työkyky ja pätevyys ylsi hämmästyttäviin saavutuksiin. Molemmille muodostui työtehtävien myötä voimakas kulttuurituottajan identiteetti:

”Kehityttiin yhtäjalkaa, ajateltiin samalla lailla siitä, miten hommat hoidetaan. Tuottajan pitää pysyä taiteilijan takana ja sitoutua projekteihin. Kaikki mihin ryhdyttiin tehtiin loppuun asti valmiiksi.”

Asioiden toteuttamisessa Heikkilä-Palo käytti työryhmä-metodia, joka sitoutti taiteilijoita ja muita tekijöitä yhteisen päämäärän suunnitteluun ja toteutukseen. Heikkilä-Palon verkoston laajuus perustui lukuisiin luottamustoimiin kulttuurihallinnossa ja ortodoksisen kirkon piirissä. MTK:n tuleminen MSL:n jäseneksi avasi uusia näkökulmia liiton toimintaan ja heijastuu edelleen moniin asioihin, esimerkiksi ITE-taiteilijoihin. Moni heistä asuu maaseudulla tai on taustaltaan maanviljelijä.

Organisaation menestystä pohtiessaan LHP korostaa ”strategista löysyyttä”:

”Silloin tällöin täytyy ottaa päivä itsetarkoitukselliseen yhdessäoloon tässä ja nyt. Osteetaan valkoviinitonkka, patonki ja juustonköntsä ja puhutaan ja ideoidaan. Sellaisessa sallivassa ilmapiiirissä syntyvät ne hullunrohkeat ideat – eivät muodollisissa aivoriihissä. Kuinkahan monta ideanraakilettä olenkaan tällä tavoin napannut ja ryhtynyt jalostamaan!

Kulttuurin tulee olla vapaata ja edistyksellistä niin kuin Alkio ajatteli.”

TALOUTEEN LISÄÄ VAPAUTTA – JA RISKIÄ

1990-luvulla Seppo Niemelä oli opintokeskuslain ja kansansivistystyön rahoitusmallin pohdintoissaan varoittanut yksioikoisesta opintotuntimittarista. 1993 aiempi menoperusteinen malli korvattiin laskennallisella mallilla, joka pakotti harkitsemaan, miten saadulla valtionavulla sai eniten aikaan sivistystyötä. Luotu hybridimalli – jossa koulutustunnit tuotettiin lakisääteisellä valtionavulla ja muun työn mahdollisti ns. järjestömääräraha eli yleisavustus – ohjasi sivistysliittojen toimintaa pitkälle yli vuosituhannen vaihteen.

MSL:n budjetoinnissa kurssi- ja luentotuntitavoitteena 2000-luvun vuosina oli joko 22 000 tai 23 000 tuntia. Tämä oli tason nosto verrattuna edellisen kymmenluvun huonoimpaan vuoteen 1997, jolloin sivistysliitto kirjasi tilastohinsa vajaan 17 000 kurssi- ja luentotuntia. Kun sivistysliiton maksaman kurssituen taso oli 16,9/11,8 euroa ja luentotuen vastaavasti 8,5 euroa, oli tällaisen koulutustuen budjetti esimerkiksi vuonna 2007 luokkaa 250 000 euroa. MSL sai itse valita, miten se kurssituet hinnoitteli.

Opintoryhmätuntien tavoite oli 35 000 oppituntia. Opintotunnin tueksi oli opintoryhmille taksoitettu vain 3,3 euroa eli yhteensä noin 120 000 euroa. Kun vertaa kurssien ja luentojen saaman kokonaispotin suhdetta, ei voi olla havaitsematta niiden arvostuseroa. Opintoryhmien arvostus tai arvostamattomuus ei kuitenkaan ollut sivistysliitosta, vaan opetusministeriöstä johtuvaa.

Vuodelle 2007 opintokeskuslain mukaista valtionosuutta opetustoiminnan käyttömenoihin MSL budjetoiti 860 000 euroa. Harkinnanvaraista järjestömäärärahaa budjetoitiin 563 000 euroa. Kehittämishankkeisiin budjetoitiin 24 000 euroa ja kohdeavustuksiin noin 136 000 euroa. Valtionapua järjestölliseen sivistystyöhön saatiin siis neljällä erilaisella perusteella.

Entä kuinka nämä talousarvioluvut toteutuivat? Opintokeskustoimintaan käytettiin valtionapua 1 168 000 euroa, johon sisältyi 220 000 euroa saadusta yleisavustuksesta sekä noin 250 000 erikseen saatuja kohdeavustuksia. Näin opintotoiminnan budjetti ylittyi vajaalla 24 000 eurolla. Kulttuuritoiminnan osalta budjetti puolestaan alittui vajalla 39 000 eurolla, vaikka siihen oli kohdistettu 310 000 euroa valtion yleisavustuksesta. Esimerkinomaisesti kerrotut luvut osoittanevat, miten vaikeaa talousarvion tekeminen on oloissa, joissa valtionapuun sisältyy suuri

2007: osa
tuntikorvauksista
siirrettiin
vaikuttamistyöhön.

harkinnanvaraisuuden elementti. Muuttuisiko valtion harkinta, jos vaikkapa valtionavusta vastaava viranhaltija vaihtuisi?

Valtionapuna saatavan tuen määrät jakautuivat opintokeskusten kesken sen mukaan, miten niiden tuntimäärät kehittyivät. Malliin oli kuitenkin rakennettu ennakoitavuutta siten, että yhden sivistysliiton valtionapu saattoi vähetä tai kasvaa vain kolme prosenttia kerrallaan. Valtio oli näin huolehtinut siitä, ettei se ainakaan omilla ratkaisuillaan ajanut sivistysjärjestöjä armottomaan kilpailuun.

Yhteiskunnallisten sivistysjärjestöjen kannanottojen ja lobbauksen ansios- ta valtio muutti näiden organisaatioiden rahoitus pohjaa siten, että osa vuoden 2007 tuntipohjaisesta valtionavusta siirrettiin opintokeskusten harkinnan- varaiseen valtionapuun, käytettäväksi kansalaisvaikuttamiseen. MSL hyötyi muutoksesta 80 000–100 000 euroa. Muutoksesta iloittiin, mutta määrärahan pysyvyys arvelutti. Seuraavan vuoden helmikuussa 2008 putosi pelätty pommi: opetusministeriö oli leikannut MSL:n sivistyksen ja kulttuurin yleisavustusta 88 000 euroa edellisestä vuodesta. Lisäksi kulttuuritoiminnan avustusta oli leikattu 160 000 euroa. Samaan aikaan liiton saamaa kansalaisvaikuttamisen avustusta oli lisätty 72 000 euroa. Tämä tarkoitti, että koko sivistysliiton bud- jetti piti laatia uudestaan.

Oikaisuvaatimuksessa todettiin, ettei menettely vastannut hyvää hallinto- tapaa. ”Kyse ei ole ennakoitavissa olevasta valtion tukien leikkaamisesta, vaan rajusta rakenteellisesta muutoksesta”, luonnehti liitto. Yhteistoimintamenet- telyyn ei ollut tarvetta mennä, mutta monia asioita lykättiin tulevaisuuteen. Ministeriöltä vaadittiin päätöksen oikaisua, mutta siihen ei suostuttu. Minis- teriö perusteli jakopäätöksiään sillä, että määrärahoja oli sisäisesti siirretty kansalaisvaikuttamisen tukeen, siis mm. ajatuspajojen avustamiseen.

Samaan aikaan liitto sai isoihin hankehakemuksiinsa peräti neljä hylkyä. Kulttuurilinjan pelasti ahdingosta Keskitien Tukisäätiön myöntämä tuki. OPM:kin myönsi, kuin anteeksipyyntönä, pieniä erityisavustuksia muutamiin MSL:n kulttuurihankkeisiin.

Vuodesta 2008 alkaen MSL ryhtyi kirjoittamaan liiton toimintakertomuk- sia ja toimintasuunnitelmia uudella tapaa tarkasti. Niitä ei enää kirjoitettu ikään kuin perhepiiriin, jäsenjärjestöille, vaan kuin kenelle tahansa ulkopuo- liselle lukijalle. Näissä uudella tavalla kirjoitetuissa teksteissä sidotaan MSL kansansivistysjärjestöksi ja ”jäsentensä palvelija” -teeman sijasta kerrotaan, mitä ja miksi MSL tekee. Kirjallisessa ilmaisussa tapahtuu muutos. Auki kirjoitetuissa tavoitteissa sivistysliiton yleishyödyllinen tehtävä eli sivistys

nostetaan koulutus- ja kulttuuripalvelujen rinnalle. Toisin sanoen EU:n hankemaa ilma tarjosi mahdollisuuksia muihinkin kuin jäsenjärjestöjen kanssa sovittuihin palveluihin.

Vapaan sivistystyön tehtäväkenttää oli opetusministeriössä pohdittu jo muutaman vuoden ajan. Vuonna 2008 opetusministeriö käynnisti yhteistyössä valtakunnallisten kansansivistysjärjestöjen kanssa vapaan sivistystyön kehittämisohjelman vuosille 2008–2012. Tavoitteena oli toteuttaa rahoitusjärjestelmän ja lainsäädännön uudistukset vapaan sivistystyön kehittämisohjelman mukaisesti. Liiton sisäisessä keskustelussa todettiin, että näyttää olevan sääntö, että tällaisia ministeriövetoisia uudistusprosesseja tehdään 11–20 vuoden välein.

Liiton omassa tulevaisuuspohdinnassa 2008 esillä oli MSL:n kulttuuritoiminnan irrottaminen omaksi järjestökseen. Oletettu etu olisi ollut parempi menestys ulkopuolisen rahoituksen hankinnassa. Toisaalta oli yhä muistissa Matti Vanhasen kysymys: onko asioita, joita nykyinen nimi ja järjestö rakenne estää tekemästä? Tämä pohdinta päättyi, kun jäsenjärjestöt vastasivat lähes yksituumaisesti niille suoraan esitettyyn kysymykseen, ettei eriyttämistä tule tehdä. Vain Suomen Keskusta ry:n nimissä annettu vastaus oli epämääräinen. Myös OPM:n kanssa käydyt neuvottelut kirkastivat käsityksen, ettei uutta järjestöä kannata perustaa vain, jotta se saisi rahoitusta OPM:n kulttuuripolitiikan yksiköstä.

THINK TANK -Kokeilusta Kehkeytyy Ajatuspaja E2

Vuonna 2006 MSL oli mukana perustamassa Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry:tä – Föreningen för framstegsvänlig forskning rf, jonka tehtävänä oli think tank -toiminta. Muita perustajia oli Suomen Keskusta, Edistyskeskellinen tiedeliitto, Maaseudun Säätiö sekä MSL:n ruotsinkielinen sisarjärjestö Svenska Folkskolans Vänner. Perustettu yhdistys haki rahoitusta opetusministeriön think tank -toimintaan varaamasta 500 000 euron avustusraahasta. Näistä varoista Edistysmielisen tutkimuksen yhdistyksen ajatuspajatoimintaan myönnettiin ensimmäiset 152 000 euroa.¹⁶²

Yhdistyksen tarkoituksena oli ylläpitää ajatuspajatoimintaa ”edistysmielillä ja sivistysliberaalilla” arvopohjalla. Ajatuspajan nimeksi valittiin Ajatuspaja e2. Joku voi pohtia, viittasiko tämä e-kakkonen eli ”edistyksen kakkosversio” Edistyspuolueeseen vai Edistyksellisen Keskustapolitiikan yhdistykseen vai ehkä Edistykselliseen Tiedeliittoon. Vastaus löytyi e2-taustayhteisön ni-

mestä Edistysmielisen Tutkimuksen Yhdistys. Ja puolestaan tämän vastauksen ensimmäinen e -osa löytyy erään perustajatahon nimestä: Edistyksellinen Tiedeliitto. Nimi toimii, vaikka ajatuspajarooli onkin kadonnut tutkimuslaitoksen virallisesta nimestä, joka on E2 Tutkimus.

Vuonna 2012 Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys ry hakeutui MSL:n jäsenjärjestöksi. Jäsenjärjestöistä se oli pienin (41 jäsentä, joista suurin osa henkilöjäseniä), mutta toiminta-alansa puolesta sopi hyvin jäsenjärjestöjen kokonaisuuteen. Koska Ajatuspaja e2 toimi MSL:n vuokralaisena samoissa toimistotiloissa, oli molemmilla tahoilla selvä kuva toisen toiminnasta. Ajatuspajan johtaja Karina Jutila rakensi pitkäjänteisesti uutta tutkimusyhteisöä, joka tuotti akateemisten sääntöjen mukaista tutkimusta. Ajatuspajan yhteys poliittiseen keskustaan oli ohut ja ilmeni, sikäli kuin ilmeni, tutkimuskohteiden valinnassa.

SUOMEN KYLÄTOIMINTA RY MSL:N JÄSENEKSI

Suomen Kylätoiminta ry:n tulo MSL:n jäseneksi vuonna 2006 osoittaa liiton saavuttaneen sellaisen uskottavuuden, että metodisesti täysin puoluepolitiikan ulkopuolella pysyttäytyvä kylätoimintaliike saattoi ongelmitta liittyä sen jäseneksi. Tämä jäsenyys oli yhtä tärkeä kehityssaskel kuin MTK:n tulo jäsenjärjestöksi. Ajan mittaan uusi jäsenjärjestö osoittautui myös toimintavolyymiltaan tärkeäksi.

Perimätiedon mukaan Suomen Kylätoiminta ry:n puheenjohtaja Eero Uusitalo olisi väläytellyt jo 1990-luvulla Seppo Niemelän ja Päivi Rönнин vetämässä Maaseutuosaamisen teemaryhmässä, että kylätoimintaliike voisi liittyä MSL:n jäsenjärjestöksi. Asia jäi tuolloin kahvittelupuheen asteelle.

Maaliskuussa 2006 hallitus kirjasi, että Suomen Kylät ry:n ohjelma-asiamies Tuomas Perheentupa on ottanut yhteyttä toiminnanjohtajaan ja tiedustellut alustavasti, olisiko valtakunnallisella kylätoimintajärjestöllä mahdollisuutta hakea sivistysliiton jäsenyyttä. Yhteydenoton perusteella toiminnanjohtaja Paula Yliselä esitteli MSL:n visiota, toimintaa ja strategisia tavoitteita Suomen Kylät ry:n vuosikokouksessa 21.4.2006.

MSL:n hallitus päätti kysyä jäsenjärjestöjensä periaatteellista kantaa jäsenpohjan laajentamiseen. Konkreettisesti tietysti olisi kysymys Suomen Kylätoiminta ry:stä. Tämän kierroksen jälkeen Suomen Kylätoiminnan edustaja kutsuttiin MSL:n hallitukseen esittelemään kylätoimintajärjestön toimintaa.

Kun Eero Uusitalo Suomen Kylätoiminnasta vieraili MSL:n hallitukses-

sa, hän selosti Suomessa olevan vuoden 2006 tilanteessa 2 400 rekisteröityä kyläyhdistystä. Kyläasiamiehiä (maakunnallisia ja seudullisia) oli Uusitalon kertoman mukaan 50 henkeä, ja yhteistyötä kylien kehittämiseksi tehtiin yli hallintorajojen. Yhteistyön ohjelmallisia puitteita olivat kylien kehittämisen maakunnalliset kyläohjelmat, toimintaryhmytyön verkostoyksikkö, Equal-ky-
lätaloushanke sekä valtakunnallinen kyläohjelma 2003–2007. Puheenjohtaja Matti Kalliokosken perusteita hakevaan kysymykseen, miksi MSL:n ja Suomen Kylien tulisi tehdä tiiviimpää yhteistyötä, vastasi Uusitalo, että ”kylätoimintaliikkeellä on kenttä, joka MSL:lta puuttuu, ja MSL:lla on sellaista koulutus- ja kulttuuriosaamista, joka kylätoimintaliikkeeltä puuttuu.”¹⁶³ Kysyjää ja kokousta haastava vastaus jäi läsnä olleiden mieleen.

Jotta jäsenjärjestöt olisivat selvillä tilanteesta, keskustan ja MTK:n suhtautuminen haluttiin varmistaa. Sen jälkeen asia oli käsiteltävänä jäsenjärjestöjen epävirallisessa yhteiskokouksessa, joka vastasi liiton vaalivaliokuntaa. Taloudellisesti Suomen Kylätoiminnan jäsenyydelle ei ollut estettä. Tavoite oli, että sen kautta tulee uusia opintotuntimääriä, eikä vanhojen jäsenten tuntituki vähene. Suomen Kylätoiminnan kanssa laadittiin kolmivuotinen suunnitelma siitä, miten jäsenyys tuntitukien ja muun toiminnan osalta toteutetaan. Edustajistoon Suomen Kylätoiminta sai yhden paikan. Päätöksen jäsenyydestä teki MSL:n hallitus marraskuussa 2006.

Yhteistyötä MSL:n ja Kylätoiminnan kesken oli entuudestaan mm. Pohjois-Karjalassa. ITE-taiteen kartoituksissa Leader-ryhmien ja suoraan ELY-keskusten kautta saatu hanketuki oli tärkeä rahoituslähde. Ensimmäisiä MSL:n ja Suomen Kylätoiminnan yhteisiä hankkeita oli ekologista maaseutuasumista käsittelevä esite (2008). MSL:n tuottama Kyläpääallikkö-aineisto oli kokeilu, jolla koetettiin tuotteistaa yksilöille, tässä tapauksessa myös kylätoimintaliikkeelle, MSL:n suunnasta osoitettu apukeino. Aineiston nimen semantiikka sisälsi ristiriidan, jota MSL ei tunnistanut.

Suomen Kylätoiminta ry:n kokoamaan laajapohjaiseen ja mittavaan Voimistuvat Kylät -hankkeeseen MSL kuului yhtenä osapuolena.

NAISTEEMAISET HANKKEET

MSL-yhteisön muistikuvien naisteemaiset hankkeet eivät olleet erityisesti tai erikseen tiedostettu hanketeema. EU-ohjelmapolitiikassa se kyllä tunnistettiin hankkeiden vaikuttavuutta pisteytettäessä.

Silti tarvetta pelkästään naisille kohdistettuihin hankkeisiin oli. Eräs tällainen oli naismetsänomistajien aloitteesta alkanut, Pohjois-Pohjanmaalla Jomma ry:n (Jokivarsien moderni maaseutuyhdistys) alueella toteutettu Naisten metsä -hanke. Siihen lähti mukaan 101 naista. Tavoitteena oli innostaa naisia hoitamaan ja hyödyntämään omia metsiään. Naisia rohkaistiin omaa metsätilaa koskeviin päätöksiin. Koulutuksessa käsiteltiin esimerkiksi luonnonkeuruustuotteita ja raivaussahan käyttöä sekä tehtiin tehdasvierailuja.

Alun perin MSL:n oli tarkoitus julistaa vuonna 2006 yleinen poliittiseen elämään osallistuneiden muistelmakirjoituskilpailu. Ilmeni kuitenkin, että SKS oli käynnistämässä naisille suunnatun melkein samanaiheisen kirjoituskilpailun. Kun molemmat kirjoituskilpailut yhdistettiin 1906 äänioikeusuu- distuksen merkeissä, kilpailu juhlisti naisten äänioikeutta. MSL tuli kumppaniksi tähän SKS:n järjestämään muistitiedon keruuseen. Sillä oli tärkeä rooli erityisesti kirjoituskilpailusta tiedotettaessa.

Vuonna 2008–2009 MSL ja Suomen maatalousmuseo Sarka järjestivät kirjoituskilpailun ”Moninainen emäntä”. Kirjoituskilpailusta koottiin Emäntävoimaa-kirja, jonka toimitti Kirsti Manninen.

Ulkoministeriön rahoituksella tuotettiin opintoaineisto Naiset Poliittisina Johtajina – esimerkkejä Euroopasta (2011).

Naisteemaa toteutti myös IhaNaiset-hanke (2003–2004) Keski-Suomessa ja eteläisellä Pohjois-Pohjanmaalla. Nimi on johdettu sanoista ”Itsensä hallitsevat naiset” ja se pyrki lisäämään osallistujien itsetuntemusta, henkistä kasvua, kulttuurisia taitoja, omien tavoitteiden asetantaa sekä toiminnan suunnittelua. Tavoitteena oli lisätä naisten valmiuksia tiedostaa, ilmaista ja toteuttaa itseään jämäkästi niin henkilökohtaisessa elämässä kuin yhdistysten ja verkostojen jäsenenä.

KUVAUS VAPAAN KANSANSIVISTYSTYÖN KENTÄSTÄ 2006

Koulutuksen arviointineuvosto julkaisi maaliskuussa 2006 raportin vapaan sivistystyön tilasta ja tulevaisuudesta. Raportti keskittyi vapaan sivistystyön oppilaitosrakenteeseen ja palvelukykyyn. Raportin lopputulema oli se, että oppilaitosrakennetta tulee arvioida kriittisesti. Myös vapaan sivistystyön tehtävä kaipasi selkeytystä. Opetusministeriön pääluokan menoista 12–13 prosenttia käytettiin aikuiskoulutukseen. Vapaan sivistystyön osuus tästä oli vajaa vii-

dennes, eli suunnilleen 2,5 prosenttia opetusministeriön kaikista menoista. Kansansivistyksen instituutiot pyörivät siis varsin vähällä rahalla.

Mitä kaikkea täällä saatiin? Maassa oli vuonna 2005 vajaat 250 kansalaisopistoa, joiden palveluja käytti yli 600 000 kansalaista vuosittain. Ne tarjosivat mahdollisuuden tavoitteellisiin, haasteellisiin ja pitkäkestoisiin aikuisopintoihin. Erot yksittäisten opistojen välillä olivat suuret: asutuskeskuksissa tarjonta oli monipuolista, pienillä paikkakunnilla toiminta jäi lähinnä vapaata sivistystyötä ylläpitäväksi.

Samaan aikaan Suomessa toimi 90 kansanopistoa, jotka toivat 450 000 opetustuntia 110 000 opiskelijalleen. Kansanopistoissa vapaan sivistystyön osuus oli laskussa, ja ne etsiytyivät kohti paremmin tuottavia koulutusmuotoja. Maassa oli 11 opintokeskusta, jotka ovat jäsenjärjestöjensä kautta lähimpänä kansalaisten arkea ja kiinnostuksen kohteita. MSL:n ylläpitämä opintokeskus oli yksi näistä. Opintokeskukset kirjaavat vuosittain 250 000 opetustuntia ja tavoittavat opintotoimintaan noin 200 000 kansalaista. Opintokeskusten toiminta oli pedagogisesti mielenkiintoista ja monipuolista. Muutamilla opintokeskuksilla ammatillisuus painottui yhä enemmän koulutuksen sisällöissä.

Liikunnan koulutuskeskuksia maassa oli 14 kappaletta, ja ne muodostavat kattavan verkon, jonka piirissä annetaan vuosittain 110 000 opetustuntia. Urheilu- ym. opistoissa opiskeli vuosittain 80 000 henkeä, mutta kun kaikki osallistujat laskettiin mukaan, hipoi osallistujamäärä 300 000:ta vuodessa. Liikunnan koulutuskeskukset olivat vahvasti profiloituneita esim. liikuntakasvatukseen, huippu-urheiluun ja vapaa-ajan liikuntaan.

Viidennen lajin vapaata sivistystyötä muodostivat kesäyliopistot, joita raportin mukaan oli yhteensä 20 kappaletta. Niissä opiskeli vuosittain yli 35 000 kansalaista, ja niissä annettiin 42 000 opetustuntia vuodessa. Kesäyliopistot ovat laajempien maakuntakokoisten alueiden organisaatioita, eikä niillä ole kovin suurta pysyvää henkilökuntaa tai omia tiloja. Niiden kustannusrakenne oli siten erityisen tehokas. Kesäyliopistot olivat kasvu-uralla, koska ne tarjosivat avoimen yliopiston kursseja sekä kesällä että muina vuodenaikoina.

Tärkeä rajanveto oli tarpeen muutama vuosi myöhemmin, vuonna 2008. Kun sivistysliittoja edustava Opintokeskusseura otti kantaa vapaan sivistystyön kehittämisohjelmaan loppuvuodesta 2008, se joutui alleviivaamaan, että opintokeskusten tulee jatkossakin kuulua opetusministeriön koulutus- ja tiedepolitiikan toimialalle. Ne eivät kuulu kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntapolitiikan osastoon, koska niiden päätoimintamuoto on koulutus.

Vuonna 2010 opetusministeriössä astui voimaan organisaatiouudistus, jossa aikuiskoulutuksen tulosalue purettiin ja sen tehtävät ja henkilöstö siirrettiin koulutus- ja tiedepoliittisen osaston kolmeen muuhun yksikköön (yleissivistävä, ammatillinen, korkeakoulu ja tiede). Sivistysliittojen näkökulmasta tämä oli huononnonus. Vuoden 2012 alkupuolella tämä peruttiin sikäli, että aikuiskoulutuksen asiat koottiin yhteen aikuiskoulutuspolitiikan osastoksi.

Vapaan sivistystyön kehittämisohjelman rahoitustyöryhmä päätyi vuonna 2009 esittämään, että todellisiin kustannuksiin perustuvaa laskennallisen valtionavun järjestelmää täydennetään laatu- ja kehittämisavustuksilla, rakenteellisen kehittämisen avustuksilla ja jo aiemmin käytössä olleilla ylimääräisillä avustuksilla ja opintoseteliavustuksilla. Laatu- ja kehittämisavustukset saisivat olla enintään 15 % opintokeskuksen kokonaisavustuksesta. Vuodesta 2011 lähtien käyttöön otettiin kolmivuotiset kehittämissuunnitelmat sekä määriteltiin toiminnan tavoitteet, kohdentaminen ja voimavarat. Näin vahvistetaan opintokeskusten omaa päätösvaltaa toiminnan suuntaamisessa.

Häiriötä ja ihmetystä vapaan sivistystyön rahoitusratkaisuihin aiheutti oikeusministeriön osana vaalirahoitusuudistusta käynnistämä prosessi, jossa puoluetuen ratkaisuja pohti virkamiestyöryhmä. Se tarjosi ratkaisuksi valtionavun jakoa mm. opintokeskuksille parlamentaarisen voiman (kansanedustajien lukumäärä) mukaisessa suhteessa. MSL ei kannattanut tätä linjaa, kuten ei yksikään yhdestätoista sivistysliitosta. Kuitenkin asia siirrettiin neuvoteltavaksi vuoden 2011 hallitusneuvottelujen yhteyteen.

SÄÄNTÖJEN TARKOITUSPYKÄLÄÄ MUOTOILLAAN

MSL:n Tampereen kulttuuriyhdistyksen kirje Maaseudun Sivistysliiton nimen muuttamisesta Maakuntien Sivistysliitoksi sysäsi vuonna 2007 liikkeelle pohdinnan sääntöjen muutostarpeesta. Vuonna 1963 tehtyjä ensimmäisiä sääntömuutoksia voi luonnehtia teknisiksi korjauksiksi. Sittenkin MSL:n historiassa aiheesta oli keskusteltu kolmesti. Näin oli tapahtunut yhteiskunnan murroskohdissa 1970-luvun vaihteessa ja 1980-luvun lopulla sekä talouskriisin jälkimainingeissa 1994.

Lyhyt nimeä koskeva keskustelu käytiin 1994, jolloin keskustustoimisto tiedusteli hallituksen tekemän päätöksen mukaisesti kaikilta jäsenjärjestöiltä,

olisiko MSL-lyhenne pidetty samana, mutta nimi muutettu Maakuntien Sivistysliitoksi. Kysely osui vaiheeseen, jolloin MSL:n aluekeskusverkko oli pakko purkaa. Saadut vastaukset olivat kielteisiä.

Vuonna 2007 alkaneessa pohdinnassa oli alusta pitäen selvää, että nimeä ei tulla muuttamaan. Kirjainyhdistelmä MSL olisi kuitenkin hyvä liittää nimeen. Myös edustajiston kokoonpanoa ja jäsenmaksun määräytymistä koskevia täsmennyksiä oli syytä pohtia. Hallituksen jäsenet olisi hyvä valita vuodeksi kerrallaan.

Jokaiselle järjestölle ja yhdistykselle on tärkeää, miten sen tarkoituspäytäkirja on kirjattu sääntöihin. Tarkoituspäytäkirja perustelee, miksi kyseinen järjestö on olemassa. MSL:n tarkoituspäytäkirjan kirjaamistavalla koettiin jälleen olevan merkitystä.

Tuolloin voimassa oleva sivistysliiton tarkoituspäytäkirja oli alkuosaltaan kömpelö, ja jatkokin oli säilyttää vanhaa ”maamme-suomen” kieltä:

”Liitto on poliittisen keskustan ja maaseutuväestön sivistystyön keskusjärjestö. Liiton tarkoituksena on jäsenyhteisöjen aatteellisten tavoitteiden mukaisesti edistää tasa-arvon, ihmisyyden ja maaseutukulttuurien päämäärien toteutumista maamme sivistys-elämässä.”

Kun tämän, liiton asiakirjojen mukaan vähän keskustellun tarkoituspäytäkirjan syntyä jäljittää, osoittautuu, että se on tullut sääntöihin 1984, vuotta myöhemmin kuin MTK liittyi MSL:n jäseneksi. Se on siis ollut väljennys aiemmin voimassa olleeseen tarkoituspäytäkirjaan nähden.

Siteeratun sijalle sääntöjä pohtinut hallituksen työjaosto ehdotti 8.8.2007 päivätyssä vertailumuistiossaan kolmikohtaista muotoilua. Toiminnan tarkoitus on paitsi sivistysliiton olemassaolon peruste, myös peruste sille, miksi liitto saa rahoitusta mm. valtiolta. Siksi uudessa tarkoituspäytäkirjassa käytettiin sanamuotoja, jotka olivat peräisin vapaan sivistystyön lain tarkoituksesta. Ensimmäisen lauseen lopussa on piilotettu ”(hyvä) ihminen ja (kunnan) kansalainen” -viittauksena alkioalaisuuteen. Toinen lause on tarkoituksellisen väljä tulkintaa kansanvallasta ja kansainvälisestä yhteistyöstä. Maininta maaseudun elinvoimasta antaa perusteen maaseudun kehittämiselle mm. hankkeiden kautta ja vastaa mm. MTK:n ja Suomen Kylätoiminnan painotuksia:

”Maaseudun Sivistysliiton tarkoituksena on edistää elinikäisen oppimisen ja omaehtoisen kulttuurityön avulla kasvua ihmisenä ja kansalaisena.

Liitto edistää suomalaista kansanvaltaa, yhdenvertaisuutta ja maaseudun elinvoimaa sekä kansallista ja globaalia vastuuta.

Liiton arvopohja perustuu poliittisen keskustan, maaseudun ja jäsenjärjestöjen taustaan.”¹⁶⁴

Tätä muotoilua voi verrata liiton varhaisvuosilta (1970) löytyvään ehdotukseen tarkoituspöytäkirjaksi. Se virallistui monien MSL:n aluejärjestöjen säännöissä. Tämän tarkoituspöytäkirjan mukaan tarkoituksena on

- 1 toimia sivistyksellisen ja koulutuksellisen oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi;
- 2 taata jokaiselle yksilölle mahdollisuus osallistua tarpeittensa ja kykyjensä mukaiseen kulttuurisaavutusten hyväksikäyttöön ja niiden kehittämiseen;
- 3 edistää ihmiskeskeistä ja uudistuvaa kulttuuripolitiikkaa.

Tämän kaltainen 1970-luvun tarkoituspöytäkirja muuntuu seuraavassa toiminnan laatu -pöytäkirjassa kuvaukseksi, mitä liitto tekee tarkoituksensa toteuttamiseksi. Kuvauksen ykköskohtana on toiminta keskuselimenä yhteistyön luomiseksi ja lujittamiseksi edellä mainittuihin päämääriin pyrkivien yhteisöjen ja yksilöiden kesken. Toisin sanoen arvopohjaa ei johdeta jäsenjärjestöjen arvoista tai taustoista, vaan jäsenjärjestöiksi kelpaavat kaikki, jotka hyväksyvät mainitun 1970-luvun tarkoituspöytäkirjan kolme kohtaa. Nämä kolme arvoa ovat lyhyesti oikeudenmukaisuus, sivistisyhteiskunta ja ihmiskeskeisyys. Tai vielä lyhyemmin: oikeustaju, sivistys, ihmisyyys.

Tammikuussa 2009 hallitukselle esiteltiin PRH:n ennakkotarkastamat MSL:n säännöt. Ehdotuksen oli laatinut hallituksen tähän tehtävään valtuuttama työryhmä. Työryhmän jäseniä olivat Ilkka Miettinen (keskusta), Rauno Koivumäki (Lomayhtymä), Tuomas Perheentupa (Suomen Kylätoiminta), Jukka Salminen (Eläkeliitto) sekä Markku Vuorensola (MTK). Sihteerinä toimi Paula Yliselä. Ehdotetuissa säännöissä tarkoituspöytäkirja oli seuraavassa muodossa:

”Liiton tarkoituksena on edistää jäsenjärjestöjensä kanssa ihmisenä ja kansalaisena kasvua elinikäisen oppimisen ja kulttuurin keinoin. Liitto edistää kansanvaltaa, maaseudun elinvoimaa, ihmisten yhdenvertaisuutta sekä paikallista, kansallista ja globaalia vastuuta.”

Keskustajärjestöjen edustajat ilmoittivat, etteivät hyväksy sääntöehdotusta, ”koska sen tarkoituksypykälä ei riittävästi tuo esiin keskustalaisia arvoja toiminnan perusteena”. Käydyssä keskustelussa päätettiin, että työvaliokunta pohtii tarkoituksypykälän kirjaamistapaa uudestaan. Sääntöuudistusta ei lähdetä viemään eteenpäin ennen kuin hallitus niin yksimielisesti päättää.

Tietämättä keskustelussa käytettyjä argumentteja voimme kuitenkin todeta, että jos tuolloiset keskustajärjestöjen edustajat kokivat MSL:n olevan keskustalainen järjestö, he tekivät virheen. MTK:n, Eläkeliiton ja Suomen Kylätoiminnan kuuluminen jäsenjärjestöihin tarkoittaa, että järjestön tarkoituksusta ei voi eikä pidä määritellä poliittisen keskustan näkökulmasta, vaan jollain tapaa laajemmasta ja korkeammasta näkökulmasta.

Nimenomaan nämä epäpoliittiset järjestöt toivat ja tuovat toimintaan uskottavuutta, jota pelkällä poliittisella sivistysjärjestöllä ei olisi. Niiden mukanaolo MSL:ssa alleviivasi järjestön itsenäisyyttä, mikä on kaiken sivistystyön ehdoton edellytys. Toisaalta voimme suhteellisen helposti tunnistaa, mitä keskustajärjestöjen edustajat karsastivat: tarkoituksypykälän edistää-lauseessa ei ole mitään muuta muista sivistysjärjestöistä erottavaa kuin sanat ”maaseudun elinvoima”. Edistämislauseen lopun kohta paikallisesta, kansallisesta ja globaalista vastuusta oli opetusministeriön työryhmäraportista otettu. Saman näkökulman olisi voinut ilmaista ihmisyyden tai ihmiskeskeisyyden kautta.

Kun sääntömuutoksen käsittely jatkui, otetiin lähtökohdaksi, ettei asiassa ole kiirettä. MSL:n työvaliokunta hankki jäsenjärjestöjen ja Alkio-opiston kannatusyhdistyksen säännöt, vertaili kaikkien tarkoituksypykäliä ja totesi, että asiassa todellakin tarvitaan lisää aikaa. Tälle tolalle asia jäikin, kunnes Pekka Perttulasta tuli sivistysliiton puheenjohtaja 2016.

LIITON VISIO JA STRATEGIA 2008

Sivistysliitossa oli vuonna 2008 tehty kolmen päivän verran tulevaisuuspohdintaa jäsenjärjestöjen ja henkilökunnan kanssa. Jokainen jäsenjärjestö oli vastannut neljään tärkeään kysymykseen. Konsultteja ei tällä kertaa käytetty, eikä kymmenen vuoden takaista prosessijäsennystä sovellettu. Tuloksista johdtopäätöksiä vetäessään puheenjohtaja Matti Kalliokoski pelkisti liiton valinnan kolmeen erilaiseen rooliin. Hallituksen kokouksen 5.9.2008 pöytäkirjaa suoraan ja kongruenssivirheineen siteeraten nämä MSL:n mahdolliset ja toisistaan erilaiset roolit olivat:

- "(1) tehokas rahan edelleen jakaja*
- (2) tiukasti nimetyt työntekijät jäsenjärjestöjen linjaamiin koulutus- ja kulttuuritoimintoihin*
- (3) nostaa keskeinen osaaminen esiin ja kehitetään ja vahvistetaan sitä."*

Näitä vaihtoehtoja tulisi peilata sitä vasten, että poliittinen toiminta ammat-
timaistuu, MTK:n jäsenmäärä pienenee ja eläkeläisten määrä kasvaa. Vapaan
sivistystyön lakikin muuttuu, mutta ei ollut selvää, mihin suuntaan.

Opintokeskuksen sisällöt voidaan linjata kahteen jäsenistölle tärkeään ko-
konaisuuteen. Nämä ovat kansalaisvaikuttaminen/järjestöosaaminen sekä yh-
teisöllinen hyvinvointi. Kulttuurituotantojen puolella toteuttaminen vaatii, että
sisältöihin löytyy rahoitus joko projektirahoituksena tai sisällön tilaajalta. Kult-
tuuritoiminnan avustus kattanee tulevaisuudessa vain osan hallintomenoista.

Päätökseksi tuli opintokeskuksen osalta, että yhteistyötä henkilöstön kesken
lisätään osaamisen varmistamiseksi ja osaamisen jakamiseksi. Toiminnanjohtaja
sai valtuudet ajaa uudistuksessa mallia, jossa rahoitusjärjestelmä tuntivolyymin
lisäksi antaa mahdollisuuden sisältöjen tuottamiseen. Edelleen päätettiin, että
jäsenjärjestöjen järjestökohtainen palvelu on yhä keskeisellä sijalla. Opintokes-
kuksen pedagogisen ryhmän asemaa vahvistetaan. Jatkossa opintotoiminta hyö-
dyntäisi Maahenki Oy:n kustannuspalveluja opintoaineistojen tuottamisessa.

Kulttuuritoiminnan osalta kirjattiin päätavoitteeksi saavuttaa OPM:n kans-
sa käytävissä neuvotteluissa vakaa yleisavustus. Yleisavustuksen määrän piene-
nemiseen varauduttiin. Vastaavasti projektirahoitusta oli kyettävä lisäämään.
Se taas edellytti vakituisen henkilökunnan projekteissa tekemän työpanoksen
kirjaamista ko. projekteille. Edelleen päätettiin tiivistää yhteistyöverkostoja.
Maahenki Oy:lle tehtävä työ tuli edelleen laskuttaa yhtiöltä. Lopuksi päätet-
tiin, että kulttuuritoiminnan taloutta arvioidaan itsenäisenä toimintona. Kult-
tuuritoimenjohtaja voi tehdä itsenäisiä ratkaisuja edustajiston hyväksymän
toimintasuunnitelman ja saadun rahoituksen puitteissa.

Päätöksiä katsottaessa olennaista on havaita, mitä ei päätetty. Tässä vai-
heessa, MSL:n oman tulevaisuustyön tuloksena päätöksiin ei kirjattu edes
selvitystasolla ajatusta koota laajemmalla maaseutupohjalla uusi kulttuurior-
ganisaatio. Tämä muuttui nopeasti loppusyksystä 2008.

Kun MSL:n hallitus marraskuussa 2008 arvioi OPM:n asettaman työryh-
män väliraporttia, se kirjasi: mahdollinen ohjelmarahoitus ei saa johtaa sii-
hen, että sivistysliitoista tulee OPM:n luomien ohjelmien toimeenpanoyk-
sikköjä. Hallitus totesi samalla suurimpien muutospaineiden kohdistuvan

kansanopistokenttään. Tässä yhteydessä se totesi, että yhteistyömahdollisuuksia Alkio-opiston kanssa tulee pohtia. Lisäksi todettiin, että globaalisuus tulee kansansivistyskentällä ymmärtää yhteisenä tekemisenä. Viime mainitusta liitolla oli kokemusta, sillä Lapissa, Pohjois-Pohjanmaalla ja Keski-Suomessa oli toteutettu menestyksekkäästi maahanmuuttajahankkeita eri rahoituksilla. Edustajiston syyskokouksessa tuotiin ilmi, että ohimennen sivuttu aloite yhteistyökeskusteluista oli tullut Alkio-opiston suunnasta.

Sivistysliiton omakuva on erinomaisella tavalla kiteytetty vuoden 2009 toimintasuunnitelman ensimmäiseen kappaleeseen: *”Maaseudun Sivistysliiton toiminta-ajatuksena on olla yhteistyöjärjestö, joka kumppaneidensa kanssa tukee vapaan sivistystyön lain hengessä ihmisenä kasvua, kansalaisyhteiskunnan uudistamista ja maaseudun kehittämistä koulutuksen ja kulttuurin keinoin. Alkiolaisen ja maahenkisen sivistyskäsitteen tavoitteena on tasa-arvo, ihmisyyden ja maaseutukulttuurin elinvoimaisuus.”*

Yhtä selkeä oli puheenjohtaja Kalliokoski edustajiston avaussanoissaan joulukuussa 2009. Vapaa sivistystyö on pohjoismainen ilmiö, jossa julkinen valta tukee kansalaistoimintaa. Se perustuu kunkin sivistysjärjestön omiin arvolähtökohtiin. Siksi valtion taloudellinen tuki ei saa hämärtää kansalaistoiminnan luonnetta ja muuttaa sitä valtion tehtäviä palvelevaksi. On tärkeää, että vapaan sivistystyön lain tarkoituksypykälään ei näytä kohdistuvan muutospaineita. Kalliokosken esiin tuoma kanta oli MSL:n perinteinen vapaa sivistystyön kanta, mutta osoitti samalla, että sivistysliitossa oli luettu kuuden yhteiskunnallistaustaisen sivistysliiton (ml. MSL) yhteisesti Seppo Niemelältä tilaamaa Sivistystyö-kirjaa.

YHTEISTYÖ ALKIO-OPISTON KANSSA SELVITETTÄVÄNÄ

2000-luvun Suomessa oli historiallisista syistä liikaa kansanopistoja. Tämä oli muuan koulutuksen arviointineuvoston raportissaan sinänsä kohteliaasti ilmaisemista viesteistä. Kaikkiin kansanopistoihin ei riittänyt opiskelijoita, ja monella opistolla oli taloudellisia vaikeuksia. Tiedossa oli, että opetusministeriö halusi kansanopistokentälle muutoksia. Valtiolta tulevan rahoituksen pysyvyyteen tuli suhtautua varovaisesti.

Kukin kansanopisto reagoi paineisiin mahdollisuuksiensa rajoissa. Olisiko jotain uutta löydettävissä? Tässä oli syy, miksi Alkio-opisto oli halunnut kes-

kustella MSL:n kanssa mahdollisista uusista kuvioista. MSL lähestyi aihetta konkreettisesti ja piti hallituksensa kokouksen Alkio-opistolla Korpilahdella. Molempien tahojen hallitukset kävivät yhteisen keskustelun. Tulos tapaamisista oli, että kumpikin taho päätti virallisesti selvittää, mitä yhteisiä hyötyjä olisi löydettävissä. Yhteistyön äärimmäisenä mahdollisuutena oli, että MSL ja Alkio-opisto yhdistyisivät yhdeksi organisaatioksi. Käydyissä keskusteluissa viitattiin muun muassa, että evankelisluterilaisen kirkon piirissä Kirkkopalvelut, sen opintokeskus Agricola ja Seurakuntaopisto oli organisoitu yhdeksi yksiköksi, ja siitä oli rohkaisevia kokemuksia.

Matti Kalliokoski¹⁶⁵ kertoo MSL:n keskusteluvalmiuden perustuneen käsitykseen, että vapaan sivistystyön kentän rahoitus tulisi muuttumaan radikaalisti. Oletus oli, että jossain vaiheessa tulee leikkauskierros, joka murtaa rakenteet voimalla. Ajatuksena oli, että ”leveämmillä hartioilla” olisi mahdollista selvittää ja itse määritellä muutosten suuntaa. Luontevaa mallia fuusiolle ei kuitenkaan löytynyt. Sivistysjärjestöihin kohdistuvat rajut valtionapuleikkauksetkaan eivät onneksi toteutuneet.

Jonkinlaisena sinisenä ajatuksena fuusiota pohtineiden mielissä saattoi väikkyä eräänlainen moderni kansankorkeakoulu, laitos, jolla olisi paitsi Alkio-opiston perinteinen opiskelijapohja, myös aktiivisten kansalaisten vaikuttajakasvatuksen tehtävä sekä MSL:n pedagoginen osaaminen sekä kyky joustavasti ja nopeasti tuottaa ajankohtaista yhteiskuntatietoa. Tällaista oppilaitosta ei toistaiseksi Suomessa ole.

Kun MSL:n nipinnäpin päätösvaltainen hallitus ensimmäistä kertaa keskusteli yhteistyöstä Alkio-opiston kanssa, se totesi seuraavia näkökohtia:

- yhteistyön kartoittaminen on kannatettava ajatus
- tulevaisuuden osaaminen on varmistettava
- ajat ovat taloudellisesti kovat: yhteistyö ja kumppanuus tällaisissa asioissa hyvä asia
- pitää lähteä yhteisestä intressistä ja tavoitteesta: yhteistyö ei ole itsetarkoitus
- täytyy syntyä toimiva kokonaisuus eli $1 + 1 =$ suurempi kuin 2
- pitää olla molemmille hyötyä: liikkeelle pienin askelin ja selkein tavoittein
- luottamus, toisten tunteminen tärkeää (osaaminen, toimintatavat, henkilöt)
- kulttuurituottajakoulutuksessa selvä yhteistyömahdollisuus

- yhteistyötä voi jo nyt tehdä, jos sopivia sisältöjä löytyy
- lakiuudistus saattaa velvoittaa yhteistyöhön: silloin luontevaa arvopohjainen yhteistyö
- yhteiskunnallinen korkeakoulu puuttuu
- yhteistyö ei saa vaarantaa rahoitusta.¹⁶⁶

Yhteistyötä selvittämään perustettiin yhteinen työryhmä, jossa oli avainhenkilöitä molemmilta tahoilta sekä Keskusta ry:n edustajat. MTK:n hallitus sai asiasta lyhyen esittelyn ja päätti osaltaan antaa valmistelun edetä. Muutaman kerran kokoustettuaan työryhmä ehdotti yhteisen selvityksen tekemistä ja selvitysmiehen palkkaamista sitä tekemään. Selvityksessä tuli hahmottaa vapaan sivistystyön uudistettuun lakiin sisältyvä mahdollinen yhteinen tulevaisuuden tehtävä. Jos sivistysliitto ja opisto yhdistyvät uudeksi organisaatioksi, ”uudeksi subjektiksi”, mitkä olisivat tällaisen subjektin tehtävät ja työnjako? Henkilöstön yhteisessä kehittämistyössä olisi mahdollisuuksia: mitä? Millaista synergiaa rakenteiden ja hallinnon yhteistyöstä tai yhdistymisestä seuraisi? Mitä tehtäisiin omaisuuksille ja taseille? Mitä juridisia toimenpiteitä tarvittaisiin?

Kuten yllä kirjattu selvittämistä vaativien tehtävien lista osoittaa, kyse ei ollut vähemmästä kuin sivistysliiton ja keskustahenkisen kansanopiston yhdistämisestä. Asiaa valmisteltiin aktiivisella otteella: kaikesta voi päätellä, että yhdistymisajatuksella oli tuolloisen MSL:n johdon tuki. Kovin pitkälle menevänä reaktiona hallituksen puolelta voi kirjata ohjeen, että ”aatteen palon tulisi näkyä” selvityksessä sekä neuvo ”keskiöön se, miten maailmaa voidaan muuttaa haluttuun suuntaan”.

Selvitysmiehen edellytettiin tuntevan vapaata kansansivistystyötä. Hänen tuli kyetä keskustelemaan taustayhteisöjen kanssa ja tuntea ministeriön ajatustapaa. Pääosaa hankkeen rahoituksesta haettiin opetusministeriöltä, ja rahoitus myös saatiin. Vuoden 2010 toimintasuunnitelmassa sivistysliiton ja opiston yhteistyömahdollisuuksien kartoitus oli aivan kärjessä, jopa mainittuna ennen muuta toimintasisältöä otsikolla ”Toimintaympäristössä tapahtuu”. Selvityksen tekijäksi tuli lopulta Ajatuspaja e2 ja sen johtaja, tohtori Karina Jutila. Selvityksen aikataulu oli nopea. Sitä käsiteltiin ensin molempien hallitusten miniseminaarissa kesäkuussa ja sitten molempien tahojen henkilöstöjen ja hallitusten seminaarissa elokuussa.

Ajatuspaja e2:n tuottama selvitys oli lajiltaan lähinnä tulevaisuuden tutkimusta, jossa tarkasteltiin osapuolten mahdollisia tulevia tehtäviä, yleisiä tietotarpeita ja nähtävissä olevan tulevaisuuden kysyntäkenttää. Skenaariomuo-

toisen tarkastelutavan määräsi MSL:n hallitus. Selvitystä ei viety konkretiaan: resurssien, talouden tai synergioiden tasolle. Avainhenkilöt sivistysliitossa, opistossa ja jäsenjärjestöissä oli haastateltu kysymyslomakkeella. Valintatilanne esitettiin kolmena skenaariona, joista ensimmäinen oli suunnilleen vallinneen tilanteen kirjaava Pientä kivaa, seuraava taloudellisista seikoista johdettu Eurot puhuvat ja kolmantena fuusio yhteiseksi konserniksi skenaarionimellä Järkiavioliitto. Asiaa valmistellut työryhmä oli fuusion kannalla ja esitti valmistelun viemistä sen suuntaan.

Muutamia uusia oivalluksia selvitys sisälsi. Yksi oli se, että prosessin loppuvaiheessa Ajatuspaja ei liitettiin osaksi MSL & Alkio-opisto -konserniajastusta. Toinen uusi ajatus oli se, että MSL:n osaamisen avulla Alkio-opiston ja Humakin yhteyteen perustettaisiin ns. yhteiskunnallinen korkeakoulu (eräänlainen toisen asteen kansanopisto). Mitä tämä mahdollisuus tarkemmin olisi, jäi avoimeksi optioksi.

MSL:n hallitus oli koko ajan edellyttänyt yhteistyöselvitykseltä konkretiaa. Mitä yhteistyöllä tavoitellaan? Millainen olisi mahdollinen yhteinen konserni? Mitä lisäarvoa järjestely toisi kullekin jäsenjärjestölle? Olisi pohdittava, ollako poliittisesti tiiviimmin organisoitu, vai toteutetaanko laajempaa yhteiskunnallista näkemystä. MTK:n edustaja oli myönteinen fuusiolle: maataloustuottajille ei ole näkyvissä puoluepoliittisen ristiriidan riskiä, sillä ”kenestäkään ei tule kouluttamalla kepulaista”, mutta välineen ja toiminnan pitää olla houkuttelevaa.

Elokuussa MSL:n hallituksen skeptisyys suhteessa fuusioon oli lisääntynyt. Selvitys oli esitelty Alkio-opistolla pidetyssä henkilöstöjen ja hallitusten yhteisseminaarissa. Fuusion tavoite todettiin selkiytymättömäksi. Olisi selkeytettävä, mitä uusi toimija tekee. Keskustelu asiasta eteni monella tasolla. Tarvittiin jatkosuunnitelmia eri skenaarioiden pohjalta. Puheenjohtaja Kalliokoski käytti voimakkaan puheenvuoron siitä, että (1) tavoitteena on turvallisempi ja leveämpi pohja toimia ja (2) parempi yhteiskunnallinen vaikuttavuus: katseen pitäisi olla 20 vuoden päässä. Lisäksi (3) oleellista on, onko MSL:lla yhteiskunnallista tehtävää, siitä riippuu, onko sivistysliitto elossa pitkällä tähtäimellä.

Päätökseksi tuli, että yhteistyötä kartoittanut työryhmä kokoontuu vielä kerran. Sen jälkeen hallitukset päättävät jatkosta. Silloin tulee olla selvillä tavoite ja tarkoitus sekä suunnitelma työskentelyprosessista. Kun ratkaisevaan kokoukseen tultiin marraskuussa 2010, ehdotti työryhmä ”jatkotoimenpiteitä fuusiomallin pohjalta”. Hallitus empi edelleen, mutta päätökseksi kirjattiin

fuusiomallin valmistelu. Edustajisto hyväksyi linjauksen syyskokouksessaan osana toimintasuunnitelmaa vuodelle 2011. Puheenjohtaja evästi edustajia päätökseen kuvaamalla että ”yhteistyö rakentuu parhaiten samalle arvopohjalle, jossa yhteiskunnan suuntaan vaikuttaminen on keskiössä ja tavoitteena on fuusiomalli”.

Näiden näkemysten pohjalta juristin koulutuksen omaava MSL:n koulutussuunnittelija Timo Latikka sai vuoden 2011 alussa tehdäkseen tarkemman suunnitelman Alkio–MSL-fuusiosta. Latikan piti selvittää juridinen toimintamalli, jäsenkunta, johtamismalli, henkilöstön rakenne ja eläköityminen sekä osaaminen nyt ja tulevaisuudessa. Tehty selvitys keskittyi fuusion juridiseen järjestelyyn ja uuden yhdistyksen jäsenkuntaan. Latikan ehdotuksen mukaan siirtymävaiheessa perustetaan uusi yhdistys, jonka hallitus sitten vastaisi varsinaisen yhdistymissuunnitelman toteutuksesta ja yhteisen tahtotilan vahvistamisesta. Siirtymävaiheen yhdistyksen (”Uusi Alkio”) tarkoitus oli luoda luottamusta ja suunnitella fuusiota asteittain. Jäsenjärjestöt tekisivät kukin omaan tahtiinsa päätökset uuteen yhdistykseen liittymisestä. Tarvittaessa fuusiohankkeesta voitaisiin myös peruuttaa pois. Varsinaisessa fuusiovaiheessa MSL yhdistettäisiin Alkio-opiston kannatusyhdistykseen, joka erikseen valittavalla nimellä (Sivistysliitto Alkio tai Maakuntien Sivistysliitto Alkio) toimisi emoyhdistyksenä uutta sivistyskonsernia rakennettaessa. Aikaa fuusion asteittaiseen toteuttamiseen arveltiin kuluvan 5–10 vuotta.

Syksy 2011 oli MSL–Alkio-yhdistymishankkeelle ratkaisevaa aikaa. MSL:n henkilökunta oli odottanut ison kuvan muodostamista. Kun sellaista ei muodostettu, henkilöstö kääntyi aktiivisesti fuusiohanketta vastaan. Mielialojen kehityksestä tietoinen hallitus päätti puheenjohtajan ehdotuksesta järjestää työpajan, jossa molempien organisaatioiden henkilöstöt työstäisivät omasta näkökulmastaan fuusion tavoitteita, hyötyjä ja riskejä. Hallituksen jäsenet toistivat asiaa koskevassa keskustelussa jälleen kerran toiveensa suuremmasta konkretiasta, kipukohtien selvittämisestä, henkilöstön mukaan ottamisesta ja tulevan organisaation yksinkertaisuudesta. Nimiasia todettiin herkäksi. Fuusiota puoltaneet puheenvuorot sisälsivät ajatuksia ”yhteiskunnallisen toiminnan vaikuttavuuden lisäämisestä”, ”leveämmistä hartioista” sekä ”organisaation muokkaamisesta selvän vision ja tavoitteen mukaan”.

Marraskuuhun 2011 mennessä MSL:n puheenjohtajisto ja toiminnanjohtaja olivat tavanneet Keskusta ry:n, MTK:n ja Eläkeliiton johtoa. Raportoidun mukaan käydyt keskustelut kannustivat etenemään. Alkio-opiston johto ja henkilöstö olivat valmistelleet omasta näkökulmastaan fuusion operatiivisen

suunnitelman. Hallituksen jäsenet olivat jo aiempaa kriittisempiä. Hallitus päätti viedä välivaiheen yhdistyksen perustamissuunnitelman edustajiston kevätkokoukseen 2012. Samalla päätettiin valmistella päätös siitä, ettei henkilöstöä irtisanota mahdollisen fuusion johdosta. Viimeksi mainittu kirjaus oli toki itsestään selvä lähtökohta. Näin kirjattuna se palautti näkökulman isoista kuvioista MSL-keskeiseksi.

MIKSI MSL-ALKIO-FUUSIO EI TOTEUTUNUT?

Jotta kahden erilaisen toimijan fuusio onnistuisi tilanteessa, jossa kumpikaan ei ole pakotettu fuusioon, tulee uutta rakennetta johtavan henkilön edustaa uutta ideaa eikä kumpaakaan vallitsevaa organisaatiota. Jotta synergiat saataisiin luotua, tulee uudella johdolla olla pysyvässä käytössään rahaa ja organisoitavaltaa osapuolten suuntaan. Tällaista johtoa, resurssia tai valtaa ei ollut. Lopputulos olisi tullut neuvotella ehdolla, että kummallakaan osapuolella henkilöstö ei muutu. Tehtävä oli mahdoton.

Ratkaisevaa fuusion kaatumiselle oli, että yhteistä isoa kuvaa synergiaa lisäävästä toiminnasta ei muodostunut. Asiakirjoista katsoen kukaan ei toistuvista puheista huolimatta sellaista muodostanut. Puhuttiin yleisellä tasolla ”leveämmistä hartioista”. Kuitenkin toimintakulttuurit kummallakin taholla olivat hyvin erilaisia. Alkio-opisto oli internaatti, jossa oli koulurakennus, lukujärjestykset, aineenopettajat ja yliopistoon valmentava opetus. MSL puolestaan oli organisaationa äärimmäisen ketterä: se meni minne tarvittiin, toiminta oli joustavaa ja yhteyksiä kutovaa, sillä ei ollut kiinteää oppilaitosrakennusta, se toimi hankkeina ja verkostona, se käytti paljon asiantuntijoita. Fuusioprosessiin oli jostakin syystä tullut kulma, että MSL liittyisi Alkioon: Toisin sanoen vahvan identiteetin omaava kolmen kirjaimen MSL katoaisi, toimijat liittyisivät Alkio-opiston kannatusyhdistykseen ja Alkio-opiston rehtorista tulisi uuden kokonaisuuden toiminnanjohtaja. Kuitenkin: kun Alkio-opistolle valittiin uusi rehtori, valinta tapahtui opiston näkökulmasta optimaalisesti, mutta fuusion suurta kuvaa valinnassa ei pohdittu.

Tästä Alkio-opistoa asetelmana suosivasta lähtökohdasta huolimatta MSL:n varapuheenjohtaja Markku Vuorensola muistelee ja arvioi jälkikäteen, että juuri Alkio-opiston henkilökunta olisi ensimmäisenä alkanut epäillä fuusion järkevyyttä. Heille oli syntynyt käsitys, että fuusio merkitsisi osalle opiston väestä muuttoa Helsinkiin.¹⁶⁷ Sivistysliiton henkilöstö piti tilannetta avoime-

na, mutta päättyi perustelemaan oman vastustavan kantansa mahdollisimman tarkasti.

Fuusion lopullinen tyrmäys tapahtui MSL:n edustajiston kokouksessa toukokuussa 2012. Siihen mennessä oli tapahtunut paljon henkilömuutoksia fuusiota valmistelleessa työryhmässä. Alkio-opiston rehtori Jorma Keränen oli jäänyt eläkkeelle. Opiston hallituksen puheenjohtaja, päätoimittaja emeritus Erkki Laatikainen kuoli alkuvuodesta 2013. Helsingin Sanomiin siirtynyt MSL:n puheenjohtaja Matti Kalliokoski oli jättäytynyt pois MSL-tehtävästään, MTK:ta edustanut MSL:n varapuheenjohtaja Markku Vuorensola oli jäänyt eläkkeelle ja hänen tilalleen oli tullut tiedotusjohtaja Klaus Hartikainen. MSL:n uudeksi puheenjohtajaksi tullut keskustan varapuheenjohtaja Timo Kaunisto perehtyi tilanteeseen ilman ennakkokäsityksiä ja edustajiston tuella vihelsi pelin poikki.

Käytännössä MSL–Alkio-fuusio kaatui hallituksen kokouksessa 3.4.2012. Prosessin katkaisu tapahtui taiteen kaikkien sääntöjen mukaan. Koko kolme vuotta kestänyt valmistelu kerrattiin, päätöksenteossa oli käytettävissä MSL henkilöstön kriittinen kirjelmä asiasta sekä puheenjohtaja Matti Kalliokosken henkilöstölle esittämä johdatus asiaan kuin myös Alkio-opiston kannatusyhdistyksen puheenjohtajan Erkki Laatikaisen laatima kirjoitus siitä, miten Alkio-opiston suunnasta asia nähtiin.

Matti Kalliokosken nelikohtainen powerpoint-esitys oli otsikoitu Miksi tavoitella fuusiota? Esitys oli alun perin laadittu syksyn 2011 tilanteeseen. Odotusten vastaisesti tämä paperi pysyttäytyi hyvin yleisellä tasolla eikä tuonut uusia argumentteja pöytään.

Käytettävissä oli myös Erkki Laatikaisen ajatusharjoittelmakseen luonnehtima muistio ”Maakuntien Sivistyskeskus Alkio”. Muistion ideana oli valittujen henkilöiden kaaderikoulutus tulevaisuuden poliitikoiksi, kansanedustajiksi ja ministereiksi. Idea muistutti päättäjien maanpuolustuskurseja. Yksi ongelma kaaderikoulutuksessa oli: koulutukseen pääsevät valittiin ”jossakin”, pääsy ei ollut avointa. Laatikaisen muistio osoitti – fuusiohankkeen suuruuteen nähden yllättävästi – ettei Alkio-opistonkaan suunnalla ollut tarjota tätä kummoisempaa suurta kokonaiskuvaa yhdistymisen tarkoituksesta.¹⁶⁸

Miksi
tavoitella
fuusiota?

Kolmantena kohtana asiakokonaisuutta oli MSL:n henkilön kannanotto asiaan. Henkilöstön lausuma yhdistymisselvitykseen annettiin asiaa käsitelleen yt-ryhmän kokouksessa. Lausumassa fuusiota kuvattiin Alkioon sulautu-

miseksi ja tavoitteeseen nähden ylimitoitetuksi toimenpiteeksi. Yhteistyö oli järjestettävissä kevyemmin rakentein. Hanketoiminnassa MSL oli rahoittajien näkökulmasta luotettava toimija. Liiton kulttuurityö on onnistunut samalla kertaa olemaan uskollinen maaseutuhenkisille arvoille ja toiminut edistyksellisesti uusimman kulttuurin ilmiöissä. MSL selviytyisi tässä ajassa ja tulevaisuuden haasteissa parhaiten itsenäisenä järjestönä.

Toiminnanjohtajan ja puheenjohtajan valmisteleva päätösehdotus kuului 3.4.2012 kokouksessa sanatarkasti: ”Todetaan, että yhteistyötä voidaan harjoittaa ilman fuusiotakin.” Edelleen esillä oli ajatus, että yhteistyötä Alkio-opiston kanssa testataan jonkin konkreettisen hankkeen kautta. Itse päätös toteutti asian vaiheesta muutamia seikkoja, kirjaten keskustelua diplomaattisesti: ”Todettiin, että on syytä jatkossakin turvata kaikki ne toiminnot, mitä nyt MSL:ssa on, ja tehdä aktiivista yhteistoimintaa Alkio-opiston kanssa.” Uuden puheenjohtajan Timo Kauniston sanoin ”fuusion tavoite, tarkoitus ja synergia on oltava nykyistä selvempiä ennen mahdollisen välivaiheen yhdistyksen perustamista”. Molempien tahojen henkilöstöedustajat tapasivat vielä toukokuussa 2012 Alkio-opistolla. Jonkinlaista käymistilaa asiassa oli yhä. Hallituksen kokouksessa 14.6.2012 valmisteltuna esityksenä löytyy vielä lepäämään jättämisen lause: ”Fuusiosuunnitelmia ei haudata.” Päätökseksi kirjattiin entistä diplomaattisemmin: mikäli saadaan opetusministeriön rakennekehitysrahaa, jatketaan henkilöstöjen välistä yhteistyötä. ”Muutoin pidetään suunnitelman eteenpäin viemisessä vuoden tauko.”

Lopullinen piste tälle prosessille lyötiin tammikuussa 2015. Alkio-opiston ja MSL:n puheenjohtajat sekä rehtori ja toiminnanjohtaja olivat vielä kerran kokoontuneet joulukuussa 2014 analysoimaan fuusiosuunnitelmaa. Yhteenvedon keskustelusta oli, ettei näköpiirissä ole sellaista hyötyä, että fuusio kannattaisi toteuttaa. Molemmat tahot totesivat tuolloin tarpeelliseksi puolustaa vapaata sivistystyötä aikana, jolloin sen tarve on entistä suurempi. Kaiken tämän kuudetta vuotta kestäneen selvittelyn lopputulemana MSL hallitus päätti tammikuussa 2015: ”MSL:n ja Alkio-opiston fuusiolle ei ole perusteita ja luovuttiin suunnitelmasta.” Nähtävissä on, että kumpikaan osapuoli ei taktisista syistä tai puhdasta kohteliaisuuttaan halunnut olla ensimmäisenä se, joka toteaisi, että fuusio ei ole tarkoituksenmukainen.

Yllä kerrottu perustuu MSL:n hallituksen pöytäkirjoihin ja pöytäkirjojen liitteisiin. Erikoista on, että historioitsija Lasse Kankaan kirjoittamassa Alkio-opiston historiassa (2014) ei ole sanaakaan MSL–Alkio-fuusiohankkeesta. Alkio-opisto oli varhain hakeutunut yhdeksi avoimen korkeakoulun väylistä.

Vuonna 1997 se oli 13 muun kansanopiston kanssa perustamassa verkostoperiaatteella toimivaa Humanistista korkeakoulua (HUMAK). Samaan aikaan, kun MSL ja Alkio-opisto kävivät fuusiokeskusteluja, kävi Alkio-opisto Erkki Laatikaisen johdolla erityisesti vuonna 2012 vaikeiksi luonnehdittuja neuvotteluja HUMAKin rakenteiden tiivistämisestä. Nämä neuvottelut olivat Alkio-opiston kannalta menestys. Alkio-opisto on sittemmin ollut vahvasti mukana HUMAKin Jyväskylän yksikön kehittämisessä.¹⁶⁹

ALUEET RAKENTAVAT ISOJA HANKKEITA

MSL:n Keski-Suomen aluesihteerin Leena Kuhnnon aloitteesta viritettiin liiton ensimmäinen kansainvälinen hanke, nuorten Safkamatka Eurooppaan. Teemana oli ruokakulttuuri, ja se todellakin tarkoitti matkustamista paikan päälle. Kahden alueen (Eteläinen Oulu ja Pohjoinen Keski-Suomi) toiseksi koordinaattoriksi valittiin Elina Vehkala. Työparin onnistunut toiminta synnytti jatkossa myös yrittäjyyshankkeita. Vastuiden kasvaessa molemmat nimettiin aluepäälliköiksi.

Nuorten Safkamatka Eurooppaan toteutettiin 2004. Huhtikuussa tehtiin tutustumismatka Lappiin.

Elina Vehkalan valinta Pohjois-Suomen aluepäälliköksi aktivoi merkittävästi Pohjois-Suomen toimintaa. Hankemaailmaan perehdyttyään Vehkala pystyi rakentamaan pitkän sarjan komeita hankkeita, joita rahoittivat ELY-keskukset tai Leader-ryhmät, RAY sekä niinkin vaativa rahoittaja kuin Sitra. Vehkala oli asunut useampia vuosia ulkomailla ja pystyi tarttumaan maahanmuuttaja- ja monikulttuurisuusteemoihin. MSL:n vs. toiminnanjohtaja Heini Utunen oli kiinnostunut näistä asioista, ja hankkeiden sisällöt syntyivät heidän välisissään keskusteluissa. Oulussa luodut hankkeet alkoivat 2007 opetusministeriön tuella tehdystä selvityksestä, joka koski kolmannen sektorin toimijoiden mahdollisuuksia täydentää Oulun seudun senhetkistä maahanmuuttajien aikuiskoulutusta. Maataloustuottajien ja kunnallispäättäjien järjestökoulutuksesta tällä alueella oli entuudestaan kokemusta.

Ensimmäinen pohjoisen opintotoiminnan iso hanke oli maahanmuuttajahanke Muutoksessa mukana (2008–2011). Seuraava oli kulttuuriperinnön hyödyntämistä yritystoiminnassa edistänyt Juuret ja siivet -hanke (2009–2010). Tätä seurasivat hankkeet Syökö nää lähiruokaa (2011–2013) sekä monikulttuurisuushanke Koti maalla (2011–2013). Jo aiheensakin vuoksi suurta näkyvyyttä sai Pohjois-Pohjanmaan Uutispuuro-hanke (2010–2012). Tässä hankkeessa lähdettiin tiedottamaan monikanavaisesti maaseutuun liittyvistä asioista. Teemoina oli mm. Pohjois-Suomen maaseudun kehittämisohjelma, hank-

keissa luodut hyvät toimintamallit, maaseudun merkitys ja maaseudun arki. Hankkeeseen kuuluivat mm. hankkeen omat kotisivut, alueradio, maakuntalehti ja muita viestimiä sekä tutkimuslaitoksia. Hanke onnistui yhdistämään kaikki maaseudun kehitykseen vaikuttavat toimijat yhteisen tiedotustoiminnan ja -strategian taakse. Hankkeessa pyrittiin luomaan jatkuvan maaseutudialogin areenaksi alueelliset maaseutuparlamentit. Uutispuuro onnistui niin hyvin, että mukana olleet tahot ehdottivat sen jatkamista jatkohankkeella Uutispuuro 2. Monikulttuurisuuden teeman ja maahanmuuttajien kotoutumisen

Elina Vehkala.

MSL toi Lappiin hankkeella Muutoksessa mukana (2010–2013). Kansainvälinen Cultrural-hanke kehitti Tunturi-Lapin matkailua.

Elina Vehkala kuvailee hankkeiden määrän ja kokoluokan perustuneen siihen, että MSL:n toimintaan luotettiin. MSL:n Oulun aluekeskus teki paljon yhteistyötä merkittävien tahojen (maakuntaliitot, AVI, kunnat, isot järjestöt, yliopisto) kanssa. Henkilökohtaisilla suhteilla ja verkostoilla oli valtava merkitys. ”Sen olen ymmärtänyt vasta jälkeenpäin”, sanoo Vehkala.

MSL:n toiminta sai hyvää palautetta. Hankkeet koettiin alueella hyödyllisiksi. Niiden prosessit olivat kunnossa ja hallinto toimi hyvin. Hankkeiden rahallista kokoa vertailtaessa tulee muistaa, että nimenomaan itäisessä ja pohjoisessa Suomessa EU-rahaa oli jaossa erityisen runsaasti muuhun Suomeen verraten.

Leena Kuhno.

”Sivistys on sitä, että ihminen kokee olevansa osa yhteiskuntaa; pystyy toimimaan itsenäisesti ja yhteisöissä; luo ympärilleen hyvää; kunnioittaa toisia ihmisiä ja mielipiteitä; ja kykenee rakastamaan. Jokaisen meidän tehtävä on siirtää sivistykseen liittyvää kulttuuriperintöä, tietoa ja erityisesti taitoja eteenpäin lapsille ja lapsenlapsille.”

– Elina Vehkala

Länsi- ja Keski-Suomen alueella Saarijärveltä käsin toiminut aluepäällikkö Leena Kuhno onnistui rakentamaan Keski-Suomeen monikulttuurisuuden ympärille onnistuneen hankkeen Monien kulttuurien maakunta (2011–2013). Hankkeessa uussuomalaiset ja syntysuomalaiset esittelivät toisilleen oman

kulttuurinsa asioita ja tekivät asioita yhdessä. Kylätoimintaa koskeissa hankkeissa Keski-Suomi osoitti pystyvänsä seuraamaan Itä-Suomen esimerkkiä. Järjestely oli sellainen, että Keski-Suomen kylät ry osti MSL:ltä Kyläpäällikkö-salkkuun perustuvaa kylätoimijakoulutusta 16 kylälle vuonna 2010. Muita mainittavia hankkeita oli Lähihyvää pohjoisesta Keski-Suomesta (2012–2014).

Perheyrittäjien arkeen oli Keski-Suomi päässyt, yhteistyössä MTK:n kanssa, kiinni jo Leader-rahoitetussa kansainvälisessä Improve-hankkeessa, joka päättyi 2007. Näistä kokemuksista Leena Kuhno kehitti hankkeen Verkostot perheyrittäjän apuna (2010–2011). Tässä hankkeessa mukana olivat eri maaseutujärjestöt, yrittäjäyhdistykset ja maakunnassa toimivat kehittämisyritykset. Viimeisinä työvuosinaan Kuhno työskenteli paljon Eläkeliiton kanssa:

”Aluetoiminnan arki alkoi olla hankevalmistelua, yhteistyökumppaneiden etsimistä, hankkeiden aloittamista ja niissä toimimista. Perinteinen opintoryhmätoiminta aika paljon väistyi. Eläkeliitolla oli näillä alueilla ja Pohjois-Suomessa erilaisia yhdistystoiminnan kursseja. Eläkeliitollakin opintoryhmät muuttuivat kursseiksi. Olin MSL:n yhteyshenkilö Eläkeliiton suuntaan, ja heidän edustajansa kanssa vedettiin näitä kursseja ympäri Suomen.” ¹⁷⁰

Itä-Suomessa pitkäaikaisen ja ansioituneen aluepäällikkö Markku Sivosen jäätyä eläkkeelle 2010 häntä seurasi kokenut toimija, ”koeteltu kansanvillitsijä”

Timo Reko. Itä-Suomen erityi-
nen vahvuus oli laaja kulttuu-
riyhteistyöverkosto, ja alue oli
MSL:n etevin kaikessa kylätöi-
minnassa. Markku Sivonen ja
Timo Reko olivat kehittäneet
tulevaisuusverstaas-metodis-
ta kyläsuunnitteluun sopivan
menetelmän. Nimellä Ossoo-
vat paikallistoimijat aktivoitiin
naapurimaakunnassa Poh-
jois-Savossa kyliä kyläsuunnit-
teluun. Rekon tuomia kansan-
tapahtumia olivat kylätalojen
pihoille tuotu Mehtätivoli sekä
karhunveistoon keskittyvät
projektit, otsikolla Tuhannen
karhun maa. Laiffia landelle
-hanke (2010) edisti maaseudun
ihmisten valmiuksia yhdistys-
toimintaan tekemällä kuntakohtaisia kyläkerroksia. Tuloksiltaan merkittä-
väksi voidaan noteerata Sadan Megan Itä- ja Pohjois-Suomi -hanke (2011–2012).

Mehtätivoli toimi kylätalojen pihoilla.

TIMO REKO: HANKETOIMINTA NOTKISTI MSL:N

Timo Reko tuli MSL:n töihin Itä-Suomeen aluepäällikkö Markku Sivosen sijaiseksi ensimmäisen kerran 1990. Reko oli ollut liiton kanssa tekemisissä jo 1970-luvun puolivälistä, jolloin hän oli keskustanuorten aktiivi. ”Näin laskettuna minulla on MSL-historiaa jo lähes 50 vuotta”, Reko sanoo.

Alku aikojen työtehtävät koulutusten ja kulttuuritapahtumien järjestäjänä muuntuivat 2000-luvun alussa yhä painotetummin hankkeiden organisoinniksi. MSL:n Joensuun toimisto palveli Pohjois-Karjalan alueita ja kyliä auttamalla hankkeiden muotoilussa ja rahoituksen hakemisessa. Hanketyön ohella Reko jatkoi Markku Sivosen kanssa 1990-luvulla aloittamaansa kyläsuunnitelmatoimintaa kyläyhdistysten kanssa.

Timo Reko.

”Työuran hienoja hetkiä oli muun muassa se, kun menin aloittamaan Lieksan Nurmijärvellä sijaitsevan kylän suunnitelmatyötä ja mietin, tuleekohan aloitus-tilaisuuteen ketään. Siellä oli 47 henkeä, puoli kylää edustettuina. Toinen hieno kokemus oli ensimmäinen Karhufestivaali Ilomantsissa 2014, kun paikalle tuli viisi tuhatta ihmistä.”

2010-luvulla ilmastonmuutos ja hiiliviisaus nousivat isoiksi hanketeemoiksi, ja hankkeiden koko kasvoi. MSL:n organisaatiomuutos muutti Rekon nimikkeen kehittämispäälliköksi ja laajensi toiminta-aluetta. Reko vastaa MSL:n ilmasto- ja ympäristöasioista koko Suomen alueella.

Rekon mukaan toiminnan näkökulma on aina yhteisöissä. Ne ovat maaseudulla muuttuneet hänen työuransa aikana: vielä 1990-luvulla yhteisöllisyys perustui enemmän asumisen ja paikan kaltaisiin pysyviin rakenteisiin, nykyään yhteyttä luo yhdistystoiminta.

MSL on Rekon mielestä vanhetessaan vetristynyt. ”Hanketoiminta on notkistanut meitä. Hankkeissa suunnataan aina uuteen ja hyvään. Siksi niitä tekevät ihmisetkin ovat positiivisia ja innostuneita.”

Kysyttäessä, montako ihmistä Reko on MSL-uransa aikana kohdannut, Reko huvittuu: ”Kuinkahan sen laskisin? Ehkä 30 000? Onhan tässä tullut monenlaista tehdyksi vuosien mittaan.”

Vuoden 2011 lopulla Maaseudun Sivistysliitolla oli 15 vakituista työntekijää ja 19 määräaikaista työntekijää. Toimipisteitä oli Helsingissä, Oulussa, Joensuussa, Saarijärvellä, Kokkolassa ja Kittilässä. Kaikki tämä kertoo onnistuneesta sukelluksesta hankemaailmaan. Hankkeet olivat kaiken muun ohella tarkkaan kohdentuvaa alueellista kulttuurityötä. Työ oli Leena Kuhnon kuvauksen mukaan ”säännöllisen epäsäännöllistä”. Työtä tehtiin silloin, kun tehtävää oli, ja ylitunnit pidettiin pois väljempinä aikoina.

”Sivistys on sitä, että osaa kanssakäymisen toisten ihmisten kanssa sillä lailla, että siinä on mukana sekä oman itsen arvon tunteminen ja kunnioitus että myös niiden ihmisten kunnioitus ja arvostus, joiden kanssa on tekemisissä.”

– Leena Kuhno

Erikseen on mainittava ministeriön toimeksiannosta valmisteltu uudenlaisen yhteiskunnallisen maaseutukeskustelun Maaseutuakatemia. MSL valmisteli hyvän konseptin, mutta ministeriö kilpailutti toteutuksen. MSL ei tullut valituksi. Käytännössä MSL siis valmisteli liiketoimintakonseptin kaupalliselle toimijalle. Osallistujalistan perusteella Maaseutuakatemian toteutunut sisältö oli, että kaupunkilaiset puhuivat kutsuseminaarissa maaseudusta ilman maaseudun kokemusasiantuntijoita.

ITÄ-SUOMEN ALUEEN ERITYINEN VAHVUUS

Edeltävässä jaksossa selostettiin jo Itä-Suomen alueen noteerattua asemaa MSL:n kentällä. Jossakin vaikeiden aikojen sisäisessä tilannearviossa saatettiin jopa todeta MSL:n olevan liiaksikin riippuvainen Joensuun aluekeskuksen organisoimasta koulutustoiminnasta. Yksi erikoispiirre oli, että Itä-Suomi oli yhtä aikaa vahva niin opintotoiminnassa kuin kulttuuritoiminnassa. MSL:n Pohjois-Karjalan aluejärjestöllä oli 6–8 vakituista työntekijää ja Markku Sivosen mukaan parhaimmillaan kesäaikana 26 henkilöä töissä. Tämä Sivosen antama luku tarkoittanee MSL:n aluekeskuksen, MSL:n Pohjois-Karjalan aluejärjestön ja Joensuun Kulttuuriyhdistyksen yhteenlaskettua työntekijämäärää.

Näillä organisaatioilla oli kyllä omat hallituksensa, mutta koko orkesterin toimintaa alueella johti Markku Sivonen ja hänen jälkeensä Timo Reko. Kokonaisbudjetti pyöri Sivosen muistikuvan mukaan 800 000 euron ja 1 000 000 euron välissä.

Muistelmissaan Sivonen kertoo vaiheesta, jossa MSL:n talousjohto yritti kierrättää näitä rahoja sivistysliiton kirjanpidon kautta, mutta Joensuun

**”Ei hätää,
me hoidetaan
se sitten
aluejärjestössä.”**

aluetoimisto onnistui torjumaan aiheet. Se joutui muistuttamaan, että MSL:n Itä-Suomen sivistystyön liikevaihtoa pyörittivät itsenäiset, rekisteröidyt yhdistykset. Ne olivat omia rakenteitaan, ja niillä oli oma hallintonsa. Esimerkkitarina pohjoiskarjalaisten tarmokkuudesta on Timo Rekon soitto toiminnanjohtaja Paula Yliselälle: ”Meillä

on tällainen hankeidea . . . Voiko MSL olla toteuttajana?” Jos toiminnanjohtaja joutui vastaamaan kieltävästi, reagoi Reko: ”Ei hätää, me hoidetaan se sitten aluejärjestössä.”

Markku Sivonen selostaa¹⁷¹ MSL:n aluekeskuksen 1980-luvulla tapahtunutta organisaatiopohjan rakentamista. Yhtenä edellytyksenä oli paikallisten sivistysjärjestöjen hyvät suhteet. Ensimmäiseksi paikallisorganisaation tehostamisvaiheeksi Sivonen kuvaa sen, että MSL:n jäsenjärjestöjen piirijärjestöt vedettiin yhdessä mukaan erilaisiin kehityshankehakuihin. Toisena askeleena oli alueen sivistysjärjestöjen säännöllinen yhteistyö. Kaikki alueen sivistysjärjestöt kokoontuivat vuosittain pohtimaan vapaan sivistystyön tilannetta. ”Virikistyksellä ja kulttuurilla oli tapaamisissa suuri osuus,” mainitsee Sivonen. Nämä tapaamiset puolestaan johtivat siihen, että Joensuussa toimivat sivistysjärjestöt MSL, TSL, KSL ja Kansio kääntyivät ensin poliitikkojen ja sitten Joensuun legendaarisen kaupunginjohtaja Aaro Heikkilän puoleen. Järjestöt esittivät, että tarvitaan kaupungilta yhden työntekijän palkan suuruinen avustus per sivistysjärjestö. Heikkilä kuunteli ja lupasi palaverin lopuksi esittää asian kaupunginhallitukselle. ”Paljonko te luulisitte tarvitsevanne? – 150 000 mk vuosiavustuksena jokaiselle järjestölle. – Noo, sovitaan sitten niin.”

Joensuun kaupungin kunnallispoliittisessa päätöksenteossa tämä ei mennyt läpi sellaisenaan. Periaatteessa esitys hyväksyttiin, mutta se jyvitetiin kaupungissa vallinneiden poliittisten voimasuhteiden mukaan. Vaikka MSL:lla oli eniten toimintaa, se sai avustusta vasta kolmanneksi eniten. Kaupunkiin oli perustettu henkilöjäsenyyteen perustuva MSL:n Joensuun kulttuuriyhdistys, joka pystyi mainitulla kaupungin avustuksella palkkaamaan työntekijän. Sen

rinnalla toimi MSL:n Pohjois-Karjalan aluejärjestö. Teoriassa organisaatiolla oli siis kolme tasoa.

Aluekeskus sai näin merkittävän voimavaran muihin MSL aluekeskuksiin nähden. Se ei enää ollut täysin riippuvainen MSL:n päätöksistä ja rahoista. Keskeinen työntekijäresurssi oli kuitenkin MSL:n.

”Sivistys on oman vastuunsa
ymmärtämistä omassa elämässään ja
tulevaisuuden tekemisessä.”

– Markku Sivonen

Kolmantena organisoinnin vaiheena oli aluekeskuksen perustama Hankepalvelutoimisto HALKO, joka palveli pieniä yhdistyksiä, mm. kyläyhdistyksiä. Joensuun kulttuuriyhdistyksen leipiin ja sitä kautta MSL:n piiriin tuli metsätieteen ylioppilas Timo Reko, joka vastasi toiminnasta. Kun Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon alueiden kylissä vedettiin nopeassa tahdissa 42 tulevaisuusverstasta, syntyi verstaista kehittämisohjelmia ja hankkeita kuin sieniä sateella. Tarvittaessa hankepalvelutoimisto palveli niitä.

Joensuun kulttuuriyhdistyksen rinnalle perustettiin ilomantsilaisten aloitteesta MSL:n Vaara-Karjalan kulttuuriyhdistys. MSL:n edustajana yhdistystä oli perustamassa Timo Reko. Sen merkittävimmäksi toimialaksi tuli karhunveistokulttuuri. Valtimollakin oli kulttuuriyhdistyksensä, mutta se nukahti toimijoiden puutteeseen.

Markku Sivonen perusti myös harrastajataideyhdistys Kajakka ry:n eri toimijoiden yhteistyötä edistämään. Se toteutti pari kertaa kansantaiteen festivaalin yhdessä muutaman muun yhdistyksen kanssa. Tästä festivaalista ei kuitenkaan tullut taloudellisesti kelpoisaa. Muiden toimijoiden oli helppo tulla mukaan ilman yhdistävää organisaatiota, jos MSL hankki rahoituksen, ohjasi hanketta ja järjesti hallinnon. Mutta moni muu, suoraan MSL:n nimissä toteutettu toiminta, jatkui vuodesta toiseen. Tällaisia erikseen mainittavia toiminnan muotoja olivat kuvataideleirit (Suomessa ja ulkomailla) ja parikymmentä vuotta jatkunut Ontajärvi Karjalan mallikyläksi -hanke. Aluekeskus tuotti myös kaksi kiertuenäytelmää: Seppo Lappalaisen kirjoittaman Kekäläisen (42 esitystä) sekä Esko-Pekka Tiitisen kirjoittaman Hirveä kahdella jalalla – kaksipiippuinen juttu (8 omaa esitystä plus muiden tilaamat).¹⁷²

Timo Rekon kaudella Ilomantsissa on järjestetty vuodesta 2010 lähtien niin sanottuja lehmäleirejä. Kyseessä on kahden maatilan (toinen kyyttötila ja toinen maaseutumatkailutila) yhdessä keskimäärin neljä kertaa vuodessa järjestämä leiri, joka on tarkoitettu perheille, lapsille ja isovanhemmille. Leirillä osallistujat pääsevät tekemään kaikkea lehmien hoitoon liittyvää: ruokintaa, lypsämistä, harjaamista, lannankäsittelyä, juustontekoa, vasikoiden hoitoa yms. Mainitut lehmät ovat kyyttöjä eli itäsuomalaista maatiaisrotua. MSL on muokannut lehmäleirit kurssiksi, jolloin toiminta on saanut tavoitteellisuutta ja jatkuvuutta.

MITEN RAKENNETAAN HYVÄ HANKE?

”EU-hankkeet pelastivat meidät”, tiivistää monia hankkeita suunnittelemassa ollut kulttuurituottaja Raija Kallioinen. Hän muistelee, miten oli aluesihteeriksi Kaija Ylisen kanssa Seinäjoella ELY-keskuksessa vuonna 1995 suunnittelemassa yhtä MSL:n ensimmäisistä EU-hankkeista. Tuolloin ELYn virkamies säädöskohtia näyttämällä ja lukemalla neuvoi, miten hanke on muotoiltava vastaamaan rahoittajan ohjelmallisia tavoitteita sekä kriteerejä. Hakijalla voi olla hyvä idea, mutta se ei riitä. Idea on kirjoitettava muotoon, joka voidaan rahoittaa.

Millainen sitten on hyvä hanke? Vastata saa MSL:n Itä-Suomen kehityspäällikkö Timo Reko, joka on kirjoittanut paljon kylätoimintaan ja ympäristöön liittyneitä hankkeita. Reko kuvailee, miten 2000- ja 2010-luku oli jossain määrin haulikolla ammuntaa. Kaikki, mikä liikkui ja mihin oli saatavissa rahoitusta, kelpasi hankkeen aihioksi. Usein tartuttiin mahdollisuuteen, jos joku tarjosi yhteistyötä. Hyvää hanketta rakennettaessa piti ottaa huomioon seuraavaa:

”Keskeinen hankkeen perusta on tietenkin sille oleva tarve. Tarve tulee saattaa kirjalliseen selkeään muotoon ja sen pohjalta muodostetaan selkeä, yksinkertainen ja konkreettinen tavoite. Hyvällä hankkeella on korkeintaan kolme tavoitetta. Liian ison palan haukkaaminen tai maailman pelastaminen yhdellä hankkeella ei oikein toimi. Kun tavoite on selkeä, sen saavuttamiseen kirjataan ne toimenpiteet mitä pitää tehdä missä ajassa ja millä resursseilla. Siinä onkin sitten jo budjetti valmiina. Toki hankkeen pitää vastata rahoittajan ohjelmiin tai rahoitusperusteisiin. Yksi suuri ongelma, joka tulee melkein aina vastaan ainakin innovatiivisissa ja innostavissa hankkeissa,

on se, että tekeminen on liian hauskaa. Silloin hanke vie mukanaan, eikä kriittistä tarkastelua tule tehtyä hankkeen aikana. Toinen ongelma, mikä usein tulee vastaan on se, että tekeminen vie kaikki resurssit ja tekemisestä kertominen ja tiedottaminen jää vähemmälle. Hyvä suhde olisi 70 % tekemistä ja 30 % tehtyjen toimenpiteiden kertomisesta, tiedottamisesta ja niiden tulosten jakamisesta. Maaseudun hankkeet ovat usein yhteisöllisiä, joten niiden toiminnan pitää 'upota' kohderyhmään. Tietenkin kohderyhmän pitää olla mukana hankevalmistelussa.”¹⁷³

Rekon edeltäjä Markku Sivonen korostaa viimeksi sanottua. ”Omana aikanani hanketyötä tehtiin kohderyhmän kanssa. Tämä ihmisläheinen malli edellyttää vetäjältä luovuutta ja sosiaalisia taitoja.” Pohjois-Karjalan tilanteessa auttoi, että lääninhallituksella, sittemmin TE-keskuksella ja Pohjois-Karjalan liitolla oli huoli aluekehityksestä ja keinot vähissä.¹⁷⁴

Hankkeiden valmistelussa aluepäälliköt, sittemmin kehityspäälliköt kertovat yhteistyön olleen ”uskomatonta”. ”Sparrasimme, haastoimme ja tuimme toisiamme. Jokaisella oli omaa erityisosaamista, joka hyödytti koko MSL:oa”, kertoo Elina Vehkala. Elina Vehkala ja Leena Kuhno saivat rakennettua ruokateemasta ensimmäisen yhteisen kahden maakunnan hankkeen. Timo Reko muistelee, että *5E-kylät – hiiliviisaat yhteisöt* oli MSL:n kolmen alueen ensimmäinen yhteinen hankekokonaisuus. Sitten kun MSL muutti 2016 strategiaansa aluepohjaisesta sisältöpohjaiseksi, pystyttiin kunnolla viemään hankekokonaisuuksia eri alueille.

Keskeinen paikka kokemusten vaihtamiselle oli MSL:n henkilöstön neuvottelupäivät. Markku Sivonen muistaa vetäneensä jo 1990-luvulla yksillä neuvottelupäivillä harjoitustyön ”Tulevaisuusverstaan työtavasta”. Vastaavia toteutettiin toisten työmenetelmien osalta.

Tulevaisuusverstaas on yksi ns. seinälappumetodin muodoista. Ensiksi synkistellään, sitten utopioidaan; sitten ideoidaan tarralapuille/fläppitauluille/seinäpapereille hyviä toimia, jotka ryhmitellään kokoustilan seinille kokonaisuuksiksi. Näin selvitetään tärkeimmät tulevaisuutta rakentavat toimenpiteet, joihin on halukkuutta sitoutua. Lopuksi valitaan vastuulliset henkilöt viemään asiaa eteenpäin. Menetelmästä on monia muunnelmia, ja se vaatii enimmillään neljä iltaa.

EU-ohjelmat eivät kuitenkaan olleet samanlaisia joka maakunnassa. Ne poikkesivat jonkin verran toisistaan riippuen alueen vauraudesta. Kaikkiin maakuntiin kehittämisrahaa ei saatu yhtä helposti. MSL kuitenkin oli ELY-keskusten näkökulmasta vartenotettava ja uskottava hankkeiden tekijä.

Hankekriteerit olivat hyvin tarkat, ja niiden mukaan piti toimia. – EU-ohjelmista johdetut rahoituskriteerit eivät aina vastanneet maakunnan väestön toiveita, muistelee Leena Kuhno.

Kun hankeidea toimi jossakin, katsottiin, miten se istuisi toiselle alueelle. Sitä muokattiin kyseisen alueen EU-kriteerien mukaisesti, kentän tarpeita vastaamaan. Leena Kuhno sanoo, että aika paljon ideoita siirtyi Timo Rekolta muille alueille. Itä-Suomessa ELY-keskuksissa oli osattu kirjoittaa ohjelmatavoitteet väljiksi, ja se salli kokeilevia hankkeita. Rahoituskriteerit muuttuivat aina ohjelmakaudelta toiselle, ja tällaiset muutokset oli otettava huomioon. Edeltäneestä ohjelmakaudesta taas kumpusi seuraavalle uusia tavoitteita: ”Si tähän kehitys on”, täsmäyttää Kuhno. Joskus osui hanke EU-tarkastukseen. Ilmoitettiin ennalta päivä, sitten otettiin mapit esiin ja käytiin kaikki läpi, mitä oli tehty, millaisilla tavoitteilla, mitä oli toteutunut, mihin rahaa oli käytetty ja miksi oli käytetty milläkin tavalla. Osa alueiden papereista oli Helsingissä ja ne oli pyydyttävä tarkastuksen takia takaisin, koska sitä mukaa kuin raportit oli tehty, ne siirrettiin Helsinkiin.

Paula Yliselä kertoo oppineensa hanketyöstä paljon seuraamalla aluepäälliköiltä. Hän kertoo värikkäästi, miten hankerahoitus helpotti johtamista, mutta loi toisaalta paineita strategiatyöhön:

”Ihan alkuaikoina pyysin tapaamista legendaarisen MMM-maaseutuneuvoksen Eero Uusitalon kanssa. Menin kysymään rahoitusta. Eero heitti ulos huoneesta ja huusi perääni: ’Kaikki raha on maakunnissa, ei tänne tarvitse tulla.’ Se pisti ajattelemaan lisää. Aluesihtööri Leena Kuhnon rooli alkutaipaleella oli erittäin merkityksellinen, ja se alku oli vielä ehdotus kansainvälisestä hankkeesta. Uskalsi ehdottaa, oli sitkeä, kun en heti innostunut nuorille suunnatusta hankkeesta (olimmehan aikuisoppilaitos). Siitä se sitten lähti koulutuksen puolella. Rekrytoitiin Elina Vehkala, ja Rekon Timo painoi kaasua idässä, kun aloitti aluepäällikkönä Sivosen Markun jäätyä eläkkeelle.

Kulttuurissa esimakua saatiin ensimmäisestä ITE-hankkeesta, jonka haki Kaustinen ja tuotti MSL. Siitä sitten se kulttuuritiimi jatkoi. Kokemukset alussa olivat, että hankalaa, ja hiivatisti hallintoa. Mutta kun sen oppi, että tämä nyt on tätä aikaa ja tapaa ja mahdollisuudet ovat erinomaiset, jos vain niihin tarttuu. Hallinnon oppi, ja niin siitä tuli normiasia. Rekrytoinneissa onnistuttiin, ja maine kolmella aluetoimistomme alueella kasvoi kasvamistaan. ITE-kartoitukset alkoivat valloittaa koko Suomea, ja pohjoisessa syntyi EU-rahalla Poukamaa ja Kulttuurirakkaa. Koko liiton johtaminen alkoi helpottaa, tuli uusia ihmisiä ja uutta osaamista, onnistumisia, ja oli ennen muuta rahaa tehdä hyviä asioita – versus valtionosuus ja yleisavustus kulttuu-

riin. Viimemainitut riittivät hallintoon, mutta eipä juuri muuhun. EU-hankerahoitus antoi paitsi resurssit, myös raamit ja säännöt.

Ihailen myös 'kenttäjohtoamme': asiantuntijoita tuli ja meni enemmän tai vähemmän, ja aina kun joku lähti tai tuli, koko ryhmän dynamiikka piti luoda uudestaan. Mutta tulokset ja lisääntyvä yhdessä tekeminen kannustivat, toivat työn iloa. Piti alkaa miettiä mihin keskitymme, jotta menestymme jatkossakin osaamisella.”¹⁷⁵

TUNNUSTUKSIA JA KUNNIAMERKKEJÄ

MSL otti vuonna 2003 tavakseen jakaa tunnustuksia esimerkillisestä opintotoiminnasta. Idea ei ollut sinänsä uusi, sillä tunnustuksia oli jaettu jo 1960-luvulla. Tunnustukset jaettiin edustajiston syyskokouksissa, joissa jäsenjärjestöjen edustus oli monilukuisinta. Aluksi kategorioita oli useampia, mutta ajan mittaan tavaksi tuli valita vuoden opintoteko. Kyseessä saattoi yksittäinen

Kerttu Suonio ja Aune Lehtimäki saivat 1981 Alkio-mitalit. He olivat toimineet ohjaajina kymmenissä opintokerhoissa.

ansioitunut ihminen, jokin aktiivinen opintoryhmä tai muu taho, esimerkiksi yhdessä tehty lehti. Käytäntö oli vapaamuotoista paluuta MSL:n alkuvuosien kansansivistäjäpalkintoihin.

Toinen tapa jakaa tunnustuksia sivistysansioista oli vuonna 1972 liiton 20-vuotisjuhlavuotena käyttöön otettu MSL:n Alkio-mitali. Pronssiin lyödyistä yksisivuisista mitalista on ns. iso ja pieni versio. Mitalin oli suunnitellut taiteilija Liisa Neuvo, ja siinä on Santeri Alkion kasvoprofiili. Pientä mitalia on annettu mm. merkkipäivän huomionosoituksina MSL:n jäsenjärjestöjen ja niiden paikallistason johtohenkilöille. Ison Alkio-mitalin luovutuksia on tehty harvemmin ja harkiten. Erityisessä arvossa ovat MSL:n edustajiston kokouksessa jaetut isot Alkio-mitalit. Ison Alkio-mitalin ovat saaneet mm. Reijo Kela, Kari Hokkanen, Viljo. S. Määttä ja Risto Volanen.

Keskipohjalainen kulttuurivaikuttaja Viljo S. Määttä sai 2003 ison Alkio-mitalin monipuolisesta ja pitkäaikaisesta kulttuurityöstä. Professori emerita Eira Korpinen on saanut ison Alkio-mitalin pienkoulupedagogiikan tutkimisesta ja edistämisestä.

Vuonna 2007 silloin vielä pääministerinä toimineelle Matti Vanhaselle myönnettiin Alkio-mitali. Perusteluissa todettiin, että hänen aikanaan liiton toiminta lähti uuteen nousuun lamavuosien jälkeen. Vanhasen kulttuurimyönteisyys ja rohkeat avaukset veivät liiton toiminnan uusille urille, totesi liitto.

”Sivistys ei ole synonyymi koulutukselle.
Sivistynyt voi olla, vaikka koulutustaso ei olisi
mikään korkea. Sivistys vaatii ihmiseltä itseltään
ennen muuta omakohtaista kiinnostusta:
että tarkastelee monipuolisesti asioita ja
selvittää asioiden taustat.”

– Matti Vanhanen

Professori Yrjö Sepänmaa sai Vuoden 2009 opintoteko -tunnustuksen perustamastaan ja johtamastaan ympäristöestetiikan konferenssien sarjasta. Perustelujen mukaan näihin seminaareihin on aina liittynyt oleellisena osana taide-esityksiä ja ympäristöretkiä, jotka ovat koskettaneet aistivoimia ja synnyttäneet ikimuistoisia elämyksiä. ”Sepänmaa on oivaltanut oppimisen monialaisena ja -aistisena tapah-

Alpo Koivumäen Alpon Savannista kasvoi merkittävä kulttuurimatkailukohde Kauhajoella.

tumana, jossa tieto, elämykset, mielikuvat ja erilaisten näkemysten kohtaaminen synnyttävät uuden oppimista”, kirjattiin perusteissa.

Vuoden 2011 opintoteoksi valittiin opintoryhmä Pukserin puurtajat Oulusta. Pukseri oli vanha rantahuvila Oulussa. Eläkeliiton Oulun yhdistyksen opintoryhmä korjasi sitä yhdistyksen toimintapaikaksi. Huvilan peruskorjaus, saneeraus, uudisrakentaminen ja erityisesti entisöinti tapahtuivat Museoviraston ohjauksessa ja talkootyönä.

MSL:n edustajiston syyskokouksessa 2011 luovutettiin vasta väitelleelle filosofian tohtori Seppo Niemelälle iso Alkio-mitali hänen ansiokkaasta väitöskirjastaan ja pitkäaikaisesta työstään kansansivistyksen hyväksi. Niemelän väitöskirjan aihe oli Sivistyminen – sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. Edustajiston jäsenille myös jaettiin Niemelän väitöskirja. Edustajiston kokouksen aluksi Seppo Niemelä alusti aiheesta alkiolainen sivistysnäkemys.

Maaseudun Sivistysliiton edustajiston kokouksessa 29.11.2012 puoluesihteeri Timo Laaninen luovutti kulttuuritoimenjohtaja Liisa ”Litti” Heikkilä-Palolle keskustan kultaisen ansiomerkin hänen merkittävästä työstään MSL:ssa ja keskustajärjes-

töissä. Eläkkeelle jäävä Heikkilä-Palo oli ehtinyt työskennellä sivistysliitossa täydet 40 vuotta. Hänen ansionsa MSL kulttuuriprofilin rakentamisessa olivat mittavat.

Pitkään elämäntyöhön kansansivistysmaailmassa perustui myös Markku Sivosen 2016 saama iso Alkio-mitali. Vaikka Sivonen jäi MSL:sta eläkkeelle 2011, hän jatkoi valtakunnallisesti näkyvässä roolissa Eläkeliiton puolella. Hän oli mm. Eläkeliiton Pohjois-Karjalan piirin puheenjohtajana sekä Eläkeliiton valtuuston puheenjohtajana. Sivonen mm. sai perustettua Eläkeliiton laulujuhlat.

Vuonna 2017 MSL:n hallitus myönsi ison Alkio-mitalin Eläkeliiton pitkäaikaiselle toiminnanjohtajalle Jukka Salmiselle. Salminen jäi työstään eläkkeelle 2016 ja oli ollut vahvasti mukana kaikessa MSL:n toiminnassa.

Kun maan näkyvimpiin ITE-taiteilijoihin kuuluva Alpo Koivumäki oli vuonna 2019 täyttämässä 80 vuotta, kulttuurilinja ehdotti hänelle ns. pientä Alkio-mitalia. MSL:n hallitus kuitenkin korotti sen isoksi Alkio-mitaliksi perustellen päätöstä sil-

lä, että Koivumäen meriitit olivat valtakunnallisesti ja Euroopan tasolla merkittäviä. Tällä viitattiin siihen, että Koivumäki henkilökohtaisesti tai hänen teoksensa olivat usein olleet edustamassa suomalaista ITE-taidetta Euroopassa. Alpon Savanni Kauhajolla oli ja on puolestaan merkittävä kulttuurimatkailukohde.

**ITE-taiteilija Alpo
Koivumäen lintuja.**

POUKAMA – POHJOISEN KALASTUSKULTTUURIN UUDET MAHDOLLISUUDET

Aiheeltaan ja rahoitukseltaan suurten hankkeiden sarjan kuulunut Poukama-hanke käynnistyi Perämeren kalatalousyhteisöjen liiton aloitteesta. Esi-selvityshanke kartoitti kalastuskulttuurin ja kalastusmatkailun tarpeita hankenimellä Apajille. Sen kuluessa toteutettiin kahdeksan ”kalaverstasta” eli keskustelevaa työpajaa.

Ideana oli koota ja dokumentoida pohjoisten alueiden kalastukseen liittyvä perimätieto ja elämänmuoto. Tämä perinne on siirtynyt sukupolvesta toiseen eikä ole missään vaiheessa kadonnut lopullisesti, mutta hauraaksi ja haavoittuvaksi sitä sopi luonnehtia.

Poukama-hanke avasi näköaloja ja voimaannutti kohti kalastusperinteen jatkuvuutta. Hanke pantiin alulle ja rahoitukset haettiin Liisa Heikkilä-Palon johdolla. Hankkeeseen sisältyi mm. Iso siika -ympäristöprojekti, jossa siian mallista lauttaa kiskottiin ylös Tornionjokea. Jokivarsilla järjestettiin yhdessä kylien kanssa taide-esitysten siivittämiä kohtaamisia ja tapahtumia. Uusi kulttuurijohtaja Helka Ketonen johti hankkeen loppuun ja organisoi mm. kalannahkatuotteiden design-kilpailun, Iso siika -lauttaprojektin ja Poukama-kirjan tuotannon.

Poukama dokumentoi pohjoisen kalastuskulttuuria.

Esiselvityksen perusteella luotiin siis laaja Poukama-hanke (2011–2013). Siinä kartoitettiin Perämeren, Tornionjoen ja Kuusamon sisävesialueiden kalastuskulttuuriperintö ja siihen liittyvä esineellinen ja taidollinen kulttuuri. Välineet dokumentoitiin kuviin, niiden nimet ja niihin liittyvät sanonnat tallennettiin samoin kuin ammattikalastajien kertomukset kalastuksesta. Näiden kalastuskulttuurin kuvausten pohjalta haluttiin vahvistaa alueiden käsityöläisyyttä, tuottaa uusia kalastusvälinetuotteita, edistää ekologisesti kestävää ja paikallishistoriaan perustuvaa tuotesuunnittelua sekä tukea alueiden matkailua. Yhtenä tuoteryhmänä olivat kalannahasta tehdyt designtuotteet. Myös kalastusaiheinen kirjoituskilpailu kantoi nimeä Iso siika, kuten parhaita kirjoituksista koottu Iso siika -antologiakin (toim. Lauri Oino, 2013). Mukana hankkeessa olivat sekä kalastusyhteisöt että ammatilliset oppilaitokset.

Hanke osui johonkin tärkeään ja osoittautui erityisen menestyksekkääksi. Kalastus on ollut osa pohjoisen Suomen ihmisten identiteettiä ja oikeuksia. Se on paikkasidonnaista ja osa sukupolvien jatkumoa. ”Siihen liittyy yhteinen historia, yhdessä eletyt hyvät ja huonot ajat sekä selviytyminen vuodesta toiseen.” Aiheessa oli Kustaan Vilkun kalastustutkimusten henkeä, jota ei sittemmin ollut juurikaan koettu. Kalastusasiat ovat näkyneet julkisuudessa lähinnä uutisina riidoista ja kalastuskiintiöistä.

OPINTOTUNTIENTEN KERTYMÄT 2003–2012

Vanhan sanonnan mukaan ”sitä tehdään mitä mitataan” – ja mitä mitataan, siitä raportoidaan. Mitatusta tulee onnistumisen mittari. Kun opetus- ja kulttuuriministeriö mittasi sivistysliittojen opintotoimintaa tuntisuoritteella, kilpailivat liitot lisäämällä koulutustuntimääriä yli sen, mihin valtionosuutta oli saatu, koska näin kukin sivistysliitto pystyi ylläpitämään saamaosaansa valtionapua jaettaessa. Jos raportoiduissa tuntimäärissä oli laskua, oli uhkana valtionavun vähentyminen. Nouseva tuntimäärä takasi suhteellisen osuuden pysymisen ennallaan. Siksi jopa MSL:n puheenjohtajan vuosikatsauksissa saatettiin ylpeydellä todeta opintotuntien määrän kasvaneen – vaikka todellisen sivistystehtävän kannalta onnistuneet hankkeet ja volyymiltaan kasvava hanketoiminta olisivat olleet vähintäänkin suurempia riemun aiheita.

Tilastovertailun päällimmäisin havainto on se, että kurssien ja luentojen tuntimäärä kasvoi hitaasti vuodesta 2005 alkaen, mutta opintoryhmätuntien määrä kääntyi laskuun vuonna 2009. Järjestöjen välisiä osuuksia seurattaessa

Eläkeliitto oli koko jakson ajan suurin opintotuntien kerryttäjä. Erityisen tärkeää Eläkeliitolle oli opintoryhmätoiminta, koska sen hyvinvointivaikutukset olivat liiton jäsenistölle kokoontumisten liikkeelle paneva motiivi. Alueellisesti Itä-Suomella oli suuri osuus MSL:n itse tuottamasta tuntikertymästä.

VUOSI	OPINTOTUNNIT	OPINTORYHMÄTUNNIT
	KURSSIT JA LUENNOT	OPINTORYHMÄT
2003	20735,5	22627,5
2004	22627,5	32024
2005	18423	27966
2006	18947,5	31446
2007	19626,5	29018,5
2008	20499,5	30221
2009	20882,5	30863,5
2010	20340,5	29632,5
2011	21896,5	28799,5
2012	23055	25468,5

Valtionapuseräntöjen vuoksi opintosuoritteiden numeroseuranta ja raportointi on MSL:ssakin tarkkaa, mutta sivistysliiton omista arkistoista löytyy kovin vähän tietoa siitä, miten esimerkiksi opintoryhmissä toimittiin, mitä ihmiset oppivat, miten aihe valittiin jne. Pekka Sallila huomauttaakin omaa toiminnanjohtaja-aikaansa koskien, että opintokerhoja puolustettiin yleensä teoreettisilla ja historiallisilla perusteilla, mutta ajankohtaista tietoa opintoryhmäkokemuksista ei oikein ollut kellään. Aikuiskasvatuksen tutkijat eivät aihetta tunnistanee.

MAAILMA ALKAA HEILUA JA HUOJUA: VUODET 2013–2022

2012

- Sauli Niinistö valitaan Tasavallan presidentiksi; 2018 uudelleen

2013

- Yleisradiomaksu korvataan kaikkia koskevalla yleisradioverolla
- Nokia Oyj myydään viime tingassa hyvin ehdoin Microsoftille
- Suomessa on kuntaliitosten jälkeen jo yhdeksän yli 100 000 asukkaan kaupunkia

2014

- Yleisradion jokainen kanava siirtyy teräväpiirtoon

2015

- Junayhteys Helsingistä lentoasemalle, Rovaniemi–Kemijärvi-rata sähköistetty
- Keskustasta Juha Sipilän johdolla suurin puolue, Sipilän hallitus aloittaa
- Perussuomalaiset ensi kertaa hallitusvastuuseen
- Pariisin ilmastositoumuksessa maailman valtiot sitoutuvat pitämään maapallon keskilämpötilan nousun selvästi alle kahdessa asteessa

- Valtio-omisteinen Terrafame Oy ostaa Talvivaaran vaikeuksissa olleen kaivoksen

2016

- Iso-Britannia äänestää itsensä ulos EU:sta; ero toteutuu 2020

2017

- Perussuomalaiset hajoaa puoluekokouksen puoluejohtoaan äänestysten takia
- Kymmenen eurooppalaisen maan hallituksessa populistinen puolue
- Metsä Groupin investoima Äänekosken biotuotetehdas käynnistetään
- Kiinan ostovoimakorjattu kansantulo on ensimmäistä kertaa suurempi kuin USA:n

2018

- Kesä on mittaushistorian lämpimin, kun lasketaan toukokuu mukaan

Kaloja Rauman kirkkosillalla 2016.

- EU:n tietosuojasetus GDPR tulee voimaan

- Helsinkiin rakennetaan keskustakirjasto Oodi

2019

- SDP voittaa vaalit ja muodostaa hallituksen
- Eduskuntavaaleissa valituista 200 kansanedustajasta 92 on naisia
- Suomi voittaa jääkiekon MM-kultaa
- Suomalaisista 83 prosentilla on käytössä älypuhelin

2020

- Maailmanlaajuinen koronapandemia hiljentää yhteiskunnat kahdeksi vuodeksi

2021

- Donald Trumpin nelivuotinen kausi Yhdysvaltain presidenttinä päättyy hänen kannattajiensa toteuttamaan kongressitalon valtauksen

2022

- Venäjä hyökkää Ukrainaan, ja koko Euroopan turvallisuusasetelma muuttuu
- Kemiin rakennetaan Metsä Groupin toista biotuotetehdasta

GLOBALISAATIO TUOTTA VASTAREAKTIONSA 2013–2022

MSL TUOTTA VAIHTOEHDOKSI
YMPÄRISTÖSIVISTYKSEN, OSALLISUUDEN JA
KANSALAISVAIKUTTAMISEN

Suomessa Nokia Oyj:n myynti Microsoftille on aikamerkki ja herätys globalisaation toiseen puoleen. Maailmanlaajuinen finanssikriisi talouspoliittisine seurauksineen ja eurooppalainen valuuttakriisi korjausliikkeineen johtavat yhteiskunnalliseen epävarmuuteen, joka nostaa perussuomalaisen puolueen suurten puolueiden joukkoon. Kansallismielisyys saa nostetta ja erikoisiakin muotoja. Toisaalta ilmastonmuutos saa miljoonat ihmiset etsimään parempaa elämää toisista maista. Ilmastonmuutos pakottaa toimiin fossiilisten polttoaineiden käytön supistamiseksi, jolloin polttoaineiden hinta nousee, mikä taas aiheuttaa esimerkiksi Ranskassa ns. keltaliivimellakoita. Useissa maailman maissa syntyy poliittinen vastareaktio globalisaatiolle. Sen ilmentymiä ovat esimerkiksi Donald Trump, Ison-Britannian brexit, Ranskassa Marine le Pen, Unkarissa Viktor Orbán, Puolassa Laki ja järjestys -puolue sekä Venäjällä Vladimir Putinin itsevaltius. Melkeinpä kaikissa Euroopan maissa populistiset oikeistopuolueet saavat kannatusta. Samaan aikaan EU luo kunnianhimoista ilmastopolitiikkaa, jossa kosketellaan kansallisen suvereniteetin rajoja. Helmikuussa 2022 Venäjä hyökkää Ukrainaan ilmaisten, etteivät ihmisoikeudet ja kansainvälisen yhteistyön järjestelmä merkitse sille mitään. Vaihe päättyy Suomen Nato-jäsenyyteen. Tämä kaikki yhdessä korostaa resilienssin (muutosjoustavuus, kriisinkestävyys, huoltokyky, hajautettu energiantuotanto) merkitystä. Moni resilienssiin sisältyvistä asioista liittyy laajasti ymmärrettyyn maaseutuun.

RISTIRIITAISTEN KEHITYSKULKUJEN VUOSIKYMMEN

Finanssikriisin ja Euroopan valuuttakriisien jäljiltä Suomi sai kantaakseen tiukan talouspolitiikan paineet: niiden toteuttajaksi tuli Jyrki Kataisen hallitus. Kun hallituspohja vaihtui keskustajohtaja Juha Sipilän johtamaan, eivät realiteetit vaihtuneet.

Vuodet 2013–2022 Suomessa olivat erilaisten maailmanlaajuisten ilmiöiden leimaamia. Fyysisesti ja ekologisesti merkittävin näistä ilmiöistä oli ilmastomuutos, josta todistivat paitsi ihmisten omat havainnot talvien keskimääräisestä lyhentymisestä, myös ilmastotieteilijöiden hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC) arviointiraportit (2014, 2021–2022) sekä saman tutkijayhteisön erikoisraportit mm. maatalousmaasta ja meristä. Maailman keskilämpötila on noussut 0,6 astetta sitten esiteollisen ajan, mutta Suomessa keskilämpötilan nousu on jo 2 astetta. Ilmastomuutos aiheuttaa pakolaisuutta ja ruoantuotannon ongelmia sekä pakottaa yhteiskunnat siirtymään mahdollisimman sujuvasti uusiutuvaan energiaan.

Joka tapauksessa ilmastomuutos tulee jo nykyisen tiedon mukaan johtamaan 1,5–2 asteen globaaliin lämpenemiseen. Nuoret ihmiset saavat perinnöksi toteutuneen ilmastomuutoksen. Ruotsalainen Greta Thunberg on noussut tämän viestin kertojaksi: ”Kaikki tietävät, että ilmastomuutos on totta, ja tietävät mitä pitäisi tehdä – mutta eivät tee sitä.”

Globalisaatio tuo meille finanssikriisit, pakolaisten vaelluksen yli Välimeren, Suezin kanavaan juuttuneen konttilaivan tukkiman kaupan, lentoasemalta toiselle kulkeutuvan koronapandemian. Mutta sama globalisaatio on luonut verkkokaupan mahdollisuuden, television ja muun älytekniikan suoratoistopalvelun, sosiaalisen median foorumit, www-internetin, kansainväliset ruokamuodit. Useimmat näistä ilmiöistä liittyvät Kiinan nousuun kohti maailman ykköstalouden asemaa.

Suomen valtio velkaantui koko jakson 2013–2020. Nokia Oyj menetti asemansa, eikä vastaavaa menestystä suomalaiseen yritysmaailmaan osunut, vaikka peliyhtiöt Rovio ja Supercell omalla toimialallaan hyvin pärjäsivätkin.

Poliittisesti näihin globalisaation eri ilmiöihin liittyi populismi ja mahanmuuttajavastaisuus niin Euroopassa kuin Amerikassa. MSL:n puheenjohtaja Timo Kaunisto arvioi vuonna 2015: ”Kaksikymmentä vuotta sitten ei kansalaisen identiteettiä pystytty vaalimaan, globalisaatio ei tuonut pelkkää hyvää, ei myöskään EU. Nokia-vetoisen kansantalouden tila peitti alleen tarvittavan

VELI GRÄNÖ

MSL:n väkeä ja ITE-taidetta: Helka Ketonen, Raija Kallioinen ja Minna Haveri.

rakennemuutoksen, ja nyt ollaan viitekehyksessä, jossa on vastakkainasettelua ja leimaamista.”¹⁷⁶

Järjestelmästä riippumatta vallanpitäjät koettivat käyttää televisiota oman näkemyksensä pönkittämiseen. Euroopassa populistit rikkoivat oikeusvaltioperiaatetta pysyäkseen vallassa. Yhdysvaltain huonoimmaksi presidentiksi arvioitu Donald Trump kannattajineen tuotti käsitteen ”vaihtoehtoinen toisuus” sekä presidenttikautensa lopuksi jopa Yhdysvaltain kongressitalon väkivaltaisen valtauksen. Netissä leviävät salaliittoteoriat kiehtoivat hämmästyttävän monia kansalaisia.

Perinteinen lineaarinen televisio menetti asemiaan uuden katselukulttuurin puolelle. Suoratoisto mahdollistaa jonkin tietyn ohjelman tai sarjan katsomisen ”putkeen” silloin, kun katsoja haluaa. Ohjelmatyyppinä ajanjaksoa leimasi ns. tosi-tv:n läpilyönti. Tositelevisiossa joukko julkkiksia tai taviksia kilpailee eri-koisissa ympäristöissä toisiaan vastaan. Osallistujia pudotetaan jakso jaksolta, kunnes joku voittaa. Tositelevisio on olevinaan ”suoraan totta”, vaikka se on käsikirjoitettu mahdollisimman suuren katsojamäärän saamiseksi.

Digitalisaatio, datatalous ja verkkokauppa tekivät Samsungista, Microsoftista, Googlesta, Amazonista ja muista it-alan suuryhtiöistä kansallisvaltioiden

veroisia voimatekijöitä. Niin sanottu alustatalous tarjoaa uusia palvelumuotoja, kuten Uber, AirBnB ja parkkisovellukset. Musiikkia saattaa kuunnella verkkopalveluista missä vain. Nettipelejä voi pelata yli verkon kenen tahansa harrastajan kanssa.

Suomalaisessa kirjallisuudessa romaanimuoto hallitsee edelleen, vaikka heikentyneenä. Nuoren polven kirjailijat kuvaavat usein erikoisyksilöitä, mutta myös perinteinen historiallinen romaani on pitänyt asemansa. Jälkimmäisiä ovat kirjoittaneet Sofi Oksanen, Olli Jalonen, Ulla-Lena Lundberg, Sirpa Kähkönen ja Enni Mustonen (so. Kirsti Manninen). Elokuvan puolella kotimainen elokuva oli katsojalukujen perusteella nousussa aiheiden ollessa useimmiten tästä ajasta. Tekijöitä olivat esimerkiksi Dome Karukoski, Aku Louhimies ja Johanna Vuoksenmaa. Koko perheen elokuvat Heinähatusta ja Vilttitossusta tai Risto Räppääjästä saivat yleisönsä. Jakson lopulla äänikirja löi itsensä tuotteena läpi.

Ruokakulttuurin puolella uudet kasvisruoat tekivät itsensä tutuiksi. Tällaisia lihaa korvaavia tuotteita olivat härkäpavuista valmistettu proteiinipommi Härkis, kaurasta valmistettu Nyhtökaura, Mifu sekä maidon kanssa kilpaileva kaurajuoma Oatly. Samaan aikaan pikaruokaketjut McDonalds, Burger King ja Hesburger olivat edelleen suosittuja.

Kiinteistömarkkinoilla maaseudulla sijaitsevien talojen ja kesämökkien kysyntä kasvoi koronaepidemian aikana. Samaan aikaan hybridiperiaatteella tehty etätyömalli hyväksyttiin yhdeksi työnteon tavaksi. Kun Ukrainan sotakin sai ihmiset arvioimaan asumisen eri vaihtoehtoja, vuosijakson 2012–2022 loppuvuosina oli aavistettavissa eräänlainen maaseutuasumisen renessanssi. Se näkyi tilastoissa monien maaseutukuntien muuttovoittona. Samaan suuntaan johtaa EU:n vihreän siirtymän edellyttämä muutos uusiutuvien luonnonvarojen hyväksi. Pelkkä kestävä käyttö ei kuitenkaan riitä uudeksi luontosuhteeksi: tarvitaan myös monimuotoisuuden huomioon ottamista sekä luontoelämysten liittämistä hyvän elämän tavoitteeseen.

TIMO KAUNISTO PUHEENJOHTAJAKSI

Matti Kalliokoski oli puheenjohtajana kauden 2004–2011. Sitten Kalliokoski vaihtoi Seinäjoella ilmestyvän Ilkan päätoimittajuuden Helsingin Sanomien pääkirjoitustoimitukseen. Hänen uusi työnantajansa Helsingin Sanomat ei pitänyt mahdollisena, että Kalliokoski olisi samaan aikaan ollut Maaseudun

Sivistysliiton puheenjohtaja. Näin vuodelle 2012 piti etsiä uusi puheenjohtaja. Koska 1990-luvun vaalivaliokuntamenettelyä ei enää käytetty, uuden puheenjohtajan etsintä oli epämääräisemmällä pohjalla.

Uusi puheenjohtajanimi oli jo löydetty, kunnes kaavailtu henkilö, ”hyvä nimi”, veti pois suostumuksensa tuntia ennen valintakokouksen alkua. Puheenjohtajaksi kaavailun työnantaja näki tilanteessa intressiristiriitojen mahdollisuuden, jolloin asianomainen piti parempana sitoutua vain työnantajansa. Asia tuli nopeasti silloisen puoluesihteerin Timo Laanisen tietoon, joka siltä paikalta soitti keskustan ensimmäiselle varapuheenjohtajalle Timo Kaunistolle. Laaninen vetosi Kaunistoon ja saikin tämän suostumaan MSL:n puheenjohtajaksi. Asiaa tarkistettaessa Kaunisto vahvistaa tullessaan ”sattumapuheenjohtajaksi puolen tunnin varoitusajalla”. Kaunisto otti tehtävän velvollisuutena, joka piti hoitaa.

Välipuheena oli, että Kaunisto auttaa pitämään MSL:n pystyssä ja hoitaa puheenjohtajuutta maksimissaan neljän vuoden rupeaman, kuten sitten kävikin. Kaunisto oli puheenjohtajana neljä vuotta, 2012–2015. MSL oli järjestönä Kaunistolle tuttu, sillä hän tunsi sivistysliiton toimintaa ajalta, jolloin

VIRPI HARILAHTI-JUOLA

Yhteisöpuutarhaa hoidettiin muun muassa Oulussa.

oli MTK:n tiedottaja. MSL:n pystyssä pitäminen oli sekin kaunistelematta ilmaistu tehtävä, sillä vasta aloittanut Kataisen hallitus oli ennakkotietojen mukaan ottamassa opintokeskusten rahoituksen säästökohteeksi. Näin tapahtuikin: vuonna 2012 MSL sai valtionapuja 154 000 euroa vähemmän kuin edellisvuonna.

Uusi tilanne ja uusi puheenjohtaja saivat sivistysliiton ryhtymään vuonna 2012 strategiatyöhön. Hankerahoituksen korkeaa tasoa piti tavoitella valtiolta saatavan tuen vähetessä. Yhdeksi uudeksi teemaksi strategiatyössä löytyi ympäristösivistys, josta uusi puheenjohtajakin odotti ”asioita eteenpäin vievää konseptia”. Kaunisto suhtautui asioihin rauhallisesti, talonpojan tyyneydellä: ”Sivistystehtävä, kuten ei maanviljelykään, lopu, eikä siitä koskaan tule valmista.”¹⁷⁷

Aivan ensimmäiseksi tuore puheenjohtaja oli pakotettu ottamaan kantaa MSL:n ja Alkio-opiston kaavailtuun fuusioon. Tätä ei voinut välttää, koska MSL:n maksuvalmius oli huterampi kuin ulospäin näytti. Hankkeiden maksatukset tulivat jopa vuosi hankkeen aloittamisen jälkeen. Kun hankkeita oli paljon, se näkyi maksuvalmiudessa. Tilanteeseen perehdyttyään Kaunistokaan ei ollut innoissaan. Alkio-opiston luonteva suunta oli MSL:n sijasta Humak-yhteistyön kautta koulutus- ja yliopistomaailma, lähinnä Jyväskylän yliopisto. MSL–Alkio-opisto-fuusiokeskusteluja oli kuitenkin käyty vuosien ajan. Kauniston ensimmäisenä puheenjohtajavuotena fuusio pistettiin vuodeksi lepäämään, eikä siihen loppujen lopuksi enää palattu, vaikka henkilötöt perehtyivät toistensa tekemisiin ja muutama yhteinen palaveri pidettiin.

MSL:n valtionosuudella toteutettu oma opintotoiminta oli aaltoilevassa tilassa: merkittävä osa opintotoimintaa rahoitettiin hankerahoituksella. Koulutussopimukset keskustan ja MTK:n kanssa niin sanotusti ”elivät”. Sivistysliiton hankerahoituksella toteutettu kulttuuritoiminta kukoisti. Kaikkiaan liiton hankesalkku oli tuohon aikaan liki neljä miljoonaa. Maahenki-kustantamokin eli tuolloin parhaita vuosiaan.

TALOUDEN SOPEUTTAMISEN VUODET 2012–2013

Vuonna 2012 tulivat voimaan Jyrki Kataisen hallituksen ensimmäiset vapaa-seen sivistystyöhön kohdistetut leikkaukset. Lisää leikkauksia tuli vuonna 2013 ja edelleen vuosina 2014 ja 2015. ”Toimintaa jouduttiin sopeuttamaan vuonna 2013 kaikki mahdolliset säästökohteet etsien. Tämä työ tehtiin hyvässä yhteis-

ymmärryksessä henkilöstön kanssa ja eteenpäin katsoen”, kertasi edustajiston kevätkokouksen 2014 avannut Annukka Kimmo edellisvuoden tilannetta.

Säästöjä haettiin todellakin kaikista mahdollisista paikoista. Kun liittoa pitkään palvellut Markku Hattula jäi eläkkeelle 2013, hänelle ei palkattu seuraajaa. Samalla tavalla aluepäällikkö Leena Kuhno oli jättäytynyt omasta pyynnöstään osa-aikaiseksi, osittaiselle vuorotteluvapaalle, tekemään nelipäiväistä työviikkoa. Tätä järjestelyä jatkettiin tiukan talouden aikana. Maaseudun tukihenkilöverkon hallinnointi siirrettiin MSL:lta Maaseudun terveys- ja lomahuollolle. Ratkaisu perustui siihen, että verkon pitkäaikainen koordinaattori Eija Sipiläinen oli jäänyt eläkkeelle, ja ohjausryhmä halusi muutosta vastuuorganisaatioon.

Toimiston vuokratuloja saatiin alemmaksi, kun hyvässä vauhdissa ollut Eläkeliitto vuokrasi Eerikinkadun toimistokokonaisuudesta kolme huonetta. Kun säästöjä oli tehty kahden vuoden ajan, jäi vuodelle 2014 yhdeksi keinoksi lomarahojen vapaaehtoinen muuntaminen vapaa-ajaksi. Näin tehtiin.

Talouden sopeutuksessa käytiin kaikki kohdat läpi. Esillä oli mm. säästäminen kaikesta mahdollisesta: lounassetelit, työterveyshuolto, koulutus, matkakustannukset, siivous, pikkujoulut. Pohdittiin myös, pitääkö tehdä merkittäviä strategisia uudelleenlinjauksia. Pohdittiin, voiko Maahenki Oy:n kautta myydä henkilöstön työpanosta arvonnäkökulmasta kaupallisille markkinoille. Entä auttaisiko, jos jäsenjärjestöjen saamat palvelut määriteltäisiin entistä täsmällisemmin ja palvelut hinnoiteltaisiin?

2000-luvun alun aiempi vapaan sivistystyön tukijärjestelmä oli pakottanut opintokeskukset kilpailemaan opintotuntimääristä, vaikka valtionavun tuntimäärä ei riittänyt kaikkien tuntien täyteen tukeen. Valtionapua myönnettiin tuntien mukaan, mutta käytännössä jokainen opintokeskus oli pakotettu tuottamaan ja tukemaan suurempaa tuntimäärää kuin sille oli myönnetty. MSL antoi koulutustukea 23 000 tunnille, mutta sillä ei korvattu kuin maksimis- saan 50 prosenttia tuntien kuluista.

Uudessa järjestelmässä opintokeskukset keskenään, ministeriön hyväksymällä tavalla, sopivat tuntikiintiöistä. Näin jokainen opintokeskus oli vapaampi päättämään, kuinka moneen opintotuntiin tukea myönsi. Vuonna 2015 voimaan tulleissa muutoksissa siirryttiin yksihintajärjestelmään, eli opintokerhoja ei enää rahoitettu erikseen. Tämä ministeriön linjaus merkitsi irrottautumista pohjoismaisesta kansansivistyksen so. yhdessä opiskelun ideologiasta. Moni opintoryhmä kyllä jatkoi toimintaansa kursseina tai luen- toina. MSL:ssa ja muissa opintokeskuksissa pedagogisena linjana säilyi silti yhdessä tekeminen.

Laadullista ulottuvuutta uudessa järjestelmässä oli se, että yhteenlasketujen opintotoiminnan, opintokerhotoiminnan ja laatu- ja kehittämisavustusten viiden vuoden keskiarvo määräsi kunkin sivistysliiton saaman valtionavun. Periaatteessa tämä lisäsi sivistysliittojen vapausasteita, mikä puolestaan vahvisti omaehtoisen sivistystyön mahdollisuuksia.

Taloudelliset paineet ilmenevät aina henkilöstön hyvinvointikartoituksessa. Niin kävi nytkin. Tulosten analysoinnissa huomiota kiinnitettiin kysymykseen, miksi aluekeskusten keskiarvot olivat parempia kuin keskustoimistossa. Oliko niin, että aluekeskuksissa työskentelevät pystyivät omalla työllään vaikuttamaan suoraan työoloihinsa? Selitys tuloksille on konkreettinen. Alue-toimistojen toiminta oli mittavaa ja perustui erillisiin hankerahoituksiin. Oli rahaa tehdä, ja hyvin tehtiinkin. Työ toi tyydytystä. Keskustoimiston tehtävä oli palvella jäsenjärjestöjä ja niiden jäseniä, ja tässä oli selvitettäviä asioita. Keskustoimistossa kaivattiin yhteistyötä eli selkeitä koulutussopimuksia jäsenjärjestöjen kanssa.

YMPÄRISTÖSIVISTYKSEN AIKA

Yhden perimätiedon mukaan termiä *ympäristösivistys* alkoi ensinnä käyttää Yrjö Sepänmaa ympäristöestetiikan pohdintojensa yhteydessä. Sepänmaan kautta oivallus olisi välittynyt MSL:n kulttuurilinjan puheeseen ja hankemaa-

Paikan tuntua voi katsoa, kuulla, koskettaa, haistaa ja maistaa.

ilmaan. Toisen muistikuvan mukaan ympäristösivistyksen teema syntyi MS-L:n toimistossa käydyssä keskustelussa, jossa olivat läsnä Yrjö Sepänmaa, Liisa Heikkilä-Palo ja Koneen Säätiön asiamies Hanna Nurminen.

Ympäristösivistyksen käsite on kyllä loogisesti johdettavissa kaikesta, mitä MSL on 2000-luvulla tehnyt. Kun ympäristösivistyksen käsitettä pyörittelee, sen voi havaita ilmaisevan Maaseudun Sivistysliiton yhden olemassaolon syyn – tavalla, joka sisältää niin maaseudun, kaupungin kuin erämaisen luonnon. Kyseessä ei siis ole ohimenevä muotiteema, vaan jotain pysyvämpää, sikäli kuin haluamme sivistyksen näkökulmasta tarkastella luontosuhdetta.

Ympäristöestetiikan konferenssien ja kirjojen sarjasta ei ole pitkään matkaa ympäristösivistykseen. Kun MSL ensimmäisen kerran kirjaa ympäristösivistyksen teeman toimintasuunnitelmaansa vuodelle 2012, tulee kysyttävä: mistä teema löytyi, miten se tunnistettiin? Yleisellä tasolla ympäristösivistyksen teema ”oli ilmassa” ilmastonmuutoksen tunnistavassa, kaupungistuvassa, luontosuhteen elämyspuoleen etsiytyvässä yhteiskunnassa.

Liisa Heikkilä-Palo kertoo ympäristöestetiikkasarjan viimeisiä seminaareja ja julkaisuja rahoittaneen Koneen Säätiön Hanna Nurmisen olleen sitä mieltä, että MSL oli löytänyt ympäristöestetiikan kautta jotakin niin tärkeää,

että sitä piti jatkaa. Yhteistuumin Nurminen ja Heikkilä-Palo kutsuivat parikymmentä aihetta tuntevaa suomalaista Koneen Säätiön vieraisiksi Mynämäelle Saaren kartanoon, jossa käydyn keskustelun ja ideoinnin pohjalta tunnistettiin ympäristösivistys aihepiiriä jatkavaksi suureksi teemaksi. Täyttä yksimielisyyttä ei keskustelu tietenkään tuottanut: ympäristösivistystä epäiltiin muun muassa liian ihmiskeskeiseksi käsitteeksi. Toinen merkittävä epäily koski sitä, liittyykö ympäristösivistykseen tunne ylempää annettavasta ohjailusta ja normituksesta. Kuulluissa alustuksissa mm. Yrjö Sepänmaa luonnehti ympäristösivistystä monesta suunnasta, mutta olennainen lause oli seuraava: ”Ympäristösivistys on tiedollinen ja emotionaalinen taito ja valmius, joka mahdollistaa ympäristömyönteisen asenteen.” Käsitteen sisältö oli siis tiedollinen tuntemus, kunnioittava suhtautuminen ja arvostukseen pohjautuva kiintymys.¹⁷⁸

Ympäristöestetiikan konferenssien sarja perustui ajatukselle taiteen mahdollisuuksista ympäristötietoisuuden herättäjänä. Keskustelut Koneen Säätiön kanssa johtivat laajempaan ympäristösivistyksen hankekokonaisuuteen, jota säätiö rahoitti. Sen osia olivat Tunne maisema – maisemasuhteen muutos ja kuvataide (2011), Lupa käyttää luontoa (2012–2013) sekä Paikan tuntu (2014–2016). Sisällöllisesti ympäristösivistyksen hankekokonaisuuteen kuului viestintäaineisto, nettisivut, valokuvanäyttelyjä sekä kirjoja. Myöhemmin sitä lavennettiin monitaiteiseksi: hankekokonaisuudessa tuotettiin näyttelyitä, ta-

pahtumia, yhteisötaiteen prosesseja, seminaareja ja julkaisuja, jotka elämyksellisin ja kokemuksellisin keinoin avasivat näkökulmia ympäristötietoisuuteen ja omakohtaiseen ympäristövastuuseen.¹⁷⁹

Pedagogisesti ympäristösivistyksen näkökulma oli MSL:ssa tiivistetty 4 e-periaatteeseen. Nämä e:t ovat esteettinen, emotionaalinen, eettinen ja ekologinen. Myöhemmin e-listaan lisättiin vielä ekonomisuuden periaate. Yrjö Sepänmaa selitti ympäristösivistystä muutamia vuosia myöhemmin seuraavaan tapaan: *”Arvojen synteesi – esteettisten, eettisten, emotionaalisten, ekologisten ja ekonomisten – on ympäristöviisautta. Tässä*

Satakunnassa ITE-kartoitus nosti esiin persoonallisia patsaita.

on esteettisen ympäristösivistyksen korkein taso. Ympäristösuhteessa on nämä kolme osapuolta: tieto, tunne ja teot. Esteettinen ympäristösivistys on näiden kolmen liitto; tavoitteena on yksilön, yhteisön ja ympäristön hyvinvointi, hyvä elämä – pelkkä olemassaolo ei riitä. Ihmisen hyvä muodostuu rauhallisen tasaisesta arjesta ja elämyksellisistä nousukohdista arvaamattomassa rytmissä. Maa, maapallo, antaa sille rajat, mutta myös edellytykset ja mahdollisuudet.”¹⁸⁰ Kirjailija Matti Mäkelän tulkinnan mukaan jokainen voi laittaa e-kirjaimet haluamaansa järjestykseen. Mutta hänkin lähti siitä, että ne kaikki sisältyvät ympäristösuhteeseemme.¹⁸¹

Ympäristösivistyksen näkökulmasta ihminen kehittää suhdettaan omaan elinympäristöönsä koko elämänsä ajan. Ympäristösuhteen laajentaminen avartaa elinpiiriä, hoksauttaa näkemään sen kerroksellisuuden, monipuolistaa ajattelua ja toimintaa viiden e:llä alkavan sanan kautta. Ympäristösivistys aktivoi ottamaan vastuuta ympäristön hyvinvoinnista. Metodisesti voimme tutkia paikkoja vieraana vuorokauden aikana, pysähtyä aistimaan jonkin paikan tuntua, bongata kasveja kaupunkikeskustasta, laskea asfaltin ja sementin

peittävät alat keskustaajamasta. Voimme etsiä satamaan, kauppahalliin, parkkihalliin, näkötorniin, kerrostalon katolle tai korttelin suljetulle sisäpihalle. Voimme etsiä paikkoja, joita kaikki inhoavat, ja pohtia inhon syitä. Voimme tehdä piknikin julkiseen tilaan ja lukea siellä ääneen runoja. Voimme viljellä joutomaalla – luvan saatuamme – syötäviä kasveja. Tämä laaja näkemys oli kulttuurijohtaja Helka Ketosen tuomaa: MSL toi taiteen näyttelysalien ja museoiden lisäksi kyliin ja paikkoihin.

Luonto- tai kulttuurikohteiden adoptointi tarkoitti kohteen luvallista käytöjä kulttuuritarkoituksiin tai sopimukseen perustuvaa vastuuta jonkin kohteen hoidosta. Paikan adoptoinnin edelläkävijä Suomessa oli Museovirasto, joka oli tällä menettelyllä avannut tavan hoitaa sellaisia muinaismuistokohteita, johon virastolla ei ollut rahaa. Tyypillisesti asukas-, omakoti- tai kyläyhdistys otti sopimuksella hoitaakseen jotakin kohdetta. Itse idea oli peräisin Isosta-Britanniasta, jossa vahvan kansalaisyhteiskunnan (Big Society) ohjelmalla oli otettu asukkaiden hoitoon pieniä puistoja, patsaita, bussipysäkkejä sekä muinaisjäännöksiä.

Korkeasaaren eläintarhan tyhjäksi jäänyt karhulinna eli maakarhujen ja jääkarhujen kiviseinäiset karhuhäkit olivat olleet tyhjillään 1960-luvulta. Eläintarhan kanssa neuvoteltuaan MSL ja mukaan lähteneet taiteilijat saivat adoptoida paikan vuosiksi 2014–2016. Tiloissa pidettyjä taide-esityksiä on koottu kirjaan Paikan tuntu. Myös Mustikkamaalla, Raumalla Sepän talossa ja Varkaudessa tehtaan asuntolan Peltolan pihalla oli vastaavaa toimintaa. Unohdetun karhulinna-tiloissa toteutettu taide oli yleisön kannalta helposti saavutettavissa. Mutta itse tila ja koko ajatus vangittujen eläinten näytteillä olosta antoi kaikille esityksille erityisen sävyn. Esityksissä yleisö ja taiteilijat olivat suorassa vuorovaikutuksessa ja puhuivat toisilleen.

YMPÄRISTÖLUOTSIT INNOSTAVINA KANSSAKULKIJAINA

Ympäristöluotsauksen perusidean kehittivät 2010-luvun alussa työryhmänä Timo Reko, Reeta Rönkkö sekä Raija Kallioinen. Innoituksen antajaksi kerrotaan Jyväskylän kulttuuriluotsien toiminta, johon MSL:n väki tutustui Tunne maisema -hankkeen yhteydessä.

MSL toi vuonna 2014 ympäristöluotsit osaksi ympäristösivistyksen teemaa. Taiteilija ja taidekasvattaja Kristiina Ljokkoi toi menetelmään vahvan kerrok-

Ympäristöluotsit-toiminta yhdisti luonnon ja kulttuurin.

sen luovia ja taiteisiin pohjautuvia näkökulmia. Ljokkoin työnä syntyi opas Ympäristöluotsaus – Opas ympäristöluotsauksesta ja ympäristötoiminnan koordinoimisesta (2014). Taidetiimin harjoitteli täydensi opasta kokoamalla kesällä 2017 taidelähtöisten menetelmien ideapaketin käytettäväksi luotsien valmennuksessa ja luotsaustoiminnassa. Vuonna 2022 sivistysliiton työelämäharjoitteli laati raportin aiheenaan ”ympäristöluotsauksen analysointi ja menetelmän tuoreuttaminen tähän päivään”.

Ympäristöluotsit saivat 40 tuntia kestävästä johdantokoulutuksesta. Koulutuksesta vastasivat taidekasvattaja Kristiina Ljokkoi ja kylänkehittäjä Reetta Rönkkö. Ympäristöluotsit olivat ympäristöasioista ja ympäristösuhteesta kiinnostuneita henkilöitä, jotka toimivat vapaaehtoisina vertaisohjaajina kotiseudullaan. Tehtäväkuvan mukaan he olivat nimenomaan ryhmätoimintaa osaaavia vertaisohjaajia, jotka ”kanssaihmettelivät” luontoa. Kysymys oli elämysten jaosta ja elämyksiin heräämisestä, eikä tiedollisia vaatimuksia asetettu. ”Ympäristöluotsi ei ole opas, vaan innostava kanssakulkija ja vertaisihmettelijä.”¹⁸²

Ympäristöluotsi pyrki saamaan ihmiset katsomaan omaa lähiympäristöään uusin silmin. Samalla heräteltiin omakohtaisia näkemyksiä ja vastuullista suhdetta luontoon ja ympäristöön. Luotsit tarjoavat ympäristösuhdetta syventäviä ja monipuolisia kokemuksia esimerkiksi lapsi-, nuoriso-, seniori-

ja erityisryhmille, yhdistyksille ja järjestöille. Toimintaa voitiin järjestää sekä rakennetussa ympäristössä että luonnonympäristöissä. Jokaisella luotsilla oli ”kotisatama” ja koordinaattori MSL:n puolesta.

MSL:n ympäristöluotsit perehtyivät mm. jokamiehen oikeuksiin, kestäväan kehitykseen, miljöösuhteemme osiin sekä periaatteeseen: kauneus kuuluu kaikille. Nämä pääteemat olivat tarkemmin kuvattuina:

- retkeily, metsäluonnon käyttö, keräilytalous, luonnon villit ruoka-aarteet sekä uudet teknologiat luontokokemuksen avartajina
- kierrätys, kompostointi, jätehuolto, uusiutuvat energialähteet, puhdas vesiluonto, kaavoituksen seuraaminen, ympäristöpoliittinen vaikuttaminen
- kotiseudun tuntemus, luonnonhistoria, asutushistoria, nähtävyydet, mikrokohteet, epäpaikat, kulttuuriset kerrostumat, yhteisöllisyys, paikkasidonnainen taide, rakentaminen ja asuminen, kaupunkiympäristön ja maaseutuympäristön erot ja yhtymäkohdat
- ympäristön kauneudesta, viihtyisyydestä ja kulttuuriarvoista huolehtiminen kestävän kehityksen periaattein; esimerkkinä kohteiden adoptointi.

Ympäristöluotsitoiminta ei tässä muodossa jatkunut itsenäisenä tuotteena, mutta toiminta jatkuu hankerahoituksella toteutetussa hanketoiminnassa. Jälkiviisas jälkimaailma jää kysymään: olisiko tässä innovaatioissa sivistysliitolle tavallista kestävämpi toimintamuoto? Mitä olisikaan tapahtunut, jos ympäristöluotsit voisivat opiskellen jatkaa syvemmälle luonnon ja ympäristön oivaltamiseen? Josko he harjaantuisivat luonnon tarkempaan ymmärtämiseen ja kehittäisivät oivaltavaa ympäristötajua? Luonnossa koetut elämykset vaikuttavat usein ihmisen arvotajuun.

RAIJA KALLIOINEN – YLI 40 VUOTTA SIVISTYSLIITOSSA

Raija Kallioinen tuli nuorena opiskelijana 11.11.1981 osa-aikatöihin MSL:n Itä-Suomen aluekeskukseen. Hän oli hakenut toimistoapulaisen pestiä, mutta tulikin valituksi vs. aluesihteeriksi. Määräaikainen työ jatkui pysyväne. Kun sitten MSL:n tiedottaja jäi virkavapaalle, siirtyi Kallioinen Helsinkiin keskustoimistoon koko sivistysliiton tiedottajaksi. Tästä tehtävästä hän siirtyi kulttuurisihteeriksi MSL:n kulttuuritiimiin. Tässä tiimissä Kallioinen on työskennellyt vuosikymmenten ajan MSL:n kulttuurijohtajien työparina.

Raija Kallioisen kyky kirjalliseen ilmaisuun ja tehokkaaseen työhön on tullut tunnustetuksi. Kallioinen on ollut mukana niin MSL:n kirjoituskilpailujen taustatiimeissä, tapahtumien ja hankkeiden valmistelijana kuin ITE-taiteen maailmassa. Erityisesti ITE-taiteen osalta häneen henkilöityy MSL:n pitkä rupeama maakuntien ITE-taiteen kartoituksissa ja nykykansantaiteen esiin nostamisessa. Hän oli myös perustamassa eurooppalaisen outsider-taiteen verkostoa ja kuului seitsemän vuoden ajan verkoston hallitukseen. Lisäksi Kallioinen on muiden töiden ohella työskennellyt Kustannus Oy Maahengen kustannustoimittajana.

Raija Kallioinen

Kallioinen on saanut työtoveriensa luottamuksen. Ollessaan työyhteisönsä ammatillinen luottamushenkilö hän oli tässä roolissaan ratkaisemassa työpaikan ilmapiiriongelmia.

Kallioinen on työskennellyt Kustaa Vilkunaa lukuun ottamatta kaikkien MSL:n puheenjohtajien alaisuudessa. Hän on työvuosiltaan MSL:n pitkäaikaisin työntekijä. Tätä ennätystä ei ole helppo rikkoa. Häntä voi luonnehtia sananmukaisesti Maaseudun Sivistysliiton eläväksi muistiksi.

Työtään Kallioinen luonnehtii näin: ”On täytynyt osata ilmaista päättäjille se, miten luovuuden ja kulttuurin esille nostaminen ja tukeminen palvelee alueiden elinvoimaa, identiteettiä ja ihmisten viihtymistä.”

STRATEGISET VALINNAT

Vuoden 2014 toimintakertomuksen alku sanoittaa sivistysliiton uutta strategiaa. Kuten yhtenäiseen strategiajuoksutukseen kuuluu, aluksi kuvataan perustehtävä ja arvopohja: *”Maaseudun Sivistysliitto on yhteistyöjärjestö, joka jäsenjärjestöjensä ja muiden kumppaniensa kanssa tukee vapaan sivistystyön lain hengessä luovuutta, kansalaisyhteiskunnan kehittämistä sekä ihmisen luontosuhdetta koulutuksen ja kulttuurin keinoin. Alkiolaisen ja maahenkisen sivistyskäsitteiden ja siten liiton toiminnan tavoitteena on yhteiskunnallinen aktiivisuus, monikulttuurisuus, paikallisuus, yhteisöllisyys sekä yritteliäisyys. Näitä arvoja kuvaa liiton perusteema Itse Tehty Elämä.”*

Ja edelleen: ”Itse tehtyä elämää edistävät liiton kolme pääteemaa ja niiden keskinäinen yhteys: vaikuttaminen, ympäristösivistys ja ITE-taide.”

Suorastaan filosofis-matemaattinen on toimintakertomusten lopusta vuosia löytynyt tiivistys: ”Maaseudun Sivistysliitto on jäsenjärjestöjensä funktio.” Mitä tämä kiteytys tarkoittaa, ei juurikaan ole näissä teksteissä avattu. Merkitys on kaiketi siinä, että muoto eli toiminta seuraa tehtävästä. Tehtävät tulevat jäsenjärjestöiltä, tarkasti ottaen järjestöjen henkilöjäsenten tavoitteista ja tarpeista. Funktio ei kuitenkaan tule ilmi itsestään jäsenjärjestöjen ”tilausten” summana, vaan funktion tunnistaminen edellyttää jotakin, jota voisi kutsua tarkkaan pohdituksi itsetietoisuudeksi. Toisin sanoen se, minkä takia MSL on olemassa, ei palaudu sen palvelutehtävään. MSL:lla on ikään kuin isompi, yleispätevämpi tehtävä, joka kaikkina aikoina on koetettu määritellä sivistyskäsitteen kautta. Tämä yleispätevä sivistystehtävä toteutuu nyttemmin

hankerahoituksen turvin sekä jäsenjärjestöjen vapaaehtoisten innostamisena osaavaan kansalaisuuteen ja kansanvaltaan. Tätä tavoitellen hallitus 17.6.2014 kirjasi, että sivistystä ja kulttuuria tulee puolustaa, kytkeä ne kilpailukykyyn ja kansakunnan eheyteen sekä yhteiskunnalliseen sillanrakennukseen.

Ajatus, että ”MSL on jäsenjärjestöjensä funktio” oli strategiapäivinä mielessä pidettävä. ”Sillähän MSL elää, että jäsenjärjestöt tarvitsevat sitä.” Toisin sanoen MSL:n organisaatiota kehitettiin. Hankkeet syntyivät henkilöstön osaamisen kautta, eri rahoituskanavat tuntien ja niiden rahoituslinjaukset ymmärtäen. Jäsenjärjestöjen edustajien hyväksyntä hallituksessa ja edustajistossa tarvitaan.

Vuosien 2013–2014 tilannetta läpivalaisten MSL:n tärkein jäsenjärjestö oli Eläkeliitto, joka yksinään vastasi neljäsosasta sivistysliiton opintokeskuksen tuntikertymästä. Jäsenmäärältään suurimmat jäsenjärjestöt Suomen Keskusta ry ja MTK ry olivat sisäisen uudelleenrakentamisen tilassa. Edellinen korjasi itseään vaalirahakohun jäljiltä, jälkimmäisessä vallitsi hetken aikaa hämmennys siitä, mikä oli järjestön toimintatapa. Niiltä kummaltakaan ei tullut kysyntää eikä juurikaan tilauksia. Samaan aikaan Suomen Kylien toiminnalli-

Suomen Kylät -yhdistyksen väkeä, keskusta-aktiiveja ja Pekka Perttula MSL:n edustajana palaveeraamassa 2018.

”MSL on jäsenjärjestöjensä funktio.”

nen merkitys tuntien kerryttäjänä kasvoi vuosi vuodelta ollen yli 3 000 tuntia vuonna 2013. Prosenttijakauma vuoden 2013 kaikista tunteista oli seuraava: Eläkeliitto 26 %, Suomen Kylätoiminta 14 %, Huoltoliitto 8 %, MTK 6 %, Keskusta 4 % ja Vesaiset 3 %. Jäsenjärjestöihin kuulumattomien yhteistyökumppanien osuus oli 4 %. Kaikista suurin tuntien kerryttäjä oli kuitenkin MSL itse, generoiden niistä lähes 35 % eli 8 000 tuntia 23 000 tunnin kokonaismäärästä. Suurin osa tästä osuudesta oli MSL:n Itä-Suomen aluekeskusten tuottamaa.¹⁸³

Hanketoiminnassa kertyneitä osallistujamääriä ja tunteja ei MSL:ssa kirjattu kuin hankeraportteihin, sillä ne eivät olleet valtiosuuteen vaikuttavia. Jälkikäteen katsoen olisi ollut hyvä kirjata näitä kansalaisvaikuttamisen ja osallisuuden määrällisiä indikaattoreita jo liiton itseyemmärryksenkin takia. Hankkeiden budjetit euromäärineen kyllä kertoivat, ”että isosti tehdään”.

MSL:lla oli ollut pari vuotta aiemmin eletyn ”loivan kauden” jälkeen vuonna 2013 kaikkiaan 45 työntekijää, joista 14 vakituista ja 31 määräaikaista. Työntekijöiden määrä oli noussut vuosi vuodelta, ja vuonna 2009 työssä oli ollut yhteensä 27 henkeä. Työpanoksen tarve liittyi hankerahoituksella toteutettuun toimintaan. Samaan aikaan Etelä-Suomessa oli sivistysliitolla toiminnallinen aukko, josta MSL oli hyvin selvillä. Keski-Suomen eteläpuolella ei juuri ollut hankerahoituksella toteutettua toimintaa. Taloustilanteen kiristytessä opetus- ja kulttuuriministeriön säästöjen vuoksi liiton hallituksen oli syytä linjata, että olemassa olevia alueita ei yhdistetä eikä uusia aluekeskuksia pystytä perustamaan.

Keskustajärjestöjen ja MTK:n edustajat ilmaisivat marraskuussa 2014 vakavan huolensa MSL:n kyvystä vastata jäsenjärjestöjen koulutuksen tarpeisiin tilanteessa, jossa erityisesti keskustajärjestöjen resurssit olivat vähentyneet. Selkokielellä sanoen Keskusta ry:n vaalitappion takia keskustajärjestöjen saama puoluetuki oli vähentynyt merkittävästi, ja mm. puoluetoimistolta oli irtisanottu väkeä. Tilanteen selkeänä osoittimena oli, ettei keskustan ja MSL:n välistä koulutus sopimusta vuodeksi 2015 ollut saatu aikaan.

Lisäksi keskusta esitti vuoden alussa, ettei sen tarvitsisi maksaa opintokeskuksen palveluista. Jäsenjärjestöllä oli kerrottavana se sinänsä erikoinen näkemys, että MSL:n hankeperustainen kulttuurityö ja aluekeskustoiminta olisi pois jäsenjärjestöjen järjestökoulutukseen kohdennettavasta rahasta. Tieto opintokeskustoimintaan kohdistuneista leikkauksista ei selvästikään ollut

mennyt perille, kuten ei myöskään tieto, että hankkeet rahoitettiin erillisten hankerahoitusten turvin.

Ongelma oli liiton näkökulmasta se, ettei muissa poltteissa kärvistellyt puolue ollut pariin vuoteen pystynyt täsmentämään, millaista koulutusta jäsenistölleen se sivistysliitolta odotti. Siksi sivistysliiton hallitus päätti, että toiminnanjohtaja Paula Yliselä käy heti keskustan, MTK:n ja Eläkeliiton kanssa neuvottelut siitä, mikä on näiden näkemys MSL:n suunnasta. Toiminnanjohtaja totesi, että liiton tavoitteena on kolmen hengen järjestökoulutustiimi (so. kullekin suurelle jäsenjärjestölle oma vastuuhenkilönsä) keskustoimistossa. Puheenjohtaja Kaunisto puolusti sivistysliittoa toteamalla kauniisti, että ”visiona tulee olla kansanvallan kehittämiskeskus ja siitä näkökulmasta ihmisten arjen tarpeisiin vastaaminen sivistystyöllä”.

Kun MSL:n hallitus keskusteli liiton strategiasta ja rahoituksesta, toiminnanjohtaja toi kokouksen tietoon yhteenvedon siitä, mitä liiton saamalle valtion budjettirahoitukselle oli tapahtunut edellisten kymmenen vuoden aikana:

- kulttuurin yleisavustus oli 74 000 euroa pienempi kuin se oli suurimmillaan
- luentojen ja kurssien valtionosuus oli 24 558 euroa pienempi kuin enimmillään
- laatu- ja kehittämisrahoitus oli 277 000 euroa pienempi kuin suurimmillaan.
- samaan aikaan jäsenistölle maksettu luento- ja kurssituki oli kasvanut 205 530 eurosta 321 326 euroon.

Seuraavissa kokouksissa aihetta lähestyttiin ennalta laadittujen skenaarioiden pohjalta. Ääripäinä olivat aluetoiminnan lopettaminen, tuntimäärätavoitteen alentaminen sekä henkilöjärjestelyt. Näin todettiin, että ilman hanketoimintaa ei aluetoiminta olisi mahdollista. Yleisesti hankkeita koski kriittinen huomio, jonka mukaan hankkeet eivät voi elää omaa elämäänsä, vaan niiden tulee liittyä jäsenjärjestöjen toimintaan. Osaamista tulisi MSL:n kautta siirtää jäsenjärjestöltä toiselle. Vaikuttamisen teema oli jäsenjärjestöille yhteinen. MSL:n yleisenä tavoitteena tuli olla osaavien ja osallistuvien yhteiskunnan jäsenten kasvattaminen sivistystyön keinoin. Alueorganisaatioiden toiminta oli vahvaa Itä- ja Pohjois-Suomessa sekä Keski-Suomessa. Valtakunnallisesti kattavaksi tavoitteeksi toivottiin yhteistyötä jäsenjärjestöjen kanssa mm. järjestö- ja vaikuttamiskoulutuksessa.

Vuodesta 2017 alkaen organisaatio muutettiin alueorganisaatiosta sisältölähtöiseksi. Aluepäälliköiden omat ratkaisut auttoivat tilanteessa: Elina Vehkala jäi vuorotteluvapaalle vuodeksi 2016 ja tehtävän muututtua kehittämispäälliköksi työskenteli liitossa enää vajaan vuoden. Leena Kuhno jäi eläkkeelle 2017.

Kulttuurin alan kulttuuriavustajan rutiinitöiden todettiin vähentyneen niin, että työntekijä irtisanottiin ja tehtäviä järjesteltiin uudelleen.

Koulutuspäälliköksi tuli Virpi Skippari 2020 vastaamaan jäsenjärjestöjen koulutusyhteistyöstä. Toiseksi uusista kehittämispäälliköitä valittiin monikulttuurisuustyötä hankerahoituksella tehnyt Virpi Harilahti-Juola, joka vastasi osallisuusteemasta ja oli jo toiminut aluepäällikkönä. Elina Vehkalan vuorotteluvapaan sijaisena ilmasto ja ympäristö -teemasta vastaavaksi kehittämispäälliköksi tuli Timo Reko.

Koska EU-ohjelmakauden 2014–2020 ohjelmallisten viivästysten ja sähköisen Hyrrä-järjestelmän lastentautien takia uusia hankerahoituspäätöksiä voitiin saada vasta vuoden 2016 alkupuolella¹⁸⁴, keskittyi MSL viestintään. Se loi vuoteen 2020 ulottuvan kunnianhimoisen viestintästrategian. Tarkoituksena oli uudistaa omat kotisivut ja kehittää kaikille jäsenjärjestöille yhteistä verkko-opistoa, modernisoida sähköinen tiedotus ja yhtenäistää graafinen ilme. Tavoitteena oli luoda erityisesti järjestötoiminnassa tarvittavia aineistoja, materiaaleja, verkkoluentoja ja verkko-opiskeluresursseja. Näitä sisältöjä olivat mm. esiintymistaidon, kokoustaidon ja vaikuttamistaidon aineistot. Vuonna 2016 oli jo käytössä mm. MSL-www- sivut sekä sähköinen uutiskirje MSL Express.

Suhteet keskustan suuntaan kiinteytyivät sikäli, että vuodesta 2016 MSL oli moderoijana mukana puolueen periaateohjelmatyössä, kuntavaalien ehdokaskoulutuksessa, Keskustanuorten Politiikan Akatemiassa ja Keskustanaisten Naisten Akatemiassa. Myös yhteistyö MTK:n ja Eläkeliiton kanssa tiivistyi. Kylätoimijoille oli netissä MSL Itä-Suomen laatima kyläsuunnittelun metodipaketti.

Koska sivistysmäärärahojen leikkaukset jatkuivat myös Juha Sipilän hallituskaudella, tuli ratkaistavaksi uusia kysymyksiä. Oliko MSL:n määrittämä kurssien ja luentojen tuntituki (18,5 e/9 e) sillä tasolla, että se motivoi? Opintoryhmien valtiolta saama erillistuki päättyi vuonna 2015. Sen jälkeen sivistysliitto oli tukenut opintoryhmätoimintaa omalla päätöksellään. Kuinka tärkeää

opintoryhmätuki oli? Saiko opintoryhmien opintosisältö olla edelleenkin täysin vapaa? Jos opintoryhmiä jatkossa ei tueta, mihin niiden sijasta panostetaan? Asia ei ollut nopeasti ratkaistavissa, joten päätöksiä kypsy-

2010-luku
nosti teemaksi
kulttuurien kirjon.

teltiin useissa kokouksissa. Lopulta tulos oli, että vuodeksi 2016 opintoryhmien tuki oli puolet aiemmasta tasosta eli 40 000 euroa. Seuraavana vuonna 2017 opintoryhmätuki poistettiin kokonaan.

Miksi opintokerho/opintoryhmä menetti asemansa kansansivistystyössä? MTK-maailmaa tunteva MSL –varapuheenjohtaja vuosilta 1997–2001 Olli-Pekka Väänänen katsoo, että yleinen yhteiskunnallinen muutos, tekninen kehitys ja nykyihmisen erilaiset sosiaaliset verkot eivät enää ”jätä tilaa paikalliselle yhteiselle kokoontumiselle”. Vapaa sivistystyö ei tuota tutkintoja ja on liian muotomääräytynyt kokemusperäisen oppimisen keinoksi. Elinikäinen oppiminen on kyllä juurtunut opiskeluun, mutta yksilökeskeisenä asenteena. Matti Vanhanen puolestaan sanoo opintokerhojen kuuluneen järjestöelämän kultakauteen, mutta asteittain aika ajoi niiden ohi. Tuolla järjestöelämän kultakaudella MSL:n kurssitarjonta oli osa järjestöjen vuoden suunnittelua ja syyskokousten ohjelmaa. MSL-yhteistyöllä patistettiin keskustaliikkeen jäseniä kurssimuotoiseen kokoontumiseen. Näin erityisesti 1970- ja 1980 luvuilla ryhdistettiin järjestötyötä ja kasvatettiin kaadereita.¹⁸⁵

Monikulttuurisuus ja kulttuurien monimuotoisuus nousivat 2010-luvulla yhdeksi sivistysliiton toimintateemaksi. Aktiivinen kansalaisuus, syrjäytymisen estäminen ja maahanmuuttajien kotoutuminen olivat MSL:n profiliin kuuluvia teemoja, ja niihin oli saatavissa julkista rahoitusta. Monikulttuurisuus nähtiin sivistysliitossa laajana arvona. Vuoden 2017 toimintasuunnitelmassa selostetaan, että kaikessa toiminnassa huomioidaan paikallisyhteisöjen monimuotoisuus, erilaiset kulttuuriset kerrostumat ja paikallisidentiteetit. Tämän maaseutua kuvaavan laajan arvon alle kirjataan tulokkaiden ja kantasuomalaisen sujuva yhteiselo ja yhteistyö.

Toimintasuunnitelmien mukaan MSL:n strategisena tavoitteena on kyky yhdistää moniarvoisesti ja yhdenvertaisesti erilaisia ihmisiä, sisältöjä ja menetelmiä. Vuonna 2018 MSL päätti koota ja keskittää kaikki edellisvuosina tuotetut opintoaineistot ns. verkko-opistoon. Se on hyvää palvelua kaikille palvelun hoksaville kansalaisille, mutta verkko-opiston käytöstä ei voi käyttää rahastaa. Se ei tosin ollut MSL:n tarkoituksaan.

OPINTOTOIMINNAN MUUTOKSET 2000-LUVULLA

Paula Yliselän toiminnanjohtajakaudella sivistysliiton opintotoimintaa on organisoitu uusiin muotoihin. Kehitysvaiheet ovat loogisia ja vastaavat yh-

EU-rahoitukset mahdollistivat uudenlaisia sisältöjä.

Sitä seuranneella 1990-luvulla toiminnanjohtaja Seppo Niemelä loi kirjallisten dokumenttien mukaan jäsennyksen, jossa MSL hahmottui neljäksi tulosalueeksi, joilla jokaisella oli oma tulosryhmä. Näitä tulosryhmiä olivat yhteiskunta, yhteisöllisyys, maaseutu ja kulttuuri. Lisäksi alueille annettiin tilaa omalle aloitteellisuudelle näiden tulosryhmien ulkopuolella. Kolmea ensimmäistä tulosryhmää johti keskeistä jäsenjärjestöä hallituksessa edustava jäsen, ja jokaisella ryhmällä oli oma opintosihteeri. Opintosisältöjä kehitettiin näissä ryhmissä, joiden keskusteluissa yhdistyi siis jäsenjärjestön ”kysyntä” eli koulutustarpeet ja sivistysliiton ”tarjonta” eli henkilöstöosaaminen.

Selkeydestään huolimatta kuvattu organisaatiotapa ei näytä olleen kunnolla MSL:n henkilöstön tiedossa, koska 1990-luvun jälkikuvassa sitä pidetään konsulttien tuomana muutoksena. Totta onkin, että konsultit pystyivät kommunikoimaan tämän organisaatiojäsennyksen liiton sisäisessä kriisissä niin hyvin, että se omaksuttiin ikään kuin ratkaisuna 1990-luvun tilanteeseen.

teiskunnan muutoksia. Ihmisten tarpeet, ajankäyttö ja arkinen tietotekniikka ovat mullistuneet 20 vuodessa.

MSL:n organisaation kehityshistorias-
sa 1980-luku oli ollut aluetoimistojen ai-

Paula Yliselä tuli toiminnanjohtajaksi vaiheessa, jossa jäsennys sivistysliiton prosesseiksi oli vakiintunut. Prosesseja olivat yhteiskuntaprosessi (yhteistyö koulutuksissa keskustajärjestöjen kanssa), yhteisöllisyysprosessi (koulutusyhteistyö Eläkeliiton, Huoltoliiton ja Lomayhtymän kanssa) ja maaseutuprosessi (koulutusyhteistyö MTK:n kanssa). Neljäntenä prosessina oli kulttuuri, joka teki yhteistyötä omien verkostojensa kanssa hankkien rahoitusta projekteilleen. Viidentenä prosessina olivat alueet, joilla ei ollut selkeää tehtävää, ellei

Ilomantsin Karhufestivaali nosti karhunveiston maanlaajuiseen tietoisuuteen.

Itä-Suomen aluekeskuksen roolia kylien kehittäjänä osittain sellaiseksi lueta.

Seuraavassa kehitysvaiheessa pidettiin edelleen kiinni kuvatussta jäsen-nyksestä ja jäsenjärjestöjen koulutusyhteistyöstä. MSL oli itseymmärryksensä mukaan ja koulutuspolitiikan kielellä ”jäsenjärjestöjensä (aikuis)oppilaitos”, mutta se ei tyytynyt vain jakamaan opintotukea, vaan halusi tavoitteellisesti olla enemmän: sananmukaisesti sivistysliitto. Tähän tilanteeseen aukesi EU-jäsenyyden myötä ja erityisesti 2000-luvun alkupuolella EU:n hankerahoituksen maailma.

EU-rahoitukset antoivat aluetoiminnalle ja kulttuurille merkittävät mahdollisuudet sisältöjen tuotantoon. Paula Yliselän mukaan nämä uudet rahoitusmuodot olivat ehdottomasti 2000-luvun alun suurin myönteinen asia MSL:lle. Alueellisesta opintotoiminnasta tuli vahvaa ja itsenäistä. Kulttuuri-toiminta kukoisti. Erityinen kultakausi oli vuosien 2006–2013 EU-ohjelma-kausi, jolloin rahaa oli hyvin saatavissa Maaseudun Sivistysliiton kaltaiselle toimijalle. Varsinkin Itä- ja Pohjois-Suomeen tuli runsaasti rahoitusta alueellisen kehityksen mittareihin perustuen. EU-rahoitusta oli tarjolla mm. maa-seutua kehittävien Leader-toimintaryhmien kautta, ELY-keskusten päätöksillä sekä Euroopan sosiaalirahaston ESR:n kautta.

Seuraavalla ohjelmakaudella 2014–2022 ohjelmien sisältö on muuttunut, ja rahoittajat ovat kiristäneet linjaa. Samanaikaisesti opetus- ja kulttuurimi-

nisteriö OKM alkoi jakaa vähemmän yleisavustusta kansalaisvaikuttamisen kehittämiseen. Tällä yleisavustuksella oli ylläpidetty resursseja, joilla edellä mainittujen prosessien mukaista koulutusyhteistyötä oli yhdessä suunniteltu. Jäsenjärjestöt osallistuivat koulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen, sovituin vastuunjaoin. Yleisavustuksen tason alentuessa vakituisen henkilökunnan määrä alkoi laskea ja hankehenkilöstön määrä lisääntyä. Lopulta yleisavustukset kansalaisvaikuttamiseen loppuivat kokonaan. Keskustoimisto löysi kansalaisvaikuttamisen yleisavustuksen rinnalle erillisrahoituksia, ja muutama jäsenjärjestö maksoi niiden kanssa suunnitellusta ja toteutetusta koulutuksesta. Määrältään näin saadut resurssit olivat pieniä suhteessa aluerahoituksiin.

Seuraavassa vaiheessa MSL:n johtoryhmä alkoi pohtia organisaationsa ja rahoituksensa suhdetta. Johtopäätökseksi tuli, että rahoittajilla on ratkaiseva merkitys sille, että sivistysliitto ylipäätään voi toimia vaikuttavasti. Jos näin on, on nykyaikaisin organisoitumismuoto sisällöissä. Ylipäätään rahoittajia ja jäsenistöä kiinnostaa, mitä muutosta yhteiskunnassa MSL havittelee: mikä on MSL:n työn tavoite ja sisältö? Näin syntyi sisältöorientaatio ja sen mukaisesti jäsennetyt työntekijätiimit: kulttuuri (ITE-taide, ympäristötaide, paikkasidon-nainen taide) sekä opintotoiminta (osallisuutta kuntien kanssa, ympäristö- ja ilmastotoimia kyliin sekä kansalaistoimintaa ja vaikuttamista jäsenjärjestöjen kanssa). Tähän malliin on sisäänrakennettu sekä aluetoiminta että jäsenjärjestöjen oppilaitoksena toimiminen. MSL tekee nimensä mukaisesti ruohonjuuritason työtä, paikallisesti ja alueilla.

MSL on koko toimintansa ajan ollut tietoinen haasteestaan: joillakin alueilla sen toiminta on vahvaa, toisilla ei ole toimintaa ollenkaan. 2000-luvun suuri päätös oli palkata koulutustiimiin koulutuspäällikkö vetämään kolmen vakituisen työntekijän kanssa jäsenjärjestöjen koulutusyhteistyötä. Ajatuksena on kansalaistoiminnan ja jäsenjärjestöjen oppilaitos. – Tätä mainittua tehtävää eivät vapaan sivistystyön oppilaitoksista toteuta Itä-Suomen yliopiston professori Jyri Mannisen mukaan merkittävästi kuin sivistysliittojen opintokeskukset, huomauttaa Paula Yliselä. Järjestöjen – mukaan lukien puolueet – vapaaehtoiset toimijat haluavat kartuttaa tietojaan ja taitojaan, jotta onnistuisivat vaativissa tehtävissään. Uudella koulutustiimijatuksella selätetään myös sitä vaaraa, joka oli konsulttien prosessijäsenyyksessä. Siinä yhden järjestöryhmän ”palveluksessa” oli vain yksi työntekijä. Mikäli työntekijöitä on vain yksi, ei muu organisaatio pääse oppimaan löydetystä uusista oivalluksista. Tämän takia yksikään jäsenjärjestö ei pysty hyödyntämään organisaation koko osaamista.

Kun opintokeskukset 2017 sopivat keskenään tuntikiintiöistä ja OKM hy-

Kymmenen vuoden toiminnan jälkeen MSL:n 51-prosenttisesti omistama kustannusyhtiö Maahenki eli 2010-luvun alussa parhaita vuosiaan. Toimitusjohtajana oli Ulla Sarviala ja sisällöistä vastaavana kustantajana Liisa Heikkilä-Palo, joka oli jäänyt eläkkeelle MSL:n kulttuurijohtajan tehtävistä. Hallituksen puheenjohtajana toimi Matti Vanhanen ja jäsenenä Max Arhippainen, Ilkka Haavisto, Hannu Kallio, Rauno Koitermaa, Johanna Korhonen ja Heikki Laurinen. Koitermaa vaihtui Timo Kaunistoon MSL:n hallituksen päätöksellä 2014, ja samalla Lomayhtymä luopui MSL:n jäsenyydestä.

Melkein joka vuosi jokin Maahengen kirjoista sai jonkin kirja-alan palkinnon. Maahenki oli niin sivistyneistön kuin yleisönkin piirissä ehkä suorastaan Maaseudun Sivistysliittoa tunnetumpi brändi ja kirkasti MSL:n muutakin kulttuuriprofilia.

”Vuonna 2010 julkaistu Viimeiset vieraat – elämää autiotalossa oli Kai Fagerströmin ja Heikki Willamon hieno teos, jonka Maahenki kustansi myös englanniksi ja saksaksi. Saimme sen myyntiin Lontoon luonnonhistorialliseen museoon. Sieltä sanottiin, että Viimeisiä vieraita oli myyty enemmän kuin mitään muuta kirjaa”, muistelee silloinen toimitusjohtaja, myynnistä ja markkinoinnista vastannut Ulla Sarviala.

Myyntimenestyksiä olivat myös muiden muassa Mika Honkalinnan Korpipiretki, joka valittiin Vuoden luontokirjaksi 2015, sekä Onerva Hintikan ja Kirsti Häppölän Tuntematon emäntä (2006), joka nosti esiin sota-ajan kotirintamalla uurastaneet emännät.

Matti Kalliokosken lohkaisu edellisiltä vuosilta oli kuitenkin kuulunut: ”Maahengen kaltainen yhtiö kestää monta onnistumista, mutta vain hyvin harvoja epäonnistumisia.”¹⁸⁶

Toimitusjohtaja Ulla Sarvialan katsaukset päättyivät kerta kerran jälkeen toteamukseen: ”Kustannusala on isossa murroksessa.” Kirjojen korkea viisuaalinen taso ja onnistuneesti harkitut kustannuspäätökset pitivät kustannusyhtiötä pinnalla. Heikkoutena oli riippuvuus joulumyynnistä. Yhtenä Maahengen selviytymisen reseptinä oli ollut yhteistyö ortodoksisen yhteisön kanssa, mutta ikään kuin tulevia vaikeuksia ennustaen se keskeytyi tilapäisesti jo vuonna 2013. Tämä oli huono uutinen, jonka merkitystä ei heti oivallettu.¹⁸⁷ Samaan aikaan kasvavaksi trendiksi muodostui tilauskirjojen teko, jolloin tilaaja kantaa kaupallisen riskin ja kustannustalo ainoastaan tuottaa kirjan.

Lyhytaikaista sosiaalisessa mediassa markkinointia tekevää kustannustoimittajaakin kokeiltiin. Kokemukset tästä olivat hyviä.

Vuonna 2017 aloitti Maahengen toimitusjohtajana Johanna Korhonen. Hän piti kustannuslinjan ennallaan: luonto, arki, taide, valokuvataide, kädentaidot sekä ortodoksikirjallisuus. Korhosen kustannuspolitiikka hallitukselle kerrottuna oli: ”Tehdään erittäin hyvin ja laadukkaasti se, mitä tehdään.” Henkilökohtaisesti hän halusi kirjoja, joissa aiheena on ihmisen osuus luonnossa. Käsikirjoituksia tarjottiin kustannusyhtiölle niin paljon, että valinnanvaraa oli. Myös tilauskirjoja tehtiin.

Vuosi 2017 oli kuitenkin tappiollinen. Aiempien vuosien myymättä jääneiden kirjojen varasto tuotti kuluja, ja etenkin maaseudun pienten kirja-kauppojen lopetuspäätökset vaikuttivat Maahengen kaltaiseen kustantamoon erityisen haitallisesti. Maahenki Oy uudisti nettikirjakauppansa, mutta markkinointivarojen puuttuessa sen merkitys kokonaisuudessa jäi toivottua vähäisemmäksi.

Kirja-alan menestymisen edellytyksenä on lukeva ja kirjoja ostava yleisö. Internet ja sen päätelaitteet ovat muuttaneet suomalaisten ajankäyttötottumuksia nopeasti. Painetun kirjan sijaan moni lukee sisältöjä älypuhelimista tai muilta päätelaitteilta. Maksuttoman tarjonnan runsaus vähentää halukkuutta ostaa kirjoja. Myös asumiseen ja kotiin liittyvät ideat vaikuttavat: monessa kodissa kirjahylly pienentyi tai jopa katosi kokonaan kalustuksesta. Kirjamessuilla kirjaa käsissään pyöritellyt asiakas saattoi huokaista ja sanoa, että kirja on hieno ja kiinnostava mutta ”en voi ostaa, kun eivät ne mahdu enää mihinkään”. Suurten ja näyttävien luontokirjojen sijaan asiakkaita kiinnostivat entistä pienemmät ja hinnaltaan edullisemmat kirjat.

TIMO KAUNISTO – UUDEN POLVEN VILJELIJÄ

Timo Kaunisto (1963–) toimi MSL:n puheenjohtajana neljän vuoden ajan 2011–2015. Vuosina 1990–1993 hän työskenteli Talonpoikaiskulttuurisäätiön asiamiehenä. Vuosina 2011–2016 Kaunisto kuului Ajatuspaja e2:n hallitukseen. Maahengen hallituksen jäsen hän oli sivistysliittoon liittyvän jakson 2014–2016.

Alastarolta lähtöisin oleva Kaunisto tuli laajemmin tunnetuksi agronomiylioppilaiden Sampsa-lehden päätoimittajana 1986. Kirjoittaminen ja viestintä on sittemmin kuulunut hänen taitoihinsa monessa muodossa. Hän on toiminut usean

lehden kolumnistina. Erityisesti voi kolumnit Maaseudun Tulevaisuudessa yli 20 vuoden ajan. Lisäksi hän on kirjoittanut lukuisia artikkeleita maatalousalan ammattilehtiin ja aikakauslehtiin. MTK:n tiedottajana hän toimi 1990–1995.

Kaunisto valittiin kaudelle 2007–2011 kansanedustajaksi, ja kolmissa seuraavissa vaaleissa hän jäi epäonnisesti varasijalle. Suomen Keskusta ry:n varapuheenjohtajana hän toimi 2010–2012. Kaunistolla on ja on ollut monia maakunnallisia, kunnallisia, seurakunnallisia ja maataloustuottajatoimintaan liittyviä luottamustoimia. Hänet tunnetaan hyvänä puhujana.

Yhteiskunnallisen vaikuttamisen ohella hän on ollut mukana luomutuotannon ja siipikarjatalouden keskeisillä paikoilla. Tällaisia ovat mm. EU:n luomutyöryhmän (Standing group on organic agriculture) puheenjohtajuus 1999–2004, MTK:n luomuvaiokunnan puheenjohtajuus 1996–2001, Siipikarjaliiton puheenjohtajuus (1998–2003) sekä kananmunamarkkinoille ns. Laitila-mallin luoneen Kanatalouden edunvalvontayhdistyksen pj-tehtävä 1998–2001. Hän hoitaa edelleen kotitilaansa Alastarolla.

Kauniston erityinen kiinnostus kohdistuu luonto- ja ympäristökysymyksiin. Eduskunnassa hän kuului ympäristövaliokuntaan ollen keskustalaisten valiokuntavastaava. Hän on johtanut keskustan luontotyöryhmää 2020–2022. Hänen väitöskirjansa (2023) käsittelee Keskustapuolueen ympäristöpolitiikkaa 1968–1987.

Kauniston harrastuksiin kuuluu kirjoittamisen ja kirjallisuuden ohella urheilu: jalkapallo ja jääkiekko, lenkkeily ja pyöräily. Hän on juossut kahdeksan maratonia ja lukuisia puolimaratoneja.

Timo Kaunisto

PEKKA PERTTULA PUHEENJOHTAJAKSI

Kun Timo Kauniston MSL:lle lupaamat neljä vuotta tulivat täyteen, oli taas aika hakea uutta puheenjohtajaa. Kaunisto kertoo olleensa asiassa aktiivinen.

Taustakeskustelujen jälkeen puheenjohtajaksi tuli Pekka Perttula, joka valittiin tehtävään marraskuussa 2015.

Valituksi tultuaan tuore puheenjohtaja luonnehti MSL:n profiilin olevan hyvä. Sen arvot olivat yhteneväisiä hänen omien arvojensa kanssa: paikkasidonnaisuus, maa- ja kylähenkisyys sekä ekososiaalinen elämäntapa. Hän ennakoi, että sataa vuottaan vuonna 2017 juhliwan Suomen juhlavuosi olisi oiva tilaisuus katsoa, mitä MSL on. Erityisesti Perttula piti tärkeinä metsä- ja ympäristökysymyksiä.

Yhteiskunnallisissa tehtävissä kokeneen Pekka Perttulan tulo puheenjohtajaksi näkyi myös sivistysliiton toimintasuunnitelmissa ja toimintakertomuksissa. Kuvaukset olivat, jos mahdollista, entistä jäntevämpiä, ja toiminta suhteutettiin toimintaympäristöön. Asiakirjoissa palattiin kahden kerroksen teksteistä yhden dokumentin linjalle – hankkeista ei enää laadittu jäsenjärjestöille erillistä pikkutarkkaa hankekertomusta. Perttulan aikana suhde keskustaan korjaantui – tosin suurimpana selittäjänä lieenee se, että suureksi puolueeksi palannut Suomen Keskusta rp. pystyi taas tilaamaan MSL:n palveluita ja maksamaan niistä. MSL puolestaan tunnisti kansalaisvaikuttamisen kaikkia jäsenjärjestöjä yhdistäväksi teemaksi ja tiivistä yhteistyötä kansalaisopintojen pedagogiikassa ja organisoinnissa.

Järjestöt oppivat toisiltaan. Sellainenkin hetki koettiin näinä vuosina, että MTK:n edustaja Anna-Liisa Knuuti sai esitellä järjestönsä koulutuskonseptin opintotiimin jäsenille. Knuuti oli pitkään työskennellyt MSL:n koulutussuunnittelijana. Esittelyn kuultuaan keskustajärjestöjen edustajat tunnustivat tuottajajärjestön koulutusratkaisut eteviksi. Vastaavanlaisessa sillanrakentajan asemassa oli Sinikka Varila, joka oli opintosihteerinä keskeisenä tekijänä Vaikuttaja 2000 -hankkeessa ja myöhemmin MSL:n hallinnossa keskustajärjestöjen edustajana.

Pekka Perttula pystyi puheenjohtajana määrittelemään järjestöjen roolit. Läsnä olleilla hallituksen jäsenillä on muistikuva tilanteesta, jossa keskustapuolueen edustajat pyrkivät vahvistamaan puheenvuorojaan kutsumalla niitä ”omistajaohjaukseksi”. Perttula – joka oli keskustan entinen puoluesihteerinä – oli tuolloin todennut seuraavaan tapaan: ”Tehdään tämä kerralla selväksi. Puolue ei ollut MSL:n perustajajäseniä vuonna 1952. Se hyväksyttiin hakeemuksesta yhdeksi jäsenjärjestöksi 1960-luvun alkupuolella. Keskusta ei omista MSL:oa taloudellisesti, eikä MSL ole keskustalainen järjestö. Sen sijaan Keskusta rp. on yksi MSL:n jäsenjärjestöistä.”

MSL:N SÄÄNTÖJEN UUDISTUS

Tuore puheenjohtaja Pekka Perttula oli perehtynyt sivistysliittoon kaikkien saatavilla olleiden dokumenttien pohjalta. Edustajiston kevätkokouksessa 2016 hän kertoi kiinnittäneensä huomiota voimassa olevien sääntöjen tarkoituksypykälään. Liiton ensimmäiset säännöt vuodelta 1952 olivat olleet Kustaa Vilkkunan ja Pekka Silvolaan käsialaa. Ne oli vuonna 1984 korjattu siten, että toiminnan tarkoituksena määriteltiin olevan ”poliittisen keskustan ja maaseutuväestön sivistystyön keskusjärjestö”. Arvojen sijasta säännöissä puhuttiin sivistystyön kohderyhmästä. Tämä oli ollut aikoinaan 1980-luvulla tarpeellinen muutos, koska tuohon aikaan sivistysmäärärahat jaettiin poliittisiin perusteisiin. Ilmoittamalla olevansa keskustajärjestöjen sivistystyön keskusjärjestö MSL turvasi asemansa Työväen Sivistysliiton ja Kansan Sivistystyön Liiton rinnalla. Hyvänä puolena oli, että 1980-luvun linjaus varmisti järjestöllisen sivistystyön moniarvoisuuden.

Vaikka sivistysliiton säännöistä oli keskusteltu moneen otteeseen, olivat perustamisajan säännöt olleet voimassa 32 vuotta ja 1980-luvun säännöt toiset 32 vuotta. Vuoteen 2016 mennessä oli asetelma yhteiskunnassa ja jäsenjär-

Sääntöuudistus korosti liittoa vuorovaikutuksen kanavana.

jestöissä kehittynyt sillä tavalla, että sääntöjä tuli tarkistaa. Ensinnäkin sääntöjen tuli ottaa huomioon, että sellaiset ei-poliittiset järjestöt kuin MTK, Eläkeliitto ja Suomen Kylätoiminta olivat liiton jäseniä. Sääntöjä tuli avartaa tästä näkökulmasta. Toiseksi: keskustapuolueeseen viittaamisen sijasta uusissa säännöissä kirjat-

taisiin, että liiton arvot perustuvat maa- ja kylähenkiseen elämäntapaan sekä alkiolaisiin kansansivistysoppeihin. Vuonna 1984 tämäntapaiset ilmaisut olisivat olleet taantumusta, mutta vuonna 2016 kirjaukset olivat eteenpäin menoa. Kyse oli myös katsomisesta tulevaisuuteen: periaatteessa uudet säännöt sallisivat uusien jäsenjärjestöjen liittymisen sivistysliittoon.

Vuoden 2016 sääntöuudistus oli Pekka Perttulan puheenjohtajakauden ensimmäinen suuri operaatio. Tarkoituksypykälä ja toimintapykälä kirjoitettiin uusiksi maaseudun arvojen kautta. Perttula selostaa omalta kannaltaan muutosten taustaa seuraavasti:

”MSL:n kaikkien jäsenjärjestöjen piti kokea järjestö omakseen. Puoluepoliittisen leiman välttäminen ei ollut vanhentunut näkökulma. Se leima enemmän karkotti kuin hou-

kutteli muita. Muihin sivistysjärjestöihin verrattuna MSL:n vahvuus oli sen järjestöjen kirjossa. Tämä seikka oli jäänyt hyödyntämättä. Keskustalaisten järjestöjen ja MTK:n rinnalla piti ottaa huomioon Suomen Kylät ja Eläkeliitto. Ne olivat suuria järjestöjä. Myös niillä piti olla vankka edustus. Eräs tärkeä lähtökohta oli vuorovaikutuksen lisääminen, toisilta järjestöiltä oppiminen . . . MSL:n piti olla vuorovaikutuskanava, keskustelufoorumi, erilaisten ihmisten ja tahojen yhteen yhyttäjä. Vuorovaikutuksen ajassa korostuvana ideana oli kyky sietää ja hyväksyä erilaisuutta, oppia kuuntelemaan ja keskustelemaan. Se on edelleen sivistystyön lähtökohta.

Sillanrakentajuutta tarvittiin monella eri tavalla. MSL:ssa sillanrakentaminen oli maaseudun arvojen tuomista kaupunkeihin, urbaaniin ympäristöön. Vain harvat kokevat olevansa pelkästään maalaisia tai kaupunkilaisia. Jokaisessa meissä on kumppaakin.”¹⁸⁸

Puheenjohtaja Perttula oli neuvotellut sääntöjen uudistamisesta keskustajärjestöjen, MTK:n, Eläkeliiton ja Suomen Kylätoiminnan kanssa. Näistä MTK ja Eläkeliitto antoivat myös pyydetty kirjalliset lausunnot pitäen sääntömuutosta tarpeellisena.

Liiton edustajisto hyväksyi uudet säännöt MSL:n hallituksen 14.4.2016 käsittelemässä ja ehdottamassa muodossa – ja Patentti- ja rekisterihallituksen ennakkotarkastuksen läpäisseinä – molemmissa vuoden 2016 kokouksissaan. Vuodesta 2017 sivistysliitto on elänyt uusittujen tarkoitus- ja toimintapykälien mukaan. Sääntöjen keskeiset kohdat kuuluvat seuraavasti:

”Liiton arvot pohjautuvat maa- ja kylähenkiseen elämäntapaan, ihmisten omaehtoiseen kasvuun ja keskinäiseen yhdenvertaisuuteen sekä ihmisen ja luonnon väliseen vuorovaikutukseen ja kumppanuuteen.

Alkiolainen kansansivistystyö perustuu ekologisesti ja sosiaalisesti kestäville, paikallisesti ja maailmanlaajuisesti rakentuville yhteisöllisille ja ylisukupolvisille arvoille.

Liitto tukee kansansivistystyössään ihmisten omaehtoista kasvua ja keskinäistä yhdenvertaisuutta, kannustaa itsensä kehittämiseen ihmisenä ja kansalaisena sekä yhteiskunnalliseen osallistumiseen elinikäisen oppimisen, kansalaistaitojen kartuttamisen, taiteen ja kulttuurin keinoin.

Liitto edistää kansalaisvaikuttamista ja kansanvaltaa sekä vahvistaa tietoisuutta moniarvoisesta, paikallisesta, kansallisesta ja maailmanlaajuisesta osallisuudesta ja vastuusta.”

Tässä siis todetaan liiton arvot sekä sitoumus tukea ja edistää arvoihin kohdistuvia prosesseja. Sääntöpykälässä 3 kerrotaan 11 kappaletta tarkoituksen toteuttamisen tapoja. Tarkoituksensa toteuttamiseksi liitto

”1. järjestää maaseudun ja kylien kulttuuriin, paikallisuuteen, ympäristösivistykseen, ihmisten keskinäiseen ymmärrykseen ja yhteiskunnalliseen moniarvoisuuteen perustuvaa aikuiskasvatusta ja kulttuuritoimintaa yhteistyössä jäsenjärjestöjen ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa.

2.tekee alkiolaista sivistystyötä itsekasvatuksen, elinikäisen oppimisen, kansalaisuuteen kasvamisen, yhteiskunnallisen osallistumisen, aatteellisen keskustelun ja kulttuuriharastusten edistämiseksi sekä maaseudulla että kaupungeissa.”

Kohta 1 kertoo jäsenjärjestöjä kokoavasti, että kysymys on sivistyksellisestä aikuiskasvatuksesta ja kulttuuritoiminnasta, jossa erityisesti mainittuja asioita ovat mm. kylät, paikallisuus, ympäristösivistys, ammatti-, asuinpaikka- ja luokkarajat ylittävä ymmärrys sekä moniarvoisuus. Toisessa, yksittäiselle ihmiselle osoitetussa kohdassa todetaan varmuuden vuoksi, että itseopiskelun sävyinen toiminta kohdistuu sekä maaseutuun että kaupunkiin. Uudet säännöt ovat paljon entisiä tarkemmat, mutta samalla avarammat. Tämä on paradoksi, joka on sivistystoiminnalle tyypillinen.

Sääntöjen uudistuksen yhteydessä tehtiin myös rakenteellisia muutoksia. Kuolleeaksi kirjaimeksi muodostuneet MSL:n aluetason sääntökohdat poistettiin kokonaan. Jäsenmäärä saattoi edelleen olla mitä vain 6:n ja 12 hallitusjäsenen välillä. Edustajiston kokouksen voimasuhteita korjattiin jäsenjärjestöjen henkilöjäsenmäärää ja sivistystoiminnan aktiivisuutta vastaaviksi. Suuret jäsenjärjestöt Eläkeliitto, Keskusta ja MTK saavat edustajiston kokoukseen 8 paikan sijasta 5 paikkaa. Muista jäsenjärjestöistä Suomen Kylätoiminnan edustus nousi yhdestä kahteen, ja se sai pysyvästi yhden varsinaisen jäsenen paikan hallituksessa.

Vuosina 2020–2021 palattiin toisessa aallossa sääntöuudistukseen. Tällä kertaa muutosta lähdettiin tekemään MSL:n jäsenjärjestöjen jäsenmaksujen perusteiden tarkistamisen merkeissä. Kun jäsenmaksuja tarkistettiin, muutettiin myös edustajiston kokouksen voimasuhteita. Vuodesta 2021 alkaen keskustajärjestöt, MTK, Eläkeliitto ja Suomen Kylät saivat kukin neljä paikkaa edustajistoon, ja jokainen muu jäsenjärjestö sai yhden paikan.

PEKKA PERTTULA – YHTEISKUNNALLINEN AJATTELIJA

Pekka Perttula (1960–) toimi Maaseudun Sivistysliiton puheenjohtajana kuusi vuotta 2016–2021. Perttula on järjestövaikuttajana tyypiltään yhteiskunnallisia ilmiöitä pohtiva älykkö, strateginen ajattelija. Hän väitteli tohtoriksi nuoren V.J. Sukselaisen elämäkertatutkimuksella vuonna 2010. Hänet tunnetaan keskustalaisena yhteiskunta-analyytikkona, joka pystyy julkisuudessa arvioimaan erilaisia poliittisia ilmiöitä. MSL:n edustajistolle 2015 antamansa kuvauksen mukaan hän on ”maanviljelijä, tutkija ja osa-aikainen yrittäjä”.

Pekka Perttula kasvoi yhteiskunnallisiin tehtäviin Keskustan Opiskelijaliiton kautta, sen pääsihteerinä. Opintojen loppuun saattamisen jälkeen seurasi pesti keskustan puoluetoimistolla poliittisen osaston päällikkönä, edelleen keskustan eduskuntaryhmän eduskuntasihteerinä sekä keskustan puoluesihteerinä 1994–1997. Tästä tehtävästä Perttula siirtyi keskustan eduskuntaryhmän pääsihteeriksi 1997–2007. Vuodesta 2007 eteenpäin historioitsijan koulutuksen saanut Perttula on toiminut tutkijana ja konsulttina.

Perttula on kirjoittanut elämäkerrat V.J. Sukselaisesta ja Ahti Pekkasta sekä aatepoliittisen tulkin Johannes Virolaisesta. Hänen muuhun tuotantoonsa kuuluu kymmeniä artikkeleita lähihistorian aiheista. Hän kuuluu Lobbauskirjan (2010) kirjoittajajoukkoon.

Vuodesta 2012 Perttula otti vastuulleen Porin Noormarkun Lassilassa sijaitsevan sukutilan. Tilan rakennusten kunnostaminen ja metsien hoito on hänelle enemmän kuin harraste.

Perttula arvioi Ajatuspaja Alkion blogissaan 3.5.2021 Suomen yhteiskunnallista keskustelua kriittisesti:

”Tiedon määrän kasvaessa korostuu tervejärkisen tiedon ymmärtämisen ja käsittelyn tarve. On paradoksaalista, että tiedon värien ja vivahteiden laajetessa tapa käsitellä tietoa on hylkäävää tai hyväksyvää . . . Yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa eletään ikään kuin amerikkalaisessa oikeussalissa.”

Pekka Perttula

E2 TUTKIMUS JA AJATUSPAJA ALKIO

Seppo Niemelän suuri näky MSL:n tytärlaitoksena toimivasta Suomalaisen Poliitiikan Tutkimuslaitoksesta SPOTSista jäi toteutumatta 1990-luvun alun suuren laman jälkeisinä vuosina. Idea sai kannatusta, mutta ei rahaa. Kun Niemelä valittiin Vanhasen hallituksen kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman vetäjäksi, hän pystyi ohjelmaehdotusten kautta huolehtimaan siitä, että suomalaisille think tankeille varattiin kokeilurahaa.

Yleisesti ottaen ajatuspajalla eli ajatushautomolla (engl. think tank) nähdään olevan kaksi erityisominaisuutta. Ensinnäkin se tuottaa akateemisten sääntöjen mukaisesti tutkimuksia aiheista, joita muuten ei tutkittaisi. Toiseksi tutkimustuloksilla on yhteiskunnallista vaikuttavuutta, joka edellyttää sitä, että tulokset tarjotaan aktiivisesti julkisuuteen ja myös yhteiskunnallisten päättäjien käyttöön.

Kun Karina Jutila väitteli tohtoriksi poliittista keskustaa koskevalla aiheella, syntyi keskustaa lähellä olevissa piireissä ajatus, että hän pystyisi kokoamaan tutkijajoukon, josta voisi kehittyä uusi ajatuspaja. Vuonna 2006 perustettiin Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys, joka päätti perustaa Ajatuspaja e2:n. Yhdistyksen ensimmäinen puheenjohtaja oli Matti Kalliokoski, joka tuolloin oli myös Maaseudun Sivistysliiton ja Talonpoikaiskulttuurisäätiön puheenjohtaja. Koska yhdistys alun perinkin perustettiin kaksikieliseksi, valittiin varapuheenjohtajaksi ruotsinkielisen sivistysliiton Svenska Folkskolans Vännerin toiminnanjohtaja Christoffer Grönholm. ”Selvää oli, että toiminnasta tehdään kaksikielistä, ennakkoluulotonta ja yli sektori- ja puoluerajojen ulottuvaa, vaikka taustavoimissa oli ihmisiä poliittisesta keskustasta”, kertoo e2 omaa tarinaansa.¹⁸⁹

Toimintaa lähinnä kuvaava sana oli edistysmielisyys. Yhdistysnimissä edistysmielisyys liittyi laajasti tulkiten poliittista keskustaa lähellä oleviin yhdistyksiin, keskustaliberaalisuuteen. Koska Edistyksellinen Tiedeliitto oli olemassa, valikoitui ajatuspajan nimeksi e2. Jälkikäteen nimeen voidaan sitoa muita myönteisiä sanoja: ennakkoluuloton, eteenpäin katsova, ekologinen, eurooppalainen.

Tohtori Karina Jutilan johtama ajatuspaja tuotti julkaisuja ja organisoii tapahtumia. Yhteiskunnallisesti noteerattuja onnistumisia olivat suomalaisen suhtautumista ilmastonmuutokseen kartoittanut tutkimus *Onpa ilmoja pidellyt* (2007), Islannin talouskriisin taustaa analysoinut *Kreppa* (2010) sekä populismiin ilmiönä paneutunut *Liikkeitä laidasta laitaan* (2011). E2:n oman

Timo Reko (oik.) ja muita aidantekijöitä perinneaitaa tekemässä.

historiakerronnan mukaan vuonna 2015 ”tuli seinä vastaan”. Yhdistys uusi hallituksensa kokoonpanon. Ilkka Herlinin sekä Tuija Talvitien johdolla se pohti, millaista voisi olla päätöksentekoa hyödyttävä tutkimus ja miten se pitäisi organisoida. Samalla huolehdittiin kontakteista tällaisesta tutkimuksesta kiinnostuneisiin säätiöihin.

Tuloksena oli, että e2 luopui ajatuspajatoiminnasta ja lanseerasi itsensä 2.0-versioksi. Se otti uuden roolin riippumattomana tutkimuslaitoksena E2 Tutkimuksena. Tämä laitos korosti olevansa monitieteinen, riippumaton, yleishyödyllinen tutkimuslaitos, joka tekee itsenäisesti tutkimusta ja tuottaa asiantuntijapalveluita järjestöille, säätiöille, yrityksille, medialle, hallintoon ja poliittiseen päätöksentekoon. Tässä vaiheessa henkilöstöön värvättiin valtioteiden tohtorit Ville Pitkänen ja Jussi Westinen sekä maatalouden kehitysmaakysymyksistä väitellyt Kaisa Karttunen. Kun muutama vuosi oli toimittu näin, riittivät näytöt siihen, että E2 neuvottelujen jälkeen hyväksyttiin niiden tutkimuslaitosten joukkoon, jotka saivat OKM:stä suoraa tutkimuslaitoksille tarkoitettua tukea.

E2 Tutkimus tuli uuteen vaiheeseen vuonna 2020, jolloin sen hallituksen silloinen puheenjohtaja Tuija Talvitie kuoli sairauteen. Tässä kolmannessa vaiheessaan Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys luopui statuksensa muu-

tuttua jäsenyydestään MSL:ssa. Järjestys tosin oli se, että MSL jättäytyi ensin pois e2:n yhteisöjäsenyydestä järjestöjäsenmaksun mittaluokkakorotuksen takia. Hallituksen puheenjohtajaksi valittiin eläkejohtaja Risto Murto ja varapuheenjohtajaksi Anna Herlin. Tutkimusjohtajaksi värvättiin Skotlannista käsin työskentelevä Mari K. Niemi. Vuonna 2022 E2:lla oli kaksi tutkimusohjelmaa: (1) Ilmiöt, ihminen ja yhteiskunta sekä (2) ruoka ja ympäristö, jossa tutkitaan mm. maaseudun kestävä kehitystä. E2:n palveluksessa oli vuonna 2021 yhdeksän vakituista ja seitsemän määräaikaista työntekijää.

Käytännön yhteys MSL:n suuntaan oli edelleen läheinen, koska vuoteen 2023 molemmat toimivat samassa osoitteessa, samassa kerroksessa, vierekkäisissä toimistotiloissa. MSL:n ja e2:n yhteiset pikkujoulut olivat vuosikausia olleet näiden kulttuuri-instituutioiden ystävien suosiossa.

Karina Jutila kehitti määrätietoisesti e2:sta kohti riippumattoman tutkimuslaitoksen roolia. E2 Tutkimus niin sanotusti ”vaihtoi kategorialla”. Sen yhteys poliittiseen keskustaan kävi etäisemmäksi. Samalla OKM:n rahoitusjärjestelmään tuli tilaa keskustalaisen järjestösateenvarjon sisällä olevalle uudelle ajatushautomolle. Oli olemassa OKM:n poliittisesti korvamerkitty määräraha keskustalaiselle think tankille. MSL:n silloinen puheenjohtaja Pekka Perttula havaitsi tilanteen ja ryhtyi työhön Ajatuspaja Alkion perustamiseksi. Ajatuspaja Alkio saatiin perustettua vuonna 2020. Sen toimintaa rahoitetaan pääasias-
sa OKM:n yleisavustuksella ja keskustan maksamalla omarahoitusosuudella. Ajatuspaja on osa MSL:n toimintaa. Ensimmäiseksi tutkimuskoordinaattoriksi ja sittemmin tutkimuspäälliköksi valittiin Pauliina Maukonen, jolla oli kokemusta sekä politiikasta että yliopistomaailmasta. Ajatuspaja kuvaa olevansa ”ajatusten idättäjä”. MSL:n hallituksen ensimmäiset toiveet Ajatuspaja Alkion tutkimusaiheiksi olivat

- metsä (ei vain talouden näkökulmasta, vaan myös mystiikan, kulttuurin ja hyvinvoinnin näkökulmasta)
- koulutus ja sivistys
- maakuntateema
- monipaikkaisuus.

Ajatuspaja Alkio pyrkii olemaan keskustalainen fokus, ihmisten ja ajatusten kokoontumispiste. Toimintatapa on toistaiseksi sähköinen: ajatuspaja järjestää ajassa kiinni olevia webinaareja ja tuottaa sähköisiä julkaisuja. Myös painettuja julkaisuja tuotetaan.

Ajatuspajan ohjelmajulistuksen mukaan kaiken keskellä on ihminen. Ajatuspaja pyrkii edistämään kansanvallan ja tasa-arvoisten poliittisten oikeuksien toteutumista ja tutkimista. Ajatuspaja Alkion ensimmäinen raportti käsitteli nuoria ja politiikan muutosta (elokuu 2020). Esimerkiksi Laura Kolbe, Johanna Korhonen, Seppo Kääriäinen ja Pekka Väisänen ovat sittemmin kontribuoineet Ajatuspaja Alkiolle korkeatasoisia raportteja.

Voitaneen sanoa, että Ajatuspaja Alkio tekee jatkuvaa puoluetutkimusta poliittisesta keskustasta tai keskustan kannalta relevanteista yhteiskunnallisista aiheista. Ajatuspajan yhtenä uutena toimintaideana on opinnäytepaja. Siinä opinnäytteitä tekeville nuorille tarjotaan kutsuttujen asiantuntijoiden antamaa sparrausta.

Ajatuspaja Alkion tutkimusteemoiksi on kirjattu vuoden 2022 tilanteessa

- alkiolainen ihmiskuva
- politiikan keskikenttä
- poliittisen keskustan nykytila
- keskiluokan arvot, identiteetti ja elämäntapa
- keskiluokan merkitys poliittiselle järjestelmälle.

Alkiolaisen ihmiskuvan tutkimus on osa ajatushautomoiden yhteistä selvitystä eri puolueiden ihmiskuvista.

YHTEISKUNTA-ANALYYSIA PYÖREÄN PÖYDÄN METODILLA

Puheenjohtaja Pekka Perttulan johdolla MSL teki vuoden 2017 aikana strategista analyysia siitä, mitä yhteiskunnassa oli tapahtumassa. Ajatus oli, että toimintaympäristön tarkka ymmärtäminen antaa mahdollisuuden täsmennyyn ja oikein kohdistettuun toimintaan. ”Liiton arvopohjaista tehtävää suhteessa yhteiskunnan haasteisiin on pohdittava jatkuvasti, samoin kun sen roolia jäsenjärjestöjen koulutus- ja kulttuuripalvelujen tuottajana”, kirjasi toimintakertomus vuodesta 2016. Näiksi haasteiksi liiton strategiatyö tunnisti (1) ympäristökysymykset (ilmastonmuutos) (2) kuntauudistuksen (3) monikulttuurisuuden (4) pakolaisuuden (5) ja elinvoimaisen maaseutuyrittäjyyden. Liiton strategisia sisältöteemoja puolestaan olivat kansalaisvaikuttaminen, osallisuus, maaseutuyrittäminen, hiiliviisaus, paikalliskulttuuri ja -identiteetti

sekä ITE-taide. Erityinen sitoumus oli, että ”liiton toiminta kehittää ja edistää ihmisen kokemuksellista ja vastuullista suhdetta luontoon ja ympäristöön”.

Edustajiston kevätkokouksen 18.5.2017 yhteydessä puheenjohtaja Perttula pohti vastakkainasettelujen kärjistymistä. MSL:lle maaseudun ja kaupungin vastakkainasettelu oli keinotekoinen, koska sen jäsenjärjestöt toimivat niin maalla kuin kaupungeissa. Esimerkkeinä tämän ristiriidan ylittämistä hän mainitsi syötävän puiston sekä ympäristösivistyksen. ”Suomi ei ole kaupunki vastaan maaseutu, vaan maaseutu + kaupunki on Suomi.” Yksi vastakkainasettelun muoto on polarisoitunut tapa käydä keskustelua. Näin ei löydetä dialogia, jolla asioita voisi viedä eteenpäin ja ratkaista. Seuraavassa edustajiston kokouksessa puheenjohtaja siteerasi edesmennyt Seppo Niemelää sanoessaan, että ”kansansivistyksen tavoite ja tarkoitus on edistää ihmisten kykyä dialogiin”. Vapaan sivistystyön tehtävänä on – koulutuksen ohella – edistää puhe- ja keskustelutaitoa. MSL:n on kyettävä poistamaan mahdollisia ennakkoluuloja myös omien jäsenjärjestöjensä välillä.

Yhteiskunta-analyysia tuli tehdyksi kuin itsestään erilaisissa kyläilloissa, koulutuksissa, työpajoissa ja tapahtumissa. Esimerkiksi ympäristöteema kehittyi bio- ja kiertotalouden kautta konkreettisiksi, kyläyhteisöjä vahvistaviksi teoiksi. MSL:n toimijoilla oli hyvä tuntuma siihen, mikä ihmisiä askarrutti. Puheenjohtaja Perttula kannusti kohtaamiseen: kansalaisissa on syvää viisautta ja arjen asiantuntemusta. Demokratiaa ei pidä pelätä. Kun kansanvaltaa pelätään, tukeudutaan etujoukkoihin ja asiantuntijoihin. Se on huono kehityksen suunta.

Vuonna 2017 käyty strategiaprosessi tuotti yhtenä tuloksenaan päätöksen, että on siirryttävä ”alueiden johtamisesta osaamisen johtamiseen ja osaamisen kasvattamiseen”. ”Aluepohjainen organisaatio muutettiin sisältöpohjaiseksi”, kiteyttää vuosikertomus 2017.

Toisena johtopäätöksenä oli, että jaostojen toimintaa täydennettiin ns. pyöreän pöydän keskusteluilla. Jokaisen strategiateeman ympärille koottiin MSL:n sisältä tai läheltä joukko ihmisiä, jotka vapaassa keskustelussa, ilman järjestöintressiä, pohtivat teemaa. Näistä keskusteluista koottiin muistiot MSL:n hallituksen käyttöön.

MSL:n hallituksen omissa keskusteluissa helmikuussa 2017 todettiin hankerahoituksen tärkeys oloissa, joissa vapaan sivistystyön valtionrahoitus vuosi vuodelta väheni. Mennyt ohjelmakautta arvioitiin, että se ei ole ollut maaseudun elinvoiman osalta riittävän kunnianhimoinen. Hanketoiminnassa jatkuvuus on erityinen haaste. Hankeperheajattelussa voidaan kehittää uusia

hankkeita aiempien jatkajiksi. Riskinottoa tulisi lisätä, uusia aloitteita voimistaa. Ilmeisesti koettiin, että MSL:n valmistelevat kokeilevat hankkeet pärjäisivät riskinoton olosuhteissa paremmin. Hankkeet ajateltiin uusiksi: oli ”kärkihankkeita”, joiden tehtävänä oli tavallaan edetä ensimmäisenä uuden toiminnan kentälle, sekä ”hankeperheitä”, joissa hyväksi koitettu hankeidea monistetaan koko Suomeen, kasvattaen ja muuntaen hankeversiota aina kunakin maakunnan olosuhteita vastavaksi. Näin ajateltiin kyettävän laajentamaan toimintaa myös eteläisen Suomen katvealueille. Mikäli näille alueille päästään, sijoittuu hankevetäjän toimipiste jonkin yhteistyötahon tiloihin.

Opintoryhmätoiminnan hiipuminen ja vapaaehtoisen tuen lopettaminen oli merkittävästi vähentänyt opintokerhopaperien tarkastusta. Kun näistä töistä vastannut toimistos sihteeri jäi eläkkeelle vuonna 2018, ei hänen tilalleen palkattu ketään.

MSL:n hallitus kävi strategista keskustelua jokaisessa kokouksessaan. MSL:n sisällä liiton tulisi koota jäsenjärjestöjään yhteen eikä omilla toimillaan pirstaloida rakennetta. Toiminnassa oli oltava kulttuurinen näkökulma. MSL:n ympäristösisivistys on hieno, omintakeinen ja läpileikkaava teema. MSL:n arvot ja strategia palvelevat kaikkia jäsenjärjestöjä. Voimme tulkita, että näin sanottaessa kritisoihtiin pehmeästi sitä, että kukin jäsenjärjestö kiertyi vahvimman intressinsä ympärille. Vastakritiikkinä kulttuuriselle painotukselle todettiin hallituksessa, että maaseudun elinvoiman kannalta kaiken edellytys on, että on ”työtä ja leipää”. Näin kyllä yleisellä tasolla, mutta oliko MSL:n tehtävänä tuottaa työtä ja leipää?

Ristivetoa oli. Useammassa kokouksessa pohdittiin sitä, mitä MSL voisi tehdä maaseutuyrittäjyyden hyväksi. Lopulta johtopäätös oli, että sivistysliitolla ei ole omaa osaamista näissä asioissa, ja näkökulmasta hiljaisesti luovuttiin. Sisältöteema maaseutuyrittäjyydestä ei tullut ohjelmallisesti esiin seuraavina vuosina. Vuosikertomuksessa 2017 mainitaan kuitenkin suoraan¹⁹⁰, että yrittäjyyssteemasta luovuttiin, jotta saatiin resursseja lisättyä nimenomaan yhteistyöhön jäsenjärjestöjen kanssa. Yhdeksi uudeksi kärjeksi tuli nuorille kaupunkilaisnaisille suunnattu maaseutu tekee -viestintäteema. Tämä ponnistus kuivui kokoon, mutta myöhemmin siihen on palattu uudestaan.

Menetelmänä onnistuneiksi koetut pyöreän pöydän keskustelut päätettiin organisoida niihin maakuntiin, joissa MSL:lla oli heikosti toimintaa eli paljon voitettavaa. Näitä maakuntia olivat Varsinais-Suomi, Satakunta ja Pirkanmaa. Tavoite oli hyvä, mutta keskustelut eivät toteutuneet.

JÄSENJÄRJESTÖT PITIVÄT VAIKUTTAMISTA MSL:N KIINNOSTAVIMPANA TEEMANA

Osana strategiatyötä MSL teki jäsenjärjestöjensä hallituksen jäsenille webropol-tutkimuksen siitä, miten vastaajat tunsivat MSL:oa ja miten arvioivat sivistysliiton merkitystä. Kysely lähetettiin 1 539 henkilölle ja vastauksia saatiin 357, eli vastausprosentti oli 21,8 %. Vastausprosentti oli samaa tasoa kuin vastaavankokoisissa otantatutkimuksissa. Eniten vastauksia tuli kylätoimintaliikkeen ja Eläkeliiton parista.

MSL:n toimintaan oli osallistunut tai siitä kuullut 80 % vastaajista. 37,4 % ei ollut käyttänyt mitään MSL:n koulutuspalveluja. Kokonaista 85,1 % ei ollut tutustunut MSL:n verkko-opistoon. Merkittävin kanava tiedonsaantiin sivistysliitosta olivat tilaisuudet ja tapahtumat (75,6 %). Seuraaviksi vaikuttavin kanava oli verkkosivusto (52,6 %). Kolmantena tuli infosähköposti MSL Express (25,3, %). Muiden some-kanavien, radion tai lehtien kautta ei tietoa MSL:sta saatu.

Kulttuuritoimintaa oli hyödyntänyt 34,9 % vastaajista. 47,9 % oli tilannut Maahengen kirjoja. 23,1 % oli osallistunut MSL:n taidetapahtumiin tai kirjoituskilpailuihin.

Kaikkein kiinnostavimpina strategisena teemana vastaajat pitivät vaikuttamisteemaa (60,3 %). Seuraavana oli yhteisö- ja kylätoiminnan kehittäminen (50,3 %). Kolmanneksi vastaajat nostivat maaseudun yrittäjyysteeman (46,9 %). Kaiken kaikkiaan MSL:n toimintaa piti arvokkaana 69,7 % vastaajista.

Webropol-tutkimuksen tuloksista tehtiin seuraavat johtopäätökset: (1) tunnetuus syntyy järjestöjen tilaisuuksiin ja tapahtumiin menemällä ja niiden sisältöön osallistumalla. Myös Maahenki teki kirjoillaan liittoa tunnetuksi. Toimintaa pidetään yleisesti arvokkaana, ja valitut strategiset teemat nousivat vastauksissa tärkeiksi. Ne tosin olivat yleisiä yhteiskunnan ja maaseudun kehittämisen teemoja, joiden yhteyttä MSL:n toimintaan ei kyselyssä kysytty. Kun kysyttiin yhteistyöhaluja liiton nimetyissä sisältöteemoissa, jäivät hiiliviisus, ympäristöluotsaus ja ITE-taide hännille. Mutta joka tapauksessa MSL:n tärkeimmät strategiset teemat olivat tutkimuksen perusteella oikein tunnistettuja.

Yhdessä vaiheessa vuotta 2017 oli selvityksessä MSL:n keskustoimiston mahdollinen muutto Pellervo-Seuran vuokralaiseksi. Tarjolla olleet tilat osoittautuivat kuitenkin liian pieniksi ja erityisesti kalliiksi. Joka tapauksessa kontak-

tit Pellervo-Seuraan johtivat kevyeen pohdintaan mahdollisesta yhteistyöstä. Pohdiskelut eivät kuitenkaan johtaneet sen enempään.

Strategista laatua oli myös OKM:n vapaan sivistystyön opintokeskusasioista vastaavan opetusneuvos Kirsi Lähteen Opintokeskukset ry:n kokouksessa 21. elokuuta 2018 esittämä kysymys: Olisivatko opintokeskukset aloitteellisia käynnistämään neuvottelut siitä, että niiden yleisavustus (kulttuuri- ja sivistysmäärärahat) siirrettäisiin kokonaan tai osittain opintotuntien rahoitukseen? Opetusneuvos Lähteen ajatus oli, että huonoina taloudellisina aikoina on helppoa leikata yleisavustusta, mutta lakiin perustuvaa, opintotoiminnan käyttömenoihin tarkoitettua avustusta on vaikeampi leikata. Opintokeskukset eivät lainkaan pitäneet ajatuksesta, koska muutos supistaisi niiden toiminnan pelkäksi opintotoiminnaksi. Rahoitussääntö pakottaisi luopumaan kaikesta muusta toiminnasta. MSL:n hallitus oli samoilla linjoilla: liitto halusi pitää kulttuuritoimen yleisavustuksen nimenomaan kulttuuritoiminnan rahoituksena eikä halunnut siirtää sitä tunteihin. Näin päättivät kaikki muutkin sivistysliitot.

Jäsenistössä tapahtui jaksolla 2013–2022 joitakin muutoksia. Kun Lomayhtymä jäi pois jäsenjärjestöistä vuonna 2013, rooliltaan sitä vastaava Maa-seudun Terveys- ja Lomahuolto (MTLH) haki jäsenyyttä 2017 ja tuli hyväksytyksi. Sääntöuudistuksen toisen aallon yhteydessä Suomen Kylät ry nostettiin vaikutusvallaltaan neljänneksi suureksi jäsenjärjestöksi. Tämä ilmenee siten, että Suomen Kylät saa MSL:n edustajistoon neljä paikkaa eli yhtä paljon kuin Keskusta, MTK ja Eläkeliitto. Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys puolestaan erosi MSL:sta vuonna 2021.

Kaiken kaikkiaan vuosi 2017 oli ensimmäinen, jolloin sivistysliitto tietoisesti ja johdetulla prosessilla analysoi ympäröivää yhteiskuntaa ja linjasi omaa toimintaansa suoraan tunnistettuihin muutoksiin vastavaksi. Tätä oli yritetty useasti aiemminkin, mutta nyt se tehtiin määrätietoisella prosessilla:

”Liiton arvopohjaista tehtävää suhteessa yhteiskunnan haasteisiin on pohdittava jatkuvasti, samoin kun sen roolia jäsenjärjestöjen koulutus- ja kulttuuripalvelujen tuottajana . . . Valtavasti uusia mahdollisuuksia koko vapaalle sivistystyölle tuovat demokratia- ja ympäristökysymykset, kuntauudistus, monikulttuurisuus ja pakolaisuus.”¹⁹¹

STRATEGIA JOHTAA UUSIIN HANKEAIHEISIIN

Vaikuttamisen ja osallisuuden yksi tulkinta oli kuntakumppanuus. Erityisesti kehittämispäällikkö Virpi Harilahti-Juolan johdolla liitto onnistui kehittämään pieniä kuntayhteistyöhankkeita. Suoraan yhteistyöhän päästiin alkuun esimerkiksi Limingan, Posion, Kyyjärven, Liperin ja Vehmersalmen kanssa. Näiden kuntien kanssa toteutettiin erilaisilla osallistavilla ja ideoivilla metodeilla konkreettisia käytännön parannuksia. Oli monia menetelmiä (ympäristöluotsaus, penkkikahvila, kumppanuuspöytä, paikan adoptio, villiveisto, hyvän mielen paikat, osallistava teatteri ja ympäristötaide), joilla saatiin kuntalaisten näkemykset esiin. Tämä hankeavaus johti siihen, että MSL päätti hakeutua arvonlisäverovelvolliseksi siltä osin, kuin se tuotti kunnille kehityspalveluja suorilla sopimuksilla.

Jo vuonna 2017 oli toteutettu Hyvän mielen paikat -hankkeita. Ensimmäisiä kuntia, joissa näitä hankkeita toteutettiin, olivat Pyhäjoki, Pudasjärvi ja Tyrnävä. Idean oli luoda kuntiin Hyvän mielen paikkoja so. tiloja, joissa työmarkkinoiden ulkopuolella olevat, syrjäytymisuhan alaiset ja maahanmuuttajat voisivat kohdata ja yhdessä kokea kuulumista johonkin paikkaan. Osallistuminen vahvistaisi kokemusta kuulumisesta johonkin yhteisöön, lisäisi keskinäistä ymmärrystä, vähentäisi yksinäisyyttä ja parantaisi työelämävalmiuksia. Idea jatkui vuonna 2018 Hyvän mielen teot -nimellä Viitasaarella ja Kyyjärvellä. Kaikkiaan kuntakumppanuustoimintaa oli 2018–2020 Posiolla, Pudasjärvellä, Limingassa, Kuopiossa ja Liperissä.

Timo Rekon johdolla Hiiliviisaus-temasta kehitettiin hanke Kohti ilmastovii-saita taajamia. Kohteeksi oli haarukoitu yhteensä 16 taajamaa neljän maakunnan

alueella. Jokaisessa taajamassa toteutettaisiin yksi konkreettinen ilmastoteko joko vähentämällä taajamien hiilipäästöjä tai sitomalla hiiltä. Hankkeen yhteistyökumppanina olisi Suomen ympäristökeskus. Hanke oli kooltaan rohkea, melkein 1,2 miljoonaa euroa. Rahoitusta hyvälle hankkeelle ei kuitenkaan saatu.

Hiilen sitomista harjoitettiin osana ilmastoviisaus-temaa. Kuva biohiiletystä.

HELI KALLIO-KAUPPINEN

Aiemmin strategisena teemana ollutta maaseutuyrittäjyyttä sivusivat Pohjois-Karjalaan ja Keski-Suomeen tähdänneet Yhteinen ympäristö – elinvoimaa ympäristöstä 2019–2020 -hankkeet. Tavoitteena oli kehittää uusia ympäristöyrittöiminnan muotoja. Ideana oli sopimusmalli, jolla asukkaat, asukasyhteisöt ja yrittäjät hoitaisivat julkisyhteisöjen omistamia alueita.

Vuosina 2016–2019 MSL tuotti yhdessä Luonnonvarakeskuksen kanssa oppaan Hävikistä hyvikiiksi – konsteja keittiöille ruokahävikin vähentämiseksi. Opas oli tarkoitettu elintarvikealan kaupoille, ammattikeittiöille ja ravintoloille. Hankkeen virallinen nimi oli Ylijäämäelintarvikkeiden hyödyntäminen osana kiertotaloutta.

Verkon ulkopuolisia energiaratkaisuja kehittävä ja kokeileva OFF – GRID DIY Renewable Energy for rural development 2018–2020 -hanke rakensi yhteisöllisen toimijan omistamaan taloon tai toimitilaan omavaraisen energiaratkaisun. Hanke toteutui Oulujärvi Leaderin alueella Kainuussa, ja se oli kansainvälinen. Suomalaisen toimijoiden ohella toimijoita oli Ruotsista, Latviasta, Liettuasta ja Virosta. MSL:n lisäksi muita suomalaisia toimijoita olivat Aktion Österbotten, Novia Ammattikorkeakoulu, Pyhäjärvi Leader sekä Pro Agria Länsi-Suomi.

Ajankohtaiseen ilmastonmuutoksen teemaan osuvista hankkeista maininnan ansaitsee Ilmasto- ja ympäristötyö osaksi kylätoimintaa -hanke. Hanke sijoittui Oulun eteläpuolisen rannikon kuntiin ja toimi vuosina 2022–2023. Siinä käynnistettiin

VIRPI HÄRIÄHTI-JUOLA

Eläkeliiton digityöpajassa harjoiteltiin nykyajan vaatimia taitoja 2019.

ilmastoviisaita ympäristökokeiluja sekä kehitettiin digitalisaation mahdollistamaa osallisuutta. Hankkeella ilmastoviisaus jäsentyy kyläsuunnittelun läpileikkaavaksi teemaksi.

Helka Ketosen vetämän MSL:n kulttuurilinnan yhtenä tehtävä on tehdä tutuksi harvinaisia taidemuotoja ja kokeilevaa taidetta. Kokonaisuuteen kuului ympäristö-sivistyshanke Paikan tuntu (2014–2016). Tällainen hanke oli myös MSL:n yhdessä tanssitaiteilija Hanna Brotheruksen kanssa toteuttama KEHO – ainoa kotini maailmassa (2017–2018). Hankkeen ideana oli kokeilla kehollisuuden kautta uudenlaisia yhteistyömuotoja. Hanke alkoi pyöreän pöydän metodilla ideointina ja jatkui ammattitanssijoille tarkoitettuina työpajoina.

SYLI – Skinship 2019 oli MSL:n ja Hanna Brotheruksen suunnittelema ja toteuttama ylisukupolvinen esitysproduktio. Siihen pystyivät osallistumaan 3–100-vuotiaat tytöt, naiset, pojat ja miehet. ”Syliin pääseminen on perustarve syntymästä kuolemaan.” Tärkeä osa esitystä oli videostriimaus, joka toi eri puolella Suomea olevat esitykset yhteen. Hanke muuntui ajan myötä MEN-produktioksi, joka julistettiin televisiossa ja myöhemmin Youtubessa.

KORTTEERI. Notkistaa ja kokeellistaa kivijalkakulttuuria -hanke toteutettiin 2017–2019. Kivijalkakaupoilla ja paikkaan sidotulla yritystoiminnalla on kehittä-

HELI KALLIO-KAUPPINEN

Päreiden tekoa kurssilla.

mishaasteita. Yksi mahdollisuus on liittää niihin luovien alojen tuomat elämykset: kivijalkakauppa, taide, muotoilu, museot ja galleriat. Kysymys oli seutukaupunkien eli seudullisten keskustaajamien ydinkeskustojen elävöittämisestä Kankaanpäässä, Huittisissa, Seinäjoella ja Varkaudessa. Hanketta veti Satakunnan ammattikorkeakoulu SAMK, ja MSL oli yksi yhteistyökumppaneista.

Yrittäjyysteeman eräänlaista ”hääntä” oli Puhti-hanke. Uudet ja kehittyvät yritystoiminnan muodot Pohjois-Karjalassa 2018–2020. Hankkeessa pyrittiin löytämään ennakoivasti innovatiivisia ratkaisuja maaseudun elinvoimaisuuden voimistamiseksi kuntauudistuksen ja maakuntauudistuksen aikakaudella. Kyseessä ovat uudet liiketoimintamallit kolmannen sektorin, kuntien ja muiden toimijoiden yhteistyöllä. Hankkeen kokonaisuudesta ja hallinnoinnista vastasi Karelia AMK, ja MSL oli kumppanina Itä-Suomen yliopiston alue- ja kuntatutkimuskeskus Spatian ohella.

Loppuvuodesta 2019 eräiden sivistysliittojen ryhmä sai Erasmus+-rahoituksen Devako – Demokratiaa vahvistamassa koulutuksen keinoin -hankkeelle. Hanketta hallinnoi KSL, ja muina osallistujina olivat MSL, Kansalaisfoorumi ja Opintokeskus Siviis. Hanke oli ns. liikkuvuushanke, jossa työntekijät oppivat samanhenkisen työyhteisön tekemistä seuraamalla, niin sanotulla job shadowing -periaatteella, toisiltaan. MSL:n osallistujien kiinnostuksen aiheina olivat paikallisyhteisöjen voimaannuttaminen, kansalaisvaikuttaminen, demokratiakasvatus, ohjaamisen/ kehittämisen menetelmät sekä ilmastoviisaus.¹⁹²

MAAHENGEN VAIKEAT VUODET

Maahenki-kirjakustantamon maine oli perustunut näyttäviin valokuvakirjoihin, moniin palkintoihin ja vankkaan laatumielikuvaan. Markkinoiden muutokset tekivät yhtiön toimintatilan yhä ahtaammaksi. Luontokuvia alkoi yksi jos toinenkin harrastaja kuvata itse älypuhelimillaan ja julkaista netissä, mikä näkyi valokuvakirjojen myynnissä. Nuoremmat sukupolvet ostivat kaikenlaisia kirjoja selvästi vanhempia sukupolvia vähemmän. Sähköiset kirjat, äänikirjat, suoratoistoelokuvat ja podcastit söivät tilaa kirjoilta. Maahengen omin ala – näyttävän visuaaliset luonto-, taide- ja kädentaitokirjat – eivät soveltuneet äänikirjoiksi.

Kirjakauppojen verkosto harveni, ja Maahengen keskeisen yhteistyökumppanin Akateemisen Kirjakaupan vaikeudet ja omistajamuutokset näkyivät heti myös ostoissa.

Maahenki teki edelleen tappiota. Yhtiön kuluja alettiin karsia kovalalla kädellä tammikuusta 2018 alkaen toimitusjohtajan tekemän, hallituksen hyväksymän suunnitelman mukaisesti. Säästöjä toi muun muassa muutto pienempiin tiloihin MSL:n toimiston välittömään yhteyteen sekä henkilöstövähennykset.

MSL:n hallitus käytti omistajaohjausvaltaansa ja käynnisti puheenjohtaja Pekka Perttulan muistion pohjalta neuvottelut Maahengestä mahdollisesti kiinnostuneiden ostajaehdokkaiden kanssa, mutta tämä prosessi ei johtanut tuloksiin. Maahengen brändiä arvostettiin, mutta siitä ei haluttu maksaa.

Vuonna 2019 Maahengen enemmistöomistaja Maaseudun Sivistysliitto tarjoutui lunastamaan muiden omistajien osakkeet nimelliseen hintaan niin, että yhtiö olisi lopulta MSL:n sataprosenttisessa omistuksessa. Muut omistajat – MTK ry, Talonpoikaiskulttuurisäätiö, Keskitien säätiö, Keskustan Lehtimiehet, Keskustanuoret ja Matti Vanhanen – hyväksyivät ehdotuksen.

Säästöt, tilauskirjojen tuottaminen ja muutamat yksittäiset kannattavat omat tuotannot eivät riittäneet pelastamaan yhtiötä, vaan tappiollisuus syveni. Kun yhtiötä vielä kuormittivat vanhan varaston realistiset alaskirjaukset, Eerikinkadun varaston vesivahinko, yhden merkittävän tukkuasiakkaan konkurssi – ja siihen liittyvät Maahengen saamiset, jotka muuttuivat luotto-tappioiksi – sekä se, että ortodoksinen kirkko siirsi aiemmat tilaustuotanton-sa osaksi omaa toimintaansa, Maahenki Oy:n hallitus päätti elokuussa 2019 toimitusjohtaja Korhosen esityksestä, että yhtiön kustannustoiminta ajetaan alas, useiden kymmenien tuhansien kirjojen varasto tyhjennetään parhaalla saatavissa olevalla hinnalla ja saaduilla varoilla hoidetaan yhtiön vastuista niin paljon kuin mahdollista.

Hallittu alasajo onnistui. Yhtiö sai vastuunsa hoidetuiksi niin, että ke-sällä 2020 sillä ei enää ollut varallisuutta, velkoja, tiloja eikä henkilökun-taa. Kattamatta jääneet vastuut katettiin Kaarina Virolaisen rahaston varoin (ks. sivu 303). Vuonna 2021 MSL maksoi Keskitien säätiölle ja MTK:lle niiden Maahengelle antamat pääomalainat. Samalla se lisäsi omaa pääomalainaansa Maahengelle.

Vuonna 2020 Maahengestä lähdettiin jalostamaan uudenlaista yhtiötä. Sille oli luotu strategia, jonka ytimessä olivat kunnille myytävät koulutus- ja kehittämispalvelut. Palvelut perustuisivat toistaiseksi MSL:n henkilöstön osaami-seen. MSL laskuttaisi Maahenkeä tuntikirjanpidolla tehdyn työn mukaan, ja Maahenki laskuttaisi asiakasta. Kaikki MSL:n alvilliset toiminnot siirrettäisiin sille, ja yhtiön toimialaa laajennettaisiin. Toimialaan lisättiin koulutus ja kon-

sultointi. Yhtiön hallitukseen valittiin liiton kuntakumppanuutta kehittänyt Virpi Harilahti-Juola.

Pekka Perttula arvioi Maahengen loppulaskeutumisen onnistuneeksi: ”Kun maahengen brändin myynti osaksi suurempaa julkaisutoimintaa ei onnistunut, otti MSL vastuun ja osti muiden osakkeenomistajien osakkeet. Kustannustoiminnasta luovuttiin, mutta yhtiö pidettiin elossa. Samalla pohjustettiin yhtiötä, joka tulevaisuudessa toimisi hyvässä yhteistyössä MSL:n kanssa ja parhaimmillaan toimisi kanavana, jonka kautta voitaisiin myydä MSL:n osaamista ja palveluita.”¹⁹³

Maahenki Oy on vuosina 2021 ja 2022 tuottanut myös tilauskirjoja, joiden tuotanto on hoidettu erillisinä projekteina ulkopuolisen työvoiman turvin.

”TÄRKEINTÄ ON SYDÄMEN SIVISTYS”

Sivistysliiton puheenjohtaja Pekka Perttula teki edustajiston syyskokouksessa 2018 jäynän. Puheenjohtajan avaussanojen sijasta hän komensi osallistujat parikeskusteluun, jossa tehtävänä oli pohtia ”tässä ajassa tärkeintä sivistyskysymystä” sekä sitä, ”oliko käsittelyssä oleva toimintasuunnitelma ristiriidassa sen kanssa”.

Puheenjohtajan haaste yllätti edustajistoon kokoontuneet jäsenjärjestöjen edustajat. Tilanteesta syntyi jälkikäteen tulkinta: osallistujat menivät tästä samalla tavalla hämmennyksiin kuin ihminen, jota kehoitetaan tv-kameran edessä olemaan vain oma itsensä. Ihminen ryhtyy pohtimaan, mikä on tuo itse, jota hän on. Samalla tavalla sivistysliiton edustajiston jäsenet unohtivat puheenjohtajan kehyskysymyksen ja ryhtyivät haastettuina pohtimaan sivistys-käsitteen sisältöä. Jos tarkoitus oli arvioida sitä, kohdistuiko sivistysliiton työ sisällöllisesti oikeisiin asioihin, lakkasi tutka toimimasta. Edustajiston kokouksen pöytäkirjaan kirjattiin seuraavat parikeskusteluista saadut vastaukset:

- *sydämen sivistys: että kaikilla on mahdollisuus sivistyä asuinpaikasta riippumatta. Se on enemmän kuin koulusivistys, mm. ilmaiset kirjastot luovat mahdollisuuden sydämen sivistykseen*
- *vastuu omasta itsestä, lähimmäisistä, tulevaisuudesta, ympäristöstä. Vastuunäkökulma ei ole kovin trendikäs, vaikka on tärkeä*
- *elinikäinen oppiminen, haasteena se, miten saadaan ihmiset haluamaan sivistystä*

- *medialukutaito ja koulutus*
- *ympäristökysymykset. Nykymaailmassa Eurooppa näyttäytyy sivistyksen lipunkantajana*
- *historian ja juurien tunteminen. Hankerahoituksella saadaan aikaa hyvää, kun on hyvät työntekijät*
- *suvaitsevaisuus, yhteinen ymmärrys velvollisuuksista ja oikeuksista*
- *ilmastokysymykset keskeisiä: miten maatalouden rooli nähdään ratkaisijana: hiilen sitominen maahan ja metsään*
- *pari vuotta sitten maaseutu ja sivistys eivät olleet trendikkäitä käsityksiä, nyt ovat*
- *suvaitsevaisuus: sitä että tulisimme juttuun kaikkien kanssa. Seppo Niemelä oli ajattelussaan aikaansa edellä*
- *sydämen sivistys: se, että voi olla oma itsensä ja tulla hyväksytyksi ja hyväksyä muut, olla ihminen toiselle. Myös hiiliviisaus on sivistystä.¹⁹⁴*

Puheenjohtaja totesi kaiken esiin nostetun olevan sivistystä: historiansa tulee osata, ympäristötietoisuus on tärkeää, valeutisten maailmassa medialukutaito on tärkeää, ja dialogia tarvitaan sekä muiden että itsensä kanssa. Sivistysliiton itseyttämyksen kannalta kiinnostavaa näissä ajatuksissa on, että sivistys ymmärretään tajuamisen tapana eikä koulutustasona tai lukeneisuutena. Myös ympäristöteema nousee edustajiston tajunnassa vahvasti esiin.

Ehkä puheenjohtaja ei saanut vastausta alkuperäiseen tehtävänantoonsa, mutta hän ja koko MSL:n johto saivat poikkileikkauskuvan jäsenjärjestöjen sivistysnäkemyksistä.

PERIFERIAN LUMOA VAI MAASEUDUN MAHDOLLISUUKSIA?

Vaikka edellinen strategiaprosessi oli ollut toteutustavaltaan ja tuloksiltaan onnistunut, oli vuonna 2021 alkamassa uusi EU-rakennerahastojen ja maa-seuturahoituksen ohjelmakausi. Näiden rahoitusten aktiivinen hyödyntäminen oli MSL:lle elintärkeää. Kotimainen koulutus- ja sivistyspolitiikka oli taas kerran muutoksessa Sitran tuotettua selvityksen ”Kohti osaamisen aikaa”, jolla pyrittiin muodostamaan yhteinen tahtotila elinikäisestä oppimisesta¹⁹⁵.

Elinikäinen oppiminen oli, taas, löydetty Suomen kilpailukykytekijäksi. Mukana olleet elinkeinoelämän, ammatillisen koulutuksen sekä koulutus- ja sivistysalan järjestöt olivat tuottaneet ehdotuksen elinikäisen oppimisen rahoituksen

ja ohjaamisen periaatteiksi. Tässä tilanteessa MSL päätti käynnistää seuraavan strategiatyön. Tämä toteutettaisiin siten, että samalla arvioidaan nykyinen strategia ja johtoryhmän työskentely. Strategiaprosessin vetäminen päätettiin tilata ulkopuoliselta konsultilta, jotta asioihin saadaan ulkopuolista näkökulmaa. Tarjouskilpailun jälkeen konsultiksi valittiin tarinallistavaa metodologiaa käyttävä yritys.

Strategiatyössä keskeiseksi käsitteeksi tuli ”periferian lumo”. Sanapari ilmensi konsultin käsitystä siitä, millaiseksi hän ymmärsi MSL:n olemassaoloa perustelevalle tunneviestille. Sivistysliiton oma itseymmärrys oli kyllä syvällisempää. Konsultin perustelu oli, että ”periferian lumosta on tullut maailmalla tunnettu brändi”. Muulla tavalla *lure of periphery* -käsitettä ei dokumenteissa perusteltu. Kansainvälisen matkailubisneksen merkitysmaailmassa periferian lumo tarkoitti samaa kuin entisaikaiset maailmankartan valkoiset alueet, joita tutkimusmatkailijat tutkivat, siis uusia, syrjässä olevia matkakohteita, joissa turisti ei ollut aiemmin käynyt. Trendi ilmeni television matkailuohjelmissa.

Periferiaan liittyvät mielteet jakoivat mielipiteitä niin hallituksessa kuin edustajistossa. Käsitettä vierastettiin. Se koettiin voittopuolisesti maantieteellisesti syrjäisyytenä. Sitä haluttiin myös korjata ”maaseudun lumoksi”. Toinen keskeinen käsite oli ”mahdollisuuksien ovi”, joka kovasti muistuttaa englannin kielen *window of opportunity* -termiä. Tällä metaforalla tarkoitettiin konsultin mielestä, että MSL avaa nuorille ovia yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen. Konsultin laatiman muutostarinan keskeinen lause kuului: ”Tulevaisuuden Maaseudun Sivistysliitto on lumoavan rohkea mahdollistaja ja lämmin edelläkävijä, joka dialogisesti, vihreästi ja luovasti synnyttää uutta.”¹⁹⁶

Edustajiston syyskokouksessa joulukuussa 2019 puheenjohtaja Pekka Perttula toisti edellisvuoden pedagogisen kokeensa ohjeistamalla edustajiston jäsenet parikeskusteluun siitä, miten he kommentoisivat sanoja ”periferian/

Elis Sinistö

HELI KALLIO-KAUPPINEN

MSL:n henkilöstöä kokoustamassa ulkoilmassa.

maaseudun lumo”. Tiedossa oli, että käsiteparit herättivät epäilyjä. Harjoitus oli sinällään maaseutua koskevana identiteettitestinä tärkeä. Se oli myös koe: miten itsenäisesti edustajisto asiaa punnitsee. Parikeskustelujen tulokset kirjattiin pöytäkirjan liitteeksi, joten harjoitus oli virallisestikin osa kokousta. Yhteenvetona on todettavissa, että tulokset hajosivat moneen suuntaan ja niihin sisältyi erityisesti periferian lumo -käsitteen kritiikkiä. Kohta MSL käynnistikin uuden strategiatyön.

Uuden strategiatyön käynnistäminen ei sinänsä ollut huono uutinen. Huonoja uutisia olivat meneillään olevan hankekauden rahoittajien hankepäätökset. Eräät MSL:n isoista ja teemaltaan yllättävistä uusista hankkeista eivät menneet läpi tai niiden valmistelu johti toisaalle. On ymmärrettävää, että eri syistä toteutumatta jääneistä hankkeista ei tavata raportoida, mutta toimintasuunnitelmia ja toimintakertomuksia vertailemalla niitä voi tunnistaa. Tällaisia huono-onnisia hankkeita olivat esimerkiksi, Toisenlainen Suomi -matkailuhanke, Villasukan tarina, Hybridiyhteisöt maaseutu-kaupunki-yhteistyön tukirankana, Taiteilija kylässä sekä Elokuvatuotanto ja paikalliskulttuuri. Vaikka kaikkia harkittuja rahoituksia ei saatu tai edes haettu, osoittaa kokemus, ettei hankevalmistelu koskaan mene hukkaan. Löydettyjä aiheita, toimintaideoita ja menetelmiä voidaan käyttää uusissa hankkeissa. Esimerkiksi Taiteilija kylässä muuntui CityTorppari-toiminnaksi.

On ymmärrettävää, että valmisteltavat hankkeet kirjoitetaan toimintasuunnitelmiin ikään kuin varmasti toteutuviksi. Joitakin hankeideoita ei lopulta nähty järkeviksi viedä eteenpäin; osa on yhdistetty toisiinsa; joidenkin hankkeiden nimi on vaihtunut; muutamat realisoituvat vasta vuosien päästä.

Kun vielä edellisellä ohjelmakaudella vaikkapa Oulun aluetoimisto sai peräperää läpi suuria hankkeita eri aiheista, olivat rahoittajat 2014–2020 hankekaudella ankaria. Rahaa oli yleisestikin vähemmän jaossa, pienemmät hankkeet olivat suosiossa eikä yllättävistä teemoista palkittu. Ohjelmallisesti rahoituskriteereissä painottuivat entistä enemmän elinkeinopoliittiset kriteerit. ITE-kartoitushankkeet menivät yhä läpi temaattisten ansioidensa vuoksi, mutta kulttuurilinjan muu rohkea toiminta jäi ensin vuoteen 2016 päättyneen Koneen Säätiön ja sitten Keskitien säätiön avustusten varaan. EU-ohjelmakausien vaihdosaika tarkoitti, ettei jaossa ollut juurikaan rahaa. Tilanne näkyi henkilöstön lukumäärässä: vakituisia työntekijöitä oli vuoden 2019 lopulla 9 henkeä ja määräaikaaisia 11 henkeä. MSL:n huippukausina henkilöstön määrä oli ollut 40 työntekijän luokkaa.

Muutoksia tuli myös järjestöyhteistyön puolelta. Syksyllä 2019 keskustajärjestöyhteistyöstä vastannut koulutussuunnittelija sanoutui irti. Samaan aikaan MTK oli uusimassa koulutusjärjestelmäänsä ja rekrytoi organisaatioonsa henkilön, joka MSL:ssä oli vastannut MTK-koulutusyhteyksistä. Kun MSL-opintokeskuksen tuntikertymän kokonaisuutta katsoi, oli havaittavissa, että liiton omassa tuntitoteumassa Pohjois-Karjalan alue tuotti niin paljon opintotunteja, että sivistysliitto oli niistä suorastaan liiaksi riippuvainen.

Myös uutiset K.H. Renlundin museon suunnalta vaativat huomiota. MSL:n ITE-taiteen kokoelmat olivat olleet Kokkolassa tuon museon tiloissa. MSL oli vastannut varastoinnin kustannuksista sekä kehittänyt ja ylläpitänyt kokoelmatietokantaa ja arkistoa. K.H. Renlundin museo ei kuitenkaan aikonut hakea ITE-museolle valtakunnallisen erikoismuseon asemaa. Toisaalta oli selvää, ettei MSL:lle ollut tarkoituksenmukaista harjoittaa varsinaista museotoimintaa. Ratkaisu viipyi vuoteen 2021, jolloin MSL päätti tallettaa ITE-kokoelmansa toistaiseksi K.H. Renlundin museon hoitoon. Uusi sopimus oli edellistä suppeampi ja koski vain kokoelman tallettamista.

Yllättävä uutinen oli sekin, että henkilöstön ilmapiirikyselyn toukokuussa 2019 esitellyt keskiarvot olivat kauttaaltaan hyviä tai erinomaisia, mutta työntekijät (13 vastaajaa) eivät aina tienneet, mitä heidän pitäisi tehdä, samalla kun kokivat joutuvansa tekemään työtä kovassa paineessa. Strategiaa pidettiin epäselvänä ja työtahtia kireänä. Viimemainitut seikat nousivat siten kehittämiskohteiksi.

Vuonna 2021 MSL pohti työnsä vaikuttavuutta sen osatekijöiden avulla: miten vaikuttavuutta voisi mitata? Kysymys oli osa uusimman strategian askelia. Käsitteellisellä tasolla tarjolla oli uusi kaava:

$$\text{muutos} \times \text{merkitys} \times \text{volyyymi} = \text{vaikuttavuus}$$

Se kutsui pohtimaan, mikä ja millainen muutos halutaan, kenelle sillä on merkitystä ja millaista merkitys on sekä missä laajuudessa toiminta on toteutettava, jotta vaikuttavuutta saavutetaan. Konsulttimaailmasta tuttu käsitekaava voi yllyttää syvälliseenkin ajatteluprosessiin, mutta sillä on toinen puolensa. Ongelmallista tässä kaavassa on se, että muutokselle ei ole yksikköä. Merkityksen kvantifiointi on vaikeaa, ellei mahdotonta. Volyymin mittaaminen on puolestaan turhankin helppoa. Itse kaava ei sellaisenaan avaa mitään, mutta sen taustana oleva ajattelu on oleellista. Se ohjaa arvioimaan vaikuttavuutta myös laadullisten seikkojen kautta. Kriittisesti voi kyllä kysyä, millä tavalla korona-ajan esiin nostama hyvinvoinnin näkökulma sijoitettaisiin kaavaan. Entä täsmälliset ajankohtaiset teemat, kuten monipaikkaisuus, lisääntynyt etätö, maallemuutto, citymaalaisuus? Digitalisaatio puolestaan tarjoaa huimat mahdollisuudet tavoittaa kansalaisyhteiskunnan ruohonjuuritaso.

VAIKUTTAVUUS-KAAVAN TULKINTAESIMERKKI

$$\text{muutos} \times \text{merkitys} \times \text{volyyymi} = \text{vaikuttavuus}$$

Kun sanoitetaan iso muutostarve ja ymmärretään, kenelle sillä on suuri merkitys ja tavoitetaan heitä paljon, syntyy vaikuttavuutta. Volyymia voi peilata muutostavoitteen arviointiin.

Mikä muutos halutaan:

Esimerkki: ITE-taide on saatava esiin taiteen marginaalista, ja ITE-taiteilijat on tunnistettava osaksi taiteilijagenreä.

Merkitykselle annetaan tulkinta:

ITE-taiteilijoiden itseyttäminen ja hyvinvointi lisääntyy. Syntyy myös taloudellisia mahdollisuuksia sitä haluaville. Museoille on tarjolla sisältöjä, jotka vetävät väkeä. Kävijät saavat helposti lähestyttävää elämyksellistä taidetta.

Volyymit, joita seurataan:

Kartoitusten määrä, löydettyjen taiteilijoiden ja teosten määrät, järjestetyt näyttelymäärät ja niiden kävijöiden suhde ns. norminäyttelyihin.

Perinteisesti vaikuttavuuden määritelmille on ollut kaksi vaihtoehtoa:

Taloustieteen tarjoama vaikuttavuuden määritelmä on ollut se, että tehdään tehokkaasti (hyvällä panos–tuotossuhteella) oikeita asioita.

Toinen vaikuttavuuden määritelmä on peräisin mediamaailmasta: vaikuttavaa on se teko, ohjelma tai kulttuurituote, jonka ihmiset kysyttäessä miustavat pisimpään ja osaavat kuvailla tarkimmin.

Pekka Perttulan vuonna 2021 esiin tuoman näkökulman mukaan MSL:n strategiassa on kolme kohtaa, jotka juontuvat sen nimestäkin. Maaseutu, Sivistys ja Liitto. Perttulan mukaan viimeisintä tulisi miettiä. Olisiko vaikuttavuutta lisäävää kuulua suurempaan yhteistyöverkostoon? Liittoutumisen rakenteissa on pohdittavaa. Tämä Perttulan ajatus viittaa tuolloin alkaneeseen maaseutujärjestöjen pyöreän pöydän pohdintaan ns. yhteisen äänen muodostamiseksi.

DIGILOIKKAA KORONAPANDEMIAN OLOISSA

Vuosien 2020–2022 maailmanlaajuinen koronapandemia johti työelämässä ja yhdistyselämässä erilaisiin digiloikkiin. Niinpä MSL:nkin työntekijät siirtyivät etätööhön välittömästi WHO:n julistettua globaalin koronapandemian. Suomessa noudatettiin valtioneuvoston ja THL:n kulloisiakin ohjeita. Kun fyysiset kokoukset eivät olleet mahdollisia, siirryttiin etätööhön ja myöhemmin hybriditööhön.

Kaikkien sivistysliittojen opintokeskukset onnistuivat siirtämään kouluksensa verkkoon. MSL otti käyttöön verkkokoulutusalausta Moodlen, joka tunnetaan MSL:n verkko-opistona. Siirtymä etätööhön sujui MSL:n henkilöstön kannalta kiitettävästi – olihan tällainen työskentelytapa alkanut sisältöihin orientoivan strategian kautta jo ennen koronaepidemiaa. Tuolloin lähdettiin pysyvästi siitä, että esihenkilö ja alainen eivät työskentele yhden pöydän ääressä. Yhden tiimin toimintaa on ympäri Suomen, ja yhteydet hoidetaan pääosin sähköisesti. Etäjohtamista oli liitossa toteutettu jo kolmen vuoden ajan.

Korona-ajan ohjeistuksessa otettiin mallia MTK:n vastaavista ohjeista. Kokouksia pidettiin sähköisessä muodossa etänä, seminaareista tuli verkossa pidettyjä webinaareja, työpaikan kahvittelut korvattiin sähköisillä ”mukipalavereilla” tiimeittäin tai koko henkilökunnan yhteisillä verkkokahvihetkillä. Sisäiset palaverit toteutettiin sähköisesti. Pöytäkirjan tarkastuskin opittiin viimeistään tässä vaiheessa tekemään sähköisesti. MSL oli koronaa edeltä-

Maaliskuussa 2020 alkanut koronapandemia vauhditti jo ennestään tuttuja työnteon tapoja, kuten etättyötä, monissa organisaatioissa, niin myös Maaseudun Sivistysliitossa.

neessä sääntöuudistuksessaan väljentänyt kokouskäytäntöä niin, että kokouksia voitiin pitää tarvittaessa sähköposti-kokouksina. Tämä oli kätevää nopeaa päätöksentekoa vaativissa hankehakutilanteissa. Johtoryhmä alkoi säännöllisesti kokoontua aamu-Teamsiin maanantaiaamuisin.

Vuoden 2019 tarinallinen strategiatyö tuotti joukon lyhyitä ydinviestejä sekä ns.

hissipuheen eli MSL:n tarinamuotoon pakatun lyhyen yleisesittelyn. Näitä viestejä käytettiin 2019 verkkosivuja uudistettaessa. Verkkosivu-uudistuksen toteuttamisessa pantiin painoa visuaaliselle osaamiselle.

Opetus- ja kulttuuriministeriöllä oli koronan tuottamassa poikkeustilanteessa ymmärrystä sille, että esimerkiksi sivistysjärjestöt loivat erilaisia poikkeusratkaisuja. Vuoden 2020 koulutuksen määrät ja tuntien kulut eivät vaikuttaisi vuoden 2022 rahoitukseen. Etukäteen ei ollut tietoa siitä, kuinka paljon koulutusta ja opiskelua siirtyy pysyvästi verkkoon. Jos koulutuksesta merkittävä osa siirtyy pysyvästi verkkoon, sen hinta laskee ja opintokeskusten keskituntihinta laskee. Näin tapahtuu, jos verkkokoulutuksen todellisia kustannuksia ei tunnisteta. Vapaan sivistystyön opintokeskusten yleinen viesti rahoittajien suuntaan oli, että koronan aikana verkossa tapahtuva sivistystyö tukee elinikäistä oppimista ja ihmisten hyvinvointia. Koronan jälkeisessä ajassa toimintatapa rakentaa kansalaisyhteiskuntaa ja pitää yllä järjestöjen elinvoimaa. Opintokeskuksissa tunnistetaan sellainen kansalaisten osaaminen, joka ei perustu formaaliin koulutukseen. Tätä osaamista on tavattu kutsua sivistyksenä.

Digiloikka alkoi vaikuttaa myös hankkeiden sisältöön. ITE-maailmaa oli jo vuosia viety sähköisille alustoille, erityisesti Collecte-tietokantaan. OKM:n

digitalisointiapurahalla aloitettua työtä jatkettiin vuonna 2021 digitaalisen kulttuuriperinnön saatavuuden ja säilyttämisen erityisapurahalla. Näin ITE-aineistoja vietiin kulttuuritietokanta FINNAan.

Esimerkiksi Idylli – ilmastotekoja digiajan ympäristössä -hankkeessa toiminta jaettiin kahtia: toinen työpaketti keskittyi ilmastotekoihin, toinen työpaketti digiosallisuuden ja -osaamisen kehittämiseen. Hanke oli MSL:n ja Keski-Suomen Kylien yhteinen. Samalla tavalla Vaara-Karjalan alueella toteutettu Ympäristöperinne ilmastotyön välineenä -hanke tarjosi verkkokursseja etäkyläläisille, kausiasukkaille ja muille kiinnostuneille. Hankkeessa haettiin entisajan ympäristöystävällisistä käytännöistä apuja nykyajan ympäristöystävälliseen elämäntapaan.

Tarinallinen strategiaprosessi oli jo metodinsa puolesta viestintää. Kun prosessi vuonna 2020 todettiin tällä erää loppuun saatetuksi, olivat tulokset seuraavia: (1) viestinnän terävöittäminen (2) nettisivujen uudistus (3) palveluiden ja tuotteiden selkeämpi tuotteistaminen sekä (4) toiminnan arvioinnin kriteerien parempi määrittely ja mittarien monipuolisuus. Itse prosessin aikana oli todettu entistä selvemmin joustavan tiimityön tarpeellisuus.

Strategiatyöhön oli osallistunut sekä hallitus että koko henkilöstö. Se oli toteutettu tarinallisella menetelmällä, haastatteluin, työpajoin ja HowSpace-virtuaalista työtilaa hyödyntäen.

Tulkoon mainituksi, että kokouskäytäntöjen itsearvioimiseksi verkko-opiston järjestötoimijaosioon tuotettiin humoristinen kokousbingo.

Puheenjohtaja Pekka Perttula totesi joulukuussa 2019 syyskokouksen avuksessaan liiton nimen olevan komea, ja nimessä jokainen sana on arvokas. Hän toivoi, että ”MSL olisi tulevaisuudessa yhteinen koulutus- ja kulttuuri-alusta kaikille maaseututoimijoille”. Etäkokouksen aluksi esitetty muotoilu sisälsi jo digiloikan.

Muuan etukäteen ennakoimaton seuraus koronapandemian aikana opitulla etätyökulttuurilla oli. MSL:n keskustoimisto päätti siirtyä pienempiin tiloihin. Lopputulokseksi selvittelyistä tuli, että sivistysliitto muuttaisi Helsingin Eerikinkadulla naapurihuoneistoon Tutkimus e2:n muuttaessa siitä muualle keväällä 2023.

MSL arvioi vuoden 2022 toimintasuunnitelmassaan, että etätyö, etäkokoukset, verkkokoulutus ja kaikenlainen digitekeminen tulevat yleistymään koko yhteiskunnassa ja myös sivistysliitossa. Samalla nousee haasteeksi löytää sopiva suhde etäolemisen (vapaasti valittavan suorituspaikan) ja lähiolemisen (työyhteisön yhdessä tekemisen) välille.

2020-luvulle tultaessa MSL:n toimintatapaa leimasi yhä enemmän kumppanuuden ajatus. Kumppanuuksia rakennettiin yliopistoihin, tutkimuslaitoksiin, museoihin jne. Samalla se on järjestön sisäisten tiimien keskeinen ajatus. Työntekijä auttoi toista tarvittaessa eikä rajannut panostaan vain omaan työtehtäväänsä. Kumppanuutta oli myös sivistysliiton omien tiimien hakeutuminen keskinäiseen yhteistyöhön sekä jäsenjärjestöjen oppiminen toisiltaan mm. opintojaoston työskentelyssä. Samalla tavalla sivistysliitot ja opintokeskukset olivat vähentäneet keskinäistä kilpailuaan mm. opintotunneista ja esiintyvät yhdessä ja yksissä tuumin OKM:n suuntaan.

Sivistysliitoilla on myös yhteisiä hankkeita. MSL:n toiminnanjohtaja Paula Yliselä oli kolme vuotta Opintokeskukset ry:n puheenjohtaja ja muuan tällaisen toimintatavan rakentajista.

Kumppanuuskelpoisuudesta kertoo, että vuoden 2021 Euroopan kulttuuripääkaupunki -haussa kaikki kolme suomalaista kandidaattia – Tampere, Oulu ja Savonlinna – olivat pyytäneet Maaseudun Sivistysliittoa kumppanikseen. Myös rahoittajat luottivat: ne Leader-ryhmät ja ELY-keskukset, jotka olivat rahoittaneet MSL:n hankkeita, olivat kokeneet hankkeet niin toimiviksi, että olivat valmiita rahoittamaan seuraaviakin hankkeita.

Esimerkiksi kehittämispäällikkö Virpi Harilahti-Juola vastasi MSL:n osallisuusteeman uusista avauksista. Hänestä oli kehittynyt kumppanuuden asian tuntija, yhteisökehittäjä. Harilahti-Juola on ollut MSL:n edustajana yksi Maaseutupolitiikan neuvoston (MANE) kolmesta apulaispääsihteeristä vuodesta 2021 alkaen.

Liitossa nousevana teemana oli kuntakumppanuus eli se, että MSL tarjoaa kunnille uusia välineitä ja luovia toteutuksia kuntalaisten kuulemiseen ja asukkaiden osallisuuden vahvistamiseen. Tässä MSL halusi jo katsoa sote-uudistuksen jälkeiseen aikaan:

”Tulevaisuuden kunta on kumppanuuskunta, jossa kunnan tehtävä on huolehtia kuntalaistensa hyvinvoinnista ja tukea kaikkien kuntalaisten osallisuutta omassa lähiyhteisössään. Tulevaisuuden kunta tuottaa näitä hyvinvointia tukevia ja osallisuutta lisääviä palveluja yhä enemmän erilaisten kumppanuuksien kautta. Maaseudun Sivistysliitto hakee aktiivisesti erilaisia kumppanuuden muotoja ja tapoja, joiden kautta sillä on mahdollisuus olla mukana tukemassa maaseudulla asuvien ihmisten hyvinvointia ja lisätä ihmisten osallisuutta omassa lähiympäristössään.”¹⁹⁷

Vuonna 2022 olivat käynnissä kuntakumppanuushenkiset hankkeet Tää on mulle tärkeä – tässä haluan olla mukana, toisena Kunta olemme me sekä kolmantena Hyvä elämä maaseudulla -verkostohanke. Viime mainittu hanke tehtiin yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston ja Kajaanin ammattikorkeakoulun kanssa.

KANSALAISVAIKUTTAMISEN KOLME ROOLIA: KANSALAISENA, KYLÄLÄISENÄ, KUNTALAISENA

Edellä on kerrottu, miten vuonna 2017 MSL koko toiminta jäsennettiin kolmeksi strategiseksi teemaksi. Ne olivat kansalaisvaikuttaminen, ympäristöaktivisyys ja arjen luovuus. Ensimmäinen on nähtävä kansansivistystyön pysyväksi teemaksi. Toinen sisältää ihmisen tietoisuuden luontosuhteestaan ja sen mukana maaseudun. Kolmantena mainittu arjen luovuus viittasi ITE-taiteeseen, kirjoituskilpailuihin, perinteiden keruuseen sekä paikalliseen kulttuuriin ja identiteettiin. Teemojen sisältöjen yleisarviointi tekee näkyväksi, että kyse on pysyvämmissä tekemisen virroista.

Kansalaisvaikuttamisen teema oli jollakin tapaa ilmaistuna kuulunut alusta alkaen liiton tehtäviin. Erikseen voi mainita Vaikuttaja 2000 -teeman vuosilta 1997–1999, Vaikuta nyt -teeman vuosilta 2007–2008 ja Vaikuttaja 2020 -teeman vuosilta 2013–2014. Tähän koulutukseen sisältyi myös verkko-opintoja. Ensimmäiset verkko-opinnot olivat sisältyneet jo Vaikuttaja 2000 -koulutukseen. Edelleen osallistuttiin MTK:n 100-vuotisjuhlavuoden suunnitteluun ja toteutukseen. Maa- ja metsätaloustuottajilla on oma koulutushenkilöstö, jonka kanssa MSL tekee yhteistyötä.

Keskustanuorten kanssa MSL käynnisti vaikuttaja-akatemian (ajattelun korkeakoulun) vuosille 2017–2018. Tavoitteena oli syventää osallistujien yhteiskunnallista tietoa valituista aiheista. Samalla muodostettiin yhteisiä näkemyksiä ja linjauksia politiikan lähtökohdista ja arvoista. Keskiössä oli osallistujien itsetuntemuksen lisääminen sekä argumentaatiotaitojen kehittäminen. Eläkeliiiton kanssa liitto jatkoi Eläkeliiton piirien kehittämishanketta. Kylätoimintaliikkeen kanssa MSL perehdytti uusia toimijoita kylien kehittäjiksi, paransi kylätoimijoiden järjestötaitoja ja auttoi kyläsuunnitelmien tekemisessä.

Kiinnostavaa kyllä, kylätoiminnan alueella ei MSL:n ja Suomen Kylätoiminnan kesken näytä vallinneen ainakaan avoimesti ilmaistua mustasukkaisuutta, vaikka MSL toimi järjestönä suoraan kylätoiminnan omimmalla alueella.

Itä-Suomen alueella sekä Länsi- ja Pohjois-Suomessa monet MSL-hankkeet olivat kylätoimintaa, tai ainakin ne tukeutuivat kyläläisyyteen. Tällaisia olivat esimerkiksi laajakaistahankkeet, kyläturvallisuushankkeet, maisemanhoito-hankkeet ja ympäristösivistyksen 5e-kylät. Eri perspektiivien suunnasta katsoen MSL:n kyliin kohdistuva hanketyö näyttää erilaiselta. MSL:n toimintadokumenteissa kylähankkeet ovat yksi tärkeä toimintalohko. Kylätoimintaliikkeen puolelta katsottuna kyllä MSL:n tiedettiin työskentelevän kylien kanssa, mutta toiminnan mittakaavaa ei muualla Suomessa tunnustettu. Oli kausia, jolloin MSL oli Itä-Suomen kylissä kylätoimintaliikettä vahvempi toimija.

Sisällöllisesti yhdyskuntien energian tuotantoon, kierrätykseen, liikkumiseen ja kuluttamiseen liittyy kysymyksiä, joiden vastaamiseen tarvittiin paikallisyhteisön ponnisteluja. Vähähiilisyyden ja biotalous näyttäytyivät kokonaiskuvan ymmärtämisen kannalta suurina teemoina, mutta käytännössä niiden toteuttamisen avaintoimijoita olivat tavallisen kansalaiset yksilöinä ja yhteisöjen jäseninä. MSL oli taitava siirtämään jollakin alueella keksittyjä hanketeemoja toisille alueille. Ei ollut järkevää ”tuottaa jatkuvasti uusia ensi-iltoja”, vaan oli parempi monistaa ja segmentoida hyväksi kehitetty sisältöä eri yleisöille.

Yhteistyö jäsenjärjestöjen kanssa on kansalaisvaikuttamista.

Tälle näkökohdalle rakentaen erityisesti Joensuun aluekeskus rakensi hankkeita, joilla valmisteltiin konkreettisia toimenpiteitä vähähiilisyyden edistämiseksi omalla kylällä. Tällaisia hankkeita oli Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa ja Oulujärven seudulla. Hankkeet olivat kolmevuotisia, ja toimenpiteitä toteutettiin lähes 30 kylässä. Toimissa oli esimerkiksi kylän jätehuoltoa koskevia ratkaisuja, energiaomavaraisuussuunnitelmia, kylätalon lämmitysjärjestelmän muutoksia, lähiruokapiirin perustamisia, vesistöjen hoitoa, kimppakyytejä, yhteishankintoja ja kylän ympäristöaiheisia tapahtumia. – Myöhemmin vähähiilisyyden korvasi kattokäsitteenä ”hiiliviisuus”. Molemmat termit olivat lähinnä Sitran kautta kansalliseen keskusteluun lanseerattuja.

Varsinaisessa kylätoimintaliikkeessä ei vielä muutamaan vuoteen oltu näin pitkällä ympäristöteemassa: päällimmäisenä aiheena oli kylän turvallisuus-suunnittelu häiriötilanteiden varalta. Pohjois-Karjalan kylissä käsiteltiin kyläturvallisuutta ja varautumista kriisitilanteisiin.

Osallisuusteemaan liittyen tuotettiin Osallisuuskortit.

Esimerkiksi vuoteen 2016 loppuun mennessä oli Pohjois-Karjalan kyliin perustettu 39 pelastusryhmää. Hanketta tehtiin yhteistyössä pelastusalan toimijoiden kanssa.

Uusimman strategiansa yhtenä johtopäätöksenä MSL antoi osallisuusteemasta kunnille osoitetun palvelulupauksen, joka kuului:

”Kuulemme kuntalaisianne uusilla ja luovilla tavoilla. Menemme sinne, missä ihmiset ovat – kouluun, kauppaan, kirjastoon, torikahvilaan tai leikkipuistoon. Tuomme kuuluviin myös ne äänet, jotka eivät aina helposti kuulu.”

Vuosiksi 2022–2023 on uudistettu Maahenki Oy:n strategiaa, ja sekin liittyy kunnille myytäviin palveluihin. Kun sosiaali- ja terveystoimi sekä pelastustoimi organisoituvat maakuntien hyvinvointialueiden kautta, joutuu kuntakenttä pohtimaan mm. osallisuuden, yhteisöllisyyden ja arjen hyvinvoinnin kysymyksiä.

Kansalaisvaikuttamisen aihepiiri on edelleen muuttuvassa tilassa. Erityisesti maaseutua kehittävät Leader-hankkeet ovat yhdistykselle tai yritykselle yksi konkreettinen keino jonkin tavoitellun asiointilan toteuttamiseksi. Hy-

vinvointialueiden takia kunnista on tullut taloudellisesti ”puolta pienempiä”. Niiden kehitys ja keskinäinen kilpailu ratkeavat jatkossa sen kautta, kuinka kunnat pystyvät aktivoimaan yhteisölliset voimansa aluettaan kehittämään. Tässä MSL:n osallisuusmetodiikka ja Suomen Kylien kokemus noussevat uuteen arvoon. Kansanvallan kehityksen valossa tietotekniikan sähköinen maailma on avannut monia vaikuttamisen kanavia, eikä vielä ole selvää, mikä vaikuttamistapa osoittautuu pysyvästi toimivaksi.

Perinteisen yhteiskunnallisen järjestötoiminnan puolella osallistujien itsetunnon vahvistaminen sekä kohtaamisen, retoriikan ja argumentoinnin taidot näyttävät olevan ajan vaade. Kulttuurijohtaja Helka Ketonen muistelee Keskustanuorten tapahtumatoimeksiantoa Turun liittokokoukseen, jossa osallistujat piti tietoisesti viedä pois mukavuusalueeltaan: Duudsonien hengessä Turun kauppatorille, kaduille ottamaan kontaktia turkulaisiin, kierrokselle Turun arkeologisille kaivauksille ja käymään maan alla Aboa Vetus -museossa.¹⁹⁸

Paula Yliselä huomauttaa näkökulmaa laajentaen, että kaikki MSL:n yhteistyö jäsenjärjestöjensä kanssa on kansalaisvaikuttamista – on yhteistyö mitä tahansa. MSL:n toiminnot vahvistavat mukana olevien ihmisten kansalaistaitoja, lisäävät kansalaiskompetenssia. Kaikessa sivistystyössä liikutaan vapauden alueella, mistä seuraa itsenäisen toiminnan kykyä. Tämä jos mikä on sellaista, mitä yhteiskunta, kolmas sektori ja valtiollinen päätöksenteko tarvitsevat.

MAASEUTUJÄRJESTÖJEN YHTEISTYÖFOORUMI

Vuoden 1948 Maaseudun Sivistysliiton perustamisen vaiheissa konseptina oli ollut yleismaaseutulaisten sivistysjärjestö. Joskus järjestöhorisontit osuvat uudelleen yksiin. Yleismaaseutulaista liittoumaa oli yritetty koota jo vuosina 1918, 1938, 1945 ja 1948 tämän historian alkujaksossa kerrotuilla tavoilla. Vuonna 2021 yleismaaseutulaisten yhteistyön ajatus tuli pöydälle uudistuneessa muodossa. Maaseututoimijoiden kentällä oli havaittu, miten Sosiaali- ja terveysalan järjestöillä oli ollut hyötyä SOSTE-mallista. Asiassa aloitteellinen oli Suomen Kylät ry, joka oli kirjannut laatimansa paikallisen kehittämisen ohjelmansa kohdaksi 2:

”Kootaan maaseutujärjestöjen yhteistyöfoorumi ajamaan yhteisiä maaseutuintressejä. Sosiaali- ja terveysjärjestöillä samoin kuin liikuntajärjestöillä on omat vakiintuneet ja yhteiskunnallisesti tunnustetut yhteistyöjärjestönsä/fooruminsa k.o. alojen vaikut-

tamisen ja keskinäisen yhteistyön kanavina. Eri alojen maaseutujärjestöiltä tällainen järjestöjen yhteinen vaikuttamis- ja yhteistyön kanava puuttuu, mistä johtuen vaikuttamistyö on kunkin järjestön omissa puitteissa tapahtuvaa ja siten suurelta osin hajanaista. Tämä vähentää maaseutujärjestöjen vaikuttamistyön painoarvoa ja uskottavuutta verrattuna yhteistyössä tehtävään laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamistyöhön.”

Haasteena siis oli koota maaseutujärjestöt yhteiseen pöytään yhteisen äänen löytämiseksi. Kansansivistysjärjestön roolissaan MSL oli sopiva ja riittävän neutraali kutsumaan järjestöt pohtimaan mahdollista yhteistyötä mm. viestinnässä. Tämä aloitettiin pyöreän pöydän metodilla, jota sivistysliitto oli jo harjoitellut. Sivistysliiton toiminnanjohtaja ja Suomen Kylien johto saivat valtuudet kutsua sopivat järjestöt koolle.

Kutsun saivat MTK, SLC, Pro Agria, SLF, Suomen 4H -liitto, Finlands Svenska 4H, Suomen Kotiseutuliitto, Maaseudun Terveys- ja lomahuolto, Pellervo, Maa- ja kotitalousnaisten keskus, Marttaliitto sekä Maaseudun uusi aika ry. Kaikki paitsi Marttaliitto olivat ilmoittaneet osallistuvansa palaveriin. Kutsuttavien listalle lisättiin Keskitien säätiön viestintäprojekti Hybridi-Suomi sekä Keskitien säätiö, koska kyse oli viestinnän pohtimisesta.

Mainitussa maaseutujärjestöjen palaverissa 14.9.2021 nimettiin työryhmä Tuomas Kuhmonen, Esa Aunola, Petri Rinne sekä Paula Yliselä valmistelemaan asiakirjaa, jonka pohjalta järjestöt voivat sopia yhteistyöstä. Työryhmä puolestaan delegoi pohjatekstin valmistelun Tuomas Kuhmoselle. Pohjatekstin valmistuttua työryhmä kävi sen läpi. Sen jälkeen pohjapaperi lähetettiin palautekierrokselle kaikille niille järjestöille, jotka saivat kutsun ensimmäiseen tapaamiseen.

Yhteistyöfoorumin kokoamisessa Maaseudun Sivistysliitto ja Suomen Kyvät ovat olleet tämänkin jälkeen aktiivisia. Tulevaisuus näyttää, miten tai mihin aloite kehittyy.

PAIKALLISTA TOIMINTAA: ESIMERKKINÄ KAKSI MSL-OSASTOA

Vuonna 2022 vietti 40-vuotisjuhlaansa Tampereella MSL-Tampere eli Maaseudun Sivistysliiton Tampereen opinto- ja kulttuuriyhdistys. Se oli perustettu Tampereen Tohlopissa tv-johtaja Tapio Siikalan aloitteesta. Siikala oli Tor-

Timo Reko ja Raija Kallioinen Karhufestivaalissa Ilomantsissa 2019.

nionjokilaaksossa ollut mukana silloisen MSL:n Tornion aluejärjestön toiminnassa. Vaikka tällä MSL:n osastolla ei koskaan ole ollut suoraa organisatorista yhteyttä liitoon, se on tehnyt paikallisesti ja pilke silmässä sivistystyötä. Se on järjestänyt kulttuuritilaisuuksia ja kaupunginvaltuuston esityslistasta keskustelevia varjovaltuustoja, jakanut vesuri-tunnustuksia ansioituneesta sivistys-, urheilu- ja perinnetyöstä ja järjestänyt vuosikymmeniä pärekopan heiton maailmanmestaruuskisoja sekä Porissa että Tampereella.

Tämän yhdistyksen uusimpana hankkeena on saada Filip Saalastin muistolaatta Tampereen Hatanpälle. Filip Saalasti oli Hatanpään kartanosta vastannut Tampereen kaupunginagronomi. Hän kuoli kevättalvella 1918 raportoituaan kylmän puurakennuksen tornista yö yöltä kaupungin reunamilla taistelevien joukkojen liikkeistä. Saalasti oli tuolloin Maalaisliiton puheenjohtaja. Hän oli ainoa suomalainen puoluejohtaja, joka kuoli vuoden 1918 sotatapahtumien yhteydessä. Hän oli maatalouden neuvontajärjestön kokenut työntekijä, puutarha-alan oppikirjojen laatija, maataloustuottajajärjestön aktiivi ja Tampereen ensimmäisen siirtolapuutarhan perustaja. Kyseessä oli selvästikin muistolaattansa ansaitseva yhteiskunnan rakentaja. Olisi vahinko, jos Tampereella ei olisi yhdistystä, joka tuntee tätäkin historiaa ja pystyy toimimaan tämän maaseudun sivistysmiehen muiston elvyttämiseksi.¹⁹⁹

Karhunveisto osoittautui suosituksi harrastukseksi, jonka kilpailut tekivät näkyväksi.

Toinen huomiota ansaitseva MSL-yhdistys toimii Vaara-Karjalassa. Maaseudun Sivistysliiton Vaara-Karjalan yhdistys on järjestänyt yhdessä emo-MSL:n kanssa vuosittain Ilomantsissa Karhufestivaalin. Kyseessä on moottorisahalla käytävä karhuveistokilpailu, jossa on kaksi sarjaa: taiteellisen karhupatsaan veisto sekä karhunveiston pikaveistokilpailu. Kilpailuun on tavannut osallistua karhunveistäjiä myös ulkomailta. Vuotuisten karhufestivaalien tuotoksina Ilomantsissa on satoja puisia karhuveistoksia, ja tavoitteena on nähtävyys, joka on kiteytetty nimeen Tuhannen karhun maa.

Maaseudun Sivistysliiton Vaara-Karjalan yhdistys pystyy paikallisena yhdistyksenä kokoamaan Karhufestivaaliin yhteistyötahoja ja talkooväkeä ta-

valla, johon pelkkä maakunnallinen aluejärjestö tai pelkkä valtakunnallinen sivistysliitto ei suoraan pystyisi. Timo Rekon rooli yhdyshenkilönä on ollut keskeinen. Koronapandemiasta huolimatta karhufestivaali voitiin erikoisjärjestelyin viedä läpi myös vuosina 2020 ja 2021. Karhunveisto on ITE-taidetta, jota harrastavat sadat tekijät eri puolilla Suomea. Ilomantsin Karhufestivaali on vuosien ajan koonnut tämän harrastuksen yhteiseksi tapahtumaksi. Viimeinen MSL:n järjestämä Karhufestivaali järjestetään 2023.

TUOMAS KUHMONEN – ISOJEN KUVIEN NÄKIJÄ

Maaseudun Sivistysliiton puheenjohtajana on vuodesta 2022 toiminut Tuomas Kuhmonen. Kuhmonen (1962–) on maatalouspolitiikan, maa-seutupolitiikan ja tulevaisuudentutkimuksen moniosaaja. Hän on perehtynyt mm. strategiseen ajatteluun, skenaariomenetelmiin, systeemianalyysiin sekä evolutiiviseen yritysteoriaan. Kuhmonen on toiminut professorina Jyväskylän ja Helsingin yliopistoissa. Hän väitteli tohtoriksi vuonna 2010 yritysten kehitysteorioita koskevalla tutkimuksella. Vuodesta 2012 hän on työskennellyt Turun yliopiston Tulevaisuuden tutkimuskeskuksen tutkimusjohtajana.

Kuhmonen on julkaissut satoja tutkimusjulkaisuja, ja hän toimii useiden tieteellisten lehtien ja aikakauskirjojen arvioitsijana.

Tuomas Kuhmonen.

Kansallisesti merkittävä rooli Kuhmosella oli Suomen valmistautuessa neuvottelemaan EU-jäsenyydestä. Tuolloin hän oli suunnittelemassa MMM:lle ja valtioneuvostolle Suomen kansallista tukijärjestelmää. Hän työskenteli myös ulkoministeri Heikki Haaviston henkilökohtaisena avustajana Suomen EU-neuvotelujen loppuvaiheessa.

Tuomas Kuhmonen on myös yksi etätyön uranuurtajista Suomessa. Hänen pysyvä tukikohdansa on kotitila Vesannon Oi-

naskylän Sarpaniemessä. Erityisesti 1990-luvulla kotioiloissaan haastateltu tutkija Kuhmonen antoi monessa lehdessä ja mediassa kasvot etätyölle. Hän asui maalla, työskenteli tutkijana oman yrityksensä puitteissa ja hoiti samalla maatilaa.

Kuhmosella on ollut keskeinen asema monessa kehitysprojektissa. Hän on laatinut MTK:lle maatalouden tulevaisuusskenaariot (2004–2005), kirjoittanut Keski-Suomen maaseutustrategian (2005) ja ollut arvioimassa EU:n luonnonhaittakorvausjärjestelmää (2005–2006).

Kotiseutunsa kehittämiseen Kuhmonen on osallistunut mm. Vesannon kunnanvaltuutettuna ja valtuuston puheenjohtajana sekä elinkeinopolitiikan avaintehtävissä. Kuhmonen on johtanut toimitusjohtajana kotiseutunsa kehitysosakeyhtiötä.

ONKO YMPÄRISTÖSIVISTYKSESSÄ MSL:N TULEVAISUUS?

Ympäristösivistys on tunnistettavissa yhdeksi MSL:n pitkäaikaisimmista teemoista. Teeman yksittäiset nuotit soivat sivistysliiton toiminnan monissa vaiheissa. Sen varhaisen alkuaäänen voi juontaa Matti Vanhasen ekologian oppikirjasta Elinympäristö -80. Liiton monissa kirjoituskilpailussa on sivuttu useita ympäristöaiheita: suo, eläimet, metsäaiheiset sadut, kalastus, metsästys, mökkeily. Puiden kansa -projekti ja näyttelykiertue sekä Maahengen julkaisemat luontokirjat kuuluivat vahvistuvaan teemaan. Ympäristöestetiikan konferenssien ja kirjojen sarja on täydellä vahvuudellaan ympäristösivistyksen alaa. Poukama-hanke eli Pohjoisen kalastuskulttuurin ulottuvuudet käsitteli samaa teemaa konkreettisesti kalastuksen kautta.

MSL:lla on rooli Vuoden 2026 Euroopan toiseksi kulttuuripääkaupungiksi valitun Oulun hankkeissa. Oulun valinta Euroopan kulttuuripääkaupungiksi ratkesi kesäkuussa 2021, kun Oulu julistettiin voittajaksi kumppaninaan 32 pohjoisen Suomen kuntaa. Kulttuuri-ilmastonmuutos alkaa pohjoisesta! -teema vei Oulun voittoon saakka.

Myös Maaseudun Sivistysliitto oli mukana yhteistyökumppanina jo hakuvaiheessa. Vuosien 2021–22 aikana liitto pääsi jo hieman aloittamaan yhteistyötä: Delta Life -tapahtumien sarjaa suunniteltiin yhdessä Oulun Kulttuuritapahtumayhdistyksen ja kansainvälisten partnereiden kanssa. ”Sisältöjen tekemisessä on joukkoistamisen periaate keskeistä niin, että mahdollisimman moni tuntee itsensä osalliseksi. Paikalliset kalastajat, pohjoisen ihmiset, kylä-

läiset ja taajamien asukkaat – ihmisten kuuleminen ja mukaan saaminen on oikeastaan kaiken läpimenevä ajatus”, kulttuurijohtaja Helka Ketonen määrittelee. Osana Oulu2026- ohjelmaa Maaseudun Sivistysliitto on aloittanut myös hankkeen, jossa suunnitellaan ja toteutetaan kulttuurimatkailureitistö Oulun Sanginsuun, Lapinkankaan ja Sanginjoen alueille yhteistyössä paikallisten asukkaiden, kyläyhdistysten, koululaisten ja taiteilijoiden kanssa.

Kulttuurilinjan tulevia vuosia koskevista toimintaideoista kulttuurijohtaja Helka Ketonen mainitsee seuraavat:

- ITE-taiteen jatkoaskelet (itse tehdyn elämän eetos, ITE-kohteet matkailussa)
- Paikkasidonnaiset taideprosessit eri puolilla Suomea
- Kestävien tapahtumien ja toimenpiteiden suunnittelu ja toteutus
- Suomalaisen maaseudun lumo ja ainutkertaisuus.²⁰⁰

Yrjö Sepänmaan ajatuksista inspiroituen voimme hahmottaa, että ympäristösivistys voisi esimerkiksi olla

- (1) sitä, että yksilö kohtaa ympäristön sivistyneesti so. kunnioittaen, hyvin käyttäytyen, arvona
- (2) sitä, että yhdessä kohtelemme luontoa kestävän luontosuhteen tavoitteella, esimerkiksi talonpoikaisuus, ympäristöyrittäjyys, bio- ja kiertotalous, vihreä talous
- (3) sitä, että kohdistamme luontoon tutkivan ja taiteellisen intressimme: opiskelemme sitä, eläydymme siihen, hahmotamme sen muodot ja voimat
- (4) toistemme sivistämistä, jossa edellä kuvatuissa ympäristösuhteissa saadut omakohtaiset havainnot jaetaan kaikkien ihmisten kanssa.

MSL:n terminologiassa viime mainitulla tavalla toimiva ihminen on ympäristöluotsi. Jotakin tällaista Santeri Alkio ehkä tarkoitti, kun hän kuvasi, miten maahenki on rakkautta maahan ja maanviljelyyn ja luonnon suurten arvoitusten tutkimista. Ympäristösivistys on näin ollen avara ja hedelmällinen käsite, eikä ole mitään syytä rajata sitä jonkin ahtaan määritelmän mukaiseksi. On selvää, että ympäristösivistys sisältää Maaseudun Sivistysliiton nimen keskeiset komponentit modernissa potentiaalissaan.

Ihmiskunta joutuu seuraavat sata vuotta työskentelemään ilmastomuutoksen ja luontokadon torjumiseksi, uusiutuvien luonnonvarojen hoidon

opettelemiseksi, hiilen sitomiseksi sekä maailman väkiluvun hillitsemiseksi. Tämä tarkoittaa paikallisesti hajautettua energiasysteemiä, skaalaetujen korvaamista resilienssillä, monipaikkaisuutta sekä ilmiötä, jota kutsutaan kaupunkien ruralisoimiseksi. Ratkaisut eivät ole pelkästään ekologisia, teknisiä tai taloudellisia, vaan tarvitsemme ympäristösivistyneitä yksilöitä ja yhteisöjä. Omakohtainen, tutkiva ja eläytyvä suhde luontoon on sekä vanha että uusi klassisen sivistyksen muoto.

Näin ympäristösivistykseen sisältyy pysyvänä ominaisuutena vihreyden sisältöä koskeva debatti. Hermeneuttisesti kyse on horisonttien yhteen sulautumisesta, henkisestä liikkeestä kohti laajempaa ja vähemmän ennakkoluuloja sisältävää ymmärrystä.

KULTTUURITOIMINNAN TULEVAISUUSLINJAUKSIA

Helka Ketosen kuvauksen mukaan MSL:n kulttuuritoiminta pyrkii yleisellä tasolla edistämään jäsenjärjestöjen kanssa yhteisiä tavoitteita – ja myös etuja – sivistys- ja kulttuuripolitiikassa. Itse toiminnassa MSL pyrkii täydentämään omaa osaamistaan monipuolisen ja pätevän kumppanuusverkoston kanssa. Jäsenistön lisäksi tähän kumppanuusverkostoon kuuluu erilaisia muita järjestöjä, kuntia, kaupunkeja, eri alojen asiantuntijoita, taiteilijoita, kulttuurilaitoksia, museoita, säätiöitä, yliopistoja ja tutkimuslaitoksia. MSL hyväksyi syksyllä 2022 motokseen: ”MSL – Tulevaisuuden kansalaistaitoja ja itse tehtyä elämää.”

Kun tätä tarkennetaan taiteeseen, toteuttaa MSL teemaa ”kokemisen ja tekemisen lumoa”. Sivistysliitto järjestää eri puolille Suomea epätavallisia taide-elämyksiä ja kohtaamisia ilmastoviisaasti ja paikan henkeä aistien.

”MSL – Tulevaisuuden kansalaistaitoja ja itse tehtyä elämää.”

Näin toimien MSL avaa ovia (1) yhteisöllisyyteen ja osallisuuteen (2) yhdessä tekemiseen ja oppimiseen (3) merkitykselliseen ja kestäväan elämään (4) luovuuden ja uuden löytämiseen (5) taiteilijoiden osallistamiseen yhteisön ja ympäristön tekemisessä sekä (6) maaseudulla asuvien taiteilijoiden työskentelyolosuhteiden ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Käytännössä MSL työskentelee ITE-taiteilijoiden ja ammattitaiteilijoiden kanssa. Painotus on koko maan muistamisessa. Jokaisella ihmisellä tulee olla mahdollisuus omaehtoiseen kasvuun, oppimiseen ja luovuuteen. Myös oman kulttuuri-identiteetin tunnistaminen tekee elämästä merkityksellistä. MSL ulottaa työnsä myös isojen kasvukeskusten ulkopuolelle ja tukee taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia etäällä keskuksista. Tavoitteena on lisätä osallisuutta, vuorovaikutusta ja yhteistyötä eri-ikäisten kesken, eri taustoista tulevien kesken sekä maaseutu- ja kaupunkiväestön välillä.

Maaseudun Sivistysliiton ITE-taiteen kokoelma on lajissaan laaja ja ainutlaatuinen. Siihen on talletettu veistoksia, maalauksia piirroksia ja sekatekniikalla tehtyjä töitä tunnetuimmilta ITE-taiteilijoilta. Oman ryhmänsä muodostavat karhuveistokset, jotka on talletettu Ilomantsiin Vaara-Karjalan kulttuuriyhdistyksen hoitoon. Finna-tiedonhakupalvelun kautta ITE-taiteen aineisto on kaikkien kiinnostuneiden tutustuttavissa. Näihin aineistoihin sisältyy myös tietoa taiteilijoista, kuvia teoksista ja taideympäristöistä. Vuoden ITE-taiteilijan nimeämisen lisäksi ITE-taiteen ympäristöjä pyritään auttamaan matkailukohteina.

Sivistysliitto tuottaa jäsenjärjestöjen kanssa kulttuuri- ja taidetapahtumia sekä työpajoja ja koulutusta. Järjestö on oppiva organisaatio, joka eläytyy vastaamaan kohtaamiinsa tarpeisiin. Se kuuntelee hiljaisia signaaleita ja tarttuu vahvistuviin.

KULTTUURIJOHTAJA HELKA KETONEN

Helka Ketonen on työskennellyt MSL:n kulttuurijohtajana vuodesta 2013. Ketonen on valmistunut filosofian maisteriksi Helsingin yliopistosta 1989 pääaineenaan taidehistoria.

Hän oli opintojensa jälkeen Helsingin Juhlaviikkojen kulttuurisihteerinä tuottamassa taidetapahtumia ja näyttelyitä. Vuonna 1989 hän oli mukana suunnittelemassa Taiteiden yö -tapahtuman ensimmäistä toteutusta sen keskeisenä ideoijana. Vuosina 1992–1997 hän

Helka Ketonen.

työskenteli Raumalla vastaten Lönnströmin taidemuseon museokonseptin luomisesta. Nykytaiteen museo Kiasman kokoelmista vastaavana intendenttinä hän toimi 1997–2002. Vuosina 2006–2008 hän asui Vietnamin Unescon museo- ja kulttuuriperintöalan asiantuntijana. Hän toimi erityisasiantuntijana Valtion taidemuseon kehittämissyksikössä vuosina 2009–2012.

”Aineeton kulttuuriperintö voi olla esimerkiksi suullista perinnettä, esittävää taidetta, juhlia ja tapoja, käsityötaitoja, luontoa ja maailmankaikkeutta koskevia tietoja ja taitoja”, sanoo Ketonen.

MSL:N JÄNNITTEET JA HAASTEET

Maaseudun Sivistysliiton historiasta voimme tavoittaa kolme jännitettä. Ensimmäinen on opintotoiminnan ja kulttuuritoiminnan välinen. Opintokeskus joutuu puurtamaan tasaisesti ja arkisesti ilman suurta julkisuutta. Kulttuurilinjalla työ on ulkoa päin nähtynä juhlaa juhlan perään. Se saa isoja otsikoita sekä mediahuomiota. Kulttuurihankkeiden rahoituksen saannissa on kuitenkin riskinsä. On ollut vuosia, jolloin liitto pysyi plussalla opintotoiminnan kautta saatavalla rahallisella ylijäämällä. Tästä asetelmasta syntyi henkilöstön keskuudessa aika ajoin puhetta. Puheenjohtaja-aikanaan Matti Vanhanen tyynnytteli tätä jännitettä toteamalla, että ”kokonaisuus ratkaisee”.

Hankerahoitus muutti asetelmaa sivistysliiton sisällä ja lievensi jännitettä, koska hankkeiksi muotoiltu toiminta sisältää aina oman rahoituksensa, seurantansa ja sitovuutensa.

MSL:n rekrytoinneissa ei ole, tietenkään, kysely puoluekantaa tai jäsenkirjaa. Sivistysliiton oletettu keskustalaisuus tai sitoutumattomuuden oletetut edut jäivät korkeintaan supinan asteelle. Pekka Perttulan luotsaama sääntömuutos tarkoitti yhdenlaista käsitteellistä siirtymää keskustahenkisyydestä eräänlaiseen maaseutupositiivisuuteen. MTK:n, Eläkeliiton ja Suomen Kylien kaltaiset isot jäsenjärjestöt alleviivaavat jo mukanaolollaan vanhaa periaatetta siitä, että MSL ei ole keskustalainen järjestö, vaan jäsentensä järjestö. Paradoksi on siinä, että mitä enemmän MSL on omaehtoisesti sivistyksen asialla, sitä enemmän se myös on yhteiskuntapoliittinen vaikuttaja.

Kolmas jännite oli keskustoimiston ja alueiden välinen. 1970- ja 1980-luvulla MSL oli vahvasti aluetoimistojen järjestö. Vuosituhannen vaihteen paikkeilla aluetoimistojen verkko oli valtionosuusjärjestelmän muutosten takia

karsiutunut kolmeksi toimipisteeksi Helsingin ulkopuolella. Tuohon aikaa keskustuimistossa saattoi olla töissä noin 20 ihmistä ja alueilla yhteensä 3–4 henkeä. Kun rahaa ei kaikkialle riittänyt, oli pakko keskittää resurssit yhteen paikkaan. Fyysinen läsnäolo maaseudulla oli ohutta. Paula Yliselä asettuu hetkeksi muualla Suomessa asuvan asemaan ja nivoo sähäkän tiivistyksen: ”Äkiähän siitä [keskustoimiston ja henkilökunnan enemmistön sijainnista Helsingissä] sai syyn miettiä nimen oikeutusta.” Hankerahoitus muutti tilannetta.

MSL:n nimessä ”maaseutu” ei enää herätä keskustelua. Päinvastoin moni tähän kirjaan haastateltu keskeinen toimija ilmaisee olevansa tyytyväinen, ettei nimeä ole monista pohdinnoista huolimatta muutettu. Nimeen sisältyy laajuutta, vahva profiili ja lupaus tulevaisuudesta. ”Onneksi yrityksissä nimen muuttamiseksi ei ole onnistuttu”, kuittaa Pekka Perttula järjestön kehitystä katsoen.

MSL:n hallitus heijastaa jäsenistöä ja jäsenjärjestöjen erilaisia intressejä. Valtionapuna tuleva rahoitusmalli vahvistaa näitä jännitteitä, koska jokainen jäsenjärjestön edustaja haluaa edistää omansa parasta. Hallitus sitten kokouksissa, keskustelemalla, strategoimalla ja muulla yhteydenpidolla koettaa sovittaa erilaisia näkemyksiä yhteen. Tässä tarvitaan puheenjohtajilta viisautta. Mitä vaikeammassa kohdassa liitto on, sitä enemmän koko hallituksen on kannettava vastuuta. Asioiden ratkaisua ei pidä jättää vain toiminnanjohtajalle ja puheenjohtajalle. Pöytäkirjojen läsnäoloja listaamalla voi havaita, että hallitukseen valitut suhtautuivat vastaanottamaansa luottamustehtävään hyvin eri tavoin. Jokunen valittu ehti käymään vain yhden kerran hallituksen kokouksissa. Toisaalta jonkin hyvin pienen jäsenjärjestön edustaja saattoi olla niin fiksua, että hänen käyttäessään puheenvuoroa kaikki keskittyivät kuuntelemaan erityisellä tarkkuudella.

Uudistumiskyky on sivistysliiton elinehto.

Moni MSL:n historiasta haastateltu avaintoimija kertoo arvostavansa sitä, että MSL on kyennyt uudistumaan. On kyetty luopumaan vanhasta, on kyetty tekemään hankalia päätöksiä, on löydetty uusia toiminnan kenttiä, toimittu riittävän isosti. On rekrytoitu ennakolluulottomasti. Koska vapaa sivistystyö vaatii tuekseen valtion rahallista tukea, lainsäädännön muutokset eivät voi olla vaikuttamatta sivistysliittojen työhön. Tällöin on tärkeää olla näkemyksellisesti mukana niissä pöydissä ja palaverissa, joissa säännöllisin väliajoin muuttuvaa lainsäädäntöä sorvataan.

Järjestön uusiutuminen on johtamisen kannalta sen optimoimista, että sivistysliiton toiminnot vastaavat kunkin aikakauden ajantasaiseen kysyntään: eivät ole liiaksi edellä eivätkä raahaudu jäljessä. Tämä tarkoittaa toimintatapana yhteiskunnan jatkuvaa, vuosittaista monitorointia, jossa päättävällä elimellä eli hallituksella on oma vastuunsa. MSL-hallitus voi olla hyvä rivi aktiivisen ihmisen *curriculum vitaessa*, mutta oikein tulkitsee tehtävänsä se hallituksen jäsen, joka keskusteluun ja strategiointiin soveltuvissa tilanteissa ilmaisee omia havaintoja ja itsenäisiä ajatuksia. Järjestöä tuntevien arvioissa kyky uusiutua liittyy myös siihen, miten sitä johdetaan. Tässä suhteessa sivistysliitolla on ollut onnea toiminnanjohtajien valinnassa.

MSL:n suuri tulevaisuuden haaste on siinä, miten se kehittää demokratian ja ympäristösivistyksen teemaa ja pystyy muotoilemaan sen mahdollisuuksista pitkäjänteisen, kansalaisia koskettavan, kansalaisia osallistavan ja sosiaalisesti kestävän ohjelman. Sivistävä, osallistava, sosiaalisesti kestävä ja ekologisesti luontoa ymmärtävä Suomi on väistämättä sivistysliiton työn kohde ja tavoite. Yhtäkään elementtiä ei voi jättää pois. Koska mukana on sivistymisen näkökulma, kyse on jostakin enemmästä kuin perinteisestä kestävä kehityksen ajattelusta. Ympäristösivistys sisältää kyvyn oivaltaa ja kommunikoida sitä yhteiskunnallista muutosta, joka on tapahtumassa lähinnä ilmastomuutoksen ja luontokadon seurauksena ja niiden korjausliikkeenä. Siihen sisältyy maaseutu ihmisen konkreettisena luontosuhteena ja maapallon elämää ylläpitävän järjestelmän osana. Siihen sisältyy tiede, taide ja omaehtoinen tekeminen. Siihen sisältyy asuminen, mökkeily ja matkailu. Siihen sisältyy edelleen 2010-luvun loppupuolella löydetty 5E-ohjelma. Siihen sisältyy sellainen tulkinta vihreydestä, joka on vastuuta ja ymmärrystä ilman, että vastuullinen ymmärtäjä asettuu tiedoillaan muiden ihmisten yläpuolelle. Ympäristösivistys on omakohtaista esteettisvälikkeistä ymmärrystä luonnosta.

MSL:n toinen suuri haaste liittyy yhteistyöhön ja dialogiin. Hybridimuotoinen etätyö, Teams-työskentely ja yleensä verkostojen monikeskuksinen rakenne muuttavat ajankäyttöä. Elämänmuoto ja vapaa-ajalla tapahtuvan yhdessä työskentelyn tavat kehittyvät. Esimerkiksi Jaakko Numminen, Paula Tuomikoski ja Matti Vanhanen ovat toisistaan riippumatta esittäneet kysymyksen siitä, voisiko opintopiiri/opintokerho/opintoryhmä jollain tapaa uudelleen syntyä tutkivana ryhmänä Teams-palavereiden maailmassa. Ajatusta tulkiten: siis opintoryhmä, joka tutkisi yhdessä jotakin aihetta, pitäisi vaikkapa 10 verkkokokousta, tuottaisi raportin ja saisi sivistysjärjestön kautta merkittävää taloudellista tukea. Raportit olisivat omassa sähköisessä kirjas-

Educa-messuilla MTK:n ständillä pidettiin tietovisaa, jota veti MSL:n koulutussuunnittelija Pia Mustonen 2023.

tossaan kenen tahansa myöhemmin luettavissa. Jos tällainen raportti olisi asiantunteva, sillä olisi myös yhteiskunnallista vaikutusta.

Kolmas MSL:n haaste on edelleen alueellinen. Sivistysliitto on perinteisesti ollut vahva Itä-Suomessa, Väli-Suomessa ja Pohjoisessa Suomessa. Etelä-Suomi on sen heikkoa aluetta. Tilannetta on korjannut liiton strateginen siirtyä alueista sisältöihin. Myös MSL:lle hankemaaailman mahdollisuudet ovat etelässä tarjolla, vaikka toimijoita on etelässä paljon ja keskinäinen kilpailu kovaa. ITE-kartoitus kuitenkin osoittaa, että oikeanlaisella konseptilla voidaan kammata läpi koko maa. Etelä-Suomen alueen haasteen ratkaisemiseen vaikuttaa myös se, miten sivistysliitto onnistuu edellä kuvatuissa ympäristösivistyksen ja kansalaisvaikuttamisen teemoissa.

Vuosien kuluessa sivistyksen käsite sivistysliitossa on muuttunut. Kustaa Vilkun ja Paavo Tuomarin kausilla sivistys tarkoitti maaseudun asuvien oi-

keutta sivistykseen, korkeamman kulttuurin eri muotoihin. Opintokerhojen kulta-aikana 1970- ja 1980-luvulla sivistyksessä oli yhteiskunnallinen painotus: se oli yhdessä oloa ja ryhmänä opiskelua, kansalaisuutta. Seppo Niemelän kaudella sivistys oli ihmisen heräämistä elinikäiseen opiskeluun ja sitä kautta rohkeaa maailman muutosten kohtaamista. Paula Yliselän kaudella kansan koulutustaso on huikeasti kohonnut. Televisio sekä nettimaailma tuottivat tarpeen itse tehdyn elämän eetokselle. Hankemaailmassa sivistyksen sisältö on ollut tarkkaan kohdennettua, taiteen kautta kokemuksensa hakevaa. Globaalin sivilisaation oloissa sivistys on saamassa yhä enemmän ympäristösivistyksen painotusta. Siihen kuuluvat harjaantuminen luonnon ymmärtämiseen, kohtuus ja vastuu omasta elämäntavasta.

Maaseudun Sivistysliitto on siitä erikoinen, että järjestön juuret ovat tulevaisuudessa: itsestään tietoisien maaseudun ideassa, sivistyksen pysyvässä ideassa, liittoajatuksen eli yhdessä tekemisen ideassa. Kysymys on vapautta ylläpitävän kulttuurin ja elämää ylläpitävän luonnon suhteesta. Sivistysliiton tehtävä ei koskaan vanhene.

PEKKA PERTTULA

VIISAS EI VAIKENE – JÄRJEN ÄÄNEN PITÄÄ KUULUA

MAASEUDUN SIVISTYSLIITTO
– KANSANSIVISTYKSEN JA MAASEUTUHENKISEN
SIVISTYSELÄMÄN EDISTÄJÄ

Sivistyksen kentällä kansansivistys tai vapaa sivistystyö on oma lajinsa. Se on omin ja muiden korvin kuultua ja silmin nähtyä sekä yhdessä pohdittua ja ymmärrettyä arkitodellisuutta ja totuutta.

Kansansivistys on elämän perusasioita ja kansalaistaitoja, niin yksittäisen ihmisen arvon ja arvojen kuin myös yhteisön arvojen ymmärtämistä. Se on kansalaisyhteiskunnan yksilöiden ja yhteisöjen vahvistamista. Se on sosiaalista viisautta ja myötelämisen taitoa.

Tavoitteilla ei hamuta kuuta taivaalta, mutta nykyajassa tavoitteet tuntuvat etäänntyneen kauaksi. Kansansivistyksen ylevän arkisia ajatuksia lähdetään tavoittelemaan 2020-luvulla takamatkalta, vaikka tiedon määrä ja välineet tietojen käsittelemiseksi kasvavat järjettömällä vauhdilla.

Kulkevatko tieto ja järki samaa tahtia? Millaista omassa ajassamme on järkevä toiminta? Tarkoittaako järkevä yhtä kuin tervejärkinen, viisas, ymmärtäväinen, arvostelukykyinen, harkitseva, mielekäs ja asiallinen?

Ulottuvillamme on koko ajan suunnaton määrä tietoa, joka tekee maailmasta sekä rikkaamman että kuormittavamman kuin koskaan ennen. Miten tietoa käsitellään, yhdistetään ja ymmärretään? Sivistys on ainoa väline, jossa tiedon tulvassa on mahdollista selviytyä.

Kansansivistys ei ole tiedon tuskaa vaan asioiden ymmärrettäväksi tekemistä, elämää ja elämänpiiriä selkiyttäviä oivalluksia sekä oman paikkansa löytämistä.

Sivistysliiton työ auttaa ihmisiä parhaimmillaan näkemään asioihin monesta näkökulmasta. Vastalääke monimutkaiselle maailmalle ei ole polarisoiva mustavalkoisuus, vaan kehittyneempi ajattelu: monien eri näkökulmien ymmärtäminen ja huomioon ottaminen.

Minkä tahansa yhteisön tulevaisuutta luotaessa on yleensä avartavaa palata alkuun ja niihin perusteisiin, joiden vuoksi kansalaiset ovat kokoontuneet perustamaan yhteisöä.

Menneisyyden luotaaminen on Maaseudun Sivistysliitolle (MSL) tarpeen oman itsensä mutta myös ajan kuluessa valittujen suuntien tunnistamiseksi. Itsetuntemus laventaa näkökulmia, auttaa hahmottamaan pitkiä kaaria, luomaan tulevaisuutta ja näkemään haasteet oikeissa mittasuhteissaan.

Maaseudun Sivistysliiton henkinen perintö ja suuri historiallinen tarina kytkeytyy Santeri Alkion ajatuksiin ja toimintaan. Hänen ihmisyyssaatteensa lähtökohtana oli kasvu ihmisenä, ihmisen kasvu omana itsenään ja osana yhteisöä.

Santeri Alkion opit korostavat kansalaisen vapautta ja vastuuta, johon kytkeytyy itsekasvatus ja maahenki. Tiedon ja tietoisuuden vahvistamisen lähtökohtana on ymmärryksen lisääminen itsestä ja kanssaihmisistä sekä ympäröivästä maailmasta oman hyvän ja yhteisen hyvän tavoittelemiseksi.

Keskustellen tapahtuvassa vuorovaikutuksessa tarvitaan käsitteitä, ja mielellusti niitä on käytettävä niin, että ymmärrämme käsitteet samalla tavalla. Käsitteet ovat ajattelemisen ja päättämisen perusta. Voimme keskustella loputtomasti samoilla sanoilla, mutta eri sisällöillä.

Käsitteet syntyvät omassa ajassa auttamaan asioiden ja tapahtumien hahmottamisessa sekä yhteen kytkeisessä. Jo silloin niiden sisällöstä kamppaillaan – puhumattakaan myöhemmästä ajasta ja tulkinnoista.

MSL liittyy eurooppalaiseen ja pohjoismaiseen (kansan)sivistysperinteeseen – kansan ja kansakunnan itsetunnon ja -tietoisuuden nousuun. Tuota polkua kulkiessa ajatukset suuntautuvat 1800-luvulle sekä Suomea ja suomalaisuutta muokanneisiin kansallisuus- ja valtio-oppeihin.

Maaseudun Sivistysliitto yhdistyy nimensä mukaisesti maaseutuun. Alkiolaisen sivistysajattelun – ihmisen ja luonnon välisen yhteyden sekä keskinäisen ymmärryksen – vahvistajana toimii maaseutu ja maahenkinen elämäntapa.

Ihmisen on tartuttava maahan ajatuksin, sieluin ja kourin. Luonto ja luonnon ymmärtäminen ovat tarjonneet ihmisille ja ihmiskunnalle elämyksiä, elämäntapoja ja elinkeinoja. 2000-luvulla on tultu siihen, että luonto ja luonnon ymmärtäminen tarjoaa ihmiskunnalle eloonjäämisen opin.

Suomen luonto ja suomalaisten luontosuhde on omintakeista suomalaisuutta parhaimmillaan. Äiti maa ja isänmaa voivat olla vanhahtavia käsitteitä, mutta edelleen niiden sisältöön on rakennettu käsitys Suomen voimat ja varat yhdistävästä ajattelusta.

Maaseudun Sivistysliiton nimi on ennallaan alkuperäisenä. Muuttumattomuudessa pätee oppi: ”Ei nimi miestä pahenna, ellei mies nimeä.” Nimi on pysynyt paikallaan, mutta yhdistys on ollut liikkeessä. Jokaisen sukupolven on pitänyt antaa käsitteelle ja toiminnalle oma sisältönsä. Niin on tehtävä nyt ja tulevaisuudessa.

Neljä sanaa ja käsitettä – maa, seutu, sivistys ja liitto merkitsevät erikseen paljon mutta yhdessä vielä enemmän. Järjestön sääntöjen ensimmäinen lause vuodelta 1952 kuvastaa sen olemassaolon oikeutusta ja tarkoitusta: ”Olla maaseutuhenkisen sivistyselämän kohottamiseksi toimivien järjestöjen yhdyssiteenä.”

Tavoite on kestänyt aikaa ja on edelleen sisällöllisesti haastava. Maaseudun Sivistysliiton tulevaisuus on maaseutuhengessä sekä kyvyssä luoda ja rikastaa käsitteen sisältöä. Asuinpaikasta riippumatta on kasvavaa tarvetta maaseutuhenkisen sivistyselämän kohottamiselle.

Maaseutuhenkisen sivistyselämän kohottaminen on 2020-luvulla suuri hanke, ehkä vielä paljon suurempi kuin MSL:n syntyhetkillä. Maaseutuhenkisyys on kykyä tasapainoiseen eloon ihmisen ja luonnon välillä sekä yhteisölliseen elämään ihmisten kesken. Maa- ja kylähenki ilmentävät elinvoimaa.

Tavoite kasvaa hyväksi ihmiseksi ja kunnon kansalaiseksi on määrittänyt alkiolaista kasvatusajattelua ja Maaseudun Sivistysliiton toimintaa. Kansa-

lainen ja kansallisuus kuuluvat yhteen. Käsitteellä kansallisuus tarkoitetaan yhteenkuuluvuutta johonkin kansaan tai kansakuntaan, tiettyyn kieli- ja kulttuuriyhteyteen.

Suomalaisuus kansalaisuuden ja kansallisuuden syventäjänä ei ole aatteellisesti eikä ajatuksellisesti kaventavaa eikä poissulkevaa vaan avartavaa ja avavaa.

Kansalaisuus käsitetään yleensä valtioon kuulumisena. Tuo yhteys on luonut ja luo sivistysliikkeelle myös velvoittavan yhteiskunnallisen ulottuvuuden. Alkiolaisittain ajatellen yhteiskunnallisen ihmisen pyrkimyksenä on olla kunnan kansalainen ja tunnustuksellinen tasavaltalainen.

Tasavaltalaisessa elämässä ja hallitusmuodossa sekä kansalaisten kanssaikäymisessä ja yhteiskunnallisessa toiminnassa edustus ja valistus kulkevat käsi kädessä.

Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus ovat ohittamattomat arvot ihmisen kasvattaessa itseään ja yhteenkuuluvuuttaan erilaisiin yhteisöihin. Näiden perinteisten arvojen mieliin palauttaminen ihmisten välisen ja yhteiskunnallisen toiminnan lähtökohtana on tulevaisuustyötä.

Luovatko sivistyksen, suomalaisuuden ja maaseudun arvojen ymmärtäminen ja yhteen sitominen Maaseudun Sivistysliitolle tulevaisuuteen kantavan tavoitteen?

Vastaus on kyllä.

Yhteisössä vaikuttaville on tärkeää kokea olevansa mukana jossakin suuremmassa kuin vain arkisessa puurtamisessa.

Osallisuuden tunne, kuulluksi tuleminen, silmien avaaminen, ymmärryksen hankkiminen ja sanotuksi saaminen ovat vuorovaikutukseen kannustavan sivistisyhteisön perusta. Ne ovat kansalaistaitoja, jotka päivittämättä jätettyinä unohtuvat.

Maaseutu ja sivistys ovat itsessään suuria tarinoita. Vielä suurempia niistä tulee, kun ne yhdistyvät kansakunnan kasvutarinaan. Tarina kumpuaa Suomesta ja suomalaisuudesta mutta myös yleismaailmallisista ihmiskunnan sivistyspyrinnöistä.

Kansansivistys on avarakatseisuutta ja asioiden auki puhumista, tiedon lisäämistä ja ymmärryksen vahvistamista. Se on itsekasvatusta ja kanssakäymistä, halua ja kykyä nähdä pidemmälle ja laajemmin.

Kansansivistys on itseensä tutustumista, oman paikkansa ja tehtävänsä etsintää. Se on vuorovaikutusta ja yhdessä tekemistä. Se on aikuiskasvatusta – asenteiden muokkausta, arvojen puntarointia ja asioihin perehtymistä.

Tiedon ja taidon pitää kulkea esteettä, ja asenteiden tulee olla uteliaan ennakkoluulottomia. Sivistys on säikeiden yhteen punomista, ei vain erilaisuuden sietämistä vaan myös sen ymmärtämistä.

Kansansivistystyössä avainasiana on erilaisten näkökulmien yhdistäminen, moninäkökulmaisuus. Aikuisen ihmisen henkisen kasvun tutkimuksessa tämä taito mielletään tutkimuksessa keskeiseksi aikuisen ajattelun mittariksi.

On palattava inhimillisen ja yhteiskunnallisen elämän perusasioihin. 2020-luvun Suomessa kansalaisten keskinäisen kanssakäymisen parantaminen vaatii paljon, mutta liikkeelle on lähdettävä pienistä asioista, tapakasvatuksesta ja arkisten sivistystaitojen alkeista.

Kansansivistystyö tarjoaa välineitä, käsitteitä ja työtapoja entistä monimutkaisemman maailman ja sen muutoksen ymmärtämiseksi.

Maailma ei ole mustavalkoinen, eikä sitä pidä sellaisena nähdä. Kahtia jakautuessa elämänpiiri kapenee. Vaihtoehtojen sijasta elämää ja ajattelua pyritään rakentamaan vastakkainasetteluille.

Sivistysliitolle tärkeitä ovat sekä päämäärä että liike. Liike ja prosessi ovat vähintään yhtä tärkeitä kuin päämäärä ja lopputulos.

Sivistyksen ylivertaisin työväline on edelleen dialogi. Dialogissa eli vuoropuhelussa tavoitteena on ymmärryksen ja tietämyksen lisääminen itse asiasta ja toisen näkemyksistä. Se on enemmän kysymyksiä ja kuuntelua kuin vastauksia ja puhetta.

Tavoitteena on toisiaan etäännyttävien ja tyhjentävien vastaparien sijasta etsiä toisiinsa sovitettavia ja täydentäviä vastinpareja. Kyky ja halu dialogiin – altistuminen vuoropuheluun ja vuorovaikutukseen ei ole helppoa, kun tarjolla on monimutkaisen maailman vastineeksi yksinkertaisia ratkaisuja ja valintoja.

Maaseutuhenkisen sivistyselämän kohottaminen tarjoaa Maaseudun Sivistysliitolle omintakeisen olemassaolon oikeutuksen – jopa olemassaolon velvoitteen tulevaisuuden tekemiseksi.

Se on erinomainen lähtökohta niin kansalaisen kuin kansakunnan itsensä kehittämiseen – oman työn ja tekemisen ymmärtämiseen osana suurempaa

tavoitetta. Maa- ja kylähenkisen elämänkatsomuksen pohjalta voi hyvin rakentaa kuvaa tulevaisuuden ihmisestä ja maailmasta.

Maaseudun Sivistysliiton lähiajan suuri tehtävä on kansalaisten välisen kanssakäymisen ja yhteenkuuluvuuden vahvistaminen. Osallisuuden tunteen luominen ja yhdessä tekeminen on sivistävää toimintaa.

Oppi on edesmenneeltä sivistysajattelijalta Seppo Niemelältä, joka painotti yhdessä tekemisen merkitystä – vaikka kyse olisi ollut vain yhdessä tehdystä kävelyretkestä. Samoin hän toi esille, ettei multa varpaiden välissä ole pahitteeksi maailman menoa tarkkailtaessa ja sille menolle oikeaa suuntaa näytetäessä.

Tehtävä ei tunnu järin vaativalta. Se voi tuntua jopa itsestään selvältä kansalaistaidolta. Niin ei kuitenkaan ole. Itsestäänselvyyksin kyseenalaistaminen on sivistystyötä parhaimmillaan. Historian oppina on syytä muistuttaa, ettei yhteenkuuluvuus rakennu yhteen muottiin valamalla vaan monia erilaisuuksia yhdistämällä.

Valtiontalouden säästöjen yhteydessä on viriämässä keskustelu ihmisen vastuusta itsestään sekä hänen velvollisuuksistaan lähimmäisiään ja lähiyhteisöjään kohtaan. Siinä keskustelussa ja tavoitteiden asettamisessa tarvitaan sydäntä ja järkeä, koulu- ja kansansivistystä.

Kansalaisyhteiskunta ei voi korvata valtiota, mutta kansalaisyhteiskunnan henkisellä voimalla ja yhteenkuuluvuudella voidaan tehdä paljon yhteisen hyvän eteen.

Suomessa tarvitaan yhteisöjä, jotka 1) toivottavat kaikki tervetulleiksi 2) yhdistävät erilaisista lähtökohdista tulevia ihmisiä yhteisen mielekkään tekemisen äärelle 3) kunnioittavat ihmisyyttä ja ihmisarvoa sen kaikissa muodoissaan ja 4) näkevät ihmisen osana luontoa sekä luonnon kunnioittamisen elämän välttämättömänä edellytyksenä.

Monimuotoisuuden tavoittelu ymmärretään ja hyväksytään yleisesti joustavuuden luojana ja luonnon elinvoiman vahvistajana. Pieni ja suuri tarvitsevat ja täydentävät toisiaan, vauhdittavat kasvua ja muuttuvat ajan myötä.

Sama monimuotoisuuden oppi pätee yhteiskuntaan ja ihmisyyhteisöihin. Erilaiset ihmiset ja yhteisöt, pienet teot ja suuret näkemykset sekä niiden yhteensovittaminen edustavat monimuotoisuutta.

Tällaista yhteisöllistä elinvoimaa Suomessa tarvitaan, jos haluamme kehittyä pohjoismaisena kansalais- ja hyvinvointiyhteiskuntana.

Samoin kuin luonnossa tavoitellaan tasapainoista kasvua ja lopputuloksena elinvoimaisempaa ja kestävämpää kokonaisuutta, monimuotoisuudella tavoitellaan ihmisyhteisöissä paljon puhuttua resilienssiä.

Kansansivistystyö tarvitsee tekijänsä. Ja tekijänsä tarvitsee myös Maaseudun Sivistysliitto. Viisautta pitää kasvattaa ja kuljettaa mukanaan. Vanhassakin tuohikontissa voi olla uudenlaiset ja hyvät eväät.

Viisaan ei pidä vaieta, ja järjen äänen pitää kuulua.

MAASEUDUN SIVISTYSLIITON JOHTOKUNTA/HALLITUS 1952–2023

Atte Pakkanen	1952–1955	Tapio Siikala	1983–1989
Sylvi Kekkonen	1952–1955	Seppo Niemelä	1984
Olavi Lahtela	1952–1955	Leena Pohjalainen	1984–1985, 1987–1989
Lauri Kulmala	1952–1956		
Else Mattila	1952–1957	Tytti Isohookana-Asunmaa	1984–1999
Martti Suntela	1952–1958	Markku Aukia	1985
Jouko Vuorinen	1952–1960	Merja Mäenpää	1985–1986
Kerttu Saalasti	1952–1966	Martti Havas	1985–1987
Kustaa Vilkkuna	1952–1967	Leena Pakkanen	1985–1987
Antti Mäki-Reinikka	1956–1957	Matti-Pekka Parkkinen	1985–1988
Nestori Kaasalainen	1956–1963	Altti Leutonen	1985–1990
Marjatta Väänänen	1956–1970	Hannu Ikonen	1985–1992
Kalervo Siikala	1957–1960	Raili Puhakka	1985–1996
Kalevi Nummila	1958–1963	Keijo Hyvönen	1986
Kaarina Virolainen	1958–1986	Leena Rynnänen	1986–1987
Vieno Simonen	1959–1960	Weiijo Pitkänen	1986–1991
Matti Isoviita	1961–1964	Pekka Mönttinen	1987–1988, 1991–1994
Ilta Pelkonen	1961–1964		
Antti Lammi	1961–1974	Jukka Vihriälä	1987–1996
Eino Uusitalo	1964–1973	Johannes Pollarikoski	1988–1989
Jaakko Numminen	1964–1982	Pirkko Aula	1988–1991
Unto Virtanen	1965	Jukka Salminen	1988–1991, 1997–1998, 2006
Keijo T. Korhonen	1965–1966		
Katri Kaarlonen	1967–1968	Minna-Mari Parkkinen	1989–1990
Riittasisko Jukkala-Benisch	1967–1970	Erkki Lintunen	1989–1990
Heikki Haavisto	1967–1980	Marjatta Boman	1990–1991
Asko Vilkkuna	1968–1971	Kirsti Manninen	1990–1991
Pertti Seiskari	1969–1978	Risto Volanen	1990–1991
Sauli Pyytuoma	1971–1972	Pekka Perttula	1991, 2015–2021
Orvokki Kangas	1971–1983	Jouni Koskela	1991–1992
Seppo Lappalainen	1972–1973	Anu Vehviläinen	1991–1994
Kaija Ilander	1973–1974	Heikki Juutinen	1992–1993
Pekka Kupari	1974–1979	Helena Pakarinen	1992–1993, 1999–2006, 2012–2013
Juhani Saukkonen	1974–1979		
Risto Ikäheimo	1975	Kari Hokkanen	1992–1994
Paula Tuomikoski-Leskelä	1975–1984	Jouko Tyyri	1992–1995
Pekka Sallila	1976–1977	Liisa Saaristo	1992–1996
Samuli Pohjamo	1978–1982	Ritva Starck	1992–1999
Seppo Kääriäinen	1979–1980	Marianne Lukkarila	1993–1994
Matti Piihola	1980–1983	Jouko Kuismän	1993–1996
Marja Pudas	1980–1984	Eero Lankia	1994–2005
Tauno Jouhtimäki	1981–1984	Timo Jaakkola	1994–1995
Usko Lahti	1981–1985	Sinikka Varila	1995, 2006–2013
Markku Sivonen	1983–1985		

Eino Mäkelä	1995–1996	Susanna Tauriainen	2013–2016
Helena Lindberg	1995–1996	Katja Asikainen	2014–2017
Aino Suhola	1995–1997	Jirka Hakala	2014–2015
Hanna Virkkunen	1996	Kirsi Marttinen	2014–2015
Kari A. Nurmela	1996–1997	Merja Perälä	2014–2015
Kielo Karioja-Mäkelä	1996–1997	Pekka Reponen	2014–2017
Yrjö Sepänmaa	1997–2004	Matti Rehula	2017–2021
Olli-Pekka Väänänen	1997–2000	Janne Tarima	2015–2016
Ulla-Maija Halme	1997, 2001–2005	Anniina Sippola	2016–2017
Esko Aho	1997–1998	Annika Toivoniemi-Mantsinen	2016–2017
Esa Härmälä	1997–1998	Annina Ruottu	2016–2017
Pirjo Ristola	1997–2000	Matias Ollila	2016–2019
Matti Vanhanen	1998–2003	Perttu Pyykkönen	2017–
Annukka Kimmo	1998–1999, 2009–2019	Petri Rinne	2017–2022
Markku Saarinen	1998–1999	Antti Siika-Aho	2017–2018
Kaisa-Leena Lintilä	1998–1999	Mervi Mäki-Neste	2019–2022
Mauri Paananen	1999–2000	Heikki Huhtanen	2020–
Jyrki Wallin	1999–2000	Sanna-Mari Talala	2020–2023
Jari Kauhanen	2000–2001	Anne Ylönen	2020–
Liisa Tiirola-Santala	2000–2005	Sointu Kallio	2021–
Riitta A. Tilus	2000–2007	Tuomas Kuhmonen	2022–
Mirja Vehkaperä	2000–2001	Marko Soini	2023–
Paavo Mäkinen	2001–2004	Maarit Teuri	2023–
Simo Hynninen	2001–2008	Suvi Louhelainen	2023–
Päivi Luostarinen	2001–2008		
Markku Vuorensola	2001–2010	PUHEENJOHTAJAT	
Marjatta Huuhtanen	2002–2007	Kustaa Vilkuna	1952–1966
Ari Maskonen	2002–2003	Jaakko Numminen	1967–1982
Kiril Häyrinen	2004–2009	Tapio Siikala	1983–1989
Tuomo Paalanen	2005–2008	Risto Volanen	1990–1991
Jyrki Nurmi	2005–2013	Kari Hokkanen	1992–1994
Ilkka Miettinen	2006–2009	Aino Suhola	1995–1997
Hannele Laurila	2007–2015	Matti Vanhanen	1998–2003
Pekka Loukola	2007–2012	Matti Kalliokoski	2004–2011
Rauno Koitermaa	2008–2013	Timo Kaunisto	2012–2014
Pirjo Halonen	2008–2011	Pekka Perttula	2015–2021
Kirsti Mustakallio	2008–2020	Tuomas Kuhmonen	2022–
Tuomas Koivuniemi	2009–2010		
Lasse Kontiola	2009–2011	TOIMINNANJOHTAJAT	
Antti Kurvinen	2010–2011	Paavo Tuomari	1955–1962
Klaus Hartikainen	2011–2012	Olavi Konttinen	1962–1964
Kristiina Siikala	2011–2016	Raimo Vanninen	1964–1972
Petri Honkonen	2012–2013, 2018–2019	Raimo Suni	1972–1974
Kristiina Ruuskanen	2012–2013	Seppo Koistinen	1974–1980
Jouni Ovaska	2012–2013	Pekka Sallila	1981–1991
		Seppo Niemelä	1991–1998
		Paula Yliselä	1999–

MAASEUDUN SIVISTYSLIITON JÄSENJÄRJESTÖT 1952–2023

VALTAKUNNALLISET JÄRJESTÖT, LIITTYMISVUOSI/JÄSENYYSVUODET

Eläkeliiitto ry 1971–

Maaseudun Huoltoliitto (Huoltoliitto ry) 1952–

Maalaisliiton Sanomalehtimiesyhdistys

(Keskustapuolueen Sanomalehtimies- yhdistys, Keskustan Lehtimiehet ry) 1960–2021

Keskustan Opiskelijaliitto ry 1967–

Maaseudun Lomaliitto (Lomayhtymä ry) 1952–2013

Maaseudun Säätiö 1952–

Maaseudun Raittiusliitto ry 1960–1992, 1995–1999, 2001–2005

Maataloustuottajien Keskusliitto (Maa- ja Metsätaloustuottajain Keskusliitto) 1980–

Maaseudun Nuorten Liitto (Nuoren Keskustan liitto, Suomen Keskustanuoret ry) 1952–

Keskustapuolue (Suomen Keskusta rp) 1965–

Maalaisliiton Naiset (Keskustapuolueen Naiset, Suomen Keskustanaiset ry) 1952–

Maaseudun Varhaisnuorisoliitto Vesaiset (Vesaisten Keskusliitto ry) 1960–

Suomen Kylätoiminta ry (Suomen Kylät ry) 2006–

Alkio-opiston Oppilasliitto 1961–1986

Suomen Metsätyömieliäliitto 1966–1976

Maaseudun Terveys- ja Lomahuolto 1969–1989, 2019? 2017–

Vapaa Opintokeskus 1983–1994

Suomen Terveysliitto 1992–1994

Edistysmielisen tutkimuksen yhdistys - Ajatuspaja e2 2012–2020

ALUEELLISET JA PAIKALLISET JÄRJESTÖT VUOSIEN 1971–2023 AIKANA

Helsingin Kulttuuriseura

Maaseudun Sivistysliiton Etelä-Savon aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Hämeen läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Kainuun aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Keski-Suomen läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Kuopion läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Kymen läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Lapin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Mikkelin läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Oulun läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Pohjois-Karjalan läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Tornion opinto- ja kulttuuriyhdistys

Maaseudun Sivistysliiton Turun ja Porin läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Uudenmaan läänin aluejärjestö

Maaseudun Sivistysliiton Vaasan läänin aluejärjestö

Lääni- tai maakuntakohtaisten aluejärjestöjen määrä liitossa supistui vuonna 1992 kolmeentoista, vuonna 1993 yhteentoista, vuonna 1995 seitsemään ja vuonna 2000 kahteen, jotka olivat MSL:n Pohjois-Karjalan aluejärjestö ja MSL:n Etelä-Savon aluejärjestö. Vuonna 2023 aluejärjestöjä oli enää toiminnassa yksi: Maaseudun Sivistysliiton Pohjois-Karjalan aluejärjestö.

MAASEUDUN SIVISTYSLIITON KESKUSTOIMISTO JA ALUEKESKUKSET

TILANNE VUOSINA 1972–1994

Keskustoimisto, Helsinki

Pohjois-Suomen aluekeskus, vuodesta 1977 Lapin aluekeskus, Tornio

Etelä- ja Keski-Pohjanmaan aluekeskus, Seinäjoki

Pohjois-Karjalan aluekeskus, Joensuu

Keski-Suomen aluekeskus, Jyväskylä

Etelä-Savon aluekeskus, Mikkeli

Pohjois-Savon aluekeskus, Kuopio

Pohjois-Pohjanmaan aluekeskus, Oulu

Turun ja Porin läänin aluekeskus, Turku

Kymen läänin aluekeskus, Lappeenranta

Hämeen läänin aluekeskus, Hämeenlinna

Uudenmaan läänin aluekeskus, Helsinki

TILANNE VUONNA 1995

Keskustoimisto, Helsinki

Etelä-Suomen aluekeskus, Helsinki

Itä-Suomen aluekeskus, Joensuu

Kaakkois-Suomen aluekeskus, Lappeenranta

Länsi- ja Keski-Suomen aluekeskus, Seinäjoki

Pohjois-Suomen aluekeskus, Tornio

TILANNE VUONNA 2000

Keskustoimisto, Helsinki

Joensuun toimisto

Seinäjoen toimisto

Oulun toimisto

TILANNE VUONNA 2023

Keskustoimisto, Helsinki

Joensuun toimisto

Oulun toimisto

toimipisteet Saarijärvellä, Nurmeksessa, Ruukissa, Joutsassa

KURSSIT JA LUENNOT

VUOSI	TUNNIT YHTEENSÄ	OSALLISTUJAT YHTEENSÄ	VUOSI	TUNNIT YHTEENSÄ	OSALLISTUJAT YHTEENSÄ
1971	179	6755	1997	16954	142946
1972	132	5528	1998	17410,5	145291
1973	129	7979	1999	19086,5	109303
1974	90	5347	2000	20232	99585
1975	143	8667	2001	20361,5	102650
1976	943	6203	2002	18929	106019
1977	2314	9817	2003	20736,5	116067
1978	2810	13578	2004	22627,5	120653
1979	3350	15654	2005	18423	95302
1980	ei tilastoitu	n. 20 000	2006	18947,5	117320
1981	7029	51878	2007	19626,5	101812
1982	8661,5	54301	2008	20499,5	98885
1983	9230	47583	2009	20828,5	88206
1984	9752,5	56923	2010	20340,5	95585
1985	10140,5	48818	2011	21896,5	80805
1986	10889,5	65634	2012	23055	68318
1987	11063	63168	2013	23006	64659
1988	12288	70605	2014	22567,5	68487
1989	12224,5	72989	2015	16879	60209
1990	13105,5	94472	2016	14728,5	51236
1991	13887	85165	2017	14721	45253
1992	13902,5	88377	2018	15427	46867
1993	12004	21656	2019	15687	47119
1994	19295	154543	2020	13160	29979
1995	20375,5	137765	2021	13671	26712
1996	19949	148607	2022	14006	43167

OPINTOKERHOT

VUOSI	KERHOJA KPL	TUNNIT	OSALLISTUJAT
1962–63	124		
1963–64	301		
1964–65	254		
1965–66	435		
1966–67	698		
1967–68	1007		
1968–69	501		
1969–70	1468		
1970–71	2304		
1971–72	2026		
1972–73	2822		
1973–74	3075		
1974–75	3956		
1976	3474		
1977	3132		
1978	3205		
1979	3352		
1980	3844		
1981	3760		
1982	4770		
1983	4720		
1984	4377		
1985	3602		
1986	2333		
1987	1913		
1988	1799		
1989	1517		
1990	1587		

VUOSI	KERHOJA KPL	TUNNIT	OSALLISTUJAT
1991	1884		
1992	2303		
1993	2406		
1994	1654	41625	
1995		39480	
1996		40801	
1997		38982	
1998		35075	17177
1999		36549	18509
2000		32108	16314
2001		32481	16306
2002		31024	16557
2003		31746,5	17144
2004		32024	17626
2005		27966	15913
2006		31446,5	18167
2007		29018,5	18536
2008		30221	19306
2009		30863,5	22022
2010		29632,5	23005
2011		28799,5	19509
2012		24400,5	17333
2013		25468,5	17193
2014		33375,5	24525
2015		29494,5	24211
2016		19935,5	15958
2017		14400	12355

AKTIIVINEN KANSALAIKUUS -HANKKEET 2000-LUVULLA

AKTIIVINEN KANSALAIKUUS -HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Elinikäinen oppija opintokeskuksen asiakkaana	Järjestö- ja arviointitaitojen lisääminen. Verkkoyhteisön kehittäminen.	Valtakunnallinen	1999–2000	100 000	Opetus- ja kulttuuriministeriö
Huomisen tekijät	Nuorten viljelijöiden yhteistoiminnan kehittäminen ja johtajuuden tukeminen.	Valtakunnallinen	2000–2001	175 000	ESR, MTK
Aktiivinen kansalainen	Tukea koulutuksen keinoin aktiivista kansalaisuutta kolmannen sektorin toimijoiden osamista lisäämällä.	Valtakunnallinen	2001–2005	81 700	OPH
Ihanaiset	Vahvistaa naisia yhteisöjensä jäseninä.	Pohjoinen Keski-Suomi ja Oulun eteläinen rannikko-seutu	2003–2005	80 500	Leader +
NOSTE-ohjelma 2003–07, Tuloksen tekijät	Viljelijöiden osaamisen tukeminen tutortoiminnalla ja lisäkoulutuksella	Pohjois-Pohjanmaa	2003–2006	68 000	Oulun lääninhallitus
Tuottajatoiminnan ja -järjestöpalvelujen kehittäminen	MTK-tutka-itsearviointiprosessin kehittäminen.	Keski-Pohjanmaa ja Pohjois-Savo	2006	10 000	OKM
Maaseudun järjestötoimijoiden opintoaineistojen koonti	Kerätään yhteen aiheesta olevat materiaalit niiden hyödyntämiseksi tehokkaammin.	Valtakunnallinen	2008–2009	15 000	Maa- ja metsätalousministeriö
Demokratia ja oppiminen	Selvitetään, miten opintokeskukset voivat ennistää enemmän edistää aktiivista kansalaisuutta.	Valtakunnallinen	2007–2008	18 400	OKM

AKTIIVINEN KANSALAISSUUS -HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Kyky toimia yhteisössä	Edistetään opintokeskuksen henkilöstön asiantuntemusta työ- ja ryhmänohjauksessa sekä terapiakirjoittamisessa ja sosiodraamassa.		2007–2008	25 000	OKM
Joku tietää aina	Verkkomedian kehittämien tiedonhallinnan, mielipiteenmuodostuksen ja vaikuttamisen välineenä.	Valtakunnallinen	2008	20 000	OKM
Osaavat paikallistekijät -pilotti	Lisätään Keski-Suomen kylien ihmisten yhteistyötä ja yhdessä toimimista, kehittää B16ä yhdistys- ja kylätoimintaa.	Keski-Suomi	2009–2011	99 200	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013 , Keski-Suo- men kylät
Osaavat paikallistekijät	Lisätään Pohjois-Savon kylien ihmisten yhteistyötä ja yhdessä toimimista, kehittää yhdistys- ja kylätoimintaa.	Pohjois-Savo	2010–2012	170 820	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013
Laiffia landelle	Lisätään Pohjois-Karjalan kylien ihmisten yhteistyötä ja yhdessä toimimista, kehitetään yhdistys- ja kylätoimintaa.	Pohjois-Karjala	2010–2014	359 980	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013
Vahvat järjestöt	Järjestötoimijoiden koulutuksen sisältöjen ja menetelmien kehittäminen.	Valtakunnallinen	2009–2010	7 000	OKM

AKTIIVINEN KANSALAISUUS -HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Kohtaamo	KOHTAAMO.net, verkkomedian kehittäminen.	Valtakunnallinen	2009–2010	20 000	OKM
Laatu- ja kehittämistyö	Järjestötoiminnan materiaalien kehittäminen, yhdistysten kehittäminen, sosiaalisen median koulutus naisille, kuntien ja kylien yhteistyön lisääminen (Voimistuvat kylät -kiertue).	Valtakunnallinen	2010	220 000	OKM
Opintoseteliavustus ikäihmisten opintoihin	Yhdistystoimijoiden ja -kehittäjien osaamisen, vaikuttamistaitojen ja sosiaalisen pääoman lisääminen.	Valtakunnallinen	2010–2023	198 750	OPH
Laatu- ja kehittämistyö	Priimuskurssi parlamenttiin -koulutus, yhdistysten verkko-vastaavien koulutus, somekoulutus, Voimistuvat kylät -kiertue.	Valtakunnallinen	2011–2012	224 000	OPH
Laatu- ja kehittämistyö	Priimuskurssi parlamenttiin -koulutus, kunnallisvaali- ja kuntavaikuttaja-valmennus, järjestökoulutuksen kehittäminen, verkkosivukoulutus ja Alkio-MSL- yhteistyön kehittäminen.	Valtakunnallinen	2012	134 000	OPH

AKTIIVINEN KANSALAIKUUS -HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Laatu- ja kehittä- mistyö	Itse tehty elämä- ohjelmatyö, strate- gian kehittäminen; aktiivista kansalai- suutta, ympäristösi- vistystä ja kansalais- vastuuta edistävien uusien toiminta- mallien ja sisältöjen kehittäminen.	Valtakunnal- linen	2013	120 000	OPH
Laatu- ja kehittä- mistyö	Itse tehty elämä-oh- jelmatyö, strategian kehittäminen; aktii- vista kansalaisuutta, ympäristösiivistys ja kansalaisvastuuta edistävien uusien toimintamallien ja sisältöjen kehittä- minen.	Valtakunnal- linen	2014	120 000	OPH
Laatu- ja kehittä- mistyö	Uudistaa MSL:n verkkosivusto uu- den strategian mu- kaiseksiYmpäristö- luotsi-koulutuksen kehittäminen, jär- jestötoimija äänessä -verkkomateriaalin luominen.	Valtakunnal- linen	2015–2016	26 000	OPH
Keski-Karjalan jär- jestyksenvalvonta- koulutukset	Koulutetaan 20 järjestyksenvalvojaa ja päivitetään 10 järjestyksenvalvojan lupaa.	paikallinen	2022	10 000	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2014-2020

EU-TIEDOTUSHANKKEET 2000-LUVULLA

EU-TIEDOTUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Suomi EU:n veto-vastuuseen - puoli vuotta puheenjohtajana	Lisätään jäsenistön tietämystä EU:n vaikutusmahdollisuuksista (seminaarisarja). Avataan liiton www-sivuille oma EU-tiedotus-sivusto	Valtakunnallinen	1999	20 000	Ulkoministeriö
EU:n laajentumisen vaikutukset Suomessa	Lisätään jäsenistön tietoa laajentumisen vaikutuksesta sosiaalipolitiikkaan, koulutukseen ja ulkopolitiikkaan (seminaarisarja)	Valtakunnallinen	2000	22 000	Ulkoministeriö
Eurovaluuttan siirtyminen	Autetaan erityisesti ikäihmisiä tottumaan euroon (opintoaineisto Eläkelii-ton opintokerhoilla)	Valtakunnallinen	2001	12 700	Ulkoministeriö
Meidän Eurooppa - kohti yhteistä tulevaisuutta	Lisätään jäsenistön tietoa ja vaikutusmahdollisuuksia EU:sta ja EU:ssa (seminaarisarja)	Valtakunnallinen	2002	22 000	Ulkoministeriö
Pienten valtioiden etu EU:ssa	Lisätään jäsenistön tietoa EU:sta (keskustelutilaisuudet), tuotetaan materiaali MSL:n EU-tiedotussivustoille	Valtakunnallinen	2003	22 000	Ulkoministeriö
EU:n perustuslain sisältö ja merkitys Suomelle	Lisätään jäsenistön tietoa EU:n perustuslaista (seminaarit ja julkaisu)	Valtakunnallinen	2004	22 000	Ulkoministeriö
EU:n perustuslaki - kohti ratkaisuja Suomessa	Lisätään jäsenistön tietämystä laajenevan unionin vaikutuksesta Suomeen ja muihin EU:n maihin (opas)	Valtakunnallinen	2005	31 400	Ulkoministeriö

EU-TIEDOTUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Suomen EU-puheenjohtajuuden haasteet ja mahdollisuudet	Lisätään jäsenistön tietämystä Suomen EU-puheenjohtajuudesta (seminaarisarja)	Valtakunnallinen	2006	22 000	Ulkoministeriö
EU ihmisten arjessa - 50-vuotiaan unionin saavutukset	Lisätään jäsenistön tietoa EU:n merkityksestä arjessamme (seminaarisarja)	Valtakunnallinen	2007	27 000	Ulkoministeriö
Globaalia riippuvuutta: Tahto - tarinoita kehitysyhteistyöstä	Välitetään tietoa suomalaisille kehitysyhteistyöpolitiikastamme valokuvanäyttelyn avulla	Valtakunnallinen	2009	34 000	Ulkoministeriö
Asiat edellä EU-vaaleihin - Unioni ilmasto- ja finanssimyrskyissä	EU:n rooli ja vaikutusmahdollisuudet ilmastoasioissa ja finanssikriisistä toipumiseen	Valtakunnallinen	2009	23 000	Ulkoministeriö
Meidän Eurooppa - lähellä ihmistä - Pöhinät pirtillä	EU-vaalien merkitys Suomelle: herättää mielenkiinto osallistua keskusteluun, vaaleista tiedottaminen	Valtakunnallinen	2009	24 000	Ulkoministeriö
Eurooppa-tiedotushanke	Tuotetaan ja jaetaan tietoa Lissabonin sopimuksesta ja sen vaikutuksesta kansalaisten elämään	Valtakunnallinen	2010	22 000	Ulkoministeriö
Naiset poliittisina johtajina - esimerkkejä Euroopasta	Vahvistetaan ja rohkaistaan naisten poliittista osallistumista ja johtajuutta	Valtakunnallinen	2011	15 000	Ulkoministeriö
Quo Vadis maatalous EU:ssa?	Lisätään kansalaisten tietämystä EU:n maatalouspolitiikasta	Valtakunnallinen	2012	22 000	Ulkoministeriö

EU-TIEDOTUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Maatalous, ympäristö ja kansalainen	Selvitetään suomalaisten asennoitumista maasetua koskeviin kysymyksiin Suomen tulevaisuuden avainkysymyksien näkökulmasta (luonnonvarojen kestävä hyödyntäminen, ruoka ja uusiutuva energia)	Valtakunnallinen	2013	18 000	Ulkoministeriö
Suomalaiset aktiivisina EU-vaaleissa	Lisätään kansalaisten tietämystä EU:sta, kannustetaan aktiivisuuteen vaaleissa	Valtakunnallinen	2014	15 000	Ulkoministeriö
EU ja Suomi - Ruokaa, energiaa ja kehitysyhteistyötä	20 vuotta EU:ssa: millainen rakennemuutos, tulevaisuusnäkymät? Lisätään kansalaisten tietämystä EU-jäsenyyksikauden vaikutuksista kestävään ruuantuotantoon ja uusiutuvan energian käyttöön. Aineistoa MSL verkko-opistoon.	Valtakunnallinen	2015	15 000	Ulkoministeriö
EU ja Suomi - Energia- ja ilmasto- politiikan tavoitteet ja päätöksentekoprosessit	Lisätään nuorten tietämystä EU:n energia- ja ilmasto- politiikasta, sen taustoista ja päätöksentekoprosessista EU:ssa. Aineistoa MSL verkko-opistoon.	Valtakunnallinen	2016	15 000	Ulkoministeriö

EU-TIEDOTUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
EU:n merkitys Suomelle maaseudun näkökulmasta	Mitä Suomi olisi ilman EU:ta? Miten Suomi pärjäisi erityisesti kauppapoliittisesti ja maaseudun näkökulmasta? Aineistoa MSL verkko-opistoon.	Valtakunnallinen	2017	15 000	Ulkoministeriö
Euroopan unioni -kokemuksia, odotuksia ja faktoja	Tuotetaan yleistä tietoa MSL:n jäsenistölle EU:n merkityksestä Suomelle MSL verkko-opistoon	Valtakunnallinen	2018	15 000	Ulkoministeriö
Dialogilla parempi EU tuleville sukupolville	Lisätään nuorten tietämystä EU:n merkityksestä kokonaisturvallisuuteen (ml. ilmasto, ruoka) ja arktiseen ulottuvuuteen. Aineistoa MSL verkko-opistoon.	Valtakunnallinen	2019	15 000	Ulkoministeriö

OSALLISUUSHANKKEET 2000-LUVULLA

OSALLISUUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Maaseudun tuki-henkilöverkko laajan yhteistyö-verkoston kanssa	Koulutetaan koor-dinointivastuullisia ja vertaistukihenki-löitä maaseudun muutos- ja kriisi-tilanteessa oleville henkilöille, MSL:n vastuulla operatii-vinen organisointi 2000–08 ja sen li-säksi hallinnollinen vastuu 2009-6/13, jolloin vastuu siirtyi MTLH:lle.	Valtakun-nallinen	2000–2013	628 000	RAY
Kirjoita minua, kuuntelen sinua	Parannetaan syrjäy-tyneiden itsetuntoa, jäsennetään maail-maa kirjoittamisen ja kuuntelun avulla, lisätään vuorovaiku-tustaitoja.	Valtakun-nallinen	2001–2003	59 000	STM
Elon verkko eron-neille	Maaseudun ihmis-ten erokriisin käsit-tely siten, että siitä tulisi kasvutarina B. Fisherin mallia hyödyntäen.	Valtakun-nallinen	2004–2006	90 000	STM
Digitaitojen vertais-kouluttajakoulutus ikäihmisille	Vahvistetaan ikäih-misten digiosaa-mista ja lisätään uskallusta osallistua koulutukseen.	Poh-jois-Pohjan-maa sekä Länsi-Suo-mi	2005–2008	19 900	Oulun ja Länsi-Suo-men läänin-hallitus
Opintoseteliavustus ikäihmisten opin-toihin	Tarinoilla hyvin-vointia, ATK-tutuksi	Valtakun-nallinen	2008	8 800	OKM
Opintoseteliavustus ikäihmisten opin-toihin	Ryhmänohjaja-koulutus elämänta-rinointiin	Valtakun-nallinen	2008–2009	16 000	OKM

OSALLISUUS- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Tarina luo siltaa ja Elämänkaari	Koulutetaan ohjaajia elämäntarina-opintoryhmiin hyvinvoinnin edistämiseksi.	Valtakunnallinen	2007–2008	15 000	OPH
Mielin, kielen dialogista digitarinaan	Voimaannutetaan muutos- ja kriisitilanteissa olevia ihmisiä dialogin ja kirjoittamisen keinoin, mallinnetaan menetelmä.	Valtakunnallinen	2007–2009	150 000	STM
Hyvän mielen paikat	Kumppanuuksien luominen yhteisöjen välille uusien sisältöjen ja menetelmien avulla. Lisätään osallistujien työelämävalmiuksia ja elämänhallintaa.	Pudasjärvi, Pyhäjoki, Tyrnävä	2016–2018	512 551	ESR /Viipuvoimaa EU:lta 2014-2020
Hyvän mielen teot , yhteiset talkoot Kyyjärvellä ja Viitasaarella	Paikallisen osallisuuden, hyvinvoinnin ja elinvoiman edistäminen yhdessä kunnan ja kunta-alaisten kanssa.	Kyyjärvi ja Viitasaari	2018–2020	199 238	Man-ner-Suomen maaseudun kehittä-misohjelma 2014-2020
Tää on mulle tärkeä, tässä haluan olla mukana	Tuetaan kuntalaisten ja yhteisöllisyyttä ja yhteenkuulumista sekä kokeillaan uusia tapoja vaikuttaa omaan ympäristöön ja yhteisöön.	Pohjois-Pohjanmaa	2020–2022	359 152	Man-ner-Suomen maaseudun kehittä-misohjelma 2014-2020
Opintohankkeiden työttömien digitaaliin	Maaseudun työttömien työmahdollisuuksien vahvistaminen digitaalisilla kouluttamalla.	Etelä-Suomi	2020–2023	126 000	Opetushallitus

OSALLISUUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Kunta olemme me - luovien alojen sekä alue- ja yhteisökehittämisen uudet mahdollisuudet	Tarjotaan luovan alan osaajille, erityisesti nuorille vastavalmistuneille ja työttömille mahdollisuus löytää uusia työllistymisen tapoja päästä työelämään. Kuntien toimintamallien kehittäminen työllistämässä yhteisökehittämisellä ja luovilla menetelmillä.	Hailuoto ja Vaala	2021–2023	250 600	ESR /Vi-puvoimaa EU:lta 2014-2020
Hyvinvoinnin ja elinvoiman yhteisöllinen uudelleenmäärittely vähenevän ja ikääntyvän väestön maaseutualueilla – kohti sosiaalisesti kestävää maaseutua (KestäväMaaseutu)	Tutkimus- ja kehittämissankkeen tavoitteena on tarkastella sitä, mistä hyvän elämän koetaan muodostuvan ja mitä asukkaat ajattelevat omien kuntiensä pito- ja vetovoimatekijöistä. Näissä yhteiskehittämisen prosesseissa rakennetaan vuoropuhelua asukkaiden, luottamushenkilöiden ja viranhaltijoiden välille. Hanke toteutettiin yhdessä Itä-Suomen yliopiston ja Kuntaliiton kanssa.	Valtakunnallinen, pilottikunnat Posio, Iloimantsi, Viitasaari ja Tammela	2020–22	55 898€	maaseutupolitiikan neuvosto, MMM/ MANE
Hyvän elämän edellytysten varmistaminen maaseutualueilla – maaseutupolitiikan verkostohanke (HYMY)	Verkosto vahvistaa maaseudun yhteisöllisyyttä ja kansalaistoimintaa sekä maaseudun asukkaiden ja yhteisöjen mahdollisuuksia osallistua ja vaikuttaa omaa elinympäristöä, palveluja ja yhteiskuntaa koskevaan päätöksentekoon. Hanke toteutettiin yhdessä Itä-Suomen yliopiston ja Kajaanin ammattikorkeakoulun kanssa.	Valtakunnallinen	2021–2023	86 848€	maaseutupolitiikan neuvosto, MMM/ MANE

MONIKULTTUURISUUSHANKKEET 2000-LUVULLA

MONI-KULTTUURISUUSHANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
OPRI	Tuetaan maahanmuuttajien kotoutumista.	Pohjois-Karjala	2002 ja 2004–05	19 500	OPH
Kolmas sektori maahanmuuttajien aikuiskouluttajana	Selvitys- ja verkostoitumishanke	Pohjois-Pohjanmaa	2007	8 000	OPH
Muutoksessa mukana	Yhteiskunta- ja kulttuurikoulutuksen järjestäminen maahanmuuttajille	Pohjois-Pohjanmaa	2008	12 000	OPH
Muutoksessa mukana	Maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllisyyden edistäminen	Pohjois-Pohjanmaa	2008–2011	315 873	ESR
Tilkusta täkiksi	Monikulttuurisuuden edistäminen ja rasismin estäminen	Helsinki	2010–2011	12 000	OKM
Koti maalla	Edistetään elinvoimaista asuinympäristöä tukemalla yhteisöllistä toimintaa ja monikulttuurisuutta.	Kärsämäki, Liminka, Pudasjärvi, Raahen seutukunta	2011–2013	295 684	ESR
Muutoksessa mukana Lappi	Maahanmuuttajien kotoutumisen ja työllisyyden edistäminen	Lappi	2010–2013	428 711	ESR
Monien kulttuurien maakunta: kulttuurit elävät Keski-Suomessa	Monikulttuurisuuden tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen	Keski-Suomi	2011–2014	371 781	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Maaseutu ja monikulttuurisuus - esiselvityshanke	Selvitetään maaseutualueiden ja niiden ihmisten ihmisten valmiuksia, tarpeita ja haasteita monikulttuurisuuteen.	Pohjois-Karjala	2012–2014	36 700	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

MONI-KULTTUURISUUS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Maahanmuutto, työ, kulttuuri ja vapaa-aika	Löydetään Euroopasta yhteistyökumppanit ja suunnitellaan alustavasti yhteinen kehittämishanke kotoutumiseen.	Pohjoinen Keski-Suomi	2016	31000	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Kotoverkostoja maaseutualueille	Rakennetaan toimijaverkostot Kiteen, Lieksan ja Joensuun maaseutualueiden yhdistyksistä, yrittäjistä ja ihmisistä, jotka osallistuvat ja auttavat uusien asukkaiden kotoutumisessa.	Kitee, Lieksa, Joensuu	2016–2017	24 102	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Vastaanottava Tunturi-Lappi -ympäristöluotsaus maahanmuuttotyön menetelmänä	Luodaan alueen kuntien kanssa ympäristöluotsauksen toimintamalli, joka auttaa kuntia humanitaarisessa vastaanotossa, maahanmuuttajien kotoutumisessa.	Tunturi-Lappi	2016–2018	180 007	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

YMPÄRISTÖHANKKEET 2000-LUVULLA

YMPÄRISTÖ-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Naisten metsä	Lisätä naisten osaamista metsätilan hoidossa, puukaupassa ja metsälaista. Lisätä metsän luonnon-tuotteiden hyödyntämistä ja jatkojalostamista.	Kuivaniemi, Ii, Yli-Ii, Haukipudas, Ylikiminki ja Kiiminki, Muhos, Utajärvi ja Pudasjärvi	2002–2003	127 500	EMOTR
Ympäristöluotsi	Tehdä luotsien valmennusohjelma ja perehdytysaineisto.	Valtakunnallinen	2012–2013	12 000	Keski-Suomen ELY
Ympäristöluotsit -kotisatamat	Kouluttaa ympäristöluotseja ja etsiä toiminnalle "kotipesä".	Valtakunnallinen	2014–2016	47 000	TEM ja Ympäristöministeriö, Keski-Suomen Ely
Ympäristöluotsi	Ympäristöluotsitoiminnan ped. ohjelman ja verkkoaineiston luominen.	Valtakunnallinen	2016	20 000	Kordelinin säätiö
Kohti vähähiilisiä kyliä, tuensiirto	Innostaa ja aktivoida kyläläisiä tehostamaan ja kokeilemaan kiertotaloutta sekä ottamaan digityövälineitä sen tueksi.	Pohjois-Karjala	2015–2019	24 982	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
5e kylät -vähähiiliset yhteistöt	Innostaa ja aktivoita maaseudun asukkaita ja yhteisöjä mukaan vähähiilisiin tekoihin ja lisätä siitä, miksi se on tärkeää.	Oulujärven seutu	2016–2018	124 951	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

YMPÄRISTÖ-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
5e kylät -vähähiiliset yhteistöt	Innostaa ja akti-voida maaseudun asukkaita ja yhteisöjä mukaan vähähiilisiin tekoihin ja lisätä siitä, miksi se on tärkeää.	Pohjoinen Keski-Suomi	2016–2018	224 737	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
Ylijäämäelintarvikkeiden hyödyntäminen osana kiertotaloutta	Tuottaa aiheesta opetusmateriaali Luonnonvarakeskuksen toteuttamaan hankkeeseen	Valtakunnallinen	2017–2019	28 619	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
OFF-GRID DIY: Renewable Energy for rural development	rakentaa sähköverkon ulkopuolinen energiaratkaisu yhteen tai kahteen yhteisötaloon.	Kansainvälinen (Ruotsi, Liettua, Viro)	2018–2020	59 430	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
Yhteinen ympäristö - elinvoimaa ympäristöstä 2019-20	kehittää uusia ympäristöyrittösten muotoja yhteistyössä ProAgrian kanssa. Lisätä palveluntarjoajia sekä palveluita	Pohjois-Karjalan maaseutu-alueet	2019–2020	257 148	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
Seppälän biomaileri	Rakentaa biomaileri Kainuun ammat- tiopiston Seppälän yksikön alueelle.	Kainuu	2019	7 800	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
Yhteinen Ympäristö - Ympäministeriö	Kulttuuriympäristöjen kunnostaminen hiiliviisaasti	valtakunnallinen	2020–2022	38 000	Ympäristöministeriön Kasvatus- ja valistus-hankkeet
Wasteless Carelias	Parantaa kylien jätehuoltoa ja asukkaiden lajiotte-luosaamista	Pohjois-Karjala ja Venäjän Karjala	2018–2022	110 000	CBC Pohjois-Pohjanmaan Ely

YMPÄRISTÖ- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Ilmastotekoja ympäristöperinteestä	Lisätä paikallistojen tietämystä ja ymmärrystä ympäristöperinteestä ja aktivoida vanhoja ilmastoystävällisiä tekoja ja tuotteita.	Pohjois-Karjala	2021–2022	50 000	Joensuun seudun ja Keski-Karjalan maaseutupalvelut, Pohjois-Karjalan maakuntaliitto
Ilmastoteoilla elinvoimaa	kannustaa ja aktivoida paikallisia yrityksiä ilmastovii-saiin tekoihin ja siten lisätä kannattavuutta.	Oulujärven seutu	2020–2022	67 196	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Ympäristöperinne ilmastotyön välineenä	Lisätä paikallistojen tietämystä ja ymmärrystä ympäristöperinteestä ja aktivoida vanhoja ilmastoystävällisiä tekoja ja tuotteita.	Vaara-Karjala	2021–2023	63 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
IDYLLI-ilmastotekoja digiajan ympäristössä	innostaa ja aktivoida kyläläisiä tehostamaan ja kokeilemaan kiertotaloutta sekä ottamaan digityövälineitä sen tueksi.	Keski-Suomi	2021–2023	198 736	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Ympäristöperinnettä ilmastokestävästi	Lisätä paikallistojen tietämystä ja ymmärrystä ympäristöperinteestä ja aktivoida vanhoja ilmastoystävällisiä tekoja ja tuotteita.	Oulujärven seutu	2021–2023	79 844	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020
Ilmasto- ja ympäristötyö osaksi kylätoimintaa - Ilmastovii-saat kylät	Kerätä yhteen ja ottaa käyttöön ilmastovii-saita konsepteja kylillä, järjestää ilmastoon ja ympäristöön liittyviä tapahtumia asian edistämiseksi.	Oulun eteläinen seutu	2022–2023	94 400	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014–2020

YMPÄRISTÖ- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Liperin Hanhipai- men -hanke	Hanhikarkoitus Liperin peltoalueilta	Liperi	2022	25 000	Liperin kunta, Poh- jois-karjalan maaseu- tupalvelut, MTK Poh- jois-Karjala
Luonnon moni- muotoisuus maa- seudun voimavara- na, esiselvitys	Selvittää maaseu- dun toimijoiden luonnonmonimuo- toisuutta edistävää toimintaa sekä suunnitelmat	Pohjois-Kar- jala	2022–2023	17 000	Pohjois- Karjalan maaseutu- palvelut

MAASEUTUYRITTÄJYYSHANKKEET 2000-LUVULLA

MAASEUTU- YRITTÄJYYS- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Nuorten safkamatka Eurooppaan	Lisätä nuorten arvostusta omasta ruokaperinteestä, lähiruuasta, yrittäjyydestä, yhdessä tekemisestä. Rohkeutta yrittäjyyteen ja kansainvälisyyteen.	Viisari ry:n ja Keskipiste ry:n alueet, Pohjois-Itälia, Etelä-Saksa	2002–2004	207 630	LEADER+
Kansainvälistyvä Kantri esiselvityshanke	Kartoittaa kumppanuuksia Italiassa ja osallistujia Nousevan rannikkoseutu Leaderin alueella.	Nousevan rannikkoseutu ry:n toiminta-alue, Pohjois-Italia	2004	16 465	LEADER+
Kylä Euroopassa-Eurooppa kyläsämme esiselvityshanke	Selvittää Pyhäjoen asukkaiden kiinnostusta kansainväliseen matkailu- ja kylähankkeen käynnistämiseen. Etsiä Eurooppalainen kumppani.	Pyhäjoki, Pohjois-Itälia	2006–2007	15 000	LEADER+
Improve - Kansainvälistyvät tuottajat	Tuottajien, jatkojalostajien ja nuorten osaamisen kehittäminen.	Viisari ry:n alue, Pohjois-Italia	2004–2006	93 400	LEADER+
Arvioinnin ja kehittämisen tukihanke, Improve	Tukea, syventää ja varmistaa Improve-hankkeen tavoitteiden toteutumista ja luoda uusia ideoita seuraavalle ohjelmakaudelle.	Viisari ry:n alue	2005	23 300	LEADER+
Improve 2	Matkailu- ja sen liitännäiselinkeinojen kehittäminen kansainvälisesti verkostoitumalla.	Viisari ry:n alue, Pohjois-Italia	2007	92 602	LEADER+

MAASEUTU-YRITTÄJYYSHANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Improve -Polkuja Eurooppaan	Nuorten ja yrittäjien verkostoituminen kansainvälisesti sekä muiden toimintaryhmien Improve-hankkeiden osallitujien kanssa.	Rieska-Leader ry:n alue, Pohjois-Italia	2005–2007	105 000	LEADER+
Improve - Euroop-palaistuva Kantri	Luoda yrittäjille ja nuorille kansainvälisiä verkostoja. Tehdä yhteistyötä Viisari ry:n ja Rieska-Leaderin alueen yrittäjien ja nuorten kanssa.	Pirityiset ry:n alue, Kaakkois-Portugali	2005–2007	77 500	LEADER+
Juuret ja siivet	Aktivoida maan kunnan oman kulttuuriperinnön ja paikalliskulttuurin hyödyntämistä matkailussa	Pohjois-Pohjanmaa	2009–2010	17 640	Pohjois-Pohjanmaan liitto
Apajille! -esiselvitys	Kalastusmatkailun ja -kulttuurin mahdollisuuksien ja elinvoiman selvittäminen Perämeren alueella. Koulutuksen, tiedotuksen ja tapahtumien avulla synnyttää dialogia maaseudun ja Pohjois-Pohjanmaan kaupunkialueiden välillä lisäämällä tietoa maaseudun palveluista ja yrittäjistä yhdessä alueen maaseutukehittäjäorganisaatioiden kanssa. Edistää maaseudun yrittäjyyttä, parantaa kilpailukykyä ja luoda uusia toimintamalleja	Perämeren rannikko	2009–2010	25 020	EKTR Euroopan kalatalousrahasto
Uutispuuro ja Uutispuuro 2 -maaseututiedostushankkeet		Pohjois-Pohjanmaa	2009–2011 ja 2011–2015	427900, 739500	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma

MAASEUTU- YRITTÄJYYS- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
LAPNET - esiselvityshanke	Kartoittaa Tun- turilapin yrittäjien halukkuutta osallis- tua kansainväliseen kehittämishank- keeseen. Etsiä kv. Kumppanit Euroo- pasta.	Tunturilappi (Kyläkult- tuurista Tuntureitten Maassa ry:n alue), Liet- tua	2010		Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013
CultRural - kansain- välinen kulttuuri- matkailuhanke	Tunturilapin kult- tuurimatkailun (luonto, traditiot, asuminen, näh- tävyys, taide, musiikki) kehittä- minen alueen yrittä- jien kanssa.	Tunturilappi (Kyläkult- tuurista Tuntureitten Maassa ry:n alue), Unka- ri, Liettua, Pohjois- Italia	2010–2013	141 750	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013
Verkostot perhe- yrittäjän apuna muutosvalmiuden haasteissa	Pienten yritysten yrittäjien auttami- nen ja tukeminen tulevaisuustyössä, yrittäjien verkostoit- uminen.	Keski-Suomi	2010–2013	269 910	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007-2013
Syökökönä lähiruo- kaa?	Pienten yritysten toimintaedellytys- ten parantaminen elintarvikealalla ja lähiruoan hyödyn- tämisen edistä- mien .	Pohjois- Pohjanmaa	2011–2013	441 232	Manner- Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007–2013
Hyvinvointia luon- nosta Keski-Suo- messa - Green Care esiselvitys 2013	Selvitetään alueel- la jo oleva green care -toimintaa, sen tulevaisuuden mahdollisuuksia ja kehittämistarpeita, suunnitellaan jatko- hanke.	Keski-Suomi	2013	49 468	Manner- Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2007–2013

MAASEUTU- YRITTÄJYYS- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Pohjois-Pohjan- maan alueellinen kulttuurimatkailun Culture Finland -aluekoordinaatio- hanke	Alueen toimijoiden yhteistyön kehittä- minen ja toiminnan koordinointi.	Pohjois- Pohjanmaa	2014–2015	20 000	OKM
LuoKSe - luonto- lähtöisiä palveluita Keski-Suomesta	Lisätä alueen toimi- joiden tietoisuutta green care-mah- dollisuuksista sen kuvauksilla/ konsepteilla kokei- lualustoilla, tunnis- taa palvelutarpeet ja toimintaehdot yhtetistyössä Poken, Jamkin ja Luon- nonvarakeskusken kanssa.	Keski-Suomi	2016–2018	76 192	Manner- Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2014–2020
Ajatuspaja	Kokeilla ajatuspaja -menetelmää maa- seudun yrittäjien tarpeista ja toiveista sekä ideoista yh- teistyön edistä- miseksi. Yrittäjien yhteisen sosiaalisen pääoman lisäämi- nen.	Vaala	2017	10 000	Manner- Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2014–2020
Bisnestä keittiön- pöydältä	Kehittää pienyrit- täjyyden mahdol- lisuuksia yhdessä Ylivieskan teknolo- giakylän ja YES ry:n kanssa 244 300 €, josta MSL:n osuus 25 400 €	Pohjois- Pohjanmaa	2017–2019	25 400	Man- ner-Suomen maaseudun kehittä- misohjelma 2014–2020

MAASEUTU-YRITTÄJYYS-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Seudullista satoa	Tehdä maaseudun tuotteita ja palveluita tutuiksi. Organisoida yrittäjien avuksi tapahtumia tai auttaa heitä osallistumaan jo olemassa oleviin tilaisuuksiin ja tapahtumiin.	Keski-Suomi	2017–2018	102 614	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
YLIKE - Ylijäämäelintarvikkeiden hyödyntäminen osana kiertotaloutta	Aktivoida Pohjois-Pohjanmaan ruokaketjun toimijat huomaamaan ylijäämäelintarvikkeiden määrää ja mahdollisuuksia uuteen liiketoimintaan tai jakelukanaviin Yhteistyössä Luken kanssa. MSL:n osuus oli tuottaa hankkeeseen opintoaineisto	Pohjois-Pohjanmaa	2017–2018	13 800	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
PUHTI - Uudet ja kehittyvät yritystoiminnan muodot Pohjois-Karjalan maaseutualueilla	Osuustoiminnan ja yhteisöllisen yrittäjyyden aktivointi yhteistyössä Karelia Ammattikorkeakoulun ja Itä-Suomen yliopiston kanssa. Kokonaisrahoitus 574 500, josta MSL:n osuus 146 000	Pohjois-Karjalan maaseutualueet	2018–2020	146 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2014-2020
Joensuun seudun ja Keski-Karjalan lomitustyon selvitys	Kyselytutkimus lomitustyon ulkopuolisesta maatalouden tilatyon tarpeista ja lomittajien lisatyon halukkuudesta	Joensuun seutu ja Keski-Karjala	2022	6 000	Pohjois-Karjalan maaseutupalvelut

ITE -TAITEEN HANKKEET 2000-LUVULLA

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
ITE- Nykykansantaitteen museo -hanke yhteistyössä Kaustisen kansanmusiikki-säätiön kanssa	ITE -taiteen näkyväksi tekeminen, ITE -museon perustaminen, perusnäyttelyn toteuttaminen, kirjan julkaiseminen, näyttelyjen järjestäminen Suomessa ja Euroopassa	Valtakunnallinen	1999–2003	250 666	Suomen kulttuurirahasto, Kordelinin rahasto, Keskittien säätiö, OKM, Frame
Contemporary Folk Art in Europe - Equal Rights to Creativity	Nostaa visuaalinen nykykansa- taide eurooppalaiseen tarkasteluun ja julkisuuteen, turvata dokumentointi, taiteilijoiden kokemusten vaihto, korostaa luovuuden merkitystä	Eurooppalainen; Suomi, Viro, Englanti, Ranska, Italia, Unkari	2002–2004	1 029 155	EU Culture 2000
Kansankulttuurit kohtaavat	ITE- taiteen digi- materiaalin tuottaminen julkaisuksi. Näyttelytoiminnan konsultointi	Varsinais-Suomi	2003–2004	21 250	Interreg III A / Someron kaupunki
Mosaiikkiveistoksia ja puujumalia -näyttely ja ART Brut -näyttelyt	ITE-taiteen näyttelyn kansainvälisten näyttelyiden järjestäminen ITE-nykytaiteen museossa Kaustisella ja Virossa	Kansainvälinen, Kaustinen ja Tallinna	2003–2004	30 000	OKM

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Itse tehty elämä ITE Pohjanmaalla - jokaisen oikeus luovuuteen	Kulttuurisen identiteetin vahvistaminen, ihmisten innostaminen luovaan toimintaan, kyläyhteistyön lisääminen. Kartoittaa, nostaa esiin ja dokumentoida alueen itseoppineita taiteilijoita, järjestää lehmäteemalla näyttely (yhteistyössä hankkeen hallinnoijan Kaustisen kansanmusiikkisäätiön kanssa)	Pohjois-, Keski- ja Etelä-Pohjanmaa, Pohjanmaa	2004–2006	111 111	EMOTR, ALMA
ITE Pohjois-Pohjanmaalla	ITE-taiteen julkaisu ja näyttely Pohjois-Pohjalaisesta ITE taiteesta Ylivieskassa	Pohjois-Pohjanmaa, Ylivieska	2006	48 000	EMOTR, Leader+-yhteisöaloite
Luovat vaihtoehdot -ITE Kainuu esiselvitys	Kartoittaa ja laatia kuntakohtaisesti ITE -taiteilijoiden määrästä Kainuussa	Kainuun kunnat	2005	10 000	Maaseudun kehittämisen, Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma
Luovat vaihtoehdot -ITE Kainuussa	Dokumentoida alueen ITE-taiteilijat, järjestää näyttelyissä Kuhmossa, Kajaanissa ja Vaalassa. Järjestää työpajatoimintaa ja konferenssi. Jatkaa jo aloitettua yhteistyöverkoston rakentamista	Kainuun kunnat	2006–2007	185 810	Maaseudun kehittämisen, Itä-Suomen tavoite 1-ohjelma

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
ITE Jokivarsilla - Nykykansantaidetta Pohjois-Pohjanmaan tav-1-alueelle	Kartoitetaan ja dokumentoidaan alueen itseoppineet ITE-taiteilijat ja nostetaan heidät kansainvälisten verkostojen avulla julkisuuteet. Kaksi näyttelyä, julkaisu ja verkostoituminen alueen kulttuuri- ja matkailualaan	Koilismaa, Nivala-Haapajärvi, Oulunkaari, Siikalatva	2006–2007	174 786	EMOTR, Pohjois-Suomen tavoite 1-ohjelma Euroopan maatalouden ohjaus- ja tukirahasto
ITE esillä -esiselitys	Kartoittaa alustavasti alueen ITE-taiteilijat ja muut paikalliskulttuurin vahvuudet. Etsiä yhteistyötahot ja etsiä mahdollisuudet matkailuun. Löytää kv. yhteistyökumppanit varsinaiseen hankkeeseen	Pohjoinen Keski-Suomi	2006–2007	31 862	Leader+ -yhteisöaloite
ITE Esillä pohjoisessa Keski-Suomessa	ITE- taiteen ja taiteilijoiden kartoitus ja dokumentointi, kv. näyttelyiden järjestäminen, julkaisun tuottaminen, organisoimaan taiteilijoiden tapaamisia, matkailun edistäminen	Pohjoinen Keski-Suomi; Viisari ry:n toiminta-alue	2008–2009	165 000	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
ITE soi -uusiosoitimet osana ITE -taidetta	Järjestetään konsertti-, näyttely- ja työpajakokonaisuus Kaustisen kansanmusiikkifestareilal ja työpajoja seutukunnan muissa kunnissa.	Kaustisen seutukunta	2009	37 000	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
ITE Vaaroilla esiselvitys	Nostaa esiin itseoppineita taiteilijoita, tehdä taiteilijaluettelot, kuvata teokset, luoda positiivista imagoa alueelle, koota tiedot alueen kulttuuritoimijoista	Vaara-Karjala, Joensuun seutu	2006–2007	75 169	EMOTR, Leader+ -yhteisöaloite
ITE Vaaroilla	Nostaa esiin ITE-taidetta, kehittää, hyödyntää ja säilyttää maaseudun kulttuuriperintöä, vahvistaa alueen kulttuurielämää, näyttelyt, kirjan julkaisu	Vaara-Karjala, Joensuun seutu, Keski-Karjala	2009–2010	147 375	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
ITE Lapissa esiselvitys	Kartoitetaan Lapin alueen ITE -taiteilijoita, sekä muut paikalliskulttuurin vahvuudet. Etsitään yhetistyötavat, tahot ja luodaan verkoston tulevaan.	Lappi	2009–2010	99 799	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
ITE Lapissa	Kulttuurin ja matkailun kehittämishanke esiselvitykseen perutuen. Kartoitetaan ja dokumentoidaan ITE -taiteilijoita ja -taidetta. Tuotetaan näyttelyitä, oheista- pahtumia, tiedotuslehtiä ja julkaisu.	Lappi	2011–2013	557 037	Man-ner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
ITE Keskellä	ITE-taiteen kartoitus ja esittely näyttelyin ja tapahtumin. Uusi-osointinten esittely ja konsertti- sekä työpajatoiminta. Matkailun edistämienn	Pohjoinen Keski-Suomi; Vesuri ry:n toiminta-alue	1.10.2009 – 31.8.2011	146 160	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
ITE-digitaaliset alustat	ITE -taiteen digitaalisen tietokannan ja verkkopalvelun kehittäminen	valtakunnallinen	2007–2012	75 000	OKM
ITE Kaakossa	ITE-taiteilijoiden ja -taiteen kartoitus, muiden paikalliskulttuurin ja maaseutuperinteen esiin nostaminen, näyttelyt, Parikkalan patsaspuiston kunnostustyöhön osallistuminen, matkailun edistäminen, kirjan julkaisu	Etelä-Karjala ja Kymenlaakso	2011–2013	400 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
Parikkalan patsaspuisto	Viljo Rönkkösen patsaspuiston toiminnan turvaaminen ja toimintamallin rakentaminen	Parikkalan patsaspuisto	2011–2014	166 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013
Karhunveistoa kautta Euroopan, esiselvitys	ITE -puunveiston kehittäminen yhteistyössä Viron, Unkarin, Puolan ja Italian kanssa. Selvitetään yhteistyömahdollisuudet.	Vaara-Karjala ja Pohjoinen Keski-Suomi, Viisari ry:n toiminta-alue	2011–2012	49900	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma 2007-2013

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Puusta pitkään - Näkymiä kansantaiteseen ja arkiluovuuteen	Nostaa esiin erityylein ja teknii- koin toteutettua puunveistoa ja taideilmaisua. Tuottaa malleja, miten puunveis- ton perinteestä ja kansankulttuurista voi kehittää toimin- tamutoja ihmisten arkeen, matkailuun ja muihin elinkei- noihin.	Vaara-Kar- jala ja Pohjoinen Keski-Suo- mi, Viisari ry:n toimin- taalue	2012–2014	345462	Manner- Suomen maaseudun kehittämis- ohjelma 2007-2013
Ihmeitä puusta - kansainvälisen vuorovaikutuksen hanke	Luoda vuorovaiku- tusta, suhteita ja yhteistyötä puun työstämisestä kiinnostuneiden veistäjien ja orga- nisaatioiden välille yhteistyössä Puusta pitkään -hankkeen kanssa	Vaara-Kar- jala ja Pohjoinen Keski-Suo- mi, Viisari ry:n toimin- taalue	2013–2014	33 800	Manner- Suomen maaseudun kehittämis- ohjelma 2007-2013
Digi-ITE	ITE taiteen tallen- taminen ohjel- matietokantaan, aineistojen avaa- minen yleisölle, Digiluettelointi ja verkkosaatavuuden edistäminen	Valtakun- nallinen	2013–2014	24 000	OKM, Museovirasto
ITE -taidekokoel- man kehittäminen	Liikkuvan muse- on konseptointi, ITE-taideen digi- talisoinnin aloitta- minen	Valtakun- nallinen	2014–2015	30 000	OKM

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
ITE Pirkanmaalla	Kartoittaa ja dokumentoida Etelä-Savon ITE -taitelijat. Järjestää pienimuotoisia näyttelyitä, tapahtumia ja työpajoja. Tuetaan matkailua ITE-koh-teista tiedottamalla.	Pirkanmaa	2016–2018	200 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020
ITE Digi	ITE aineistot Finnaan ja ITEnet-portaalin uudistaminen	Valtakunnallinen	2021–2022	33 000	OKM, säätiöt
ITE Matkailu	ITE Matkailubrändin kehittäminen, valtakunnallisen alustan ja verkoston luominen	valtakunnallinen	2021–2022	64 000	OKM ja säätiöt, kunnat
Ilomatsin karhufestarit	Edistää, esitellä ja kehittää suomalais-ta moottorisaha-veistoa ja veistäjien osaamista. Luoda vetovoimainen maaseudun kulttuurifestivaali.	Valtakunnallinen ja kansainvälinen	2014–2023	n. 600 000	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020, Ilomantsin kunta. Säätiöt, Vaara-Karjalan Osuuspankki, Stora Enso, P-K Maakuntaliitto ja P-K Maaseutupalvelut, paikalliset yhteisöt
ITE Saimaalla	Kartoittaa ja dokumentoida Etelä-Savon ITE -taitelijat. Järjestää kylissä ja pienimuotoisia näyttelyitä ja työpajoja	Etelä-Savo	2016–2017	120 730	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020

ITE-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Esittelyhanke ITE Saimaalla	Tuottaa ITE taiteen esittelyainestoa verkosivuille ja someen sekä kirja. Toteuttaa näyttelyiden verkosto	Etelä-Savo	2018–2019	83 843	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020
ITE Hämeessä	Kartoittaa ja dokumentoida Kanta- ja Päijät-Hämeen ITE-taiteilijat ja muuta paikalliskulttuurin kiinnostavia ilmiöitä. Edistää ITE -matkailua ja -brändiä.	Kanta- ja Päijät-Häme	2019–2021	159 961	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020
ITE Satakunnassa ja Pyhäjärvellä	Kartoittaa ja dokumentoida Satakunnan ITE-taiteilijat ja muita paikalliskulttuurin kiinnostavia ilmiöitä. Edistää ITE -matkailua ja -brändiä.	Satakunta	2019–2021	107 956	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020
ITE Pohjois-Savossa - omaehtoinen luovuus matkailun voimavaraksi	Kartoittaa ja dokumentoida Pohjois-Savon ITE-taiteilijat ja muita paikalliskulttuurin kiinnostavia ilmiöitä. Edistää ITE -matkailua ja -brändiä.	Pohjois-Savo	2021–2022	187 610	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020
Veistäen Voimaa	Veistotapahtumien kehittäminen Pohjois-Karjalassa	Pohjois-Karjala	21.5.–30.11.2021	36 000	Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (AKKE)
ITE-Uusimaaseutu - Paikallisuuden lumovoimaa matkailuun	Kartoittaa ja dokumentoida Uudenmaan ITE-taiteilijat ja muita paikalliskulttuurin kiinnostavia ilmiöitä. Edistää ITE -matkailua ja -brändiä.	Uusimaa	2022–2024	132 819	Manner-Suomen maaseudun kehittämis-ohjelma 2014–2020

OSALLISTAVAT TAIDEPROSESSIT JA YMPÄRISTÖTAITEEN HANKKEET 2000-LUVULLA

HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Keskitien Säätiön ja MSL:n kulttuuri-yhteistyö	Maaseudun ja kaupungin yhteistyötä edistävät hankkeet ja ITE -taiteen edistäminen, mm: näyttely- ja julkaisutoiminta, MSL 50 vuotta juhlallisuudet, MSL 70 v historia, ympäristösivistyksen hankekokonaisuus (mm. ympäristöluotsit, CityTorpparit, Syötävä puisto), Residenssitaiteilijat, kirjoituskilpilot, Karhufestivaalit, Kylätaide	Valtakunnallinen ja kansainvälinen	2000–2024	30000–65000 € per vuosi	Osana muuta hankerahoitusta / yksityinen rahoitusosuus
Taide mielessä	Tehdä hoitolaitoksissa syntynyt kuvataide näkyväksi ja antaa tekijöille esiintymisen foorumi. Auttaa eri ammattikuntien edustajia ja läheisiä ymmärtämään tämän luovuuden merkitys sinänsä ja lisätä eri ammattikuntien osaamista hyödyntää taidetta osana hoitoa.	Valtakunnallinen	2003–2005	77 000	OKM, STM, SKR
Voimataide ja taidepesula	Edistää kehitysvammaisten ammatillista työpajatoimintaa ja verrata sitä ko toimintaan Euroopassa	Vaalijalan osaamis- ja tukikeskus ja Bovalius-ammattiopisto Pieksämäellä, kv. Opintomatkat	2004–2009	132 500	OKM, Pohjoismainen kulttuurisäätiö, Eteläsvon taidetoimikunta, Suomalais-tanskalainen kulttuuri-rahasto

HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Taidemyrsky	Kehitysvammaisten studio- ja koulutus-toiminnan kehittäminen	Vaalijalan kuntoutus-keskus ja Bovalius-ammattiopisto	2009–2012	78 500	OKM, säätiöt ja rahastot
Luovat erot -verkon kehittäminen	Edesauttaa ammatillisen koulutuksen saaneiden erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden hyvinvointia ja työllistymistä keskinäisellä yhteistyöllä	Valtakunnallinen	2012–2013	40 000	ESR
Poukama - pohjoisen kalastuskulttuurin uudet mahdollisuudet	Kalastuskulttuurin ja muotoilun edistämishanke, jossa yhteys luontoon ja perinteeseen on synnyttänyt uusia ajatuksia, verkostoja, suunnitelmia ja tekoja. historiaa ja nykypäivää: seminaareja, muotoilukilpailu, kirjoituskilpailu + kirja, kiertonäyttely, Iso-Siika ympäristötaidetapahtuma, työpajoja, dokumenttiviideo, Poukama-kirja	Perämeren rannikko, Kuusamon sisävesialueet, Tornionjokilaakso	2011–2013	818 870	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma ELY: Pohjois-Pohjanmaa ja Lappi, säätiöt
Kulttuurirakka - kylät taidon näyttämöinä	Jatkaa Lapin esittävän taiteen keskuksen Letke ry:n 2010-2012 aloittamaa työtä yhdessä heidän kanssaan lisäämällä yhteistyötä alan harrastajien, taiteilijoiden, matkailutoimijoiden ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Luoda mahdollisuuksia tasapuolisiin kulttuuripalveluihin Lapissa	Lappi	2012–2014	238 400	Manner-Suomen maaseudun kehittämisohjelma, kunnat

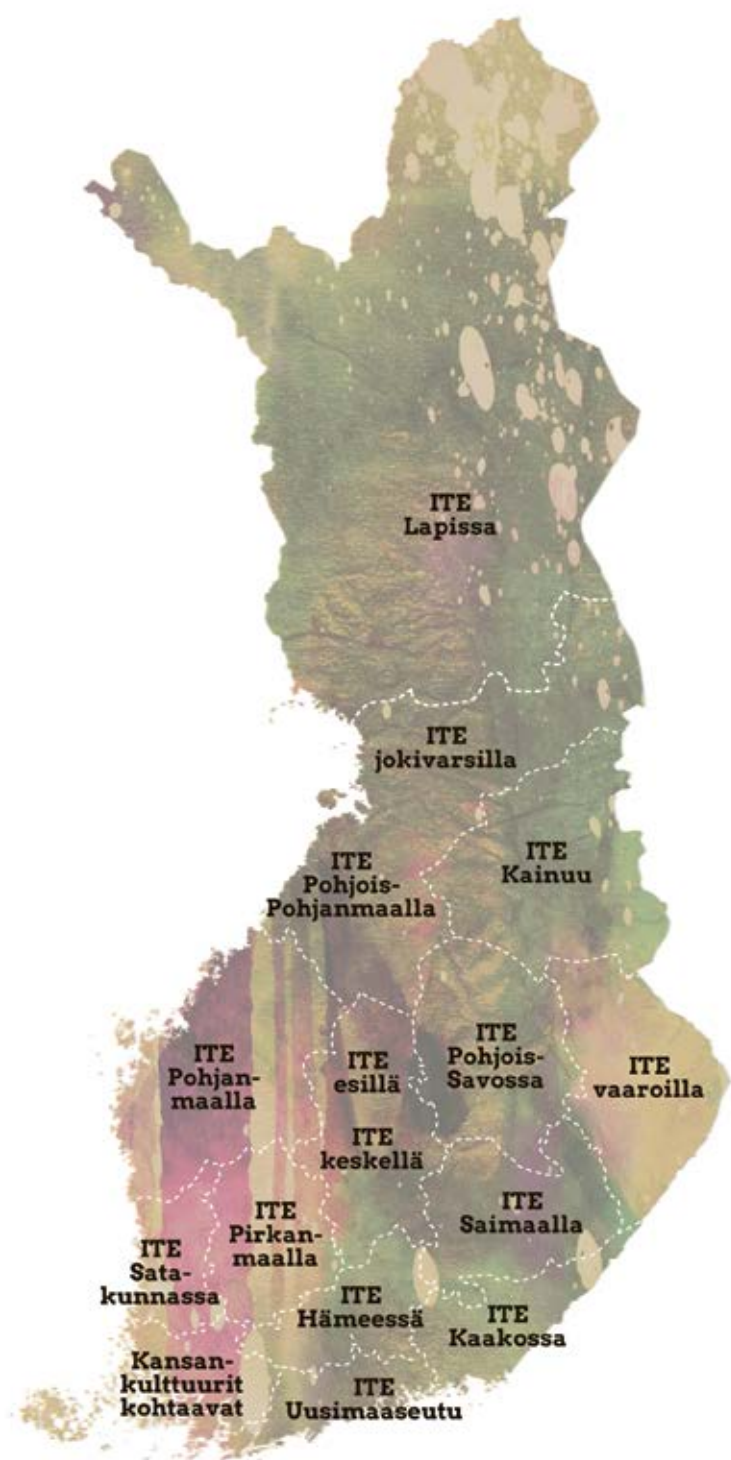
HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Ympäristösivistyksen hankekokonaisuus; 1) Tunne maisema, 2) Lupa käyttää luontoa, 3) Paikan tuntu -paikan identiteetti	Ympäristösuhteen rikastuttaminen taiteen, tieteen ja yhteisöllisen toiminnan kautta. Tarkastella luonnon aineellisten ja henkisten antimien vastuullista käyttöä. Toteuttaa ympäristötaiteellisia ja osallistavia kokeiluja, menetelmiä, työkaluja ja verkostoja, joiden tavoitteena oli monipuolistaa kaupunkilaisten ympäristösuhdetta ja avata erilaisia näkökulmia kaupunkikulttuureihin sekä urbaneihin jokamiehenoikeuksiin, yhdessä taiteilijoiden, kuntien, paikallisyhteisöjen, koulujen ja asukkaiden kanssa. Tunne maisema -ja Paikan Tuntu julkaisut, Syötävä Puisto, Grey Cube galleria ja festivaali, Tunne+Tila, Citytorpparit, museonäyttelyt, dokumenttivideoiden sarja, Veden alla ja Life Aquatic -tapahtumat, Nurkan takana -verkkoaineisto	Valtakunnallinen	2011–2016	747 500	Koneen ja Kordeliinin säätiöt, Taike, OKM, Taiteen keskustoimikunta, Samuel Huberin säätiö, Suomen Kulttuuriperintökasvatuksen seura, Korkeasaari. Kaupungit: Oulu, Rauma, Varkaus, Helsinki,
Paikan tuntu jatko-hanke: 1) Syötävä Puisto, 2) CityTorppari-toiminta, 3) Taiteilijaresidenssit	MSL:n Syötävää Puistoa Helsingin mustikkamaalla kehitettiin. City-Torpparitoimintaa ja taiteilijaresidenssejä toteutettiin eri paikkakunnilla.	Valtakunnallinen	2017–2020, 2023	43 000	Helsingin kaupunki, säätiöt, OKM, paikallisyhdistykset
KEHO- ainoa kotini maailmassa	Osallistavan nykytanssin työpajoja ja esityksiä suomalaisten tanssijoiden kanssa, Oodi metsälle -tanssitapahtuma, MEN- lyhytelokuvan tuotanto sekä dokumentti: näin tehtiin tanssielokuva MEN	Valtakunnallinen	2017–2018	35 000	Säätiöt, OKM, Eläkelitto

AJATUSPAJATOIMINTA

AJATUSPAJA-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Think tank -kokeilu	"Think tank" prosessien suomalaisen toteutustapojen kokeilu aiheena "Globalisaatio ja kansallistune". Synnyttää ajatuspaja (e2)	Valtakunnallinen	2005	85 000	Oikeusministeriö
Nuoret ja politiikan muutos	Selvittää nuorille suunnatuilla kyselytutkimuksilla 15–30 v nuorten demokratiataitoja-, tarpeita ja näkemyksiä osallisuudesta ja puolueista	valtakunnallinen	2020–2021	70 000	Keskusta, OKM
Iskukykyinen Suomi	Selvitystyö, jonka tarkoituksena on kerätä toimenpideoitteita vastustus-, suojautumis- ja muuntumiskykyisen Suomen rakentamiseksi koronaviruksen aikana ja sen jälkeen. Täydennetty vuonna 2022 Ukrainan sodan aiheuttamilla kyberturvallisuuteen liittyvillä teemoilla.	valtakunnallinen	2020–2022	35 000	OKM
Arvot, puolueet ja kannatus	Kerätä ja ylläpitää puoluekannatusmittauksia kumulatiivisesti. Selvittää ja koota arvo- ja puoluebarometrien aineistoa Suomesta ja Euroopasta. Laatia vaalianalyysit valtiolaisista vaaleista.	valtakunnallinen	2021–2023	10 000	OKM, Keskusta

AJATUSPAJA- HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS- ALUE	TOTEUTUS- AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ- RAHOITTAJAT
Politiikan keski- kenttä	Selvittää, miten puolueet asemoivat itsensä poliittiselle kentälle. Tutkia, minkä asioiden ympärille puoleita jakavat poliittiset jakolinjat syntyvät ja onko poliittisella keskustalla tulevaisuutta?	valtakun- nallinen	2021–2023	30 000	OKM
Politiikan keski- kenttä Euroopassa	Tutkia, mitä annettaa eurooppalaisilla keskusta- ja liberaalipuolueilla on Suomen poliittiseen diskurssiin.	valtakun- nallinen	2022	25 000	Keskusta
Iloisen päätöksen- teon teemavuosi 2022	Tarjota kunnallisille ja maakunnallisille päättäjille tutkittua tietoa ja välineitä päätöksentekoa varten. Yhdistää päätöksentekijöitä järjestämällä keskustelutilaisuuksia eri teemoista.	valtakun- nallinen	2022	20 000	OKM
Kuntapolitiikan Fair Play	Tuottaa työnsä aloittaville uusille kuntapäätöksentekijöille artikkeli-kokoelma uuden kunnan haasteista ja mahdollisuuksista. Tarjota tutkittua tietoa päätöksenteon tueksi.	valtakun- nallinen	2022	15 000	OKM

AJATUSPAJA-HANKKEEN NIMI	TAVOITE	TOTEUTUS-ALUE	TOTEUTUS-AIKA	RAHOITUS (€)	PÄÄ-RAHOITTAJAT
Kolmannen tien kohtuutalous	Tarjota objektiivisella tutkimustiedolla uutta perspektiiviä kestävyys siirtymää koskevaan keskusteluun ja politiikka-toimiin. Selvittää, millä politiikkatoimilla synnytetään fossiilitaloudelle vaihtoehtoisia sekä oikeudenmukaisia yhteiskunnan perusjärjestelmiä. Tavoitteena tuottaa myös toimenpideoitteita.	valtakunnallinen	2022–2024	120 000	Maaseudun yhteisvaliokunnan säätiö, OKM
Keskiluokan arvot ja identiteetti	Selvittää kansalaiskyselyllä, millainen on keskiluokkaan itsensä sijoittavan identiteetti, arvo-maailma ja elämäntapa?	valtakunnallinen	2022–2023	40 000	Keskusta
Politiikan retoriikka ja toimintatavat	Selvittää kansalaiskyselyllä, millaista puhetta ja toimintatapoja kansalaiset poliitikoilta odottavat.	valtakunnallinen	2023	25 000	Keskusta

- 1 Antti Kanner –Torsti Hyyryläinen: Maaseutu-sanan semanttinen käänne ja merkityksen muodostuminen. *Maaseutututkimus* 2021: 33 – 66
- 2 Pertti Haapala: Sosiaalishistoria. Johdatus tutkimukseen (1989):46. Haapala ei tosin käsittele agraariyhteiskuntaa itsenäisenä rinnakkaismaailmana, vaan näkee sen arvon teollisuusyhteiskunnan piirteiden selventäjänä. Hän kuitenkin toteaa, että yhteiskuntatieteissä kuva ”toisista yhteiskunnista” on tärkeä.
- 3 Lewis Mumford: Kaupunkikulttuuri (1949), erityisesti johdanto. Jacques Hawkes: *Atlas of Ancient Archaeology* (1974)
- 4 Yi-Fu Tuan: *Topophilia* (1974), uusintapainos (1990): 102–112, maaseutu ”keski-maailmana”
- 5 Pertti Kettunen: Maaseudun yrittäjien on panostettava markkinointiin ja tuotekehittelyyn. *Turun Sanomat* 20.9. 1987
- 6 Olli Rosenqvist: Maaseutu ja kaupunki kestävässä yhteiskunnassa. *HY Ruralia Instituutti, Raportteja* 138: 32
- 7 J.E. Salomaa: Tie ihmisyyteen. Kansalaisen itsekasvatuksen perusteita. (1950). Snellman -siteeraus s. 9–10 mukaan. Teos on yksi parhaimmista suomalaisen sivistysajattelun kuvauksista. Siinä yhdistetään sivistyksen filosofia ihmisen psykologiaan.
- 8 Immanuel Kant: Vastaus kysymykseen: mitä on valistus? (1784). Julkaistu suomeksi teoksessa Kantasalmi Kari: *Yliopiston ajatusta etsimässä*. Gaudeamus 1990
- 9 J.V. Snellman: Kirjoituksia aikakauskirjallisuuden alalta (1979). Suomentanut Meurman A.
- 10 Pertti Virrankoski: Talonpoikaisliike (1986). Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria III*: 544
- 11 Ilmari Laukkonen: *Alkion miehet* (1974)
- 12 Kari Hokkanen: *Profeetta. Santeri Alkion päiväkirjat 1914–1918*: 5–29
- 13 fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/271
- 14 Santeri Alkio: *Maalaisliittolaisesta näkökulmasta* (1919)
- 15 Seppo Niemelä: *Sivistyminen. Sivistystarve, -pedagogiikka ja -politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa* (2011)
- 16 Heli Rantala: J.V. Snellmanin historiakäsityksen herderiläisistä piirteistä. Teoksessa *Ollitervo Sakari – Immonen Kari (toim.): Herder, Suomi, Eurooppa*. (2006): 394–413. Perusteellinen katsaus aiheeseen on Pertti Karkama: *Kadonnutta ihmisyyttä etsimässä*. Johdatusta Johann Gottfried Herderin ajatteluun ja herderiläisyyteen Suomessa (2007): 417–479.
- 17 Arvi Grotenfelt: Uden ajan filosofian historia: silmällä pitäen yleisen sivistyksen ja erityistieteiden kehitystä. 1913: 174–175.
- 18 T.I. Wuorenrinne: Kansanvalituksesta kansan sivistykseen. Käsitys on alun perin esitetty teoksessa Zachris Castrén – kansansivistäjä ajatustensa valossa (1950): s. 12. Koska Wuorenrinteen kannanotto on johdannossa Castrénin sivistystä koskevien kirjoitusten kokoelmaan, se on saanut paljon huomiota, koska se yhdellä lauseella siirtää Santeri Alkion Suomen sivistyshistoriasta jäljittelijäin kategoriaan.
- 19 Kalevi Kalemä: *Itsenäisyys-senaattori. Juhani Arajärven elämä ja työ* (2009): 98
- 20 Bernt Gustavsson: *Bildning i vårt tid* (1996): 19
- 21 Seppo Niemelä: *Sivistys ja suoritus. Aikuiskasvatus 4/1991: 204–206*
- 22 Aaro Hellaakoski: *Kuuntelua* (1950):
- 23 Niilo Liakka: *Santeri Alkio* (1932): 7
- 24 Martti Rapola: *Risukoista riipomia* (1953): 65–82. ”Sivistyksen suomenkielinen nimitys”.
- 24 Jaakko Numminen: *Yhteisön voima* 4: 194–196
- 25 Aulis J. Alanen: *Santeri Alkio* (1976) on laaja ja perusteellinen elämäkerta Alkiosta. Toistaiseksi etevin tieteellinen tutkimus on Tuure Holopaisen *Hyvä ihminen ja kunnon kansalainen. Santeri Alkion elämäkatsomus hänen tuotantonsa valossa*. Acta Universitas Oulkuensis B 171 (2019). Aatteellisesti hyvin

- fokusoitu on Seppo Niemelän yleisesitys Ajankohtainen Alkio (2012). Alkion keskeisiä poliittisia oivalluksia on Timo Laanisen lyhyessä artikkelissa Sata vuotta sanan voimalla (2020): 50–65
- 26 Johannes Linnankoski: kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/2835
- 27 Anni Ruohomäki: Satakunnan sydämenlyöntejä. Tai-teilija Jalmari Karhula 1878–1942 (2019). Tässä muutoin kattavassa elämäkerrassa ei juurikaan selosteta Karhulan roolia sanomalehti Lallin perustajana, päätoimittajana ja avustajana.
- 28 Antti ja Allan Ruotsala (toim): Aatteen ja toiminnan mies. Opetusneuvos Josua Ruotsalan muistelmat (1977)
- 29 Niilo Liakka: kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/898. Liakasta kotitiseutunsa näkökulmasta Pertti Vuento: Vojakkala pirkkamiesten kylä (1990): 189–190
- 30 J.A.Hollo kirjoitti johdantosanat Santeri Alkion Valittuihin teoksiin (1953). Hollosta ei ole elämäkertakirjaa, kts kuitenkin kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/1264
- 31 Olli Salmela: Isä Salmela, ihminen ja koulunuudistaja (2010), Kouluhallituksen vallankäytöstä kilpailleiden sosiaalidemokraattien käsityksen ilmaisee Viljo Ripatti R.H. Oittisen elämäkerrassa s. 236: ”Alfred Salmela oli kouluhallituksen voimamies ja Oittisen todellinen vas-
- tapooli. Hänet tunnettiin intrigojana, juonittelijana ja hyvin vallaanhimoisena. Hän oli ilmeisen katkeroitunut siitä, ettei hänestä tullut pääjohtajaa.” Tunnettua onkin, että Salmela kirjoitti sekä sosiaalidemokraattisille että maalaisliittolaisille kansanedustajille lakiluonnoksia esimiestensä tietämättä.
- 32 Heikki Hosia: kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/8568
- 33 Elämänä kansansivistystyö. Juhlakirja professori Kosti Huuhkalle hänen täyttäänsään 70 vuotta 19.9. 1985. Paitsi muistokirjoituksia, Kosti Huuhkasta ei ole laajaa elämäkertaa.
- 34 M.O. Karttunen: Suomen kansanopisto 1889–1979. (1979): 13
- 35 Niilo Liakka: Vapaan sivistystyön vaatimus. Keskuselin luotava. Kansanvalistus 2-3/1918: 17 – 25.
- 36 Rainer Salosensaari: Niilo Liakan kirjastokäsitys – muutakin kuin keskuskirjastovastaisuutta. Kirjastotiede ja informatiikka 4/1989: 99–106
- 37 Mervi Kaarninen: Murros ja mielikuva. Tampereen Yliopisto 1960–2000
- 38 Eero Ojanen: Valoa kansalle. 100 vuotta suomalaista sivistystä. (2014): 114–120
- 39 Riitta Mäkinen: Kulttuuri-kööri. Talonpoikauskulttuurisäätiö 1938–2008
- 40 Jaakko Numminen: Yhteisön voima 4: 378–380
- 41 Piia Stenfors: Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944 (2007): 222
- 42 Pekka Lounela: Rautainen nuoruus (1972) 66, 327.
- 43 V.V. K.: Maalaisliitollekin opintokerhoja. Heräävä maaseutu V: 46–49 (1946)
- 44 Maalaisliiton puoluevaltuuskunta 9–10.12. 1947. Maalaisliiton puoluevaltuuskunnan pöytäkirjat 1947.KMA.
- 45 Annastiina Henttinen: Maaseudun Sivistysliitto 1942–2002: 41–43, ja kohdan viitteet mm. MSL perustamisasiakirjat sekä Kustaa Vilkun paperit. KMA. Leinosen lapsuksesta kertoi mm. paikalla ollut Marjatta Väänänen Henttisen häntä haastatellessa.
- 46 Jaakko Numminen: Yhteisön voima 5: 62–65, 106–109, 788. Nummisella on ollut käytössään kaikki SNL:n materiaali sekä Vilho Tynkkysen omasta näkökulmastaan laatima 17.2. 1963 laatima käsikirjoitus ”Maaseudun Nuorten Liitto ja nuorisoseurajärjestö” (Jaakko Nummisen arkisto)
- 47 Ahti Karjalainen: Ehdotus sivistystoimikunnan asettamisesta. Maalaisliiton keskushallitukset pöytäkirjat 1949, liite 24.4. 1949 kokous. KMA
- 48 fsd.tuni.fi/pohtiva/ohjelmalistat/MAAL/277
- 49 M.E. Juusela 17.7. 1951 kirjeessä V.J. Sukselaiselle. Pekka Perttulan kopioimaa aineistoa.
- 50 MSL Perustamisasiakirjat. KMA
- 51 Kotikyläni – tulevaisuuden kylä. MNL aineisto. KMA

- 52 Paavo Tuomari: Maaseudun Sivistysliiton perustaminen ja alkutaival. Maaseudun Sivistysliitto 1952–1972. MSL vuosikirja 1972.
- 53 Raimo Vanninen: PM 11.9. 1969. Kansio MSL Hallitus ja edustajisto 1969. KMA
- 54 Paavo Tuomari: Maalaisliiton sivistyspolitiikka. Heräävä maaseutu VI (1956): 187–222; siteeraus s. 222
- 55 Paavo Tuomari: Sivistyspoliittinen tilannekatsaus v:lta 1960. MSL hallituksen ja edustajistot kokoukset 1960, liite.
- 56 MSL vuosikertomus 1962. MSL hallituksen ja edustajiston kokoukset 1962. KMA
- 57 Katsaus 1/1962: 22–23
- 56 Paavo Väyrysen ja kumppanien uudelleen perustama aatepoliittinen Kyntäjä-aikakauslehti kirjasi tämän ”vihreän aallon” keskustelua ja jatkoi sitä. Ohjelman vihrää aaltoa ilmaisi keskustaliikkeen parhaimpiin ohjelmallisiin saavutuksiin luettu NKL:n Vihreämpään yhteiskuntaan (1973).
- 57 MSL Perustamisasiakirjat. Kustaa Vilkunalla tulleita papereita. KMA
- 59 Eero Ojanen: Oppimisen ilo. Opintotoiminnan Keskusliitto 75 vuotta 1943–2018. (2018): 72
- 60 MSL vuosikertomus 1964. MSL hallituksen ja edustajiston kokoukset 1964. KMA
- 61 Raimo Vanninen kertomaa puhelinhaastattelussa 20.6. 2022
- 62 Viljo Ripatti: R.H. Oittinen. Työväen sivistäjästä koulun uudistajaksi. (1992): 245
- 63 Lehtileike MSLa sekalaisia. KMA.
- 64 Anna-Maija Lauri 8.5. 2022. MSLa sekalaisia. KMA
- 65 Tiedot tukkijätkien poliittisista vuolupukeista Pirkka-Hämeen Jätkäperinne ry: Martti Eronen, Olli Lehto ja Heimo Tuomarla.
- 66 Raimo Vannisen muistio: MSL:n toiminnan ja organisaation uudistus. MSL johtokunta 1969. KMA
- 67 MSL vuosikertomus 1968. KMA
- 68 [http://www/smkk.fi/historia](http://www.smkk.fi/historia). Sisältää mm. Kari Tahvanaisen Suomen Maakuntakirjailijat -historiikin ”Neljä vuosikymmentä pähkinänkuoressa”
- 69 Anna-Maija Lauri 8. 5. 2022 MSLa sekalaisia. KMA
- 70 Mirjam Kälkäjä (2021) Teatteri 41. Rohkea kokeilu pohjoisessa. Erityisesti s. 100.
- 71 MSLa Teatterityöryhmän muistio. Kulttuurisihteerin kirjeenvaihtoa 1974. KMA
- 72 Kertojana Liisa Lääveri 14.6. 2022 (puhelinhaastattelu)
- 73 Omaehtoisen Kulttuuritoiminnan Liitosta ei ole paljoa arkistojälkiä. Työväenliikkeen omaehtoinen kulttuuritoiminta tarkoitti ns. porvarillisesta ajattelusta riippumattomia sisältöjä. Esimerkiksi kirja Työväen omaehtoinen sivistystyö (1954) on artikkeleista koostettu TSL:n historiikki.
- 74 MSL 1952—1972 (samalla toimintakertomus 1972)
- 75 Talonpoikaisperinne kunnan kulttuuripolitiikassa. Suomen Kulttuurirahasto 1974. Teoksen toimitti Paula Tuomikoski-Leskelä
- 76 Terminologiasta: Pertti Alasuutari: Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994 (1996). Sami Moisio: Valta, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden säätely toisesta maailmansodasta nykypäivään (2012).
- 77 Jaakko Nummisen henkilo kuva perustuu sivistysliittolaisten haastatteluissa kertomiin muistikuviiin, Nummisen itsensä kirjoittamiin OKM:n kansliapäällikkö muistelee -kirjaan Sivistys-Suomen synty I-II (2021) kirjaan sekä kansallisbiografian artikkeliin: kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö 3969.
- 78 Marjatta Väänänen henkilokuva: kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/3998. Väänänen muistelmät: Suoraan eestä Suomenmaan (1996); Riitta Mäkinen: Marjatta Väänänen, sielultaan koskelainen. <https://www.tilkasten-varrinsukuseura.fi/?p=565>
- 79 MSL vuosikirjan 1976 motto
- 80 Aluesihteerin Pentti Pirhosen kirje Seppo Koistiselle 1.12. 1976. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1976. MKA
- 81 Savon Sanomat 13.2. 1977, Mielipide: MSL:n toiminnassa omaehtoisuus on tärkeitä.
- 82 Muistio aluesihteerien kokoontumisesta. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1982. KMA

- 83 MSL vuosikertomus 1981 s.66. KMA
- 84 Elinympäristö -80. Maaseudun Sivistysliiton opintokeskuksen ja Nuoren Keskustan Liiton opintokurssi luonnontalouden kysymyksistä. (1979). KMA
- 85 MSL vuosikirja 1972, KMA
- 86 Kulttuurisihteeri Liisa Heikkilä-Palon kirje Yleisradion perheohjelmien toimittaja Anu Olanderille. Kulttuurisihteerin kirjeenvaihtoa 1974. MSLa. KMA
- 87 Matti Mäkelä: Suuri Muutto (1986)
- 88 MSL vuosikirja 1982; MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1982; Muistellaan asutustoimintaa (1983)
- 89 Tarmo Palosen kirje ja kutsu valtakunnallisille maaseutujärjestöille. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1981. MSLa. KMA
- 90 Jaakko Numminen: MSL vuosikirja 1978. Artikkelit on Nummisen 50 v kansalaisjuhlassa pitämä juhlapuhe.
- 91 Ilkka Herlin: Kivijalasta kurkikirteen (1993): 314. Saman havainnon Herlin kirjaa Kustaa Vilkunaa koskevassa kansallisbiografia –artikkelissaan: <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilö/7034>
- 92 Arvi Grotenfelt: Kulttuuri. Hakusana ”Kulttuuri” Tietosanakirja IV (1912) s. 1725.
- 93 Jaakko Numminen: MSL vuosikirja 1980. KMA
- 94 Pekka Sallila 10.6. 2022, MSLa sekalaisia. KMA
- 95 Pekka Sallila: MSL vuosikirja 1982. KMA
- 96 Tapio Siikala: Haastattelu 7.12. 2020. MSLa Sekalaisia. KMA
- 97 ibid
- 98 Tapio Siikala MSL vuosikirja 1983. KMA.
- 99 Maaseudun Sivistysliiton periaatejulistus. MSL vuosikirja 1983: 44–45. KMA
- 100 MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1985; MSL vuosikirja 1985.
- 101 MSL toimintasuunnitelma 1986. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1985. KMA
- 102 MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1987. KMA
- 103 Liisa Heikkilä-Palo 17.6. 2022; Markku Sivonen 12.5. jakso julkaisemattomista muistelmista Elämäni pöytäkirja.
- 104 MSL vuosikirja 1990.KMA; MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1990.KMA
- 105 Nuori Taide (toim.) Seppo Heiskanen (1991)
- 106 Jussi Pikkusaari: Muistio sivistysjärjestöille 1992
- 107 MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1990.KMA
- 108 Seppo Niemelä: Sivistys vai suoritus? Aikuiskasvatus 4/1991
- 109 Seppo Niemelä: Sivistyminen. Sivistystarve, pedagogiikka ja –politiikka pohjoismaisessa kansansivistystraditiossa. (2011)
- 110 Seppo Niemelä: Johdatus sivistyspedagogiikkaan (2014)
- 111 Seppo Niemelä: Poliittinen kasvatus. Teoksessa Aikuisten yhteiskunnallinen kasvatustutkimus (1988): 21–33
- 112 MSL Toimintakertomus 1991
- 113 Kari Hokkanen, haastattelu 9.6. 2022. MSLa sekalaisia. KMA
- 114 ibid.
- 115 Esimerkiksi Toiminta- ja taloussuunnitelma 1994–1996. (Pk liite 6 5/1994) s. 4
- 116 Seppo Niemelä: Puheenjohtaja Aino Suholan pyytämä kirjallinen näkemys MSL:n tilasta ja tarvittavista toimituksista. MSL hallituksen kokous 10.9. 1997.
- 117 MSLa sekalaisia 2022. Työyhteisöasiakirjat. KMA
- 118 Tampereen yliopiston a.o. oppituolin tutkimussuunnasta, orientaatiosta ja käsitteistä tarkemmin: Jyrki Jokinen: Tampereen koulukunnan synty ja hajoaminen. Vapaa Sivistystyö VST ry. Forssa 2017. Myös: Edistävä ja viihdyttävä aikuiskasvatus. Toim. Tuomisto J – Salo P. Tampereen Yliopistopaino. Tampere 2006. Seppo Niemelä: Sivistys ja suoritus. Aikuiskasvatus 4/1991; Seppo Niemelä: Kansansivistyksen kadottaminen. Aikuiskasvatus 2/2002: Jukka Tuomisto: Aikuiskasvatuksen peruskäsitteiden historiallinen kehitys. Vapaa sivistystyö XXXII vuosikirja (1991)
- 119 Jaakko Numminen: Aikuiskasvatustutkimuksen haasteet 1980 –luvulla. MSL vuosikirja 1980.
- 120 Rahojen siirtäminen läänien taidetoimikuntien käyttöön oli opetusministeriössä pohdittu ajatus, jonka mm. Seppo Niemelä oli kirjannut muistiin.
- 121 SNna: Kirjeitä 93, muistioita

- 90–92 Kirje Arja Mäkeläiselle. KMA
- 122 SNa: Artikkeleita 1992–1997. KMA
- 123 SNa: Artikkeleita 1992–1997. KMA ”Perustelu laiksi vapaasta sivistystyöstä”
- 124 Seppo Niemelä: Elämänpitkän oppimisen tukeminen. Artikkelit Kansanopistolehdelle 23.2. 1997. Myös: Seppo Niemelä: Vapaan sivistystyön kolme tehtävää. Aikuiskasvatus 3/1998.
- 125 Seppo Niemelä: Hankemuitio: Suomalaisen politiikan tutkimussäätiö (SPOTS) 9.3. 1993. SNa kansio Vapaa sivistystyö suom. mat.
- 126 Kirje Risto Volaselle 17.2. 1995, SNa kirjeitä; MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1996, kokous MTK:n Kettulassa
- 127 MSL toimintakertomus 1996, s. 5. MSLa, KMA.
- 128 Toiminnanjohtajan katsaus, MSL hallituksen kokous 29.7. 1997. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1997. KMA
- 129 Seppo Niemelä. Puheenjohtaja Aino Suholan pyytämä kirjallinen näkemys MSL:n tilasta ja tarvittavista toimituksista. MSL hallituksen kokous 10.9. 1997. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1997. KMA
- 130 Aino Suhola sähköpostitse 30.5. 2022. MSLa Kansio sekalaisia 2022. KMA
- 131 ibid.
- 132 MSLa Kansio sekalaisia 2022. Mm. Heikkilä-Palon, Sivosen, O-P Väänänen haastattelut KMA
- 133 MSL Kansio sekalaisia 2022, Risto Volasen muistikuvia
- 134 MSL Kansio sekalaisia 2022, Kari Hokkasen haastattelu
- 135 Seppo Niemelän kirje Esa Härmälälle 28.12. 1996. SNa. KMA
- 136 MSL Kansio sekalaisia 2022 Aino Suholan haastattelu
- 137 MSL edustajiston syyskokous 9.12. 1997, pöytäkirjan liitteenä Aino Suholan avauspuhe.
- 138 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 1998. Hall kokous 6/1998. KMA
- 139 MSL Toimintakertomus 1995 s. 8 mukaan.
- 140 Päivi Rönni puhelinhaastattelussa 10.3. 2022
- 141 Helsingin Sanomat 21.5. 2002
- 142 Matti Vanhanen puhelinhaastattelussa 10.6. 2022
- 143 Raija Kallioinen ITE –taiteesta 2018 (tark)
- 144 ITE-taiteen tunnistamisesta: Minna Haveri 2011; Raija Kallioisen haastattelu Liisa Heikkilä-Palosta kirjassa ITE kaakossa; Raija Kallioisen muistelut MSL kotisivuilla; sekä Talonpoikaiskulttuurisäätiön Talonpoikaissäjätyksen podcast Kallioinen-Granö-Kuisma
- 145 Alpo Koivumäki: Ite lakeuksilla 2006: s. 12–13
- 146 Synnyt/Origins 1/2011 s. 24
- 147 msl.fi/itetaide/mitaitetaideon/
- 148 msl.fi/sattumankaupasta-elamantehtäväksi-40vuotusta-maaseudun-sivistysliitossa/ s. 4
- 149 ITE juhlavuosi 2020 s. 33–34
- 150 MSL Toimintasuunnitelma 2020: s. 8
- 151 MSL Kansio sekalaisia 2022. Matti Kalliokosken haastattelu 17.6. 2022. KMA
- 152 MSLa sekalaisia 2022. Yrjö Sepänmaan toimittama materiaali
- 153 Suo on kaunis (1999): 171–172)
- 154 Korkea taivas (2012): 9
- 155 Sivistysjärjestöjen yhteinen kirje OPM:lle 8.11. 2000. MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2001. Edustajiston vuosikokous, liite 3. Lainaukset sanatarakasti kirjeen mukaan. KMA
- 156 Parlamentaarisen Aikuiskoulutustyöryhmän mietintö 3, liite 4
- 157 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2008. Kokous 9.6. 2008. KMA
- 158 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2012. (Kokous 3.4. 2012) KMA
- 159 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2005. Edustajiston kokous 3.5. 2005. KMA
- 160 MSL Toimintasuunnitelma 2004 selostuksen mukaan
- 161 Jutut Kaarina Virolaisesta Liisa Heikkilä-Palon ja Anna-Maija Laurin kertomia
- 162 Edistysmielisen Tutkimuksen yhdistyksen perustaminen ajatuspajatoimintaa varten. MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2006.
- 163 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2006. KMA
- 164 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2007. Kokous 31.8. 2007. Liite ”Maaseudun sivistysliitto ry:n säännöt. Muistio säännö-

- töjen muuttamistarpeesta. Työvaliokunnan 8.8. 2007 perusteella laadittu hallituksen keskusteluille 31.8.” 2007 KMA
- 165 MSLa sekalaisia 2022. Matti Kalliokoski 17.6. 2022. KMA
- 166 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2009. Hallituksen kokous 9.6. 2009 Alkio-opistolla. KMA
- 167 Markku Vuorensola haastattelussa 16.6. 2022
- 168 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2012, liitteet. KMA
- 169 Lasse Kangas: Aatteita ja tietoa elämäntielle. (2014), s. 232–233
- 170 Leena Kuhno 17.6. 2022 haastattelussa
- 171 MSLa sekalaisia. Markku Sivonen: Elämäni kuvakirja -käsikirjoitus lähipiirille (otteita), KMA
- 172 MSLa sekalaisia 2022. Markku Sivonen 12.5. 2022. KMA
- 173 MSLa sekalaisia 2022 Timo Reko 4.5. 2022. KMA
- 174 MSLa sekalaisia 2022. Markku Sivonen 12.5. 2022. KMA
- 175 MSLa sekalaisia 2022. Paula Yliselä 5.6. 2022. KMA
- 176 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirja 2015. Edustajiston kokous 12.5. 2015. Edeltävät tapahtumat MSLa sekalaisia 2022. Timo Kaunisto 12.5. 2022
- 177 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2013. Edustajiston kokous 29.4.2013. KMA
- 178 Muistio ympäristösivistyshankkeen keskusteluista 21.6. 2010 Saaren kartanossa. MSLa sekalaisia 2022. KMA
- Ensimmäinen netistä löytyvä maininta ympäristösivistyksestä on Leo Stranius; Ammattikoulutuksen jne. Stranius kuitenkin tarkoittaa termillä ympäristösisältöjen lisäämistä ammattikoulutuksessa.
- 179 Toimintasuunnitelama 2014, s.7.MSLa. KMA
- 180 Sepänmaa 2020, s. 68
- 181 Matti Mäkelä: Metsäakateemikon blogi 12.4. 2016, Suomen Metsäyhdistys. smy.fi/artikkeli/metsa-on-luonnonhyötyjen-ja-talouden-ehytymaton-lahde/
- 182 Reeta Rönkkö 27–28.9. 2016, slaidit ympäristöluotseista. Ympäristöluotsitoiminta – kuka, mitä, miten ja kenelle? <https://www.kolomonen.fi>
- 183 MSL vuosikertomus 2013. Edustajiston kokous 8.5. 2014 MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2013. MSLa. KMA
- 184 MSL vuosikertomus 2016
- 185 MSLa sekalaisia 2022. Olli-Pekka Väänänen haastattelu 4.6. 2022. KMA. Matti Vanhasen haastattelu 10.6. 22)
- 186 MSLa sekalaisia 2022. Matti Kalliokoski 17.6. 2022. KMA
- 187 MSLa Hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2014.KMA
- 188 MSLa sekalaisia 2022. Pekka Perttulan haastattelu 27.10.2022.
- 189 e2.fi/tietoa-meista/tarinamme.html
- 190 MSL Vuosikertomus 2017 s.21.
- 191 MSLa. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2017. KMA
- 192 Kaikki mainitut hankkeet poimittu vuosijakson toimintakertomuksista tai toimintasuunnitelmista.
- 193 MSL sekalaisia 2022. Pekka Perttulan haastattelu 27.10.2022.
- 194 MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2018. KMA
- 195 Kohti osaamisen aikaa. Sitra selvityksiä 146, helmikuu 2019
- 196 Maaseudun Sivistysliiton tulevaisuustarina 21.11.2019. MSL hallituksen ja edustajiston pöytäkirjat 2019. KMA
- 197 MSL Toimintasuunnitelma 2021 s. 8
- 198 MSLa sekalaisia 2022. Helka Ketonen 8.6. 2022. KMA
- 199 Jouni Koskela: Maaseudun Sivistysliitto Tampereen kaupungissa (2007) + täydennykset (2022). Koskelan historiikkipuhe MSL:n Tampereen kulttuuriyhdistyksen 40-v juhlassa.
- 185 Yhteenvedon pohjana Raija Kallioisen 3.6. 2022 muistio
- 200 MSLa sekalaisia 2022. Helka Ketosen haastattelu 8.6. 2022. KMA

MAASEUTU. SIVISTYS. LIITTO.

Maaseudun Sivistysliiton tarina elää muuttuvassa Suomessa. Juha Kuisma kuljettaa lukijaa läpi vuosikymmenten poh-tien, mitkä ovat olleet kunkin ajan suuret haasteet ja miten liitto on ne tunnistanut ja kyennyt niihin vastaamaan.

Liiton muodostavat ihmiset, joilla on halu ja taito toimia yh-
dessä yhteisten päämäärien hyväksi. Ihmisyys ja sivistys kietoutu-
vat yhteen: sivistys on henkilökohtaisesti kasvatettua ihmisyyttä.
2000-luvulla MSL jatkaa työtään ”maaseutuhenkisen sivistys-
elämän kohottajana” Suomen ja maailman nopeassa muutokses-
sa. Oman aikamme maaseutuhenkisyys on kykyä tasapainoiseen
eloon ihmisen ja luonnon välillä sekä yhteisölliseen elämään
ihmisten kesken.